

BIBLIOTHECA INDICA,
A
COLLECTION OF ORIENTAL WORKS
PUBLISHED UNDER THE SUPERINTENDENCE OF THE
ASIATIC SOCIETY OF BENGAL.

NEW SERIES.

Nos. 376, 382, 385, 389, 398, 402, 413, and 414 ?

Śāma Veda Śāñhitā.

WITH THE COMMENTARY OF
ŚĀYANA ĀCHĀRYA.

EDITED BY

SATYAVRATA ŚĀMAŚRAMI,

EDITOR OF THE HINDU COMMENTATOR.

VOL. V

CALCUTTA.

PRINTED BY N. K. SIRCAR, AT THE GANES'A PRESS.

1878.

सामवेदसंहिता ॥

भगवत्सायणाचार्य-विरचित-भाष्य-संहिता ।

—०—

श्रीलक्ष्मी

वङ्गदेशीयासियाइतिक-समाजाभ्यर्थनया

—०००@०००—

अधीतवेद-“प्रत्नकम्नन्दिनी”-सम्पादकेन

श्रीसत्यव्रतसामश्रमिभट्टाचार्य्यण

वङ्गसामगेन

टीकिता यद्यावसरं शोचिता च ।

—००@००—

॥ पञ्चमी भागः ॥

॥ उत्तरार्द्धिकः ॥

॥ सप्तमादि प्रपाठकत्रयात्मकः ॥

कलिकाता

गणेशयन्त्रे सुद्धितः ।

अब्दाः १८३५ ।

सम्पादकोक्तिः ।

—00—

सामवेदीय-संहिताभागे— छन्दः, आरण्यकः, माहानान्तः,
उत्तरश्चेति चत्वार आर्चिक-ग्रन्थाः ; एकश्च स्तोत्र-ग्रन्थः ; गेयम्,
आरण्यम्, जहम्, जह्यश्चेति चत्वारः प्रधानाः ; माहानान्तम्
भारण्डं तवश्चावीथं गायत्रश्चेति तेषामेव परिशिष्टरूपाः
—इत्यष्टौ गानग्रन्थाः ; एषामेव त्रयोदशानां संहितात्व-व्यव-
हारो दृश्यते साम्प्रतम् । वस्तुतस्तु सामवेदसंहिता-ग्रन्थेन
गानग्रन्थाएव ग्रहणीयाः तेष्वेव साम-व्यवहारात् जैमिन्यादि-
कृत-सम्म-लक्षण-सङ्गतेषु (१ अ० १ पा० ३४ सू०), आर्चिक-
ग्रन्थानाम् सामवेदीयत्व मतिप्राचीनार्यकोविदैः सामार्थ-बोधसु-
कराय रैवतादिसामाख्याभिव्यक्तयेऽपि च श्रौते कर्मणि विहितानां
सामग्रन्थानामपि कल्पृचां स्वरूपस्थापनाय च ऋग्वेदाक्षङ्गृह्य
विहित मिति च स्फुटम् । परमिह गतानुगतिकन्यायेन
विवरणकन्याधवस्य वर्त्मना, वेददीपकार-सायण-दर्शित-युक्त्या
(१ भा० ८८ पृ०) चानुसरणं सुगममिति आर्चिक-प्राधान्ये-
नैव यथायथं सामानि सम्पादितानि । तथाहि—गेयगानं छन्द-
आर्चिक-मूलकं यथितश्चार्चिक-क्रमेणैवेत्यव्याहृतं सम्पन्नं तन्मुद्र-
णम् । आरण्यगानं किञ्चिदारण्यक-मूलकं परन्तु तत्क्रमानुगतम्,

किञ्चित्स्तोभमूलकं तदपि न तत्कमानुगतम्, किञ्चिच्च छन्दो-
 ग्रन्थमूलकमेव, व्रतादि-पर्वानुरोधैवैवग्रथने निदानं मनुमीयते,
 तच्चारण्यक-मुद्रणावसरे एवारण्यक-मूलकानां साम्नां चयनं कृतं
 मपरिषान्तु तत्परिशिष्टत्वेन तन्नामग्रन्थानुसारत एव मुद्रणं मिह
 सम्पन्नम्, यतश्च यतश्च कृतं तत्सामचयनं तत्र तत्र तथा सङ्केतितं
 मपि यथा च तत् स्फुटं भटिति बुद्धेयतनाम् । तृतीयमूहगानं
 मुत्तरार्षिकमूलकं परन्तु तदार्षिकानुसृतं मपितु दशरात्र-पर्वदि-
 क्रमेणैव ग्रथितन्ततोऽत्रापि तत्क्रमं मनादृत्य ऋक् क्रमेणैव
 चयन-पूर्वकञ्जातन्तमुद्रणम्, एवञ्चोहगानं हतमिति धिया
 तस्यैव पुनरुज्जीवनाय कृतं सामानुसृत-सूचो-प्रयासः (५भा०
 सू० त'-पृष्ठतः) तेनैव क्षमतां भगवानार्यागमः । तुरीयमूहगानं
 मप्युत्तरार्षिक-मूलकम्परमेकस्यैवोहस्य क्रमभङ्गेन सर्वासामेव
 सामवता मुत्तरार्षिकर्चां सामलाभादुदाहरणदानप्रयासस्य चरि-
 तार्थत्वान्न तस्येत्यं दुर्हशा कृता, मुद्रितमेतदुत्तरार्षिक-
 परिशिष्ट-रूपेणेह । माहानाम्नादीनि तु तत्त्वतः परिशिष्ट-
 रूपाण्येवेति न तेष्वस्ति वक्तव्यविशेषः । स्तोभग्रन्थस्य चारण्यक-
 परिशिष्टत्वं दृष्ट्यैव प्रतीयतर्हति कृतस्तथैव व्यवहारः ॥

सायणाचार्यकृत-वेददीपनाम-टीका-सहितैवैषा संज्ञिता
 सम्पादिता, तच्च वेददीपस्य पुस्तकं तु काशीनिवासि-सुप्रथितनाम-
 षड्भूलोकगतिवामनशास्त्रिपुत्र-रामशास्त्रिणः एक मति-शुद्धं (१।०

चिह्नितं), तदनुलिखित मास्यायितिकीयं द्वितीयं (इहानु-
लिखितं), श्री ६ मत्परमहंसपरिभाषकाचार्याणां गौडस्वामीति-
भूषसिद्धानां काशोभूषणानाञ्च मङ्गरुणां खण्डितं तृतीयं (गौ०
चिह्नितं), तथा भूमिकामात्रस्य मदीयं (सा० चिह्नितं) चतुर्थम्,
लब्धम्; तदेतच्चतुष्टयावलम्बनेनैव पाठभेदादि-विचार-पुरःसर-
मिह तन्मुद्रणं सम्पन्नम्, परं मुद्राकरादि-दोषादीक्षणा-श्रुति-
दोषाञ्च सम्भाव्येतैवात्राशङ्किकं किञ्चित्, तत् क्षम्यतां विद्वज्जनेः।
मूलग्रन्थानान्तु बहूनि पुस्तकानि सङ्गृहीतानि, परम्परादधीत-
पुस्तकदृष्ट्यैव शोधनं सम्पन्नम्, पाठ-भेदादेव ग्राह्यभेद इति तत्र
पाठभेदस्य का कथा? परमादरादि-गानकृत-पाठभेदस्तु
विद्यत एवोक्तञ्च तत् सायणेन स्व-वेददीप-भूमिकायां न्यायमाला-
समुद्धरण-प्रयास-पूर्वकं (१ भा० १५ पृ० सविस्तरम् ॥

अस्याः संहितायाः अपराण्यप्यष्टौ-प्राचीनानि व्याख्यानान्या
सन्, तेषाञ्च प्रणेतृ-नामोद्धेखः कृतो निरुक्तभाष्ये भूमिकायां
देवराजयज्वना— स्कन्दः भवः माधवः भट्टः मिश्रः श्रीनिवासः
भरतः यद्वधेति, तच्चाहो सम्प्रति बहुयत्नतो माधवीय-विव-
रणाख्यस्यैवैकमात्रस्यातिजोर्णाश्वपुस्तक मेक मर्दश उभयस्थाना-
दासादितम्, तच्चापीह शरलेशाभ्यां टीपन्याकारेण सुद्धितम्,
अस्यामन्ये च ये ग्रन्था निरुक्तादयः प्रमाणत्वेनोपन्यस्तास्ते तु
प्रसिद्धा एव ।

अथ सायणमते आरण्यकस्तु, छन्दोग्रन्थस्यैवान्तर्भूतः (१भा० ८१पृ०), महानास्त्रीनाञ्च तत्परिशिष्टत्वमेवेति हावेव ऋग्-ग्रन्थौ (१भा० २२पृ०), परमेतत् विवरणकृन्तविरुद्धं वैदिक-समाजानभिमतं पुस्तक-लेख-दर्शनेनाप्रतीतञ्चाप्युररौकृतमिह तदौघ-व्याख्यानावलम्बनानुरोधात्, अतएवात्र प्राधान्यतो द्विधैव शीर्षकं छन्द-ग्रार्धिकं उत्तराच्चिकवेति, अनयोरेवापरेषामन्तर्भूतत्वम् । तथा अध्यायादिसङ्ख्याविषयेऽप्यस्य मतान्तरता दृश्यते, व्यक्तीकृतञ्च टीप्यन्ता तद् यथायथं सर्वत्र, मुद्रितञ्च तदुभय-मतानुसारत एव सर्वत्र सङ्ख्यादिकम्, परं सूचीपत्रादौ वैदिकसमाजमतसिद्धं ग्रन्थलेखानुगतं विवरण-सम्मतं मध्याया-ङ्गादिकमेव सायणनयविरुद्धमपि व्यवहृतमिति शम् ॥

सामश्रमीत्यपनाम-श्रीसत्यव्रतशर्मेणः ।

भारतखण्डीय वृटिश्-राजधानी-वासिनः ।

॥ मन्त्राणामकारादिक्रमेण सूची ॥

मन्त्रप्रतीकम्	पृष्ठम् ।
अग्न्यायाश्चामिन् (७, १, ७, १=ज ११, १, १-११, ३, ४)	६१
अग्न्यायूँषि (७, १, १२, १=ज०)	६४
अग्निं प्रब्रूय (८, १, १, १=ज०)	११०
अग्निं प्रियेषु (८, १, १८, १=ज०)	११८
अग्निं हव (७, १, ८, १=ज ११, १, १-११, ३, ७)	६६
अग्निं हवन्तु (७, १, १५, १=ज०)	६८
अग्निं हवीतारम् (८, १, १८, १=ज०)	१११
अग्निमन्वाये (८, १, १०, १=ज०)	१४६
अग्निरिन्द्राय (८, १, ४, १=ज०)	११२
अग्निहोत्रिः (७, १, ११, १=ज०)	१४
अग्निर्जागार (८, १, ६, १=ज०)	११५
अग्निर्वीतिर् (८, १, ८, १=ज०)	११७
अग्निमूर्धा (७, १, १६, १=ज १८, १, १५)	४१
अग्निर्हिवाजिनम् ८, ३, १०, १=ज०)	१४७
अग्निं केतुर् (७, १, १५, ५=ज०)	४१
अग्ने तमया (८, १, ५, १=ज ११, १, ७)	१८८
अग्ने तवश्रवो (८, १, १, १=ज०)	११६
अग्ने नक्षत्रम् (७, १, १५, ४=ज०)	४१
अग्ने पवस्व (७, १, ११, १=ज०)	१५
अग्ने पावक (७, १, १३, १=ज०)	१६
अग्ने वाजस्य (७, १, ११, १=ज ११, १, ६-७)	७१
अग्निविवस्वदुषसम् (८, १, ६, १=ज ११, १, १७-१८-१८)	१८१

मन्त्रप्रतीकम्	पृष्ठम् ।
अग्न विश्वेभिरु (७, १, ६, १=ऊ०)	१६
अग्नेगीराजा (७, ३, २१, २=ऊ १२, १, १७)	१३५
अप्यामःश्रीरु (७, १, ८, १=ऊ ११, १, ३-२३, १, ७)	६५
अप्यादित्वा (७, २, ७, १=ऊ ११, १, १-१२, २, ४)	६२
अजौजनीअष्टत (७, १, ७, २=ऊ १०, २, ६-७)	२०
अज्ञतेयज्ञते (७, ३, २१, १=ऊ १२, १, १७)	१३३
अतीदेवा (८, २, ५, ६=ऊ १४, १, ७)	१८१
अत्यायातमश्विना (८, ३, ११, २=ऊ०)	२५१
अत्राविनेमि० (८, १, १६, २=ऊ०)	३१८
अदर्शगातुविमसी (७, १, ११, १=ऊ १०, २, १३-११, २, ४-२३, ३, २) २८	२८
अदाभ्यःपुरेता (७, १, ८, १=ऊ ११, १, ४)	६८
अधचपापरिष् (८, १, ६, १=ऊ०)	१५२
अधयदिभे (७, १, १, ३=ऊ प्रलम्बयूषन्)	८
अधालि (७, २, ६, ३=ऊ ११, १, १)	६०
अधाद्यमे (८, १, ५, १=ऊ २१, १, ७)	१८८
अनुतेशुम्भ (८, १, ८, २=ऊ १२, १, १८)	१५८
अन्वाअमिना (८, १, ८, १=ऊ०)	३७३
अप्सुरेतः (८, २, १२, १=ऊ०)	३४६
अबोधिहोता (८, २, १३, २=ऊ १८, १, ८)	२४४
अबोधिमिर्त (८, २, १७, १=ऊ १८, १, १७)	२७३
अभिगोत्राणि (८, २, ३, १=ऊ०)	३५८
अभिलापूर्वपौतय० (७, ३, १, १=ऊ ११, १, १६-२१, १, १६)	८८
अभिद्विजन्ता (८, १, ४, २=ऊ २१, १, ६)	१८६
अभिप्रगोपति (७, १, १, १=ऊ०)	१
अभिप्रयांसि (७, २, ८, २=ऊ ११, १, ४)	६८
अभिप्रियाणिकाया (८, २, १८, २=ऊ०)	१७८
अभिवाजौ (८, १, १२, १=ऊ०)	३४५

[ग]

मन्त्रप्रतीकम्	पृष्ठम् ।
अभ्यभिहितवसा (७, १, ७, १=ऊ १०, १, ६-७)	१८
अभ्यासिद् (७, २, १६, २=ऊ०)	१२०
असितसेनां (८, २, ६, २=ऊ०)	३६८
अभीषाक्षितं (८, २, ५, १=ऊ०)	३६५
अयंसहस्रसिंभः (७, २, १८, २=ऊ १२, १, १०,—१८, १, ५)	१२४
अयंसहस्रापरि (८, १, १२, २=ऊ०)	३४७
अयंसहोता (८, १, ४, २=ऊ २१, १, ६)	२८७
अयमुने (७, २, १५, १=ऊ०)	११८
अयानिजगिर् (८, २, २, २=ऊ०)	२९९
अयारुचा (७, २, १०, १=ऊ १०, २, २)	१११
अरक्तचन्द्रकुचये (८, २, २, २=ऊ १४, १, २—१८, १, १) ..	१७८
अर्धं किनांरोर् (८, २, १६, २=ऊ १८, १, १६)	१७१
अर्धोच्चित्रो (८, २, १७, २=ऊ १८, १, १७)	२७५
अवष्टा (८, २, ५, २=ऊ०)	३६७
अवानोअग्नं (७, १, १४, १=ऊ०)	३८
अश्वत्थगोभीं (७, २, ५, २=ऊ० ११, २, ५)	१०९
अश्वत्थला (८, १, ७, १=ऊ १९, १, १७)	१५४
अश्विनावर्तिर् (८, २, ८, १=ऊ १८, १, ६)	२४३
अश्वेवचिवा (८, २, ८, २=ऊ १८, १, ९)	१३५
अस्यन्देववौतये (८, १, १७, २=ऊ०)	३९१
असौयासेना (८, २, ४, २=ऊ०)	३६४
अस्त्राविमन्त्र (८, २, ७, १=ऊ १४, १, १०)	१८४
अस्त्रिषीमी (८, १, ८, १=ऊ०)	२८८
अस्त्राकमिन्द्रः (८, २, ४, २=ऊ०)	३६९
अस्त्रतानि (८, २, २, २=ऊ०)	२९९
अस्त्रेन्द्रोवाष्टे (७, १, १, २ = ऊ अभिलापूर्वपीतये) ..	८०
अस्त्रमिहि (७, १, ५, १=ऊ०)	१४

[घ]

मन्त्रप्रतीकम्	पृष्ठम् ।
अहम्प्रत्नेनजन्मा (७, १, ५, २ = ज०) १५	
आग्नेष्टूरं (७, १, १५, २ = ज०) ४०	
आत्माप्रावा (८, १, १६, २ = ज०) ३१८	
आत्माकिशलिन्दवम् (८, २, २, १ = ज १५, १, २-१८, १, १) .. १०८	
आदीक्ष्विम् (७, १, २, १ = ज प्रन्मयौषम्) ७	
आनीअग्नेरयिं (७, १, १४, २ = ज०) ३८	
आनोअग्नेसुचेतुना (७, १, १४, ३ = ज०).. .. ३८	
आनीभज (७, १, ४, २ = ज०) १४	
आनोरम्नानि (८, २, १२, ३ = ज०) ९	
आनीविश्वास्तु (७, १, १, १ = ज १०, १, २-१२, १, १०) .. ३	
आपोक्षिष्ठा (८, २, १०, १ = ज०) ३४१	
आमात्यग्निर् (८, २, १५, १ = ज १८, १, १०) २६४	
आमन्त्रैरिन्द्र (८, २, २, १ = ज १८, १, १०) २२४	
आयःपुर् (८, १, ४, १ = ज ११, २, ६) २८५	
आशःशिशानो (८, २, १, १ = ज०) २५९	
आसोमस्त्रानी (८, २, १२, १ = ज०) २०५	
आहरयः (७, १, १, २ = ज०) २	
इदंविष्णुर्वि (८, १, ५, १ = ज १४, १, ७) १८८	
इदंनेष्ट्रज्योतिषाज्योतिरागाविं (८, २, १४, १ = ज १८, १, ८) ... २५६	
इनीराजन् (७, २, ४, १ = ज १०, २, २०) ५५	
इन्द्रासाक्षिना (८, २, २, १ = ज०) २६०	
इन्द्रवायोरतुल्यमन्युम् (८, १, ११, २ = ज०) ४०७	
इन्द्रवोतिष्ठतस् (८, १, २, १ = ज०) १४०	
इन्द्रमिह्वेवतातयं (७, २, ८, १ = ज ११, १, १२-१२, २, ५) ... १०६	
इन्द्रववायवेषां (८, १, ५, २ = ज०) १५१	
इन्द्रस्यातर् (८, २, १०, २ = ज १५, २, ६) २०१	

[६]

मन्त्रप्रतीकम्	पृष्ठम्।
इन्द्रस्यबाहू (८, ३, ७, ३=ज०)	३०१
इन्द्रस्यदृष्टी (८, ३, ३, ३=ज०)	३६१
इन्द्राग्नीष्यपसस् (७, १, १, ३-८, १, १४, २=ज०)	८४, १०८
इन्द्राग्नीतविधाणि (७, ३, १, ४-८, १, १४, ३=ज०)	” ”
इन्द्राग्नीनवतिं (७, ३, १, १-८, २, १७, ३=ज०)	८३, ११५
इन्द्राग्नीरोचना (८, २, १४, १=ज०)	२०८
इन्द्राद्यगाव (७, १, १, ३=ज०)	१
इन्द्राय०—०ष्टवन्ने (८, २, ८, १=ज० १४, १, २१)	१८६
इन्द्रोमञ्जारोदमी (७, ३, ८, २=ज० ११, १, १२-१३, ३, ५)	१०७
इमसूषु (७, १, ४, १=ज०)	१३
इममेवदण (७, ३, ६, १=ज०)	१०५
इमाउतामुक्त्वसी (७, ३, १८, १=ज० ११, १, १०-१८, २, ५)	१२४
इमेक्षिते (८, १, ६, २=ज०)	१८४
इरव्यन्नग्रे (८, २, १, ४=ज०)	३२८
इष्कर्तारश्च (८, २, १, ५=ज०)	३२८
इडेन्वी (७, १, १, १=ज०)	४७
इंशिवेवार्धस्य (७, १, १६, २=ज० १८, २, १५)	४३
उकथश्चन (८, १, १५, २=ज०)	३१७
उतमीगोषणिं (७, १, ११, १=ज०)	११५
उतवात (८, १, ११, २=ज०)	३४४
उतसखास्यस्त्रिनोर् (८, ३, ६, ३=ज० १८, १, ३)	२३५
उतायातसङ्गवे (८, ३, १५, ३=ज० १८, १, १०)	२६६
उतोम्वस्यजीवमा (८, १, ८, ३=ज०)	३०१
उतोवृक्षको (७, ३, ३, १=ज० १०, २, १४-१५)	४८
उतोश्रुतासोच्यसू० (८, ३, १, १=ज०)	२२१
उदग्रे श्रुतयन्त्रव (७, १, १६, २=ज० १८, १, १५)	४३

[च]

मन्त्रप्रतीकम्				पृष्ठम् ।
उदयप्रज्ञवणा (८, ३, १६ २ = ऊ १८, १, १६)	..	..	..	२७०
उद्गाथाजङ् (८, १, ९, ३ = ऊ०)	...	...	..	१६२
उद्दपय (९, ३, ४, १ = ऊ०)	...	..	...	३६२
उपष्ठाधाम् (८, १, १८, २ = ऊ०)	..	..	..	२१६
उपत्ताजामयी (७, १, १४, १ = ऊ ११, १, १३)	...	...	...	८५
उपत्तालुक्ती३० (७, १, ३, १ = ऊ १०, १४-१५)	..	..	..	४८
उपत्तालुक्ती३० (८, १, १८, १ = ऊ०)	...	...	...	२१६
उपनःसूनवो (७, १, १३, १ = ऊ०)	..	...	...	११६
उपनोदरिभिः (९, १, १०, १ = ऊ०)	...	...	...	३०४
उपोदरीणाम्यति (७, १, ८, १ = ऊ १०, २, ९)	..	...	...	२९
उत्पद्यमे (९, १, ११, २ = ऊ०)	..	...	...	३०६
उत्पद्यमे (८, १, ८, १ = ऊ १८, १, ५)	...	...	...	२४०
उत्पद्यमे (८, १, ८, १ = ऊ १८, १, ५)	...	..	..	,"
ऊर्जानपात्तावेदः (९, २, १, ३ = ऊ०)	...	...	...	३२७
ऊर्जानपात्तावेदः (८, ३, १, २ = ऊ०)	...	...	..	२२१
ऊर्द्धस्त्रिषा (७, ३, १५, ३ = ऊ०)	..	...	...	११८
ऊर्द्धस्त्रिषा (९, २, १३, १ = ऊ०)	..	..	...	३४८
ऊर्द्धस्त्रिषा (९, १, १, ६ = ऊ०)	..	..	...	३९०
ऊर्द्धस्त्रिषा (८, २, ९, १ = ऊ०)	..	...	..	२१७
एतावत्यावपयः (८, ३, १६, १ = ऊ १८, १, १६)	...	...	...	२६८
एदुमधोर् (८, १, १०, १ = ऊ १५, २, ६)	...	...	...	२००
एदुमिन्द्राय (७, १, ८, १ = ऊ १०, २, ९)	...	...	...	२६
एदुमिन्द्राय (९, १, १६, १ = ऊ०)	...	...	...	२१८
एदुमिन्द्राय (९, १, ५, ३ = ऊ ११, २, ७)	...	...	...	२८०

मन्त्रप्रतीकम्

पृष्ठसं.

एषन्नक्ष्मा (८, १, २, १ = ऊ ११, १, ८)	...	...	२८२
एषोऽषाक्षपूर्णा (८, ३, ७, १ = ऊ १८, १, ४)	...	...	१३६
एषदेवामयोभुवा (८, ३, ८, २ = ऊ १८, १, ६)	...	...	२४२
एषदरीवक्ष्म (८, २, १, ९ = ऊ १४, १, १)	...	...	१७६
ऐभिर्ददे (८, १, ७, ३ = ऊ०)	...	...	२८८
ओजसदस्य (८, १, १३, ३ = ऊ०)	...	...	१७१
कङ्क्ष्वेद (८, २, १४, १ = ऊ १६, २, २० — १८, २, ८)	...	...	२१०
कङ्क्षाःसुपर्णा (८, ३, ६, १ = ऊ०)	...	...	३६७
कयातेक्ष्म (७, १, ६, १ = ऊ ११, १, १)	...	...	५८
कयात्वक्ष्म (७, १, ७, १ = ऊ०)	...	...	१०६
कक्षमिन्द्रत्वावधी (८, २, ८, १ = ऊ०)	...	...	१८८
कक्षेजामिर (७, २, १, १ = ऊ०)	...	...	४५
कमिति विष्णो (८, १, ४, १ = ऊ ११, ३, ६)	...	...	१४६
कुवित्स्यप्रक्षि (८, २, ४, ३ = ऊ १४, १, ६)	...	...	१८६
कुवित्सुनो (८, १, १२, २ = ऊ १६, १, १६)	...	...	१६८
क्षणांयदेनोम् (७, २, ५, २ = ऊ १०, २, २०)	...	...	५६
क्षपोराजस्रुत (७, २, ११, ३ = ऊ ११, १, ६-७)	...	...	७४
गन्धोराँउदधौरिव (८, ३, ३, ३ = ऊ० १८, २, १७)	...	...	२२५
गयनन्त्रेष्टुभं (८, १, ७, १ = ऊ०)	...	...	३३७
गावउपषदावडे (७, ३, १६, १ = ऊ०)	...	...	११८
गोचभिदङ्गोविदं (८, ३, १, ३ = ऊ०)	...	...	३५८
गोमङ्गद्वयो (७, ३, २०, १ = ऊ० १२, १, ४-१७, १, २-१८, १, ६)	...	...	१३०
जराबीधतद् (८, २, ३, १ = ऊ० १४, १, ५)	...	...	१८२

[ज]

सन्तप्रतीकम्	पृष्ठम् ।
जुष्टोच्चदूतो (८, १, ६, २ = ज २१, २, १७-१८-१९) ..	२८३
संवेवाजानान्यतिम् (८, २, १०, २ = ज १५, २, ६) ...	२०१
संसन्धायः (८, २, ८, २ = ज १४, २, २१) ...	१८७
संज्ञोतारम् (७, १, १०, २ = ज १०, २, ११-१२, १, ७) ...	२७
सङ्गाथयापुराणा (८, ११, ६, २ = ज ०) ...	१५४
सङ्गूर्ध्वया (८, २, ११, १ = ज १६, १, १८) ...	२०३
सद्विप्रासोविपन्यवो (८, २, ५, ५ = ज १४, १, ७) ...	१८१
सद्विप्राःपरमम् (८, २, ५, ४ = ज ० १४, १, ७) ...	१८०
सङ्गोवाय (८, २, ४, १ = ज १४, १, ६) ...	१८५
सन्वाधुतसङ्गीमसि (७, १, १२, २ = ज ०) ...	२६
समस्यसर्जयामसि (८, १, ६, २ = ज ०) ...	१५३
समीषधीर्दधिरे (८, २, २, १ = ज ०) ...	३३२
सवत्यदिन्द्रियं (८, १, ११, १ = ज १२, १, ५) ...	१६५
सवद्यौगिन्द्र (८, १, ११, १ = ज १०, २, ५) ...	१६६
सवद्रप्सोमीलवान् (८, २, १, १ = ज ०) ...	३३२
सञ्जाचरं (८, १, १०, २ = ज ०) ...	३४३
सुरण्यवीमधुमन्तं (७, २, १८, २ = ज १२, १, ११) ...	१२८
सुविग्रस्यसुविग्रतो (८, १, ३, २ = ज ०) ...	२८४
सुसुतासोविपसितः (८, १, १०, २ = ज ०) ...	३२०
सोशाहवचसा (८, २, १०, १ = ज ०) ...	२१५
स्यमुवःसवासाचं (८, १, १०, १ = ज १२, २, ४) ...	१६२
सौमिपदावि (८, २, ५, २ = ज १४, १, ७) ...	१८८
संसिन्धूरवाह्यो (८, १, १४, २ = ज ०) ...	३१४
संसत्यसौमी (७, २, १०, २ = ज १०, २, २) ...	११३
संसिद्धवचन् (८, १, १०, २ = ज ०) ...	३०५
संसिद्धिचरेवे (७, २, ४, १ = ज ११, १, १८-१९, १, १८) ...	८८

[भ]

मन्त्रप्रतीकम्

पृष्ठम् ।

लक्ष्मिर् (७, २, १, ० = ऊ०)	...	...	...	४६
लब्धताप्रथमी (७, ४, २, २ = ऊ १०, १, २-१२, १, २०)	...	...	...	४
लक्ष्मि (८, १, ३, १ = ऊ १२, २, ६)	...	...	...	१४३
लक्ष्मिश्चिन्मिर् (७, १, ६, ३ = ऊ०)	...	...	...	१८
लक्ष्मिप्रशंसिणी (८, ३, ४, १ = ऊ १८, २, १८-१८, १, ४)	...	...	...	२३०
लक्ष्मिप्रसूतिव्यभि (८, १, ८, १ = ऊ १०, २, १८)	...	...	...	१५८
लक्ष्मिप्रसूतिव्यभि (७, ३, ४, २ = ऊ ११, १, १८-१२, १, १८)	...	...	...	१००
लक्ष्मिप्रसूतिव्यभि (८, १, ११, ३ = ऊ १३, २, ४)	...	...	...	१६६
लक्ष्मिप्रसूतिव्यभि (७, २, १३, २ = ऊ ११, १, ११-१२)	...	...	...	८१
लक्ष्मिप्रसूतिव्यभि (८, १, २, ९ = ऊ २१, १, ८)	...	...	...	२८२
लक्ष्मिप्रसूतिव्यभि (७, १, ७, १ = ऊ १०, २, ६-७)	...	...	...	१८
दानाद्यगो (८, २, १५, २ = ऊ १६, २, २ = १८, २, ८)	...	...	...	१११
दानाद्यगो (७, २, ६, २ = ऊ ११, १, १)	...	...	...	६०
देवोवोद्विणोदाः (७, १, १०, १ = ऊ १०, २, १२-१३, १, ७)	...	...	...	२७
द्रष्टासमद्रष्ट (८, २, १३, २ = ऊ०)	...	...	...	३४०
द्वितायी (८, १, १०, २ = ऊ०)	...	...	...	३०४
धेनुद्वन्द्व (८, २, ८, ३ = ऊ०)	...	...	...	३४१
नवावधुर् (८, २, ४, १ = ऊ १४, १, ६)	...	...	...	१८६
ननेगिरीक्षमि (८, १, १२, १ = ऊ १२, २, १-४)	...	...	...	१०८
नद्वन्द्वोद्विणी (७, १, ८, १ = ऊ १०, २, ११)	...	...	...	२६
नमःसिद्धिभ्यः (८, २, ७, १ = ऊ०)	...	...	...	३३५
नमोश्चिन्मि (८, १, १२, १ = ऊ १६, १, १६)	...	...	...	१६८
नसंस्कृतम् (८, ३, १५, २ = ऊ १८, १, १०)	...	...	...	१६५
नद्याश्चक्रपरा (७, १, ८, २ = ऊ १०, २, २१)	...	...	...	२४
नाकेष्टुपर्णम् (८, १, १३, १ = ऊ०)	...	...	...	१४८
नीवशीर्वाणि (८, १, १४, २ = ऊ १३, २, १५)	...	...	...	१०९

[ज]

मन्त्रप्रतीकम्	पृष्ठम् ।
पदन्द्वयस्य (७, २, १४, ३ = ऊ ११, १, १३) ...	... ८६
पन्यस्यन्यमित् (८, १, १, १ = ऊ १४, १, १) ...	... १०५
पन्यांसञ्ज्ञातवेदसं ७, २, १९, ३ = ऊ विशोविशोवो) ..	... ७७
परित्यज्यर्थं (८, २, ८, ३ = ऊ १४, २, २१) ..	... १८८
परितोक्तं (८, १, ३, २ = ऊ १२, २, ६) ..	... १४४
पवसानाश्चक्षन्त (८, २, १६, १ = ऊ०) ...	... २१२
पवसानादिवस्यर्थं (८, २, १६, २ = ऊ०) ..	... २१४
पवसानासञ्ज्ञाश्रयः (८, २, १६, ३ = ऊ०) ...	... “
पवस्यसोम (८, १, १७, १ = ऊ०) ..	... ३२०
पाताष्टवक्षा (८, १, १, १ = ऊ १४, १, १) ..	... १७६
पायकवर्चाः (८, २, १, २ = ऊ०) ..	... ३२७
पाहिनीश्वरं (७, २, ४, १ = ऊ १०, २, १६-१७-१८-१९) ...	... ५१
पाहिनिश्वरं (७, २, ४, २ = ऊ पाहिनीश्वरं) ...	... “
पिबन्तिमिवो (८, १, ८, २ = ऊ०) ...	... ३००
पुनरुजा (८, २, ८, २ = ऊ०) ...	... ३२८
पुनानेतन्वा (७, २, १४, २ = ऊ०) ..	... ११७
पौरोचनस्य (७, ३, २, २ = ऊ आग्धू ३षु) ...	... ८६
प्रतप्तं चय (८, १, ४, २ = ऊ २१, ३, ६) ..	... १४८
प्रतिप्रियतमं (८, ३, १२, १ = ऊ०) ...	... २५०
प्रतिष्ठास्त्रनरी (८, ३, ६, १ = ऊ १८, १, ३) ...	... २३४
प्रतिष्ठाराश्चक्षन्तो (८, ३, १८, १ = ऊ०) ...	... २७७
प्रत्योयूषं (७, १, ३, १ = ऊ १०, १, ६-१३, २, ७-८-९-१०-११) ..	... ७
प्रदेवोदासो (७, १, ११, ३ = ऊ अदर्शिगातुविजमो) ..	... ३१
प्रवामर्चन्त्य किञ्चनो (७, ३, १, १-८, २, १७, २ = ऊ०) ..	... ८३, ११५
प्रवासाश्चिद्यवौ (७, ३, १४, १ = ऊ०) ...	... ११६
प्रवोमहे चक्षुषे (८, १, ११, १ = ऊ०) ...	... २०५
प्रसविष्येभिर् (७, १, ६, १ = ऊ०) ...	... १७

मन्त्रप्रतीकम्

पृष्ठम् ।

प्रसोच्ये (८, २, २, १ = ऊ०)	...	...	२३१
प्राचीनतुप्रदिशं (७, ३, १०, २ = ऊ १०, २, ३)	...	...	११२
प्राच्यधाराचक्षरन् (८, १, १, १ = ऊ०)	...	...	२८०
प्रियोनोचलु (८, १, १, ३ = ऊ०)	...	...	१३८
प्रेताजयता (८, ३, ५, २ = ऊ०)	...	...	३६६
प्रोच्यैपुटीयम् (८, १, १४, १ = ऊ०)	...	...	३११
वटस्ययवसा (८, १, ८, २ = ऊ २१, ३, ५)	...	...	३०१
वष्मद्विचसि (८, १, ८, १ = ऊ २१, ३, ५)	...	...	३०१
वल्बिज्ञायः (८, ३, २, २ = ऊ०)	...	...	३७५
वृहस्पतेपरिदीया (८, ३, २, १ = ऊ०)	...	...	३५६
भद्रङ्कणैमिः (८, ३, ८, २ = ऊ०)	...	...	३७६
भद्रक्षनः (७, १, १०, १ = ऊ०)	...	...	७२
भद्रोनोचमिर् (७, २, १०, १ = ऊ ११, १, ५)	...	...	७१
भद्रोभद्रया (७, १, ५, ३ = ऊ १०, २, २०,)	...	...	५७
भूरिहिते (८, १, १३, २ = ऊ १२, २, २-४)	...	...	३१०
मघीनःछष्टवह्येषु (८, २, ८, २ = ऊ०)	...	...	१८८
मन्त्रन् त्वासववन् (८, ३, ४, २ = ऊ १८, १, १८)	...	...	२२८
मन्त्रोत्तरम् (७, २, ३, १ = ऊ १०, २, १४-१५)	...	...	४८
मन्त्रिणिते (८, ३, ८, १ = ऊ०)	...	...	१७२
मन्त्रिणिवह्य (७, ३, १४, ३ = ऊ०)	...	...	११७
मन्त्रिणिवह्य (८, ३, ११, १ = ऊ०)	...	...	१४८
मातिराधांसि (८, १, ५, २ = ऊ १८, २, १८-१८, १, ५)	...	...	२३१
मानहन्त्रपौथलवे (८, १, १५, ३ = ऊ०)	...	...	३१८
मानोच्ये सहाधने (८, १, १३, ३ = ऊ १६, १, १६)	...	...	१६८
माभेमसा (७, ३, १७, १ = ऊ०)	...	...	१११
मृगोनमोमः (८, ३, ८, १ = ऊ०)	...	...	३७५

मन्त्रप्रतीकम्

पृष्ठम् ।

मोक्षला (८, २, ६, १ = ऊ०)	...	...	...	१८३
यददम्पति (८, २, १८, २ = ऊ०)	...	...	...	२१८
अउप्रहव (८, २, १८, ३ = ऊ०)	...	...	...	२१७
यउप्रःसन् (८, २, १४, ३ = ऊ १६, २, २०—१८, २, ६)	...	...	...	२११
यचिद्धि (८, १, १, ३ = ऊ०)	...	...	...	१८८
यजानोमिनावरुणा (७, २, १, ३ = ऊ०)	..	..	...	४६
यजिष्ठन्तायजमाना (८, १, १८, २ = ऊ०)	..	..	...	२२३
यज्जन्त्रम् (८, १, ८, १ = ऊ०)	..	..	...	१६१
यज्जनासो (७, २, १९, २ = ऊ विशोविशीवो)	..	..	...	७७
यज्जवाणाः (८, २, ६, ३ = ऊ०)	...	...	...	३६६
यथागौरो (८, ३, ४, १ = ऊ १८, २, १८)	...	...	...	२२७
यददीवात (८, २, ११, २ = ऊ०)	...	..	...	३४५
यदिन्द्रयावतस्त्वम् (८, १, ११, १ = ऊ०)	...	...	...	३०७
यदिन्द्राहं (८, १, ८, १ = ऊ०)	...	...	...	३४०
यदीक्षणस्य (८, १, १३, १ = ऊ १८, १, ८)	...	...	...	२५४
यद्युक्ताथेष्टपणम् (८, १, १७, २ = ऊ १८, १, १७)	...	...	...	२७४
यथागात्राकरामहे (८, ७, १, १५, १ = ऊ०)	...	...	...	४०
यथाद्रिजन्त (७, १, ११, २ = ऊ अदर्शिगातुविजन्तो)	...	...	...	३०
यस्यतेमहिना (८, १, ३, ३ = ऊ०)	...	...	...	९८४
यस्यत्रिषालवतं (७, २, १४, २ = ऊ ११, १, ११)	..	..	...	८६
यस्यार्थविश्व० (७, २, १८, १ = ऊ १२, १, ११)	..	...	...	१२७
यादद्या (८, ३, ७, १ = ऊ १८, १, ४)	..	...	...	१३७
यावित्वास्तोकमा (८, ३, ८, ३ = ऊ १८, १, ६)	..	...	...	२४४
यासुनीधेश्वदधे (८, ३, ११, २ = ०)	...	...	...	२४८
युक्त्वाहिवाजिनोवत्य० (८, ३, ८, २ = ऊ १८, १, ५)	...	...	...	२४१
युञ्जिवाचं (८, २, ७, २ = ऊ०)	...	...	...	२२६
यन्मन्त्रम् (८, १, १०, १ = ऊ ११, २, ४)	...	..	...	१६२

[७]

सम्प्रतीकम्				पृष्ठम्
घेतामिन् (७, १, ५, १)	..	...	...	१६
योगागारतन्त्रः (८, १, ५, १ = ज०)	...	...	..	११४
योगःस्तो (८, १, ८, १ = ज०)	...	...	...	१०४
योगःशिवतन्त्रो (८, १, १०, १ = ज०)	...	..	...	१४१
योगिश्वालयने (७, १, ५, १ = ज ११, १, ५)	...	...	...	१०१
यशद्वय (८, १, १४, १ = ज १८, १, ८)	...	..	...	१५८
रत्नाद्वयतन्त्र (८, १, १५, १ = ज०)	...	...	..	११६
वचनोवां (८, १, ७, १ = ज १८, १, ४)	...	...	..	११८
वचनमिदा (८, १, १३, १ = ज १६, १, ५)	...	..	...	१०६
वचनमिदा (८, १, ४, १ = ज० ११, १, ६)	..	...	...	१४८
वातवातु (८, १, ११, १ = ज०)	..	..	...	१४३
वायुवन्त्र (८, १, ५, १ = ज०)	...	...	...	१५२
वायोश्चक्रो (८, १, ५, १ = ज०)	...	...	..	१५१
विचित्रवस्त्र (८, १, १३, १ = ज०)	..	...	..	१००
विष्णुवस्त्राण (८, १, ७, १ = ज०)	...	...	...	१८६
विनयवस्त्रो (८, १, ७, १ = ज०)	...	..	...	१०१
विपश्चिन्ते (७, १, ११, १ = ज १२, १, १०)	...	...	...	१३४
विभक्त्यासि (७, १, ४, १ = ज०)	...	...	..	१३
विभूतारति (८, १, ११, १ = ज १६, १, १८)	...	...	...	२०४
विभूतवस्त्र (७, १, १३, १ = ज ११, १, ११-१२)	..	..	...	८२
विरचोविष्णुषी (८, १, ७, १ = ज०)	...	...	..	१००
विश्वकर्मवस्त्रिणा (८, १, १, १ = ज १४, १, १-१८, १, १)	...	...	...	१०८
विश्वोविश्वो (७, १, ११, १ = ज ११, १, ८-१०-१८, १, १)	..	...	...	७६
विश्वकर्मवस्त्रिणा (७, १, ८, १ = ज०)	...	...	...	११०
विश्वोविश्वो (८, १, १, १ = ज०)	...	..	...	१२८
विश्वविश्व (८, १, १४, १ = ज०)	..	...	..	११५
विष्णोःकर्मवस्त्रि (८, १, ५, १ = ज १४, १, ७)	...	..	...	१८८

[४]

संस्कृतश्लोक	पृष्ठम्।
• विष्णुतपोयथा (८, १, १, ३ = ज ११, १, ८) ...	१८२
नीतिशोधगता (७, १, १२, २ = ज०) ...	१७
हृदयिदस्य (८, २, १२, १ = ज १६, १, ५) ...	१०७
हृदयशरीरलंकाः (८, २, १, २ = ज १८, २, १७) ...	११४
हृदयन्तावयं (७, १, १, ३ = ज०) ...	४८
हृदययुगेव (८, १, १, १ = ज०) ...	१४१
हृदयशक्तिः (७, २, १, २ = ज०) ...	४७
आश्चर्यमिति (८, १, ८, १ = ज०) ...	१६१
भगवद्भु (७, १, २, १ = ज० ११, १, १८-१९, १, ११) ...	८५
भगवन्मास्त्रवा (७, २, १२, १ = ज) ...	११५
भास्त्रमाश्रयो (८, १, ७, २ = ज०) ...	१८६
भिक्षाचरन् (८, १, १०, ३ = ज १२, १, ४) ...	१६४
भिक्षेयमस्मै (८, १, ८, २ = ज०) ...	१४७
भिक्षेयमिदमस्मै (८, १, ११, २ = ज०) ...	१०८
बुद्धीचर्यविपिपानस्य (८, १, १२, १ = ज० १२, १, २-४) ...	१०८
सदधानीवसुः (७, १, ११, २ = ११, १, ६-७) ...	७४
सदधुवसुः (८, २, १, २ = ज०) ...	१५५
सदानःसुतः (८, १, ७, २ = ज १२, १, १७-१८, १ १५) ...	१५५
सङ्कल्पनेन (८, २, १, २ = ज०) ...	१५६
सनेमितम् (७, २, १०, १ = ज गीमद्वयो) ...	१२६
सनोदराय (८, १, ७, २ = ज १२, १, १७-२३, १ १५) ...	१५६
सनोमर्षा (८, १, २, १ = ज १४, १, १५) ...	१८२
सनोमितमस्य (८, १, १, १ ज०) ...	१२१
सनोविद्या (८, २, १८, ४ = ज०) ...	१७८
सनोदयन् (८, १, १, १ = ज०) ...	१४१
सनोदरीया (७, १, १०, १ = ज गीमद्वयो) ...	१२०

[१०]

मन्त्रप्रतीकम्	पृष्ठम्
सन्निधौजनि (८, १, १, १ = ज०)	१८१
समर्द्धजान (८, ३, १८, ३ = ज०)	१७८
समस्तमन्यवे (८, १, १३, १ = ज०)	१७०
समानोषध्या (८, ३, १४, ३ = ज० १८, १, ८)	१६१
समास्तजे (८, ३, ११, ३ = ज०)	१०६
समिद्धमग्नि (७, २, १३, १ = ज० ११, १, ११-१२)	८०
समिद्धीराघो (८, २, ७, १ = ज० १४, २, १०)	१८५
सकपटवन् (८, १, १४, २ = ज० १३, २, १४)	१७२
सर्वैव (८, ३, ३, ३ = ज० १४, १, ३)	१८३
सयामतु (७, ३, १०, ३ = ज०)	११९
सचरथा (८, ३, ८, ३ = ज०)	११८
सहिपुद्विद् (८, १, १८, ३ = ज०)	११५
सामोषद्याभरद्विद् (८, ३, ११, ३ = ज०)	१५०
सामान्विद्या (७, २, ८, ३ = ज० ११, १, ४)	७०
सिद्धमिन्मसा (७, ३, १६, ३ = ज०)	१११
सुमन्त्रा (८, १, १४, १ = ज० १२, २, १४)	१७१
सुवहासोम (८, १, १, ३ = ज०)	१८१
सोषमिथो (८, ३, १०, ३ = ज०)	१४०
सोवराधानां (७, ३, १५, ३ = ज०)	११८
सखिन (८, ३, ८, ३ = ज०)	१७८

उत्तरार्द्धिक-साम-पेटिकारूप-ग्रन्थस्य जडगानाभिधस्य सूची ॥

॥ प्रथम प्रपाठकः ॥

॥ प्रथमोऽङ्कः ॥*				॥ द्वितीयोऽङ्कः ॥			
साम	श्रुतम्	भागे	पृष्ठे ।	साम	श्रुतम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(१, १, ८, १—२)	३	.. २४	१	(१, १, ४, १—२)	३	... २०६
२	(१, १, ८, १—१)	..	४३	२	(१, १, ५, १—२)	..	२१०
३	(")	..	४४	३	(")	..	२११
४	(१, १, १०, १—२)	..	८१	४	(१, १, ६, १—२)	..	२१२
५	(१, १, ११, १—२)	..	८८	५	(१, १, ७, १—२)	..	२१६
६	(१, १, ११, १—१)	..	८३	६	(१, १, ८, १—२)	..	२२०
७	(१, १, १४, १—१)	..	१०३	७	(१, १, ८, १—२)	..	२२२
८	(१, १, १५, १—२)	..	१०७	८	(१, १, १०, १—२)	..	२२७
९	(१, १, १६, १—१)	..	११६	९	(१, १, ११, १—४)	..	२२१
१०	(१, १, १७, १—२)	..	११९	१०	(१, १, १२, १—४)	..	२२४
११	(१, १, १८, १—२)	..	१२३	११	(१, १, १८, २—०)	..	२६८
१२	(")	..	१२४	१२	(१, १, १८, ३—०)	..	२
१३	(१, १, १८, १—२)	..	१६८	१३	(१, १, १०, १—१)	..	२७६
१४	(१, १, २०, १—१)	..	१७७	१४	(१, १, ११, १—०)	..	२८८
१५	(१, १, २१, १—२)	..	१८५	१५	(१, १, ११, १—०)	५	६११
१६	(१, १, २१, १—२)	..	१८८	१६	(१, १, ११, २—०)	३	२८१
१७	(१, १, २२, १—१)	..	१८९	१७	(१, १, ११, ३—०)	..	२
१८	(१, १, १, १—२)	..	१८७	१८	(")	..	४२८
१९	(१, १, १, १—२)	..	२००	१९	(१, १, १०, १—२)	..	३१५
२०	(१, १, १, १—२)	..	२०३	२०	(१, १, ८, १—२)	..	४५

* ॥ इह अर्द्धशब्दोऽस्यार्थो लभ्यते, 'तृतीयोऽङ्कः'—इत्युत्तरार्द्ध इति नाम् ।

[य]

॥ द्वितीयः प्रपाठकः ॥

—०—

॥ प्रथमोऽङ्कः ॥

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(१, १, ८, १—१)	३	... ४६
२	(२, १, ११, १—३)	१,	... ३२८
३	(२, १, १३, १—१)	१,	... ३३६
४	(२, १, १४, १—२)	१,	... ३४१
५	(१, १, १५, १—१)	५	... ६१३
६	(१, १, १६, १—०)	३	... ११०
७	(१, १, १७, १—०)	१,	... १२४
८	(२, १, १६, १—०)	१,	... ३४७
९	(१, १, १—३)	१,	... ३४८
१०	(२, १, १०, १—३)	१,	... ३६१
११	(२, १, १८, १—३)	१,	... ३६६
१२	(२, १, १८, १—३)	१,	... २७०
१३	(१, १, ८, १—३)	१,	... १५
१४	(२, १, ८, १—३)	१,	... ४०३
१५	(१, १, १—३)	१,	... ४०४
१६	(१, १, ८, १—३)	५	... ६२५
१७	(२, २, १४, १—३)	३	... ४३०
१८	(२, २, १२, १—३)	१,	... ४३६
१९	(२, २, १३, १—३)	१,	... ४४१
२०	(२, २, १४, १—३)	१,	... ४४५

॥ द्वितीयोऽङ्कः ॥

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(६, २, ६, १—०)	४	... ४६८

साम सूक्तम् भागे पृष्ठ ।

२	(४, २, ८, १—०)	५	... ६३८
३	(२, २, १५, १—३)	३	... ४५१
४	(१, १, १—३)	१,	... ४५२
५	(२, २, १०, १—१)	१,	... ४६०
६	(२, २, १८, १—१)	१,	... ४७०
७	(२, २, १८, १—३)	१,	... ४७६
८	(२, १, १०, १—३)	१,	... ५१४
९	(२, १, ११, १—१)	१,	... ५१८
१०	(१, १, १—३)	१,	... ५१८
११	(१, १, १—३)	१,	... ५१०
१२	(१, १, १२, १—३)	१,	... ५१४
१३	(२, १, १४, १—३)	१,	... ५४४
१४	(२, १, १६, १—३)	१,	... ५४७
१५	(२, १, १६, १—३)	१,	... ५५१
१६	(२, १, १०, १—३)	१,	... ५५७
१७	(२, १, १८, १—३)	१,	... ५६१
१८	(१, १, १८, १—३)	१,	... १३५
१९	(२, १, १८, १—३)	१,	... ५६८
२०	(२, १, १०, १—३)	१,	... ५७५

॥ द्वितीयः प्रपाठकः ॥

—०—

॥ प्रथमोऽङ्कः ॥

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(३, १, ११, १—३)	३	... ५०८
२	(३, १, १२, १—३)	१,	... ५०४
३	(३, १, ११, १—३)	१,	... ६१६

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।	साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
४	(")	" ...	६१०	७	(४, १, १४, १—१)	४ ..	४६
५	(३, २, १२, १—१)	" ...	६२१	८	(४, १, १०, १—३)	" ...	६४
६	(")	" ...	६२९	९	(")	" ...	६५
७	(")	" ..	६२३	१०	(")	" ...	"
८	(")	" ...	६३४	११	(४, १, १८, १—२)	" ...	७३
९	(३, २, १३, १—३)	" ..	६३०	१२	(४, १, १८, १—३)	" ...	७६
१०	(३, २, १६, १—३)	" ...	६४१	१३	(४, १, २०, १—३)	" ...	८०
११	(३, २, १०, १—२)	" ...	६४७	१४	(")	" ..	८१
१२	(३, २, १८, १—३)	" ..	६५१	१५	(")	" ...	८२
१३	(३, १, १८, १—३)	" ...	६६०	१६	(")	" ...	८३
१४	(")	" ...	६६१	१७	(४, १, २१, १—३)	" ...	८१
१५	(३, २, २०, १—३)	" ...	६७३	१८	(४, १, २२, १—३)	" ...	८७
१६	(३, २, २२, १—३)	" ...	६७८	१९	(४, १, २४, १—३)	" ..	१००
१७	(३, २, २३, १—३)	" ...	६८२				
१८	(३, २, २३, १—३)	" ...	६८५				
१९	(४, १, ११, १—३)	४ ...	३१				
२०	(")	" ...	३२				
२१	(")	" ...	३३				

॥ द्वितीयोऽर्कः ॥

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(४, १, १२, १—२)	४ ..	३८
२	(")	" ...	४०
३	(")	" ...	४१
४	(")	" ...	४३
५	(")	" ...	४३
६	(४, १, १२, १—३)	" ...	५१

॥ चतुर्थः प्रपाठकः ॥

—०—

॥ प्रथमोऽर्कः ॥

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(१, १, १०१—२)	२ ...	११६
२	(")	" ...	११७
३	(")	" ...	"
४	(१, १, ८, १—२)	" ..	४७
५	(")	" ...	४८
६	(")	" ..	४८
७	(४, २, ७, १—३)	४ ...	११४
८	(१, १, १२, १—३)	२ ...	४३७

[ध]

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।	साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
८	(४, १, ५, १—२)	४	... १४२	१३	(")	"	... ४१०
१०	(१, १, १४, १—२)	५	... ६१४	१४	(५, १, ११, १—२)	४	... ११४
११	(४, १, २, ४, ७—८)	"	... ६०४	१५	(५, १, ११, १—२)	२	... ११२
१२	(४, १, ८, १—२)	४	... १४५	१६	(५, १, १४, १—२)	"	... ११५
१३	(१, १, १८, १—२)	२	... १३६	१७	(५, १, १४, १—२)	"	... १३८
१४	(")	"	... १३८	१८	(")	"	... १३८
१५	(४, २, १०, १—२)	४	... १५१	१९	(")	"	... १३०
१६	(४, २, ११, १—२)	"	... १५४	२०	(")	"	... १३१
१७	(४, २, १२, १—२)	"	... १५७				
१८	(४, २, १३, १—२)	"	... १५८				
१९	(४, २, १४, १—२)	"	... १६१				
२०	(५, १, ११, १—२)	"	... १०४				

॥ पञ्चमः प्रपाठकः ॥

॥ प्रथमोऽङ्कः ॥

॥ द्वितीयोऽङ्कः ॥

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।	साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(५, १, ११, १—२)	४	... १०५	१	(१, १, १७, १—२)	२	... ६५७
२	(")	"	... "	२	(५, १, १६, १—२)	४	... १३४
३	(")	"	... १०६	४	(")	"	... "
४	(")	"	... १०७	५	(")	"	... १३५
५	(")	"	... १०८	६	(")	"	... १३६
६	(")	"	... १०९	७	(")	"	... १३७
७	(२, १, ८, १—२)	२	... ४०५	८	(")	"	... १३८
८	(")	"	... "	९	(५, १, १७, १—२)	"	... १३७
९	(")	"	... ४०६	१०	(५, १, १८, १—२)	४	... १५१
१०	(")	"	... ४०७	११	(५, १, १८, १—२)	"	... १५४
११	(")	"	... ४०८	१२	(५, १, १७, १—२)	"	... १६०
१२	(")	"	... ४०९	१३	(५, १, ११, १—२)	५	... ६३८

[न]

सामं	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।	साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१४ (	"	)	३ ... ६४०	१८ (	"	)	" ... ३३३
१५ (	"	)	" ... ६४१	२० (	"	)	" ... ३१४
१७ (	"	)	" ... ६४२				
१८ (	"	)	" ... ७				
१९ (	"	)	" ... ६४३				
२० (	"	)	" ... ६४४				

॥ षष्ठः प्रपाठकः ॥

—o—

॥ प्रथमोऽङ्कः ॥

॥ द्वितीयोऽङ्कः ॥

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।	साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१ (५, ९, १२, १—३)	४	...	३००	१ (५, २, १८, १—३)	४	...	३५३
२ (	"	)	" ... ३०८	२ (	"	)	" ... ३५६
३ (	"	)	" ... ३०९	३ (	"	)	" ... ३५७
४ (	"	)	" ... ३१०	४ (५, २, १८, १—३)	"	...	३५८
५ (	"	)	" ... ३११	५ (५, २, २०, १—३)	"	...	३५९
६ (	"	)	" ... ३१२	६ (५, २, २१, १—३)	"	...	३६०
७ (	"	१॥—३)	५ ... ३६०	७ (५, २, २२, १—३)	"	...	३६०
८ (५, २, १२, १—३)	४	...	३६०	८ (५, २, २३, १—३)	"	...	३६३
९ (५, २, १४, १—२)	"	...	३६०	९ (१, १, ८, १—३)	३	...	३६६
१० (५, २, १५, १—२)	"	...	३६०	१० (	"	)	" ... ३७
११ (५, २, १६, १—३)	"	...	३६३	११ (१, १, ८, १—२)	"	...	५०
१२ (	"	)	" ... ३६४	१२ (	"	)	" ... ५१
१३ (	"	)	" ... ३६४	१३ (	"	)	" ... ५२
१४ (	"	)	" ... ३६५	१४ (६, १, ४, १—३)	४	...	३६८
१५ (	"	)	" ... ३६५	१५ (६, १, ५, १—३)	"	...	३७४
१६ (२, १, १०, १—२)	३	...	५५८	१६ (६, १, ६, १—३)	"	...	३७७
१७ (५, २, १०, १—३)	४	...	३६८	१७ (१, १, १०, १—३)	३	...	१२४
१८ (५, २, १८, १—३)	"	...	३६८	१८ (६, १, ७, १—३)	४	...	३७८
१९ (	"	)	" ... ३६०	१९ (	"	)	" ... ३६०
२० (६, १, ८, १—३)	"	...	३६४	२० (६, १, ८, १—३)	"	...	३६४

[प]

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
११	(६, १, ८, १—१)	४	.. ४२३
१२	(६, १, १०, १—१)	५	... ६५८
॥ इति दशराज-पर्व ॥ १ ॥			

॥ द्वितीयोऽर्धः ॥

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(१, १, १०, १—१)	३	.. ३१८
२	(१, १, ८, १—१)	५	... ५२
३	(,, ॥—१)	५	... ६०६
४	(,, ३—०)	५	.. "
५	(४, १, १, १—२)	४	.. १११
६	(६, १, ५, १—३)	५	... ६५०
७	(२, १, १५, १—३)	५	... ६१५
८	(१, १, १०, १—३)	३	... १२५
९	(१०१, १८, १—२)	५	.. १३८
१०	(५, २, ७, १—३)	४	... १३५
११	(३, १, २०, १—३)	३	... ५०६
१२	(१, २, १८, १—१)	५	.. १६८
१३	(१, २, २०, १—३)	५	.. १७०
१४	(१, १, १३, १—३)	५	.. ८३
१५	(१, २, २२, २—०)	५	... १८१
१६	(,,)	५	... "
१७	(६, २, ३, १—३)	४	... ४४०
१८	(,, २—०)	५	.. ४४१
१९	(,, २—०)	५	... "
२०	(,, १—१)	५	... "

॥ सप्तमः प्रपठकः ॥

—०—

॥ प्रथमोऽर्धः ॥

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(१, १, १०, १—३)	३	.. ३१८
२	(,,)	५	... "
३	(५, २, १२, १—३)	४	.. ३१२
४	(,,)	५	... ३१३
५	(,, १॥—३)	५	.. ६५८
६	(२, १, ११, १—१)	३	.. ३२८
७	(२, १, १३, १—३)	५	.. ३३७
८	(१, १, १६, १—२)	५	... ११०
९	(२, १, १६, १—३)	५	.. ३४८
१०	(६, २, ४, १—३)	४	... ४५१
११	(५, १, १८, १—३)	३	... १०१
१२	(१, १, ८, १—३)	५	.. २०
१३	(१, २, ८, १—१)	५	.. ४१०
१४	(,, १॥—३)	५	... ६२६
१५	(६, २, ५, १—३)	४	... ४३५
१६	(२, २, १४, १—४)	३	... ४४५
१७	(६, २, ६, १—३)	४	.. ४५८
१८	(४, २, ८, १—३)	५	.. ४६६
१९	(,,)	५	... ११७
२०	(२, २, १५, १—३)	३	... ४५४

[फ]

॥ द्वितीयोऽर्धः ॥

साम	खलम्	भाजे	पृष्ठे ।
१	(२, २, १६, १—३)	२	... ४६३
२	(२, १, १०, १—३)	५	... ६३०
३	(५, २, १२, १—३)	४	... ३१४
४	(")	"	... "
५	(" १॥—३)	५	... ६४८
६	(६, २, ८, १—३)	४	... ४६४
७	(२, १, १५, १—३)	३	... ५४८
८	(३, १, १६, १—३)	"	... ५५२
९	(४, १, १८, १—३)	"	... ५६२
१०	(१, १, १८, १—३)	"	... १३८
११	(४, २, ७, १—३)	४	... १३६
१२	(६, २, ८, १—३)	"	... ४६८
१३	(३, २, ११, १—३)	३	... ६१७
१४	(१, २, ८, १—३)	"	... ४११
१५	(")	"	... ४१२
१६	(")	"	... ४१३
१७	(६, २, ११, १—३)	४	... ४७५
१८	(६, २, १२, १—३)	"	... ४७८
१९	(३, २, १६, १—३)	"	... ६४३
२०	(३, २, १८, १—३)	"	... ६५३
२१	(")	"	... "

॥ अष्टमः प्रपाठकः ॥

—१—

॥ प्रथमोऽर्धः ॥

साम	खलम्	भाजे	पृष्ठे ।
१	(३, २, १८, १—३)	२	... ६६२
२	(५, २, १९, १—३)	४	... ३९१
३	(६, २, १३, १—३)	"	... ४८१
४	(४, १, ११, १—३)	४	... ३४
५	(४, १, १२, १—३)	"	... ४४
६	(")	"	... ४५
७	(६, २, १५, १—३)	"	... ४८८
८	(६, २, १६, १—३)	"	... ४८३
९	(४, १, १७, १—३)	"	... ६७
१०	(४, १, १८, १—३)	"	... ७७
११	(")	"	... "
१२	(६, २, १७, १—३)	"	... ५०१
१३	(१, २, १०, १—३)	२	... ९७८
१४	(१, १, ८॥—१)	"	... ५५
१५	(" १॥—२)	"	... "
१६	(२, २, ८, १—३)	"	... ४१४
१७	(" २—०)	"	... "
१८	(३, १, ११, १—३)	"	... ५२१
१९	(" १॥—२)	५	... ६२१

[४]

॥ द्वितीयोऽङ्कः ॥

साम	सूक्तम्	भाग	पृष्ठ ।
१	६, १, १८, १-३	३	५७०
२	(६, १, १, १-३)	,,	४८९
३	(६, २, १२, १-१॥)	,,	६९५
४	(,, १॥-२)	,,	,,
५	((२, १, २०, १-६)	,,	६७५
६	(२, २, १८, १-३)	,,	६६२
७	(६, २, १, १-३)	,,	५८८
८	(४, १, १२, १-१॥)	४	४६
९	(,, १॥-१)	,,	३०
१०	(४, १, २१, १-३)	,,	८३
११	(४, १, १, १-३)	,,	४
१२	(१, २, ८, १-३)	३	२८
१३	(१, १, ८, १-२)	,,	५४
१४	(६, २, १८, १-६)	४	५०५
१५	(१, १, १८, १-३)	४	१४०
१६	(,,)	,,	१४१
१७	(,,)	,,	१४२
१८	(२, २, ८, १-३)	,,	४१५
१९	(,, १॥-१)	५	६९६
२०	(१, १, १५, १-३)	३	१०८

॥ नवमः प्रपाठकः ॥

॥ प्रथमोऽङ्कः ॥

साम	सूक्तम्	भाग	पृष्ठ ।
१	(६, १, १, २-०)	४	४४९
२	(१, १, १८, १-३)	३	१७०
३	(५, १, १२, १-३)	४	६९५
४	(२, १, १६, २-०)	५	६२४
५	(१, १, १०, १-३)	३	६६२
६	(२, २, १२, १-३)	,,	४४८
७	(२, २, १४, १-३)	,,	४४६
८	(२, २, १५, २-०)	,,	४५३
९	(१, २, १६, १-३)	,,	२५२
१०	(२, १, ११, १-२)	,,	५२२
११	(,, २-०)	५	६३१
१२	(५, १, १, १-३)	४	१६०
१३	(२, २, १०, १-०)	३	६४८
१४	(२, २, १८, १-३)	,,	६५४
१५	(१, १, १८, १-३)	५	६०८
१६	(५, १, १२, १-३)	४	२२५
१७	(६, २, १६, १-३)	,,	५२८
१८	(४, २, ८, १-३)	,,	१४८
१९	(६, २, १६, १-३)	,,	५३०
२०	(१, १, १०, १-३)	३	१२६

[भ]

॥ द्वितीयोऽङ्कः ॥

साम	मूलम्	भाग	पृष्ठे ।
१	(६, ३, ६, १—३)	४ ...	५३३
२	(१, १, २, २, १—०)	३ ...	२८२
३	(१, १, १, ६, १—३)	,, ..	१५३
४	(५, २, १, २, १—०)	,, ...	३१६
५	(६, ३, १, ३, १—३)	,, ..	५३४
६	(४, १, १, ०, १—०)	,, ...	६७
७	(१, १, १, ६, १—२)	३ ...	११८
८	(६, १, ०, १—३)	४ ...	४११
९	(१, १, १, २, १—३)	५ ..	६०८
१०	(६, १, ८, १—३)	४ ...	४१५
११	(६, १, ८, १—३)	,, ..	४१४
१२	(४, १, १, २, १—११)	,, ..	४७
१३	(३, २, १, २, १—११)	३ ...	६२६
१४	(३, १, १, १, १—११)	,, ...	५२३
१५	(२, १, ८, १—०)	,, ...	४१६
१६	(१, १, १, ८, १—११)	,, ...	५५
१७	(१, १, २, ०, १—०)	,, ...	१७८
१८	(, , , ,)	,, ..	२७८
१९	(६, ३, ६, १—३)	४ ...	५३१
२०	(४, १, १, ८, १—०)	५ ...	६३७

॥ तृतीयोऽङ्कः ॥

साम	मूलम्	भाग	पृष्ठे
१	(६, ३, ६, १—३)	४ ...	५३३

साम मूलम् भागे पृष्ठे ।

२	(३, २, १, ८, १—३)	३ ...	६५५
३	(६, ३, ६, १—३)	४ ..	६११
४	(३, १, १, ८, १—३)	३ ...	५६९
५	(६, ३, ६, १—३)	४ ...	५३४
६	(२, २, ८, १—२)	३ ..	४१६
७	(५, २, १, २, १—२)	५ ...	६४८
८	(१, १, १, ५, १—३)	,, ..	६१५
९	(५, २, १, २, १—२)	,, ...	६५०
१०	(१, १, १, ६, १—३)	३ ...	२५९
११	(५, २, १, २, १—२)	४ ...	६१६
१२	(४, १, १, २, १—३)	५ ...	६०८

॥ इति संवत्सर-पत्रम् ॥ २ ॥

॥ दशमः प्रपाठकः ॥

—१—

॥ प्रथमाङ्कः ॥

साम मूलम् भागे पृष्ठे ।

१	(६, ३, २, १—३)	४ ..	५१७
२	(७, १, १, १—२)	५ ..	४
३	(१, १, १, ८, १—३)	३ ...	१४३
४	(३, २, १, ५, १—३)	,, ...	६५०
५	(१, १, १, ६, १—८)	,, ..	११८
६	(७, १, २, १—१)	५ ...	८
७	(५, १, १, १—३)	४ ..	१६८
८	(६, १, १, २, १—३)	३ ..	८१

[म]

सम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।	सम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
८	(६, १, ८, १—०)	४	४१६	१२	(७, १, १०, १—३)	५	२८
०	(१, १, ८, १—३)	३	२८	१३	(७, १, ११, १—३)	५	३१
१	(१, १, ८, १—३)	३	२८	१४	(७, २, ३, १—३)	५	५०
२	(१, १, ८, १—३)	३	५६	१५	(७, २, ३, १—३)	५	५३
३	(१, १, ८, १—३)	३	५७	१६	(७, २, ३, १—३)	५	५४
४	(५, २, १४, १—३)	५	६५४	१७	(७, २, ३, १—३)	५	५५
५	(५, २, १४, १—३)	५	१०३	१८	(७, २, ३, १—३)	५	५६
६	(५, २, १४, १—३)	५	१२६	१९	(७, २, ३, १—३)	५	५७
७	(५, २, १४, १—३)	५	१४४	२०	(७, २, ३, १—३)	५	५८
८	(५, २, १४, १—३)	५	६०				
९	(३, ६, ११, १—३)	३	६१८				
१०	(१, १, ८, १—३)	३	५८				

॥ एकादशः प्रपाठकः ॥

। प्रथमोऽङ्कः ।।

सम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।	सम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(१, १, १०, १—३)	३	१३०	१	(७, २, ३, १—३)	५	६१
२	(५, २, १४, १—३)	५	३३८	२	(७, २, ३, १—३)	५	६२
३	(७, २, १४, १—३)	५	११४	३	(७, २, ३, १—३)	५	६३
४	(७, २, १४, १—३)	५	३४	४	(७, २, ३, १—३)	५	७०
५	(१, १, १४, १—३)	५	११८	५	(७, २, ३, १—३)	५	७३
६	(७, २, ३, १—३)	५	२१	६	(७, २, ३, १—३)	५	७४
७	(७, २, ३, १—३)	५	२२	७	(७, २, ३, १—३)	५	७५
८	(१, १, १४, १—३)	५	१६३	८	(७, २, ३, १—३)	५	७६
९	(७, २, ३, १—३)	५	२५	९	(७, २, ३, १—३)	५	७७
१०	(१, १, १४, १—३)	५	१०८	१०	(७, २, ३, १—३)	५	७८
११	(७, २, ३, १—३)	५	२६	११	(७, २, ३, १—३)	५	७९

[४]

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१३	(७, २, १४, १-३)	५	८०
१४	(१, १, ८, १-६)	६	२८
१५	(१, २, ११, ३-०)	७	६१८
१६	(७, ३, १, १-९)	८	८१
१७	(१, २, २०, १-३)	९	२७८
१८	(७, ३, ६, १-२)	१०	८६
१९	(७, ३, ४, १-९)	११	१००
२०	(१, २, २१, १-०)	१२	२८८

॥ द्वितीयोऽङ्कः ॥

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(४०, ६, २, ३, १)	५	६०३
२	(१, ९, २२, ३-०)	४	४४९
३	(६, २, २, १-३)	३	४४३
४	(७, १, ११, ३-२-१)	५	३२
५	(७, ९, ५, १-६)	७	१०३
६	(७, ३, ३, १-९)	८	८७
७	(१, १, १५, १-३)	९	१०८
८	(१, २, १६, १-६)	१०	२५४
९	(१, १, १५, १-३)	११	६१६
१०	(१, १, १६, १-३)	१२	२४८
११	(१, २, १८, १-३)	१३	२७०
१२	(७, ३, ८, १-६)	१४	१०८
१३	(६, २, ३, १-३)	१५	४४४
१४	(१, १, १०, १-६)	१६	२२०
१५	( )	१७	२८

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे
१६	(१, १, ८, १-२)	१८	५८
१७	(२, १, १५, १-३)	१९	६१०
१८	(३, १, १७, १-३)	२०	५५८
१९	(५, २, १७, १-३)	२१	३४८
२०	(२, १, १, ६, १-३)	२२	३५०

॥ द्वादशः प्रपाठकः ॥

॥ प्रथमोऽङ्कः ॥

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(१, १, ८, १-६)	२३	३०
२	( )	२४	२१
३	(२, २, ८, १-३)	२५	४१७
४	(४, १, १७, १-३)	२६	६२६
५	(३, २, १८, १-३)	२७	६५५
६	(१, १, १८, १-३)	२८	१४५
७	(६, १, ८, १-३)	२९	४१७
८	(५, २, १९, १-३)	३०	६४५
९	(६, २, १५, १-३)	३१	४८०
१०	(७, ३, १८, १-३)	३२	१२५
११	(७, ३, १८, १-३)	३३	१२८
१२	(३, १, २, १-३)	३४	४८५
१३	(६, २, ६, १-६)	३५	४६०
१४	(७, २, २०, १-३)	३६	१३१
१५	(५, १, १६, १-३)	३७	२२८
१६	( )	३८	२५०

[२]

साम	सूक्तम्	भाग	पृष्ठे ।
१७	(७, २, २१, १-३)	५	... १३६
१८	(५, २, १९, १-२)	४	... ३१७
१९	(१, १, ११, १-२)	२	... ८५
२०	(७, १, २, १-२)	५	.. ५

॥ द्वितीयोऽङ्कः ॥

साम	सूक्तम्	भाग	पृष्ठे ।
१	(५, २, १८, १-२)	४	.. ३४८
२	(,,)	,	... ३५९
३	(२, २, १६, १-३)	३	... ४६४
४	(१, १, १५, १-२)	,,	.. ११०
५	(१, १, २०, १-३)	,,	.. १७७
६	(८, १, ३, १-३)	३	... १४४
७	(१, १, ८, १-३)	३	... २१
८	(५, २, १२, १-२)	५	... ६५०
९	(२, १, १५, १-३)	,,	.. ६१७
१०	(१, १, १७, १-३)	३	... १२७
११	(१, १, १८, १-३)	,,	... १४५
१२	(,,)	,,	.. १४६
१३	(,,)	,,	.. १४७
१४	(,,)	,,	.. १४८
१५	(४, १, २२, १-३)	४	... ८७
१६	(२, २, ८, १-३)	३	... ४१८
१७	(८, १, ७, १-३)	५	... १५६
१८	(८, १, ८, १-३)	,,	... १६०
१९	(१, २, १६, १-३)	५	... ६११

साम	सूक्तम्	भाग	पृष्ठे ।
२०	(५, २, १२, १-२)	४	... ३१९
२१	(,, १॥-१)	५	.. ६५९

॥ तृतीयोऽङ्कः ॥

॥ प्रथमोऽङ्कः ॥

साम	सूक्तम्	भाग	पृष्ठे ।
१	(१, १, १७, १-३)	३	... १२८
२	(१, १, १६, १-३)	,,	... ३५१
३	(१, १, १८, १॥-३)	५	.. ६१०
४	(१, १, १६, १-०)	३	... १२०
५	(१, १, १३, १-२)	,,	.. ८४
६	(१, १, १८, १-३)	,,	... १४९
७	(१, १, १८, १-२)	,,	... ५९
८	(१, १, १९, १-२)	,,	... ८५
९	(१, १, १५, १-०)	,,	.. १११
१०	(१, १, १७, १-०)	,,	... १२९
११	(१, १, २०, १-२)	,,	... १७९
१२	(१, १, ११, १-३)	,,	.. १८५
१३	(१, २, १८, १-२)	,,	.. ४७१
१४	(१, २, १६, १-३)	,,	... ४७६
१५	(६, १, १६, १-३)	४	... ४८४
१६	(,,)	,,	... ४८५
१७	(१, १, ८, १-३)	२	.. ३९
१८	(१, १, ८, १-०)	५	.. ६०७
१९	(,, १-२)	२	... ६१

~ [ल]

॥ द्वितीयोऽङ्कः ॥

साम	मूलम्	भाग	पृष्ठ
१	(२, १, ११, १-३)	३	५१३
२	(")	"	५१४
३	(४, १, १४, १-३)	५	६३५
४	(८, १, १०, १-३)	"	१६४
५	(८, १, ११, १-३)	"	१६५
६	(१, १, १८, १-२)	३	१५०
७	(७, १, ३, ॥-०)	५	१०
८	(" ॥-१॥)	"	"
९	(" १॥-२)	"	"
१०	(" ३-०)	"	११
११	(" १-३)	"	"
१२	(६, १, १०, १-३)	४	५५०
१३	(१, १, १५, १-०)	३	१११
१४	(८, १, १४, १-३)	५	१०२
१५	(१, १, ९, १-०)	३	६२
१६	(" ॥-२)	"	"
१७	(२, १, १५, १-३)	५	६१८
१८	(१, १, १६, १-२)	३	२०९

॥ इत्येकाङ्क-नवः ॥ ३ ॥

॥ चतुर्थः प्रपाठकः ॥

—n—

॥ प्रथमोऽङ्कः ॥

साम	मूलम्	भाग	पृष्ठ
१	(८, २, १, १-३)	५	१०८

साम	मूलम्	भाग	पृष्ठ
२	(८, २, २, १-३)	५	१०९
३	(४, १, १०, १-३)	४	६८
४	(६, १, ८, १-३)	"	४१७
५	(८, २, ३, १-३)	५	१८४
६	(८, २, ४, १-३)	"	१८७
७	(८, २, ५, १-३)	"	१९२
८	(१, १, १६, १-२)	३	१९१
९	(१, २, ९, १-३)	"	४२०
१०	(१, १, १३, १-३)	"	९६
११	(१, १, १०, १-३)	"	१९०
१२	(१, २, १९, १-३)	"	२००
१३	(")	"	२०१
१४	(")	"	२०२
१५	(१, २, २०, १-३)	"	२८०
१६	(६, १, ४, १-३)	४	५२४
१७	(१, १, १०, १-३)	३	१३०
१८	(१, १, १९, १-३)	"	१०१
१९	(१, २, १६, १-३)	"	१५५
२०	(")	"	"

॥ द्वितीयोऽङ्कः ॥

साम	मूलम्	भाग	पृष्ठ
१	(१, २, १६, १-३)	३	२५६
२	(")	"	२५१
३	(")	"	२५२
४	(")	"	२५३

साम	सूत्रम्	भागे	पृष्ठे ।
५	(२, २, ८, १—३)	३ ...	४२१
६	(,, १॥—३)	५ ...	६२७
७	(,, १—३)	३ ..	४२९
८	(,, १,॥—३)	५ ...	६२८
९	(८, २, ६, १—२)	,, ..	६३४
१०	(८, २, ७, १—३)	,, ...	१८६
११	(२, १, १५, १—३)	,, ...	६१८
१२	(,,)	,, ...	६२०
१३	(,,)	,, ...	६२१
१४	(३, २, १७, १—३)	३ ..	६४८
१५	(४, २, ८, १—३)	४ ..	१४८
१६	(५, २, १८, १—३)	,, ...	३६०
१७	(,,)	,, ...	३६१
१८	(,,)	,, ...	,,
१९	(,,)	,, ..	३६२
२०	(,,)	,, ...	३६३
२१	(८, २, ८, १—३)	५ ...	१८८

॥ पञ्चदशः प्रपाठकः ॥

॥ प्रथमोऽर्द्धः ॥

साम	सूत्रम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(२, २, १६, १—३)	३ ..	४५५
२	(७, २, १२, १—३)	५ ...	६६२
३	(१, १, ८, १—३)	३ ...	४३
४	(,,)	,, ...	३४

साम	सूत्रम्	भागे	पृष्ठे ।
५	(,,)	३ ..	३५
६	(५, २, १७, १—२)	४ ...	३२०
७	(,, १॥—३)	५ ...	६५९
८	(४, १, १७, १—३)	४ ..	६८
९	(,,)	,, ...	६८
१०	(,,)	,, ...	७०
११	(,,)	,, ..	,,
१२	(,,)	,, ..	७१
१३	(२, १, १६, १—३)	३ ...	३५२
१४	(,,)	,, ...	३५३
१५	(५, १, १२, १—३)	४ ...	२१६
१६	(६, २, ७, १—३)	,, ..	४४५
१७	(२, १, १६, १—३)	३ ...	२५५
१८	(८, २, ८, १—३)	५ ...	६६५
१९	(२, २, १४, १—३)	३ ...	४४०

॥ द्वितीयोऽर्द्धः ॥

साम	सूत्रम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(२, २, १५, १—३)	३ ...	४५४
२	(,,)	,, ..	४५५
३	(१, १, ८, १—२)	,, ...	६९
४	(,,)	,, ...	६४
५	(६, ३, १२, १—३)	४ ...	५४६
६	(८, २, १०, १—३)	५ ..	२०९
७	(४, १, १७, १—३)	४ ...	७१
८	(३, २, १८, १—३)	३ ...	६५६

[३]

साम	मूलम्	भाग	पृष्ठे ।	साम	मूलम्	भाग	पृष्ठे ।
८	(३, १, १०, १—३)	३	... ४१५	८	(")	३	... १५२
१०	(३, १, १६, १—३)	३	... ४५३	१०	(३, २, १८, १—३)	३	... ६६७
११	(३, १, १८, १—३)	३	... ४६४	११	(३, १, १६, १—३)	३	... ४५४
१२	(५, २, १२, १—२)	४	... ३२१	१२	(६, ३, २, १—३)	४	... ५१८
१३	(")	३	... ३२२	१३	(४, १, ११, १—३)	३	... ३५
१४	(")	३	... ३२३	१४	(१, १, १२, २—०)	४	... ४४५
१५	(" १॥—३)	५	... ६५३	१५	(१, १, १८, ०१—३)	३	... १७२
१६	(४, १, २०, १—३)	४	... ८३	१६	(८, १, १२, १—३)	५	... १६८
१७	(४, १, २०, १—३)	३	... ८५	१७	(२, १, १७, १—३)	३	... ३६३
१८	(")	३	...	१८	(८, २, ११, १—३)	५	... २०४
१९	(३, १, १८, १—३)	३	... ६६४	१९	(१, १, ८, ३—०)	३	... ४०
२०	(")	३	... ६६५				
२१	(")	३	... ६६६				

॥ द्वितीयोऽङ्कः ॥

॥ षोडशः प्रपाठकः ॥

—१—

॥ प्रथमोऽङ्कः ॥

साम	मूलम्	भाग	पृष्ठे ।	साम	मूलम्	भाग	पृष्ठे ।
१	(४, १, २०, १—३)	४	... ८६	१	(३, १, १०, १—३)	३	... ५१६
२	(२, २, १५, १—३)	३	... ४५६	२	(२, २, ८, १—०)	३	... ४२९
३	(१, १, १८, १—३)	३	... १५१	३	(" १—२)	३	...
४	(३, २, १६, १—३)	३	... ६४४	४	(" १॥—३)	३	... ४२४
५	(५, २, १२, १—२)	४	... ३२४	५	(८, २, १२, १—३)	५	... २०८
६	(")	३	... ३२५	६	(१, १, १८, १—३)	३	... १५९
७	(" १—३)	५	... ६५९	७	(६, ०, १२, १—३)	४	... ४७८
८	(१, १, १८, १—३)	३	... १५१	८	(३, २, १८, १—३)	३	... ६५७
९	(३, १, १८, १—३)	३	... ६६८	९	(३, २, १८, १—३)	३	... ६६८
१०	(६, १, १०, १—३)	५	... ६५८	१०	(६, १, १०, १—३)	५	... ६५८
११	(५, २, १२, १—३)	३	... ६५४	११	(५, २, १२, १—३)	३	... ६५४
१२	(६, २, १६, १—३)	४	... ४२६	१२	(६, २, १६, १—३)	४	... ४२६

[घ]

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
१३	(५, १, ११, १—३)	४	... २१०
१४	(")	"	... ४
१५	(३, १, ११, १—१)	३	... ५२५
१६	(")	"	... ५२६
१७	(")	"	... ५२७
१८	(")	"	... ५२८
१९	(४, १, १, १—३)	४	... ११२
२०	(८, २, १५, १—३)	५	... १११

॥ समन्वयः प्रपाठकः ॥

—१२—

॥ प्रथमोऽङ्कः ॥

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(५, १, १५, १—३)	४	... २३१
२	(७, २, २०, १—३)	५	... १३०
३	(१, १, १८, १—३)	३	... १५४
४	(")	"	... १५५
५	(४, २, ७, १—३)	४	... १३७
६	(३, २, ११, १—३)	३	... ६०८
७	(५, १, १, १—३)	४	... १६८
८	(५, २, १८, १—३)	"	... ३६५
९	(")	"	... ३६६
१०	(१, १, ८, १—१)	३	... ६५
११	(")	"	... ६६
१२	(५, १, १६, १—३)	४	... १४१
१३	(")	"	... २४१

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
१४	(")	४	... १४२
१५	(४, १, ७, १—३)	"	... २४
१६	(१, १, ८, १—२)	३	... ६६
१७	(१, १, १८, १—३)	"	... १५५
१८	(५, १, १, १—३)	४	... १७०
१९	(५, १, १६, १—३)	"	... २४५
२०	(५, १, ११, १—३)	"	... २१७

॥ द्वितीयोऽङ्कः ॥

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(५, २, १, १—३)	४	... १६६
२	(५, २, १८, २—०)	"	... ३६७
३	(८, २, ८, १—०)	५	... ६५४
४	(५, २, १३, १—१)	४	... ३३२
५	(६, १, ४, १—३)	"	... ३८८
६	(८, १, ८, १—३)	"	... ४१८

॥ तृतीयोऽङ्कः ॥

॥ अष्टादशः प्रपाठकः ॥

॥ प्रथमोऽङ्कः ॥

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(७, २, ११, १—०)	५	... ८०
२	(४, १, १८, १—१)	"	... ६३७
३	(६, २, १३, १—१)	४	... ४८२
४	(५, २, ११, १—३)	५	... ६५५

[स]

साम	सूत्रम्	भागे	पृष्ठे ।	साम	सूत्रम्	भागे	पृष्ठे ।
५	(, ,)	४	... ६४६	६	(७, ३, १०, १-२)	५	... १३३
६	(, ,)	, ,	... ६४७	७	(५, १, १४, १-२)	४	... २२६
७	(१, १, ८, १-२)	३	... ६७	८	(२, १, १४, १-२)	३	... ३४२
८	(३, १, २, १-२)	, ,	... ४८६	९	(८, २, १५, १-२)	५	... २१२
९	(, ,)	, ,	... , ,	१०	(२, २, ८, १-२)	, ,	... ४२५
१०	(५, १, १६, १-२)	४	... २४४	११	(७, ३, ३, १-२)	, ,	... ८८
११	(१, १, १८, १-२)	३	... २७१	१२	(६, २, ५, १-२)	४	... ४५५
१२	(१, १, १०, १-२)	, ,	... २८१	१३	(३, १, १५, १-२)	३	... ५४८
१३	(, ,)	, ,	... २८१	१४	(६, २, १२, १-२)	४	... ४८०
१४	(, ,)	, ,	... २८३	१५	(७, १, १६, १-२)	५	... ४२
१५	(१, १, १५, १-२)	, ,	... ११२	१६	(६, १, १६, १-२)	४	... ४८७
१६	(, ,)	, ,	... , ,	१७	(८, ७, ३, १-२)	५	... २२६
१७	(६, २, ३, १-२)	४	... ४४६	१८	(८, ३, ४, १-२)	, ,	... २९८
१८	(२, १, १०, १-२)	३	... ३९९	१९	(८, ३, ५, १-२)	, ,	... २३२
१९	(, ,)	, ,	... , ,				
२०	(१, १, ८, १-२)	, ,	... ६८				
२१	(, ,)	, ,	... ६८				

॥ द्वितीयोऽङ्कः ॥

—०—

साम	सूत्रम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(७, २, १, ७-८)	५	... ६०५
२	(१, २, ८, १-२)	३	... ४९४
३	(१, १, ८, १-२)	, ,	... ७०
४	(६, २, १५, १-२)	४	... ४८१
५	(७, ३, १८, १-२)	५	... १२६

॥ जनविंशः प्रपाठकः ॥

—०—

॥ प्रथमोऽङ्कः ॥

साम	सूत्रम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(८, २, ०, १-२)	५	... १८१
२	(१, २, १२, १-२)	३	... २९५
३	(८, १, ६, १-२)	, ,	... २३६
४	(८, १, ७, १-२)	, ,	... २९८
५	(८, ३, ८, १-२)	, ,	... २४२
६	(८, ३, ८, १-२)	, ,	... २४५
७	(१, १, १०, १-२)	२	... ८२

[६]

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।	साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
८	(८, ३, १३, १—३)	५	... १४५	११	(५, २, १०, १—३)	४	... ३०९
९	(८, ३, १४, १—३)	॥	... २६९	१२	(१, १, ९, ॥—२)	३	... ७१
१०	(८, ३, १५, १—३)	॥	... १६७	१३	(६, १, ४, १—३)	४	... ४००
११	(१, १, ८, १—३)	३	... ३५	१४	(४, १, १२, ॥—१)	४	... ४८
१२	(३, १, १०, १—३)	॥	... ५५९	१५	(१, २, १९, १—३)	३	... २७२
१३	(५, २, १०, १—३)	५	... ६५५	१६	(")	॥	...
१४	(१, १, १९, १—३)	३	... १०३	१७	(१, २, २०, १—२)	॥	... १८४
१५	(३, १, ६, १—३)	॥	... ५०३	१८	(१, १, १५, १—३)	॥	... ११९
१६	(८, ३, १६, १—३)	५	... २७९	१९	(६, २, ३, १—३)	४	... ४४६
१७	(८, ३, १०, १—३)	॥	... २७६	२०	(")	॥	... ४४७
१८	(४, २, १२, १—३)	४	... ३२६	२१	(")	॥	... ४४८
१९	(२, २, १८, १—३)	३	... ४७९				
२०	(१, १, ९, १—२)	॥	... ७१				

॥ विंशः प्रपाठकः ॥

—०—

[द्वितीयोऽङ्कः]

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(३, १, ११, १—०)	३	... ५९०
२	(३, २, ११, २—०)	३	... ६१९
३	(३, २, १२, २—०)	॥	... ६२६
४	(३, २, १४, १—३)	॥	... ६३५
५	(४, १, १२, २—०)	४	... ४७
६	(२, १, १०, २—०)	५	... ६११
७	(२, २, १२, १—३)	॥	... ६२८
८	(२, २, ९, १॥—३)	॥	... ६२७
९	(५, १, १६, १—०)	४	... २४५
१०	(३, १, ५, १—३)	३	... ४८८

॥ प्रथमोऽङ्कः ॥

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(२, १, १०, १—३)	३	... ३२३
२	(१, १, १५, १—३)	५	... ६२२
३	(" १—३)	॥	...
४	(" १॥—३)	॥	... ६२३
५	(१, १, १६, १—३)	३	... ३५४
६	(१, १, ८, १—३)	॥	... ६६
७	(")	॥	...
८	(")	॥	... ३७
९	(")	॥	... ६८
१०	(२, २, १४, १—३)	॥	... ४४८

[कक]

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।	साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
११ (, ,)	३ ...	४४८		१४ (१, १, ८, १—३)	३ ...	३८	
२० (१, १, १, १—३)	, , ...	४४६		१५ (१, १, ८, १—३)	, , ...	७२	
१ (, ,)	, , ...	४५७		१६ (, ,)	, , ...	७३	
१४ (३, १, ११, १—३)	, , ...	४३०		१७ (, ,)	, , ...	७४	
१५ (, ,)	, , ...	४३१		१८ (२, १, १६, १—३)	, , ...	३५५	
१६ (, ,)	, , ...	४३२		१९ (, , ३—०)	, , ...	६२५	
१० (३, १, १६, १—३)	, , ...	४५५		२० (१, १, १५, १—०)	३ ...	११४	
१८ (१, १, १८, १—३)	, , ...	१५६		॥ इति सत्र-पर्व ॥ ५ ॥			
१९ (३, २, १९, १—३)	, , ...	६२७		॥ एकविंशः प्रपाठकः ॥			
२० (, , १—०)	, , ...	६२८		— ० —			

॥ द्वितीयोऽङ्कः ॥

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।	साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१ (३, २, १२, १—३)	३ ...	६२८		१ (१, १, १८, १॥—२)	३ ...	७०	
२ (३, २, १६, १—३)	, , ...	६४५		२ (१, २, १८, १—०)	, , ...	२६६	
३ (३, २, १८, १—३)	, , ...	६६८		३ (२, १, १८, १—३)	, , ...	१७३	
४ (५, १, १८, १—३)	४ ...	६६७		४ (१, १, १२, १—२)	, , ...	८७	
५ (६, १, ७, १—०)	, , ...	४१२		५ (८, ३, ५, १—३)	, , ...	१३३	
६ (६, १, ७, १—०)	, , ...	४१३		६ (१, १, १५, ३—०)	३ ...	११४	
७ (४, १, १२, १—०)	४ ...	४८		७ (१, १, ८, १॥—२)	, , ...	६०७	
८ (, , १—३)	, , ...	, ,		८ (८, १, २, १—३)	, , ...	१८३	
९ (२, १ १०, १—३)	३ ...	३२४		९ (१, १, १९, १—३)	३ ...	६८	
१० (, ,)	, , ...	, ,		१० (१, १, २९, १—३)	, , ...	१८८	
११ (१, १, ८, १—२)	, , ...	७१		११ (१, १, १, १—३)	, , ...	६	
१२ (१, १, १८, १—३)	, , ...	१५७		१२ (१, १, १, १—३)	, , ...	८	
१३ (, ,)	, , ...	१५८		१३ (१, १, ३, १—३)	, , ...	१२	

[खख]

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१४	(४, १, १८, १-०)	४	.. ७४
१५	(१, २, १८, १-०)	५	... ६१२
१६	(६, २, २०, १-३)	४	... ५१०
१७	(१, १, १३, १-२)	२	... ८८
१८	(८, १, ३, १-३)	५	.. ६६६
१९	(६, १, ८, १-०)	४	... ४१८
२०	(१, १, १५, १-३)	३	... ११४

॥ द्वितीयोऽङ्कः ॥

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(१, १, १८, १-३)	३	... १५८
२	(१, १, १८, १-३)	३	... ३६७
३	(२, १, १८, १-३)	३	.. ३७४
४	(४, २, ५, २-१-३)	५	... ६३८
५	(५, २, ७, १-३)	३	.. ६५६
६	(८, १, ४, १-३)	५	... २८८
७	(८, १, ५, १-३)	३	... २८०
८	(१, २, १८, १-१)	३	... २३८
९	(१, २, १४, १-१)	३	.. २४९
१०	(१, २, १४, १-२)	३	... २४६
११	(१, २, १३, १-२)	३	... २३८
१२	(१, २, १४, १-२)	३	.. २४२
१३	(१, २, १५, १-२)	३	.. १४७
१४	(१, २, १३, १-२)	३	... २४०
१५	(१, २, १४, १-२)	३	... १४४
१६	(१, २, १५, १-२)	३	... २४८

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१७	(८, १, ६, १-३)	५	.. २८४
१८	(१, १, १८, १-३)	३	... २८५
१९	(१, १, १८, १-३)	३	.. २८६
२०	(१, १, १८, १-३)	३	.. १८०
२१	(१, १, १८, १-३)	३	.. ८११

॥ तृतीयोऽङ्कः ॥

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(४, १, २, ६-७-८)	५	.. ६३४
२	(२, १, १८, १-०)	३	... ६६८
३	(१, १, १८, १-३)	३	... १६०
४	(८, १, ७, १-२)	५	.. ६६७
५	(८, १, ८, १-३)	३	.. ३०३
६	(८, १, ४, १-३)	३	... १४८
७	(३, २, १८, १-०)	३	... ६३४
८	(५, १, १७, १-०)	४	... २४८
९	(१, १, ८, १-३)	३	.. ७५

॥ इति प्रायश्चित्त-पर्वः ॥

॥ द्वाविंशः प्रपाठकः ॥

—n—

॥ प्रथमोऽङ्कः ॥

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(१, १, ११, १-२)	३	.. ११
२	(१, १, १८, १-३)	५	... ६१०
३	(१, १, १८, १-३)	३	.. ११

[गग]

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
४	(१, १, ८, २-०)	३ ...	४०
५	(१, १, ८, ॥-२)	,, ...	७५
६	(१, १, १८, १-३)	,, ..	१६०
७	(, ,)	,, ...	१६२
८	(१, १, ८, ॥-२)	,, ..	७६
९	(१, १, १८, १-०)	,, ...	१६२
१०	(१, १, १२, १-२)	५ ...	६०८
११	(२, १, १२, १-२)	३ ...	३३७
१२	(१, १, ११, १-२)	,, ...	८६
१३	(२, १, १२, १-३)	,, ...	२३२
१४	(१, १, १२, १-२)	,, ...	१००
१५	(२, १, १२, १-३)	,, ..	३३८
१६	(७, ३, १, १-३)	५ ..	८२
१७	(२, १, १२, १-३)	३ ...	३३३
१८	(७, ३, १४, १-२)	५ ...	१०१
१९	(१, २, १६, १-३)	,, ..	४३९
२०	(८, १, १२, १-२)	५ ...	६६८

॥ द्वितीयोऽङ्कः ॥

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(३, १, १२, १-३)	३ ..	५३८
२	(८, १, १२, १-३)	५ ...	३११
३	(३, १, १२, १-३)	३ ..	५४०
४	(८, १, १२, १-३)	५ ...	३११
५	(८, १, १५, १-३)	,, ..	६७१

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
७	(६, १, १, १-३)	४ ..	४४८
८	(१, १, ८, १-२)	३ ...	७६
९	(१, १, १६, १-३)	,, ..	३५६
१०	(२, ८, १, १-३)	,, ...	४२६
११	(२, २, १५, १-३)	,, ..	४५८
१२	(३, १, ११, १-२)	५ ..	६९२
१३	(१, १, १८, १-२)	३ ...	१६२
१४	(३, १, ११, १-३)	५ ...	६३३
१५	(१, १, १८, १-३)	३ ...	१६३
१६	(८, १, ११, १-३)	४ ...	३६
१७	(३, १, ११, १-३)	३ ...	५८०
१८	(३, २, २३, १-३)	,, ..	६८६
१९	(४, १, १४, १-३)	४ ..	१६१
२०	(५, १, २०, १-३)	,, ...	२६१

॥ त्रयोविंश प्रपाठकः ॥

—॥—

॥ प्रथमोऽङ्कः ॥

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(५, २, १२, १-३)	४ ...	३८४
२	(८, १, १६, १-३)	५ ..	६७२
३	(३, १, ११, १-३)	३ ...	५८१
४	(३, २, १३, १-३)	,, ...	६८७
५	(५, २, १३, १-३)	४ ...	३८५
६	(८, १, १६, १-३)	५ ...	६७२

[घष]

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
८	(१, १, २०, १—३)	३	... १८२
९	(१, १, १८, १—३)	३	... १६४
१०	(३, १, १९, १—३)	३	... ५०१
११	(६, १, १०, १—३)	५	... ६६०
१२	(३, २, १९, ३—०)	३	... ६७०
१३	(४, १, १०, ३—०)	५	... ६३८
१४	(, , १—३)	४	... ८७
१५	(८, १, ७, १—३)	५	... १५७
१६	(३, १, १९, १—३)	३	... ५७१
१७	(३, १, १, १—३)	५	... ६२९
१८	(३, २, १, १—३)	३	... ५९०
१९	(४, १, ११, १—०)	४	... ३७
२०	(, , ३—०)	४	... , ,

॥ द्वितीयोऽङ्कः ॥

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(४, १, २१, १—३)	४	... ८४
२	(४, १, १, १—३)	३	... ६
३	(४, २, १, १—३)	३	... ११३
४	(५, १, १, १—३)	३	... १७२
५	(५, २, १, १—३)	३	... २६७
६	(४, २, १, १—३)	३	... ११४
७	(५, १, १, १—३)	३	... १७३
८	(५, २, १, १—३)	३	... २६८
९	(, ,)	३	... २६९

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
१०	(६, १, ४, १—३)	४	... ४०१
११	(३, १, ११, १—३)	३	... ५३५
१२	(, ,)	३	... ५३६
१३	(, ,)	३	... , ,
१४	(४, १, १२, १—३)	४	... ५२
१५	(४, २, ७, १—३)	३	... १३८
१६	(५, १, १२, १—३)	३	... २१८
१७	(५, २, १३, १—३)	३	... ३३३
१८	(४, २, ७, १—३)	३	... १३९
१९	(५, १, १२, १—३)	३	... २११
२०	(५, २, १३, १—३)	३	... ३१४

॥ तृतीयोऽङ्कः ॥

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(४, १, १०, १—३)	४	... १५१
२	(७, १, ११, १—३)	५	... ३३
३	(६, १, ५, १—३)	४	... ४५६
४	(७, २, ७, १—३)	५	... ६४
५	(७, ३, ८, १—३)	३	... १०८
६	(८, १, ८, १—३)	३	... ६६८
७	(७, १, ८, १—३)	३	... ६७

॥ इति जुद्धम् ॥ ७ ॥

॥ कङ्कगान्धर्व समाप्तम् ॥

[६६]

उत्तरार्द्धिक-परिशिष्टभूतस्य ऊच्चगानस्य

परिच्छेद-द्वितीयः ॥

परिच्छेदः	पृष्ठम् ।	परिच्छेदः	पृष्ठम् ।
अथ दशगान-पर्व ...	३८१	„ अथ चतुर्थः प्रपाठकः [= द्वौ अर्द्धौ]	
„ प्रथमः प्रपाठकः [= द्वौ अर्द्धौ]		„ = (१०—१८) ३८]	४९३
„ = (१०—१६) ३६] ...	४१०	„ सत्र-पर्व ...	५०६
„ संवत्सर-पर्व ..	४१०	„ प्रायश्चित्त-पर्व ..	५१६
„ द्वितीयः प्रपाठकः [= द्वौ अर्द्धौ]		„ पञ्चमः प्रपाठकः [= द्वौ अर्द्धौ]	
„ = (२०—१४) ३४]	४१६	„ = (२०—१४) ३४]	५३१
„ एकादश पर्व ...	४४७	„ जुष्ट-पर्व ...	५४०
„ तृतीयः प्रपाठकः [= द्वौ अर्द्धौ]		„ षष्ठः प्रपाठकः [= द्वौ अर्द्धौ]	
„ = (२०—१६) ३६] ..	४८०	„ अर्द्धौ = (२०—७) २७]	५५७
अथ अष्टौन-पर्व ...	४८०		

यस्य निःश्वसितं वेदा यो वेदेभ्योऽखिलं जगत् ।

निर्गमे तमहं वन्दे विद्यातीर्थ-महेश्वरम् ॥ १४ ॥

॥ अथ चतुर्दशोऽध्याय आरभ्यते* ॥

तत्र,

प्रथमे खण्डे अभिप्रगोपतिमिति ढचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ १८ २२ ३ १ २ १ १ २ ३ ९
अभिप्रगोपतिङ्गिरेन्द्रमर्चयथाविदे ।

३ १ ३ २ ३ १ २
सुनुं सत्यस्य सत्यतिम् ॥ १ ॥

हे स्तोतः ! “गोपति” गवां स्वामिनम् “इन्द्रम्” “अभि
प्र अर्च” प्रकर्षेण पूजय “गिरा” स्तुत्या “यथाविदे” स यथा
स्वात्मानं स्तुतप्रकारं जानाति, यथा वा यागं प्रति गन्तव्यमिति
जानाति तथार्चति । कीदृशमिन्द्रम् ? “सत्यस्य” यज्ञस्य वा
“सुनु” पुत्रं [तत्रानुरक्तत्वात् सुनुरित्युपचर्यते] “सत्यति”
सतां पालकम् ॥ १ ॥

* ‘इन्द्राग्नेकाचव्योतिर्गौरायुर्विषमादयः षोडशात् प्रपाठकात् प्रभृति प्रवृत्ताः’
—इति वि० ।

† ख० पा० २, १, ३, ४ (१ भा० २८२ पृ०) = ऋ० वे० ६, ५, ५, ४ ।

अथ द्वितीया ।

१२ २२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
 आहरयःससृज्जिरेरुषीरधिवर्हिषि ।

२ ३ २ ३ १ २
 यत्राभिसन्नवामहे ॥ २ * ॥

“हरयः” हरितवर्णाः अश्वाः “अरुषीः” आरौचमानाः
 “अधिवर्हिषि” [अधीति सप्तम्यर्थानुवादी], बर्हिषास्तृते “आ
 ससृजिरे”, आसृजन्तु, “यत्र” यस्मिन् बर्हिषि स्थितमिन्द्रम्
 “अभि सन्नवामहे” अभिसंस्तुमः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २
 इन्द्रायगावआशिरन्दुदुह्रेवज्जिणेमधु ।

१ २ ३ २ ३ २
 यत्सीमुपहरेविदत् ॥ ३ † ॥ १

“इन्द्राय” “गावः”‡ “आशिरम्” आश्रयण-साधनम् पय
 नादिकम् “मधु” मदकरं “दुदुह्रे” दुहते । कीदृशाय? “वज्जिणे”
 वज्र-युक्तायेन्द्राय “यद्” यदा “उपहरे” समीपेण वर्त्तमानं
 “मधु” सोमरसं “सीम्” सर्वतः “विदत्” लभते तदा ॥ ३ ॥ १

* ऋ० वे० ६, ५, ५, ५ ।

† ऋ० वे० ६, ५, ६, १ ।

‡ ‘इन्द्राय गावः’—इन्द्राय अर्थे गावः—इति वि० ।

¶ ‘उपहरे यज्ञे’—इति वि० ।

अथानोविश्वास्विति प्रगाथात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

२ ३ १ २ ३ २ १ २ ३ १ २

अनोविश्वासुहव्यमिन्द्रसमत्सुभूषत ।

२ ३ १ २ ३ १ २

२ ३ १ २

उपब्रह्माणिसवनानिवृत्रहन्परमज्याऋचौषम ॥ १ * ॥

हे ऋत्विजः ! “विश्वासु” सर्वासु “समत्सु” असुर-युद्धेषु
“हव्य” सर्वैर्देवैरात्मरक्षार्थमाह्वातव्यमिन्द्रमुद्दिश्य “नः” अस्माकं
यन्ने “ब्रह्माणि” स्तोत्राणि हवीरूपाण्यन्त्रानि वा, तथा “सव-
नानि” प्रातःसवनादीनि त्रीणि सवनानि च “उप आभूषत” उप-
स्थिते सम्यगलङ्कृत । “हे वृत्रहन् ! वृत्रस्यासुरस्य पापस्य वा
हन्तः ! “परमज्याः” युद्धेषु शत्रु-हिनार्थं परमा अविनश्वरी ज्या
मौर्वी यस्य स तथोक्तः [यत्र परमान् बलेन प्रकृष्टान् शत्रून्
जिनाति हिनस्तीति परमज्याः] हे “ऋचौषम” स्तुतिभिरभि-
मुखीकरणीय ! एवमुतेन्द्र ! त्वम् अस्मादभिलषितानि प्रयच्छेति
शेषः ॥

“हव्यमिन्द्रसमत्सुभूषत” — “हव्यमिन्द्रसमत्सुभूषतु” — इति
पाठौ, “वृत्रहन्परमज्याऋचौषम” — “वृत्रहापरमज्याऋचौषमः”
— इति च पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२ ३ १ २ ३ १ २ २ ३ १ २ ३ २
 त्वन्दाताप्रथमोराधसामस्यसित्यईशानकृत् ।

३ २ ३ १ २ २ ३ २ ३ १ २ ३ २
 तुवियुन्नस्ययुज्यावृणीमहेपुत्रस्यशवसोमहः ॥ २* ॥ २

हे इन्द्र ! “प्रथमः” सर्वेषां मुख्यस्त्वं “राधसां” धनानां
 “दाता” “असि” [यद्वा, धन-दातृणां मध्ये त्वं प्रथम आदिमो
 भवसि] । तथा “ईशानकृत्” तव स्तोतृन् ईशानान् ऐश्वर्य-युक्तान्
 कुर्वन् त्वं “सत्यः” सत्य-कर्मासि यथार्थ-कर्मा भवसौत्यर्थः । यस्मा
 देवं तस्मात् वयं “तुवियुन्नस्य” बहु-धनवतो बह्वन्नस्य वा
 “शवसः” बलस्य “पुत्रस्य” शत्रुवधार्थं बलकरत्वेनोत्पन्नत्वात्
 बल-पुत्रस्य अतएव “महः” महतः तव “युज्या” योग्यानि
 धनानि “आ वृणीमहे” सम्भजामहे ॥ २ ॥ २

३ २ ४ २ ३ ४ २ ५ ३ २ ३ २ ४ २ ५
 ॥ श्यैतम् ॥ आनोविश्वास्तु । हव्या३४ औद्दोवा ।

१ २ १ ० ५ ५ १ १ १ २ २
 आयिन्द्रसम । त्सुभृषता२३४ । ओईहा । उपब्रह्मा

१ २ १ १ ५ १
 णि । सावा२३ना । निवा२ । त्वा२३४ दान् । परम

२ २ १ २ २ ५ ४ २
 ज्याआ३र्चा । ऊन्मायि । पार२मा२३४ औद्दोवा ॥ (१)

* सू० वे० ६, ६, १३, २ ।

† ‘सामिबस्य कर्मा’—इति वि० ।

१४अ० १ख० २सू० १, २] उत्तरार्चिकः ।

५

४ ३२ ४५२ ३२ ३२ ४२५ १ २ २ १
परमज्याञ्चची । पमा३४औद्दोवा । पारमज्याः । ऋचा

० ५ ५ १ २२ १२ २ १ १
यिषमा२३४ । ओद्दहा । त्वन्दाताप्र । थामो२३रा ।

१ १ ३ ५ १ २ २ १
धसा२म् । आ२३४सी । असिसत्याई३शा । ऊम्मायि ।

३ ५२ २० ३ ४ ३४२५२ ३ २
नारकी२३४औद्दोवा ॥ (२) असिसत्यईशा । नका३४

३२ ४२ ५ १ २ २ १० ५ ५
औद्दोवा । आसिसत्यः । ईशानका२३४ । ओद्दहा ।

२ १ २ १ २ १ ३ ५
तुविद्युन्मस्य । यूजा२३या । वृणा२यि । मा२३४हा

२ २ १ १ २ ५२
यि । पुत्रस्यशावा३साः । ऊम्मायि । मारहा२३४औ

२ ३ ५
द्दोवा । वार३४सू(३) ॥ २ * ॥ [१]

२२ २ २ २ २ २
॥ सदोविशीयम् ॥ आनोविश्वासुहव्यमोद्दोवाऔद्दोवा

२ २ २ २ २ १ २ २ २ २ २
ए । औद्दोऔद्दोद्दोवा । इन्द्रसमतुभूषत । औद्दहा ।

१ २ १ २ १ २ २ २ १ २
उपब्रह्माणिसवनानिवृत्रघ्न । औद्दहा । परामा१ज्या

२ः । ओ३हा । ओ३हा३ए । ओ३होयि । ओ३हो३

वा । ऋची । षा२मा२३४ओ३होवा ॥ (१) परमज्याऋ

चीषमओ३हाओ३हा३ए । ओ३होओ३हो३वा । परमज्या

ऋचीषम । ओ३हा । त्वन्दाताप्रथमोराधसामसि । ओ

३हा । असायिसा३त्या२ः । ओ३हा । ओ३हा३ए ।

ओ३होयि । ओ३हो३वा । ईशा । ना२का२३४ओ३हो

वा ॥ (२) असिसत्यईशानकृ३हाओ३हा३ए । ओ३होओ३हो

३वा । असिसत्यईशानकृत् । ओ३हा । तुविद्युन्नस्यु

ज्यावृणीमहे । ओ३हा । पु॒त्रास्या३शा२ । ओ३हा ।

ओ३हा३ए । ओ३होयि । ओ३हो३वा । वसः । मा

२हा२३४ओ३होवा । सदोविशा२३४५ः (३) ॥ २० * ॥ [२] २

अथ प्रत्नम्पीयूषमिति तृचात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ २
प्रत्नम्पीयूषमूर्ध्वयदुक्थ्यम्

३ २ ३ १ २ १ २ २ २
महोगाहाद्विअनिरधुक्षत ।

१ २ ३ २ २ २ ३ १ २
इन्द्रमभिजायमानं समस्वरन् ॥ १ * ॥

“दिवः” द्युलोकात् तत्र स्थितैर्देवैः “पीयूष” पातय्यं
“प्रत्न” पुराणं “यत्” सोमरूपमवमम् “उक्थ्यम्” प्रशस्यमस्ति
“पूर्व” पुरातनं तत् सोमरूपमवमम् “महः” महतः “गाहात्”
गाहनात् “दिवः” द्युलोकात् “निरधुक्षत” आभिसुख्येन नि
दुहन्ति ततः दुग्धं मिवम् “इन्द्रम्” “अभि” लक्ष्य “जायमानं”
तं सोमं “समस्वरन्” स्तोतारः संस्तुवन्ति ॥

“प्रत्न”-“दिवः”—इतिपाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ ३ २ ३ १ १ ३ १ २
आदीक्षेचित्यश्यामानासुआप्यं

३ १ २ ३ २ ३ २ २
वसुरुचोदिव्या अभ्यनूषत ।

* ऋ० वे० ७, ५, २३, २ ।

† ‘पूर्वम्’—‘अपूर्वम्’—इति वि० ।

‡ ‘अध्वरन्’—इति वि० ।

३ १ २   २ २   ३ १ २
 दिवोनवारं सविता व्यूर्णते ॥ २ * ॥

“आत्” अनन्तरं “पश्यमानासः” एनं पश्यन्तः “दिव्याः” दिवि भवाः “वसुवचः” नाम केचित् “आप्य” वसुषु साधुम् “ईम्” एनं सोमम् “अभ्यनूषत अभ्यस्तुवन् । कस्मादनन्तरम् ? उच्यते—“दिवः” । “देवः” द्योतमानः “सविता” सर्वस्य प्रेरकः सूर्यः “वारम्” आवरकम् अन्धकारं “न व्यूर्णते” नापगमयति† । तएनमस्तुवन् सूर्योदयात् प्रागेव हि सोमं स्तुवन्ति खलु ॥

“दिवोनवारं”—“वारन्नदेवः”—इति पाठौ ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

२ ३ २ ३ १ २   ३ १ २
 अधयदिमेपवमानरोदसी
 ३ १ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
 इमाचविश्वामुवनाभिमज्मना ।
 ३ २ ३ ३ १ २ ३ १ २ २ २
 यूथेननिष्ठावृषभोविराजसि ॥ ३ ‡ ॥ ३

हे “पवमान” सोम ! “अथ” अनन्तरं “यद्” यदा “इमे” “रोदसी” द्यावापृथिव्यौ “इमा” इमानि “विश्वानि” विश्वानि

* सू० वे० ७, ५, १२, ६, ।

† “दिवः न वारं—द्युलोकास्य, वसुं सविता व्यूर्णते प्रच्छादयति न”—इति वि० ।

‡ सू० वे० ७, ५, १२, ३ ।

१४ अ० १ ख० ३ सू० १, २, ३] उत्तराश्विनः ।

६

“भुवना” भूतजातानि “च” “मज्जना” बलेन “वि राजसि”
विशेषेण राजसि स त्वं तथा कुर्वन् ॥

“भवनाभिजन्मना”-“भुवनेषुवितिष्ठसे”—इति पाठो ॥ ३ ॥ ३

॥ यौधाजम् ॥ प्रत्ना३१म् । पौ३यू । षम् । पूर्वा
३३४याम् । यादू३ । विथयारम् । मद्दो३४५ । गा३
३३४द्वात् । दिवाअनायिः । अ । धुक्षतार । इन्द्रा३४
५म् । आर३४भी । जाया३ । माना३म् । समा३
४५ । स्वार३४राम् ॥ (१) आदा३१यिम् । का३यिचित् ।
५ । श्यामा३४ना । साआ३ । पियारम् । वद्ध३४५ ।
३ । रु३४चाः । दिव्याअभायि । अ । नूषतार । द्विवो३४
५ । ना३४वा । र३सा३ । वितार । वियू३४५ । णूर
३४ते ॥ (२) अधा३१ । या३दि । मे । पावार ३४मा ।
११ । नारो३ । दसी३ । इमा३४५ । चार३४वायि । आभ

^{२ १} वना । ^१ भि । ^१ मज्मनार । ^{२ २} यूथेऽ४५ । ^३ ना^५२४४नीः । ^{२ २} स्था
^१ वार । ^{३ २} षभोर । ^३ विरा^५४५ । ^५ आर^५३४सी(३) ॥ ६ * ॥ [१]

॥ आमहीयवम् ॥ ^५ प्रत्नम्यो^२३यूषम्पूर्वियाम् । ^{२ १} यदूक्या

^१ १यारम् । ^{२ २} महोर^{१ २ २}३गाक्षात् । ^{१ २ २} दिवाअनायिः । ^२ अधू२
^२ ३क्षताउ । ^{२ २} वा३ । ^{१ १ १} स्तौषे^{१ १ १}३४५(१) ॥ ७ † ॥ [२]

॥ ऐडसौपर्षम् ॥ ^२ इन्द्रमभोवा । ^{१ २} जायामा^{१ २ २}३४नाम् ।

^{२ १ २ १} समास्तरान् । ^{७ २} आदा^३२यिङ्कार^५३४यिवीत् । ^५ पा^१२श्या ।
^१ मार३ना । ^{१ २ २} साआपियाम् । ^{५ ५} औ^५२३^५होवा । ^५ हो^५पुई ।
 डा(२) ॥ ८ ‡ ॥ [३]

॥ सत्रासाहीयम् ॥ ^{३ २} वष३४ । ^२ रुचोदिव्याअ । ^५ भो

^५ ईवा । ^{१ २} अनूषत^२दिवोजा^१२वा । ^१ रा^१२२सा । ^१ वा^१२३यि

* क० गा० १० प्र० १ अ० ६ सा० ।

† क० गा० १३ प्र० २ अ० ७ सा० ।

‡ क० गा० १३ प्र० २ अ० ८ सा० ।

१४अ० १ख० ३सू० १, २, ३] उत्तरार्द्धिकः ।

32.

ता। वि०५२२०। वा०३३४३५। ए०२३४३५।
यि(२) ॥ ८ * ॥ [४]

॥ सदाविशीयम् ॥ अध्यादितेपवमाओहाओहाइ ।

ॐ ह्रीं श्रीं १   १२ २२ १२ २   ५ २
 श्रीह्रीं श्रीह्रीं श्वा । •   नरोदसीदमाचवायि ।   ओ३३॥

५ १ २२ १२ १ २ १२ १२ २ ५ २ २ १ २
 श्वाभुवनाभिजमनायूयेननायि । ओ३द्वा । स्थावार्षा१

भा२ः ।   ^{५ २}ओ३हा ।   ^{५ २ १}ओ३हाइण ।   ^{५ २}ओ३होयि ।   ^५ओ३

१ २   १८   १३   ५८ ८   २८ १ ३१
होश्या । विरा । जा२सा२३४ओहोवा । सदोविशा

१ १ १ १

ॐ नमः ॥ १० ॥ [५]

॥ उत्प्रेषम् ॥ ^{४ ३ ४४ ३४ ४४ ३ ४ ५} प्रत्नस्यीयूषम्पूर्व्ययदु । ^{३ १ ३४} कियथा३४षौ

४२५ ११२२ १ ५
 घोवा । मद्योगाद्याऽत् । द्वा३१ उवा२३ । ज३४पा ।

१ २ ४   ५ ६ ४   १ २ १   २ १
 दिवाश्रयना । औहोवाचायि । आधुक्षता । इन्द्रमा ।

* ଜ. ମା. ୧୨ପ୍ର. ୧୩. ୧୪. ୧୫. ।

† क. मा. १२प्र. १२अ. १०सा. ।

२. २. ५ ३२ १ ४२ . ५२.
भि। हा३१उवा२३। ऊ३४पा। जाया३मानम्। औ

४ ५ ३२ ४ ३२ ४२ ४ ४
होवाहायि। समा३स्वा५रा६पुईन् ॥ (१) आदी३केचित्य

४ ५२ २ २ ३२ ४२ ५ २ १
शमाना। स३आ। पिया३४औहोवा। वसु३रुचोऽ२।

२. ५ ३२ ४ ५२ ४
हा३१उवा२३। ऊ३४पा। दिव्या३अभा। औहोवा

५ १ २ १ २ २ २ २
हायि। आ३नूपता। दिवो३नावा। हा३१उवा२३। ऊ

५ २ २ ४ ५२ ५ ५ ३२ ४
३४पा। र३सा३बिता। औहोवाहायि। वियू३र्षू५ता

३ ४ ३ ४ ५२ ४ ५२ २ ३२ ३२
ईपुईयि ॥ (२) अध३यदिमेपवमा। न३रो। द३सा३४औ

४२ ५ २ १ २ २. ५
होवा। इ३माचवाऽ२यि। हा३१उवा२३। ऊ३४पा।

३२ १ ४ ५२ ४ ५ १ २ १ २२ २
आ३भू३वना। औहोवाहायि। भा३यिम३यना। यू३थे

१ २ २. ५ ३२ २ ४. ५२
नानि। हा३१उवा२३। ऊ३४पा। स्था३वा३र्ष३भः। औ

४ ५ ३२ ४ ३ १ १ १
होवाहायि। वि३रा ३ जा ५ सा ६ ५ ई यि। ऊ२ ३ ४

५ (३) ॥ ११ * ॥ [६] ३

इममूष्विति त्वचात्मकं चतुर्थं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ २ ३ २ ३ १ १ ३ १ २ ३ १ २ २

इममूषुत्वमस्माकं सनिङ्गायन्नव्यांसम् ।

१ २ ३ २ ३ १ २

अग्ने देवेषु प्रवोचः ॥ १ * ॥

हे अग्ने ! “त्वम्” “अस्माकम्” अस्मात्सम्बन्धिनम् “इमम् उ स” पुरोदेशेऽनुष्ठेयमानमपि “सनि” दविर्दानं “नव्यांस” नवतरं “गायत्र” स्तुतिरूपं वचोऽपि “देवेषु” देवानामग्रे “प्र वोचः” प्रकर्षणं ब्रूहि ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २

विभक्तासिचित्रभानोसिन्धोरुर्माउपाकया ।

३ २ ३ १ २

सद्योदाशुषेक्षरसि ॥ २ † ॥

हे “चित्रभानो” विचित्र-रश्मि-युक्ताग्ने ! “विभक्ता” विशिष्टस्य धनस्य प्रापयिता “असि” भवसि । तत्र दृष्टान्त उच्यते— आकारउपमार्थीयः । यथा “सिन्धोः” नद्याः “उपाके” समीपे “जर्मा” जर्मि [तरङ्गोपलक्षितं कुल्यादिरूपं प्रवाहं विभजन्ति

* सू० १, १, २, ८ (१ भा० ११६ पृ०) = सू० वे० १, १, २२, ४ ।

† सू० वे० १, १, २२, १ ।

तद्वत्*] “दाशुषे” हविर्दत्तवते यजमानाय “सद्यः” सदा
तामेव “क्षरसि” कर्म-फल-भूमौ दृष्टिं करोषि ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ ११८ १२ १ १२
आनोभजपरमेष्वावाजेषुमध्यमेषु ।

१ ११ ११ १
शिखावस्त्रोअन्तमस्य ॥ ३ १ ॥ ४

हे अग्ने ! “परमेषु” उत्कृष्टेषु द्युलोक-वर्त्तिषु “वाजेषु”
अत्रेषु “नः” अस्मान् “आ भज” सर्वतः प्रापय । “मध्यमेषु”
अन्तरिक्ष-लोकवर्त्तिषु वाजेषु आभज । “अन्तमस्य” अन्तिक-
तमस्यः भू-लोकस्य सम्बन्धीनि “वस्त्रः” वस्त्रानि “शिख”
देहि ॥ ३ ॥ ४

अहमिहोति दृचात्मकं पञ्चमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

११७ ११८ १२१ १ १११ ११ १
अहमिह्विपितुःपरिमेधामृतस्यजग्रह ।

११८ १२
अहं ह्यर्ह्यद्वाजनि ॥ १ § ॥

* ‘सिन्धोर्कर्म—समुद्रस्योर्मिसञ्जाते’—इति वि० ।

† ऋ० वे० १, १, १२, ५ ।

‡ ‘अन्तमस्य—प्रधानभूतस्य’—इति वि० ।

¶ ‘शिख—सद्यपि शिखायां प्रयुज्यते तस्याप्यत्र दानायां द्रव्यः, ददस्’—
इति वि० ।

§ ऋ० ऋ० १, १, १, ८ (१भा० १५१५०) = ऋ० वे० ५, ८, १०, ५ ।

“पितुः” पालकस्य “ऋतस्य” “सत्यस्य” अविषयस्य इन्द्रस्य
“मेधाम्” अनुग्रहात्मिकां बुद्धिम् “अहमित्” अहमेव “परि
जग्रह” परिगृहीतवान् “हि” यस्मादेवं तस्मात् “अहं सूर्यइवा-
जनि” सूर्यो यथा प्रकाशमानः सन् प्रादुर्भवति तथाजनिषम्
प्रादुरभुवम् ॥

“जग्रह”-“जग्राह”—इति पाठो ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२ १ २ २ २ १ २ ३ १ २ ३ २
अहम्यत्नेनजन्मनागिरःशुभामिकववत् ।

२ ३ ३ १ २ २ ३ १
येनेन्द्रःशुभमिद्धे ॥ २ * ॥

“कण्वत्” कण्वइव† अहमपि “प्रत्नेन” चिरन्तनेन
“जन्मना” “गिरः” इन्द्र-विषयाणि स्तोत्राणि “शुभामि”
अलङ्करोमिधः । येन स्तोत्र-समूहेन “इन्द्रः” “शुभं” शत्रूणां
शोधकं “दधत्” धत्तएव धारयत्येव यत् स्तोत्र मिन्द्रे ईदृशं
बलमवश्यं जनयति तत् स्तोत्रमलङ्करोमीत्यर्थः ॥

“जन्मना”-“मन्मना”—इति पाठो ॥ २ ॥

* अ० वे० ५, ८, ११, १ ।

† ‘कण्वः’ ‘कण्व मन्मस्य द्रष्टा’—इति वि० ।

‡ ‘शुभामि—शोधयामि’—इति वि० ।

अथ तृतीयम्

१२ २२ ३ २ ३ १२ २२ १ १ ३ २
 येत्वामिन्द्रनतुष्टुवुर्क्षपयोयेचतुष्टुवुः ।

१२ २२ ३ १ २
 ममेदद्वस्वसुष्टुतः ॥ ३ * ॥ ५

हे “इन्द्र !” “ये” जनाः “त्वां” “न तुष्टुवुः” न स्तुवन्ति “ये
 च ऋषयः” मन्त्राणां द्रष्टारः जनाः “तुष्टुवुः” त्वां स्तुवन्ति उभ-
 येषां मध्ये ~~ममेत्~~† “ममेतत्स्तोत्रेण” “सुष्टुतः” शोभनं स्तुतः
 सन् “वदस्व” वृद्धो भव ॥ ३ ॥

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य चतुर्दशस्याध्यायस्य
 प्रथमः खण्डः ॥ १ ॥

अथ द्वितीय-खण्डे—

अग्नेविश्वेभिरिति तृचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ १ २ २ २ २ १ २ २ १ १
 अग्नेविश्वेभिरग्निभिर्ज्जीषिब्रह्मसहस्कृत ।

१ २ २ २ ७ ३ २ २ १ २ ३ १ २
 येदेवत्रायन्नायुषुतेभिर्नीमहयागिरः ॥ १ ‡ ॥

* सू० वे० ५, ८, ११, २ ।

† ‘इत्’ इति पदपूरणः—इति वि० ।

‡ न ज्ञाप्यन्त्यवोपलभ्यतइत्यस्यक् ।

हे “सहस्रत” सहसा बलेन कृत उत्पादित* हे अग्ने !
 “विश्वेभिः” विश्वैः सर्वैर्यष्टव्यतया स्थितैरग्निभिः सह “ब्रह्मा”
 अस्माभिः क्रियमाणं स्तोत्रं हवीरूपमन्नं वा “जोषि” जुषस्व
 किञ्च “ये देवता” ये अग्नयः देवेषु वर्तन्ते [“देवमनुष्येति
 (५, ४, ५६) समस्यर्थे वा-प्रत्ययः] “य आयुषु” ये वाग्नयो मनुष्येषु
 वर्तन्ते “तेभिः” तैः सर्वैः अग्निभिः सह “नः” अस्माकं “गिरः”
 स्तुति लक्षणा वाचः “महय” पूजय ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१२ २२ ३१ १३ १२ २२ ३ ११

प्रसविश्वेभिरग्निभिरग्निःस्यस्यवाजिनः ।

१ २ ३ २ ३ २७ ३ २७ ३ १२

तनयेतोकेअस्मदासम्यङ्वाजैःपरीवृतः† ॥ २ ॥

“यस्य वाजिनः” यस्याग्नेर्वाजिनः हविलक्षणाश्रवन्तः
 अनेके यष्टारः सन्ति “सः अग्निः” “विश्वेभिः” विश्वैः सर्वैर्यष्टव्य-
 तया स्थितैरग्निभिः “सः” [एकस्तच्छब्दोऽनुवादः] “अस्मात्”—
 इति अस्मासु [सुपां सुलुक् (६, १, ३८)—इति समस्या लुक्,
 आङो रूपसर्गयोः श्रवणादुचित-क्रियाध्याहारः] “आ” गच्छतु ।
 “सम्यङ्” यथावत्कालातिक्रमेणेत्यर्थः । कथम्भूतः ? “वाजैः
 परिवृतः” वाजैरस्त्रभ्यं दातव्यैरन्नैः परिवृतः परिवेष्टितः सहित
 इत्यर्थः । न केवल मस्मास्त्रेव यज्ञादि-सिद्ध्यर्थमन्नैः परिवृतोऽग्नि-

* ‘सहस्रतः—बलस्य कर्त्तासि’—इति वि० ।

† ‘परिवृतः’—इति ख० पु० पाठः ।

‡ इयमपि न क्वाप्यन्यत्रोपलभ्यते ।

रागच्छतु किन्तहि ? “तनये” अस्मात्पुत्रे आगच्छतु । न केवलं
पुत्रे “तोके” पुत्र-पुत्रे दातव्यैर्वाजैः परिहृतोऽग्निरागच्छतु ।
इति परोक्ष-ब्रह्मा अग्निः स्तूयते अस्मादग्ने चाग्नि-साध्व-क्रियाबु-
परमः प्रार्थ्यते ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २   ३ १ ३ १ १ ३ १ १
त्वन्नोअग्नेअग्निभिर्ब्रह्मयज्ञश्चवर्द्धयः ।

१ २ ३ १ २   ३ १ २   २ २
त्वन्नोदेवतातयेरायोदानायचोदय* ॥ ३ १ ॥ ६

हे “अग्ने !” “त्वम्” “अग्निभिः” त्वद्विभूतिभिः भूतैरन्यै-
रग्निभिः साध्वैः “नः” अस्माकं “ब्रह्म” स्तोत्रं “यज्ञं च” “वर्द्धय” ।
तथा “त्वम्” “नः” अस्माकं “देवतातये” [यज्ञनामैतत्
(निघ० ३, १७, १०) यागार्थं “रायः” धनस्य “दानाय”
प्रदानाय “चोदय” दातृन् प्रेरयः ॥ ३ ॥ ६

अथ त्वेसोमेति ढचात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तच्च प्रथमा ।

१ १   ३ १ ३ १ २   ३ १ २
त्वेसोमप्रथमावृक्तवर्चिषोमचे

१ २ ३ १ २ ३ १ २
वाजायश्रवसेधियन्द्धुः ।

* “चोदयन्”—इति च० पु० पाठः ।

† च० वे० ८, ७, १८, ५ ।

‡ ‘यथा मम धनं प्रदीयते तथा कुर्व’—इति वि० ।

१८ १८ १८ २२
सत्वन्नोवीरवीर्यायचोदय ॥ १ * ॥

हे “सोम !” “प्रथमाः” पुरातनाः [यद्वा, यष्टव्यत्वेन सर्वेषां जनानां मुख्याः “वृक्षवर्हिषः” वृक्षं छिन्नं वर्हिषैर्यज्ञार्थमिति वृक्षवर्हिषः यजमानाः “महे” महते “वाजाय” बलाय “शवसे” अन्नाय च “धियं” बुद्धिं “त्वे” त्वयि “दधुः” निहितवन्तः, तस्मात् हे “वीर” समर्थं सोम ! तादृशः “त्वं” “नः” अस्माकमपि सङ्ग्रामे “वीर्याय” सामर्थ्याय “चोदय” प्रेरय [यद्वा, ‘वीर्याय’ वीरे-पुत्रे भवाय ‘नः’ अस्मान् प्रेरय] ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २
अभ्यभिष्टिअवसाततर्हिथोत्

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २
सन्नकश्चिज्जनपानमस्तितम् ।

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २
शर्याभिर्नभरमाणोगभस्त्योः ॥ २ * ॥

हे सोम ! त्वं “अवसा” अन्नेन हेतुना “अभ्यभि ततर्हिथ हि” पवित्रमभिष्टस्वानसिषा । तच्च दृष्टान्त-द्वयम्—“उक्तं न”

* अ० वे० ७, ५, २२, १ ।

† ‘यथास्मभ्यं वोयं समीति’—इति वि० ।

‡ अ० वे० ७, ५, २२, ५ ।

॥ ‘अभि अभि—उपर्युपरि, हि—इति पदप्रत्ययः, अवसा—अन्नेन यशसा वा, ततर्हिथ—तत्तादृजेन विदारणे वा, अन्नेन यशसा उपर्युपरि तादृजं विदारणं वा’—इति वि० ।

यथा “कश्चित्” “जनपानम्”, अस्मिन् जना उदकं पिबन्ति, तम्
 “अक्षितम्” अक्षीणं कश्चित् कश्चन “उत्सम्” उत्सरणशीलं वाप्या-
 दिकमभिलषन्ति* यथा वा कश्चित् “गभस्त्योः” बाह्वोः† “श-
 र्याभिः अङ्गुलीभिः‡ “भरमाणः” उदकं सम्भरन् कश्चिदभिल-
 षन्ति तद्वत् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३   ३ १ २ ३ २
 अजीजनोऽमृतमर्त्यायक

३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
 मृतस्य धर्मोऽमृतस्य चारुणः ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २
 सदासरोवाजमच्छासनिष्यदत् ॥ ३ ॥ ७

कल्याणस्य “अमृतस्य” उदकस्य “धर्मन्” धारकोऽन्तरिक्षे
 “कं” सूर्यं “मर्त्याय” मनुष्यार्थम् “अजीजनः” किञ्च “सनिष्य-
 दत्” सम्भजत् देवान् । स त्वम् “वाजम् अच्छ” सङ्ग्रामम्
 अभिलष्य “सदा” “असरः” सरसि गच्छसि ॥

“मर्त्यायक”-“मर्त्येषु”—इति पाठौ ॥ ३ ॥ ७

* ‘उत्स’ न—उत्सो भक्षणीयः, उत्समिव भक्षणीयं, कश्चित्—किसपि भक्ष-
 णीयं द्रव्यं, जनपानम्—जनपानं—प्रभूतम्—इति वि० ।

† ‘गभस्त्योः’—बाह्वोरस्त्रयोः—इति वि० ।

‡ ‘शर्याभिः—कर्मभिः’—इति वि० ।

॥ सू० वे० ७, ५, २२, ५ ।

॥ यौधाजयम् ॥ तुवे३१ । सो३म । प्र । थामार३
 ४वा । क्तावा३ । चिषोर३ । मचे३४५ । वार३४जा ।
 यश्चावसायि । धि । यन्दधूरः । सत्वा३४५ । नो३३
 ४वी । रवारपि । रियार । यचो३४५ । दार३४था ॥ (१)
 अभा३१यि । आ३भि । हि । आवार३४सा । ताता
 ३ । दिथार । उत्सा३४५म् । नार३४काम् । चिज्जा
 नपा । नम् । अक्षितारम् । शर्या३४५ । भार३४
 यिर्नाभरार । माणारः । गभा३४५ । स्तीर३४योः ॥ (२)
 अजा३१यि । जा३नो । अ । मार्त्तार३४मा । तीया३ ।
 यकारम् । ऋता३४५ । स्यार३४धा । मन्नामृता ।
 स्य । चारुणारः । सदा३४५ । सार३४राः । वाजा
 रम् । आकार । सना३४५यि । ध्यार३४दात् (३) ॥ ६ ॥ [१]

२२२ २ २ २ २ २ २
 ॥ दैर्घश्रवसम् ॥ त्वेसोमप्रथमावृदोद्यावृगोद्याओहा
 २ १ २ १ २ २ १ २ १ २
 ३१ । त्वा॒र॒र्द्धिषोम॑चेवा॒र॒जा । ओ॒श्वा । ओ॒श्वा॒
 २ १ २ १ १ २ १ २ १ २
 ३२ । य॒श्वा॒३४व॑सायि । धा॒यि॒न्द । धुःसा॒त्वन्नो॑वायि॒३
 १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
 ओ॒श्वा । ओ॒श्वा॒३४३४ । रवा॒३४यि॑रिया॒३ । य॒चो॒३४
 ५ ४ ५ २ २ २ २ २ २ २
 ४वा । दा॒५यो॑द्द॒द्यायि ॥ (१) अ॒भ्य॒भि॒क्षि॒श्रव॑साओहाओ
 २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
 द्या॒३४ । त॒ता॒र॒र्द्धि॒थो॒त्स॒न्ना॒र॒का । ओ॒श्वा । ओ॒श्वा
 २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
 ३३ । चि॒ज्जा॒३४न॑पा । ना॒म॒क्षि । त॒श्वा॒र्या॒भि॒र्न्ना ।
 १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
 ओ॒श्वा । ओ॒श्वा॒३४३४ । भ॒रा॒२४मा॑णा॒३ । ग॒भो॒२
 ५ ४ ५ २ २ २ २ २ २ २
 ३४वा । स्ता॒५यो॑द्द॒द्यायि ॥ (२) अ॒जी॒ज॒नो॑अ॒मृत॑मओ॒द्या
 २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
 ओ॒द्या॒३४ । ति॒या॒र॒य॒क॒मृत॑स्या॒र॒धा । ओ॒श्वा । ओ
 २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
 द्या॒३४३४ । म॒न्ना॒३४ । मृ॒ता । स्या॒चा॒रु । णः॒सा॒दा
 २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
 स॒राः । ओ॒श्वा । ओ॒श्वा॒३४३४ । वा॒जा॒३४म॑क्का॒३ ।
 २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
 स॒नो॒३४४वा । घ्या॒५दो॑द्द॒द्यायि॑ (३) ॥ ७ * ॥ [२] ७

अथैन्द्रमिन्द्रायेति ढचात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ ३ १ २   ३ १ १   ३ १ २ २ २
एन्द्रमिन्द्रायसिञ्चतपिवातिसोम्यमधु ।

१ २ २ २   ३ १
प्रराधांसिचोदयतेमहित्वना ॥ १ * ॥

हे ऋत्विजः ! “इन्द्र” स्यन्दनशीलं सोमम् “इन्द्राय” इन्द्रार्थम् “आ सिञ्चत” आश्रयण-द्रव्येणासेचनं कुरुत अभिषुण्ते-त्यर्थः । ततः “सोम्य” सोममयं “मधु” मदकरं सोमरसं “पि-वाति” पिबतु । पीत्वा च स इन्द्रः महित्वना स्व-महित्वेनैव “राधांसि” धनानि स्तोत्रभ्यः “प्र चोदयते” प्रकर्षेण चोदयते प्रेरयति ॥

“प्रराधांसि”—“प्रराधसा”—इति पाठो, “चोदयते”—“चोद-याते”—इति च ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ ३ १ २ ३ १ ३   १ २ ३ १ २
उपोद्धरीणाम्यतिर्राधःपृच्छन्तमब्रवम् ।

३ १ २   ३ २ ३ १ २
नूनंश्रुधितुवतोअश्वस्य ॥ २ † ॥

* व० षा० ४, १, ५, ६ (१भा० ७८४पृ०) = ऋ० वे० ६, १, १७, २ ।

† ऋ० वे० ६, २, १७, ४ ।

“हरीणां” हरित-वर्णानाम् अश्वानां “पतिं” पालयितारं
 “राधः” धनं “पृचन्तं” [पृची सम्पर्कं (अदा० आ०)] स्तोत्रेषु
 संयोजयन्तं ददतमित्यर्थः । एतादृशमिन्द्रम् “उपो^१ अन्नवम्”
 अतिशयेनाहं स्तोत्रं करवाणि “अश्वस्य” अश्वो नामर्धिरश्व-शब्दे-
 नोच्यते तस्य पुत्रस्य स्तुवतः स्तोत्रं कुर्वतः मम सम्बन्धिनीं हे
 इन्द्र ! त्वद्दिषयां स्तुतिं “नूनं” सम्प्रति “शुधि” शृणु ॥

“राधः”—“दत्तम्”—इति पाठौ ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 नच्चाऽऽङ्गपुराचनजज्ञेवीरतरस्त्वत् ।

१ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 नकीरायानैवथानभन्दना ॥ ३ ॥ ८

हे इन्द्र ! “त्वत्” त्वत्तः “पुरा” पूर्वं “वीरतरः” सामर्थ्यवान्
 कश्चित् “न हि जज्ञे” न जातः खलुः “अङ्ग” प्रसिद्धौ त्वमेव
 सामर्थ्यवान् जातइत्यर्थः । किञ्च त्वत्तोऽपि “राया” धनेन समर्थः
 “न किः” न कश्चिदस्ति । तथा “एवथा” शत्रुपुराणि सङ्ग्रामं
 वा प्रतिगमनेन त्वत्तोऽधिको न जातः [यद्वा, एवथा—अथ रत्न-
 णादिषु (स्वा० प०) अकारस्थकारश्चान्दसः, औणादिकस्था-
 प्रत्ययः ; शरणागतानां स्तोत्रदृष्टां वा अवने त्वत्तोऽधिको नास्ति ।

● ‘उपो इति पादपूर्व’—इति वि० ।

† अ० ३०, ३१, १०, ४ ।

१४५०१४०१४०१,२] उत्तराचिकाः ।

अथ तृतीय-खण्डे —

देवोबोद्रविणोदाहति प्रमाद्यात्मकं प्रथमं सूत्रम्,

तत्र प्रथमा ।

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
देवोबोद्रविणोदाः पूर्णाविवक्षासिचम् ।

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
उदासिचध्वमुपवापुणध्वमादिदोदेवओहते ॥ १ * ॥

“द्रविणोदाः” धनानां दाता “देवः” अग्निः “वः” युष्मदीन्द्रा
“पूर्णा” इविषा “आसिचम्” आसिनां स्रवं “विवक्षु” कामयताम्
“उदासिचध्वम् वा” सोमेन पात्रम्, “उप पुणध्वम् वा” सोमम् [वा
ग्रन्थो समुच्चयार्थो भुव-ग्रहेण होतृ-चमसं पूरयत च अग्नये सोमं
यच्छत इत्यर्थः] । “आदित्” अमन्तरमेव “देवः” अग्निः “वः”
युष्मान् “ओहते” वहति ॥

“विवक्षु”-“विवक्षि”—इति पाठो ॥ १ ॥

अथ तृतीया ।

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
तत्पञ्चातारमध्वरस्यप्रचेतसंवन्दिदेवा अक्षपुत्र ।

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
दधातिरत्नं विधत्ते सुवीर्यमग्निर्जनायदाशुषे ॥ २ + ॥ १०

* अ० आ० १, १, १ (१भा० १५४ ड०) = अ० वे० ४, १, ११, ४ ।

+ अ० वे० ४, १, ११, ५ ।

देवाः “प्रचेतसं” प्रकटमतिं “तम्” अग्निम् “अध्वरस्य”
यज्ञस्य “वह्निं” वोढारं “होतारं”* च “अकृण्वत” अकृण्वन्
किमर्थमित्यत्राह—स च “अग्निः” “विधते” परिचरते “दाशुवे”
हविषां प्रदाने “जनाय” “सुवीर्य्य” शोभन-वीर्योपेतं “रत्नं”
रमणीयं धनं “दधाति” दधात्विति ॥ २ ॥ १०

॥ यज्ञायज्ञीयम् ॥ देवोऽध्वः । द्राश्वाश्चिणोदाः ।
पूर्णविवा । दृश्आसीश्चाम् । उदाश्चिञ्चध्वमुप । वा
पारश्र्णा । जम्नायि । धूश्चाम् । आदिहोदेवओश्च
ताउ ॥ (१) आदायित् । वोदायि । वाश्ओच्चाश्तायि ।
तश्चोश्तारमध्वर । स्यप्राश्चै । जम्नायि । ताश्
साम् । वाह्निन्देवाअकारण्वताउ ॥ (२) वाह्नीम् । दा
यिवाः । आश्काण्वीश्ता । दधाश्तिरन्नविध । तेह्
श्वा । जम्नायि । राश्याम् । आयिर्जनायदाश्शु
षाउ (१) ॥ १२ ॥ [१]

● ‘व्रीह्यान्नाह्वानारम्’—इति वि० ।

† अ० भा० १०५० १५० ११५० ।

॥ कण्वरथन्तरम् ॥ देवोवोद्रविणोदाः । पूर्णा वि
वा । सुशपासीश्चाम् । उदासिच्चध्वमुपवापूणध्वा २ ३
४मैक्षी । आदिद्वो२३४दे । वओ३आउवा२३ । ए३ ।
चतआ ॥ (१) आदिद्वोदेवओचतायि । ता३२२चोता३रा
म् । अध्वरस्यप्रचेतसा२३४मैक्षी । वज्रिन्दा२३४यिवाः ।
अका३१उवा२३ । ए३ । एवतआ ॥ (२) वाज्रिन्देवाअक
एवता । दा३धाता३यिरा । त्वविधतेसुवौरियार३४मै
क्षी । अग्निर्जा२३४ना । यदा३१उवा२३ । ए३ । शुष
आ(३) ॥ ७ * ॥ [२] १०

अदर्शीति तृचात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१२ ११२३११२३१२३२
 अदर्शिगातुविषममोयस्मिन्व्रतान्यादधुः ।
 ११२३१२ २२ २११२ ११२ ११२
 उपोषुजातमार्यस्मिन्व्रतान्यादधुः ॥ ११ ॥

* अ. मा. ११प्र. १५. ७सा. ।

† अ० भा० १, १, ४, १ (भा० १०१ ड०) = अ० वे० ६, ७, १५, १।

“यस्मिन्” अग्नौ “प्रतानि” कर्माणि “आ दधुः” यजमानाः
 आहितवन्तः “गातुवित्तमः” अतिशयेन मार्गाणां ज्ञाता ; सो-
 ऽग्निः “यदग्निं” प्रादुरभूत् । किञ्च “सुजातं” सम्यक् प्रादुर्भूतम्
 अस्य “भार्यस्य” उत्तम वर्णस्य “वर्धनं” वर्धयितारम् “अग्निं”
 “नः” अस्माकं “गिरः” स्तुति-रूपा वाचः “उपो दधन्तु” उप-
 गच्छन्तु [नच गताविति (भा० प०) धातुः ॥

“नचन्तु”-“नचन्ते”—इति पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 यस्माद्रे जन्तुष्टयश्चर्हत्यानिहपवतः ।

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 सचक्षसाम्भोधसस्तावित्मनाग्निभ्यो भर्नमस्यत ॥ २ ॥

“यस्मात्” कारणात् “चर्हत्यानि” कर्त्तव्यानि कर्माणि
 “जन्तुः” कुर्वाणान् मनुष्यान् “जष्टयः” इतर-मनुष्याः “देजन्त”
 कम्पन्ते,† तस्मादिदानीं हे मदीया जनाः ! यूयं “सहस्रसां”
 गवां धनानां सहस्रस्य दातारमग्निं‡ “मेधसातो” यज्ञे “धीभिः”
 कर्त्तव्यैः कर्मभिः “त्मना” आत्मनैव “नमस्यत” परिचरन् ॥

“नमस्यत”-“सपर्यति”—इति पाठौ ॥ २ ॥

* भा० वे० ६, ७, १२, १ ।

† ‘देजन्त—राजानोत्येवं द्रवयन्’—इति वि० ।

‡ ‘यचक्षसां—यचक्ष-समितानि कार्याणि’—इति वि० ।

अथ तृतीया ।

१२१२ १ १
प्रदेवोदासोऽग्निः ॥ ३ ॥ ११

“देवोदासः” दिवोदासेनाद्ध्यमानोऽग्निः “मातरं” सर्वस्य
धारणवत्त्वात् पृथिवीं “अनु” प्रति “न” “प्र विवाहते” देवान्
प्रति हविर्वीरुं विशेषेण न प्रवर्त्तयति, तस्मादेन मग्निं दिवो-
दासो “मउमना” बलेन आजुहाव । तस्मादयमग्निं “नाकस्य”
स्वर्गस्य “देवः” द्योतमानः “इन्द्रः” परमैश्वर्य-युक्तः “शर्मणि”
गृहे स्थायतने एव “तस्यो” अतिष्ठत् ॥ ३ ॥ ११

४ १ ४ १ ४ १ ४ १
॥ यज्ञायज्ञीयम् ॥ अदाऽपृशि । गात्रतूश्चित्तमाः ।

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १
यास्मिन्ब्रता । नौश्चादाश्धूः । उपोऽरुषुजातमा । र्यस्या

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १
रश्वा । ऊमायि । धाशनाम् । आग्निन्नश्नुनोर्गि

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १
राउ ॥ (१) राया । स्याद्रेजन्तकृष्टयश्चर्क्या । नौश्का

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १
पर्वाश्ता । सचाऽरुषुसाम्मधसा । तावारश्चिवा । ऊ

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १
मायि । ह्याशना । आग्निन्वीभिर्जमाश्चताउ ॥ (२) ता

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १
ग्रा । देवोदासोऽग्निर्देवइन्द्रो । ना ३ माया ३ ना ।

अनूरमातरम्पृथि । वीवारश्चिवा । ऊम्मायि । वाश्त्तार्त्ति
यि । तास्थौनाकस्यशारम्माणाउ । वाश्छू(३) ॥ १३* ॥ [१]

॥ यज्ञायज्ञीयम् ॥ प्रद्वैऽध्वः । दाश्सोश्चाग्मायिः ।

दायिवइन्द्रो । नाश्माप्वाश्ना । अनूरमातरम्पृथि ।
वीवारश्चिवा । ऊम्मायि । वाश्त्तार्त्ति । तास्थौनाक
स्यशारम्माणाउ ॥ (१) णाया । स्माद्रेजन्तकृष्टयश्चर्त्तया ।
नोश्काण्वाश्ताः । सद्वाश्ससामेधसा । तोवारश्चिवा ।
ऊम्मायि । त्माश्ना । आग्निन्वीभिन्नमाश्स्यताउ ॥ (२)
ताआ । दर्शिगातुवत्तमोयस्मिन्वता । नोश्चादाह्वः ।
उपोश्छुजातमा । यस्याश्वा । ऊम्मायि । धाश्नाम् ।
आग्निन्नन्तुनोरगिराउ । वाश्छू(३) ॥ ४† ॥ [२]

* ऊ० मा० १० प्र० २ अ० १२ सू० १ ।

† ऊ० मा० ११ प्र० २ अ० ४ सू० १ ।

॥ अभिनिधनंकाणवम् ॥ ^{२२ १} औहोहोहायि । ^२ आयिही । ^१ ^२ आयिही ।

^१ ^२ आदा । ^१ ^५ शीर३४गा । ^२ ^३ ^५ तूवित्ता२३४माः । ^२ ^३ यास्मिन्ना२

^५ ३४ता । ^{२२ १} ^२ ^५ नीयादधूः । ^{२२ १} ^३ ऐहोयि । ^५ ^२ आ२३४यिही । ^२ ज

^३ ^५ पोषू२३४जा । ^{२३ ३} ^५ तामारी२३४या । ^{२२ १} ^२ ^५ स्यावर्द्धनाम् । ^{२२ १} ऐहो

^३ ^५ ^२ ^३ ^५ ^३ ^२ ^५ यि । ^३ ^२ ^५ आ२३४यिही । ^३ ^२ ^५ आग्निन्ना२३४त्ता । ^३ ^२ ^५ तुनो३गाप्रयि

^{२२ १} ^२ ^१ ^२ ^१ ^२ ^१ ^२ रा६प्र६ः ॥ (१) औहोहोहायि । आयिही । यास्मात् ।

^२ ^५ ^२ ^३ ^५ ^२ ^३ ^५ ^{२२ १} रे२३४जा । ^२ ^५ ताकृष्टा२३४याः । ^२ ^३ ^५ चार्का२३४र्त्या । ^{२२ १} नीकृ

^{२२ १} ^३ ^५ ^२ ^३ ^५ णवताः । ^{२२ १} ^३ ऐहोयि । ^५ ^२ ^३ ^५ आ२३४यिही । ^२ ^३ ^५ साच्चस्त्रा२३४साम् ।

^२ ^५ ^२ ^३ ^५ ^{२२ १} ^{२२ १} ^३ मायिधासा२३४ताउ । ^{२२ १} ^३ ईवत्तना । ^{२२ १} ^३ ऐहोयि । ^२ ^३ ^५ आ२३४

^५ ^२ ^३ ^५ ^३ ^२ ^५ यिही । ^२ ^३ ^५ आग्निन्वी२३४भीः । ^३ ^२ ^५ नमा३स्याप्रता६प्र६ ॥ (२)

^{२२ १} ^२ ^१ ^२ ^२ ^३ ^५ ^२ औहोहोहायि । आयिही । प्रादे । वो२३४दा । सो

^३ ^५ ^२ ^३ ^५ ^{२२ १} ^{२२ १} आ२३४यायिः । ^२ ^३ ^५ दायिवांआ२३४यिन्द्रो । ^{२२ १} ^३ नामम्पना ।

^{२२ १} ऐक्षोयि । ^१ आ२३४यिह्यी । ^५ आनूमा२३४ता । ^{२ ५} रामृथी२३
^५ ४वीम् । ^{२२ १२} वीवावृतायि । ^{२२ १} ऐक्षोयि । ^१ आ२३४यिह्यी । ^५ ता
^३ स्थीना२३४का । ^५ स्यशा३र्मापूणा६५ईयि(३) ॥ २* ॥ [३] ११

अथाग्नयायूषि-वृचालकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

^{२ ३ १ २}
 अग्नयायूषिपवसे० ॥ १ ॥

—इति प्रतीकमिदम् । सा चान्यत्रान्नाता (२भा०
 ३३५५०) ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

^{३ २३ ३ १ २ २ १ २ ३ १ २}
 अग्निर्हविःपवमानःपाञ्चजन्यःपुरोहितः ।

^{१ २ ३ २}
 तमीमहेमहागयम् ॥ २ ॥

“पाञ्चजन्यः” निषाद-पञ्चमाश्रित्वारो वर्णाः पञ्चजनाः, [यहा,
 गन्धर्वाः पितरो देवाः असुराः रक्षांसित्वितत् पञ्चजनाः, अथवा

* ऊ० गा० २३ प्र० ३ सू० २ सा० ।

† ऊ० आ० ६, ३, १०, ३ (२भा० ३३५ ५०) = ऋ० वे० ०, २, १०, ३ ।

‡ ऊ० वे० ०, २, १०, ४ ।

देव-मनुष्य-गन्धर्वाप्सरसः सर्पाः पितर इति ब्राह्मणाभिहिताः
पञ्चजनाः । “गन्धैरात् अग्निः (४, ३, ५८)” — इत्यत्र “बहिर्देव
पञ्चजनेभ्य इति वक्तव्यम् (भा० वा०)” — इति वचनात् अग्नि-प्रत्ययः]
तेषां तत्तदभीष्ट-प्रदानेन स्वभूतः* “ऋषिः” सर्वस्य द्रष्टा “पव-
मानः” पवमान-रूपः “अग्निः” “पुरोहितः” कर्मार्थमृत्विग्भिः
पुरतो निहितः, “तम्” पूर्वोक्त-लक्षणं “महागयं” महद्भिरपि
देवादिभिर्गीतव्यं† [महान्ति प्रभूतानि यज्ञ-गृहाणि यस्य वा
स तथोक्तः, तम्] “इमहे” याचामहे ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
अग्नेपवस्वस्वपाअस्तेवर्चःसुवीर्यम् ।

१ २ ३ १ ३ ३ १ १
दधद्रयिन्मयिपोषम् ॥ ३ ॥ १२

हे अग्ने ! “स्वपाः” [“सोमनसी (६, २, ११७)” — इति
उत्तरपदात्युदात्तत्वम्] शोभन-कर्माणां त्वम् “अस्ते” अस्मासु
“सुवीर्य” शोभन-वीर्योपेतं “वर्चः” [वर्च दीप्तौ (भा० आ०)]
तेजः “पवस्व” आ गमय । तथा भवान् “रयि” धनं पुत्रं वा

* पाञ्चजन्यः — पञ्चभिर्जन्यते, अतारो महर्त्विजः पञ्चमो यजमानः तेर्जन्यते
अरण्योरुत्याद्यन्ते — इति वि० ।

† “महागयं” — दृढयावस्थितम् — इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ७, २, ११, १ = य० वे० ८, ३८ ।

¶ “स्वपाः” — शोभना आपो यस्य स्वभूता असी स्वपाः स उच्यते — इति वि० ।

“पोष” [भावे कर्मणि वा घञ्] गवां पुष्टिं यहा गवादिकं
 “मयि” “दधत्” दधातु करोत्वित्यर्थः [दधातेर्लेटि अडागमे—
 “घोर्लोपो लेटि वा (७, ३, ७०)”—इत्याकार-लोपः] ॥ ३ ॥ १२

अथाग्नेपावकेति तृचात्मकं चतुर्थं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २   ३ १ २ ३ १ १   ४ १ २
 अग्ने पावकरोचिषामन्द्रयादेवजिह्वया ।

२ ३ १ २ ३ १ २
 आदेवान्वत्तियत्तिच ॥ १ * ॥ .

हे “पावक” शोधक ! “रोचिषा” स्व-दीप्तया “मन्द्रया”
 देवानां मादयिष्यामी “जिह्वया” च, हे “देव” द्योतमानाग्ने !
 “देवान्” “आ वत्ति” आवह, यन्नार्थं “यत्ति च” तान् यज ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २   ३ १ १   ३ १ २
 तन्वाघृतस्त्वामीमहेचित्रभानोस्वर्हशम् ।

४ २ ३   ४ १ २
 देवाः आवीतयेवह ॥ २ † ॥

* सू० वे० ४, १, १९, = य० वे० १७, ८ ।

† ‘मन्द्रया—वज्रकाषा’—इति वि० ।

‡ सू० वे० ४, १, १९, २ ।

हे “घृतस्रो” घृतस्य प्रेरक !* [यदा, घृतेन जनित !
हे “चित्रभानो !” चित्रा नानाविधा भानवो दीप्तयो रश्मयो
यस्यासौ चित्रभानुस्तस्य सम्बोधनम्] “त्वर्दृशं” सर्वस्य द्रष्टारं
“तं” “त्वा” त्वाम् “ईमहे” याचामहे, अतो “वीतये” हविषां
भक्षणाय “देवान्” “आ वृह” ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

^{३ १ २} ^{३ २ १} ^{१ २}
वीतिहोत्रन्त्वाकवेद्युमन्तसमिधीमहि ।

^{१ २ ३ १ २} ^{३ १}
अग्नेवृहन्तमध्वरे ॥ ३ १ ॥ १३

हे “कवे” कान्तदर्शिन् ! “अग्ने !” “वीतिहोत्र” क्रान्त-यज्ञं
यदा प्रिययज्ञं, “द्युमन्त” दीप्तिमन्तं “वृहन्त” महान्तं, “त्वा”
त्वाम् “अध्वरे” यज्ञे “समिधीमहि” समिद्धिः सन्दीपयामः
॥ ३ ॥ १३

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायन्यस्य चतुर्दशस्याध्यायस्य

तृतीयः खण्डः ॥ ३ ॥

* ‘घृतस्रो—घृतेन स्नायते यः असौ घृतस्रो; तस्य सम्बोधनं हे घृतस्रो । इति
वि० ।

† अ० वे० ४, १, १८, ३ = अ० वे० ११, ४ ।

अथ चतुर्थे खण्डे —

अवानोअग्नइति तृचात्मकं प्रथमं सूक्तम् ।

तत्र प्रथमा ।

१ २   ३ १ २   ३ २ ३ १ २
अवानोअग्नजतिभिर्गायत्रस्यप्रभर्माणि ।

१ २   ३ १ २
विश्वासुधीषुवन्द्य ॥ १ * ॥ ।

“विश्वासु धीषु” सर्वेषु कर्मसु “वन्दाः” स्तुत्यः हे “अग्ने !”
“गायत्रस्य” गायत्र-सान्नः गायत्री-च्छन्दस्कस्य वा “प्रभर्मणि”
प्रभुरणे सम्पादने निमित्तभूते सति “नः” अस्मान् “जतिभिः”
त्वदीयैः पालनैः “अव” रक्ष [“ह्यचोऽतस्तिडः (६, २, १३५)” —
इति संहितायां दीर्घत्वम् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २   ३ १ २   ३ २ ३ १ २
आनोअग्रे रयिभरसत्रासाह्वरेण्यम् ।

१ २   ३ २ ३ १ २
विश्वासुपृत्सुदुष्टरम् ॥ २ † ॥

हे “अग्ने !” “रयि” धनं “नः” अस्मभ्यम् “आ भर” प्रयच्छ ॥
कीदृशम् ? “सत्रासाह” सत्रा सह युगपदेव दारिद्र्यस्य नाशकं
“वरेण्य” सर्वैर्वरणीयं “विश्वासु पृत्सु” सर्वेषु सङ्ग्रामेषु “दुष्ट-
रम्” अत्रुभिस्तौतुमशक्यम् ॥ २ ॥

* सू० वे० १, ५, २७, १ ।

† सू० वे० १, ५, २७, १ ।

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १ १ २ २ २ १ २
आनोअग्नेसुचेतुनारयिविश्वायुपोषसम् ।

३ १ १ २ १ १ २
मार्डीकन्धेहिजीवसे ॥ ३ * ॥ १४

हे “अग्ने !” “नः” अस्माकं “जीवसे” जीवनाय “सु-
चेतुना” शोभनेन ज्ञानेन युक्तं “रयिं” धनम् “आ धेहि” आस्था-
पय । कीदृशम् ? “मार्डीकं” मृडीकं सुखं तद्धेतु-भूतं “विश्वायु-
पोषसं” सर्वस्मिन्नायुषि देहादेः पोषकं यावज्जीवमस्मदुप-
भोग-पर्याप्तमित्यर्थः ॥ ३ ॥ १४

अग्निं हित्वन्तीति पञ्चच्च द्वितीयं सूक्तम् ।

तत्र प्रथमा ।

१ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ १ २
अग्निं हित्वन्तुनोधियः सप्तिमाशुमिवाजिषु ।

१ २ ३ १ २
तेन जेष्यधनन्धनम् ॥ १ ॥ १५

“नः” अस्माकं “धियः” कर्माणि स्तुतयो वा “अग्निं”
“हित्वन्तु” प्रेरयन्तु यागार्थसुयोजयन्तु वर्धयन्तु वा [हि गतौ

* ऋ० वे० १, ४, २७, ३ ।

† “तुमर्षे से-सेमसेम्-कसे-कसेमधौ-अधौ-कधौ-कधौ-न-अधौ-अधौ-न-तवे-तवेष्-
तवेनः (३, ४, ८)”—इति पा० ।

‡ ‘विश्वायुपोषसम्’—आयवो मनुष्याः ब्रह्म-मनुष्य-पोषणम्—इति वि० ।

॥ ऋ० वे० ८, ८, १४, १ ।

वृद्धो च । तच्च दृष्टान्तः—“आजिषु” सङ्ग्रामेषु “आशु” ग्रीष्म-
गामिनं “सप्तिसु इव” सर्पण-ग्रीलमश्वं यथा योद्धारः प्रेरयन्ति
तद्वत्, “तेन” अग्निना “धनं धनं” सर्वं धनं “जेष्मं” वयं
जयेम ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२ २ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
यथागाआकरामहेसेनयाग्नेतवीत्या ।

१ २ ३ १ २
तान्नीहिन्वमघत्तये ॥ २ * ॥

हे “अग्ने !” “सेनया” इनेन सह वर्त्तमानया, सेना-
रूपया वा “यथा” “तव” “ऊत्या” रक्षया “गाः” “आ करामहे”
आभिसुख्येन करवामहे लभामहे इत्यर्थः । “ताम्” कृतिं “नः”
अस्मान् “हिन्व” गमयत । किमर्थम् ? “मघत्तये” धनस्य दाना-
र्थम् अस्माकं धन-लाभायेत्यर्थः ।

“करामहे”-“करामहे”—इति पाठौ ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ १ २ ३ १ २
आग्नेस्थूरप्रयिम्भरपृथुङ्गोमन्तमश्विनम् ।

३ २ ३ ३ १ २ ३ १
अङ्घ्रिखर्वत्तयापविम् ॥ ३ † ॥

● ऋ० वे० ८, ८, १४, १ ।

† ‘हिन्व’—‘सेवयामः’—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ८, ८, १४, ३ ।

हे “अग्ने ।” “स्थूर” स्थूलं वृद्धं “पृथु” विस्तीर्णं “गोमत्सं”
गोभिर्युक्तम् “अश्विनम्” अश्वोपेतम् “आ भर” अन्नभ्यमाहर
प्रयच्छ । किञ्च “खम्” अन्तरिक्षम् “अङ्घ्रि” ऋग्यजुर्ऋतैः सिञ्च
[यद्वा आत्मीयैस्तेजोभिः व्यञ्जय प्रकाशय] “पविम्” आयुधं*
“वर्त्तय” अस्त्रदिशोधिषु प्रवर्त्तय ॥

“पविम्”-“पणिम्”—इति पाठो ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी ।

२ २ १ १ २ १ २ १ २ २
अग्नश्च नक्षत्रमजरमासूर्यं रोह्योदिवि ।

१ २ १ २ १ २
दधज्योतिर्जनेभ्यः ॥ ४ ॥

हे “अग्ने ।” “नक्षत्र” [नक्षति समन्ताद्गच्छतीति नक्षत्रः,
नक्षि गतो (भा० प०) “अग्नि-नक्षि (उ०३,१०५)” —इत्या-
दिना अत्रन् प्रत्ययः] सततं गन्तारम् “अजरम्” जरा-रहितम्
“सूर्य” सर्वस्य प्रेरकमादित्यं “दिवि” अन्तरिक्षम् “आ रोह्यः”
उपसर्गवस्थापितवानसि [यद्वा, नक्षत्रं कृत्तिकादिकं सूर्यश्च
दिव्यारोह्यः] । किङ्कुर्वन् ? “जनेभ्यः” सर्वेभ्यः प्राणिभ्यः
व्यवहारार्थं “ज्योतिः” प्रकाशकं “दधत्” विदधत् कुर्वन्, यथा
सर्वेषां प्रकाशो भवति तथा उन्नते देशे सूर्यमगमयदित्यर्थः ॥

* पविं—पावनश्रीरम्—इति वि० ।

† ऋ० वे० ८, ८, १४, ४ ।

अथ पञ्चमी ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२
अग्नेकेतुर्विशामसिप्रेष्ठःश्रेष्ठउपस्थसत् ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२
बोधास्तोत्रेवयोदधत् ॥ ५ * ॥ १५

हे “अग्नेः” “विशां” प्रजानां यजमानानां “केतुः” केत-
यिता प्रापयिता “असि” भवसि । अतएव “प्रेष्ठः” प्रियतमः
“श्रेष्ठः” प्रशस्यतमश्च भवसि स त्वम् “उपस्थसत्” उपस्थाने यज्ञ-
गृहे निषीदन् “बोध” अस्मदीयं स्तोत्रमवगच्छ । किङ्कुर्वन् ?
“स्तोत्रे” स्तुवते जनाय “वयः” अयं “दधत्” विदधन् कुर्वन्
प्रयच्छन् वा ॥ ५ ॥ १५

अथग्निर्मूर्द्धादिवःककुत्पतिःपृथिव्याअयम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२
अग्निर्मूर्द्धादिवःककुत्पतिःपृथिव्याअयम् ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२
अपाःरेतांसिजिन्वति ॥ १ † ॥

“मूर्द्धा” देवानां श्रेष्ठः, “दिवः” द्युलोकस्य “ककुत्”
“उच्छ्रितः”, “पृथिव्याः” च “पतिः”, “अयम्” “अग्निः”
“अपा” “रेतांसि” स्थावर-जङ्गमात्मकानि भूतानि “जिन्वति”
प्रीणयति ॥ १ ॥

* अ० वे० ८, ८, १४, ५ ।

† † अ० आ० १, १, २, ० (१भा० १३५ ४०) = अ० वे० ६, १, १८, २ ।

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ४

ईशिषे वार्यस्य हि दा च स्याग्ने स्वः पतिः ।

३ १ ३ २३ १ २

स्तोतास्यान्तवशर्मणि ॥ २ * ॥

हे “अग्ने !” “स्वःपतिः” स्वर्गस्य स्वामी त्वं “वार्यस्य”
वरणीयस्य “दातव्यस्य” दातव्यस्य धनस्य “ईशिवे” ईश्वरोऽसि
“शर्मणि” सुख-निमित्ते तव “स्तीता” “स्यां” भवेयम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१२३ १२४ १२५ १२६

उदग्ने शुचयस्तव शुक्राभ्राजन्त ईरते ।

२२१ २ २१२

तवज्योतीर्ष्यश्चयः ॥ ३४ ॥ १६

हे “अग्ने !” “ते” तव “शुचयः” निर्मलाः “शुक्ताः”
शुक्लवर्णाः “भ्राजन्तः दीप्यमानाः “अर्चयः” प्रभाः “तव”
“ज्योतीर्षि” तेजांसि “उदीरते” प्रेरयन्ति ॥ ३ ॥ १६

॥ सत्रासाहायम् ॥ ^{३२}अग्रा३४मिः । ^{२२}मूर्धादिवःककुत् ॥

ॐ॑ श्वा॑ । प॑तिः पृ॑थिवि॒या आ॑श्याम् । आ॑श्याम् । रा

२३यिता । ^{१ ५ २५}सिजौ३हो । ^{३२ २}वाहा३४यि । ^{१ ५ ५}न्यार३४तोईदा ।

^{१२ १}यि ॥ (१) ^{१२}ईशा३४यि । ^{५ ५ १२}षेवारियस्यहि । ^{१२}ओईवा । ^{१२}दा
^{२ २}त्रस्थामेसुवःपा३तायिः । ^१स्तो३ता । ^१स्थार३न्ता । ^{१२}वशी
^{१२ १}इहो । ^{१२ १}वाद्वा३४इयि । ^{१ ५ ५}मार३४णो३हायि ॥ (२) ^{१२}उदा३
^२४ । ^{५ ५}गेशुचयस्तव । ^{१ २ २}ओईवा । ^२शुक्लाभ्राञ्जन्तईरा३ता
^१यि । ^१वा३वा । ^{१ २ १२ १२ १}ज्यो३रतायि । ^{१ २ १२ १२ १}षियौ३हो । ^{१ २ १}वाद्वा
^{१ ५ ५}इ४इयि । ^{१ ५ ५}चार३४यो३हायि (३) ॥ १५ * ॥ [१] १६

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायन्यस्य चतुर्दशस्याध्यायस्य
 चतुर्थः खण्डः ॥ ४ ॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमार्द्धप्रपाठकः ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमो हार्दं निवारयन् ।

* पुमर्थाद्यतुरो देवाद् विद्यातीर्थं-महेश्वरः ॥ १४ ॥

इति श्रीमद्राजाधिराज-परमेश्वर-वैदिकमार्गप्रवर्तक-

श्रीवीर-बुक्क-भूपाल-साम्राज्य-धुरन्धरेण सायणा-

चार्येण विरचिते माधवीये सामवेदार्थप्रकाशे

उत्तरायन्ये चतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥

* अ० गा० १८ प्र० २ अ० १५ सू० १ ।

† उक्ता रक्षादाः सोम-पर्यन्ताः—इति वि० ।

‡ 'सप्तमस्य प्रथमः प्रपाठकः'—इति वि० ।

यस्य निःश्वसितं वेदा यो वेदेभ्योऽखिलं जगत् ।
निश्चमे तमहं वन्दे विद्यातीर्थ-तहेश्वरम् ॥ १५ ॥

॥ अथ पञ्चदशोऽध्याय आरभ्यते ॥

तत्र,

प्रथमे खण्डे—

कस्तेजामिर्जनानामिति तृचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ १२ २२ ३ २ १ ३ १२
कस्तेजामिर्जनानामग्ने कोदाश्वध्वरः ।

१ २ १ २ २ २
कोहकस्मिन्नसिञ्चितः ॥ १ * ॥

हे “अग्ने !” “जनानां” मनुष्याणां मध्ये “ते” तव “कः”
“जामिः” को वन्धुः ? त्वं सर्वैर्गुणैरधिकोऽसि त्वत्स्वरूपो बन्धुर्ना-
स्तीति भावः । “कः” “दाश्वध्वरः” [दाशुर्दत्त अश्वरो यज्ञो येन
स तथोक्तः] त्वां यष्टुमतिसमर्थः कोऽपि नास्तीत्यर्थः । “को ह”
त्वं कथम्भूतः ? त्वमीदृग्रूप इति सर्वैर्न ज्ञायस इत्यर्थः । “कस्मिन्”
स्थाने “ञ्चितः” आञ्चितः “असि” भवसि वर्त्तसे ? तत्स्थान-

मपि न केन विज्ञायते [अतस्त्वमस्माभिः मांसदृष्टिभिः कथमुप-
लब्धव्यः ?—इत्यग्निः प्रशस्यते] ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२ ३ १२ १२ ३ १ २ ३ १ १ ३ २
त्वञ्जामिर्जानानामग्नेमित्रोऽसिप्रियः ।

२ ३ १ २ ३ १ ३
सखासखिभ्य ईडयः ॥ २ * ॥

हे “अग्ने !” “त्वम्” उक्त-प्रकारेण अचिन्त्य-रूपोऽपि अनु-
गृहीततया सर्वेषां “जनानां” “जामिः” बन्धुः “असि” । तथा
“प्रिय,” प्रीणयिता त्वं यजमानानां “मित्रः” असि । “ईडयः”
स्तुतिभिः स्तुत्यः त्वं “सखिभ्यः” समानेभ्यः ऋत्विग्भ्यः “सखा”
सखिवदत्यन्तं प्रियोऽसि ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ १ ३ १२ १२ ३ १ २ २ ३ २ १ २
यजानोमित्रावरुणायजादेशां ऋतम्बृहत् ।

१ ३ २ ३ १२ २२
अग्ने यज्ञिस्वन्दमम् ॥ ३† ॥ १

हे अग्ने ! “नः” अस्मादर्थं “मित्रावरुणा” एतत्तस्मै देवौ
“यज” हविषा पूजय । तथा “देवान्” इन्द्रादीन् “यज”
पूजय “ऋतं” सत्यं यथार्थ-फलं यज्ञञ्च यजेत्येव । तदर्थं

* ऋ० वे० १, ५, २३, ४ ।

† ऋ० वे० १, ५, २२, ५ ।

“बृहत्” प्रौढं “स्व” स्वकीयं “दमं” यज्ञ गृहं* “यन्त्रि”
यज्ञ सङ्गच्छस्व त्वयि अन्तर्विद्यमाने सति हि यज्ञगृहं
पूज्यते ॥ ३ ॥ १

अथ द्वितीय-तृचे—प्रथमा ।

३ १ १ ३ क २ र ३ १ र २ र १ १
ईडेन्योनमस्यस्तिरस्तमांस्मिदर्शतः ।

२ ३ १ १ २ ३ १ २
समगिरिध्यतेवृषा ॥ १ १ ॥

“ईडेन्यः” स्तोत्रभिरीड्यः अतएव “नमस्यः” सर्वैर्नमस्कार्यः
“तमांसि तिरः” ध्वान्तानि स्नाभाभिस्तिरस्कुर्तन् “दर्शतः”
कमनीयतया सर्वैर्दर्शनीयः ; तादृशः “अग्निः” “वृषा” यज्ञ-
मानस्य कामानां वर्षिता “समिध्यते” आहुति-प्रक्षेपेण प्रज्वा-
ल्यते । उक्तार्थं वाजसनेयकम्—“ईडेन्यो ह्येष नमस्यो ह्येष
तिरस्तमांसि ददृशे समिधः”—इति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ र २ र ३ २ ३ १ २ ३ १ २
वृषोअग्निःसमिध्यतेश्चोमदेववाहनः ।

१ २ १ २
तच्छविष्मन्तईडते ॥ २ ३ ॥

“वृषा उ” वृषेवणा कामानां वर्षिता “देववाहनः [देवान्
हवींषि वाहयति प्रापयतीति देव-वाहनः] तच्च दृष्टान्तः—

* ‘अन्तर्विद्य’—आकीर्णं वर्णं-रश्मि-संयुक्तम्—इति वि० ।

† अ० वे० १, १, २०, ३ ।

‡ अ० वे० ३, १, २०, ४ ।

॥ ‘उ’—इति पादपूर्वः—इति वि० ।

“अश्वी न” यथाश्वी राजानं वाहयति स्व-पुरं प्रापयतीति वाहन-
भूतो यः “अग्निः” “समिध्यते” आहुति-प्रदानेन सम्यग् दीप्यते
“तं” तादृशमग्निं “हविषन्तः” सम्भृत-हविष्का यजमानाः
“इडते” कर्म-सिद्धयर्थं स्तुवन्ति ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २   ३ १ २ ३ १ १ ३ १ १
वृषण्त्वावयं वृषन् वृषणः समिधीमहि ।

१ १ १ २   ३ २
अग्नेदीद्यतम्बृहत् ॥ ३ * ॥ २

“वृषन्” कामानां वर्धितः । हे “अग्ने !” “वृषणः” वृषणाः
घृताद्याहुतीनां वेत्तारो वयं वृषणम् आहुति-द्वारा उदकस्य
वेत्तारं तथा च स्मृतिः—“अग्नौ प्रास्ताहुतिः सम्यगादित्यमुप-
तिष्ठते । आदित्याख्यायते वृष्टिर्षष्टेरन्नं ततः प्रजाः (मनु ३, ७६)”
—इति “दीद्यन्तं” दीप्यमातं “बृहत्” अतएव महान्तं तमि
मग्निं “समिधीमहि” सम्यग् दीपयामः ॥ ३ ॥ २

तृतीय-लघे—प्रथमा ।

१ १ ३ १ २ ३ १ २   ३ १ २
उत्तेवृहन्तो अश्वायः समिधामस्यदीदिवः ।

१ १ २ १ २
अग्नेषुकासईरते ॥ १ † ॥

* ऋ० वे० १, १, ३०, ५ ।

† ऋ० वे० १, ३, ३६, ४ ।

हे “दीदिवः” दीप्तान्ने ! “समिधानस्य” समिध्यमानस्य
‘ते’ तव “बृहन्तः” महान्तः “शुक्रासः” ज्वलन्तः “अर्चयः”
दीप्तयः “उदीरते” उद्गच्छन्ति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ २ १ २ ३ १ २
उपत्वाजुङ्क्षोऽममघृताचीर्यन्तु हयंत ।

१ २ ३ १ २
अग्ने हव्याजुषस्वनः ॥ २ * ॥

हे “हयंत” कामयमानान्ने ! “मम” मदीया “घृताचीः”
घृतमस्यन्त्यः जुङ्क्षः स्तुषः “त्वा” त्वाम् “उप यन्तु” । “नः”
अस्माकं “हव्या” हव्यानि “जुषस्व” सेवस्व च ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ १ २ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
मन्द्रं होतारमृत्विजश्चित्रभानुं विभावसुम् ।

३ १ २ ३ १ २
अग्निमीडे स उग्रवत् ॥ ३ † ॥ ३

“मन्द्रं” मोदनं “होतारं” देवानामाह्वातारम् “मृत्विजम्”
ऋतौ यष्टव्यं “चित्रभानुं” विविधदीप्तिं “विभावसुं” दीप्तिधनम् ॥

* ऋ० वे० ६, २, १६, ५ ।

† ऋ० वे० ६, २, १७, १ ।

‡ ‘विभावसु’—विश्वस्य सर्वस्य भावयितारन्—इति वि० ।

“अग्निम्” “ईडे” स्तोमि । “सः” अग्निः “अवत् उ”* अस्म-
दीयां स्तुतिं शृणोत्येव ॥ ३ ॥ इ

॥ आमदीयवम् ॥ उत्तेवृश्चन्तोअर्चयाः । समायि
धा१ना२ । स्य१दा२श्चिदि१वाः । अग्ने१शु२क्ता । स१आ२३
यि२रता३ । वा३ ॥ (१) उप१त्वा३जु२ह्वो१ममा । घृ१ता३चा
शि१र्षा२ । ओ१ह्वा२र्च्यता । अग्ने१ह्व्या । ज१पा२ह्व
ना३ । वा३ ॥ (२) म१द्र२ह्वो३तार१मृ२त्वि१जाम् । चि१त्रा
भा१नू२म् । वि१भा२श्च१सूम् । अग्नि१मो२डा३यि । स१ज
श्च१अवा३ । वा३ । स्तो१षे२श्च१पु३ ॥ १४ ॥ [१]

॥ जरा१वो२धी३यम् । म१न्द्र२ह्वो३तो१वा । रा१मृ२त्वि१जाम् ।
चि१त्रा२भा३श्च१नूम् । वि१भा२वा३ह्वम् । अग्ना१यि२मा३शि१डा२श्च
वि१साः । उ । अ१वो३श्च१पु३ । डा३ ॥ १५ ॥ [२] ३

* ‘उ-इति षट्-पूरकः’-इति वि० ।

† क० मा० १०प्र० २च० १४सा० ।

‡ क० मा० १०प्र० १च० १५सा० ।

अथ प्रगाथात्मके चतुर्थ-सूक्ते —

प्रथमा ।

३ १ २ २ १ २ ३ ३ २ १ २
पाहि नो अग्न एकया पाह्यऽतद्वितीयया ।

३ २ ३ २ ३ १ २ २ १ २ ३ १ २
पाहि गोभिस्तिष्ठेभिर्हृज्जाम्यते पाहि चतसृभिर्वसो ॥ १ * ॥

हे “अग्ने” “नः” अस्मान् “एकया” ऋचा गिरा “पाहि” रक्ष । “उत” अपिच “द्वितीयया” ऋचा “पाहि” पालय । “पाहि” “तिष्ठभिः” “गोभिः” “हृजाम्” अन्नानां बलानां वा “पते” स्वामिन् ! । तथा “पाहि” “चतसृभिः” गोभिः हे “वसो” वासकामने ! ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ २ २ २ २ २ २ २ ३ १ २
पाहिविश्वस्माद्रक्षसो अरावणः प्रक्षवाजेषु नो व ।

१ २ २ २ १ २ २ १ २ २ २ ३ २
त्वामिद्विनेदिष्ठन्देवता तय आपिन्नलामहेवृधे ॥ १ ॥ ४

हे “अग्ने” “विश्वस्मात्” सर्वस्मात् “रक्षसः” “अरावणः” अदातुः सकाशात् ॥ “पाहि” रक्ष । सोऽस्मान् “वाजेषु” सङ्ग्रामेषु “प्राव” प्रकर्षेण रक्ष । “क्ष” — इति पूरणः । “हि” यस्मात्

* अ० आ० १, १, ४, १ (१ भा० १५१ पृ०) अ० वे० ६, ४, २२, ४ ।

† अ० वे० ६, ४, २२, ५ ।

‡ ‘अरावणः—सिन्धुजर्म-कारिणः’—इति वि० ।

‘नेदिष्ठम्’ अन्तिकतमम्* “आपि” बन्धुभूतं “त्वाम् इत्”
त्वामेवा† “देवतातये” यज्ञाय सिद्धार्थं “वृधे” वर्धनाय “नद्या-
महे” व्याघ्रमः [नक्षति व्यसिकर्मा (निघ० २, १८, २) ॥ २ ॥ ४

॥ रौरवम् ॥ पा॒दिनो॑अग्रा॒३आयिका॑२३४या । पा॒द्यु,
तद्वि॒तीयया॑पा॒दिगीर्भि॑स्ति॒ष्टभि॑रु॒ज्ज्वा॑र॒भ्यता॑यि । ओ॒हा
३उवा । पा॒दिच॑त॒ष्टभा॑र ३ यि॒र्ह्यायि॑ । ओ॒हा ३ उवा ।
वसा । औ॒श्होवा॑ ॥ (१) पा॒दिच॑त॒सृभि॑र्वा॒३३सा॑उ ।
पा॒दिच॑त॒ष्टभि॑र्वसोपा॒द्विवि॑श्वा॒द्रत्न॑सो॒आ॒२रा॑वणाः । ओ
३उवा । प्र॒स्रवा॑जेषुना॒२३हा॑यि । ओ॒हा ३ उवा । अ
३वा । औ॒श्होवा॑ ॥ (२) प्र॒स्रवा॑जेषू॒३नो॒आ॒२३वा । प्रा
३वाजेषु नोव॒त्वामि॑द्विजेदिष्ट॒न्देव॑ता॒२तया॑यि । ओ॒हा ३
उवा । आ॒पिन्न॑क्षाम॒हा॒२३यि॑हायि । ओ॒हा ३ उवा । वृ
३धा । औ॒श्होवा॑ । हो॒३३ । डा॒(३) ॥ १६ ॥ [१]

* ‘नेदिष्ठ’—गुणैरभ्यधिकम्—इति वि० ।

† ‘इत्’—इति पदपूर्वः—इति वि० ।

‡ क० गा० १० प्र० २ अ० १६ सू० ।

२२ २ २ २ २ २ २ २
 ॥ दैर्घ्यश्रवसम् ॥ पाक्षिनोऽग्रकयाओऽहाओऽहा३ए ।
 १२ १२ १२ २ १ १ १ १ १
 पाह्वा२उतद्वितीया२या । ओ३हा । ओ२हा३ए४४ ।
 ३२ २ ३२ २ १ २ २ १ १
 पाह्वा३४यिगीर्भायिः । नायिसुभिः । ऊर्ज्जाम्पतायि ।
 १ २ १ २ २ २ २ २ २ १
 ओ३हा । ओ३हा३ए४४ । पाह्वा३४यिचता३ । छभो
 ५ ४ ५
 २३४वा । वा५सो६हायि(१) ॥ १७ * ॥ [२]

२२ १ २ २ १ २ १ २
 ॥ सम्प्रतम् ॥ पाक्षिविश्वस्माद्रक्षसाः । अरावणः प्र
 २ २ २ २ १ १ २ २
 स्मवाजेषुनोऽवा । तुवामा२३यिद्वी । नायिविष्ठन्दे ।
 २ १ २ २ २ २ २ २
 वताताया । औक्षो३४वाहायि । आ । पायिन्ना २३
 २ १ २ २ २ २ २ २
 च्चा३ । चोवा३हायि । मन्त्रेवा२३र्द्धा३४यि । ओ२३
 ४५ई । डा(३) ॥ १८ † ॥ [३]

२२ २ २ ४ ५ २ १
 ॥ यौधाजयम् ॥ पाह्वा३१यि । नो३श्च । य । आयिका
 ५ १ २ १ २ २ २
 २३४या । पाह्वा३यि । उता२ । द्विता३४५ । या२३४

* क० गा० १०प्र० २अ० १७सा०

† क० गा० १०प्र० २अ० १८सा० ।

या । पाहायिगार्भायि । ति । ह्यभारयिः । जर्जा३४५म् ।

पा२३४ते । पाहा२यि । चता२ । मुभा३४५यिः ।

वा२३४सो ॥ (१) पाहा३यि । चा३त् । सु । भिर्वा२३

४साउ । पाहा३यि । चता२ । सुभा३४५यिः । वार

३४सो । पाहायिविश्वा । स्मात् । रत्ता२ । सोआ३

४५ । रा२३४वणाः । प्रस्मा२यि । वाजा२यि । पुनो३४५ ।

आ२३४वा ॥ (२) प्रस्मा३१ । वा३जे । पु । नोआ२३४वा ।

प्रास्मा३ । वाजा२यि । पुनो३४५ । आ२३४वा । तुवा

मिद्वायि । ने । दिष्ठन्दा२यि । वता३४५ । तार३४ये ।

आपा२यिम् । नात्ता२ । महे३४५ । वा २३४ द्वे (३)

॥ १८ * ॥ [४] ४

इति सामवेदार्थप्रकाशि उत्तरायन्यस्य पञ्चदशस्याध्यायस्य

प्रथमः खण्डः ॥ १ ॥

अथ द्वितीय-खण्डे—

इनोराजनिति दृष्टात्मके प्रथम-सूक्ते,

प्रथमा ।

३१ २ ३ १२ २२३

इनोराजन्नरतिःसमिद्धो

१ १ १२ ३ १ २
रौद्रोदक्षायसुषुमा^१अदग्निं ।

१ १२ २२ १ १ २३१
चिकिद्धिभातिभासावृहता

१ ३ १ २ ३ १ २
सिक्नीमेतिरुशतीमपाजन् ॥ १ * ॥

हे “राजन्” दीप्यमानाग्ने ! “त्वम् “इनः” ईश्वरः सर्वस्य भवसि । अथ परोक्षः—“अरतिः” हविरादाय देवान् प्रति गन्ता “समिद्धः” सन्दीप्तः “रौद्रः” शत्रूणां भयङ्करः “सुषुमानः” ओषध्यात्मना स्थितेरंशः सुषु स्यूत इति सुसोमः, तेन तद्वान् शोभन-प्रसवी वा सोऽग्निः “दक्षाय” यजमानानां धनादि-वृद्धार्थं कर्म-वृद्धार्थं वा “अदग्निं” सर्वैर्दृश्यते । किञ्च “चिकित्” सर्वं जानानोऽग्निः “विभाति” विशेषेण दीप्यते तथा “वृहता” महता “भासा” तेजसा ज्वाला-लक्षणेन “असिक्नी” रात्रिम् “एति” सायं-होम-सिद्धार्थं गच्छति । किङ्कुर्वन् ? “रुशती”

* ऋ० वे० ७, ५, ३१, १ ।

† ‘इनः’ राजाभिषेचते, द्वितीयं यद्राज-पक्ष्यं तदग्रे रेव सोमलं प्रतिपादयति—इति वि० ।

क्षेतवर्णां दीप्तिम् “अपाजन्” अपगमयन् सर्वतो विकिरन्
 [यद्वा, दशतीं दीप्तामुषस मागच्छन् अपक्षिपन् परित्यजन्
 रात्रिं गच्छति । सामध्याद्रात्रिं परित्यजन्नुषसं प्रातर्होम-
 सिद्धार्थं गच्छतीत्यर्थो लभ्यते ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ १ २ १ २ २ २ २

कृष्णायदेनीमभिवर्षसाभ्

३ २ ३ १ २ ३ २ २

जनयन्योषां बृहतः पितुर्जाम् ।

३ २ २ १ २ १ २ २

जह्वं भानुर्ह्यस्तमाय

३ १ २ २ २ ३ १ २ १ २

न्दिवावसुभिररतिर्विभाति ॥ २* ॥

सोऽग्निः “यद्” यदा “कृष्णां” कृष्ण-वर्णाम् “एनीं” गच्छतीं
 रात्रिं “वर्षसा” आत्मीयेन ज्वाला-लक्षणेन रूपेण “अभिभूत्”
 अभिभवति । किङ्कुर्वन् ? “बृहतः” महतः “पितुः” सर्वस्य
 जगतः पालयितुः पितृभृताद्वा आदित्यात् “जाम्” जायमानां
 “योषाम्” उषसं “जनयन्” अभिव्यञ्जयन् । तदा “अरतिः”
 गमनशीलोऽग्निः “दिवः” द्युलोकस्य “वसुभिः” वासयितृभिः
 आच्छादनैः आत्मीयेस्तेजोभिः “सूर्यस्य” “भानु” दीप्तिम्
 “जह्वम्” उपरिष्ठात् “स्तमाय” स्तम्भयन् “वि भाति” विशे-
 षेण दीप्यते ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३
भद्रोभद्रयासचमानआगात्

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ २
स्वसारञ्जारीअभ्येतिपद्यात् ।

३ १ ३ २ ३ २ ३ २ ३ १
सुप्रकेतैर्द्युभिरग्निर्वितिष्ठन्

२ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
शङ्खिर्वर्णैरभिराममस्थात् ॥ ३ * ॥ ५

“भद्रः” भजनौयः कल्याणः “भद्रया” भजनीयया ‘सच-
मानः “आगात्” आगच्छति । ततः “पद्यात्” “जारः” जर-
यिता शब्दां “सोऽग्निः” “स्वसारं” स्वयं सारिणीं भगिनीं वा
आगतासुषसम् “अभ्येति” अभिगच्छति । तथा “सुप्रकेतैः”
“सुप्रज्ञानैः “द्युभिः” दीप्तिभिस्तेजोभिः सह “वितिष्ठन्” सर्वतो
वर्त्तमानः सोऽग्निः “उशङ्खिः” श्वेतैः “वर्णैः” वारकैराक्षीयै
स्तेजोभिः “राम” कृष्णं शर्वरं तमः† “अभ्यस्थात्” सायं होम-
काले अभिभूय तिष्ठति ॥ ३ ॥ ५

०. ऋ० वे० ७, ५, ३१, ३ ।

† “अभिरामं—अभिरमणीयं रूपमस्थात्”—इति वि० ।

॥ औशनम् ॥ ^१आयिनाः । ^१राजन्नरतायिः । ^१समा
^२यिद्वाः । ^१राजानरतायिः । ^२समाश्रयिद्वाः । ^२रौद्रोदक्षा ।
^२याश्चुषु । ^१मा^{३४५}अदशा । ^१चिकिद्भिभातिभासा । ^०वृद्धा
^२रश्ता । ^१असिक्रीमायि । ^२ती^१रुश । ^२ती^{३४३}श्म । ^२आ
^४रपाप्रजा^{६५६}ईन् ॥ (१) ^१काष्णीम् । ^१यदेनीमभिवा । ^१प
^२साश्भूत् । ^१जनयन्यो । ^२षाश्मृह । ^२तःपितुर्ज्जाम् । ^१ऊ
^२र्द्धभानु^७र्द्ध्य^१स्या । ^०स्तभारश्थान् । ^१दिवोवद्ध । ^१भी^३
^१रर । ^१ता^{३४३}श्रयिः । ^२वाश्रयिभाप्रता^{६५६}यि ॥ (२) ^१भाद्राः ।
^१भद्रयासचमा । ^२नश्चाश्गात् । ^१खसारञ्जा । ^२रो^३श्मभि ।
^१एतिपश्चात् । ^१सुप्रकेतैर्द्युभिरग्रायिः । ^०विता^२श्श्रियष्ठान् ।
^१रुशङ्गिर्वा । ^२णैश्श्रभि । ^२रा^{३४३}श्म । ^३मा^३श्मा^५पु^६स्था^६
^{५६}त् (३) ॥ २० * ॥ [१] ५

अथ द्वितीय-सूक्ते —

प्रथमा ।

१ २   ३ १ २   ३ १ २
 कयातेअग्नेअङ्गिरजर्जीनपादुपस्तुतिम् ।

१ २   ३ १ २
 वरायदेवमन्यवे ॥ १ * ॥

हे “अङ्गिरः” अङ्गिरसां वरिष्ठ ! [यद्वा, अङ्गति सर्वत्र* गच्छ-
 तीति अङ्गिराः तादृश !] हे “जर्जीनपात्” [‘नपात्’—इत्यङ्ग-
 नाम (निघ० २, २, १३)] अन्नस्य पुत्र ! [हविर्भिवर्धमानत्वान् । यद्वा
 नपादिति नप्ता, हविलक्षणस्यान्नस्य नप्तः !] “अग्ने प्रास्ताहुतिः
 सम्यगादित्युपतिष्ठते । आदित्याज्जायते वृष्टिर्हृष्टेरन्नं ततः
 प्रजाः (मनुः ३, ७०)” — इति वृष्टे रोषधय ओषधिभ्योऽग्निरिति
 अन्नस्य नप्ता] हे “देव” द्योतमान ! “अग्ने” “वराय” सर्वैर्वर-
 णीयावन् “मन्यवे” शन्नभिमन्यमानाय ‡ “ते” तुभ्यं “कया”
 कौटुश्या वाचा “उपस्तुति” स्तोत्रम् अहं मरेयम् । त्वं मज्जान् खलु
 अहंमल्पः तदर्थं कथं स्तुतिं कुर्यामिति ऋधिरग्निं प्रति वदति ॥ १ ॥

* ऋ० वे० ६, २, ५, ४ ।

† ‘वराय-वरिष्ठाय’—इति वि० ।

‡ ‘मन्यवे-होतृ’—इति वि० ।

अथ द्वितीया ।

१ २ १ २ १ १ २ १ १ २
 दाशेमकस्यमनसायज्ञस्यसञ्जसोयज्ञो ।

१ २ १ १ २
 कदुवोचइदंममः ॥ २ * ॥

ऋषिरग्निमिति ब्रूते—हे ‘सञ्जसोयज्ञो’† [‘यज्ञः’—इत्यपत्य-
 नाम (निघ० २, २, ११) बलेन निष्पाद्यमानत्वात्] बलस्य पुत्र !
 हे अग्ने ! “कस्य” कीदृशस्य “यज्ञस्य” यज्ञवतो यजनीय-देव-
 वतो वा यजमानस्य “मनसा” युक्ताः सन्तो हवींषि तुभ्यं वयं
 “दाशेम” प्रयच्छेम‡ [पूजायां बहुवचनम्] किञ्च, तुभ्यम् “इदं”
 “ममः” हविर्निमस्कारं वा “कत्” कदाः “वोचे” अहं वदामि ?
 “उ” [—इति प्रश्ने । ऋषिः, ‘कदा दास्यामि ? कदा स्तो-
 ष्यामि ?’—इत्यग्निं पृच्छति । वोचे—ब्रूजादेशस्य लुङ्गात्मने
 पदे उत्तमैकवचने रूपम्] ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ २ ७ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
 अधात्वंहिनस्कारोविश्वोअसभ्यसुक्षितीः ।

१ २ १ २ १ २
 वाजद्रविणसोगिरः ॥ ३ ॥ ६

* अ० वे० १, २, ५, ५६

† ‘दाशेम—इदं’—इति वि० ।

‡ ‘कत् उ वोचे—कउवोचे—इत्येवं द्रष्टव्यम् । नपुंसके पुंलिङ्गः’—इति वि० ।

१ अ० वे० १, १, १, ११ ।

हे अग्ने ! “अध” अथानन्तरं “त्वं हि” [हिरवधारणे]
त्वमेव “अस्मभ्यम्” “करः” कुरु देहीत्यर्थः [करोतेर्लेट्य-
ङागमः] । किमित्यपेक्षायामाह—“नः” अस्मदीयाः “गिरः”
त्वद्दिषयाः “विष्वाः” सर्वाः स्तुतौः एवं कुरु यथा “सुक्षितौः”
[क्षियन्ति निवसन्त्यत्रेति, क्षितयो गृहाः शोभन-निवासाः यदा]
हित-मनुष्याः—कल्याण-पुत्र-पौत्र-युक्ताः, तथा “वाजद्रविणसः”
अन्न-युक्ता धनवतीः अथवा वाजो दीप्तिः, सर्वतो दीप्तिधनाय
कुरु । त्वमस्माभिः स्तुतः सन् गृह-पुत्रान्न-धनादीनि देहीत्यर्थः ॥३॥

॥ महावामदेव्यम् ॥ काऽ५या । ते आश्ने३ अङ्गि
राः । ज । जोनयादुपस्तु । तायिम् । औ२श्चो२चा
यि । वरा२श्चयदायि । वमौ२चो२ । ऊ३म्मा२ । न्याऽ२
वो२५हायि ॥ (१) दाऽ५शे । मका३श्चा३मनसा । या ।
अस्यसहसोय । द्वा । औ२श्चो२हायि । कदूर२वो२चायि ।
इदौ२हो२ । ऊ३म्मा२ । नाऽ२मो२श्च२हायि ॥ (२) आऽ५
धा । तुवा३श्च२हा३यिनस्कराः । वायि । स्वा३अस्मभ्य२

सुशि । तायिः । औ२३होहायि । वाजा२३द्रवायि ।

३ २ १ १ २
णसौचो३ । ऊम्भारि । गाऽरयिरोत्पृहायि(३) ॥२*॥ [१]६

अग्नआयाहीति प्रगाथरूपे तृतीय-सूक्ते,

प्रथमा ।

२३१२३ २३१२
अग्नयायाह्यग्निभिर्हीतारत्वावृणीमहे ।

१२ २२ ३ १२ ३ १२ ३ १२ ३ १२ ३ १२
 आत्माननक्त प्रयताहविष्मतीयजिष्ठम्बर्चिरासदे॥१॥

हे “अग्ने!” “अग्निभिः” यष्टव्यैः सह “आ याहि” आगच्छ ।
तदर्थं “होतारं” देवानामाह्वतारं “त्वा” त्वां “वृषोमहे” त्वा-
मागतं “प्रयता” अध्वर्यु हस्ताभ्यां नियता “हविष्मतो” दृतवती
“यजिष्ठ” “वर्हिः” वर्हिषि “आसदे” ३ । आसाद्य च “अनक्तु”
सिञ्चत ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ १ २   ३ २ ३ १ १   ३ २
अच्छादित्वासहसःसुनोअङ्गिरःसूचश्चरन्त्यध्वरे ।

५१२ २२ ५१२ २२ ५१२ २२ ५१२
जज्जिनिपाङ्गु, तर्केशमौमहेगिनं यज्ञेषु पूर्वम् ॥ २॥ ७

* ऊ० गा० ११प्र० १ख० १सा० ।

† अ० वे० ६, ४, ३१, १ ।

‡ 'आसदे-आसादनार्थम्'—इति वि०।

॥ अ० वे० ६, ४, ११, १ ।

हे “सहसः सूनी” बलस्य पुत्र । बलेन मथ्यमानत्वात्, हे
 “अङ्गिरः” अङ्गिरसां मध्ये सुख्य !* [अथवा अङ्गतिर्गति-कर्म
 सर्वत्र गन्तः !] “त्वा” त्वाम् “अध्वरे” यागे “अच्छ” अभिप्राप्तुं
 “सुचः” “चरन्ति” गच्छन्ति । अतः “जर्जः” अन्नस्य “नपातं”
 नपातयितारं रक्षकं बलस्य वा नप्तारं† “घृतकेशं” प्रदीप्तकेशं‡
 “पूर्व्य” पुरातनं, प्रकं वा “अग्नि” “यज्ञेषु” अस्मदीयेषु
 “ईमहे” स्तौमि ॥ २ ॥ ७

॥ नौधसम् ॥ आ२३४ । गनआयाद्यिय । गनायि
 भायिः । होतारन्त्वा । वा३र्णायिमा३हायि । आ२३
 त्वाम् । आनक्तु । प्रय । ता । द्वाविष्मा२३४ती । या
 २३जायि । छम्बर्चिरो२३४वा । सा२३४दे ॥ (१) या२३
 ४ । जिष्ठम्बर्चिरा । सादायि । यजिष्ठम्बा । द्वा३रासा
 ३दायि । आ२३४का । हायित्वा । सच्च । साः । नो

* ‘अङ्गिरः—अङ्गानां रसभूतः अङ्गरस्त्वमेव’—इति वि० ।

† ‘जर्जोन्नपातम्—अङ्गानां पुनर्भूतम्, अङ्गाज्ज्या अग्निजायते तेन पुनः अथवा
 अङ्गानां पवितारं रक्षितारमित्यर्थः’—इति वि० ।

‡ ‘घृतकेशं—केशभूता ज्वाला घृतेन वर्धते तस्माद् घृतकेशोऽग्निः तम्’—इति
 वि० ।

^{२ ३} अङ्गा^५ २३४यिराः । ^{१ २} सूर^{१ १ १} २३चाः । ^५ चारन्तियो २ ३ ४ वा ।

^३ ध्वा^५ २३४रे ॥ (२) ^१ सूर^५ २३४ । ^{४ ५} चक्षरन्तिय । ^१ ध्वारायि । सु

^१ चक्षरा । ^{१ १ २ २} ती३आध्वा३रायि । ^{१ २} ऊ२३जी । ^{१ २ १} नापातम् ।

^{१ १} घृत । ^१ के । ^{१ ३ ५} ग्रामायिमा२३४चायि । ^{१ २} आ२३गनीम् । ^१ या

^{२ २ १} ओषुपो२३४वा । ^५ वी२३४याम् (३) ॥ २ * ॥ [१]

॥ नैपातिथम् ॥ ^{२ २ २} अग्नआया^२ क्षग्निभा३यिरे । ^{१ २} होता

^{१ २} रत्त्वा । ^१ वृणायिमचा३यि । ^२ हा । ^{३ २} औहो२३४हा । ^५ आ

^{२ १} त्वामनक्तुप्रयता । ^{१ ७} च्वायिष्मता२३यि । ^२ हा । ^{३ २} औहो२

^५ ३४हा । ^{२ १} यजायिष्टाम्बा३ । ^२ हा । ^{३ २} औहो२३४हा । ^५ हा

^१ रयिरा२३४औहोवा । ^{५ २} सा२३४दे ॥ (१) ^१ यजिष्ठम्बहिरास

^२ दा३ण । ^{१ २} याजिष्ठम्ब । ^{१ १} हिरासदा३यि । ^२ हा । ^{३ २} औहो२

^५ ३ ४ हा । ^{१ २ २ २ १ १ २ २ २ १ ७} अक्काहित्वासहसःह । ^{२ ३} नोआङ्गिरा २ ३ ।

१५ अ० २ ख० ४ सू० १] उत्तरार्चिकः ।

५५

१५ ३६ ५ १ १ १ १ ३६
६। औहो२३४६। सुचाश्चारा३। ६। औहो२३

५ १ १ ३ ५ ६ २ ५ १
४६। तारआ२२४औहोवा। ध्वा२३४२ ॥ (२) सुचस्र

१ १ १ १ १ १ ३६
रन्त्यध्वरा३। सूचश्चर। तियाध्वरा३यि। ६। औ

५ १ १ १ १ १ १ ०
हो२३४६। ऊर्ज्जिनिपातङ्गुतके। शमायिमचार३यि।

१ ३६ ५ १ १ १ ३६
६। औहो२३४६। अगनायिंयाज्ञा३। ६। औ

५ १ ३ ५ ६ २ ३ ४ ३
हो२३४६। पू२पू२३४औहोवा। वा२३४

५
याम्(३) ॥ ४ * ॥ [२] ७

अच्छानइति प्रगाथात्मके चतुर्थ-सूक्ते—

तत्र प्रथमा ।

१ १ ३ १ १ ३ १ १ ३ ३
अच्छानःशीरशीचिषङ्गिरोयन्तु दर्शतम् ।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ ३
अच्छायज्ञासोनमसापुङ्खवसुमुहप्रशस्तमूतये ॥ ११ ॥

● क० गा० १२ प्र० ३ ख० ४ पा० ।

† ख० वे० ६, ५, १२, ५ ।

(८)

“अच्छ” अभिमुखं “यन्तु” गच्छन्तु “नः” अस्माकं “गिरः”
 स्तुतयः । कम् ? “शीरशोचिषम्”* अज्ञानशीलज्वालां वाग्निं
 “दर्शतम्” सर्वैर्दर्शनोद्यम् । तथा “यज्ञासः” यज्ञस्य अस्मदीया
 “नमसा” हविषा आग्न्यादि-लक्षणेन “अच्छ” अभिमुखं “यन्तु”
 गच्छन्तु । कीदृशम् ? “पुरुवसु” प्रभूत-धनं “पुरु-प्रशस्तं”
 बहुभिः सम्बद्धं स्तुतम् । किमर्थम् ? “ऊतये” अस्माकं रक्ष-
 णाय ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ २ ३ १ २ २ २ ३ १ २ ३ १ ३ १ २
 अग्निं छन्दुः स च सोजातवेदसन्दानाय वार्याणाम् ।

३ २ ३ ३ २ २ ३ १ २ २ ३ २
 द्वितीयो भूदमृतो मर्त्येष्वाम्नाहोतामन्द्रतमो विशि ॥ २ ॥ ८

“यः” अग्निः “अमृतः” अमरण-धर्मा देवेषु भवति, सः
 “मर्त्येषु आ” [आकारयार्थे] “मर्त्येषु” मनुष्येषु च “अमृत”
 अभवत्—इत्येवं “द्विता” द्वैधं भवति । देवेऽप्यमृतत्वमस्य
 प्रसिद्धम् । मनुष्येषु कीदृशोऽमृतः ? उच्यते—“विशि” विश्व
 यजमानरूपासु प्रजासु “होता” होम-निष्पादकः “मन्द्रतमः”
 मादयित्वतमश्च भवति । तमच्छ यन्त्विति समन्वयः [अथवा
 ‘यः’ अमृतः ‘द्विता’ द्वित्वं द्वैधं द्विःप्रकारोऽमृतः । कथं मर्त्येषु
 सामान्येन तदाह—पाकादि-साधनो भवदित्येतत् प्रसिद्धम्

* ‘शीरशीलम्’—इति वि० ।

† अ० वे० ६, ५, १२, ५ ।

‘विशि’ यजमानरूपायां तु ‘होता’ ‘मन्द्रतमश्च’ अभवद्विष्वक्
द्वित्वम्] ॥ २ ॥ ८

५ २ २ ४२ ५ ४२ ५ २ १
॥ कालेयम् ॥ अक्खानाः श्रीरशोचिषाम् । गिरो

१ १ २ १ २ ३ २ १ १ १ १
यन्तू । दर्शतार३म् । अक्खायज्ञाः । सोर३४ । नम

४२ ५२ २ ३ २ ३ २ २ ५ ४
सापुरु । वा३सूम् । पुरुप्रशौ । वा३४ओ३४वा । स्त

५ २ ४ ५ ४२ ५ २ १ २ १ १ १
मूधनयायि ॥ (१) पुरुप्राश्नस्तमूतयायि । पुरुप्रशा । स्त

३२ २ १ २ ३ २ २ १ ४ ४२ २
मूतया२३यि । अग्निं छनू३म् । सा२३४ । चसोजा

५ २ २ १ २ ३ २ २ ३ ४
तवे । दा३साम् । दानायवी । वा३४ओ३४वा । रि

२ २ २ ४ २ ५ ४२ ५ २ २ १ २
याप्रणाम् ॥ (२) दानाया३वारियाणाम् । दानायवा ।

२ १ २ ३ २ २ १ २ ४२
रियाणा२३म् । द्वितायोभू३त् । आ२३४ । मृतोमर्त्ति

५ २ २ २ १ २ ३ २ २ ५ ४
योषू३वा । होतामन्द्रौ । वा३४ओ३४वा । तमोपूवि

४
शायि । हो३ई । डा(३) ॥ ३ * ॥ [१]

१ २ २ २ २
॥ आयन्तीयम् ॥ अक्खानः श्रीरशोश्चायिषाम् । गि

रोर्यन्तू१२ । दा१र्शा१ताम् । आ१च्छाय१ज्ञा१सो१नम१सा ।

पु१रु१वा१श१रम् । पु१रु१प्र१श१स्त१मू१तये । पू१र१श्च । प्र१शा१स्ता

३म् । ऊ१म् । तया३ । ओ१र३४वा ॥ (१) पु१रु१प्र१श१स्त१मू

१ता१या१यि । पु१रु१र१प्र१शा१र । स्त१मू१र१ता१या१यि । आ१गि

२२१ २२ २ १ २ २ १२२१२२
२२ १ २ १ २ २ १ २२२
या१णाम् । दा१र३ना । या१वा३री । ऊ१म् । या१णा३म् ।

ओ१र३४वा ॥ (२) दा१ना१य१वा१री१या१णाम् । दा१ना१र१य१वा

२ । री१र१या१णाम् । द्वा१यि१ता१यो१भ१द१मृ१ती१म । ति१या१यि

२ १२२ २ १ २२ १ २ १
२ २ १ २ २ १ ५ ३ १ १ १
यू१वा१र । द्वा१ता१म१न्द्र१त१मो१वि१शि । द्वा१र३ता । म१न्द्रा

ता३माः । ऊ१म् । वि१शा३ । ओ१र३४वा । हे २ ३ ४

५ (३) ॥ ७ * ॥ [२] ८

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्न्यस्य पञ्चदशस्याध्यायस्य

द्वितीयः खण्डः ॥ २ ॥

१५ अ० १ ख० १ सू० १, २] उत्तरार्चिकः ।

६८

अथ तृतीय-खण्डे—

अदाभ्यइति तृत्तात्मके प्रथमे सूक्ते,

प्रथमा ।

१ १   ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ २
अदाभ्यः पुरेताविशामग्निर्मानुषीणाम् ।

२ ३ २ ३ २ ३ १ २
तृणरिथः सदानवः ॥ १ * ॥

“मानुषीणां” मनोज्ञां तानां “विशां” प्रजानां “पुरेता”
सन्मार्ग-दर्शनेनानायासतो गन्ता, अतएव “तृष्णीः” तृष्णीताः† प्रजाः
विदित-कर्म्मप्रवर्त्तनेनानुगृहीतुं त्वरा-युक्ताः आसन्न-रहिताः
“रथः” हविषां वह्नाद्रथ-सदृशः “सदा” सर्वदा तत्कर्म्मणि
“नवः” नूतनः पुनर्मथनादभिनवः, एवंविधोऽग्निः “अदाभ्यः”
अहिंस्यः न केनापि तिरस्कार्य इत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
अभिप्रयात्सिवाहसादाश्वात् अश्रोतिमर्त्यः ।

१ २   ३ १ २
क्षयम्पावकशोचिषः ॥ २ ‡ ॥

* अ० वे ३, १, ८, ५ ।

† ‘तृष्णीः’—‘लरितगामो’—इति वि० ।

‡ अ० वे० ३, १, १०, १ ।

“दाश्वान्” हविषां दाता “मर्त्यः” मनुष्यः यजमानः “वा-
हसा” हविषां वाहकेनाग्निना “प्रयांसि” अन्नानि “अभि अश्नोति”
अभितः सर्वतः प्राप्नोति । किञ्च “पावक-शोचिषः” शोधकदीप्तेः
अग्नेः सकाशात् “क्षयं” गृहं चाश्नोति ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ १२ २२ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २

साह्मन्विश्वाअभियुजःक्रतुदवानामष्टक्तः ।

३ १ ३ १ २

अग्निस्तुविश्रवस्तमः ॥ ३ * ॥ ८

“अभियुजः” अभियोक्तृः “विश्वाः” सेनाः “साह्मन्” सह-
मानः स्व-बलेन तिरस्कुर्वाणः अतएव “अष्टक्तः” शत्रुभिरहिं-
सितः “देवानां” “क्रतुः” कर्त्ता हविः-प्रदानेन पोषकः । एव-
म्भूतः “अग्निः” “तुविश्रवस्तमः” [तुवि-शब्दो बहु-वाची (निघ०
३, १, २), अवः-शब्दोऽस्रवाची (निघ० २, ७, ८)] अतिशयेन
बहुविधानोपेतो वर्त्तते यस्मादेवं तस्मादस्मानपि बहुविधानो-
पेतान् करोत्विति भावः ॥ ३ ॥ ८

१ २ १

॥ संहितम् ॥ अदाभ्यःपुरः । आरयिता । विशा

१ २

२म् । आर३गीः । मानू१षायिणाम् । तू२३णौः ।

रा१रथाः । सदा २३ । हाउवा ३ । नार ३ ४वाः ॥ (१)

* अ० वे० ३, १, १० २ ।

† 'क्रतुः'—यज्ञः—इति वि० ।

१ १ २ २ १ १ २ १ १
 अभिप्रयासि । वा२क्षसा । दा२श्वा२५ । आ२३श्री ।
 १ १ २ १ ०
 तिमा२र्त्तायाः । चा२श्याम् । पा२वा । कशो २३ ।
 २ ५ १ २ २
 द्वाउवा३ । ची२३४षाः ॥ (२) साङ्गान्विश्वाअ । भा२
 १ १ १ १ १ १
 यियुजाः । क्रतू२ः । दा२श्रिया । नामा२रमा२र्त्ताः ।
 १ १ ० १
 आ२३गौः । तू२वायि । श्रवा२३ । द्वाउवा३ । ता२३
 ५
 ४माः (३) ॥ ४ * ॥ [१] ८

अथ भद्रो नो अग्निराहुत इति प्रगाथात्मके द्वितीयसूक्ते,

सैषा प्रथमा ।

१ १ २ ३ १ २ १ २ ३ २ ३ १ १ १ १ १ १ १
 भद्रो नो अग्निराहुतो भद्रारातिः सुभग भद्रो अश्वरः ।

१ १ ३ १ २ १ २

भद्राउनप्रशस्तयः ॥ १ १ ॥

“आहुतः” हविर्भिस्तर्पितः “अग्निः” “नः” अस्माकं
 “भद्रः” कल्याणः भवतु । हे “सुभग” शोभन-धनाग्ने ! “भद्रा”

● ज० गा० ११ प्र० १ अ० ४ सू० ।

† ज० आ० १, १, २, ५ (१ मा० २८२ पृ०) = ६, १, ३२, ४ = य० ने १५, १५

कल्याणी “रातिः” दानं चास्माकं भवतु । “भद्रः” कल्याणः
 “अध्वरः” यागश्च भवतु । “उत” अपिच “भद्राः” कल्याणाः
 “प्रशस्तयः” प्रशंसाः स्तुतयश्च भवन्तु ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ १ २

३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २

भद्रम्ननः कृणुष्वृचतूर्ययेनासमत्सुसासहिः ।

१ १ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
 अवस्थिरातनुहिभूरिशर्द्धतावनेमातेचभिष्टये ॥ २* ॥ १०

हे “अग्ने!” “वृत्ततूर्य” सङ्ग्रामे “भद्रं” “मनः” “कृणुष्व”
 अस्माकं कुरु । “येन” मनसा त्वं “समत्सु” सङ्ग्रामेषु “सासहिः”
 अग्रे शत्रून् अभिवृत्तिः । अपिच “शर्द्धताम्” अभिभवतां शत्रूणां
 “भूरि” भूरीणि बहुनि “स्थिरा” स्थिराणि दृढान्यपि बलानि
 “अव तनुहि” पराजितानि कुरु । वयश्च “अभिष्टिभिः” अन्वे-
 षण-साधनैः हविर्भिः स्तोत्रैश्च “ते” त्वां “वनेम” सम्भजेमहि
 [यद्वा, ‘ते’ तव प्रसादात् अभिष्टिभिः अभीष्टैः फलैः ‘वनेम’
 सङ्गृह्येमहि] ॥ २ ॥ १०

● क० वे० ६, १, ३२, ५ = य० वे० १५, ३८-४० ।

† ‘अभिष्टिभिः’—इति क०-पाठः य०-पाठश्च ।

¶ ‘अभिष्टिभिरित्यन्यवेदीय पाठसमस्तस्यैवं व्याचष्टे । विवरणकारेण लक्ष-
 णवाच्यं सामवेदीयमेव पाठसमस्तस्य व्याख्यातम् ; तथाहि—‘अभिष्टये—अभिष्टिर्विश्वः
 तस्मै अभिष्टये’—इति ।

१५अ० १ख० १सू० १] उत्तरार्चिकः ।

७१

॥ सफम् ॥ ^{१ १ १ १ ४ ५} भद्रोनोऽग्निः । ^{१ १ ३ ५} आह२३४ताः । भ
^{१ १ १ १} द्रातायिः ^{१ १ ४} २ । ^{१ ५} भगभाद्रोऽग्निः । ^{१ ५} ध्वा२३४राः ।
^{१ १} भद्राः । ^{१ ४} उताप्रा३ग्निः । ^{१ ५} स्ता३४पुयोईहायि(१)॥५*॥[१]१०

अथोम्नेवाजसोति तृतीय-तृचे,

प्रथमा ।

^{१ ३ १ १ ३ १ २ १ १ २}
 अग्नेवाजस्यगोमतईशानः सहसोय हो ।

^{१ १ ३} अस्मेदेहिजातवेदोमहिअवः ॥ १ ॥

हे “सहसः यज्ञो” बलस्य पुत्र ! “अग्ने ।” “गोमतः”
 बहुभिर्गोभिर्युक्तस्य “वाजस्य” अन्नस्य “ईशानः” ईश्वरस्त्वमसि ।
 अतः “अस्मे” अस्मासु हे “जातवेदः” जातधन ! जातानां
 वेदितो वाम्ने ! “महि” प्रभूतं “अवः” अन्नं “देहि” प्रयच्छ ।
 [सहसोयज्ञो—पराङ्मवज्ञावात् “ग्रामन्वितस्य च (८, १, १८)”
 —इति षष्ठग्रामन्वित-समुदायो निवृण्यते । अस्मे—सुपां सु-सुक्
 (७, १, ३८)—इति सप्तम्याः शि-आदेशः ॥ १ ॥

* क० ब्रा० ११प्र० १ख० ५सा० ।

† व० आ० १, १, १, ४ (१भा० १११ प०) = क० वे० १, ४, १०, ४ = व०

० १४, २५ ।

(१०)

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १८ १९ २ १ ३ १ ३ १ १ ३ १

सइधानोवसुःकविरग्निरौडेन्योगिरा ।

१ २ ३ १ १

रेवदस्मभ्यम्यर्वणौकदीदिहि ॥ २ * ॥

“सः” अग्निः “इधानः” दीपन-शूलः “वसुः” निवा-
सयिता सर्वेषां, “कविः” क्रान्त-दर्शनः मेधावी वा “गिरा”
स्तोत्र-रूपया वाचा “इडेन्यः” स्तोतव्यो भवति हे “पुर्वणौक”
अनीकं मुखं पुरुभिः बह्वीभिः अनीक-स्थानीयाभिः ज्वालाभिः
युक्तानि ! “अस्मभ्य” “रेवत्” धनं-युक्तमन्नं यथा भवति तथा
“दीदिहि” दीप्यस्व [दीदेति छान्दसो दीप्ति-कर्मा] ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ १ १ ३ २७ ३ १ २ ३ १८ १९

क्षपोराजश्रुतमनाग्नेवस्तोरुमोषसः ।

१ १ ३ १ १ १ ३ १ २

सतिममजम्बरसोदहप्रति ॥ ३ † ॥ ११

हे “राजम्” राजमान ! “अम्ने” ! “क्षपः” राक्षस-दीन्
स्वकीयैः पुरुषैर्बाधस्व । “उत” अपिच “मना” न केवलं
मन्थरेव आत्मना च तान् बाधस्व । कदा ? इति चेत्, उच्यते—
“वस्तोः” सर्वाण्यहानिः ‡ “उत” अपिच “उषसः” कालीपलक्षण-

* ऋ० वे० १, ५, १७, ५ = ष० वे० १५, २१ ।

† ऋ० वे० १, ५, १७, ६ = ष० वे० १४, ३७ ।

‡ ‘वस्तो’—मृषसा उपद्रवकराः—इति वि० ।

१५अ०३ख०३सू०२,१,२,३] उत्तरार्चिकः ।

७३

रात्रीष [प्रत्यक्संयोगे द्वितीया (२, ३, ४) सर्वेष्वहःसु
सर्वासु रात्रिषु चेत्यर्थः] “हे तिग्मजम्भ” तीक्ष्ण-मुखाम्भे !
“दक्षसः” राक्षसान् उक्त-प्रकारेण क्षपयित्वा स एव त्वं “प्रति
दह” प्रत्येकं प्रतीत्य इह न किञ्चिद्दग्धव्यमित्युदाख्येत्यर्थः ॥ २ ॥ ११

२ १ १ १ ४ ५ १ १ ५ २ २
॥ पौष्कलम् ॥ अग्नेवाञ्जस्य । गोमारञ्जताः । ई

१ २ १ २ ३ ५ १ १ २ २ ७
शानःसा । चासोयारञ्जहो । अस्मायिदेहायि । जा

१ २ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
तारवारञ्जपुयिदाहपुहः । मच्चिश्वारञ्जपुः(१) ॥ ६* ॥ ११

१ २ २ २ १ १ २ १ २ २ २ २
॥ शुध्यम् ॥ अग्नेवाजाश्च । गोमतीवा । ईशा

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
नःसा । चसोयहो । अस्मायिदेहिजातवेदीम । हारञ्

१ २ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
यि । अवाउवा । अूधियाश्च ॥ (१) सद्धानीश्च । सु

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
ष्कवोवा । अगिरौहयि । नियोगिरा । रेवदक्षम्यम्पु

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
र्वणीक । दारश्चयि । दिहाउवा । शुधियाश्च ॥ (२)

१ २ २ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
क्षपीराजाश्नु । तत्तनोवा । अग्नेवस्तोः । उत्तोषसाः ।

सति^१म्मजभर^{११२}त्सोद । द्वा^२र३ । प्रता^२उवा । गृध्रिया

२ । ए२३^१द्विया^१४३ । ओ२३४^१पुई । डा(३) ॥ ७* ॥ [२] ११

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायन्यस्य पञ्चदशस्याध्यायस्य
तृतीयः खण्डः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थ-खण्डे —

विशोविशोवोअतिथिमिति तृचात्मके प्रथमे सूक्ते ।

प्रथमा ।

विशोविशोवोअतिथिंवाजयन्तःपुरुप्रियम् ।

अग्निंवेदुर्यवचस्तुषेगूषस्यमन्मभिः ॥ १ ॥

हे ऋत्विजो यजमानाथ “वः” यूयं “वाजयन्तः” अन्न
मिच्छन्तः “विशः विशः” सर्वस्याः प्रजायाः “अतिथिं” पूज्यं
“पुरुप्रियं” बहु-प्रियम् “अग्निं” स्तुत्या परिचरेति शेषः । अहंश्च
“वः” युसदर्थं “दुर्यं” गृह-हितम् अग्निं “वचः” अनु “स्तुषे”
स्तोमि “गूषस्य” बलस्य लाभार्थकैः साधनैः “मन्मभिः” मन-
नीयैः स्तोमैः ॥ १ ॥

• ज० भा० ११ प्र० १ अ० ७ सू० ।

† ज० भा० १, २, ४, ७ (१ भा० २४३ ग०) = ज० वे० १, ४, २१, ४ ।

अथद्वितीया ।

१२ १२ ३ १२ ३ २२ ३ १२
यञ्जना सोहविष्मन्तो मित्रन्नसर्पिरासुतिम् ।

१ ३ २ ३ १२
प्रशंसन्ति प्रशस्तिभिः ॥ २ * ॥

“यम्” अग्निं “जनासः” जनाः यजमानाः “हविष्मन्तः” सन्तः “मित्रं न” मित्रमिव सखायमिव वा “सर्पिरासुति” सर्पिं रासूयते ह्रयते यस्मिन् तादृशं “प्रशंसन्ति” स्तुवन्ति “प्रशस्तिभिः” ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१२ ३ १२ ३ १ २ २ १ २
पन्यांसञ्जातवेदसं यो देवतात्युद्यता ।

३ १२ १२ ३ १
हव्यान्यैरयद्वि ॥ ३ † ॥ १२

“पन्यांसम्” अतिशयेन स्तोतारं साधुक्तमिति यजमानं स्तुवन्तं “जातवेदसं” जातधनं स्तुमइति वाक्यशेषः । “यः” अग्निः “देवतातिः” यज्ञे “उद्यता” उद्यतानि “हव्यानि” हवींषि “दिवि” “ऐरयत्” प्रेरयति दिवि देवेभ्यः ॥ ३ ॥ १२

* अ० वे० ९, ४, ११, १ ।

† अ० वे० ९, ४, ११, १ ।

॥ श्यावाश्वम् ॥ ^{३ १}विशो^१३१ । ^१वा^४ ३ ^{१ ४}यिशो । ^{१ ४}वोच ।
^१ता^४यिथिम् । ^४एहिया । ^१वा । ^१जयन्तः^१पुरु । ^१प्रिया^१र
^{१२}म् । ^{१२}एहिया^{१२}र । ^{१२}अग्नि^१वो^१दुरो^४श्या^४३म् । ^४वा^४२४^४चा ।
^{१२}येहा^{१२}यि । ^{१२}एहिया^{१२}र । ^{१२}स्तु^१षे^१ष्ट^१षा^१स्या^१३मा^१३ । ^१न्मा^१३४
^४प्रभो^४ईहायि(१) ॥ ८ * ॥ [१]

॥ आन्धोगवम् ॥ ^{१ २}विशो^१विशो^१को^११अ^१तायि^१थायि^१म् ।
^{१२}वाजय । ^१तः^१पूर^१३रु । ^१ऊ^१म्मा^१२१^१५२ । ^{१ १ १ १ १ १ १ १}प्रियमग्नि^१वो^१दु^१र्य
^{१ १ १ १ १ १}वचा^१२३^१४५ । ^{१ १}स्तु^१षा^१३उवा । ^१सू^१रषा । ^१स्या^१३मा । ^१न्मा
^१भायिः । ^{४ ४}औ^{१ १ १}२३^१होवा ॥ (१) ^{१ १ १}स्तु^१षे^१ष्ट^१षा^१स्या^१मा^१न्मा^१भायिः ।
^{१ १}य^१ज्जना । ^१सो^१हा^१२३वा । ^{१ १ १ १}ऊ^१म्मा^१२१^१५२ । ^{१ १ १ १}अन्तो^१मि^१त्र
^{१ १ १ १ १ १ १ १}सथि^१रा^१त्तना^१२३^१४५यिम् । ^{१ १}प्रा^१शा^१३उवा । ^१सा^१२न्तायि ।
^१प्रार^१ह्मा । ^१स्ति^१भायिः । ^{४ ४}औ^{१ १}२३^१होवा ॥ (२) ^१प्र^१श^१सन्ति

प्रशा^१स्तायि^१भायि^१ः । पन्था^१सम् । जाता^१श्वा । ऊ
 म्मा^१२१५२ । दसंयोदेवता^१त्युद्यता^१२४५ । द्वाव्या^१श्वा ।
 ना^१श्वायि । रा^१श्वायत् । दिवा । औ^१श्वा^१ । हो
 ५३ । डा(३) ॥ ८ * ॥ [२]

॥ यज्ञायज्ञीयम् ॥ विशो^१ऽपुवि । शो^१श्वा^१श्वा^१तायि
 थायिम् । वाजयन्ताः । पू^१श्वा^१प्रो^१श्याम् । अग्रा^१श्वा^१यि
 वः । दुरी^१श्वा^१याम् । ऊ^१म्मायि । वा^१श्वा^१ । लृषे^१शृष
 म्मा^१श्वा^१भाउ ॥ (१) लृषायि । शृष^१स्वमन्मभिर्य^१ज्जना
 सो । द्वा^१श्वायि^१म्मा^१श्वा^१न्ताः । मित्रा^१श्वा^१ । सप्या^१श्वा^१यि
 रा । ऊ^१म्मायि । द्वा^१श्वायिम् । प्रा^१श^१सन्ति^१प्रशा^१श्वा^१स्ति
 भाउ ॥ (२) प्रा^१शा । सन्ति^१प्रशस्ति^१भःपन्था^१सञ्जा । ता

^{१ १ १ १ २ १ २ १ १}
 इवायिदाश्साम् । योदे२व । ताता२३ज । ऊम्मावि ।

^{१ २ १ २ २ १ २ २}
 या३ता । च्वाव्यान्त्यैरवारद्दिवाउ(३) ॥ १० * ॥ [३]

॥ गौरीवितम् ॥ वि३शः । वि३शो३ । वो३अति३थायिम् ।

^{१२ १ २ ३}
 वाजयन्तःपुरुप्रिया२श्म् । आग्नि॑वोदू३श्२३ । रिया५

^{१ २ २ १ ४ ५ ४ ५}
 पूवचाः । स्तुषेष्टुपा३श्२३ । स्यमोवा । न्या५भोई५चा

यि(१) ॥ २ † ॥ [४] १२

अथ द्वितीय-लघे—

प्रथमा ।

^{१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ ३ ३}
 समिद्धमग्नि॑स्समिधागिरागृणे

^{१ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १}
 शुचिम्यवकम्पुरोषध्वरेध्रुवम् ।

^{२ ३ १ २ ३ १ २ ३ २}
 विप्र॑श्चोतारम्पुरुवारमङ्कु३र्चं

^{३ २ ३ १ २ ३ १ २}
 कवि॑स्सुम्नैरीमहेजातवेदसम् ॥ १ ‡ ॥

* ऊ० मा० ११प्र० १२अ० १०सा० ।

† ऊ० मा० १८प्र० १२अ० १०सा० ।

‡ ऊ० मा० ४, ५, ११, १ ।

“समिधं” सम्बन्धीतम् “अग्निं” “समिधा” समिन्धन-हेतु-
भूततया “गिरा” स्तुत्या “गृणे” अहं स्तोमि [यद्वा, ‘समिधा’
समिद्धिदीक्षभिः ‘समिधं’ सम्बन्धं दीप्तम्] । अपिच “शुचिं”
स्वयं शुद्धं “पावकं” सर्वेषां शोधकं “ध्रुवं” निश्चलं तमग्निम्
“अध्वरे” यज्ञे “पुरः” करोमोति शेषः । तथा “विप्रं” मेधा-
विनं “हीतारं” देवानामाह्वातारं “पुरुवारं” बहुभिर्वरणोम्*
“अद्रुहम्” अद्रोन्धारं सर्वेषां मनकूलं “कविं” क्रान्त-दर्शनं
“जातवेदसं” जातानां वेदितारमग्निं “सुन्नैः” सुखकरैः स्तोत्रैः
“ईमहे” सन्ध्यामहे [यद्वा, द्वितीयार्थे तृतीया (३, १, ८५) ।
सुखानि धनानि, ईमहे याचामह इति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ १ १ २ ३ १ १ १ १ १
त्वान्द्रुतमग्नेष्वमृतं यगेयुगे

३ १ १ २ १ १ २ २
हव्यवाहन्दधिरेपायुमीड्यम् ।

३ १ २ १ १ २ ३ १ १ २ ३ १
देवासश्चमर्तासश्चजागृविंविभुं

३ २ ३ १ २ १ १ १
विप्रपतिन्नमसानिषेदिरे ॥ २ १ ॥

* ‘पुरुवारं’—पुरुवाचं, बहुभिर्वाक्यैर्गुणैश्च, —इति वि० ।

† अ० वे० ४, सू० १८, २ ।

हे “अग्ने !” “त्वां” “देवासः” देवाय “मर्त्यासः” मनुष्याय
 “दूत” “दधिरे” विदधिरे कृतवन्तः । कीदृशं त्वाम् ? “अमृ-
 तम्” अमरणम्, “युगे युगे” काले काले तद्यागानुष्ठान-समये
 “हव्यवाह” हविषां हव्यानां वोढारं “पायु” पालयितारम्*
 “जृङ्ग” स्तुत्यम् । अपिच ते उभयविधा, “जागृविं” जागरण-
 शीलं† “विभु” व्याप्तं विप्रपतिं विशां प्रजानां पालयि-
 तारम् अग्निं “नमसा” हविलक्षणेनान्नेन नमस्कारेण वा “नि
 घेदिरे” उपसेदिरे ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ १ १   ३ २ १   ३ २ ३ २
 विभूषन्नग्रउभयाञ्च अनुव्रता

३ २ ३ २ ३   १ १ ३ १ १
 दूतो देवानाञ्च रजसीसमीयसे ।

१ २ ३ १   २ ३ २   ३ १ १
 यत्ते धीतिश्च सुमतिमावृणीमहे

३ १   ३ १ २   ३ १ २
 धस्मानस्त्रिवह्वयः शिवो भव ॥ ३ ॥ १३

* पायु—पानीयं सोमम्—इति वि० ।

† ‘जागृविम्’—अकृष्टं दयास्त्रियैव यो जागृति स जागृतिः तम् जागृविम्—इति
 वि० ।

‡ ऋ० वे० ४, ४, ११, ४ ।

हे “अग्ने !” उभयान् “उभयविविधान् देवान् मनुष्यांश्च”
 “विभूषयन्” अलङ्कुर्वन् त्वम् “अनुव्रता” व्रतान्यनु “व्रतेषु”
 कर्मसु यागेषु “देवानां” “दूतः” सन् “रजसी” द्यावा-
 पृथिव्यौ “समीयसे” सञ्चरसि देवानां नेतुं द्युलोकं गच्छसि
 हवींषि भजामहे । “अध” अतः कारणात् “निवरुथः” निस्था-
 नस्त्वः । “नः” अस्माकं “शिवः” सुखकरः “भव” “क्व”
 [—इति पदपूरणम्] ॥ ३ ॥ १३

॥ यज्ञायज्ञीयम् ॥ समाऽप्रयिञ्चम् । आश्याशयि
 समिधा । गायिरागृणेषु चिम्यावकम्पुरोआ । ध्वाऽरा
 यिध्रऽवाम् । विप्रारऽहोतारम्पुरुवारमडु । चक्कारऽ
 वीम् । ऊम्मायि । स्रऽम्माईः । आयिमचेजातवारयि
 दसाउ ॥ (१) । सात्त्वाम् । दूतमग्रे अमृतम्पुगेयुगेहव्यवा
 चन्दधरेपा । यूऽमायिडाश्याम् । देवारमश्चमर्त्तास
 अजागृ । विवारऽयिभूमम् । ऊम्मायि । वाशयिष्णा ।

* ‘उभयान्—द्विविधौ मनुष्यांश्च’—इति वि० ।

† ‘अनुव्रताः—अरुणं प्रपन्नाः’—इति वि० ।

‡ ‘निवरुथः—निस्थानम् मार्गपत्यादि अथवा भूलोकादि’—इति वि० ।

^१तायि^२न्नमसानिषा^{१२}रयिदिराउ ॥(२) रायि^१वायि^१ । भूष^{१२}न्न
^२ग्नाउभया^२अनु^२ब्रतादूतोदेवाना^२रजसी । सा^३ मीया^{१२} ३
^१सायि । यत्ते^१ रधीति^२त्सुमतिमावृ^२णीम । ह^२आ^१र^२धा ।
^१ऊम्नायि । स्मा^१रनाः । त्रायिव^२रुथः^१शिवोर^२भवाउ । वा^१
^{११}३४५(३) ॥ ११* ॥ [१]

^{२१}॥ कावम् ॥ समोवा । ध्वमग्नि^२समिधा । गिरा^{२२}
^१गार्णा^१रयि । शुचि^१म्यावकम्पु^२रोआ । ध्वरे^{१२}ध्रूवा^१रम् ।
^२विप्र^२होतारम्पु^२रुवा । रमद्र^२हार^१म् । कावी^{११}र^४ह^४म्ना
^{१२}यि । ई^१महायिजा^१र^४ । तावा^{१२}रयिदा^४प्रसा^४इ^४प्र^४इम् ॥(१)
^{११}तुवोवा । दूतमग्ने^२अमृताम् । युगेयूगा^{१२१}रयि । ह^१व्यवा^२
^१हृन्दधिरेपा । युमीडाया^{१२१}रम् । देवासश्चमर्त्ता^{१२२}साः । च^१
^{२१}जागृवा^१र^४यिम् । वायिभू^१श्वायि^२शा । तिन्नमासा^२र^१ ।

नायिषा३यिदा५यिरा६पु६यि ॥ २) विभोवा । षन्नग्रउ
 भया९ । अनुवाता२ । दूतोदेवाना९रजसी । समी
 यासा२यि । यत्तेधीति९सुमतिमा । वृषोमाहार३यि ।
 आधा३स्मानाः । त्रिवरूथार३ः । शायिवो३भापूवा ६ ५
 ई(३) ॥ १२ * ॥ [२] १३

अथ तृतीय-सूक्ते — प्रथमा ।

उपत्वाजामयोगिरोदेदिशतीर्हविष्कृतः ।

वायोरनीके अस्थिरन् ॥ १ ॥

हे अग्ने ! “हविष्कृतः” यजमानार्थं “गिरः” स्तुतयः
 “जामयः” स्वसारइव “देदिशतीः” तव गुणान् दिशन्त्यः “त्वा”
 त्वाम् “उप अस्थिरन्” उपतिष्ठन्ते “वायोरनीके” समीपे त्वां
 समिधत्यः अस्थिरन् ॥ १ ॥

* ऊ० मा० ११ प्र० १ अ० १२ सा० ।

† अ० आ० १, १, १, १ (१ भा० ११३ पृ०) = अ० वे० ६, ६, ११, १ ।

अथ द्वितीया ।

११ ३ ११ १२ ३ २ ३ १२ १२
यस्य त्रिधात्वृत्तम्बर्हिस्तस्यावसन्दिनम् ।

१ २ ३ १२ ३ २
आपश्चिन्निदधापदम् * ॥ २ ॥

“यस्य” अग्नेः “त्रिधातु” त्रिपर्व “अवृत्तम्” अनावृत्तं च
“अवसन्दिनम्” अवद्वच्च स्तरण-काले बर्हिरवदं भवति “बर्हिः”
“तस्यौ” आमदनार्थं तिष्ठतीत्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ २ ३ १ २ ३ १२ १२ ३ १ २
पदन्देवस्य मीढृषोनाधृष्टाभिरूतिभिः ।

३ १२ २२ ३ २
भद्रासूर्य इवोपदृक् ॥ ३ ॥ १४

“मीढृषः” कामानां सेतुः “देवस्य” द्योतमानस्याग्नेः
पदं स्थानं “धृष्टभिः शत्रुभिः अबाधिताभिः “जतिभिः
रक्षाभिः भजनीयं भजतीत्यर्थः । तथैवास्य “उप दृक्” उप-
दृष्टिरपि “सूर्य इव” यथा सूर्यः तद्वत् “भद्रा” मनुष्यैर्भज-
नीया भवति ॥ ३ ॥ १४

* ऋ० वे० ६, ७, ११, ४ ।

† ‘त्रिधातु—लृण-रजत-ताम्रैः त्रिभिर्धातुभिः यथा वा त्रिधातु इति पदपूर्णा-
—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ६, ७, ११, ५ ।

॥ वारवन्तीयोत्तरेम् ॥ उपत्वाजा । औहोहायि ।
 मायोगार३४यिराः । देदायिगार३४चा । तीर्चविष्का
 ३४ । औहोवा । इहार३४हायि । उज्जवार३४र्ताः ।
 वायोर । नायिकेअस्था३४ । औहोवा । इहार३४चा
 यि । औहो३१२३४रान् । एक्षियाइहा ॥ (१) यस्यत्रिधा
 औहोहायि । तूआवार३४र्ताम् । वर्चायिस्तार३४हा
 यि । स्थावसन्दा३४ । औहोवा । इहार३४हायि । उ
 ज्जवार३४नाम् । आपश्चिन् । नायिदधापा३४ । औ
 होवा । इहार३४हायि । औहो३१२३४दाम् । एक्षिया
 ईहा ॥ (२) पदन्देवाऔहोहायि । स्थामायिदूर३४चा ।
 अनाधार३४चा । छाभिहूना३४औहोवा । इहार३४चा
 हायि । उज्जवार३४भीः । भद्राह । र्याइलोपा३४औ

^{४८५} होवा । ^{१७} इहार^५ ४४वाणि । ^{५८ २} श्रीहो^५ १२३४दृक् । ^{५८} एहिया
^५ ईदा । ^५ हो५ई । डा(३) ॥ १२ * ॥ [१] १४

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य पञ्चदशस्याध्यायस्य

चतुर्थः खण्डः * ॥ ४ ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमो हार्दं निवारयन् ।

सुमधीचतुरो देयाद् विद्यातीर्थं-महेश्वरः ॥ १५ ॥

॥ इति सप्तमस्य द्वितीयोऽर्द्धप्रपाठकः ॥

इति श्रीमद्राजाधिराज-परमेश्वर-वैदिकमार्ग-प्रवर्त्तक-

श्रीवीर-बुक्क-भूपाल-साम्बान्य-धुरन्धरेण सायणा-

चार्येण विरचिते माधवीये सामवेदार्थप्रकाशे

उत्तराग्रन्ये पञ्चदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥

—••—

* अ० मा० ११प्र० १अ० १२सा० ।

† 'समाज्ञाशान्तिहुतः पिबतो मर्ष्य' * * * '—इति वि० ।

‡ 'सप्तमस्य द्वितीयोऽध्यायः समाप्तः'—इति वि० ।

अथ निष्पत्तिं वेदा यो वेदेभ्योऽखिलं जगत् ।

निष्पत्तिं तमहं वन्दे विद्यातीर्थ-महेश्वरम् ॥ १६ ॥

॥ अथ षोडशोऽध्यायश्चरभ्यते* ॥

तत्र,

प्रथमे खण्डे —

अभित्वापूर्वपीतयइति प्रगाथात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ १ १ १ १ ३ १ १ १ ३ १ १

अभित्वापूर्वपीतयइन्द्रस्तोमेभिरायवः ।

१ १ १ १ १ ३ १ १ ३ १

समीचीनासक्तभवःसमस्वरनुद्रागृणन्तपूर्वम् ॥ १७ ॥

हे “इन्द्र !” “आयवः” मनुष्याः स्तोतारः “स्तो-
मेभिः” स्तोत्रैः “त्वा” त्वाम् अभिष्टवन्ति । किमर्थम् ? “पूर्व-
पीतये” सर्वेभ्यो देवेभ्यः पूर्वं प्रथमतएव सोमस्य पीतये पानाय
[सवन-मुखे हि चमसंगणैस्त्रि सदस्येव सोमो ह्ययते] तथा
“समीचीनासः” सम्मताः “क्तभवः” [प्रथम-वाचकेन शब्देन

* ‘इदानीं’-सर्वस्मारक, पुनश्चातुर्मास्याति—इति वि० ।

† अ० आ० ३, १, ४ (१ भा० ५१८ प०) = अ० वे० ५, ७, १२, १ ।

तयोऽभ्युपलक्ष्यन्ते] ऋभुर्विश्वावाज इत्येते “समस्वरन्” त्वामेव
सम्यगस्तुवन् [स्तृ शब्दोपतापयोः(भा०प०)] “रुद्राः” रुद्रपुत्रा
महतश्च “पूर्व्यम्” पुरातनं वृद्धं त्वामेव “गृणन्त” अभ्यस्तुवन् वृत्त-
बध-समये ‘प्रहर भगवो जहि वीरं जयस्व’—इत्येवं रूपसा-
धाया त्वां स्तुतवन्त इत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ १ २ २ ३ १ ३ १ ३ १ ३ २ ३ १ २
अस्येदिन्द्रोवावृधेवृष्णाग्शवोमदेस्तुतस्यविष्णवि ।

३ १ १ २ ३ १ १ ३ १ २ ३ १ २
अद्यातमस्यमहिमानमायवोनुष्टुवन्तिपूर्वथा ॥ २ ॥ १

“अस्येत्” अस्यैव यजमानस्य “वृष्णा” वृषत्वं वीर्यं
“शवः” बलं च “इन्द्रः” “वावृधे” वर्धयति “स्तुतस्य” अभि-
स्तुतस्य सोमस्य पानेन “विष्णवि” कृत्स्न-देहस्य व्यापके “मदे”
हर्षे सति तस्यैव यजमानस्य बलं वर्धयतीत्यर्थः । “अद्या”
अस्मिन् काले “अस्य” इन्द्रस्य “तम्” उक्तगुणं “महिमानं”
महत्त्वम् “आयवः” मनुष्याः ‡ “अनु ष्टुवन्ति” तस्यानुपूर्वेण
स्तुवन्ति, “पूर्वथा” [पूर्वशब्दादिवार्थे “प्रत्न”पूर्व (४, ३, १११)
इत्यादिना था-प्रत्ययः] यथा पूर्वस्मिन् काले अस्तुवन् एव
मिदानीमपि तेनैव क्रमेणैव स्तुवन्तीत्यर्थः ॥ १ ॥ १

* ऋ० वे० ५, ७, १८, १ ।

† ‘इत्—इति परपरस्मै’—इति वि० ।

‡ ‘आयवः—कृत्स्नस्यजमानौ’—इति वि० ।

४ २ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४

॥ वषट्कारणिधनम् ॥ अभित्वापूर्वपौतये । अभि

१ ४ ४ ४ ४ ४

१ २ २ २

१ ०

१

त्वाऽपूर्वपौतयायि । इन्द्रस्तोमेभौशरायवाः । भिरा

१

१ २ २

२ २ २

१

याश्वाः । ओमोश्वा । समीचीनासञ्जभवःसाश्मा

०

१ २

१ २ २

२

स्वराः । समास्वाशराः । ओमोश्वा । रुद्रागु

१ ०

१ २

१

१

णन्ताऽपूर्वियाः । तपूर्वाश्याः । आः । वाः

४ ४ ४

२ २ ४ २ ४ ४ ४

२ २

४

४ औहोवा ॥ (१) रुद्रागुणन्तपूर्वियम् । रुद्रागाः णतप

४

२ २

१ ०

१ २

र्वियम् । रुद्रागुणन्ताऽपूर्वियाः । तपूर्वाश्याः ।

१ २ २

२ २ २ २

१ ०

ओमोश्वा । अस्येदिन्द्रोवावृधेवृष्णीश्याः ।

१ २

१ २ २

२

१

ष्णियाः । ओमोश्वा । मदेसुतस्याः ।

०

१ २

१ २

विष्णवाः । स्वायिष्णाश्वाः । ओम् । ओ

१

४ ४ ४

२ ४ ४ २ ४ २ ४ ४

२ । वाः । औहोवा ॥ (२) मदेसुतस्वविष्णवि । म

२ २ ४ ४ ४

४

२ २

१ ०

देसुतस्वविष्णवायि । मदेसुतस्याः ।

१

२

१ २ २

२

स्वायिष्णाश्वाः । ओमोश्वा । अद्यातमस्यमहि

^२माना^{१०}श्मायवा^{११}रः । नमाया^{१२}श्वा^{१३}रः । ओमो^{१४}श्वा । अ
^{१०}नुष्टुवन्ती^{११}श्पूर्वथा^{१२}रः । तिपूर्वा^{१३}श्था^{१४}रः । ओम् । ओर^{१५} ।
^{१६}षार^{१७}श्वा^{१८}श्चो^{१९}वा । ऊ^{२०}र^{२१}श्वा^{२२}पा^{२३}(३) ॥ १६ ॥ [१]

॥ कण्वरयन्तरम् ॥ ^{२४}आभित्वा^{२५}पूर्वपीतया^{२६}यि । इन्द्र^{२७}
^{२८}स्तोमा^{२९}यि । भी^{३०}श्वा^{३१}या^{३२}श्वाः । समीचीना^{३३}सञ्जभवः^{३४}सम
^{३५}स्वरा^{३६}श्वा^{३७}नैही । रुद्रा^{३८}गा^{३९}श्वा^{४०}र्णा । तपू^{४१}श्वा^{४२}उवा^{४३}रः ।
^{४४}ए३ । वि३यमा ॥ (१) ^{४५}रुद्रा^{४६}गृणत^{४७}पूर्वि३याम् । आ३स्त्रे^{४८}दा
^{४९}इयिन्द्राः । वावृ^{५०}धेवृ^{५१}ष्मि३य^{५२}श्वा^{५३}रः^{५४}ए३ही । मदे^{५५}द्व३रः^{५६}
^{५७}ता । स्यवा^{५८}श्वा^{५९}उवा^{६०}रः । ए३ । णवि३या ॥ (२) ^{६१}मादे^{६२}सु
^{६३}तस्य^{६४}विष्णवा^{६५}यि । आ३द्या^{६६}ता३मा । स्यमहि३मानमा३यवा
^{६७}रः^{६८}ए३ही । अनुष्टु^{६९}रः^{७०}श्वा । तिपू^{७१}श्वा^{७२}उवा^{७३}रः । ए३र्व३य
^{७४}आ(३) ॥ १६ ॥ [२] ॥

प्रवामर्चन्त्युक्थिन इति चतुर्त्तु चं द्वितीयं सूक्तम्,
तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
प्रवामर्चन्त्युक्थिनोनीथाविदोजरितारः ।

१ २ ३ १ २ १ २
इन्द्राग्नीदृषन्वावृणे ॥ १ * ॥

हे “इन्द्राग्नी !” “उक्थिनः” [उक्थं शस्त्रं तद्वन्तः] शस्त्रिणः
होत्रादयः “वां” युवां प्रार्थन्ति—इह कर्मणि स्तुतिरूपाभि-
र्वाग्भिः पूजयन्ति । तथा “नीथाविदः” स्तोत्राभिज्ञाः साम, ज्ञान-
कुशला “जरितारः” स्तोतारः उद्गात्रादयः अभिलषित-फला-
वाप्तये युवामर्चन्ति । अहमपि “दृषः” अन्नस्य लाभार्थम्
“इन्द्राग्नी” युवाम् “आ वृणे” सर्वतः सम्भजे पूजयामीत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ २ २ ३ १ २
इन्द्राग्नीनवतिम्युरोदासपत्नीरधूनुतम् ।

२ १ २ २ २ ३ १ २
साकमेकेनकर्मणा ॥ २ † ॥

हे “इन्द्राग्नी !” “दासपत्नीः” दासयन्ति उपचयन्तीति
दासाः उपचयितारः शत्रवः, ते पतयः पालकाः यासां ता
दासपत्नीः “नवति” नवति-सङ्ख्याकाः “पुरः” एवंविधाः शत्रु-

* चतुर्थ पुनः ८, १, १७, २ = ऋ० वे० २, १, ११ १

† चतुर्थ पुनः ८, १, १०, २ = ऋ० वे० २, १, १२, १।

पुरीः “एकेन कर्मणा” एकैर्नैशोद्योगेन युवां “साकं” सह युग-
पत् “अधूनुतम्” अकम्पयतं, ताविन्द्राग्नी आह्वयामीति शेषः ॥ १ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १ १ ३ २ ७ ३ १ २ ३ १ १
इन्द्राग्नी अपसस्पयुपप्रयन्ति धीतयः ।

३ १ १ ३ २ १ २
ऋतस्य पथ्याऽऽनु ॥ ३ * ॥

हे “इन्द्राग्नी !” “धीतयः” सोमस्य धातारः पातारो
होत्रादयः “ऋतस्य” कर्म-फलस्य “पथ्याः” पथः मार्गान् “अनु”
लक्ष्यीकृत्य “अपसः” अस्माभिः क्रियमाणस्य परितः सर्वतः
समीपे “पर्युप” “प्र यन्ति” प्रकषणं वर्त्तन्ते अतः सोमपानार्थं
युवामागच्छतमिति भावः [यद्वा, ‘धीतयः’ ‘ऋतस्य’ यज्ञस्य ‘पथः’
मार्गान् ‘अनु’ लक्ष्यीकृत्य ‘अपसः’ कर्मणः ‘परि’ परितः ‘उप प्र
यन्ति’ प्रवर्त्तन्ते, अतः स्तोतव्यतया युवामागच्छतामिति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
इन्द्राग्नी तविषाणि वाऽसधस्थानि प्रयाऽसि च ।

३ ३ ३ १ २ ३ २
युवोरभूर्युर्द्वितम् ॥ ४ † ॥ २

● अथैव पुनः ८, २, १४, २ = ऋ० वे० ३, १, १२, २ ।

† अथैव पुनः ८, २, १४, २ = ऋ० वे० ३, १, १२, ४ ।

हे इन्द्राग्नी ! “वा” युवयोः “तविषाणि” बलानि “प्रयांसि
अत्रानि” “च” “सधस्थानि” सहस्रस्थितानि परस्परमभियुज्य
वर्त्तन्ते । तथा “असूर्य” दृष्टिधारायाः प्रेरकं त्वं “युवोः”
युवयोरेव “हितं” निहितं वर्त्तन्ते तस्मात् सोमपान प्रभृतिषु
सर्व-कर्मसु इन्द्राग्नीः सहैव वर्त्तनमिति भावः [सधस्थानि—
ष्ठा गति-निहतौ च (श्वा० प०) “आतोऽनुपसर्गे कः (३, २, ३)”
“सधमास्थयोऽहन्दसि (६, ३, ८ ६)—इति ह्यस्य सधादेशः
॥ ४ ॥ २

अथ गन्धर्व्विति प्रगाथात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ २ १ २ ३ १ २ १ २ ३ १ २

शग्धूऽशुषुश्चोपतइन्द्रविश्वाभिहृतिभिः ।

२ ३ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २

भगन्नहित्वायशसंवसुविदमनुशूरचरामसि ॥ १ ॥

हे “शचोपते !” “इन्द्र !” “शग्धि” “विश्वाभिः” सर्वाभिः
“जतिभिः” मरुद्भिः सह । हे “शूर हे वीर !” “भगं न” भाग्यमिव
“यशसं” यशस्विनं “वसुविदं” धनस्य लब्धकं “त्वा” त्वाम् “अनु
चरामसि” अनुचरामः परिचरामइत्यर्थः ॥ १ ॥

* ‘प्रयांसि—प्रकर्षेण यातवान्यध्वराणि चञ्चलं दृष्टिं’—इति वि० ।

† ख० श्वा० ३, २, १, (१भा० ५२९ पृ०) = ऋ० वे० ६, ५, १५-५ ।

अथ द्वितीया ।

^{३१८ १८ ३१८ १८३ १ २ ३१९}
 पीरोअश्वस्यपुरुकृन्नवामस्युत्सोदेवहिरण्ययः ।

^{१३ १८ २४ ३ १२ ३ २७ ३ १ ३१८ १८}
 नकिर्चिदानम्यरिमर्चिषत्तेयद्यद्यामितदाभर॥ २ * ॥३

हे इन्द्र । त्वम् “अश्वस्य” “पीरः” पूरयिताम् “असि” भवसि । तथा गवां “पुरुकृत्” वहुकर्तासि । हे “देव” “हिरण्ययः” हिरण्यय-परीरुखम् “उत्सः” उत्स-सदृशोऽसि । हे इन्द्र “त्वे” त्वयि वर्त्तमाने “दानम्” अस्मद्विषये देयं धनं वा “न किर् हि परि मर्चिषत्” न कथितं हिनस्ति । अतो “यद्यद्यामि” तत्तदाभर मष्ट्यम् ॥ २ ॥ ३

^{१ १ १ १ १}
 ॥ हारायणम् ॥ शग्ध्युष्टौहो२इशचीपतायि । आ
^{१ १ १ १ १}
 यिग्रविश्वामिहृतिमिः । भगान्ना३ही । त्वयिशसाम् ।
^{१ १ १ १ १}
 वक्त्र३हायि । वायिदा३म् । अनुशूरचरोवा३पो२३४
^{१ १ १ १ १}
 वा । मा३सो३हायि ॥ (१) अनुशूरौहो२यिचरामसा
^{१ १ १ १ १}
 यि । आनुशूरचरामसि । पीरोआ३श्वामि । स्यपुरुकृत् ।

* अ० वे० ६, ४, ३१ ।

† ‘पीरः—पूरो भवः वीरः’—इति वि० ।

^{४ ५ ४ ५ १ २ २२ १ २ १}
वहिरण्ययोवा । उत्तोदेव । द्विराण्या१या२ः । ना

^{२ ३ ४ ५ २ १ १ १}
किर्चिदा३१२३४ । नम्यरिम । धिषात्तूश्वा२यि । यद्या

^{२ १ ३ २ १ ३ १ १ १ १}
द्याश्मा२यि । तदा३ । भार३४५ । रा२३४५(३) ॥६॥[२]

^{२ २ २ ३ ४ १}
॥ मानवम् ॥ अग्ध्रूष । शचीपा२३४तायि । श

^{१ ३ ५ १ २ २ २ २}
चायिपा२३४तायि । आयिन्द्रविश्वा । भिहृता१यिभा२

^{१ २ १ ७ २ १ ३}
यिः । भगम् । नद्धि । त्वायग्रसा३म् । वसू२वा२३४

^{५ १ २ २ १ १ ३ ५ २ २ ३}
यिदाम् । अनुशूरा२३ । चाररा२३४औहोवा । मा२३

^{५ २ २ ३ ५ २ ३}
४सी ॥(१) अनुशूरा । चरामा२३४सायि । चरामा२३४

^{५ १ २ २ १ २ २ १}
सायि । आनुशूर । चरामा१सा२यि । पौ । रः । अश्व ।

^{१ ७ १ १ ३ ५ १ २ २ १}
स्थापुरूकृ४त् । गवारमा२३४सायि । उत्तोदेवा २३ ।

^{१ ३ ५ २ २ ५ २ २ २ १}
चारयिरा२३४औहोवा । ण्या२३४याः ॥(२) उत्तोदेवा ।

^{१ ३ ५ २ ३ ५ १ २ २ १}
द्विराण्या२३४याः । द्विराण्या२३४याः । उत्तोदेवहिरा

२
ण्याश्याः । नाकिः । हिदा । नापरिमा३ । धिषा
१, ३ ५ १ २ २ १ ० २ १
रत्तूर३४वायि । यद्यद्यामा२३यि । तारदा२३४औहोवा ।
३ ५
भार३४रा(३) ॥ ११ * ॥ [३] ३

अथ त्वं ह्येहिचेरवदति प्रगाथात्मकं चतुर्थं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

२३ ३ १ १ १ २३ ३ १ २
त्व० ह्येहिचेरवेविदाभगंवसुत्तये ।

१ २ ३ १ २ ३ १ ३ १ २
उद्वावृषस्वमघवन्गविष्टयउदिन्द्राश्वमिष्टये ॥ १ ॥

हे “इन्द्र !” “त्वं हि” त्वं खलु सामर्थ्याद्वातेति गम्यते ।
अतः “एहि” आगच्छ । आगत्य च अस्मभ्यं “भगं” भजनीयं
धनं “विदाः” लभस्व दत्स्व । किमर्थम् ? “वसुत्तये” अस्माकं
वसु-दानाय । हे “मघवन्” धनवन् ! “गविष्टये” गा इच्छते
मह्यं “उद्वावृषस्व” उक्लिञ्च गा इति शेषः । तथा हे इन्द्र !
“अश्वमिष्टये” अश्वेषणवते मह्यम् अश्वान् उद्वावृषस्व उक्लिञ्चस्व
देहि ॥ १ ॥

* ऊ० गा० १८ प्र० २ अ० ११ सू० १ ।

† इ० आ० २, १, ५, ८ (१भा० ४८७४०) = ऋ० वे० ६, ४, ३६, १ ।

अथ द्वितीया ।

२ ३ २ ३ १ २   ३ १ २   ३ २ ३ १ २
त्वम्पुरुषसहस्राणिशतानिचयूथादानायमहसे ।

१ २ ३ १ २   ३ १ २   ३ २ ३ २ १ १ २
आपुरन्दरञ्चक्रमविप्रवचसइन्द्रज्जयन्तोवसे ॥ २ * ॥ ४

हे इन्द्र ! त्वं “पुरु” पुरुणि बह्वनि “सहस्राणि शतानि च” “यूथा” गवादि-यूथानि “दानाय” यजमाना-विषयाय “मंहसे” अनुमन्यसे [यद्वा, दानाय दात्रे यजमानाय मंहसे प्रयच्छसि । मंहति दर्शनकर्मा (निघ० ३, २०, १०)] अथ परोक्षेण ब्रवीति—“पुरन्दरं” शत्रु-पुराणां दारयितारम् “इन्द्रम्” “अवसे” रक्षणाय तर्पणाय वा “गायन्तः” स्तुवन्तः विप्रवचसः” विविध-प्रकृत-वचना वयम् “आ” आगन्तारम् अभिमुखं वा “चक्रम” कूर्मः ॥ २ ॥ ४

५ ४   २ ४ २ ५ २   १
॥ कौत्सलवर्द्धिषम् ॥ तुवाश्चोश्चिचेरवायि । वि
१ २   १   २ २   १ २   २
दाभगवच्छेत्तायार३४यि । उद्वावृषस्वमघावान् । ऐ
१   १   २   २   १ ५
होयि । गारविष्टयायि । उदिन्द्राश्चमोवाश्चो२३४वा ।
५   ५ ४   २ ४ ५   १
ष्टाप्रयोईहायि ॥ (१) उदाश्चिन्द्राश्चमिष्टयायि । उदि
२   १   २ २   १ २   २ १
न्द्राश्चमारयिष्टाया२३४यि । त्वम्पुरुषसहस्राणी । ऐहो

^{१२}यि । ^{२ २ २ २}शान्तानिचा । ^{१ १ ५}यूथादानायमोवा३ओ२३४वा ।
^४वा^५पुसो६हायि ॥ (२) ^{५ ४ ४ २ ४ ५}यूथा३दा३नायम^{१ २ २}हसायि । ^{१ २}यूथा
^{२ २}दानायमा^१२^{१ २}हासा२३४यि । ^{२ २}आपुरन्दरच्च^{१ २}कृमा । ^२ऐ
^१होयि । ^१विप्रा^१२वचसाः । ^{२ २ १ ५}इन्द्रज्जायन्तोवा३ओ२३४वा ।
^४वा^५पुसो६हायि (३) ॥ १८ * ॥ [१]

^{२ २}॥ कण्वबृहत् ॥ ^२औहोतुव^{१ २}हिया ३ ए । ^{१ २}हिचायिरा१
^{३ २}वार३४यि । ^{१ २ २}हाहोयि । ^{२ १}वायिदाभगंवसुत्तये । ^१उद्वा
^२वा१र्पा२३४ । ^{३ २}हाहो । ^{१ २}स्वामघवन् । ^{१ २}गवायिष्टाश्या२
^{३ २}३४यि । ^{१ २}हाहोयि । ^{३ २}उदायिन्द्रा१आ २ ३ ४ । ^{३ २}हाहो ।
^{१ २}उदाआशयिन्द्रा२३४ । ^{२ २}हाहो । ^{१ २}श्रमा३यि । ^१ष्टार३४
^५यायि । ^५उज्जवा६हाउ । ^{२ २}वा ॥ (१) ^१औहोउदिन्द्रआ३ए ।
^{१ २}श्रमायिष्टाश्या२३४यि । ^{३ २}हाहोयि । ^{१ २}तूवम्पुह । ^१सहा

^२स्वा^{३२ २}१णा^{१ २}२३४यि । ^{३२}ह्रा^{३२}होयि । ^{३२}शताना^{३२}शयिचार^{३२}३४ । ^{३२}ह्रा
^२होयि । ^{१२ २}यूथादा^{३२ २}१ना^{३ २}२३४ । ^१ह्रा^{३२ २}हो । ^१यमा^{३२ २}३ । ^१ह्रा^{३२ २}२३
^५४सायि । ^५उ^{३२ २}ऊवा^{३२ २}ईहा^{३२ २}उ । ^{३२ २}वा ॥ (२) ^{३२ २}औ^{३२ २}होयू^{३२ २}थादाना
^२३ण । ^{१ २}यमा^{३२ २}ह्रा^{३२ २}१सा^{३२ २}२३४यि । ^{३२ २}ह्रा^{३२ २}होयि । ^{३२ २}आ^{३२ २}पुर^{३२ २}न्दर^{३२ २}म् ।
^{१ २}च^{३२ २}कमा^{३२ २}शवा^{३२ २}२३४ । ^{३२ २}ह्रा^{३२ २}होयि । ^{३२ २}प्र^{३२ २}वा^{३२ २}चा^{३२ २}१सा^{३२ २}२३४ । ^{३२ २}ह्रा
^२होयि । ^{१ २}इ^{३२ २}न्द्रा^{३२ २}गा^{३२ २}शया^{३२ २}२३४ । ^{३२ २}ह्रा^{३२ २}हो । ^{३२ २}तो^{३२ २}आ^{३२ २}३ । ^{३२ २}वा^{३२ २}२
^५३४सायि । ^५उ^{३२ २}ऊवा^{३२ २}ईहा^{३२ २}उ । ^{३२ २}वा (३) ॥ १८ * ॥ [२] ४

अथ योविश्वेति प्रगाथात्मकं पञ्चमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

^{२३}यो^{३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १२ २२}वि^{३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १२ २२}श्वा^{३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १२ २२}दय^{३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १२ २२}तेव^{३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १२ २२}सु^{३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १२ २२}हो^{३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १२ २२}ताम^{३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १२ २२}न्द्रो^{३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १२ २२}जनानाम् ।

^{२ ३ १२ २२ ३ १ २ ३ १२ २२ ३ १ २}म^{२ ३ १२ २२ ३ १ २ ३ १२ २२ ३ १ २}धोर्न^{२ ३ १२ २२ ३ १ २ ३ १२ २२ ३ १ २}पात्रा^{२ ३ १२ २२ ३ १ २ ३ १२ २२ ३ १ २}प्रथमान्य^{२ ३ १२ २२ ३ १ २ ३ १२ २२ ३ १ २}स्मैप्र^{२ ३ १२ २२ ३ १ २ ३ १२ २२ ३ १ २}स्तोमाय^{२ ३ १२ २२ ३ १ २ ३ १२ २२ ३ १ २}न्त्वग्नये ॥ १ ॥

* ऊ० गा० १२प्र० १अ० १८सा० ।

† ऊ० आ० १, १. ४, १० (१भा० १६५४०) = ऋ० वे० ६, ७, १४, ११ ।

“हीता” देवानामाह्वाता “मन्द्रः” मोदतः “यः” अग्निः
“विष्वा” सर्वाणि “वसु” वसूनि धनानि “जनानां” जनेभ्यः
“दयते” प्रयच्छति ; तस्मात् “अग्नये” “मधोः” मदकरस्य सोम-
स्यैव “प्रथमानि” मुख्यानि “पात्रा” पात्राणि “स्तीमाः”
“प्र यन्तु” प्रगच्छन्तु ॥ १ ॥

• अथ द्वितीया ।

१ ३ १ ३ १ ३ क १ २ ३ १ २ १ १ १ ३ १ २
अश्वन्नगीभरिथ्य सुदानवो मर्त्यन्ते देवयवः ।

३ १ ३ १ २ २ ३ २ ३ १ १ ३ १ २
उभेतो केतनये दस्मविष्पते पर्षिराधो मघोनाम् ॥ २ ॥ ५

हे “दस्म” दर्शनीय ! “विष्पते” विगां पते अग्ने ! यं त्वां
“सुदानवः” शीभन-दानाः “देवयवः” देवानात्मन इच्छन्तो
यजमानाः “रथ्य” रथस्य बोद्धारम् “अश्वं न” अश्वमित्
“गीर्भिः” स्तुतिभिः “मर्त्यन्ते” परिचरन्ति त्वमस्माकं यज-
मानानां “तोके” पुत्रे “तनये” पीत्रे “उभे” उभयस्मिन्
“मघोनां” धनवतां “राधः” धनं “पर्षि” प्रयच्छ ॥ २ ॥ ५

१ २ २ २ २ २ २ १
॥ दर्घश्रवसम् ॥ योविश्वा दयते वस्त्रो ह्योहा ३ १ ।

१ १ २ १ २ १ २ १
हीता मन्द्रो जना रनाम् । ओ ३ हा । ओ ३ हा ३ १ ३ ४ ।

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
मधो ३ ४ नृपा । चाप्रथ । मानायस्मायि । ओ ३ हा ।

^{५ २ २ ३ २ ३ २ २ १ ५ ४}
 ओ३हा३ण३४ । प्रस्तो३४माया३ । तुवो२३४वा । या
^{५ २ २ २ २ २ २ १ २}
 पूयो३हायि ॥ (१) प्रस्तोमायत्वग्नयओहाओहा३ण । प्रस्तो
^{१ २ २ ५ १ ५ २ २ ३ २ ३}
 मा२यत्वग्नये । ओ३हा । ओ३हा३ण३४ । अश्वा३४न्न
^{२ १ २ १ २ ५ २ ५}
 गायि । भायिरथि । य३हूदानवाः । ओ३हा । ओ३
^{२ २ ३ २ ३ २ २ १ ५ ४}
 हा३ण३४ । ममृ३४ज्यन्ता३यि । देवो२३४वा । यापू
^{५ २ २ २ २ २ २}
 वो३हायि ॥ (२) ममृज्यन्ते देवयवओहाओहा३ण । मम
^{१ २ १ २ ५ २ ५ २ २ ३ २}
 ज्यन्ता२यि देवयवः । ओ३हा । ओ३हा३ण३४ । उभा
^{३ २ २ १ २ २ १ २ ५ २}
 ३४यितोकायि । तानये । दस्माविप्रतायि । ओ३हा ।
^{५ २ २ ३ २ ३ २ १ ५ ४}
 ओ३हा३ण३४ । पर्षा३४यिराधा३ः । मो२३४वा । धो
^५
 पूनो३हायि (३) ॥ ५ * ॥ [१] पू

इति सामवेदार्थप्रकाशि उत्तराग्रन्थस्य षोडशस्याध्यायस्य

प्रथमः खण्डः ॥ १ ॥

अथ द्वितीय-खण्डे—

इमस्मैवरुणेत्येकचर्चं प्रथमं सूक्तम्,

सा ऋगेषा ।

३ १ १   ३ १ २ ३ १ २
इमस्मैवरुणश्रुधीचवमद्याचमृडय ।

१ २ ३ १ २   २ २
त्वामवस्युराचके ॥ १ * ॥ ६

हे “वरुण !” “मे” मदीयम् “इमं” “हवम्” आह्वानं
“श्रुधि” श्रुणु [श्रु अवणे (स्वा० प०), लोटो हिः, “श्रु-श्रु-णु-
पृ-क्त-वभ्यच्छन्दसि (६, ४, १०२)”—इति हेङ्गिरादेशः,
“बहुलं छन्दसि (२, ४, ७३)”—इति विकरणस्य लृक् “अन्ये-
षामपि दृश्यते (६, ३, १३६ वा०)”—इति संहितायां दीर्घः] ।
किञ्च “अद्य”[†] अस्मिन् दिने “मृडय” अस्मान् सख्य “अवस्युः”
रचणेच्छुः [अवस्-शब्दात् “सुपआत्मनः क्वच् (३, १, ८),
“क्वाच्छन्दसि (३, २, १७०)”—इति उ-प्रत्ययः] एवं विधो-
ऽहं त्वां वरुणम् “आ” आभिमुख्येन “चके” शब्दयामि [कै,
गै शब्दे (स्वा० प०), अस्मात्प्रति “आदेच (६, १, ४५)”—
इत्यात्वं, हिर्भाव-चत्वे, “आतोलोप इटि च (६, ४, ६४)”—इत्या-
कार-लोपः, “तिङ्तिङः (८, १, २८)”—इति निघातः ;
स्तौमीत्यर्थः ॥ १ ॥ ६]

* ऋ० वे० १, १, १८, ४ ।

† संहितायाः लृक् दीर्घश्च, ति. “निघातस्य च (२, ३, १३६)”—इति तत्र दीर्घः ।

कयात्वन्नइत्येकश्च' द्वितीयं सूक्तम्,

सा ऋगेषा ।

१ २ १ १ १ १ २ १ २

कयात्वन्नजत्याभिप्रमन्दसेवृषन् ।

१ २ ३ २ ३ १ २

कयास्तोतृभ्यआभर ॥ १ * ॥ ७

हे “वृषन्” कामानां वर्धित इन्द्र ! “कया” केन “जत्या”
[अथ रक्षणादिषु (श्रु० प०), गत्यर्थः “जति-यूति (३, ३, ८७)”
—इत्यादिना निपातितः] । केनाभिगमनेन “नः” अस्मान्
“अभि” अमितः “प्र मन्दसे” प्रकर्षण मादयसि अस्मादीयं यज्ञं
प्रति सोमपानार्थमागमनेन वा त्वदीयस्तुति-श्रवणार्थमागमनेन
वा कदा अस्मान् प्रमादयसीति । किञ्च “कया” केन “अभि”
गमनेन “स्तोतृभ्यः” अस्मभ्यं धनम् “आ भर” विभर्षि?—
इतीन्द्रं स्तोता पृच्छति ॥ १ ॥ ७

अथेन्द्रमिहेवतातयइति प्रगाथरूपं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ १ १ १ २ १ १ १ ३ १ २ १ २

इन्द्रमिहेवतातयइन्द्रमप्रयत्यध्वरे ।

१ २ ३ १ २ १ २ १ १ २ ३ १ २

इन्द्रं समीकेवनिनोहवामहइन्द्रन्धनस्यसातये ॥ १ * ॥

● ऋ० वे० ६, ६, २४, ४ ।

† ऋ० ऋ० ३, २, १, ७ (१भा० ४१५ प०) = ऋ० वे० ४, ७, २४, ४ ।

“देवतातये” [देवैः स्तोत्रभिस्तायते विस्तार्यत इति]
 देवतातिर्यङ्गस्तदर्थम् “इन्द्रम् इत्” देवेषु मध्ये इन्द्रमेव “हवा-
 महे” आह्वयामहे । “अध्वरे” यन्ने “प्रयति” प्रगच्छति उप-
 क्रान्ते सति “इन्द्र” हवामहे । तथा “समीके” सम्यग्जाते
 सम्पूर्णे च यागे “वनिनः” सम्भजमानाः वयम् “इन्द्रम्” इन्द्र-
 मेवाह्वयामहे [यद्वा, समीकमिति सङ्ग्राम-नाम (निघ० २,
 १७, ११), समीके सङ्ग्रामे इन्द्रमाह्वयामहे] “धनस्य”
 “सातये” लाभाय “इन्द्रम्” इन्द्रमेव आह्वयामहे । अतः शीघ्र
 मिन्द्र आगच्छत्वित्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

११ ३१२ १२ २ २३११ १२
 इन्द्रोमङ्गारोदसीपप्रथक्त्वइन्द्रः सूर्यमरोचयत् ।

११ १ २३ १२ ३११ ३१ ३१ १
 इन्द्रे हविश्चाभुवनानियेमिरइन्द्रे स्वानासइन्द्रवः ॥ २ * ॥ ८

अयम् “इन्द्रः” “शवः” शवसः आङ्गीकृत्य वक्तव्य “मङ्गा”
 महिम्ना महत्त्वेन “रोदसी” व्यावायुविष्टौ “पप्रथत्” अप्र-
 थयत् विस्तारितवान् । तथा स्वर्भागुहृतं “सूर्यम्” “इन्द्रः” “अरो-
 चयत्” अदीपयत् तस्यासुरेण बधेन प्रकाशितवान् । अपिच
 “इन्द्रे ह” अस्मिन्नेन्द्रे “विष्ठा” विष्ठांनि व्याप्तांनि “भुव-

नानि" भूतजातानि "येमिरे" उपरमन्ते इन्द्रेण नियम्यन्ते
इत्यर्थः । तथा "स्नानासः" स्नानाः अभिषूयमाणाः "इन्द्रवः"
सोमाश्च अस्मिन्नेवेन्द्र नियम्यन्ते परमात्मन्यन्तर्भवन्तीत्यर्थः ॥२॥८

१ २ १ २ २ १
॥ यौक्तसुचम् ॥ इन्द्रेमिदेवता । तयायि । इन्द्र

२ १ २ १ २ २
प्रयतिथध्वा २ ३ रायि । आयिन्द्रा २म् । समीकेवनि

२ २ १ २ १ २ १ २ १
नोक्षवामारश्चायि । आयिन्द्रा २म् । धानस्यसो २३४

५ ३ ५ १ २ १ २ १
वा । तारश्चये ॥(१) इन्द्रधनस्यसा । तयायि । इन्द्र

२ १ २ १ २ १ २ १ २ १
धनस्यसातारश्चायि । आयिन्द्रो २ । मङ्गारोदसीपप्रथ

२ १ १ २ १ ५ १
च्छारश्वाः । आयिन्द्रा २ः । ऋष्यमरो २३४वा । चारश्

५ १ २ १ २ १ २ १ २ १
४यात् ॥(२) इन्द्रः ऋष्यमरोचयात् । इन्द्रः ऋष्यमरोचा २३

२ १ १ २ १ २ १ २ १
यात् । आयिन्द्रे २ । क्षविश्वाभुवनानियेमारश्चिरायि ।

१ १ २ १ ५ २ ५
आयिन्द्रे २ । स्नानासओ २३४वा । दारश्चये ॥(३) ॥१२*॥[१]

२ २ २ १ १ २
॥ नैपातिथम् ॥ इन्द्रमिदेवतानया ३५ । आयिन्द्रम्प्रय ।

^{१ २ २ ३ ५ १ २ १ २}
 तियाध्वरायि । हा । औहो २ ३ ४ हा । इन्द्रसमीके
^{२ १ २ १ ७ १ ३ ५}
 वनिनः । हवामहारयि । हा । औहो २ ३ ४ हा ।
^{२ १ १ २ ५ ५ १ २}
 इन्द्राधाना ३ । हा । औहो २ ३ ४ हा । स्यात्सा २ ३ ४
^{५ २ २ ३ ० ५ २ २ २ १}
 औहोवा । ता २ ३ ४ ये ॥ (१) इन्द्रन्धनस्य सातया ३ । आ
^{२ १ २ २ ३ ५}
 यिन्द्रन्धन । स्य सातया ३ । हा । औहो २ ३ ४ हा ।
^{१ २ २ १ २ २ १ २ १ ० २ ३ ५}
 इन्द्रो मङ्गारो दसीप । प्रयाच्छवा २ ३ । हा । औहो २ ३
^{५ १ २ २ २ २ ३ ५ १}
 ४ हा । इन्द्राः सूर्या ३ । हा । औहो २ ३ ४ हा । आ
^{१ ३ ५ २ २ ३ ५ २ २ २ २}
 २ रो २ ३ ४ औहोवा । चा २ ३ ४ यात् ॥ (२) इन्द्रः सूर्यमरोच
^{२ १ २ २ १ २ १ २ ३ ५}
 या ३ । आयिन्द्रः सूर्यम् । अरोचया ३ । हा । औ
^{५ १ २ २ १ २ २ २ १ ०}
 हो २ ३ ४ हा । इन्द्रे हविश्चा भवना । नियायिमिरा ३ ।
^{२ ३ ५ १ २ २ ३ ५ ३}
 हा । औहो २ ३ ४ हा । इन्द्रे स्नाना ३ । हा । औहो २ ३
^{५ १ २ २ २ २ २ ५}
 ४ हा । सा २ आ २ ३ ४ औहोवा । दा २ ३ ४ वाः (३) ॥ ५ * ॥ [२] ८

अथ विश्वकर्मन्त्रित्येकच^१ चतुर्थं सूक्तम्,

सा ऋगेषा ।

१ १   २ १ १   ३ २
विश्वकर्मन् हविषा वावृधानः

४ १ १   ३ २   १ २ १ २
स्वयं यजस्व तन्वाऽऽऽस्वाहिते ।

१ २ ३ २ ३ २ ३ १ २
मुह्यन्त्ये अभितो जनास

३ १ २   २ २ ३ १ २ ३ १ २
इह आस्माकं मघवा हरिरस्तु ॥ १ * ॥ ८

हे “विश्वकर्मन्” विश्व-विषय-कर्मवन् ! † एतन्नामक-पर-
मेश्वर ! “हविषा” हविर्भूतेन विश्वकर्मणा मया दत्तेन
वा हविषा “वावृधानः” वर्द्धमानः [“विश्वकर्मा भौवनः
सर्वमेधे सर्वाणि भूतानि जुहवाञ्चकार स आत्मानमप्यन्ततो
जुहवाञ्चकार”—इत्यादि निरुक्तम् (द्वै० ४, २६) पूर्वमुदाहृतं
“स्वयं” स्वयमेव “तन्वा” शरीरेण “स्वाहिते” अग्नौ दत्तो
हविः “यजस्व” पूजय । “अन्ये” मर्त्याः “जनासः” जनाः
अयष्टारोऽस्मदाग-विरोधिनी वा “मुह्यन्तु” मुग्धा भवन्तु,
“अभितः” सर्वतः । अथ परोक्षकृतः—“इह” अस्मिन् यागे
“आस्माकं” “मघवा” अस्मद्वत्तेन हविर्लक्षणेन धनेन धनवान्

* ऋ० वे० ८, ३, १६, ६ = ष० वे० १७, २२ ।

† ‘विश्वकर्म’ सर्वस्य कर्ता—इत्यादि निरु० द्वै० ४, १५ ।

सः “सूरिः” स्वर्गादिफलस्य प्रेरकः “अस्तु” भवतु [अथ “विश्व-
कर्मन् हविषा वर्ज्यमानः (दै० ४, २७)” — इत्यादि निरुक्तं
द्रष्टव्यम्* ॥

तन्वांस्वाहिते”-“पृथिवीमुतयाम्” — इति पाठौ ॥ १ ॥ ८

अयारुचेति तृचात्मकं पञ्चमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ २ ३ १ २ २ २ २ ७ ३ १ १

अयारुचाहरिण्यापुनानोविश्वाद्देवाःसि

३ १ १ ३ २ ३ २ ३ १ १

तरतिसयुग्मभिःसूरोनसयुग्मभिः ।

१ २ ३ १ २

३ १ २ ३ १ २ १

धारापृष्ठसूरोचतेपुनानोऽरूपोऽहरिः

२ ३ २ ३ १ १ ३ १ २ २ २ २

विश्वायद्रूपापरियास्युक्कभिःसप्तास्येभिर्ऋक्भिः ॥ १ ॥ ८

“पुनानः” पूयमानः सोमः “हरिण्या” हरित-वर्णया “अया”
अनया “रुचा” रोचमानया धारया “विश्वा” सर्वाणि “दे-
वांसि” देवृणि रक्षांसि “तरति” विनाशयति । तत्र दृष्टान्तः—

* अथ यं सचीधर-व्याख्या—“दे विश्वकर्मन् ! ‘हविषा’ महतेन ‘वाटधानः’ वर्ध-
मानो जातवर्धः सन् सम यज्ञे ‘पृथिवी’ पृथिव्याश्रितानि भूतानि ‘उत’ अपिच ‘या’
युक्तोकाश्रितानि भूतानि ‘स्वयं यजस्’ मदतुमहाय । किञ्च तत्प्रसादाद् ‘अस्य’
‘अभितः’ स्थिताः ‘सपत्नाः’ ज्ञेयः ‘मुह्यन्तु’ मोहं प्राप्नुवन्, किञ्च ‘इह’ वर्ज्ये ‘मयवा’
इन्द्र ‘अस्माकं’ ‘सूरिः’ पण्डितः आत्मज्ञानोपदेशकः ‘वक्तुः’ ।”—इति १०, ११ ।

† ख० आ० ५, १, ३, ७ (१भा० ८२३ ४०) = ख० वे० ७, ५, २४, २ ।

“सूरो न” यथा सूर्यः “सयुग्वभिः” सह युक्तैः रश्मिभिः तमांसि
 हिनस्ति तद्वत् [सयुग्वभिरिति द्विरुक्तिरादरार्था । यद्वा, धारया
 युक्तः सोमः युक्तैस्तेजोभिः सह रक्षां तरति] । तस्य “पृष्ठस्य”
 दशापवित्रस्योपरिसिक्तस्य “धारा” “रोचते” दीप्यते “पुनानः”
 पूयमानः “हरिः” हरितवर्णः सोमः “अरुषः” आरोचमानो
 भवति “यद्” यः सोमः “सप्तास्येभिः” रस-हरण-शीलैः आस्यैः
 “ऋक्भिः” स्तुतिमद्भिः “ऋक्भिः” तेजोभिः “विश्वानि” विश्वानि
 व्याप्तानि “रूपा” रूपाणि नक्षत्राणि “परि याति” गच्छति
 व्याप्नोति ॥

“पृष्ठस्य”-“सुतस्य”—इति पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ १ १ १ २ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
 प्राचोमनुप्रदिशंयातिचेकितत्स्रश्मिभि

३ २ ४ ३ १ १ ३ १ २ २ २
 र्थततेदर्शतोरथोदैव्योदर्शतोरथः ।

१ १ २ २ ३ १ ३ ३ १ १
 अगमन्नुक्थानिपौस्येन्द्रञ्चैत्रायद्धर्षयन्

१ २ ३ १ २ २ २ ३ १ २ ३ १ २ १ २
 वज्रस्ययद्भवथोअनपच्युतासमत्स्वनपच्युता ॥ २ * ॥

“चेकितत्” जानानः सोमः “प्राचीं” पूर्वां “प्रदिशं”
 प्रकृष्टां दिशम् “अनु याति” अनुगच्छति । किञ्च “दर्शतः”

१६ अ० ३ ख० ५ सू० ३] उत्तराचिकः ।

११९

सर्वदर्शनोयः “दैव्यः” देवेषु भवः तव “रथः” सूर्यस्य
 “रश्मिभिः” “सं यतते” सङ्गच्छते । पुनः “दर्शतः रथः”—इत्या-
 द्दार्था । ततः “पौंस्या” पुंस्त्वावगमानि “उक्थानि” स्तोत्राणि
 “अगमन्” इन्द्रं गच्छति “यद्” यदा “समत्सु” सङ्ग्रामेषु “अनप-
 च्युता अनपच्यतौ शत्रुभिरपराजितौ, सोमस्त्वच्च इन्द्रश्च युवां
 “समत्सु” सङ्ग्रामेषु सह भवथः, तदा स्तोत्रागमनादौनि
 भवन्ति । पुनः “अनपच्यता”—इत्याद्दार्था ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

२ ११ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २

त्वच्छत्यत्पणीनां विदो वसुसम्मातृभिः

३ १ २ २ २ १ २ ३ २ ३ १ २

मूर्जयसिस्त्रादमञ्जतस्य धीतिभिर्दमे ।

३ २ ३ २ ३ ३ २ ३ १ २ ३ १ २

परावतो न सामनद्यन्त्रारणन्ति धीतयः

३ १ २ २ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

त्रिधातुभिररूषीभिर्वयोदधेरोचमानो वयोदधे ॥ ३ ॥ १०

हे सोम ! त्वं “त्यत्”[†] ल्यानि “वसु” गवादीनि धनानि
 “पणीनां” पणिभिः अपहृतं तत् गवात्मकं धनं “विदः” अविदः
 अलभथाः । “आ” अपिच “मञ्जतस्य” यज्ञस्य “धीतिभिः”
 धात्रोभिः “मातृभिः” वसतीवरीभिः “स्त्रे” आत्मोये “दमे”
 यज्ञे “सम्मर्जयसि” सम्यक् शुद्धो भवसि । “परावता न” दूर-

● सू० ३० ७, २४, २ ।

† ‘ल्यत्’ इति पर्यायः—इति वि० ।

अथ तृतीय-खण्डे —

उतनोगोषणिमित्येकचर्चं प्रथमं सूक्तम्,

सा ऋगेषा ।

३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ २

उतनोगोषणिन्धियमश्वसांवाजसामुत ।

३ १ २ ३ १ २

नृवत्कृणुहूतये ॥ १ * ॥ ११

“उत” अपिच हे “पूषन् !” “गोषणिं” गवां सनित्रीं दात्रीं
“अश्वसां” अश्वानां सनित्रीं “वाजसां” वाजानामन्नानां सनित्रीम्
“उत” अपिच “नृवत्” नृवतीं नृणां वनित्रीं दात्रीम् एवभूतां ।
“धियं” बुद्धिं कर्म च “नः” अस्माकम् “जतये” तस्यै उप-
भोगार्थं “कृणुहि” कुरु ।

“जतये”-“वौतये”—इति पाठौ ॥ १ ॥ ११

अथ शशमानस्येत्येकचर्चं द्वितीयं सूक्तम्,

सैषा ऋक् ।

३ १ २ ३ १ २

शशमानस्यवानरःस्वेदस्यमत्यश्वसः ।

३ १ २ ३ २ ३ १ २

विदाकामस्यवेनतः ॥ १ † ॥ १२

हे “सत्यश्वसः” अविनश्वर-बलाः “नरः” नेतारः मरुतः ?
“शशमानस्य” युष्मान् स्तुतिभिः सम्भजमानस्येत्यर्थः, “स्वेदस्य”

स्त्रावक्तु मन्त्रोच्चारण-जनितेन श्रमेण स्तित्यमान-गात्रस्य “वेनतः”
[वेनतिः कान्ति कर्मा (निघ० २, ६, ४)] कामयमानस्य* “वा”-
शब्दः समुच्चये, एवम्भूतस्य स्तोतृस्य “कामस्य” काममभिलाषं
“विद्” लभ्यत प्रयच्छतेत्यर्थः ॥ १ ॥ १२

उपनस्मू नवडत्येकर्चं तृतीयं सूक्तम्,
सैषा ऋक् ।

१ २ ३ १ ४ १ १ ३ २ ३ १ २ ३ २
उपनःसूनवागिरःशृणवन्त्वमृतस्यये ।

३ १ २
सुमृडोकाभवन्तुनः ॥ १ ॥ १३

“अमृतस्य” मरण-रहितस्य प्रजापतेः “ये” “तनवः” पुत्राः
ते देवाः “नः” अस्माकं “गिरः” स्तुतीः “उप शृण्वन्तु”
“नः” अस्माकं “सुमृडोकाः” सुष्ठु, मृडयितारः सुखयितारश्च
“भवन्तु” सन्तु ॥ १ ॥ १३

प्रवाम्महीति तृचात्मकं चतुर्थं सूक्तम्,
तत्र प्रथमा ।

२ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
प्रवाम्मच्चिद्यवौ अभ्युपस्तुतिम्भरामचे ।

२ ३ २ ३ १ २
शुचीउपप्रशस्तये ॥ १ ॥ १४

* ‘सत्यशवसः—सम्यग्बलस्य’ ‘विदाः’ विद्वांसो वयं ‘कामस्य’ कामनोयस्य

।। दुनः ‘वेनतः’ स्तुत्यमातस्य—इति वि० ।

† ऋ० वे० ४, ८, १४, २ ।

‡ ऋ० वे० ३, ८, ८, ४ ।

हे “गात्रः” घर्मदुघा यूयम् “अवटे” महावीरे महावीरम्
 “उप वद” उपावत [वर्ण-व्यत्ययः उपायच्छत] यस्मात् “यज्ञस्य”
 घर्मयागस्य साधनभूते “रप्सुदा” रप्सुदे [रिप्सोः फल-प्रद-
 निष्पौरश्विनोर्दातव्ये । यहा, रपणं शब्दनं रप् मत्वः तेन सुष्ठु
 दातव्ये । अथवा, षूद क्षरणे (भा० आ०) रपा मत्वेण क्षरणीये
 ईदृशे । गवाजयोः पयसो “मही” महती बहुले अपेक्षिते उपा-
 वत [गो-शब्दोऽजायाऽप्युपलक्षकः अजापयसोऽपि महावीरे
 आसेचनीयत्वात्] । अपिचास्य महावीरस्य “उभा” उभौ “कर्णी”
 कर्ण-स्थानो यौ द्वौ रक्त्वौ “हिरण्यया” हिरण्ययो सुवर्णं रजत-
 मयावित्यर्थः ॥

“अवटे”-“अवतम्”—इति पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १४ २४ ३ १ २ ४ १ २ ३ १ २

अभ्यारमिदद्रयोनिपित्तम्पुष्करेमधु ।

१ १ १ ३ १ २

अवटस्यविसर्जने ॥ २ ॥

“अद्रयः” आद्रियमाणः अध्वर्यादयः “अभ्यारमित्” अभि-
 गम्यैव “निषित्तम्” अतिरिक्तम् “मधु” “पुष्करे” प्रवृद्धे उप-
 यमनीय-पात्रे * सिञ्चति अग्निहोत्रार्थम् “अवटस्य” महावीरस्य
 “विसर्जने” विसर्जन-समये होमानन्तरं महावीरमासन्त्या-
 मासादय ॥

“अवटस्य”-“अवतस्य”—इति पाठौ ॥ २ ॥

* ऋ० ३० ४ ४, १६ १ ।

† ‘पुष्करे’—दोणकस्य—इति वि० ।

अथ तृतीया ।

३ १ ३ १ १ ३ १ १ १ १ १ १
सिञ्चन्तिनमसावटमुच्चाचक्रम्परिजमानम् ।

३ १ १ ३ १ १
नौचीनवारमन्त्रितम् ॥ १ * ॥ १६

“मन्त्रितम्” अक्षीणम् ईदृशं क्षीराद्यवशेषमुक्तम् आहवनीय-
स्योपरि “नमसा” नमनेन “सिञ्चन्ति” जुह्वन्ति महावीरेण हि
आहवनीये ह्यते ॥

“अवटम्”-“अव्रतम्”—इति पाठो ॥ ३ ॥ १६

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराध्यायस्य षोडशस्याध्यायस्य

तृतीयः खण्डः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थ-खण्डे—

माभेमिति प्रगाथात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तच्च प्रथमा ।

१ १ १ १ १ ३ १ १ १ १ १ १
माभेममाश्रमिष्योग्रस्यसख्येतव ।

३ १ १ १ १ ३ १ १ १ १ १ १ १ १
महत्तेवृष्णो अभिचक्ष्यङ्कृतम्यश्या मतुर्वग्रंयदुम् ॥ १† ॥

* अ० वे० ४, ५, १४, ५ ।

† अ० वे० ५, ०, २१, १ ।

हे इन्द्र ! “उग्रस्य” उद्गूर्ण-बलस्य तव “सख्ये” सखित्वे
 सति वयं “मा भेम” मा भेष कुतश्चिदपि शत्रोर्भीता माभूम
 “मा श्मिष” श्रान्ताः पीडिताश्च मा भूम “वृष्णा” कामानां
 वर्णितुः “ते” तव सम्बन्धि “महत्” प्रभूतं वृत्र-बन्धादि-लक्षणं
 “कर्म” “अभि चक्ष्यम्” अभितः ख्यापनीयं स्तोतव्यम् अतः
 महानुभावस्य तव सख्य-प्राप्तानां भीति-श्रमौ न जायेते इत्यर्थः ।
 तत् कथमवगम्यते ? इति चेत् उच्यते—“तुर्वशम्” ; “यदुम्”
 एतत्सञ्जकञ्च* त्वत्प्रसादात् सुखेन जीवन्तो “पश्येम” दृष्टवन्तः
 खलु वयम् । अतः कारणात् त्वत्सख्यं प्राप्तस्य भयादिकं न
 जायत इत्येतदुपपन्नमित्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ २ १ २ २ ३ २ २ २ १ २
 सव्यामनुस्मिग्यंवावमेवुषानदानोअस्यरोप्रति ।

२ ३ १ २ ३ ३ १ २ ३ ३ २ ३ २ ३ १ २
 मध्वासम्पृक्ताःसारघेणधेनवस्त्यमेच्चिद्रवापिव ॥२॥१७

“वृषा” कामानां वर्णिता इन्द्रः “सव्या” दक्षिण “स्मिग्यं”
 कटि-प्रदेशम् “अनु” [तृतीयार्थे] अनोः कर्मप्रवचनीयत्वम् (१,
 ४, ८५) स्मिग्या शरीरैकदेशेनैव “वावसे” वस्ते सर्वं भूतमाच्छा-

* ‘तुर्वशं यदुम्’—एतौ खिद्य कुमारौ—इति वि० ।

† ऋ० वे० ४, ७, ३१. ३ ।

दयति स्वयं कृत्स्नं जगदतीत्य वर्त्तत इत्यर्थः [ऋगन्तरश्च दर्शयति—“यदन्यथा स्मिण्या चामस्याः”—इति] । अपिच “दानः” अवखण्डयिता [दान अवखण्डने (भा०प०), पचाद्यच् । (३, १, १३४) सच “अस्य” इममिन्द्रं “न रोषति” न हिनस्ति [रुष हिंसायाम्/(भा०प०) इन्द्रं हिंसितुं कश्चिदपि शक्नोतीत्यर्थः] यद्वा, हे यजमान ! ‘दानः’ हविषां दाता त्वम् ‘अस्य’ इन्द्रस्य ‘न रोषति’ रोषं न जनयतीत्यर्थः] । उत्तरोऽर्द्धः प्रत्यञ्चकृतः—“गारघेण” सरषा मधुमक्षिका, तत्सम्बन्धिना “मध्वा” मधुना लुप्तोपमानमेतत् । मधुनेव रसवता क्षीरादिना श्रपण-द्रव्येण सम्पृक्ताः संसृष्टाः संस्कृताः “धेनवः” धेनुवत्-प्रीति-जनकाः अस्मदीयाः सोमाः [यद्वा, धिविः प्रीणनार्था (भा०प०)] “धेनवः” प्रीणयितार इत्यर्थः । अथवा धेट् पाने (भा०प०) —“धेट इच्च (उ० ३, ११)” —इत्योणादिको न-प्रत्ययः सन्नियोग इका रान्तादेशश्च । पातव्याः सोमा इत्यर्थः] । यतएवमतः कारणात् ह इन्द्र ! “स्तूयम्” क्षिप्रम् “एहि” अस्मत्समीपमागच्छ, आगत्य च सोमा यस्मिन्नुत्तरवेदिनक्षत्रे स्थाने ह्वयन्ते तं देशं “द्रव” शीघ्रं गच्छ [द्रु गतौ (भा०प०) —इति धातुः । “द्यवोऽतस्तिष्ठः (६, ३, १३५)” —इति सांहितिको दोषः] तदनन्तरम् अध्वर्युणा दत्तं सोमं “पिब” तेन सोमेन सम्यक् स्वीदरं पूरयेत्यर्थः ॥ २ ॥ १७

इमांश्चेति प्रगाथात्मकं द्वितीयं सूत्रम्,

तत्र प्रथमा ।

इमाउत्वापुह्वसोगिरोवर्द्धन्तुयामम ।

पावकवर्णाः शुचयो विपश्चितो भिक्षोर्मैरनुषत ॥ १० ॥

हे “पुरुवसो” बभ्रुधनेन्द्र ! “मम” मदीयाः “इमाः” “गिरः”
 शस्त्ररूपा वाचः “त्वा” त्वा “वषैन्तु” वषैयन्तु । तथा “पावक-
 वर्णाः” अग्नि-समान-तेजस्वाः अतएव “शुचयः” शुद्धाः “विप-
 क्षितः” विद्वांसः उद्गातारश्च “स्तोमैः” स्तोत्रैः बहिष्पवमाना-
 दिभिः “अभ्यनूषत” त्वामभिष्टुवन्ति [नु स्तुतौ कुटादिः(प०)॥१०

अथ द्वितीया ।

अथ सप्तसप्तमिभिः सहस्रकृतः समुद्रवपप्रथे ।

सत्यः सोऽस्य मद्भिमा गृणेश्वोयज्ञेषु विप्रराज्ये ॥ २१ ॥ १८

“अथम्” इन्द्रः “सहस्र” सहस्र-सङ्ख्याकैः ऋषिभिः षतीन्द्रियार्थ-दर्शिभिः स्तोत्रभिः “सहस्रतः” सहसा बलेन युक्तः क्रतुः [स्तुत्या हि देवताया बलं वर्धते; सच एवं स्तुतः सन्] “समुद्रव” उदधिरिव “पप्रथे” प्रथितो विस्तीर्णो बभूव । “अस्य” चेन्द्रस्य

* अ० अ० २, २, १, ८ (१भा० ५१७४०) = अ० वे० ५, ७, १५, ४।

† कृ० वे० ५, ७, ९५, ४ ।

“सत्यः” अतितथः “सः” प्रसिद्धः “महिमा” महत्वं “शवः” बलं
“यज्ञेषु” यागेषु “विप्रराज्ये” [राज्ञः कर्म राज्यम्] विप्राणां
स्त्रीवृणां राज्ये स्तुत-शस्त्र-सङ्घे * “गृणे” स्तूयते ॥ २ ॥ १८

॥ श्यैतम् ॥ इमाउत्वापुह । वसा १४ औद्योवा ।

गायिरीवर्द्ध । तुयाममा२३४ । ओद्द्वा । पावकवर्णाः ।

शूचा२३याः । विपारः । चार३४यिताः । अभिस्तोमा

यिरा३नू । ऊम्मायि । पार२ता२३४ औद्योवा ॥ (१) अ

भिस्तोमैरनू । पता३४ औद्योवा । आभिस्तोमैः । अनू

पता२३४ । ओद्द्वा । अयत्सच्चसम् । आर्षार३यि

भायिः । सच्चारः । कार३४र्त्ताः । समुद्राद्वा३पा ।

ऊम्मायि । प्रार२था२३४ औद्योवा ॥ (२) समुद्राद्वा३पा । प्र

था३४ औद्योवा । सामुद्राद्वा३पा । वपाप्रथा२३४यि । ओद्

द्वा । सत्यः सोअस्य । माहा२३यिमा । गृणारयि । शा

* विप्रराज्ये - ब्राह्मणाध्यक्ष-भूमे राज्ये - इति ति० ।

^५ २३४वाः । ^{१ २} यज्ञेषुवायिप्राश्ना । ^१ ऊम्नायि । ^{१ ३} जार्या२३

^{५ २ २} ४औहोवा । ^३ वा२३४ह(३) ॥ १० * ॥ [१]

॥ नौधसम् ॥ ^१ आ२३४यि । ^{२ ५ ४ २ ५ २} माउत्वापुह । ^{४ ५} वासा

^{२ १ २} उ । ^{२ १ २ २} गिरोवर्द्धा । ^{१ २} त्रयामाश्मा । ^१ पार३वा । ^१ काव

^{२ २} णीः । ^{१ २} प्रुच । ^१ यो । ^{२ ३} वायिपश्चा२३४यिताः । ^५ आ२३भायि । ^{१ २}

^{१ २ २ १} स्तोमैरनो२३४वा । ^५ पार३४ता ॥ (१) ^३ आ२३४ । ^५ भिस्तो

^{५ २ २} मैरनू । ^{४ ५} पाता । ^{२ १ २} अभिस्तोमायिः । ^{२ १ २} आ३नूपा ३ ता । ^२

^{१ २} आ२३याम् । ^{१ २} साहस्रम् । ^{१ २} ऋपि । ^१ भायिः । ^{२ ३} साहस्का

^५ २३४र्त्ताः । ^{१ २ १ २ १} सार३म् । ^५ द्राइवपो२३४वा । ^३ प्रा२३४थे ॥ (२)

^१ सार३४म् । ^५ उद्रइवप । ^{४ ४} प्राथायि । ^{२ १} समुद्रायि । ^१ वा

^{१ २ २} ३पाप्रा३थायि । ^{१ २} सार३त्याः । ^{१ २} सोअस्य । ^{१ २} मद्धि । ^१ मा

^२ ^३ ^५ ^१ ^२ ^१ ^२ ^१
 गार्णायिशार३४वाः । या २ ३ ज्ञायि । षूविप्ररो २ ३ ४
^५ ^३ ^५
 वा । जी२३४ये(३) ॥ ५ * ॥ [२] १८

अथ यस्यायमिति प्रगाथात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

^२ ^३ ^२ ^३ ^३ ^२ ^३ ^१ ^० ^३ ^२ ^३ ^२
 यस्यायविश्वआर्यादामःशिवधिपाअरिः ।

^३ ^१ ^२ ^३ ^२ ^३ ^२ ^३ ^१ ^२ ^३ ^१ ^२ ^३ ^२ ^३ ^२
 तिरश्चिदर्यरुग्मेपवीरवितुभ्येतोअज्यतेरयिः ॥ ११ ॥

“यस्य” यज्ञस्य “अयं” “विश्वः” सर्वो लोकः “आर्यः” प्रभु-
 रपि “शिवधिपाः” निधि-पालकः [“विद्या ह वै ब्राह्मणमाजगाम
 गोपाय मांशिवधिष्टेऽहमस्मि”—इति (ऋ०वे० ०६, २, २२, ४) मन्वा-
 न्तरे पठितत्वात्] “दासः” भृत्यइव “अरिः” भवति स यज्ञः
 “अयं” स्वामिनि “रुग्मे” नियन्तरि “पवीरवि” सरस्वत्याः
 पितरि [“पावीरवी कन्या चित्रायुः सरस्वती”†—इत्युक्तम्]
 “तिरश्चित्” तिरोभूतोऽपि “तुभ्येत्” हे इन्द्र ! तुभ्यमेव “रयिः”
 हविलक्षणं धनमुद्दिश्य “अज्यते” प्राप्तो भवति [अयमभिप्रायः
 —विप्र-क्षत्रादिकः सर्वो लोकः बृहस्पतिः, सच राजसूयादि रूपस्य
 यज्ञस्य भृत्या वर्धते, स तादृशो यज्ञो मन्त्र-रूपायाः सरस्वत्याः

● क० गा० १८प्र० २४० ५सा० ।

† ऋ० वे० ६, ४, १८, ४ ।

‡ निरुक्त-देवतकाण्डोप विज्ञापनं खण्डं “पविः शान्योभवतीत्यादिकं दृष्टव्यम् ।

पिष्ट-स्थानोये परमेश्वर-स्वरूपे गूढोऽपि सन् हे इन्द्र ! त्वदर्थमेवं
हविर्दातुं प्रकटीभवति तथाविधस्तव महिमेति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ ३ १ १

३ २ ३ १ १

३ १ १

तुरण्यवीमधुमन्तङ्गुतश्चुतं विप्रासो अर्कमानृचुः ।

३ २ ३ १ १ ३ १ १

१ ३ १ ३ १ ३ १ १

अस्मेरयिः पप्रथेवृष्णः श्रवोस्मेस्वानास इन्द्रवः ॥ २* ॥ १८

“तुरण्यवः” यागादि-कर्मसु त्वरण-शीलाः† “विप्रासः” मेधा-
विन ऋत्विजः “मधुमन्तं” मधु-क्षीराद्याहुति-युक्तम्, [एतमाज्यं
स्योतते चरति यस्मिन्नाहुति-द्वारेणेति] “एतश्चुतम्‡”, “अर्कम्”
अर्चनीयमिन्द्रम् “आनृचुः” पूजयन्ति§ । किमर्थम्? इत्यु-
च्यते—“अस्मे” अस्मभ्यं “रयिः” हविर्लक्ष्यं धनं “पप्रथे”
प्रख्यातं भवतु । तथा “वृष्णं” वर्षण-शीलं सोम-निवन्धनं “श्रवः”
बलमपि प्रथताम् । तथा “अस्मे” अस्मासु “स्वानासः” सुवानाः
अभिषुताः “इन्द्रवः” सोमाः प्रख्याता भवन्तु । एवं फलं कामय-
मानाः ऋत्विजः इन्द्रं पूजयन्तीत्यर्थः ॥ २ ॥ १८

* अ० वे० ६, ४, १८, ५ ।

† ‘तुरण्यवः’—वेगवन्तः—इति वि० ।

‡ ‘एतश्चुतं’—एतमिच्छन्, उदकमिच्छन् सोमम्—इति वि० ।

¶ ‘अर्कम्’—द्रोणकलशम्—इति वि० ।

§ ‘आनृचुः’—मीतवन्तः—इति वि० ।

॥ कालेयम् ॥ यस्यायाश्चिश्चाच्यर्थाः । दासाः शेवा ।

धिपाञ्चरारश्चिः । तिरश्चिदाश्चि । ये२३४ । रुश्मेपवी ।

राश्वायि । तुभ्येत्सौ । वा३४३ओ३४वा । ज्यते५र

यायिः ॥ (१) तुभ्येत्सोश्चिज्यतेरयायिः । तुभ्येत्सोश्चि ।

ज्यतेरयाश्चिः । तुरण्यवोश्चि । मार३४ । धुमन्तङ्गु

न । श्रूश्ताम् । विप्रासओ । वा३४३ओ३४वा । कमा

५नृचूः ॥ (२) विप्रासोश्चिर्कमानृचूः । विप्रासोश्चि ।

कमानृचूरश्चिः । अस्मेरयाश्चिः । पार३४ । प्रशेवृष्णि

यम् । शाश्वाः । अस्मेस्वानौ । वा३ ४ ३ओ३ ४वा ।

सञ्चापुयिन्दवाः । द्यो५ई । डा(३) ॥ ११ * ॥ [१] १८

* क० गा० १५ प्र० १ म० ११ मा० ।

अथ गोमन्नइन्दो इति त्वचात्मकं चतुर्थं सूक्तम्,

तच्च प्रथमा ।

१ २   ३ १ २ ३ १ २
गोमन्नइन्दो अश्ववत्सुतः सुदत्तधनिव ।

१ २ ३ २ ३ २ ३ १ २
शुचिश्चवर्णमधिगोषुधारय ॥ १ * ॥

हे “सुदत्त” हे सुवल ! हे “इन्दो” सोम ! “सुतः” अभि-
युतस्त्वं “नः” अस्माकं “गोमत्” यज्ञ-साधन-गो-युक्तम् “अश्ववत्”
अश्वयुक्तं धनं “धनिव” धन्व [वर्ण-विकारोऽत्र] गमय [धवि-
र्गत्यर्थः (प०) भूवादिः] ततोऽहं “शुचिं” पूतं दीप्यमानं “वर्णं”
रसं “च” “गोषु” गव्येषु क्षीरादिषु “अधि धारय” अधिमि-
त्रयामीत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २   ३ १ २ ३ १ २
सनोच्चरीणाम्यतइन्दो देवप्सरस्तमः ।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
सखेवसख्येनर्योरुचेभव ॥ २ † ॥

हे “हरीणाम्यते” अस्मदीयानां हरित-वर्णानां पशूनां
स्वामिन् ! हे “इन्दो” सोम ! “देव !” “प्सरस्तमः” अतिशयेन
दीप्त-रूपोपेतः “नर्यः” कर्म-नेष्टव्य ऋत्विग्भ्यः हितः “सः” त्वं

* सू० आ० ६, १, ३, ८ (२मा० ११८ पृ०) = सू० वे० ७, ५, ८, ४ ।

† सू० वे० ७, ५, ८, ४ ।

१६अ०४ख०४सू०१,२,३]उत्तरार्चिकः ।

१३१

“नः” श्रद्धाकं “रुचे भव” दीप्तिकरो भव । कश्च? “सखेव”
यथा सखा “सख्ये” मित्राय दीप्तिं करोति, तद्वत् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१२३२३१२ २२३१ २३१९
सनेमित्वमस्तदाअदेवक्कच्चिदत्रिणम् ।

३ १   २ ३ २ ३ २   ३ १ २ ३ २
साक्षाद्भूतोपरिबाधोऽपहृयुम् ॥ ३ * ॥ २०

हे सोम ! “त्वं” “सनेमि” पुराणं सत्यम् “अस्मद्” अस्मात्
 “आ” कुरु । अपिच “अदेवम्” अदेवन-शीलं । “कश्चिद्” अपि
 “अत्रिणम्” अदनं-शीलं राक्षसम् अस्मत्तः “अप” गमय ।
 किञ्च हे “इन्दो” सोम ! साह्वान्” शत्रून् अभिभवन् “बाधः”
 बाधमानान् “परि” जहि । तथा “इयु” इयवन्तं सत्यावृत्त-
 युक्तं वाङ्माध्यन्तरमय-इयोपितं वा राक्षसमस्मत्तोऽपगमय ॥३॥२१

॥ अ॒ध॒म् ॥ गो॒म॒न्ना॒र॒यि॒न्दो । अ॒श्व॒वो॒वा । सु॒तः

सुदा । क्षधनिवा । प्रुचिञ्चवर्णमधिगोषु । धार६ ।

रयाउवा । ^{१२}गृध्रिया^{१२}२ ॥ (१) ^{१२}सनोद्धरा^२रयिणाम् । ^१पतो

१ १२ १२ १   २ ३ २ १   २ २ १ १२ १ २ १२
वा । इन्द्रो देवा । स्रस्तमाः । सखे वसत्येनरियोः ।

* କା. ବି. ୭, ୫, ୮, ୬ ।

+ 'अदेवं—देवामां भक्ती न भवति असावदेवः तस् अदेवम'—इति वि०।

चा २३ यि । भवाउवा । शूधिया २ ॥ (२) सनेमिह २

वम् । अस्मदोवा । आदेवक्काम् । चिदत्रिणाम् । सा

क्का इन्दोपरिबाधोअ । पा २३ । दयाउवा । शूधिया

२ । ए२३ द्याया ३४३ । ओ२३४ पुई । डा (१) ॥ १४ * ॥ [१]

॥ त्रैतम् ॥ गोमन्नइन्दोअश्वावात् । सुतः सुदत्तध

निवा । शुचिच्चवर्णमाश्रयायिगो२३४ द्यायि । पूरधार ३

४ औहोवा । ए ३ । रया२३४ ५ ॥ (१) सनोहरीणाम्या

तायि । इन्दोदेवप्सरस्तमाः । सखेवसख्येनाश्रयायियो

२३४ द्यायि । हूरचार ३४ औहोवा । ए ३ । भवा २३

४ ५ ॥ (२) सनेमितुवमास्मात् । आदेवक्कच्चिदत्रिणाम् ।

साक्का इन्दोपरिबाधो२३४ द्यायि । आरया२३४ औहो

वा । ए ३ । द्यू२३४ ५ म् (३) ॥ २ ॥ [२]

२१ २ ४ ५ २ ३ ५
॥ पौष्कलम् ॥ गोमन्नाइन्दो । आश्वार३४वात् ।

२१ २ १ २ ३ ५ २ १ २ १ ०
सुतःसुदा । क्षाधाआ२३४यिवा । शुचायिच्चवा । णमा

३ २ २ १ ३ १ १ १ १ २ २ २ ५ २
१^३धार३४पुयिगो६५ई । धुधारया२३४५ ॥ (१) सनोच्चा३री ।

२ ३ ५ २ २ २ २ १ २ २ ५
णाम्पार३४तायि । इन्दोदेवा । पसारस्ता २ ३ ४ माः ।

२ १ ० ३ २ २ ३
सखायिवसा । खियारयिना२३४पर्याई५ईः । रुचेभवा

१ १ १ १ २ २ ५ २ ३ ५ २ २ २ ०
२३४५ ॥ (२) सनेमी३तु । वामार३४स्मात् । आदेव

१ २ ५ २ २ १ ०
काम् । चायिदत्तार३४यिणाम् । साङ्गाइन्दो । परा

३ २ १ ३ १ १ १ १
१^३यिवार३४५धाई५ईः । अपदय् २३४५म् (३) ॥ ६॥ [३] २०

अथाञ्जत इति पञ्चमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ २ ३ क २ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ क २ २
अञ्जतेव्यञ्जतेसमञ्जतेक्रतुरिहन्तिमध्वाभ्यञ्जते ।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
सिन्धोरुच्छासिपतयन्तमुक्षण्

३ २ ३ २ ३ १ २
द्विरण्यपावाःपशुमप्सुगृभ्णते ॥ १ ' ॥

● क० गा० १८प्र० २५० ६सा० ।

† इ० आ० ६, २, २, ११ (२भा० १८५५०) = ऋ० व० ०, ३, २०, ३ ।

सोऽयमृत्विजः “अञ्जते” गोमिः, तथा “व्यञ्जते” विविध-
मञ्जन्ति, “समञ्जते” सम्यगञ्जन्ति [स्तुत्यर्थत्वादपुनरुक्तिः] ।
तथा “क्रतुं” बल-कर्त्तारं “रिहन्ति” लिहन्त्यास्वादयन्ति देवाः ।
तथा पुनः “मध्वा” मधुना गव्येन “अभ्यञ्जते” तमेव सोमं
“सिन्धोः” उदकस्य रसस्याधारभूते “उच्छासे” उच्छिद्यते देवे
“पतयन्तं” गच्छन्तं [पतलगतौ (भृ० प०)—इत्यस्मात् स्वार्थिके
णिवि वृद्धाभावश्छान्दसः] “उच्चणं” सेक्तारं “हिरण्यपावाः”
हिरण्येन पुनन्तः “पशु” द्रष्टारं [“पशुः पश्यतेः”—इति
(निरु० नै० ३, १६) यास्कनोक्तत्वात्] “अप्सु” वसतीवरीषु
“गृभ्णते” गृह्णन्ति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ २ ३ १ २   ३ १ २   २ २
विपश्चितेपवमानायगायतमहौनधारात्यन्धोअर्षति ।

२ ३ २ ३ १   २ २   ३ २ ३
अर्हिर्नजूर्णामतिसर्पतित्वच

२ ३ १ २ २ २   ३ २ ३ १ २
मत्योनक्रीडन्नसरद्धृषाह्रिः ॥ २ * ॥

“विपश्चिते” मेधाविने “पवमानाय” पूयमानाय “गायते”
स्तुतिं कुरुत । सच “विपश्चित्” सोमः “महौ न धारा” महती
वर्ष-धारेव “अन्धः” अन्नं रसात्मकम् “अभ्यर्षति” “अर्हिर्न”

* ऋ० वे० ७, ३, १०, ४ ।

† विपश्चिते—विश्वराष्ट्रे—इति वि० ।

अहिरिव “जूर्णा” जीर्णां त्वचम् “अति सर्पन्ति” अतिसञ्चति
 धारा दशापवित्रात् अभिषवादि-कर्मणा त्वचं विमुञ्चतीत्यर्थः ।
 “अत्यः न” अथ इव “क्रीडन्” क्रीडमानः “असरत्” सरति
 द्रोण-कलशं गच्छति । “वृषा” वर्षकः कामानां “हरिः” हरित-
 वर्णो रसः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ १२ १२ ३ २ ३ १ ३ १ २ ३ १ २
 अग्नेगोराजाप्यस्तविष्यतेविमानोअङ्गाम्भुवनेष्वर्पितः ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १
 हरिघृतक्षुःसुदृशीकोअणवो

३ १ २ ३ २ ३ क २२
 ज्योतीरयःपवतेरायओक्वः ॥ ३ * ॥ २१

“अग्नेगः” अग्ने गन्ताः “राजा” राजमानः “आप्यः”
 सुसंस्कृतः सोमः “तविष्यते” स्तूयते यः “अङ्गा” दिनानां
 “विमानः” निर्माता चन्द्रकला-ङ्गास-वृद्धाधीनत्वादहर्ब्यवहारस्य
 निर्माता “भुवनेषु” उदकेषु वसतीवरी-सम्बन्धिषु “अर्पितः”
 स्थापितः सः “राजा” “नविष्यते” । किञ्च “हरिः” हरित-वर्णः
 “घृतक्षुः” प्रसूतोदकः “सुदृशीकः” शोभन-दर्शनः “अणवः”

* ऋ० वे० ९, ३, २०, ५ ।

† ‘अग्नेगः—अग्ने देवानां गच्छति’—इति वि० ।

उदकवान् [अण्डित्यदकं नाम (निघ० १, १२, १)] [“ज्योतीरथः”
ज्योतिर्भय-रथः “रायः” धनस्य प्रापयिता “ओक्वः” [“ओक्वइति
निवास-नाम” (निरु० नै० ३, ३) तस्य हितः ॥ ३ ॥ २१

॥ कावम् ॥ ^{१ १} अञ्जोवा । ^२ तायिवियञ्जतायि । ^२ सम

^१ अतायि । ^१ क्रतुर्^{२ १} रिद्धन्तिमधुवा । ^{२ १} भियञ्जाता^२ रयि ।

^{१ २ २ २} सिन्धोरुच्छासेपतया । ^{२ १} तमुन्नाणार३म् । ^{१ २ ४} ह्ययिरा३ण्या

^४ पा । ^{२ २ १} वाःपशूमार३ । ^{१ २ ४} शूगा३भर्णापूता३पु३यि ॥ (१)

^{२ १} विपोवा । ^{२ २} चितेपवमाना । ^{२ २ १} यगायाता^२ र । ^{१ २ २} महीनधा

^२ राअतिया । ^{२ २ १} धोअर्षाता^२ रयि । ^{१ २ २} अर्द्धिर्नजूर्णामतिसा ।

^{२ १} पतित्वाचार३म् । ^{१ २ ४ ४} आत्यो३नाक्री । ^{२ १} उन्नसारार३त् । ^{१ २} वार्षा

^४ ३द्वापूरा३पु३यिः ॥ (२) ^{२ १} अग्रोवा । ^{२ २ २} गोराराजाअपियाः ।

^{२ १} तविष्याता^२ रयि । ^{१ २ २ २} विमानोअङ्गांभुवनायि । ^{२ १} पुवर्ष्यायिता

^१ रः । ^१ चरिर्घृतःसुःसुदृशायि । ^{२ २ १} कोअर्णावा^२ ३ः । ^१ ज्यो

१६अ० ४ख० ५सू० १, २, ३] उत्तरार्चिकः ।

१३७

ती^२ ३ राधाः । पवनायिरा^{४ ५} २ ३ । या^{२ १}ओ ३ का^{१ १} ५ या^४

ई५६ः(३) ॥ १०* ॥ [१] २१

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य षोडशस्थाध्यायस्य
चतुर्थः खण्डः ॥ ४ ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमो हार्दं निवारयन् ।
पुमर्थाद्यतुरो देयाद् विद्यातीर्थ-महेश्वरः ॥ १६ ॥

॥ इति सप्तमः प्रपाठकः ॥

इति श्रीमद्राजाधिराज-परमेश्वर-वैदिकमार्ग-प्रवर्त्तक-
श्रीवीर-बुक्क-भूपाल-साम्राज्य-धुरन्धरेण सायणा-
चार्येण विरचिते माधवीये सामवेदार्थप्रकाशे
उत्तराग्रन्ये षोडशीऽध्यायः ॥ १६ ॥

—000@000—

* क० गा० १२प० १अ० १०सा० ।

† 'इति सप्तमः प्रपाठकः'—इति वि० मुक्तादि सर्व-सम्मतम् ।

(१८)

यस्य निष्पतितं वेदा यो वेदेभ्योऽखिलं जगत् ।
निष्पमे तमहं वन्दे विद्यातीर्थ-महेश्वरम् ॥ १७ ॥

॥ अथ सप्तदशोऽध्यायश्चरभ्यते ॥

तत्र,

प्रथमे खण्डे—

विश्वेभिरग्निइत्येतत् त्वत्प्रथमं सूक्तं,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२
विश्वेभिरग्नेभिर्भिरिमं यज्ञमिदं वचः ।

१ २
चनोधाः सहसोयज्ञो ॥ १ ॥

हे “सहसोयज्ञो” बलस्य पुत्र ! देवतारूप ! “अग्ने !”
“विश्वेभिः” अग्निभिः सर्वैराहवनीयादिभिर्युक्तः त्वम् “इयम्”
अस्मदीयं “यज्ञम्” “इदम्” अस्मदीयं “वचः” स्तोमश्च सेवमानः
“चनः” अन्नं “धाः” अस्मभ्यं धेहि ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४
यच्चिद्विश्वनातनादेवं देवं यजामहे ।

१ २ ३ ४ ५
त्वद्भूयसे हविः ॥ २ ॥

“देवं देवम्” अन्यमन्यं वरुणेन्द्रादिरूपं नानाविधं देवता-
विषयं “यजामहे” तत्रापि तत् “हविः” मयि “त्वे इत्” त्वयैव*
ह्यते अन्य-देवतान्तर-विधीगोऽपि त्वदीयैव मेवेत्यर्थः । [तना—
तनु विस्तारे (तना० प०), “क्षिप् च (३, २, ७६)”—इति
क्षिप्, यद्वा पचाद्यच्, “सुपां सुलुगिति (७, १, ३८) तृतीयाया
आकारः । देवदेवं—“नित्यबोध्योः (८, १, ४)”—इति
द्विर्भावः, “तस्य परमास्त्रेष्ठितम् (८, १, २)”—इति उत्तरस्या-
स्त्रेष्ठितसञ्ज्ञायाम् “अनुदात्तञ्च (८, १, ३)”—इति सर्वाणु-
दात्तत्वम् । यजामहे—“निपातैर्द्यद् यदि-हन्त (८, १, ३०)”—
इति निपातः-प्रतिषेधः । त्वे—युष्मच्छब्दात्मस्यैकवचनस्य
“सुपां सुलुगिति (७, १, ३८) श्रे-आदेशः, “त्वमाविकषचने
(७, २, ८७)”—इति मपर्यन्तस्य त्वादेशः, शेषलोपे “अतो गुणे
(६, १, ८७)”—इति परपूर्वत्वम्, “शे (१, १, १३)”—इति
प्रगृह्य-सञ्ज्ञायां “भूत-प्रगृह्या अचि (६, १, १२५)”—इति
प्रकृतिभावः । ह्यते—“अकृत्तार्वावातुकयोः (७, ४, २५)”—
इति दीर्घः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ १ १ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १
प्रियोनोअस्तुविष्पतिर्हीतामन्द्रोवरेण्यः ।

३ १ ३ १ १ ३ १
प्रियाःस्वप्नयोवयम् ॥ ३ ॥ १ ॥

● ‘त्वे इत्’—‘त्वे त्वाम् । इत् इति पदपूर्वः’—इति वि० ।

† अ० वे० १, २, २१, १ ।

“विश्वपतिः” विशां प्रजानां पालकः [“पत्यावैश्वर्ये (६, २, १८)”—इति पूर्वपद-प्रकृतिस्वरि प्राप्ते “परादिष्कन्दसि बहुलम् (६, २, १८८)”—इत्युत्तरपदाद्युदात्तत्वम्] “होता” होम-निष्पादकः “मन्द्रः” द्रष्टृः* “वरिष्ठः” वरणीयः [वृज एण्यः (उ० ३, ८८) वृषादित्वादाद्युदात्तत्वम्] एवं विशिष्टोऽग्निः “नः” अस्माकं “प्रियः” “अस्तु” भवतु । “वयम्” अपि “अमन्यः” शोभनाग्नि-युक्ताः [बहुव्रीहौ “नञ् सुभ्याम् (६, २, १७२)”—इति उत्तरपदास्तोदात्तत्वम्] एवम्भूतः अतस्तव प्रिया भूयास्मः इति शेषः ॥ ३ ॥ १

अथेन्द्रं वदति त्वचं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ २ ३ २ १ १ २ ३ १ २

इन्द्रं वो विश्वतस्परिह्वामहे जनेभ्यः ।

३ १ २ ३ १ २

अस्माकमस्तु केवलः ॥ १ ॥

हे ऋत्विग्यजमानाः “विश्वतः” सर्वेभ्यः जनेभ्यः “परि” उपरि अवस्थितः “इन्द्र” “वः” युष्मदर्थं “ह्वामहे” आह्वयामः । अतः स इन्द्रः “अस्माकं” “केवलः” साधारणः “अस्तु” इतरेभ्योऽप्यधिकमनुग्रहमस्मात् करोत्वित्यर्थः [इन्द्रं—रन् प्रत्ययान्तः (उ० २, २८), निष्वादाद्युदात्तः (६, १, १८७) ॥ १ ॥

* ‘मन्द्रः—दीप्तः’—इति वि० ।

† अ० वे० १, १, १४, ५ ।

‡ ‘वः—यजमानसिद्धमेकवचनस्य स्थावे दृढत्वम्, इन्द्रं लाभ’—इति वि० ।

अथ द्वितीया ।

११ १११११ ११ १११
 • सनोवृषन्नमुच्चरत्सत्रादावन्नपावृधि ।

१ १ १ १ १
 अस्मभ्यमप्रतिष्कृतः ॥ २ * ॥

हे “सत्रादावन्” अस्मदभौष्ट-फलानां सर्वेषां सह प्रदातः !
 [“आतो मनिन् कनिव्यनिपथ (१, १, ७४)”—इति वनिप्,
 “आमन्वितस्य च (६, १, १८८)”—इत्याद्युदात्तत्वम्, पादा-
 दित्वात् निघातः (८, १, १८)] अतः कारणात् वीक्षादि-
 निष्पत्यर्थं हे “वृषन्” वृष्टि-प्रदेन्द्र ! [आमन्वित-निघातः
 (८, १, १८)] “नः” अस्मदर्थम् “अमु” “दृश्यमानं” “चरु”
 मेघं [चरतीति चरुः] “भु-मृशीत्यादिना (उ० १, ७) उ-प्रत्ययः,
 प्रत्यय-स्वरेणात्तोदात्तः] “अपावृधि” उद्घाटय [वृष-स्वरणे
 (स्वा० उ०), लोटः सिप्, तस्य “सेर्ह्यपिच (१, ४, ८७)”—
 इति हि, “स्त्रादिभ्यः श्रुः (१, १, ७३)”, तस्य “बहुलच्छ-
 न्दसि (१, ४, ७३)”—इति लुक् “श्रु-श्रु ण पृ-क्त-हभ्यश्छन्दसि
 (६, ४, १०२)”—इति ङेर्बिरादेः, तस्य क्त्वात् पूर्वस्य
 गुणाभावः, निघातश्च, उद्घाटयेत्यर्थः] तथैव “अस्मभ्यम्” अस्मच्छ-
 द्धात् “भ्यसीभ्यम् (७, १, ३०)”—इति भ्यमादेशः, “शेषे-
 (७, २, ८०)”—इति तदी लोपः, “बहुवचने भल्लेत् (७, ३, १०३)”—
 इत्येत्वं न भवति “अङ्गवृत्तेः पुनर्वृत्तावविधिर्नेष्टितस्य”—

* सू० वे० १, १, १४, १ ।

† “अस्मभ्यमो भवति चरतेषां समुच्चरन्त्यादायः”—इति निब० सं० ६, १११ ।

इत्युक्तम् । प्रातिपदिक-स्वरेण स्मेत्यकारउदात्तः । “असोऽभ्यम्
(७, १, १०)”● इत्यभ्यमादेश-पक्षे “शेषे लोपः (७, २, ८०)” — इति
मपर्यन्त-शेषस्यादशब्दस्य लोपः, तदा उदात्त-निवृत्तिस्वरेण
अभ्यमआदेरकारस्य उदात्तत्वम्] अस्मदर्थम् “अप्रतिष्कृतः”
प्रतिशब्द-रहितः केनचिदप्रतिशब्दितः [कुङ् शब्दे (भा० आ०)
“निष्ठा (३, २, १०२)” — इति कर्मणि-क्त-प्रत्ययः, प्रतेः प्राक्
प्रयोगः, पारस्करादेराकृतिगणत्वात् (६, १, १५७) सुडागमः,
सुषामादेराकृतिगणत्वात् (८, ३, ८८) षत्वम्, नञ्-समासे
अन्य-पूर्वपद-प्रकृतिस्वरत्वम् (८, २, २), यद्यदस्माभिर्याच्यते
तत्र सवच नेति प्रतिशब्दं नोच्चारयति अतोऽस्मद्विषये कदा-
चिदप्यसुखलिताः । एतदेवाभिप्रेत्य यास्कआह — “अप्रतिष्कृतो
अप्रतिस्खलितो वा (निरु० ने० ६, १६)” — इति] ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १०० १०१ १०२ १०३ १०४ १०५ १०६ १०७ १०८ १०९ ११० १११ ११२ ११३ ११४ ११५ ११६ ११७ ११८ ११९ १२० १२१ १२२ १२३ १२४ १२५ १२६ १२७ १२८ १२९ १३० १३१ १३२ १३३ १३४ १३५ १३६ १३७ १३८ १३९ १४० १४१ १४२ १४३ १४४ १४५ १४६ १४७ १४८ १४९ १५० १५१ १५२ १५३ १५४ १५५ १५६ १५७ १५८ १५९ १६० १६१ १६२ १६३ १६४ १६५ १६६ १६७ १६८ १६९ १७० १७१ १७२ १७३ १७४ १७५ १७६ १७७ १७८ १७९ १८० १८१ १८२ १८३ १८४ १८५ १८६ १८७ १८८ १८९ १९० १९१ १९२ १९३ १९४ १९५ १९६ १९७ १९८ १९९ २०० २०१ २०२ २०३ २०४ २०५ २०६ २०७ २०८ २०९ २१० २११ २१२ २१३ २१४ २१५ २१६ २१७ २१८ २१९ २२० २२१ २२२ २२३ २२४ २२५ २२६ २२७ २२८ २२९ २३० २३१ २३२ २३३ २३४ २३५ २३६ २३७ २३८ २३९ २४० २४१ २४२ २४३ २४४ २४५ २४६ २४७ २४८ २४९ २५० २५१ २५२ २५३ २५४ २५५ २५६ २५७ २५८ २५९ २६० २६१ २६२ २६३ २६४ २६५ २६६ २६७ २६८ २६९ २७० २७१ २७२ २७३ २७४ २७५ २७६ २७७ २७८ २७९ २८० २८१ २८२ २८३ २८४ २८५ २८६ २८७ २८८ २८९ २९० २९१ २९२ २९३ २९४ २९५ २९६ २९७ २९८ २९९ ३०० ३०१ ३०२ ३०३ ३०४ ३०५ ३०६ ३०७ ३०८ ३०९ ३१० ३११ ३१२ ३१३ ३१४ ३१५ ३१६ ३१७ ३१८ ३१९ ३२० ३२१ ३२२ ३२३ ३२४ ३२५ ३२६ ३२७ ३२८ ३२९ ३३० ३३१ ३३२ ३३३ ३३४ ३३५ ३३६ ३३७ ३३८ ३३९ ३४० ३४१ ३४२ ३४३ ३४४ ३४५ ३४६ ३४७ ३४८ ३४९ ३५० ३५१ ३५२ ३५३ ३५४ ३५५ ३५६ ३५७ ३५८ ३५९ ३६० ३६१ ३६२ ३६३ ३६४ ३६५ ३६६ ३६७ ३६८ ३६९ ३७० ३७१ ३७२ ३७३ ३७४ ३७५ ३७६ ३७७ ३७८ ३७९ ३८० ३८१ ३८२ ३८३ ३८४ ३८५ ३८६ ३८७ ३८८ ३८९ ३९० ३९१ ३९२ ३९३ ३९४ ३९५ ३९६ ३९७ ३९८ ३९९ ४०० ४०१ ४०२ ४०३ ४०४ ४०५ ४०६ ४०७ ४०८ ४०९ ४१० ४११ ४१२ ४१३ ४१४ ४१५ ४१६ ४१७ ४१८ ४१९ ४२० ४२१ ४२२ ४२३ ४२४ ४२५ ४२६ ४२७ ४२८ ४२९ ४३० ४३१ ४३२ ४३३ ४३४ ४३५ ४३६ ४३७ ४३८ ४३९ ४४० ४४१ ४४२ ४४३ ४४४ ४४५ ४४६ ४४७ ४४८ ४४९ ४५० ४५१ ४५२ ४५३ ४५४ ४५५ ४५६ ४५७ ४५८ ४५९ ४६० ४६१ ४६२ ४६३ ४६४ ४६५ ४६६ ४६७ ४६८ ४६९ ४७० ४७१ ४७२ ४७३ ४७४ ४७५ ४७६ ४७७ ४७८ ४७९ ४८० ४८१ ४८२ ४८३ ४८४ ४८५ ४८६ ४८७ ४८८ ४८९ ४९० ४९१ ४९२ ४९३ ४९४ ४९५ ४९६ ४९७ ४९८ ४९९ ५०० ५०१ ५०२ ५०३ ५०४ ५०५ ५०६ ५०७ ५०८ ५०९ ५१० ५११ ५१२ ५१३ ५१४ ५१५ ५१६ ५१७ ५१८ ५१९ ५२० ५२१ ५२२ ५२३ ५२४ ५२५ ५२६ ५२७ ५२८ ५२९ ५३० ५३१ ५३२ ५३३ ५३४ ५३५ ५३६ ५३७ ५३८ ५३९ ५४० ५४१ ५४२ ५४३ ५४४ ५४५ ५४६ ५४७ ५४८ ५४९ ५५० ५५१ ५५२ ५५३ ५५४ ५५५ ५५६ ५५७ ५५८ ५५९ ५६० ५६१ ५६२ ५६३ ५६४ ५६५ ५६६ ५६७ ५६८ ५६९ ५७० ५७१ ५७२ ५७३ ५७४ ५७५ ५७६ ५७७ ५७८ ५७९ ५८० ५८१ ५८२ ५८३ ५८४ ५८५ ५८६ ५८७ ५८८ ५८९ ५९० ५९१ ५९२ ५९३ ५९४ ५९५ ५९६ ५९७ ५९८ ५९९ ६०० ६०१ ६०२ ६०३ ६०४ ६०५ ६०६ ६०७ ६०८ ६०९ ६१० ६११ ६१२ ६१३ ६१४ ६१५ ६१६ ६१७ ६१८ ६१९ ६२० ६२१ ६२२ ६२३ ६२४ ६२५ ६२६ ६२७ ६२८ ६२९ ६३० ६३१ ६३२ ६३३ ६३४ ६३५ ६३६ ६३७ ६३८ ६३९ ६४० ६४१ ६४२ ६४३ ६४४ ६४५ ६४६ ६४७ ६४८ ६४९ ६५० ६५१ ६५२ ६५३ ६५४ ६५५ ६५६ ६५७ ६५८ ६५९ ६६० ६६१ ६६२ ६६३ ६६४ ६६५ ६६६ ६६७ ६६८ ६६९ ६७० ६७१ ६७२ ६७३ ६७४ ६७५ ६७६ ६७७ ६७८ ६७९ ६८० ६८१ ६८२ ६८३ ६८४ ६८५ ६८६ ६८७ ६८८ ६८९ ६९० ६९१ ६९२ ६९३ ६९४ ६९५ ६९६ ६९७ ६९८ ६९९ ७०० ७०१ ७०२ ७०३ ७०४ ७०५ ७०६ ७०७ ७०८ ७०९ ७१० ७११ ७१२ ७१३ ७१४ ७१५ ७१६ ७१७ ७१८ ७१९ ७२० ७२१ ७२२ ७२३ ७२४ ७२५ ७२६ ७२७ ७२८ ७२९ ७३० ७३१ ७३२ ७३३ ७३४ ७३५ ७३६ ७३७ ७३८ ७३९ ७४० ७४१ ७४२ ७४३ ७४४ ७४५ ७४६ ७४७ ७४८ ७४९ ७५० ७५१ ७५२ ७५३ ७५४ ७५५ ७५६ ७५७ ७५८ ७५९ ७६० ७६१ ७६२ ७६३ ७६४ ७६५ ७६६ ७६७ ७६८ ७६९ ७७० ७७१ ७७२ ७७३ ७७४ ७७५ ७७६ ७७७ ७७८ ७७९ ७८० ७८१ ७८२ ७८३ ७८४ ७८५ ७८६ ७८७ ७८८ ७८९ ७९० ७९१ ७९२ ७९३ ७९४ ७९५ ७९६ ७९७ ७९८ ७९९ ८०० ८०१ ८०२ ८०३ ८०४ ८०५ ८०६ ८०७ ८०८ ८०९ ८१० ८११ ८१२ ८१३ ८१४ ८१५ ८१६ ८१७ ८१८ ८१९ ८२० ८२१ ८२२ ८२३ ८२४ ८२५ ८२६ ८२७ ८२८ ८२९ ८३० ८३१ ८३२ ८३३ ८३४ ८३५ ८३६ ८३७ ८३८ ८३९ ८४० ८४१ ८४२ ८४३ ८४४ ८४५ ८४६ ८४७ ८४८ ८४९ ८५० ८५१ ८५२ ८५३ ८५४ ८५५ ८५६ ८५७ ८५८ ८५९ ८६० ८६१ ८६२ ८६३ ८६४ ८६५ ८६६ ८६७ ८६८ ८६९ ८७० ८७१ ८७२ ८७३ ८७४ ८७५ ८७६ ८७७ ८७८ ८७९ ८८० ८८१ ८८२ ८८३ ८८४ ८८५ ८८६ ८८७ ८८८ ८८९ ८९० ८९१ ८९२ ८९३ ८९४ ८९५ ८९६ ८९७ ८९८ ८९९ ९०० ९०१ ९०२ ९०३ ९०४ ९०५ ९०६ ९०७ ९०८ ९०९ ९१० ९११ ९१२ ९१३ ९१४ ९१५ ९१६ ९१७ ९१८ ९१९ ९२० ९२१ ९२२ ९२३ ९२४ ९२५ ९२६ ९२७ ९२८ ९२९ ९३० ९३१ ९३२ ९३३ ९३४ ९३५ ९३६ ९३७ ९३८ ९३९ ९४० ९४१ ९४२ ९४३ ९४४ ९४५ ९४६ ९४७ ९४८ ९४९ ९५० ९५१ ९५२ ९५३ ९५४ ९५५ ९५६ ९५७ ९५८ ९५९ ९६० ९६१ ९६२ ९६३ ९६४ ९६५ ९६६ ९६७ ९६८ ९६९ ९७० ९७१ ९७२ ९७३ ९७४ ९७५ ९७६ ९७७ ९७८ ९७९ ९८० ९८१ ९८२ ९८३ ९८४ ९८५ ९८६ ९८७ ९८८ ९८९ ९९० ९९१ ९९२ ९९३ ९९४ ९९५ ९९६ ९९७ ९९८ ९९९ १०००

ईशानोऽप्रतिष्कृतः ॥ ३ ॥ २

“वृषा” कामानां वर्षिता इन्द्रः “ओजसा” स्वकीयेन बले-
नानुगृहीतुं “कृष्टीः” मनुष्यान्† “इयर्त्ति” प्राप्नोति‡ ।
कीदृशइन्द्रः ? “ईशानः” समर्थः “अप्रतिष्कृतः” प्रतिशब्द-

* आ० वे० १, १, १४, २ ।

† ‘कृष्टिः’ — कारयिता द्विजः — इति वि० ।

‡ ‘इयर्त्ति’ — आजयति — इति वि० ।

रहितः याचमानं न परिहरतीत्यर्थः । इन्द्रस्य दृष्टान्तः—
 “वंसगः” वननीय गतिर्द्वयम्: “यूयेव” गो-यूयानि, यथा
 प्राप्नोति तद्वत् [यूथाइव—युवन्ति मिश्रीभवन्तीति यूथानि,
 यु मिश्रणामिश्रणयोः (अ० १० प०), “तिथ-पृष्ठ-गूथ यूथ-प्रोथाः
 (उ० २, १२)”—इति क प्रत्ययान्तो निपातितः, निपातनाद्दीर्घ-
 त्वम्, प्रत्ययस्वरौ ङ्कारउदात्तः (३, १, ३), “शेष्कन्दसि
 बहुलम् (६, १, ७०)”—इति शे-लृक्, “इवेन विभक्त्यलीपः पूर्वपद-
 प्रकृतिस्वरत्वं च वक्तव्यम् (२, ४, ७१ वा०)”—इति समानेऽपि स
 एव स्वरः ॥ ३ ॥ २

त्वन्नश्चित्रइति प्रगाथात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९

त्वन्नश्चित्रजत्यावस्मोराधांसिचोदय ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १०० १०१ १०२ १०३ १०४ १०५ १०६ १०७ १०८ १०९ ११० १११ ११२ ११३ ११४ ११५ ११६ ११७ ११८ ११९ १२० १२१ १२२ १२३ १२४ १२५ १२६ १२७ १२८ १२९ १३० १३१ १३२ १३३ १३४ १३५ १३६ १३७ १३८ १३९ १४० १४१ १४२ १४३ १४४ १४५ १४६ १४७ १४८ १४९ १५० १५१ १५२ १५३ १५४ १५५ १५६ १५७ १५८ १५९ १६० १६१ १६२ १६३ १६४ १६५ १६६ १६७ १६८ १६९ १७० १७१ १७२ १७३ १७४ १७५ १७६ १७७ १७८ १७९ १८० १८१ १८२ १८३ १८४ १८५ १८६ १८७ १८८ १८९ १९० १९१ १९२ १९३ १९४ १९५ १९६ १९७ १९८ १९९ २०० २०१ २०२ २०३ २०४ २०५ २०६ २०७ २०८ २०९ २१० २११ २१२ २१३ २१४ २१५ २१६ २१७ २१८ २१९ २२० २२१ २२२ २२३ २२४ २२५ २२६ २२७ २२८ २२९ २३० २३१ २३२ २३३ २३४ २३५ २३६ २३७ २३८ २३९ २४० २४१ २४२ २४३ २४४ २४५ २४६ २४७ २४८ २४९ २५० २५१ २५२ २५३ २५४ २५५ २५६ २५७ २५८ २५९ २६० २६१ २६२ २६३ २६४ २६५ २६६ २६७ २६८ २६९ २७० २७१ २७२ २७३ २७४ २७५ २७६ २७७ २७८ २७९ २८० २८१ २८२ २८३ २८४ २८५ २८६ २८७ २८८ २८९ २९० २९१ २९२ २९३ २९४ २९५ २९६ २९७ २९८ २९९ ३०० ३०१ ३०२ ३०३ ३०४ ३०५ ३०६ ३०७ ३०८ ३०९ ३१० ३११ ३१२ ३१३ ३१४ ३१५ ३१६ ३१७ ३१८ ३१९ ३२० ३२१ ३२२ ३२३ ३२४ ३२५ ३२६ ३२७ ३२८ ३२९ ३३० ३३१ ३३२ ३३३ ३३४ ३३५ ३३६ ३३७ ३३८ ३३९ ३४० ३४१ ३४२ ३४३ ३४४ ३४५ ३४६ ३४७ ३४८ ३४९ ३५० ३५१ ३५२ ३५३ ३५४ ३५५ ३५६ ३५७ ३५८ ३५९ ३६० ३६१ ३६२ ३६३ ३६४ ३६५ ३६६ ३६७ ३६८ ३६९ ३७० ३७१ ३७२ ३७३ ३७४ ३७५ ३७६ ३७७ ३७८ ३७९ ३८० ३८१ ३८२ ३८३ ३८४ ३८५ ३८६ ३८७ ३८८ ३८९ ३९० ३९१ ३९२ ३९३ ३९४ ३९५ ३९६ ३९७ ३९८ ३९९ ४०० ४०१ ४०२ ४०३ ४०४ ४०५ ४०६ ४०७ ४०८ ४०९ ४१० ४११ ४१२ ४१३ ४१४ ४१५ ४१६ ४१७ ४१८ ४१९ ४२० ४२१ ४२२ ४२३ ४२४ ४२५ ४२६ ४२७ ४२८ ४२९ ४३० ४३१ ४३२ ४३३ ४३४ ४३५ ४३६ ४३७ ४३८ ४३९ ४४० ४४१ ४४२ ४४३ ४४४ ४४५ ४४६ ४४७ ४४८ ४४९ ४५० ४५१ ४५२ ४५३ ४५४ ४५५ ४५६ ४५७ ४५८ ४५९ ४६० ४६१ ४६२ ४६३ ४६४ ४६५ ४६६ ४६७ ४६८ ४६९ ४७० ४७१ ४७२ ४७३ ४७४ ४७५ ४७६ ४७७ ४७८ ४७९ ४८० ४८१ ४८२ ४८३ ४८४ ४८५ ४८६ ४८७ ४८८ ४८९ ४९० ४९१ ४९२ ४९३ ४९४ ४९५ ४९६ ४९७ ४९८ ४९९ ५०० ५०१ ५०२ ५०३ ५०४ ५०५ ५०६ ५०७ ५०८ ५०९ ५१० ५११ ५१२ ५१३ ५१४ ५१५ ५१६ ५१७ ५१८ ५१९ ५२० ५२१ ५२२ ५२३ ५२४ ५२५ ५२६ ५२७ ५२८ ५२९ ५३० ५३१ ५३२ ५३३ ५३४ ५३५ ५३६ ५३७ ५३८ ५३९ ५४० ५४१ ५४२ ५४३ ५४४ ५४५ ५४६ ५४७ ५४८ ५४९ ५५० ५५१ ५५२ ५५३ ५५४ ५५५ ५५६ ५५७ ५५८ ५५९ ५६० ५६१ ५६२ ५६३ ५६४ ५६५ ५६६ ५६७ ५६८ ५६९ ५७० ५७१ ५७२ ५७३ ५७४ ५७५ ५७६ ५७७ ५७८ ५७९ ५८० ५८१ ५८२ ५८३ ५८४ ५८५ ५८६ ५८७ ५८८ ५८९ ५९० ५९१ ५९२ ५९३ ५९४ ५९५ ५९६ ५९७ ५९८ ५९९ ६०० ६०१ ६०२ ६०३ ६०४ ६०५ ६०६ ६०७ ६०८ ६०९ ६१० ६११ ६१२ ६१३ ६१४ ६१५ ६१६ ६१७ ६१८ ६१९ ६२० ६२१ ६२२ ६२३ ६२४ ६२५ ६२६ ६२७ ६२८ ६२९ ६३० ६३१ ६३२ ६३३ ६३४ ६३५ ६३६ ६३७ ६३८ ६३९ ६४० ६४१ ६४२ ६४३ ६४४ ६४५ ६४६ ६४७ ६४८ ६४९ ६५० ६५१ ६५२ ६५३ ६५४ ६५५ ६५६ ६५७ ६५८ ६५९ ६६० ६६१ ६६२ ६६३ ६६४ ६६५ ६६६ ६६७ ६६८ ६६९ ६७० ६७१ ६७२ ६७३ ६७४ ६७५ ६७६ ६७७ ६७८ ६७९ ६८० ६८१ ६८२ ६८३ ६८४ ६८५ ६८६ ६८७ ६८८ ६८९ ६९० ६९१ ६९२ ६९३ ६९४ ६९५ ६९६ ६९७ ६९८ ६९९ ७०० ७०१ ७०२ ७०३ ७०४ ७०५ ७०६ ७०७ ७०८ ७०९ ७१० ७११ ७१२ ७१३ ७१४ ७१५ ७१६ ७१७ ७१८ ७१९ ७२० ७२१ ७२२ ७२३ ७२४ ७२५ ७२६ ७२७ ७२८ ७२९ ७३० ७३१ ७३२ ७३३ ७३४ ७३५ ७३६ ७३७ ७३८ ७३९ ७४० ७४१ ७४२ ७४३ ७४४ ७४५ ७४६ ७४७ ७४८ ७४९ ७५० ७५१ ७५२ ७५३ ७५४ ७५५ ७५६ ७५७ ७५८ ७५९ ७६० ७६१ ७६२ ७६३ ७६४ ७६५ ७६६ ७६७ ७६८ ७६९ ७७० ७७१ ७७२ ७७३ ७७४ ७७५ ७७६ ७७७ ७७८ ७७९ ७८० ७८१ ७८२ ७८३ ७८४ ७८५ ७८६ ७८७ ७८८ ७८९ ७९० ७९१ ७९२ ७९३ ७९४ ७९५ ७९६ ७९७ ७९८ ७९९ ८०० ८०१ ८०२ ८०३ ८०४ ८०५ ८०६ ८०७ ८०८ ८०९ ८१० ८११ ८१२ ८१३ ८१४ ८१५ ८१६ ८१७ ८१८ ८१९ ८२० ८२१ ८२२ ८२३ ८२४ ८२५ ८२६ ८२७ ८२८ ८२९ ८३० ८३१ ८३२ ८३३ ८३४ ८३५ ८३६ ८३७ ८३८ ८३९ ८४० ८४१ ८४२ ८४३ ८४४ ८४५ ८४६ ८४७ ८४८ ८४९ ८५० ८५१ ८५२ ८५३ ८५४ ८५५ ८५६ ८५७ ८५८ ८५९ ८६० ८६१ ८६२ ८६३ ८६४ ८६५ ८६६ ८६७ ८६८ ८६९ ८७० ८७१ ८७२ ८७३ ८७४ ८७५ ८७६ ८७७ ८७८ ८७९ ८८० ८८१ ८८२ ८८३ ८८४ ८८५ ८८६ ८८७ ८८८ ८८९ ८९० ८९१ ८९२ ८९३ ८९४ ८९५ ८९६ ८९७ ८९८ ८९९ ९०० ९०१ ९०२ ९०३ ९०४ ९०५ ९०६ ९०७ ९०८ ९०९ ९१० ९११ ९१२ ९१३ ९१४ ९१५ ९१६ ९१७ ९१८ ९१९ ९२० ९२१ ९२२ ९२३ ९२४ ९२५ ९२६ ९२७ ९२८ ९२९ ९३० ९३१ ९३२ ९३३ ९३४ ९३५ ९३६ ९३७ ९३८ ९३९ ९४० ९४१ ९४२ ९४३ ९४४ ९४५ ९४६ ९४७ ९४८ ९४९ ९५० ९५१ ९५२ ९५३ ९५४ ९५५ ९५६ ९५७ ९५८ ९५९ ९६० ९६१ ९६२ ९६३ ९६४ ९६५ ९६६ ९६७ ९६८ ९६९ ९७० ९७१ ९७२ ९७३ ९७४ ९७५ ९७६ ९७७ ९७८ ९७९ ९८० ९८१ ९८२ ९८३ ९८४ ९८५ ९८६ ९८७ ९८८ ९८९ ९९० ९९१ ९९२ ९९३ ९९४ ९९५ ९९६ ९९७ ९९८ ९९९ १०००

अस्यरायस्त्वमग्नेरथीरसिविदागाधन्तुचेतुनः ॥ १ * ॥

हे “वसो” वासकान्ने ! “चित्रः” दर्शनीयस्त्वम् “जत्या”
 रक्षया सह “राधांसि” धनानि “नः” अस्मभ्यं “चोदय” प्रेरय
 “अस्य” लोके परिदृश्यमानस्य “रायः” धनस्य त्वं “रथीः अग्नि”
 रंहिता नेता भवसि अतः कारणात् अस्मभ्यं धनानि प्रेरयेत्यर्थः ।
 अपिच “नः” अस्माकं “तुचे” [अपत्य नामैतत् निघ० २, २, १)
 अपत्याय अपतन-हेतुभूताय पुत्रादये “गाध” प्रतिष्ठां “तु” क्षिप्रं
 “विदाः” लभ्य ॥ १ * ॥

^{२ २ २ २ १ १} विदागाधाऔहोहायि । ^{१ ५} तूचायितूर३४नाः । ^{२ २ २} विदागाध
^{२ १} न्तुचेतूनोर ३ ४हायि । ^{५ २} पर्षितोकन्तनयम्यर्तुभिष्टू ३ ४ ।
^{३ २ ४ ५} औहोवा । ^{२ १} पर्षायितार३४हा । ^{५ १} कन्तन्नयंयर्तुभिष्टू३४ ।
^{३ २ ४ २ ५} औहोवा । ^{१ ३ ५} इहार३४हायि । ^{२ ३ ५} उज्जवार३४वाम् । ^{२ १} अद
^{२ २} भ्यैः । ^{१ ० २} आप्रयुत्वा३४ । ^{३ २ ४ २ ५} औहोवा । ^{१ ३} इहा २ ३ ४ हायि ।
^{३ २} औहो३१२३४ । ^{५ २} भौः । ^५ एहियाद्हा ॥ (२) ^{२ २ २ २} अदभ्यैराऔ
^{१ २} होहायि । ^{३ ५} प्रायुत्वार३४भायिः । ^{२ २ १} अदभ्यैरप्रयुत्वाभोर३४
^५ हायि । ^{१ २ २ २ २ २ २ २ २ ५} अग्नेहोडासिदैव्यायुयोधा३४ । ^{३ २ ४ २ ५} औहोवा । ^२ अ
^१ ग्रायिहार३४यिहायि । ^{५ १ २ २ २ १} डासिदैव्यायुयोधा ३ ४ । ^{३ २} औ
^{४ २ ५} होवा । ^{१ ३ ५} इहार३४हायि । ^{२ ३ ५} उज्जवार३४नाः । ^{२ १ २ ५} अदेवा ।
^{१ ० २ २} नायिङ्गरासा३४ । ^{३ २ ४ २ ५} औहोवा । ^{१ ३ ५} इहार३४हायि । ^{३ २} औ
^२ हो३१२३४ । ^{५ २ ५ ४} चा । ^५ एहियाद्हा । ^४ हो५ई । ^३ डा(३) ॥ ६* ॥ [१] ३

अथ किमित्तद्वति तृचात्मकं चतुर्थं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१२ १२ ३ २ ३ २ ३
किमित्तेविष्णोपरिचक्षिनाम*

१२ २२ ३ १ २ ३ १ २
प्रयद्वक्त्रेऽग्निपिविष्टोऽस्मि ।

१२ १२ ३ १२ २२ ३ १७
मावर्पोऽस्मदपगूह एत

३ १ २ ३ २ ३ १ २
यदन्यरूपः समिथेवभूय ॥ १ ।† ॥

[पुरा खलु विष्णुः स्वरूपं परित्यज्य कृत्रिमं रूपान्तरं धार-
यन् सङ्ग्रामे वसिष्ठस्य साहाय्यं चकार । तं जानन् ऋषिः अनया
प्रत्याचष्टे । अत्र निरुक्तम्—“अग्निपिविष्टो विष्णुरिति विष्णोर्हं
नामनी भवतः । कुत्सितार्थीयं पूर्वं भवतीत्यौपमन्यवः । * * * ॥
किन्ते विष्णोऽप्रख्यातमेतद् भवत्यप्रख्यापनीयं यन्नः प्रब्रूषे शेष
इव निर्वेष्टितोऽस्मीत्यप्रतिपन्नरश्मिरपि वा प्रशंसा-नामैवाभि-
प्रेतं स्यात् । किन्ते विष्णोः प्रख्यातमेतद् भवति प्रख्यापनीयं यदुत
प्रब्रूषे अग्निपिविष्टोऽस्मीति प्रतिपन्न-रश्मिः अग्नयोऽत्र रश्मय
उच्यन्ते तैराविष्टो भवति । मावर्पोऽस्मदपगूह एतत् । वर्ष इति
रूपं नाम वृणोतीति सतः । यदन्यरूपः समिथे सङ्ग्रामे भवसि

* “परिचक्ष्यभूत्”—इति ऋ० पाठः ।

† ऋ० वे० ४, ६, १५, ६ ।

संयत-रश्मिः (निर० नै० ५, ८)”—इति] तत्र कुस्मितार्थ-
 पक्षे योजना—हे “विष्णो !” “ते” तव तत् “नाम” “किं”
 “परिचक्षि” प्रख्याप्यं भवतीति शेषः [किं शब्दः क्षेपे । अप्रख्याप्य-
 मेव तद्भवति] “यत्” नामास्मभ्यं “प्र ववक्षे” प्रवृषे “शिपि-
 विष्टो अस्मि”—इति [अन्तर्णीतोपमानमेतत् । शेष इव निर्वे-
 ष्टितः तेजसा अन्नाच्छादितो भवामीति अस्त्रीलार्थ-वादिनीदं
 नाम न प्रशस्तमित्यर्थः । यद्वा, परिपूर्वीं चक्षिर्वर्जनार्थः तन्नाम
 किं चक्षि परिचक्ष्यं परिवर्जनीयं परित्याज्यं विरुद्धार्थ-प्रति-
 पादकत्वात् स्वतएव परित्यक्तं हि तत् । शिष्टं समानं पूर्व्वेण] ।
 अन्यम् उक्त-रूप-विलक्षणं यद् वैष्णवं रूपमस्ति “एतद्”
 “वर्षः” रूपम् “अस्मात्” अस्माकं “मा अप गूहः” अवगूढं संवृतं
 मा कुरु [गूह संवरणे (म्वा० उ०)] अपितु तदेव रूपं प्रकट-
 यति । वैष्णवस्य रूपस्य गूहने का प्रशक्तिरिति चेत्—“यद्”यस्मात्
 त्वम् “अन्यरूप इत्” रूपान्तरमेव धारयन् “समिधे” सङ्ग्रामे
 “बभूथ” अस्माकं सहायो भवसि तस्मात् त्वयेदं गूहनं न
 कार्यमिति ॥ प्रशंसा-पक्षे तु—हे विष्णो ! “ते” तव तत् “नाम”
 “किं” “परिचक्षि” प्रख्यातं भवति ? न प्रख्यापनीयं स्वतएव
 प्रख्यातम्, अप्रख्यातम् प्रख्यापनीयम् । किं तन्नाम ? “शिपिविष्टो
 अस्मि” आविष्टोऽस्मीति यन्नाम “प्रब्रूवे” । यत एवं प्रख्यातरूप-
 स्वमतोऽस्माद् कामनाद् वैष्णवं रूपं संवृत्तं मा कार्षीः । इदानीं
 गूढरूपोऽपि “यद्” यस्मात् त्वं गूढोऽपि ज्ञायसएवेति व्यर्थमेव
 तस्य रूपस्य गूहनं “समिधे” सङ्ग्रामे “अन्यरूपः” क्षत्रिम-रूपाद्
 यदन्यद् वैष्णवं रूपं श्रौयादिलक्षणं तादृग्रूप एव “बभूथ” भवति । /

तस्मात् त्वं गूढोऽपि ज्ञायस एवेति व्यर्थमेव तस्य रूपस्य गूह-
नम् । अतो बहु-तेजस्कं यद्वैष्णवं रूपं तदेवास्माकं प्रदर्शयेति
तात्पर्यार्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १०० १०१ १०२ १०३ १०४ १०५ १०६ १०७ १०८ १०९ ११० १११ ११२ ११३ ११४ ११५ ११६ ११७ ११८ ११९ १२० १२१ १२२ १२३ १२४ १२५ १२६ १२७ १२८ १२९ १३० १३१ १३२ १३३ १३४ १३५ १३६ १३७ १३८ १३९ १४० १४१ १४२ १४३ १४४ १४५ १४६ १४७ १४८ १४९ १५० १५१ १५२ १५३ १५४ १५५ १५६ १५७ १५८ १५९ १६० १६१ १६२ १६३ १६४ १६५ १६६ १६७ १६८ १६९ १७० १७१ १७२ १७३ १७४ १७५ १७६ १७७ १७८ १७९ १८० १८१ १८२ १८३ १८४ १८५ १८६ १८७ १८८ १८९ १९० १९१ १९२ १९३ १९४ १९५ १९६ १९७ १९८ १९९ २०० २०१ २०२ २०३ २०४ २०५ २०६ २०७ २०८ २०९ २१० २११ २१२ २१३ २१४ २१५ २१६ २१७ २१८ २१९ २२० २२१ २२२ २२३ २२४ २२५ २२६ २२७ २२८ २२९ २३० २३१ २३२ २३३ २३४ २३५ २३६ २३७ २३८ २३९ २४० २४१ २४२ २४३ २४४ २४५ २४६ २४७ २४८ २४९ २५० २५१ २५२ २५३ २५४ २५५ २५६ २५७ २५८ २५९ २६० २६१ २६२ २६३ २६४ २६५ २६६ २६७ २६८ २६९ २७० २७१ २७२ २७३ २७४ २७५ २७६ २७७ २७८ २७९ २८० २८१ २८२ २८३ २८४ २८५ २८६ २८७ २८८ २८९ २९० २९१ २९२ २९३ २९४ २९५ २९६ २९७ २९८ २९९ ३०० ३०१ ३०२ ३०३ ३०४ ३०५ ३०६ ३०७ ३०८ ३०९ ३१० ३११ ३१२ ३१३ ३१४ ३१५ ३१६ ३१७ ३१८ ३१९ ३२० ३२१ ३२२ ३२३ ३२४ ३२५ ३२६ ३२७ ३२८ ३२९ ३३० ३३१ ३३२ ३३३ ३३४ ३३५ ३३६ ३३७ ३३८ ३३९ ३४० ३४१ ३४२ ३४३ ३४४ ३४५ ३४६ ३४७ ३४८ ३४९ ३५० ३५१ ३५२ ३५३ ३५४ ३५५ ३५६ ३५७ ३५८ ३५९ ३६० ३६१ ३६२ ३६३ ३६४ ३६५ ३६६ ३६७ ३६८ ३६९ ३७० ३७१ ३७२ ३७३ ३७४ ३७५ ३७६ ३७७ ३७८ ३७९ ३८० ३८१ ३८२ ३८३ ३८४ ३८५ ३८६ ३८७ ३८८ ३८९ ३९० ३९१ ३९२ ३९३ ३९४ ३९५ ३९६ ३९७ ३९८ ३९९ ४०० ४०१ ४०२ ४०३ ४०४ ४०५ ४०६ ४०७ ४०८ ४०९ ४१० ४११ ४१२ ४१३ ४१४ ४१५ ४१६ ४१७ ४१८ ४१९ ४२० ४२१ ४२२ ४२३ ४२४ ४२५ ४२६ ४२७ ४२८ ४२९ ४३० ४३१ ४३२ ४३३ ४३४ ४३५ ४३६ ४३७ ४३८ ४३९ ४४० ४४१ ४४२ ४४३ ४४४ ४४५ ४४६ ४४७ ४४८ ४४९ ४५० ४५१ ४५२ ४५३ ४५४ ४५५ ४५६ ४५७ ४५८ ४५९ ४६० ४६१ ४६२ ४६३ ४६४ ४६५ ४६६ ४६७ ४६८ ४६९ ४७० ४७१ ४७२ ४७३ ४७४ ४७५ ४७६ ४७७ ४७८ ४७९ ४८० ४८१ ४८२ ४८३ ४८४ ४८५ ४८६ ४८७ ४८८ ४८९ ४९० ४९१ ४९२ ४९३ ४९४ ४९५ ४९६ ४९७ ४९८ ४९९ ५०० ५०१ ५०२ ५०३ ५०४ ५०५ ५०६ ५०७ ५०८ ५०९ ५१० ५११ ५१२ ५१३ ५१४ ५१५ ५१६ ५१७ ५१८ ५१९ ५२० ५२१ ५२२ ५२३ ५२४ ५२५ ५२६ ५२७ ५२८ ५२९ ५३० ५३१ ५३२ ५३३ ५३४ ५३५ ५३६ ५३७ ५३८ ५३९ ५४० ५४१ ५४२ ५४३ ५४४ ५४५ ५४६ ५४७ ५४८ ५४९ ५५० ५५१ ५५२ ५५३ ५५४ ५५५ ५५६ ५५७ ५५८ ५५९ ५६० ५६१ ५६२ ५६३ ५६४ ५६५ ५६६ ५६७ ५६८ ५६९ ५७० ५७१ ५७२ ५७३ ५७४ ५७५ ५७६ ५७७ ५७८ ५७९ ५८० ५८१ ५८२ ५८३ ५८४ ५८५ ५८६ ५८७ ५८८ ५८९ ५९० ५९१ ५९२ ५९३ ५९४ ५९५ ५९६ ५९७ ५९८ ५९९ ६०० ६०१ ६०२ ६०३ ६०४ ६०५ ६०६ ६०७ ६०८ ६०९ ६१० ६११ ६१२ ६१३ ६१४ ६१५ ६१६ ६१७ ६१८ ६१९ ६२० ६२१ ६२२ ६२३ ६२४ ६२५ ६२६ ६२७ ६२८ ६२९ ६३० ६३१ ६३२ ६३३ ६३४ ६३५ ६३६ ६३७ ६३८ ६३९ ६४० ६४१ ६४२ ६४३ ६४४ ६४५ ६४६ ६४७ ६४८ ६४९ ६५० ६५१ ६५२ ६५३ ६५४ ६५५ ६५६ ६५७ ६५८ ६५९ ६६० ६६१ ६६२ ६६३ ६६४ ६६५ ६६६ ६६७ ६६८ ६६९ ६७० ६७१ ६७२ ६७३ ६७४ ६७५ ६७६ ६७७ ६७८ ६७९ ६८० ६८१ ६८२ ६८३ ६८४ ६८५ ६८६ ६८७ ६८८ ६८९ ६९० ६९१ ६९२ ६९३ ६९४ ६९५ ६९६ ६९७ ६९८ ६९९ ७०० ७०१ ७०२ ७०३ ७०४ ७०५ ७०६ ७०७ ७०८ ७०९ ७१० ७११ ७१२ ७१३ ७१४ ७१५ ७१६ ७१७ ७१८ ७१९ ७२० ७२१ ७२२ ७२३ ७२४ ७२५ ७२६ ७२७ ७२८ ७२९ ७३० ७३१ ७३२ ७३३ ७३४ ७३५ ७३६ ७३७ ७३८ ७३९ ७४० ७४१ ७४२ ७४३ ७४४ ७४५ ७४६ ७४७ ७४८ ७४९ ७५० ७५१ ७५२ ७५३ ७५४ ७५५ ७५६ ७५७ ७५८ ७५९ ७६० ७६१ ७६२ ७६३ ७६४ ७६५ ७६६ ७६७ ७६८ ७६९ ७७० ७७१ ७७२ ७७३ ७७४ ७७५ ७७६ ७७७ ७७८ ७७९ ७८० ७८१ ७८२ ७८३ ७८४ ७८५ ७८६ ७८७ ७८८ ७८९ ७९० ७९१ ७९२ ७९३ ७९४ ७९५ ७९६ ७९७ ७९८ ७९९ ८०० ८०१ ८०२ ८०३ ८०४ ८०५ ८०६ ८०७ ८०८ ८०९ ८१० ८११ ८१२ ८१३ ८१४ ८१५ ८१६ ८१७ ८१८ ८१९ ८२० ८२१ ८२२ ८२३ ८२४ ८२५ ८२६ ८२७ ८२८ ८२९ ८३० ८३१ ८३२ ८३३ ८३४ ८३५ ८३६ ८३७ ८३८ ८३९ ८४० ८४१ ८४२ ८४३ ८४४ ८४५ ८४६ ८४७ ८४८ ८४९ ८५० ८५१ ८५२ ८५३ ८५४ ८५५ ८५६ ८५७ ८५८ ८५९ ८६० ८६१ ८६२ ८६३ ८६४ ८६५ ८६६ ८६७ ८६८ ८६९ ८७० ८७१ ८७२ ८७३ ८७४ ८७५ ८७६ ८७७ ८७८ ८७९ ८८० ८८१ ८८२ ८८३ ८८४ ८८५ ८८६ ८८७ ८८८ ८८९ ८९० ८९१ ८९२ ८९३ ८९४ ८९५ ८९६ ८९७ ८९८ ८९९ ९०० ९०१ ९०२ ९०३ ९०४ ९०५ ९०६ ९०७ ९०८ ९०९ ९१० ९११ ९१२ ९१३ ९१४ ९१५ ९१६ ९१७ ९१८ ९१९ ९२० ९२१ ९२२ ९२३ ९२४ ९२५ ९२६ ९२७ ९२८ ९२९ ९३० ९३१ ९३२ ९३३ ९३४ ९३५ ९३६ ९३७ ९३८ ९३९ ९४० ९४१ ९४२ ९४३ ९४४ ९४५ ९४६ ९४७ ९४८ ९४९ ९५० ९५१ ९५२ ९५३ ९५४ ९५५ ९५६ ९५७ ९५८ ९५९ ९६० ९६१ ९६२ ९६३ ९६४ ९६५ ९६६ ९६७ ९६८ ९६९ ९७० ९७१ ९७२ ९७३ ९७४ ९७५ ९७६ ९७७ ९७८ ९७९ ९८० ९८१ ९८२ ९८३ ९८४ ९८५ ९८६ ९८७ ९८८ ९८९ ९९० ९९१ ९९२ ९९३ ९९४ ९९५ ९९६ ९९७ ९९८ ९९९ १०००

शंसामिवयुनानिविद्वान् ।

तत्त्वागृणामितवसमतव्यान्

क्षयन्तमस्यरजसःपराके ॥ २ * ॥

हे “शिपिविष्ट” रश्मिभिराविष्ट ! विष्णो ! “ते” तव “तत्”
प्रसिद्धं विष्णुरिति प्रख्यातं नाम “अर्थः” स्वामी स्तुतीनां
हविषां वा तथा “वयुनानि” ज्ञातव्यान्वर्थजातानि† “विद्वान्”
जानन् यच्च “हव्यम्” आह्वान-योग्यं नाम अहम् “अद्य” इदानीं
प्रशंसामि प्रकर्षेण स्तौमि । “तवसं” प्रवृद्धं‡ तं “त्वा”
त्वां विष्णुम् “अतव्यान्” अतवीयान्॥ अष्टवतरोऽहं “गृणामि”
स्तौमि । कीदृशम् ? “अस्य” “रजसः” लोकस्य “पराके” दूर-
देशे क्षयन्तं निवसन्तम् ॥ २ ॥

● ऋ० वे० ५, ६, २५, ५ ।

† ‘वयुनानि—नामाति’—इति वि० ।

‡ ‘तवसं—बलवन्तस्’—इति वि० ।

॥ ‘अतव्यान्—यः स्थापयितुं न शक्यते सोऽतव्यः’—इति वि० ।

अथ तृतीया ।

१ २   ३ १ २   २ २   ३
वषट्तेविष्णवासआकृणोमि

१ २   ३ २
तन्मेजुषस्त्रिपिविष्टहव्यम् ।

१ २   ३ २ ३   १ २
वर्द्धन्तुत्वासुष्टुतयोगिरोमे

३ १ २   ३ २ २   १ २
यूयम्यातस्त्रिभिःसदानः ॥ ३ * ॥ ४

हे “विष्णो !” “ते” तुभ्यं “आसः” आस्यात् “आ” अभि-
मुखं “वषट् कृणोमि” वषट्कारेण हविर्याचयामि । हे त्रिपि-
विष्ट” त्रिपथो रश्मयस्तैराविष्ट ! विष्णो ! “तत्” वषट्कृतं
“मे” मदीयं “हव्यं” हविः† “जुषस्त्रि” सेवस्त्रि । “सुष्टुतयः”
शोभन-स्तुत्यात्मिकाः “गिरः” वाचय “त्वा” त्वां “वर्द्धन्तु” वर्द्ध-
यन्तु । हे विष्णो “यूयं” [बहुवचनं पूजार्थम् । यद्वा,] भव-
दादयो देवाः सर्वे “स्त्रिभिः” अविनाशिभिः “नः” अस्मान्
“सदा” सर्वदा “पात” रक्षत ॥ ३ ॥ ४

५   ३ २ २   ४ २   १
॥ गौरीवितम् ॥ किमित् । तेवाश्रयि । णोपरिचा ।

१ २   २   २   १ २   २ २
क्षिनामप्रयदवक्षेत्रिपिविष्टोअस्माश्श्रयि । मावर्षाआ ३ १

* ऋ० वे० ५, ६, २४, ७ ।

† ‘हव्यं’—चरुपुरोडाशादि लक्षणम्—इति वि० ।

अथ द्वितीय-खण्डे*—

वायोऽशुक्रोऽयामीति लृचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ १ २   ३ २ ३ २ ३ १ २
वायोऽशुक्रोऽयामीतेमध्वोऽग्रन्दिविष्टिषु ।

१ २ ३ १*२   ३ १ २ ३ १ २
आयाहिसोमपीतयेस्पर्होदेवनियुत्वता ॥ १ ॥

हे “वायो !” तुभ्यं “शुक्रः” ‡ दीप्तोऽहं “मध्वः” मधुरं सोम-
रसं [कर्मणि षष्ठी (२, ३, ६५)] “अग्रम्” इतरेभ्यः पूर्वम्णा
“अयाभि” प्रापयामि [अयतिरन्तर्भावित-ण्यर्थः] । किमर्थम् ?
“दिविष्टिषु” दिवो द्युलोकस्थेष्वणेषु सस्य, हे “देव” वायो !
“स्पर्हः” सृष्टृणीयस्त्वं “नियुत्वता” नियुद् वायोः प्रतिनियतो-
ऽश्वः §, तेन साधनेन “आयाहि” “सोमपीतये” सोमपानाय ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २   ३ १ २   ३ १ २
इन्द्रश्चवायवेषाँसोमानाम्पीतिमर्हयः ।

१ १२   २२   १ २ ३   ३ १ ३ २
युवाँहियन्तीन्द्रवोनिम्नमापोनसाध्रप्रक ॥ २ ॥

* ‘इदानीं राजसूयउच्यते’—इति वि० ।

† ऋ० वे० ३, ७, २३, १ ।

‡ ‘शुक्रः सोमउच्यते’—इति वि० ।

§ ‘अग्र’—प्रधानभूतम्—इति वि० ।

§ ‘नियुन्ती वायोः’—इति निघण्टावश्वनामसु (१, १५, १०) प्राठादिति भावः ।

॥ ऋ० वे० ३, ७, २३, १ ।

हे “वायो” त्वम् “इन्द्रश्च” “एषां” गृहीतानां सोमानां
 “पीति” पानम् “अर्हथः” । “युवां” “इन्द्रवः” वाप्युदकाः
 सोमाः “यन्ति” प्राप्नुवन्ति “निम्न” स्वात-प्रदेशम् “आपः न
 सध्राक्” उदकानि यथा सहैव गच्छन्ति तद्वत् सर्वे सोमा युवां
 “यन्ति हि” ॥ ३ ॥

अथ तृतीया ।

१ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

वायविन्द्रश्चशुष्मिणासरथश्शवसस्यतो ।

३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २

नियुत्वन्तानञ्जतयआयातस्सोमपीतये ॥ १ * ॥ ५

हे “वायो !” त्वम् “इन्द्रश्च” “शवसः” बलस्य “पती”
 पालयितारौ अतएव “शुष्मिणा” बलवन्तौ “नियुत्वता” नियुत्-
 सञ्ज्ञाश्ववन्तौ युवां “सरथ” समानमेव रथमारुह्येति शेषः ।
 “नः” अस्माकम् “ऊतये” रचनाय “सोमपीतये” सोम-पानाय
 च “आयातम्” आगच्छन्तः [यद्वा, सरथमधितिष्ठन्तमारुह्य
 चायातमिति वाक्य-द्वयम्] ॥ ३ ॥ ५

अधक्षपेति तृचात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ १ २ २ ३ १ २ ३ १ २ २

अधक्षपापरिष्कृतोवाजा अभिप्रगाहसे ।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २

यदीविवस्सतोधियोद्धरिर्हिन्वन्तियातवे ॥ १ † ॥

“क्षपा” [“सुपां सु-लुगिति (७, १, ३६) पञ्चम्या आकारः]
 क्षपाया रात्रेः “अथ” अनन्तरं प्रातःकाले “परिष्कृतः” [भूष-
 णार्थे “सम्पर्युपेभ्यः (६, १, १३७)”—इति करोतेः सुङागमः]
 अङ्गिरलङ्कृतः [यद्वा, क्षपयित्वां सेनायामलङ्कृतः] सन् हे सोम !
 त्वं “वाजान्” अन्नानि बलानि च “अभि” लक्ष्य “प्र गाहसे”
 प्रगच्छसि । “विवस्वतः” परिचरणवतः यजमानस्य* “धियः”
 कर्म-साधन-भूता अङ्गुलयः “हरि” हरितवर्णं त्वामंशं
 “यातवे” पात्राण्यभिगमनाय “यदि” “हिन्वन्ति” प्रेरयन्ति
 तर्हि सवनानि गच्छसीति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

११

३२३ १२३ १२

तमस्यमर्ज्यामसिमदोयइन्द्रपातमः ।

१२ २२३ १ १३२३२ ३१ २३१२

यङ्गावआसभिर्द्धुःपुरानूनञ्चसुरयः ॥ २ ॥

“अस्य” सोमस्य “त” रसं “मर्ज्यामसि” मर्जयामः शोध-
 यामः अलङ्कुर्मी वा “यः” “मदः” मदकरः रसः “इन्द्रपातमः”
 इन्द्रेणात्यन्तं पीतो भवति । किञ्च “गावः” गन्तारः “सुरयः”
 स्तीतारः “पुरा च” “नूनं” इदानीं च “यं” सोम-रसम् “आ-
 सभिः” आस्यैः “द्धुः” धारयन्ति च पिबन्तीति यावत् [यद्वा,
 ‘गावः’ धेनवः ‘यं’ सोमं तृणादिष्ववस्थितम् ‘आसङ्गिः’ आस्यैः
 ‘द्धुः’ धारयन्ति तृणरूपेण भक्षयन्ति ॥ २ ॥

* ‘विवस्वतः—आदित्यस्य’—इति वि० ।

† ऋ० वे० ७, ४, २५, १ ।

अथ तृतीया ।

१८ २८ ३ १ २ ३ २ ३ २ २८

तङ्गाथयापुराण्यापुनानमभ्यनूषत ।

३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २

उतोऽकृपन्तधीतयोदेवानान्नामविभ्रतीः ॥ ३ * ॥ ६

“पुनानं” पूयमानं सोमं “पुराण्या” पुराकृतया “गाथया” स्तुत्या “अभि अभ्यनूषत” स्तोतारोऽभिक्षुवन्ति [नु स्तवने (अदा० प०), लुङि रूपम्] । “उतो” अपिच “नाम” कर्मार्थं नमनं “विभ्रतीः” विभ्राणाः “धीतयः” अङ्गुलयः “देवानां” सोम-रूप-हविः-प्रदानाय “कृपन्त” कल्पयन्ति समर्था भवन्ति ॥ ३ ॥ ६

अश्वन्नत्वेति तृचात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

२ ३ २ ३ २ १ ३ १ २ ३ १ २ २८

अश्वन्नत्वावारवन्तंवन्द्याअग्निन्नमोभिः ।

३ १ २ ३ १ २

सम्माजन्तमध्वराणाम् ॥ १ † ॥

“अध्वराणां” यज्ञानां “सम्माजन्तं” सम्माट्-स्वरूपं स्वाभिनम् “अग्निं” “नमोभिः” स्तुतिभिर्हविर्भिर्वा “वन्द्यै” वन्दितुं प्रवृत्ता इति शेषः । अग्नेर्दृष्टान्तः—“वारवन्तं” वाल-युक्तम् “अश्वं न” अश्वमिव अश्वो यथा वालेन बाधकान् मशक-मच्छिकादीन्

* ऋ० वे० ७, ४, २५, ४ ।

† ऋ० ऋ० १, १, २, ७ (१भा० १२० पृ०)=ऋ० वे० १, २, १२, १ ।

परिहरति, तथा त्वमपि ज्वालाभिरस्मद्दिरोधिनः परिहरसी-
त्यर्थः । [वारवन्तं—मतुपः पित्वादनुदात्तत्वम् ; घञो जित्वा-
दाद्युदात्तो वार-शब्दः, “कर्षात्वतः (६, १, १५८)” —इति
अन्तोदात्तत्वं व्यत्ययेन प्रवर्त्तते ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १३ २२ ३१ २ ३१ २
सघानःसुनुःश्वसापृथुप्रगामासुशेवः ।

३ २ ३ १ २
मीढ्वां अस्माकम्बभूयात् ॥ २ * ॥

“स घ” स एवाग्निः† “नः” अस्माकं “सुशेवः” सुसुखो
भवत्विति शेषः । कीदृशः ? “श्वसा” बलस्य श्वसः “सुनुः”
पुतः [विभक्ति-व्यत्ययः] “पृथुप्रगामा” पृथु-प्रगमनः [प्रकर्षेण
गमनं प्रगामः हलश्च (३, ३, १२१)] —इति घञ्, पृथुः
प्रगामो यस्यासौ पृथु-प्रगामः, “सुपां सु-लुक् (७, १, ३८)” —इति
पूर्वसवर्णश्चाकारः, बहुव्रीहौ पूर्वपदप्रकृतिस्वरत्वम् (८, २, १)] किञ्च
“अस्माकं” “मीढ्वां” [मिह सेवने (भा० प०)] —इत्यस्मात्
कसु-प्रत्ययान्तो “दाश्वान् साह्वान् मीढ्वांश्च (६, १, १२)” —
इति निपातितः] कामानां वर्धिता “बभूयात्” [भवतेऽङ्कान्दस-
लिटः तिङां तिङ्गे भवन्तीति तिङादेशः, यासुट्, स्थानि-
वशावात् शबभाव-द्विवचने “भवतेरः (७, ४, ७३)” —इत्यत्वं
“तिङः (८, १, २७)” —इति निघातो भवत्वित्यर्थः ॥ २ ॥

* ऋ० वे० १, २, २२, २ ।

† ‘घ-इति पादप्रकरणः’ —इति वि० ।

अथ तृतीया ।

१ ० १ १ ३ १ २ १ ३
सनोदूराच्चनिमर्त्यादधायोः ।

१ १ २ ३ १ ३ १ १
पाहिसदमिद्विश्वायुः ॥ ३ * ॥ ७

हे अग्ने ! “विश्वायुः” [इण्गतावित्यस्माद् भावे एतेर्णि-
जन्तात् पुंसि, विश्वमयनं गमनं यस्येति बहुव्रीहिः, बहुव्रीहौ
विश्वं सञ्ज्ञायाम् (६, २, १०६)—इति पूर्वोदात्तत्वं व्याप्त-गमन
इत्यर्थः] स त्वं “दूराच्च” दूरेऽपि आराच्च आसन्नाद् “मर्त्यात्”
मनुष्माद् वैरिणः “नः” अस्मान् “सदमित्” सर्वदैवम्, “नि
पाहि” नितरां पालय ॥ ३ ॥ ७

२ २ २ १ २
॥ वारवन्तीयोत्तरम् ॥ अश्वन्नत्वा । औक्षोहायि ।

२ ५ २ १ ५ १
वारावार२३४न्ताम् । वन्दाध्या२३४हायि । अग्रायिन्न

२ ३ ४ ४ ५ १ ३ ५ २ ३
मा३४ । औक्षोवा । इक्ष्वा२३४हायि । उज्जवा २ ३ ४

५ २ २ २ १ ० २ ३ ४ ५ १ २
भीः । सम्म्राज । तामध्वरा३४ । औक्षोवा । इक्ष्वा२३

५ ३ २ ५ ५
४हायि । औक्षो३१२३४ । णाम् । एक्षियाईहा ॥ (१)

* ऋ० वे० १, १, २१, ३ ।

† ‘इत्’—इति षट्-पूरणः—इति वि० ।

२ २ २ २ १ २ ३ ५ १ १
सघानः सा औचोहायि । नूःशावा २३४सा । पृथुप्रा २३४
५ १ २ २ २ ३ ४ ५ १ ३ ५
हा । गामासुशा ३४ । औचोवा । इहार ३४हायि ।
२ ३ ५ २ १ २ २ १ ७ ० ३ ४ ५
उज्जवार ३४वाः । मोढा ५ अ । स्नाकबभू ३४ । औचोवा ।
१ ३ ५ ३ २ ५ २
इहार ३४हायि । औचो ३१२३४ । यात् । एहिया ६
५ २ २ २ २ २ १ २ ३ ५
हा ॥ (२) सनोदुरा औचोहायि । चाअसार ३४हा ।
२ १ ५ १ २ ३ ४ ५ १ ३
निमार्त्तार ३४हायि । यादध्वा ३४ । औचोवा । इहार
५ २ ३ ५ २ १ २ १ ३ २
३४हायि । उज्जवार ३४योः । पाहिस । दामिदिश्वा ३४ ।
३ ४ ५ १ ३ ५ ३ २
औचोवा । इहार ३४हायि । औचो ३१२३४ । यूः ।
५ ५ ४
एहिया ६हा । चापूई । डा(३) ॥ १७ * ॥ [१]

१ २ ३ ५ १
॥ वारवन्तीयाद्यम् ॥ आश्वा । औचो २३४वा । ना
१ ३ ५ १ २ १ ३ ५
त्वा । औचो २३४वा । वारवन्तं वन्दध्या । आग्ना । औ
५ १ २ १ २ १ २ १
चो २३४वा । नमोभिः सम्म्राजन्ताम् । आध्वराणाम् ।

और३होवा ॥ (१) साघा । औहोर३४वा । नाःसा ।

औहोर३४वा । नुःशवसापृथुप्रा । गामा । औहोर

३४वा । सुशेवोमौद्वाअस्मा । काम्बभूयात् । और३

होवा ॥ (२) साना । औहोर३४वा । दूरा । औहो

र३४वा । चासाच्चनिमा । तीया । औहोर ३४वा ।

घायोःपाहिसदाम् । आयिदिश्वायूः । और ३होवा ।

होपृई । डा(३) ॥ १५ * ॥ [२] ७

त्वमिन्द्रप्रतूर्तिष्विति प्रगाथात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

त्वमिन्द्रप्रतूर्तिष्वभिविश्वाअसिस्पृधः ।

अशस्तिद्याजनितावृत्रतूरसित्वन्तूर्यतरुष्यतः ॥ १ ॥

हे “इन्द्र !” “त्व” “प्रतूर्तिषु” सङ्ग्रामेषु “विश्वाः” सर्वाः
“स्मृधः” युद्धकारिणीः शत्रु-सेनाः “अभि असि” अभिभवसि ।

* ज० गा० २३ प्र० १ अ० १५ सा० ।

५६ ज० आ० ४, १, २, ८ (१ मा० ६२९ पृ०) = अ० वे० ६, ७, ३, ५ ।

किञ्च, हे “तूर्य्यः” शत्रूणां बाधकेन्द्र ! “अशस्तिहा” दैव्यानां मशस्तीनां हन्तासि । “जनिता” असुरेभ्यः अशस्तीनां जनयिता चासि । अतएव “विश्वतूः” सर्वस्य दाह-वर्गस्य सर्व-प्रकारेण वा हिंसिता “असि” “तूर्य्यतः” बाधकांश्च बाधमानोऽसि ॥ १ ॥

• अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २

अनुतेषुअन्तुरयन्तमीयतुः

३ १ ३ २ १ ३ १ २

क्षौणीशिशुन्नमातरा ।

१ २ ३ १ २

३ १ २

विश्वस्तेस्पृधःअथयन्तमन्यवे

३ १ २ २ ३ १ २

वृचंयदिन्द्रतूर्वसि ॥ २ * ॥ ८

हे इन्द्र ! “ते” तव “शस्त्र” बलं “तुरयन्तं” शत्रुं हिंसन्तं । “क्षौणी” व्यावाष्टिष्व्यो “मातरा” मातरौ “शिशुं न” शिशुमिव “अनु ईयतुः” अगच्छतः, गमन-मात्रेदृष्टान्तः । किञ्च, हे इन्द्र ! त्वं “यद्” यस्मात् “वृचं” वृच-नामानं शत्रुं “तूर्वसि” हंसि । अतः “ते” तव “मन्यवे” क्रोधाय “विश्वाः” सर्वाः “स्पृधः” सङ्ग्राम-कारिण्यः सेनाः “अथयन्त” अथयिता खिन्ना भवन्ति ॥ २ ॥ ८

* ऋ० वे० ६, ७, ३, ६ ।

† ‘तुरयन्तं’—शौघ-मन्तारम्—इति वि० ।

॥ अभीवर्त्तम् ॥ तुवा ३ मा३यिन्द्रप्रतूर्तिष्ठावा । आ
 भिविश्वाः । असायिस्था१र्द्धा२ः । आशस्तिद्वा३१२३४ ।
 जनितावृ । त्रतूरा१सा२रयि । तुवान्तू१र्या२ । तरू३ ।
 घ्या२३४५ । ता२३४५ ॥ (१) तुवा३तू३र्यन्तरू३थतोवा ।
 तूवंतू३र्य । तरू३घ्या१ता२ः । आनुते३शू३१२३४ । अन्तु
 रय । तमायिया१तू२ः । क्षोणायि३शा१यि३शू२म् । नमा
 ३ । ता२३४५ । रा२३४५ ॥ (२) क्षोणा ३ यिशा
 ३ यि३शू३न्नमा३तरोवा । क्षोणी३शि३शू३म् । नमा३ता १ रा
 २ । वायि३श्वा३स्ता३१२३४यि । स्पृध३अथय । तमान्या१
 वा२रयि । वृत्रा३या१दा२ । द्रतू३ । वी२३४५ । सा२३
 ४५यि(३) ॥ १८ * ॥ [१] ८

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्यसप्तदशस्याध्यायस्य

द्वितीयः खण्डः ॥ २ ॥

अथ द्वितीय-खण्डे—

यज्ञइन्द्रमिति त्वचं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा । ३

११२ १२

३२३

३१२

यज्ञइन्द्रमवर्ज्यद्यद्भूमिं व्यवर्तयत् ।

३

११

३२

३१

चक्राणोपशन्दि वि ॥ १ * ॥

“यज्ञः” यजमानैरनुष्ठेयमानो यागः “इन्द्र” देवम् “अव-
र्जयत्” [अयते हि—“इन्द्र इदं हविरजुषतावीवृधतमहो
ज्यायो कृतः”—इति] “यद्” यस्मात् “भूमिं” पृथिवीं “व्यव-
र्तयत्” उष्ट्यादि-प्रदानेन विशेषेण वर्त्तमानमकरोत् । किङ्कु-
र्वन् ? “दिवि” अन्तरिक्षे मेघम् “ओपषम्” उपेत्य शयानं
“चक्राणः” कुर्वन् [यद्वा, आत्मनि समवेतो वीर्य-विशेष ओपषः,
तमन्तरिक्षे कुर्वन्] ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२

१२

३२

३१

२

३२

व्याहन्तरिक्षमतिरन्मदे सोमस्य रोचना ।

२३

१

२२

३२

इन्द्रो यदभिनदलम् ॥ २† ॥

● ङ० आ० २, १, ३, ७ (१भा० १०१ पृ०) = ङ० वे० ६, १, १४, ५

† ङ० वे० ६, १, १४, २ ।

“सोमस्य” पानेन “मदे” हर्षे सति* “रोचना” रोचमानम्
 “अन्तरिक्षम्” अयम् “इन्द्रः” “वि अतिरन्” व्यवर्धयत्† “यद्”
 यस्मात् कारणात् “वलम्” आहत्य-स्थितमसुरं मेघं वा “अभि-
 नत्” व्यदारयत् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१२ २२ ३१ २ ३ १२ १२ १२ ३ २
 उद्गाआजदङ्गिरोभ्यआविष्कृण्वन्गुहासतीः ।

३ १ २ ३ २
 अर्वाञ्चन्ननुदेवलम् ॥ ३ § ॥ ८

“अङ्गिरोभ्यः” ऋषिभ्यः॥ वलानुचरैः पणिभिरपहृता गाः
 “उद्गाजत्” उदगमयत् । किङ्कुर्वन् ? “गुहा” गुहायां विले
 “सतीः” विद्यमाना यथा न दृश्यन्ते तथा पणिभिर्निगूढास्ता गाः
 “आविष्कृण्वन्” प्रकाशयन् । अपिच पणीनामधिपतिं “वलम्”
 असुरमपि “अर्वाञ्चम्” अधोमुखं “नुदे” प्रेरितवान् ॥ ३ ॥ ८

अथ तृचात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१२ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
 त्वमुवःसन्नासाहंविश्वासुगीर्ध्वायतम् ।

१ १ ३ १ २
 आचावयस्यूतये ॥ १ § ॥

* ‘मदे—सोमस्य मद्यार्थम्’—इति वि० ।

† ‘वि—अन्तरिक्षम्, अतिरत्—विधिनेन प्रकारेण अन्तरिक्षं व्यापयति’—
 इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ६, १, १५ ३ ।

॥ ‘अङ्गिरोभ्यः—अङ्गिरो नाम देवाः’—इत्यादि वि० ।

§ ऋ० आ० १, १, ३, ६ (१भा० २८६४०) = ऋ० वे० ६, ६, १६, १ ।

यजमानः स्तोतारं सम्बोधाह— हे स्तोतः ! “सत्रासाह”
[सत्रा-शब्दो बहु-वाची] बह्वनामभिवितारं [यद्वा, शत्रून्
स्व-बलेन सङ्गत्य जेतारं] “वः” युष्मदीयासु “विश्वासु”
“गौर्षु” सर्वेषु स्तोत्रेषु “आयतम्” विस्तृतं सर्वत्रेन्द्र एव
स्तूयते, तस्मात् तेषु “त्य” तम् “उ” [—इत्यवधारणे] तमेवेन्द्रम्
“जतये” अस्मद्रक्षणाय “आ चावयसि” [च्युङ् प्रुङ् गतो (म्वा०
आ०)] त्वदीयैः स्तोत्रैर्यज्ञं प्रत्याभिमुख्येनागमय ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३१२ २२ ३१ २ ३१२ २२
युष्मत्सन्तमनर्वाणो सोमपामनपच्युतम् ।

१२ २ ११
नरमवार्यक्रतुम् ॥ २ * ॥

एवं गुणोपेतमिन्द्रमागमय्याह—“युष्म” शत्रूणां सम्प्रहारकं
“सन्तम्” अतएव “अनर्वाणम्” अन्यैरधृत-गमनं, तस्मात्
“अनपच्युतं” सङ्ग्रामेषु शत्रुभिरहिंसितं, “सोमपां” सोमस्य
पातारम्, अस्य सोमस्य मदे सति “अवार्यक्रतु” भटैरनिर्वा-
णीय-कर्माणां, “नर” सर्वस्य नेतारम् । एतादृग्गुणोपेतं तमिन्द्र
मागमयेति पूर्वण् सम्बन्धः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

^१ ^{३२७} ^{३२६१} ^९
 शिक्षाण्डन्द्रायचापुरुविद्वाञ्छचीषम ।

^१ ^२ ^३ ^९ ^९ ^{११}
 अवानःपार्येधने ॥ ३ * ॥ १०

हे “ऋचीषम” स्तुत्या समी [यद्वा, ईष गति-हिंसादानेषु
 (भा० प०), अस्मादमः प्रत्ययः, सर्वगन्तव्य ! दर्शनीय ! वा] उक्त-
 गुणोपेत ! हे इन्द्र ! “विद्वान्” सर्व-विषय-ज्ञानवान् त्वम्
 “आ” शत्रुभ्यः आहृत्य “रायः” धनानि “नः” अस्मभ्यं
 “पुरु” बहुवारं “शिक्ष” वा प्रयच्छ [यद्वा, पुरु इति रायो विशे-
 षणम्, बहुनि धनानि प्रयच्छ । किञ्च, “पार्ये” पराः शत्रवः तत्र
 “धने” आजिहीर्षिते शत्रु-धने “नः” अस्मान् “अव” रक्ष ;
 शत्रून् हत्वा तद्धनेनास्मान् पालयेत्यर्थः ॥ ३ ॥ १०

^९ ^५ ^{२४२५}
 ॥ सत्रासाहीयम् ॥ त्या३४म् । उवःसत्रासाहम् ।

^५ ^{१२} ^{२२} ^१
 आ३वा । विश्वास्तुगीर्षाया३ताम् । आ३च्या । वार

* ऋ० वे० ६, ६, १६, ४।

† ‘ऋचीषम—ऋचीष इति कर्मनाम, कर्मणा सम्भोजनीयः’—इति वि० ।

‡ संहिता-पाठे तु “शिक्षा णः”—इति मूर्द्धन्-श्रुतिः तत्र “पूर्वपदात् (८, १,
 १०६)”—इति मूर्द्धन्ः ।

॥ संहिता-पाठे तु “शिक्षा”—इति दीर्घान्तः श्रूयते “द्व्यचीऽतस्मिन् (६, ९,
 १३५)”—इति दीर्घः ।

§ ‘पार्ये—परणीये धने—इति वि० ।

२ १ ५ २२ ३२ १ ५ ५
 ३या । सियौ३हो । वाहा३४३यि । ता२ ३ ४यो६चा
 २ १ २ ५
 यि ॥(१) युध्मा ३ ४म् । सन्तमनर्वाणम् । ओ ६ वा ।
 १२ २ १ २ १ २ १
 सोमपामनपच्यूरताम् । नार३राम् । आ२३वा । रि
 ५ २२ ३२ १ ५ ५ १
 यौ३हो । वाहा३४३यि । क्रार३४तो६चायि ॥(२) शि
 २ २ ५ ५ १ २ २
 क्षा३४ । ण३न्द्राय३ । ओ६वा । पु३रुवि३दा ३ ३
 १ १ २ १ ५ २२ ३२ २
 पा३रमा । आ३रवा । नार३पा । रियौ३हो । वाहा३४
 १ ५ ५
 ३यि । धार३४नो६चायि(३) ॥ ४ * ॥ [१] १०

तवत्यदिति तृचात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

२३ १ २ ३२ ३ २७ ३१२ ७१२ २२

तवत्यदिन्द्रियम्बहत्तवदक्षमुतक्रतुम् ।

१ १ ३ २ ३ १ २ १

वज्रं शिश्रतिधिषणावरेण्यम् ॥ १ १ ॥

हे इन्द्र ! “त्यत्” प्रसिद्धम् “इन्द्रियम्” इन्द्रस्य लिङ्गं
 “बहत्” प्रभूतं वीर्यं “धिषणा” स्तुतिः “शिश्रति” शिश्रति

* ऊ० गा० १३प्र० २२० ४पा० ।

† ऋ० वे० ६, १, १८, २ ।

‡ ‘इन्द्रियं-वीर्यम्’-इति वि० ।

तिष्णीकरोति । तथा “तव” त्वदीयं “दक्ष” शोषकं बलम्
 “उत” अपि च “कृतु” प्रज्ञानं बलं कर्म वा “वरेण्य” वरणीयं
 “वज्रम्” आयुधञ्च शिशाति तीक्ष्णीकरोति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१३१ १३१ १ ११२ ३१२
 तवद्यौरिन्द्रपौंस्यमृथिवीवर्द्धतिश्रवः ।

१३ १११
 त्वामापःपर्वतासश्चिन्विरे ॥ २ * ॥

हे “इन्द्र !” “द्यौः” द्युलोकः “तव” “पौंस्य” बलं “वर्द्धति”
 वर्द्धयति “श्रवः” त्वदीयं यशः “मृथिवी” वर्द्धयति [वृधेर्णन्ता-
 क्तेटि शपि “इन्द्रस्युभयथा (१, ४, ११७)”—इति आर्द्धधातुक-
 त्वात् “णेरनिटि (६, ४, ५१)”—इति टि-लोपः] तं “त्वाम्”
 “आपः” उदकान्यान्तरिक्षाणि “पर्वतासः च” पर्ववन्तो मेघाश्च
 गिरयश्च वा “चिन्विरे” प्रीणयन्ति स्वामित्वेन प्राप्नुवन्तीति
 वा ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१२ १२३१२ १२ ३११ ३११
 त्वाविष्णुर्वृक्षन्क्षयोमित्रो गृणातिवरुणः ।

१२ २२ ३२३१ २
 त्वांशर्द्धमिदत्यनुमारुतम् ॥ ३ † ॥ ११

हे इन्द्र ! “वृक्षन्” सहान् “क्षयः” निवास-हेतुः “विष्णुः”
 “मित्रः” “वरुणः” च “त्वां” “गृणाति”—स्तौति । तथा “मारुतं”

* ऋ० वे० ६, १, १८, २ ।

† ऋ० वे० ६, १, १८, ४ ।

मरुत्सम्बन्धि “शर्हः” बलं “त्वाम्” “अनु मदति” तव मदमनु-
लक्ष्य पश्चात् माद्यति त्वामनुमादयति वा ॥ ३ ॥ ११

॥ सौभरम् ॥ तवा^{५ ४}इत्या^२इदिन्द्रि^४यम्बृ^५होवा^५ । तवद^५
क्षमु^{१ ७}तक्रा^१रुतू^३वञ्चा^५रु^१म् । होयि^३ । शा^५रु^१इ^३यि^५शा^१ । ति^१
धिषणा^२ । वरा^५इ^१हो^३यि^५ । णा^{१ ३}रया^{५ २}र^{५ २}इ^{५ २}अ^{५ २}होवा^{५ २} ॥ (१)
तवा^{५ ४}इ^२हो^{५ २}इरिन्द्रि^{५ २}यौ^{५ २}सियोवा^{१ २} । पृथि^१वौ^३वर्द्ध^५ति^५श्चा^{१ ७}र^{१ ७}वा^{१ ७}स्तु^{१ ७}
वा^१रु^३म् । होयि^३ । आ^३रु^५इ^५पा^{१ २}ः । पर्व^५ता^५स^५ः । व^५हो^५इ^५
यि^२हो^२इ^{१ ३}यि^{५ २}हो^{५ २}यि^{५ २} । न्ना^{१ ३}रयि^{५ २}रा^{५ २}इ^{५ २}अ^{५ २}होवा^{५ २} ॥ (२) नुवा^{५ ४}
इवा^{० १}इ^५यि^५ष्णु^{५ ४}वृ^{५ ४}हन्^{१ २}क्षयोवा^{१ ७} । मि^{१ २}त्रो^{१ २}गृणा^{१ २}ति^{१ ७}व^{१ ७}रु^{१ ७}णा^{१ ७}स्तु^{१ ७}वा^{१ ७}
रु^१म् । होयि^३ । शा^३रु^५इ^५हो^१वा^५ । मद^५त्य^५ । नुमा^५इ^५हो^५इ^५ ।
रु^{१ २}तारु^{५ २}इ^{५ २}अ^{५ २}होवा^{५ २} । ऊ^{३ १ १ १ १}रु^{३ १ १ १ १}इ^{३ १ १ १ १} ॥ ५ * ॥ [१] ११

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायन्यस्य सप्तदशस्याध्यायस्य

तृतीयः खण्डः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थं खण्डे—

नमस्तेअग्नइति त्वचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ १ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ १
नमस्तेअग्नोजसेगृणन्तिदेवकृष्टयः ।

१ १ १ १ १
अमैरमित्रमर्ह्य ॥ १ * ॥

“देव” द्योतमान ! हे “अग्ने !” “ते” तुभ्यं “नमः गृणन्ति”
नमस्कार-शब्दसुच्चारयन्ति । किमर्थम् ? “अोजसे” बलाय
“कृष्टयः” मनुष्याः यजमानाः अतीऽहमपि गृणामीत्यर्थः ।
त्वच्च “अमैः” बलैः “अमित्र” शत्रुम् “अर्ह्य” नाशय ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ ३ ३ १ १ १ १ ३ १ २ २ १
कुर्वित्सुनोगविष्टयेसंवेषिषोरयिम् ।

१ २ ३ १ १
उरुक्रदुरुणस्कृधि ॥ २ † ॥

हे “अग्ने !” त्वं “नः” अस्माकं “गविष्टये” गवामेक्षणाय
“कुर्वित्सु” बहु “रयि” धनं “संवेषिषः” सम्प्रापय “उरुक्रत्”
त्वं “नः” अस्मान् “उरु क्रधि” ॥ २ ॥

* ऋ० आ० १, १, १, १ (१भा० १११ प्र०) = ऋ० वे० ६, ५, २५, ५ = य०

दे० ४, १८ ।

† ऋ० वे० ६, ५, २६, १ = य० वे० ४, ४१ ।

चथ तृतीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २
मानोअग्नेमहाधनेपरावर्गभारभृद्यथा ।

३ १ ३ २ ३ १ २
संवर्गसूरयिञ्जय ॥ ३ * ॥ १२

हे “अग्ने !” “नः” अस्मान्, अस्मिन् “महाधने” सङ्ग्रामे
“मा परावर्क” मा परित्याक्षीः “भारभृद यथा” भारवाही यथा
भारमन्ते परित्यजति तद्वत् “संवर्ग” शत्रुभ्यः सहच्छाद्यमानं
“रयि” धनं “सं जय” अस्मदर्थम् ॥ ३ ॥ १२

१ २ ३ १ २ ३ १
॥ जराबोधीयम् ॥ नमस्तओवा । आओजसायि ।

१ १ २ ३ १ २
गृणान्ता२रयिदे । वक्त्रष्टायाः । अमायिरा१मा२रयि

४ ५ ३ २ १ १ २ १
त्राम् । अ । दयो३४५ई । डा ॥ (१) कुवित्सनोवा । गा

२ १ २ १ ० २ १ १
विष्टयायि । अग्रायिसा२३वे । पिषोरायायिम् । उरू

२ ४५ ५ ३ २ २ २ १
कृ१दूर३रू । णः । कृधो३४५ई । डा ॥ (२) मानोअग्ने

२ १ २ १ १ २ १ १
वा । माहाधनायि । परावा २ ३ र्गर्भा । रभृद्याथा ।

* ऋ० वे० ६, ४, २६, २ ।

† ‘संवर्ग’—सस्यम् गर्वां वर्गम्—इति वि० ।

संवा^२र्गा^{४५} १ सा^५ २ ३ रा । यि^{३१}म् । जयो ३ ४ ५ ई ।

डा(३) ॥ १६ * ॥ [१] १२

अथ समस्यमन्यवदति तृचात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,
तत्र प्रथमा ।

१ १ ३ २ ३ १ ३ १ २ ३ १ १
समस्यमन्यवैविशोविश्वानमन्तकृष्टयः ।

३ १ २ ३ १ २
समुद्रायैवसिन्धवः ॥ १ † ॥

“विशः” विशन्त्यः “विश्वाः” सर्वाः “कृष्टयः” प्रजाः “अस्य” इन्द्रस्य “मन्यवै” क्रीधाय [यहा, मन्युर्मनन-साधनं स्तोत्रं तदर्थं “सं नमन्त” सम्यक् स्वतएव प्रह्वीभवन्ति उच्चारयन्ति वा । तत्र दृष्टान्तः— “समुद्राय इव” यथा समुद्रमुदधिं प्रति “सिन्धवः” स्यन्दन-शीला नद्यः स्वयमेव नमन्ते, तद्वत् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ १ ३ १ २
विचिद्वृत्रस्यदोधतःशिराविभेदवृष्णिना ।

१ २ ३ १ २
वज्रेणशतपर्वणा ॥ २ ‡ ॥

* क० गा० १६५० १ अ० १ सू० १ ।

† क० आ० २, १, ५, २ (१ भा० ३२६ पृ०) = क० वे० ५, २, ८, ४ ।

‡ क० वे० ५, ८, १०, १ ।

“चित्” [—ग्रन्थोऽप्यर्थः सच भिन्नक्रमः] “तत्रत्य” आवरक-
स्यापि “दोधतः” अत्यर्थं भृशं वा जगत् कम्पयतः सुरस्य “शिरः”
मूर्ध्नि “शतपर्वणा” शत-सङ्क्रान्ति-पर्वणि धारा यस्य तादृशेन
“वृष्णिना” सेचन-समर्थेन वीर्यवता वज्रेण इन्द्रः “वि बिभेद्”
विचिच्छेद् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

२ ३ १ २ ३ २ उ ३ १ २
ओजस्तदस्यतित्विषउभेयत्समवर्त्तयत् ।

१ ३ १ २ ३ १ २
इन्द्रश्चर्मवरोदसी ॥ ३ * ॥ १३

“अस्य” इन्द्रस्य “तत्” “ओजः” बलं “तित्विषे” दीदिषे
[त्विष दीप्तौ (भा० उ०)] “यत्” येन ओजसा अयम् “इन्द्रः”
“उभे” “रोदसी” द्यावापृथिव्यौ “चर्म इव” “समवर्त्तयत्”
सम्यग् वर्त्तयति [यथा कश्चित् किञ्चित् चर्म कदाचिद् विस्तार-
यति कदाचित् सङ्कोचयति एवं तदधीने अभूतामित्यर्थः] ॥ ३ ॥ १३

अथ सुमन्नावस्तीति तृचामकं तृतीयं सूक्तम्,

तच्च प्रथमा ।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
सुमन्नावस्तीरन्तीह्नरी ॥ १ † ॥

* ऋ० वे० ५, ८, ५ ।

† मान्यत्र काण्डे वा ऋग् दृश्यते ।

हे इन्द्र ! तव अश्वौ “सुमन्वा” शोभन-ज्ञानौ* “वस्त्रौ” धन-
वन्तौ “रन्तौ” रमणीयौ “सूनरौ” सुष्ठु नेत्रौ [यद्वा, सुमन्वा
शोभन-मननीया मम स्तुतिः प्रवृत्तेति शेषः । अन्यत् समा-
नम्] ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१२ ३१ २३ २३ १२ २२ ३१
सरूपवृषन्नागह्यौभद्रौधुर्यावभि ।

२ ३ १२ २२
ताविमाउपसर्पतः ॥ २ ॥

हे “सरूप !” हे “वृषन्” कामानां वर्षकेन्द्र ! “भद्रौ
कल्याणौ “ह्यौ” रथे युज्यमानौ “धुर्यौ” वह्न-योग्यावश्वौ
“अभि आ गहि” आगच्छ अस्मद् यज्ञं प्रति शीघ्रं गच्छ “तौ”
“ह्यौ” अश्वौ “उप सर्पतः” त्वां सम्यक् सेवेते ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१२२ ३ १ २ ३२ ३ १ २
नीवशीर्षाणिमृद्वन्मध्य आपस्यतिष्ठति ।

१ १ ३ १ २ ३ १
ष्टङ्गेभिर्दशभिर्द्विंशन् ॥ ३ ॥ १४

* ‘सुमन्वा—सुवन्वा’—इति वि० ।

† नाप्येषा कश्चिदन्यत्र दृश्यते ।

‡ नैषादन्यत्र दृश्यते कश्चित् ।

हे ऋत्विग्जनाः ! “मध्ये” “आपस्य” रसस्य इन्द्रः “तिष्ठति” ।
किं कुर्वन् ? “दशभिः” दश-सङ्ख्याकैः “शृङ्गेभिः” अङ्गुलिभिः
हस्ताग्रैः उभाभ्यां “दिशन्” अस्मदभीष्टमर्थं प्रयच्छन् यज्ञे
तिष्ठति । हे ऋत्विग्यजमानाः ! तं पश्यत “शीर्षाणि नि मृद्व्” *
यूयमिन्द्रगमन-विषय-श्रेयांसि शिरसा धारयध्वमित्यर्थः ॥ ३ ॥ १४

॥ वारवन्तीयोत्तरम् ॥ ^{२२ २ १ १} सा^३ औ^३ हो^३ चायि । मा^३ २ ३ ४
^५ न्मा । वा^३ २ ३ ४ चायि । स्वा^३ यिरा^३ ३ ४ । औ^३ हो^३ वा । इ^३ हा
^५ २ ३ ४ चायि । उ^{२ १ ३} ङ्गवा^५ २ ३ ४ न्ती । ह^{१ २ ३} ना^५ ३ ४ । औ^३ हो^३ वा ।
^{१ २} इ^५ हा^{३ २} २ ३ ४ चायि । औ^५ हो^३ ३ १ २ ३ ४ । रा^५ यि । ए^५ च्छिया^३ ६
^५ हा ॥ (१) स^{१ २ २ २ १ २} रु^३ पवा^५ औ^३ हो^३ चायि । षा^३ ना^३ गा^३ २ ३ ४ ची ।
^{२ १} इ^५ मौ^३ भा^{१ २ २} २ ३ ४ चा । द्रौ^३ धुर्या^३ वा^{३ ४ २ ५} ३ ४ । औ^३ हो^३ वा । इ^३ हा^३ २
^५ ३ ४ चायि । उ^{२ २} ङ्गवा^५ २ ३ ४ भी । ता^{२ २ १ २ २} वि^{१ ०} मौ । ऊ^३ प^३ सर्षा^३ ३ ४ ।
^{१ २ ४ २ ५} औ^३ हो^३ वा । इ^{१ २} हा^५ २ ३ ४ चायि । औ^{३ २} हो^३ ३ १ २ ३ ४ । ताः ।
^५ ए^३ च्छिया^३ ६ हा ॥ (२) नौ^{३ २} व^३ शी^३ र्षा^३ औ^३ हो^३ चायि । णा^३ यि^३ मा^३ र्द्ध

* ‘निमृद्व्’ — निमृज्जमं कुर्व — इति, वि० ।

^५ २३४^{११}वाम् । ^५ मध्या^१आ^२२३४^२द्वा । ^१ पस्य^२तिष्ठा^३३४ । ^{३२ ४२} औहो
^५ वा । ^{१२} इद्वा^५२३४^२द्वायि । ^{२ ३} उज्ज^५वार^{१ १२ २}३४^२तायि । ^{१ ०} ष्ट^२ङ्ग^३भिः ।
^{१ ०} दाश^२भिर्द्वा^{३२ ४२ ५}३४ । ^{१३} औहो^५वा । ^{३२ १} इद्वा^४२३४^५द्वायि । ^{३२ १} औहो^४इ
^{५२} १२३४ । ^५ शान् । ^४ एहिया^५ईहा । ^४ चो^५प्रई । ^४ डा(३)॥१४*॥[१]१४

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायण्यस्य सप्तदशस्याध्यायस्य
 चतुर्थः खण्डः ॥ ४ ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमो हार्हं निवारयन् ।

पुमर्थान्तुरो देयाद् विद्यातीर्थ-महेश्वरः ॥ १७ ॥

॥ इति अष्टमप्रपाठकस्य प्रथमाङ्कः* ॥

इति श्रीमद्राजाधिराज-परमेश्वर-वैदिकमार्ग-प्रवर्तक-

श्रीवीर-बुक्क-भूपाल-साम्राज्य-धुरन्धरेण सायणा-

चार्य्येण विरचिते माधवीये सामवेदार्थप्रकाशे

उत्तरायण्ये सप्तदशोऽध्यायः

समाप्तः ॥ १७ ॥

—000@000—

* ऊ० गा० १३ प्र० २ सू० १४ सा० ।

† 'अष्टमस्य प्रथमोऽध्यायः, समाप्तोऽध्यायः'—इत्यादि वि० ।

यस्य निश्चितं वेदा यो वेदेभ्योऽखिलं जगत् ।
निर्गमे तमहं वन्दे विद्यातीर्थ-महेष्टरम् ॥ १८ ॥

॥ अथाष्टादशोऽध्यायश्चरभ्यते* ॥

तत्र,

प्रथमे खण्डे—

पन्यम्पन्यमिति लृचात्मकं प्रथमं सूक्तं,

तत्र प्रथमा ।

१ १ १ १ २ ३ १ १ १ १ २
पन्यम्पन्यमित्स्तोतारआधावतमद्याय ।

१ २ ३ १ २ १ २
सोमवीरायशूराय ॥ १ १ ॥

हे “स्तोतारः” अभिषोतारोऽध्वर्यवः ! “मद्याय” मादयि-
तव्याय “वीराय” विक्रान्ताय “शूराय” शौर्यवते इन्द्राय “पन्यम्
पन्यम् इत्” सर्वत्र स्तुत्यमेव “सोमम्” “आ धावत” अभिगमयत
प्रयच्छतेत्यर्थः ॥ १ ॥

* ‘इदानीमहोना उच्यते । द्विरात्र-प्रष्टतयष्टादशेष्टाः एकादशरात्र पौष्णरीक-
पर्यन्ताः’—इति वि० ।

† ख० पा० २, १, २, २ (१ सा० ३०४ पृ०) = ऋ० वे० ४, १, २१, ४ ।

अथ द्वितीया ।

१ १२ ३ १२ २ ३ १ २ ३ १ २

एहृहरीब्रह्मयुजाश्रमावक्षतःसखायम् ।

१ २ ३ १२ २२

इन्द्रज्यौर्भिर्गिर्वणसम् ॥ २ * ॥

“ब्रह्मयुजा” ब्रह्मणा मन्त्रेण स्तोत्रेण हविषा वा युज्य-
मानौ “श्रमा” श्रमो सुखकरो शक्तौ वा “हरी” अश्वौ “इहृ”
अस्मिन् यज्ञे “सखायं” समान-ख्यानं मित्रभूतम् “इन्द्रम्”
“आ वक्षत” आवहताम् । कीदृशमिन्द्रम् ? “गौर्भिः” स्तुतिभिः
प्रख्यापित-माहात्म्यं “गिर्वणसं” गिरा सम्भक्तारं स्तुतिभिः सम्भ-
जनीयं वा ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ २ ३ १२ २२ ३ २२ ३ २

पातावृत्रह्रासुतमाघागमन्नारेअस्मत् ।

१ २ ३ १ २

नियमतेशतमूतिः ॥ ३ † ॥ १

“सुतम्” अभिषुतं “पाता” पानशीलः [ताच्छिलिकस्तुन्
(३, २, १३५), “न लोकाव्यय (२, ३, ६८)” — इति कर्मणि
षष्ठ्याः प्रतिषेधः] “वृत्रह्रा” वृत्रस्यासुरस्य हन्ता इन्द्रः “आग-
मत्” “घ” ‡ [—इत्यवधारणे] आगच्छतैव, “अस्मत्” अस्मत्तः

* ऋ० वे० ५, ७, २२, २१ ।

† ऋ० वे० ५, ७, २२ १ ।

‡ ‘आ घ एतावुपसर्गौ’ — इति वि० ।

१८अ० १ख० १सू० १, २, ३] उत्तरार्चिकः ।

१७७

“आरे” दूरे देशे मा भवतु । आगत्य च “गतमूतिः” बहुविध-
रक्षणः इन्द्रः “नि यमते” अस्मदीयान् शत्रून् नियच्छतु तिर-
स्कारीतु [यद्वा धनान्यस्मभ्यं नियच्छतु ददातु] ॥ ३ ॥ १

१ २० १ ४ १२ १
॥ श्रौतकल्मम् ॥ पन्यम्यन्यमितोतारः । पन्यम्यन्यो

२ १ २ २ १२ ४ २ १ १
वा । आश्रितोतारः । आधाव । तारः । चाः

१ १ ३ ५ १ ४ २ २ २
चाः । मादीर्यारः ४या । सोमंवीराः । चाःहा ।

१४ २ १२ ४ २ १ १
यशुरारः ४या ४३ ॥ (१) एहद्वरीब्रह्मयुजै । हद्वरोवा ।

१ २ २ १ ४ २ १ २ १
ब्राह्मयुजै । शग्माव । चारः । हाःहाः । ताः

३ ५ १ ४ २ १ २
माखारः ४याम् । आग्निन्द्रजीर्भाश्रयिः । चाःहायि ।

१ २ १२ २ १२ २ २ २ १
गिर्वणारः ४मा ४३म् ॥ (२) पातावृत्रहास्तुतम् । पातावो

२ १ २ १ ४ २ १ २
वा । चाःहास्तुताम् । आघाग । मारः । चाः

२ १ ३ ५ १ २ २
हाश्रयि । नारेः ४आरः ४स्मात् । नायियमृताश्रयि । हा

२ १ २ १ २ १ २ १
३ चायि । शतमू २ ३ ती ३ ४ ३ । ओ २ ३ ४ ५ ई ।

डा(३) ॥ १ * ॥ [१] १

अथ आत्वाविशन्त्विति तृचात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

आत्वाविशन्त्विन्दवःसमुद्रमिवसिन्धवः ।

२३ ३ १ २

नत्वामिन्द्रातिरिच्यते ॥ १ ॥

हे “इन्द्र !” “इन्दवः” स्ववन्तः सोमाः “त्वा” त्वाम्
“आ विशन्तु” सर्वतः प्रविशन्तु । तत्र दृष्टान्तः—“समुद्रमिव
सिन्धवः” स्यन्दन-शीला नद्यः यथा समुद्रं जलाशयं सर्वतः प्रवि-
शन्ति तद्वत् । यतएवं तस्मात् हे “इन्द्र !” “त्वा” कश्चिदपि
देवो बलेन धनेन वा “नातिरिच्यते” नातिरिक्तो भवति सामर्थ्य-
वान् त्वत्तोऽधिको नास्तीत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

विव्यक्त्यमहिनावृषन्भक्ष्सीमस्यजायवे ।

१ २ ३ १ २

यइन्द्रजठरेषुते ॥ २ ॥

* ऊ० गा० १४ प्र० १ अ० १ सा० ।

† ऊ० आ० ३, १, ४ (१ भा० ४९६ प०) = ऋ० वे० ६, ६, १९, २ ।

‡ ऋ० वे० ६, ६, १९, २ ।

“भक्ष” पानं प्रति “महिना” महिम्ना “विव्यक्ष”
 सर्वतो व्याप्तवानसि [व्यचतेर्लिटि थलि “लिटाभ्यासस्योभयेषाम्
 (६,१,१७)”—इति सम्प्रसारणम्] हे “इन्द्र !” “यः” सोमः “ते”
 तव “जठरेषु” उदरेषु प्रविशति, तस्य पानं व्याप्तवानसीति
 शेषः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २   ३ २ १ १ २   १ १ ०
 अरन्तइन्द्रकुक्षयेसोमोभवतुवृत्रहन् ।

२ ३ १ २ ३ १ २
 अरन्ध्रामभ्यइन्द्रवः ॥ ३ * ॥ २

हे “वृत्रहन्” वृत्रस्यापामावरकस्यासुरस्य मेवस्य पापस्य वा
 हन्तः ! “इन्द्र !” सोऽस्माभिर्दीयमानः ‘ते’ तव “कुक्षये”
 “अरम्” अलं पर्याप्तो भवतु ! किञ्च, “इन्द्रवः” सर्वतः चरण-
 शीलाः सोमाः भवन्तु । “धामभ्यः” नानाविधेभ्यः शरीरेभ्यः
 तव तेजोभ्यो वा अरमलं पर्याप्ता भवन्तु [अनेन तेजसा हविर्भाक्
 त्वमस्तीति सूचितम् । अस्मदीयाः सोमा एव तव शरीरभूतेभ्यो
 देवेभ्य इति पर्याप्ता भवन्तु नान्यदीया इति भावः ॥ ३ ॥ २

१ १ २   २ १ २   १ १
 ॥ आष्टादध्रम् ॥ आत्वाविशन्विन्द्रवः । ऐयाद्वा

^{१ २}यि । ^{१ २}समुद्रा१मा२यि । ^{२२}वसायिन्वा१वार३ः । ^{१ २}ऐया२३
^२हायि । ^{१ २}नत्वामा१यिन्द्रा२ । ^{१ २}तिरायिव्या१ता २ ३ यि ।
^{१२}ऐया२३हायि । ^{१ २}नत्वामा१यिन्द्रा२ । ^{१ २}तिरायि१द्या२
^{२२}२३यि । ^{२२}ऐया२३हा३३यि ॥ (१) ^{२ १ २ १२ २}विव्यक्यम१हिना२वृषन् ।
^{१ २}ऐया२हायि । ^{१ २}भ॒क्षा१सो२मा२ । ^{१ १}स्यजाग१श्वा २ ३ यि ।
^{१२}ऐया२३हायि । ^{१ २}य॒त्रायिन्द्रा१जा२ । ^{१ २}ठरायि१षू२ता२३
^{१२}यि । ^{१२}ऐया२३हायि । ^{१ २}य॒त्रायिन्द्रा१जा२ । ^{१ २}ठरायि१षू२
^{१२}ता२३यि । ^{१२}ऐया२३हा३३यि ॥ (२) ^{१ २ १ २२}अ॒रन्त३इन्द्रकु१क्षये ।
^{१२}ऐया२हायि । ^{२ १ २}सो॒मो१भा२श्वा२ । ^{१ २}तुवा॒र्त्ता १ हा २ ३न् ।
^{१२}ऐया२३हायि । ^{१ २}अ॒रान्वा१मा२ । ^{१ २}भ्य॒त्रायिन्दा१श्वा२३ः ।
^{१२}ऐया२३हायि । ^{१ २}अ॒रान्वा१मा२ । ^{१ २}भ्य॒त्रायिन्दा१श्वा२३ः ।
^{१२}ऐया२३हा३३यि । ^१ओ॒र३३४५ई । ^१डा(३) ॥ २ * ॥ [१]

॥ उद्धृ^{१ २ २ १ २ १ २}णीयम् ॥ आत्वाविश^{१ २ १ २ १ २}न्विन्दव^{१ २ १ २ १ २}आ । समुद्राः ।

मिवसिन्ध्वा^२श्वाः । नत्वा^१र^२हो^२शयि । आर^२शयिन्द्रा ।

तिरा^{१ २}शयि^१च्या^२श्तायि । नत्वा^{२ ३}मा^४र^१श^{२ ५}यिन्द्रा । तायिरा^{१ २ ५}श

उवा^२श । उप् । च्या^२र^१तो^२श्प्र^२हायि ॥ (१) विव्य^{२ १}च्यु^२महि

नावृष^{१ २ १}न्ना । भक्ष^२सोम^२स्यजा^२ग^२श्वायि । यआ^१र^२हो^२शयि ।

द्रार^२शजा । ठरा^{१ २}शयि^{२ २}प्र^३श्तायि । यइन्द्रा^४श्प्र^५जा । ठारा^{१ ५}

श्उवा^२श । उप् । प्रू^१र^२तो^२श्प्र^२हायि ॥ (२) अरन्त^१इन्द्र^२कु

क्षय^{१ २ १}आ । सोमो^{२ २}भवतु^२त्रार^२श्हान् । अरा^१र^२हो^२शयि ।

धार^२श्मा । भ्यआ^{१ २}शयि^२न्दा^२श्वाः । अरन्धा^३र^४श्मा । भ्य

आ^५श्उवा^२श । उप् । दा^१र^२वो^२श्प्र^२हायि (३) ॥ १* ॥ [२] २

अथ जराबोधेति तृचाम्बकं तृतीयं सूक्तम्

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ १ २ १ २
जराबोधतद्विविड्विशेविशेयज्ञियाय ।

१ २ ३ १ २ ३ २
स्तोमं रुद्राय दृशीकम् ॥ १ * ॥

हे “जराबोध” जरया स्तुत्या बोध्यमान ! हे अग्ने ! “विशे
विशे” तत्तद्यजमान-रूप-प्रजानुग्रहार्थं “यज्ञियाय” यज्ञ-सम्ब-
न्धनुष्ठान-सिद्ध्यर्थं “तद्” देवयजनं “विविड्वि” प्रविश । यज-
मानोऽपि “रुद्राय” क्रूरायाग्नये तुभ्यम् । कीदृशम् ? “दृशीकम्”
दर्शनीयं समीचीनं स्तोत्रं करोतीति शेषः [अत्र यास्क एवं
व्याख्यातवान्—“जरा स्तुतिः जरतेः स्तुति-कर्मणस्तां बोध, तथा
बोधयितरिति वा ; तद्विविड्वि तत् कुरु, मनुष्यस्य मनुष्यस्य
यजनाय । स्तोमं रुद्राय दर्शनीयम् (निरु० दे० ४८)” —इति ॥ १॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ १ २ ३ १
सनोमद्वा अग्निमानोधूमकेतुः पुरुश्चन्द्रः ।

३ १ २ २ २
धिमेवाजायहिन्वतु ॥ २ † ॥

* ऋ० आ० १, १, १, ५ (१भा० ११६ पृ० = ऋ० वे० १, २, १२, ५ ।

† ऋ० वे० १, २, २४, १ ।

“सः” अग्निः “नः” अस्मान् “धिये” कर्मणे “वाजाय”
 अन्नाय च “ह्रित्व” प्रीणयतु । कौटुशः ? “महान्” [संहितायां
 नकारस्य हत्वानुनासिकावृत्तौ] गुणाधिकः “अनिमानः” [न-
 विद्यते निमानोऽस्येति बहुव्रीहौ “नञ्सुभ्याम् (६, २, १७२)”—
 इत्युत्तर-पदान्तोदात्तत्वम्] निमान-वर्जितः अपरिच्छिन्नइत्यर्थः,
 “धूमकेतुः” [बहुव्रीहौ पूर्वपदपठतिस्वरत्वम् (८, २, १) धूमेन
 ज्ञाप्यमानः* “पुरुषन्दः” [चदि आह्लादने दीप्तौ च (भ्रा० प०)
 अस्मात् “स्फाग्रितञि (३० २, १३)”—इत्यादिना कर्त्तरि
 रक्, पुरुषासौ चन्द्रश्च समासान्तोदात्तत्वम् “ह्रस्वाच्चन्द्रोत्तरपदे
 मन्त्वे (६, १, १५१)”—इति सुट्, तस्य युत्वेन शकारः] बहु-
 दीप्तिरित्यर्थः [धिये—“सावेकाचः (६, १, १६८)”—इति
 चतुर्थ्या उदात्तत्वम् । ह्रित्व—हविः-प्रीणनार्थम् “इदितो नुम्
 धातोः (७, १, ५८)”—इति नुम्] ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

२ ३ १ २ ३ १ ३ १ ३ १ २
 सरेवाद्भवविप्रपतिर्देव्यःकेतुःशृणोतुनः ।

३ २ ३ १ ३ १ २
 उक्थैरग्निर्वृहद्भानुः ॥ ३ ॥ ३

* ‘धूमकेतुः—धूमध्वजः’—इति वि० ।

† ऋ० वे० १, २, २४, २१ ।

“सः” “अग्निः” “उक्थेभिः” स्तोत्रैर्गुक्तान् “नः” अस्म-
दीयान् “शृणोतु” । तत्र दृष्टान्तः—“रेवान् इव” यथा धनवान्
वन्दिनां स्तोत्रं शृणोति, तद्वत् [एतत्तदोः (६, १,
१३२)]—इति सोर्लोपः) “रथेर्मतौ बहुलम् (६, १, ३४
वा०)”—इति सम्प्रसारणं परपूर्वत्वम्, “आद्गुणः (६, १,
८७)”, “कृन्दसोरः (८, २, १५)”—इति मतुपो वत्वम् “रे-
शब्दाच्च मतुप उदात्तत्वं वक्तव्यम् (६, १, १७६ दा०)”—इति
मत्तुप उदात्तत्वम्] । कीदृशः ? “विश्वपतिः” [“परादिश्चन्दसि
बहुलम् (६, २, १८८)” —इत्युत्तरपदाद्युदात्तत्वम्] प्रजा-पालकः
“दैव्यः” देवानां सम्बन्धी [“अग्निर्वै देवानां होता”—इति
श्रुत्यन्तरात्] “केतुः” दूतवत् ज्ञापकः । “अग्निर्वै देवानां दूत
आसीत्”—इति श्रुतेः] “बृहद्भानुः” (बहुब्रीहौ प्रकृतिस्वरत्वम्
(८, २, १)] प्रौढरश्मिः ॥ ३ ॥ ३

॥ जराबोधीयम् ॥ ^{२ २ २ १ २} जराबोधोवा । ^{१ २ १} ताद्विविड्ढायि ।

^{२ १} विशायिवा^२रथिश् । ^{१ २} यज्ञियाया । ^{२ ७ ४} स्तोमा^२रुद्रा^२रथा ।

^{४ ३ २} दृशीको^{२ २}३४३ई । ^{२ २ १ २} डा ॥ (१) ^{१ २ १} सनोम^२होवा । ^{२ ४} आनिमानाः ।

^{२ २ १} धूमाका^२रथितूः । ^१ पुरुश्चान्द्राः । ^{२ ४} धियेवा^२१जा^२२३या ।

५ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 हि । न्वती३४५ई ॥ (२) सरेवा०ओवा । वाविश्यता
 १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 यिः । दैव्याःकारश्यितूः । शृणोतूनाः । उक्थायिरा१
 १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 ग्रा२श्यिवू । चत् । भानो३४५ई । डा(३) ॥ ५ * ॥ [१] ३

अथ तद्वोगायेति ढचाककं चतुर्थं सूक्तम् ।

तत्र प्रथमा ।

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 तद्वोगायसुतेसचापुरुश्रतायसत्वने ।

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 शंयङ्गवेनशाकिने ॥ १ * ॥

हे स्तोतारः ! “वः” यूयं “सुते” अभिषुते सोमि सति “पुरु-
 श्रताय” बहुभिर्यजमानैराहुताय “सत्वने” शत्रूणां सादयिचे
 [युद्धा, धनानां सनित्रे दात्रे इन्द्राय “तत्” स्तोत्रं “सचा” सह
 संहता भूत्वा “गाय” गायत “यत्” स्तोत्रं “शाकिने” शक्तिमते
 इन्द्राय “शं” सुखकरं तद्वदित्यर्थः ॥ १ ॥

* क० मा० १४५० १८अ० ५सा० ।

† ‘द्वितीयमतिरिक्तलोभं’ सदासाधौयम्, द्वितीयं मार्गौयवम्—इति वि० ।

‡ क० मा० १, १, १, १ (१भा० १८८ पृ०) = ऋ० वे० ४, ७, २५, २ ।

अथ द्वितीया ।

१ ३ १ ३ १ २   ३ १ २ १ २ ३
 नघावसुर्नियमतेदानंवाजस्यगोमतः ।

१ ३ १ ३ १ ३ १ २
 यत्सोमुपश्रवद्भिरः ॥ २ * ॥

“वसुः” वासयिता † स इन्द्रः “गोमतः” बहुभिर्गोभि-
 र्युक्तस्य “वाजस्य” अश्वस्य बलस्य वा “दानं” प्रदानं “न घ”
 न खलु ‡ “नियमते” नियच्छति उपरतं करोति. “यद्”
 यदि “सो” § “गिरः” अस्मदीयाः स्तुतीः “उपश्रवत्” उपशृणु-
 यात् स्तोत्र-श्रवणे सति सर्वदा ददातीत्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ १ २ ३ २ ३ ३ १ २ १ २   ३ १ २ १ २
 कुविक्स्यप्रहिव्रजङ्गोमन्तन्दस्युद्वागमत् ।

१ २ ३ १ २
 शचीभिरपनोवरत् ॥ ३ § ॥ ४

“कुविक्स्य” [कुवित् बहु शस्यति हिनस्तीति] कुवित्सो नाम
 कश्चित् तस्य स्वभूतं “गोमन्तं” बहुभिर्गोभिर्युक्तं “व्रजः” गोष्ठि-
 “दस्युद्वा” दस्यूनामुपपन्नयितृणां हन्ता इन्द्रः “प्रागमत्” प्रका-
 र्षेण गच्छति “हि” यस्मात् “शचीभिः” आत्मीयैः कर्मभिः प्रजा-

* ऋ० वे० ४, ७, २५, ३ ।

† ‘वसुः—प्रशस्त-धनः’—इति वि० ।

‡ ‘न घ—नकारः प्रतिषेधाय, घकारः पद-पूरणः’ इति वि० ।

§ ‘सोम्—इति पद-पूरणः’—इत्यपि वि० ।

§ ऋ० वे० ४, ७, २५, ४ ।

भिर्वा 'नः' अस्माकं ता गाः "अप वरत्" निगूढास्ता अपा-
हृणोत् ॥ ३ ॥ ४

॥ मागीर्यवाद्यम् ॥ तद्वौहोवा । गायार । सुता
यिसार३४चा । पुरुहता । यसात्वाशनारयि । शंयत् ।
हा । औहोयि । गार३४वायि । नारशा३४औहो
वा । ए३ । किने३४पु ॥ (१) नघौहोवा । वासूरः ।
निर्यामार३४तायि । दानंवाज । स्यगोमाश्वारः । य
त्सीम् । हा । औहोयि । जर३४पा । आरवा३४
औहोवा । ए३गिरा३४पुः ॥ (२) कुवौहोवा । सास्य
२ । प्रह्वार३४जाम् । गोमन्तन्द । स्युहागाशमारत् ।
शची । हा । औहोयि । भार३४यिरा । पारनार३
४औहोवा । ए३ । वरार३४पुत् (३) ॥ ६ * ॥ [१] ४

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायन्यस्य अष्टादशस्याध्यायस्य

प्रथमः खण्डः ॥ १ ॥

अथ द्वितीय-खण्डे—

अथेदंविष्णुरिति षड्चात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ २७ ४ १ २ ३ ११ ११ ३ २
इदंविष्णुर्विचक्रमेन्नेधानिदधेपदम् ।

१ १ ३ १
समूढमस्यपांसुले ॥ १ * ॥

“विष्णुः” त्रिविक्रमावतारधारी “इदं” प्रतीयमानं सर्वं जगदुदिश्य “नेधा” त्रिभिः प्रकारैः “पदं नि दधे” स्वकीयं पादं प्रक्षिप्तवान् । “अस्य” विष्णोः “पांसुले” धूलि-युक्ते पाद-स्थाने’ “समूढम्” इदं सर्वं जगत् सम्यगन्तर्भूतम् [सियमृग्यास्त्रेनैवं व्याख्याता—“विष्णुः विशतेर्वा व्यञ्जतेर्वा ॥ * * * ॥ यदिदं तद् विक्रमते विष्णुस्त्रिधा निधत्ते पदं त्रेधा भावाय पृथिव्यामन्तरिक्षे दिव्येति श्राकपूणिः । समारोहणे विष्णुपदे गयशिरसीत्योर्ण-वाभः । समूढमस्य पांसुलेष्यायनेऽन्तरिक्षे पदं न दृश्यते अपि वोपमायै स्यात् समूढमस्य पांसुल इव पदं न दृश्यत इति । पांसवः पादैः सूयन्त इति वा पन्नाः शिरत इति वा पंसनीया भवन्तीति वा (निर० दे० ६, १८)”—इति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १२ २२ ३ १ २ ३ १२ २२
त्रौणिपदाविचक्रमेविष्णुर्गीपाअदाभ्यः ।

२ ३ १ २ ३ १ २
अतोधर्माणिधारयन् ॥ २ * ॥

“अदाभ्यः” [द्विभेः “ऋ-ह्रस्वो ण्यत् (३, १, १२४)”—इति ण्यत्, नञ्-समासः अव्यय-पूर्वपद-प्रकृतिस्वरत्वम् (८, २, २)] केनापि हिंसितुमशक्यः “गोपाः” सर्वस्य जगतः रक्षकः “विष्णुः” पृथिव्यादि-स्थानेषु अत एतेषु “त्रौणि” “पदा” पदानि “विचक्रमे” । किञ्चुर्वन् ? “धर्माणि” अग्निहोत्रादीनि “धारयन्” [शपः पित्त्वादनुदात्तत्वम् (३, १, ४) शतुश्च ल-सार्वधातुक-स्वरेण (६, १, १८६) स एव शिष्यते] पोषयन् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १
विष्णोःकर्माणिपश्यतयतोव्रतानिपस्यशे ।

१ २ ३ २ ३ १ २
इन्द्रस्ययुज्यःसखा ॥ ३ † ॥

हे ऋत्विगादयः ! “विष्णोः” “कर्माणि” वीर्याणि “पश्यतः” “यतः” यैः कर्मभिः “व्रतानि” अग्निहोत्रादीनि “पस्यशे” सर्वो यजमानः स्पृष्टवान् [सप्त बाधन-स्पर्शनयोः (भा० ७०),

● ऋ० वे० १, २, ७, ३—य० वे० ३४, ४२ ।

† ऋ० वे० १, २, ७, ४—य० वे० ६, ४—८, १२ ।

लिटि दिर्भावे, “ग्रपूर्वाः खयः (७, ४, ६१)” — इति प्रकारः
 शिष्यते सकारो लुप्यते, यदुत्तयोगादनिघातः (८, १, ६६)]
 विष्णोरनुग्रहादनुतिष्ठतीत्यर्थः । तादृशः विष्णुः “इन्दस्य”
 “युज्यः” योग्यः [युजेर्बाहुलकात् क्यप् (३, १, १२१), किस्वाद
 गुणाभावः (१, १, ५), क्यपः पिस्वात् अनुदात्तत्वम् (३, १,
 ४), धातु-स्वरः (६, १, १६२)] अनुकूलः सखा भवति
 विष्णोरिन्द्रानुकूलं च “त्वष्टाहृत पुत्र इत्यनुवाके “अथवैतर्हि
 विष्णुरित्यादि बहुना प्रपञ्चेन तैत्तिरीया आमनन्ति] ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी ।

१२ २२ ३ १ ३ १ २ २२ १ १ २
 तद्विष्णोः परमम्यदसदापश्यन्तिस्वरयः ।

३ २ ३ १ ३ १ २
 दिवौवचक्षुराततम् ॥ ४ * ॥

“सूरयः” विद्वांसः ऋत्विगादयः “विष्णोः” सम्बन्धि “परमम्”
 उत्कृष्टं तच्छास्त्र-प्रसिद्धं “पदं” स्थानं शास्त्र-दृष्ट्या “सदा”
 [“सर्वैकान्य (५, ६, १५)” — इति दा-प्रत्ययः, “सर्वस्य सोऽन्यतर-
 स्यान्दि (५, ३, ६)” — इति सर्व-शब्दस्य स-भावः व्यत्ययेनाद्युदा-
 त्तत्वम्] सर्वदेत्यर्थः “पश्यन्ति” । तत्र दृष्टान्तः — “दिवि इव”
 [“जङ्घि दम्प (६, १, १७१)” — इत्यादिना विभक्तेरुदात्तत्वम्,
 इवेन विभक्त्यलोपः] पूर्वपद-प्रकृतिस्वरत्वञ्च (२, ४, ७१वा०) —
 इति, तदेव शिष्यते] आकाशे यथा “आततम्” [तनोतेः कर्मणि
 क्तः, “यस्य विभाषा (७, २, १५)” — इति इट्-प्रतिषेधः, “अनु-

दाक्षीपदेश (६, ४, ३७)”—इत्यादिना न-लोपः, लदुत्तरपद-
प्रकृतिस्वरत्वे (६, २, १३८) प्राप्ते “गतिरनन्तरः (६, २, ४८)”
—इति गतेरुदात्तत्वम्] सर्वतः प्रसृतं चक्षुर्विरोधाभावेन
विग्रहं पश्यति तद्वत् ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी ।

१२ २२ ३१ ३ ३२ ३ १ २
तद्विप्रासीविपन्यवोजागृवाःसःसमिन्धते ।

२ ३ १ २ २ २ २
विष्णोर्यत्परमम्यदम् ॥ ५ * ॥

पूर्वीकं “विष्णोः” “यत्” “परमं पदम्” अस्ति, “तत्”
पदं विप्रासः [“आञ्जवेरसृक् (७, १, ५०)] मेधाविनः “समि-
न्धते” सम्यग् दीपयन्ति । कौटुशः ? “विपन्यवः” [स्तुत्यर्थस्य-
पनेर्बाहुलक औणादिको यु-प्रत्ययः, तच्च प्रत्ययस्वरः (३, १, ३)]
विशेषेण स्तोतारः “जागृवांसः” [जागृ निद्राक्षये (अदा० प०),
लिटः कसुः, क्रादि-नियमात् प्राप्तस्येटी “वस्वेकाजाद घसाम्
(७, २, ६७)”—इति नियमाच्चित्तिः] शब्दार्थयोः प्रमाद-राहि-
त्येन जागरूका इत्यर्थः ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी ।

१ २ ३ १ २ ३ २ २ १ १ ३ २
अतोदेवाचवन्तुनोयतोविष्णुर्विचक्रमे ।

३ १७ ३ १ २
पृथिव्याअधिसानवि ॥ ६ † ॥ ५

* ऋ० वे० १, १, ७, ६ = य० वे० २४, ४४ ।

† ऋ० वे० १, २, ७, १ ।

“विष्णुः” परमेश्वरः पृथिव्याः यस्मात् भूप-देशात् “अधि-
 सानवि” समुच्छ्रिते अधिके देशे स्वर्गादि-लोके “विचक्रमे”
 विविधं पाद-क्रमणं कृतवान् विशेषेण वर्त्तते यस्मात् पृथिवी-
 देशात् “नः” अस्मान् “देवाः” विष्णुमुखाः “भवन्तु” पापाच्छ्र-
 वा रक्षन्तु इत्यर्थः ॥ ६ ॥ ५

॥ मार्गी यवोत्तरम् ॥ इदं विष्णा औक्षोहायि । वायि
 चक्रार३४मायि । अधाना२३४यिहायि । दधेपा ३४ ।
 औक्षोवा । इक्षार३४हायि । उज्जवार२३४दाम् । समूढम् ।
 आस्यपा२३४ । औक्षोवा । इक्षार३४हायि । औक्षो३१
 २३४ । हायि । एहियाईहा ॥ (१) त्रीणिपदा औक्षोहा
 यि । वायिचक्रार३४मायि । विष्णुर्गी२३४हा । पाचदा
 भा३४ । औक्षोवा । इक्षार३४हायि । उज्जवार२३४याः ।
 अतोध । मणिधारा३४ । औक्षोवा । इक्षार३४हायि ।
 औक्षो३१२३४ । यान् । एहियाईहा ॥ (२) विष्णोः क
 र्मा औक्षोहायि । णायिप३४या२३४ता । यतोवार३४हा ।

१८अ॥२ख०२सू०१] उत्तरार्द्धिकः ।

१८३

१८ २ २८ ४८ ५ १२ ५ २ ३
तानिपस्या३४ । औहोवा । इह्वा२३४हायि । उज्जवा२

५ २ १ २ १७ २ २८ ४८ ५ १२
३४हायि । इन्द्रस्य । यजियःसा३४ । औहोवा । इहा

५ ३२ २ ४८ ५ ४
२३४हायि । औहो३१२३४ । खा । एहियाईहा । हो

पूई । डा(३) ॥ ७ * ॥ [१] ५

अथ मोषुत्वेति प्रगाथात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २८ ३ १ २ ३२३ ३ १८ २८
मोषुत्वावाघतश्चनारेअस्मन्निरीरमन् ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १८ २८
आरात्तादासधमादन्नआगहोहवासन्नुपश्रुधि ॥१॥

हे इन्द्र ! “त्वा” त्वां “वाघतश्च न” ऋत्विजोऽप्येते “अस्मद्”
अस्मत्तः “आरे” दूरे “मा निरीरमन्” न नितरां रमयन्तु ।
अतस्त्वम् “आरात्तादा” दूरेऽपि वर्त्तमानः “नः” अस्मदीयं
“सधमाद्” यज्ञम् “आ गहि” आगच्छ “इह वा” अत्रापि वा
“सन्” विद्यमानः “उप श्रुधि” अस्मदीयं स्तोत्रम् उपशृणु ॥ १ ॥

* ऊ० गा० १४प्र० १अ० ७पा० ।

† अ० आ० ३, २, ५, २ (१भा० ५८१पृ०) = ऋ० वे० ४, २, १७, १ ।

(२५)

अथ द्वितीया ।

३१८ १२ ३ १ १ ३२७ ३ १ ३२७ ३ १ १
इमेहिते ब्रह्मकृतः सुते स चामधौ नमच्च आसते ।

३ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ १ २ ३२७ ३ १ १
इन्द्रे कामञ्जरितारो वस्यवोरथेन पादमादधुः ॥ २ * ॥ ६

हे इन्द्र ! “ते” त्वदर्थं “सुते” अभिषुते सोमे “ब्रह्मकृतः” स्तोत्रकृतः† ऋत्विजः “मधौ न” मधुनीव “मच्च” मक्षिकाः “सचा” सह “आसते” उपविशन्ति । अथ परोक्षस्तुतिः— “वस्यवः” धनकामाः “जरितारः” स्तोतारः “कामम्” इष्टम् “इन्द्रे” “रथे न पादं” रथे पादमिव “आ दधुः” समर्पयन्तीत्यर्थः ॥ २ ॥ ६

अथास्तावीति प्रगाथात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ १ २ ३ १२ ३२
अस्ताविमन्मपूर्वम्ब्रह्मेन्द्राय वोचत ।

३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
पूर्वोर्ध्वतस्य बृहतीरनूपतस्तोतुर्मधा अद्य क्षत ॥ १ ॥ ॥

* ऋ० वे० ४, ७, १०, २ ।

† ‘ब्रह्मकृतः—अग्रस्य कर्तारः । अथवा ब्रह्मवैवियलक्षणं, तस्य कर्तारः’—इति वि० ।

‡ ‘यथा रथवाहिनः पुङ्खाः रथस्य पादं चक्रमक्षे आदधुः, अथवा सुयुक्ते रथे आश्रित्य पादं कुर्वन् रथमागेषति’—इति वि० ।

॥ अ० ० ६, ४, २१, ४ ।

स “इन्द्रः” “अस्तावि” अस्मदीयैः स्तोत्रैः ऋत्विग्भिर्वा स्तूयते “इन्द्राय” “पूर्व्यम्” अनादित्वात् पूर्वस्मिन् भवं “मन्वा” मननीयं “ब्रह्म” स्तोत्रं वेदं वा “वीचत” । हे ऋत्विजः ! यूयं पठत* किञ्च “पूर्वीः” पूर्वकालीनाः “ऋतस्य” यज्ञस्य सम्बन्धिन्यः “बृहतीः” बृहतीच्छन्दका बृहत्सामानि वा “अनूषत” स्तुवत पठतेत्यर्थः । “स्तोतुः” मम “मेधाः” एवंविधाः प्रज्ञा-विशेषाः “असृक्षत” ऋत्विग्भिः विस्मृज्यताम् [यद्वा, ईश्वरेण]॥१॥

अथ द्वितीया ।

२७ ३१ ९ ३ १ ९ ३ २ ३ २७ ३ १ २
समिन्द्रोरायोबृहतीरधूनुतः सञ्जीणीसमुद्व्यम् ।

२ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ २ ३ २ ३ १ २
संशुक्रासः शुचयः सङ्गवाशिरः सोमाइन्द्रममन्दिषुः ॥२॥७

स “इन्द्रः” “बृहतीः” महान्ति “रायः” धनानि अन्नानि वा “समधूनुत” मां प्रापयत्वित्यर्थः [धूञ् कम्पने (क्रा० ७०) धातूनामनेकार्थत्वात्] । किञ्च “सञ्जीणीः” भूमीः “सम्” अधूनुत मां सम्यक् प्रापयन्तु । अपिच “सूर्यम्” सूर्यः सटशीं दीप्तिं “सम्” अधूनुत । “शुचयः” निर्मलाः “शुक्रासः” शुक्रग्रहाः इन्द्रं “सम् अमन्दिषुः” हर्षयन्ति । किञ्च “गवाशिरः” गोश्रयणाः सहिताः वा इन्द्रं सममन्दिषु हृष्टवन्त इत्यर्थः ॥ २ ॥ ७

* ‘पूर्व्यम्’—अये भवम्, ब्रह्म—ब्रह्म, इन्द्राय वीचत । ‘अस्तावि’—इत्यादि वि० ।

† “अधूनुतः”—इति ऋ० पाठः ।

‡ ऋ० वे० १, ४, २१, ५ ।

॥ ‘गवाशिरः’—गो-क्षीरेण सशृङ्गाः—इति वि० ।

॥ सन्तनि ॥ ^{१ २ १ २ १} अस्ताद्वाउ । वायिमन्मपू३आउवार३ ।

^{५ १ २ २ २ २ १ २ १ २ ३} वीर३४याम् । ब्रह्मेन्द्रायवोचतपू३र्व्विचिन्तस्यवृहतीरनूषता

^{१ १ १ १ १ २ १ १ २ २} २३४५ । स्तोतूर्द्वाउ । मायिधाअसा३१उवार३ । क्षा

^{५ २ १ २ १ २ २ १ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २} २३४ता । स्तोतुर्मेधाअद्यक्षतसमिन्द्रोरायोवृहतीरधूनु०

^{३ १ १ १ १ १ १ २ १ २ १} तार३४५ । सङ्गोद्वाउ । णायिसमुद्ध३आउवा २ ३ ।

^{५ १ २ १ २ २ १ २ १ २ १ २ १ २} रीर३४याम् ॥ (२) सङ्गोणीसमुद्धर्य्यसंशुक्रासःशुचयः

^{१ २ २ २ १ १ १ १ २ २ १ २} सङ्गवागिरार३४५ः । सोमाद्वाउ । आयिन्द्रममा३१उ

^५ वार३ । दीर३४पूः (३) ॥ १० * ॥ [१] ७

अथेन्द्रायसोमपातवेदिति त्वचात्मकं चतुर्थं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

^{१ १ ३ १ २ १ ३ १ २ २ २} इन्द्रायसोमपातवेवृत्रघे परिषिच्यसे ।

^{१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २} नरेचदक्षिणावतेवीरायसदनासदे ॥ १ ' ॥

* ऊ० गा० १४ प्र० २ अ० १० सू० १ ।

+ अथर्व० ४, २, १८, ३ (४ भा० ३५१ अ०) = ऋ० वे० ७, ४, २४, ४ ।

हे “सोम !” “तत्रन्ने” तत्रस्य हन्ते इन्द्राय [षष्ठ्यर्थे चतुर्थी (२, ३, ६२ वा०)] इन्द्रस्य “पातवे” पानार्थः* “परि पिच्यसे” परितः पातेषु सिच्यसे वसतीवरीभिर्वा । किञ्च “दक्षिणावते” ऋत्विग्भ्यो दक्षिणा-दानेन तद्वते, “वीराय” वीर्य-युक्तायेन्द्रार्थं हवींषि दातुं “सदनासदे” यज्ञ-गृहे सीदते, “नरे” मनुष्याय यजमानाय तस्मै फल-प्रदानार्थं परिपिच्यसे ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
तत्सखायः पुरुषं च वयं यूयञ्च सूरयः ।

३ २ ३ १ २ ३ ० ३ १ २
अश्यामवाजगन्ध्यं सनेमवाजपस्यम् ॥ २ ॥

हे “सखायः” स्तोतारः “सूरयः” प्रज्ञावन्तः “यूयं वयञ्च” यजमानाः “पुरुषं” बहु-दीप्तिं “वाजगन्ध्यं” बल-कर-साधु-गन्धोपेतं तत्र भवं सोमम् “अश्याम” अश्रीम पिबेम । किञ्च “वाजपस्यम्” ‡ अन्न-युक्त-गृह-सहितम् [यद्वा, बलकरं सोमं “सनेम” सन्भजेमहि सोमेन बलान्न-गृहादीनि भवन्तीत्यर्थः ॥ २ ॥

* विवरण-नये तु ‘सोमपातवे’—इति समास-निष्पन्नमेकं पदं मत एवोक्तम् ‘सोमपातवे’—सोम-पानार्थम्—इति ।

† विवरण-मते नरे इत्यपि इन्द्रायेत्यस्य विशेषणम् तत्र एवाह—‘नरे’—नराका-राय—इति ।

‡ “पुरुषं च वयं यूयञ्च”—इति ऋ० पाठः ।

॥ ऋ० वे० ७, ४, १४, ४ ।

§ ‘वाजपस्यम्’—पान-संयुक्तं गृहम्—इति वि० ।

अथ तृतीया ।

१ ३ १ १ ३ १ २ २

परित्यङ्घ्र्यतङ्घ्रिम् ॥ ३ * ॥ ८

—इतीयमृक् पूर्वमेव [छ० आ० ६, २, १, ८ (२ भा०
१६७ पृ०) — उ० आ० ५, २, १८, १ (२ भा० २५० पृ०)]
व्याख्याता ॥ ३ ॥ ८

॥ यज्ञायज्ञीये द्वे ॥ इन्द्राऽ५य । सोऽश्माऽपातावा
यि । वा३र्च३धेपा । री३षायि३चा३सायि । नरे३रच ।
द३क्षार३यिणा । ऊ३म्मायि । वा३शायि । वा३यिरायसद
नार३सदाउ ॥ (१) दा३यिताम् । सखायः पु३रु३रुच३वयंयू
याम् । चा३श्वरा३श्याः । अ३श्वार३म । वा३जार३गा ।
ऊ३म्मायि । धा३श्याम् । साने३मवाजपा३र३स्तियाउ ॥ (२)
याम्पा । रि३त्यङ्घ्र्य३तङ्घ्रि३म्ब३भु३ना । ती३श्वारे३श्या ।
यो३दे३रवान् । वि३श्वार३श्या । ऊ३म्मायि । पा३श्रायि ।
मा३दे३नस३ह३गार३क्तताउ (३) ॥ २१ † ॥ [१] ८

* छ० आ० ६, २, १, ८ (२ भा० १६७ पृ०) = ऊ० आ० ५, २, १८, १ (२ भा०
२५० पृ०) = ऋ० वे० ७, ४, २५, १ ।

† ऊ० गा० १४ प्र० २ अ० २१ पा० ।

अथ कस्तमिन्द्रेति प्रगाथात्मकं पञ्चमं सूक्तम्,
तत्र प्रथमा ।

१२ २२
कस्तमिन्द्रत्वावसो ॥ १ * ॥

—इत्यृचः प्रतीकम्, तस्यादितो व्याख्यानमन्यत्र द्रष्टव्यम् ॥१॥
अथ द्वितीया ।

३१ २ ३१९ ३१२ २२ ३१२ २२
मघोनस्मवृत्रहृत्पुत्रोदययेददतिप्रियावसु ।

२२१२ ३१ ३१९ ३२
तवप्रणीतीर्हयश्चरिभिर्विश्वातरेमदुरिता ॥ २† ॥ ८
हे इन्द्र ! “मघोनः” धनवतः “तव” त्वदर्थं “प्रिया” प्रियाणि
“वसु” वसूनि हविर्लक्षणानि धनानि “ये” जनाः “ददति” प्रय-
च्छन्ति तान् जनान् “वृत्रहृत्पु” यज्ञेषु सङ्ग्रामेषु बाधः
“चोदय” प्रेरय । हे “हयश्चर” हरि-नामकाश्ववन्निन्द्र ! तव
“प्रणीती” प्रणीत्या प्रणयनेन॥ “चरिभिः” स्तोत्रभिः पुत्रा-
दिभिः सार्द्धम् “विश्वा” विश्वानि “दुरिता” दुरितानि “तरेम”
तीर्णा भवेम ॥ २ ॥ ८

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायन्यस्य अष्टादशस्याध्यायस्य

द्वितीयः खण्डः ॥ २ ॥

* ऋ० णा० १, २, ४, ८ (१भा० ५७४ पृ०) = ऋ० वे० ५, ३, १८, ३ ।

† ऋ० वे० ५, ३, १८, ४ ।

‡ ‘वृत्रहृत्पु’—‘वृत्रहृत्पु’—इति वि० ।

॥ ‘प्रणीती’—‘प्रकर्षण कर्मणा नेता’—इति वि० ।

अथ तृतीय-खण्डे —

एदुमधोरिति ढत्तात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

एदुमधोर्मदिन्तरसिञ्चाध्वर्योऽन्धसः ।

१ २ ३ ३ १ २ २ २ ३ १ २

एवाहिवीरस्तवतेसदावुधः ॥ १ * ॥

हे “अध्वर्यो” अध्वरस्य नेतः ! ऋत्विक् ! “मधोः” मदकरस्य “अन्धसः” सोम-लक्षणस्यान्नस्य “मदिन्तरम्” अत्यर्थं मादयित्व-तमं सोमरसमेव “आ मिञ्च” इन्द्रार्थमाभिमुख्येन चर । “इत्” “उ” [— इत्यवधारणे] । “वीरः” “समर्थः सदावुधः” सर्वदा हविर्भिर्वर्द्धनीयः [यद्वा, सर्वदा स्व-बलस्य वर्द्धकः] अयम् “एव” इन्द्रः “स्तवते हि” स्तोत्र-शस्त्रादिभिः स्तूयते खलु । अतः कार-णात् स्तुतायेन्द्राय सोमो दातव्य इति शेषः । तस्मादासिञ्चेति पूर्वेण सम्बन्धः ॥ १ ॥ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

इन्द्रस्यातर्क्षणीणान्किष्टे पूर्व्यस्तुतिम् ।

१ १ ३ १ २ ३ २ ३ १ २

उदानग्शश्वसानभेन्दना ॥ २ † ॥

* ब० आ० ४, २, ५, ५ (१भा० ७८२पृ०) = ऋ० वे० १, २, १८, १ ।

† ऋ० वे० ६, १, १८, २ ।

हे “हरीणां स्यातः” हरि-नामकानामश्वानामधिष्ठातः !
 [यद्वा, हरि-नामकैरश्वैः प्रापयितः !] “इन्द्र !” “ते” त्वदीयां
 “पूर्वस्तुति” पूर्वैश्चिरन्तनैर्ऋषिभिः कृतां स्तुतिम् [उपलक्षणम्]
 इदानीन्तनैः क्रियमाणमपि स्तुतिं “न किः” न कश्चित् “शवसा”
 बलेन “उदानंश” सम्यग् व्याप्नोति [अशू व्याप्तौ (स्वा० आ०)
 अस्माङ्गिति “अश्रोवष (७, ४, ७२)”—इति ऋट्, छान्दसो
 द्वितीयो बुङागमः] कश्चिन्नातिक्रामतीत्यर्थः । किञ्च “भन्दना”
 सवः प्रार्थनीयत्वात् पूजनीयेन धनेन स्तुत्या वा* त्वदीयां स्तुतिं
 न कश्चिदतिक्रामति, त्वत्तो बलवान् धनी स्तुत्यो वा अन्यो
 नास्तीत्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ ३ १ २ ३ १ ३ १ २ ३ १ २
 तंवीवाजानाम्यतिमहमच्चिश्रवस्यवः ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २
 अप्रायुभिर्यज्ञेभिर्वावृधेन्यम् ॥ ३ १ ॥ १०

“अप्रायुभिः” कर्मसु अप्रमाद्यमनुष्ययुक्तैः अथवा अप्रमत्ता
 एकत्र स्थित्वैव कर्म कुर्वन्ति कर्म प्रारभ्य नान्यं देशं गच्छती-
 त्यर्थः† । एवंविध-मनुष्य-युक्तैः “यज्ञेभिः” यज्ञैः एतादृश-मनुष्यै-
 र्यज्ञेय “वावृधेन्यम्” वर्द्धनीयं “वाजानाम्” अश्वानां “पति”
 स्वामिनं “वः” यष्टृ-यष्टव्य-सत्त्वस्येन युष्मदीयं “तं” तादृशम्

● ‘भन्दना—वोहैण’—इति वि० ।

† अ० वे० ६, २, १८, ३ ।

‡ ‘अप्रायुभिः—अप्रयत्नपूर्वैभिः’—इति वि० ।

इन्द्रम् “अवस्यवः” वयमन्नकामाः सन्तः “अहमहि” आह्वयामः
[ह्यतेर्लुङि बहुलव्यसि (६, १, ३४)—इति सम्प्रसार-
णम् ॥ ३ ॥ १०

॥ वामदेव्यम् ॥ ए५५ दु । म३धो३ र्मा३ ३ दि३न्तराम् ।
म । सा३यि । चा३ध्वर्यी३ अ३न्धस३ ए३वाहि । वा । औ३र३हो
ह्य३यि३ र३स्तार३श्वता३यि । स३दौ३हो३ । ऊ३म्मा३र । वा३ऽर
ह्यी३र३प्र३हा३यि ॥ (१) आ३ऽप्र३यि३न्द्र । स्या३ता३र३र्हा३र३णी३णाम् ।
ना । कि३ष्टे३ पू३र्व्यस्तु३तिमु३दा । ना । औ३र३हो३ह्य३यि । अ
शा३र३श्वसा३ । न३भौ३हो३ । ऊ३म्मा३र । दा३ऽर३नो३ ३५ ह्य
यि ॥ (२) ता३ऽपू३वः । वा३जा३र३ना३श्म्यता३यिम् । आ । ह३म
ह्यि३श्व३स्यवो३प्रा३यु । भा३यिः । औ३र३हो३ह्य३यि । य३ज्ञा३र३
यि३भिर्वा । वृ३धौ३हो३ । ऊ३म्मा३र । न्या३ऽर३मो३ ५ ह्य
यि३ (३) ॥ ६ * ॥ [१] १०

अथ तद्भवेति प्रगाथात्मकं द्वितीयं सूत्रम्,

तत्र प्रथमा ।

१२० एक २२ ३१ २४१ २४१ २
तङ्गुर्ह्यांस्वर्णरन्देवासोदेवमरतिन्दधन्विरे ।

३ २ ३ १ २
देवत्रांक्षव्यमूक्षिषे ॥ १ * ॥

हे स्त्रीतः ! “तं” प्रसिद्धमग्निं “गूह्यं” स्तुहि [गूह्ययतिः स्तुतिकर्मा (निघ० २, १४, ५) कौटुम्भम् ? “स्वर्षर” सर्वस्य नेतारं [सर्वैर्यजमानैः नेतव्यं वा, अथवा स्वर्गं प्रति हविषां नेतारं] “देवासः” दौव्यन्ति स्तुवन्तीति देवा ऋत्विजः “देवं” दानादि-गुण-युक्तम् “अरतिम्” अर्थं स्वामिनं [यद्वा, अभि प्राप्तव्यं द्रव्यं] “दधन्विरे” [धन्वन्ति गच्छन्ति स्तुत्यादिभिः प्राप्नुवन्ति, धवि र्गत्यर्थः (भ्वा० प०)] अथ प्रत्यक्षस्तुतिः—“देवत्रा” देवेषु मध्ये [यद्वा, “देव-मनुष्य (५, ३, १० वा०)”—इत्यादिना द्वितीयार्थे चा-प्रत्ययः देवानित्यर्थः] “हव्यं” पुरोडाशादि-लक्षणं हविः “वा” आभिमुख्येन “जहिषे” हे अग्ने ! अभितो वा प्रापयसि [वहे लिटि यजादित्वात् सम्प्रसारणम्] ।

“जष्ठिषे”—“जष्ठिरे”—इति पाठो ॥ १ ॥

* अ० पा० २, १, २, ४ (भा० १७८५) = क० वे० ६, १, २४, १।

अथ द्वितीया ।

१ २   ३ १ २   ३ १ २   ३ १ २
विभूतरातिविप्रचित्रशोचषमग्निमीडिष्वयन्तुरम् ।

३ १ २ २ २   १ २ २   ३ १ २ ३ १ २ ३ १
अस्य मेधस्य सोम्यस्य सोभरे प्रेमध्वराय पूर्व्यम् ॥ २ ॥ ११

ऋषिरात्मानं सम्बोध्य प्रेरयति— हे “विप्र” मेधाविर् !
“सोभरे” एतत्सज्जक ! ऋषे ! “अध्वराय” यागार्थम् “ईम्”
अग्निं “प्रेडिष्व” प्रकर्षेण स्तुहि । कीदृशम् ? “विभूतराति”
व्याप्तधनं प्रभूतदानं वा, “चित्रशोचिषं” चायनीय-तेजस्कं
त्रिचित्र-दीप्तिकं वा “सोमस्य” सोम-साध्यस्य “अस्य मेधस्य”
“यन्तुरं” नियन्तारं† “पूर्व्यं” चिरन्तनमिति ॥ २ ॥ ११

५ ४ ० ५ ४ ५ ४ ५   २ १ १ २ २
॥ सौभरम् ॥ तङ्गूर्द्ध्वाश्याऽसुवर्णरोवा । देवासो

२   १   ७   १   ३   ५   २ २
देवमरारतायिन्दधार३ । हो । न्वा२३४यिरायि । दे

१ २   ५   २   १ ५   ३   ५ २ २
वत्राह । व्यमूर्द्ध्वा ३ । हारयिषा २ ३ ४ औद्धोवा ॥ (१)

५ ४ ४ २ ४ ५ ४ ५   १ २ २   १   ७
देवाश्चाश्चव्यमूर्द्धिषोवा । विभूतरतिविप्रारचायिच

१   ७   ५   १ २   ५
शोर३ । हो । चा२३४यिषाम् । अग्निमीडि । षया३

* ऋ० वे० ६, १, २८, २ ।

† ‘यन्तुर’— गमन-शौक्ष्म — इति वि० ।

१ १ ३ ५ ६ ५ ४ ४ १ १ ३ ५
 हाशयि । तूररा२३४औहोवा ॥ (२) अग्राशयिमाशयिडि
 ५ ४ ५ १ ६ ६ १ ७ १ ३
 घयन्तुरोवा । अस्यमेधस्यसोमास्यास्यमो२३ । हो । भा
 ५ १६ ६ ५ २ १ १ ५ ५ ६
 २३४रायि । प्रेमध्वरा । यपू३हा३ । वार्या२३४औ
 ६ २ १ १ १ १
 होवा । ऊ२३४पु(३) ॥ १८* ॥ [१] ११

अथासोमस्नानइति प्रगाथात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ १६ २६ ३ १६ २६ २ १ २
 आसोमस्नानोअद्रिभिस्तिरोवाराण्यव्यथा ।

२ ३ १ २ २ ३ २ २ ३ २ २ ३ १ २
 जनोनपुरिचम्बोर्विशङ्करिःसदोवनेषुदध्रिषे ॥ १३ ॥

इ “सोम !” “अद्रिभिः” यावभिः “स्नानः” अभिषूयमाणः
 त्वम् “अव्यथा” अविमयानि “वाराणि” वालानि दशापवित्राणि
 “तिरः” कुर्वन् व्यवधायकानि कुर्वाणः सन् “आ” पवस इति
 शेषः । “हरिः” हरित-वर्णः स सोमः “चम्बोः” अधिषवण-फल-
 कयोः “विशत्” प्रविशति । तत्र दृष्टान्तः—“जनो न” यथा जनः

* ऊ० गा० १६प० १७० १८सा० ।

† ‘रिम्’—इति पदपूर्वकः—इति वि० ।

‡ ऊ० गा० ६, १, ३, २ (१भा० ८४पृ०) = ऊ० वे० ७, ५, १३, ५ ।

“पुरि” पुरे प्रविशति स त्वञ्च तेषु काष्ठ-निर्मितेषु पात्रेषु वसती-
वरीषु वा “सदः” स्थानं “दध्निषे” करोषि ।

“दध्निषे”—“दध्निषः”—इति पाठो ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१२ १ १२ १२ १२ १२ १२ १२ १२ १२
समानृजेतिरोअण्वानिमेव्योमीढ्वात्सप्रिर्नवाजयुः ।

१ २ ३ १२ ३ १२ २ १ १२ ३ १ २
अनुमाद्यःपवमानोमनीषिभिःसोमोविप्रेभिर्ऋक्भिः॥२१॥१२

“वाजयुः” अन्न-कामः “अण्वानि” अणूनि सूक्ष्मानि “मेव्यः”
मेव्याणि अवेः रोमाणि चित्राणि “तिरः” कुर्वन् “सः” सोमः
“मानृजे” परिशोध्यते अलङ्घ्यते वा । तत्र दृष्टान्तः—“मीढ्वान्
सेचन-समर्थः “सप्तिः न” अस्तइव, अश्वो यथा सङ्ग्रामेऽलङ्घ्यते
तद्वत् । कीदृशः ? “अनुमाद्यः” अनुमोदनीयः सर्वैः “पव-
मानः” मनीषिभिर्ऋत्विग्भिः पूयमानः, तथा “ऋक्भिः”
[“छन्दसि वनिषी (५, २, १२२ वा०)”—इति वनिप्]
स्तुतिमद्विप्रेर्मेधाविभिः अभिष्टुतः सृज्यते ॥ २ ॥ १२

अथ वयमेनमिदाह्यइति प्रगाथात्मकं चतुर्थं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ १२ ३ १२ २२ ३ १ २
वयमेनमिदाह्योपीपेमेह्वज्रिणम् ।

१२ ३ १२ १२ ३ २ २ १ ३ १ २ ३ १
तस्माउअद्यसवनेसुतम्भरानूनम्भूषतश्रुते ॥ १ ॥ ३ ॥

* “ऋक्भिः”—इति सू० पाठः ।

† सू० वे० ७, ४, १४, १ ।

‡ सू० वा० १, २, १० (१भा० ५६०पृ०) = सू० वे० ६, ४, ४८ (२१), १ ।

“दयं” यजमानाः “एनम्” इन्द्रं “वज्रिणं” “इदा” इदानीं
 “ह्यः” अतीतेऽङ्गि “इह” अत्र अहर्गणे “अपीपेम” आप्याययाम
 सोमेन “तस्मात्” तस्मै एव “अथ” अत्र सवने सङ्ग्रामार्थं
 [सुपां सुलुगित्वादिना शे-आदेशः] “सुतम्” अभिषुतं सोमं
 “भर” आहर “नूनम्” इदानीं “श्रुते” स्तोत्रे श्रुते सति “आ
 भूषत” आभवन्नध्वर्यादीनागच्छतु ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ १

१ १ २ १ २ २ २ २ २ २

वृकश्चिदस्यवारणउरामथिरावयुनेषुभूषति ।

२३ २ १ १

२ १ ३

२ १ २

२ २ २

२ २ २

२ २ २

२ २ २

सेमन्नस्तोमञ्जुषाणआगच्चीन्द्रप्रचित्रयाधिया ॥२॥१३

“वृकश्चित्” स्तेनोऽपि† “वारणः” वारयिता सर्वस्य‡
 सन्नपि “उरामथिः” शत्रूणां मार्गं गच्छतां मथिताण॥ सन्नपि
 “अस्य” इन्द्रस्य “वयुनेषु” मार्गेषु प्रज्ञानेषु वा§ “आ भूषति”
 आनुकूल्यमेव भजते [अतीषु/हिंसोऽपीन्द्रस्यानुकूलो भवतीत्यर्थः]
 यद्वा, अस्थेति कर्मणि षष्ठी (१, १, ८५) असुमिन्द्रम् लक्ष्मणः
 क्रूरेषु वयुनेषु स्तोत्रेष्वभूषति] । हे इन्द्र ! सत्वमिमं “नः”
 अस्मदीयं सोमं स्तोत्रं च “जुषाणः” प्रीयमाणः सेवमानः

• ऋ० वे० ६, ४, ४८ (११), ३ ।

† ‘चित्—इति षट्पूरुषः । वृकः—मांसाक्षी वरुण-नियामो—इति वि० ।

‡ ‘वारणो वृक्षो’—इति वि० ।

§ ‘उरसाध्वरं करोति—उरामथिः—इति वि० ।

§ ‘वयुनेषु—जम्बु’—इति वि० ।

सन् "चित्तया" चायनीयया नानाविध-फलरूपया "धिया" युतः
सन् "प्रागहि" आगच्छ ॥ २ ॥ १३

॥ वासिष्ठम् ॥ वयमेनमिदा । क्षियाओर३वा । इ
याक्षायि । ऊवेहो२यि । अपीपेमे॒हावज्जिणा॒रम् । त
स्माउवद्यसवनायि । हतभारा२ । ई३या । आनूना
२३४म्भ । षताश्रू२३४पुता६पु६यि ॥ (१) आनूनभूषत ।
श्रुताओर३वा । इयाक्षायि । ऊवेहो२यि । आनून
भूषताश्रू१ता२यि । इकश्चिदस्यवारणः । उरामा१थी
२ः । ई३या । आवयू२३४ना । पुभूषा२३४पुता६पु६
यि ॥ (२) आवयुनेषुभू । षताओर३वा । इयाक्षायि ।
ऊवेहो२यि । आवयुनेषुभूषा१ता२यि । सेमन्नस्तोमञ्ज
जुषा । णआगा१क्षो२ । ई३या । इन्द्रप्रा२३४चायि ।
चयाधार३४पुया६पु६ । अवा३सा२३४पुयि ॥ ५ ॥ [१'१३

अथेन्द्राग्नीरोचनेति तृचात्मकं पञ्चमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ २ ३ १७ ३ १ २
इन्द्राग्नीरोचनादिवःपरिवाजेषुभूषथः ।

१ २ ३ २ ३ क २ २
तद्वाञ्चेतिप्रवीर्यम् ॥ १ * ॥

हे “इन्द्राग्नी !” “दिवः रोचना” स्वर्गस्य रोचकौ युवां
“वाजेषु” सङ्ग्रामेषु “परि भूषथः” परितः सर्वतः अलङ्कृतौ
भवथः । शत्रून् पराजित्य सर्वतो विजयमानौ वर्त्तथे । “वां”
युवयोः “वीर्यं” सामर्थ्यमेव “तत्” तादृशं सङ्ग्राम-विजयं
“प्रचेति” प्रकर्षेण ज्ञापयति [यद्वा, युवां “वाजेषु” सङ्ग्रामेषु
भूषथः शत्रून् परिभवथः । शेषं पूर्ववत् ॥ १ ॥

अथ

१ २ ३ १ २ २ १ २
इन्द्राग्नीअपसस्परि० ॥ २ † ॥

—इति द्वितीया,

अथ

१ २ ३ १ २ २
इन्द्राग्नीतविषाणिवां० ॥ ३ ‡ ॥ १४

—इति तृतीया । तयोर्ऋचोः प्रतीके । तयोर्व्याख्यानमन्यत्र
द्रष्टव्यम् ॥ २, ३ ॥ १४

* ऋ० वे० १, १, ११, ५ ।

† अथर्व ०, ३, २, ३ (५भा० ८४पृ०) = ऋ० वे० ३, १, १२, ४ ।

‡ अथर्व ०, ३, २, ४ (५भा० ८४पृ०) = ऋ० वे० ३, १, १२, ३ ।

अथ कर्द्द्वेदेति तृचात्वकं षष्ठं सूक्तम्,

तत्र प्रथमायाः—

१ २ ३ १२ १२ १२
कर्द्द्वेदसुतेसचा० ॥ १ * ॥

—इति ऋचः प्रतीकम् । तस्यादितो व्याख्यानं मन्यत्र
द्रष्टव्यम् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ २ ३ १२ २२ ११ २ ३ २ ३ १ २
दानामृगो न वारणः पुरुत्रा च रथन्दधे ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
न किं द्वानियमदासुते गमो मचाश्चरस्योजसा ॥ २ † ॥

“मृगः” शत्रूणामन्वेषकः “वारणः” गजः “दाना” मद-
जालानीवः “पुरुत्रा” बहुषु यज्ञेषु च “रथं” चरण-शीलं
“मदं” “दधे” इन्द्रो धारयति । अथ प्रत्यक्षस्तुतिः— हे इन्द्र !
“त्वा” त्वां “न किः” नियमतं न कश्चिन्नियच्छति “सुते” अभि-
षुते सोमे “आ गम” आगच्छ । “महान्” पूज्यः “नः” त्वम्
“ओजसा” बलेन सर्वतश्चरसि गच्छसि ॥ २ ॥

* ऋ० आ० ४, १, १, ५ (१भा० ६०१पृ०) = ऋ० वे० ६, ३, ८, ३ ।

† ऋ० वे० ६, ३, ८, ३ ।

‡ ‘दानामृगो न वारणः— * * * मदवावो वारणः * * * यथा वारणः क्षनि-
यास्य एवं त्वम्—इति वि० ।

अथ तृतीया ।

२ ३ १ ८ २ ३ १ ८ २ ३ १ ८ २
यउग्रः सन्न निष्टृतः स्थिरो रणाय संस्कृतः ।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ १ २
यदि स्तोतुर्मघवाष्टुणवद्ववन्नेन्द्रो योषत्या गमत् ॥ ३ * ॥ १५

“यः” “उग्रः” उद्घोर्णबलः ओजस्वी वा “सन्” भवन् “अनि-
ष्टृतः” शत्रुभिरविस्तीर्णः “स्थिरः” चलः “रणाय” युद्धाय
“संस्कृतः”† शस्त्रैरलङ्कृतः सोमैर्वा संस्कृतः सः “इन्द्रः” “मघ-
वान्” धनवान् “यदि” “स्तोतुः”‡ “हवम्” आह्वानं “शृण्वन्”
शृणोति तर्ह्यन्यत्र “न योषति” न गच्छति किन्तु “आ गमत्”
तत्रैवागच्छति ॥ ३ ॥ १५

२ २ २ १ २
॥ वार्चम् ॥ कई वेदा । सुतायि साश्चर । पिव
२
न्तं वद्वायोऽदाधरयि । अयं यः पुरो विभिनक्ता ओजः
१ २ ३ ५ २ २ ३
सार । मन्दाना २३ः शीः । प्रारया २३४ औद्धोवा । धा
५ २ २ २ १ २ १
धार २२४ साः ॥ (१) दाना नृगः । नवारा शणा २ः । पुरु
२ २ १ २ २ २
चाचरथा न्दा १ धारयि । न किं द्वानियमदा सुतायि गाश्मा

* ऋ० वे० ६, २, ८, ५ ।

† ‘संस्कृतः’—संरब्धः—इति वि० ।

‡ ‘स्तोतुः’—उद्गातुः—इति वि० ।

२ः । म॒हा॒श्वा॒र॒रा॒ । सा॒र॒ओ॒र॒३४ओ॒हो॒वा । जा॒र
 ३४सा ॥ (२) य॒उ॒ग्रः॒सा॒न् । अ॒ना॒यि॒ष्टा॒र्त्ता॒ः । स्थि॒रो
 र॒णाय॒सा॒स्का॒र्त्ता॒ः । य॒दि॒स्तो॒तु॒र्मा॒द्य॒वा॒ष्ट॒ण॒वा॒द्वा॒श॒वा
 र॒म् । ने॒न्द्रो॒यो॒र॒३पा॒ । त्या॒र॒आ॒र॒३ओ॒हो॒वा । गा
 र॒३४मा॒त् (३) ॥ २० * ॥ [१]

॥ आ॒ष्का॒र॒णि॒ध॒न॒म् ॥ क॒ई॒वे॒र॒द॒सु॒ते॒स॒चा । पा॒यि
 व॒न्त॒ङ्क॒त् । व॒यो॒र॒३द॒धा॒उ । वा॒३र । अ॒य॒यः॒पू । रो
 वि॒भि॒ना । ति॒यो॒जा॒र॒३४सा । मा॒र॒३न्दा । नः॒शि॒प्रि ।
 य॒न्धा॒र॒३४पू॒त्सा॒ई॒प्र॒दः ॥ (१) दा॒ना॒मा॒३र्गि॒नि॒वा॒र॒णा । पू॒रु
 त्रा॒च । र॒था॒र॒३न्दा॒धा॒उ । वा॒३र । न॒कि॒ष्टु॒वा । नि॒य
 म॒दा । सु॒ते॒गा॒र॒३४माः । मा॒र॒३ह्वा॒न् । च॒र॒सि । ओ
 जा॒र॒३४पू॒त्सा॒ई॒प्र॒दः ॥ (२) य॒उ॒ग्रा॒३ः स॒न्न॒नि॒ष्टु॒ताः । स्था॒यि

१८प्र० ४ख० १सू० १] उत्तरार्चिकः ।

२१३

२२२ १ १ १२२ १
रोरणा । यसार३२२२३ताउ । वा३२ । यदिस्तोतूः ।

२, १२२ २ १ ५ १ ० १ १२ १
मघवाशा । णवद्वा२३४वाम् । ने२३द्रो । योषति ।

१२ १ १ १ १ १
आगा२३४५माईपु६त् । आ२३४५ष(३) ॥ ८ * ॥ [२] १५

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य अष्टादशस्याध्यायस्य

तृतीयः खण्डः ॥ ३ ॥

—
अथ चतुर्थ-खण्डे—

पवमाना अष्टक्षतेति तृचात्मकं प्रथमं सूक्तम् .

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ १ २ ३ १ ३ १ २
पवमाना अष्टक्षतसोमाः शुक्रास इन्द्रवः ।

३ १ २ २ ३ १ २
अभिविश्वानिकाव्या ॥ १ † ॥

“शुक्रासः” उज्ज्वलाः‡ “इन्द्रवः” दीप्ताः “पवमानाः” पूय-
मानाः सोमाः “विश्वानि” विश्वानि “काव्या” काव्यानि स्तो-
त्राणि “अष्टक्षत” ऋत्विग्भिरभितः सृज्यन्ते ॥ १ ॥

---

* क० जा० १८प्र० २ख० ८पा० ।

† ऋ० वे० ७, १, ३४, ५ ।

‡ ‘शुक्रासः’—तृतीय-सूक्ते सोमाः शुक्ला भवन्ति—इति वि० ।

अथ द्वितीया ।

१ २   ३ २ ३   ३ १ २

पवमानादिवस्पर्यन्तरिचादसृशत ।

३ २ ३   ३ १ २

पृथिव्याअधिसानवि ॥ २ * ॥

“पवमानाः” पूयमानाः सोमाः “दिवः” द्युलोकादन्त-
रिचाच्च “पृथिव्याः” भूम्याः “अधि सानवि” समुच्छिते देशे
देवयजने “पर्यसृशत” सृज्यन्ते ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ १   ३ १ १ २   १ २   ३ १ २

पवमानासआशवःशुभ्राअसृग्रमिन्दवः ।

२ ३   २ ३   १ ३ १ २

घ्नन्तोविश्वाअपदिषः ॥ ३ † ॥ १६

“आशवः” शीघ्राः “शुभ्राः” शोभनाः “पवमानासः” पव-
मानाः “इन्दवः” दीप्ताः सोमाः “विश्वाः” सर्वान् “दिषः” द्वेष्टृन्
शत्रून् “अप घ्नन्तः” मारयन्तः “असृग्रम्” सृज्यन्ते ॥ ३ ॥ १६

* ऋ० वे० ७, १, ३५, १ ।

† ‘दिवस्परि—‘दिवः’ द्युलोकस्य उपरि अन्तरिचात् ‘असृशत’ । ‘पृथिव्या
अधि’ अधुपरिभावेन चरत ‘सानवि’ पर्वत-सानवि गिरि-मसके—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ७, १, ३५, १ ।

अथ तीशाष्टलहणेति तृचात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २

तीशाष्टलहणाद्भवेसजित्वानापराजिता ।

३ १ २ ३ १ २

इन्द्राग्नीवाजसातमा ॥ १ * ॥

“तीशा”† शत्रूणां बाधकौ “ष्टलहणा” ष्टलस्य पापस्य हन्तारौ “सजित्वाना” जितारौ परस्परपेक्षया जयशीलौ “अपराजिता” केनाप्यतिरस्कृतौ “वाजसातमा” अन्नस्य अतिशयेन दातारौ “इन्द्राग्नी” युवां “हुवे” इह कर्मणि सोमपानार्थमहमाह्वयामि ॥ १ ॥

अथ

१ २ ३ १ २

प्रवामर्चन्त्युक्थिनः० ॥ २ ‡ ॥

—इति द्वितीया,

अथ

१ २ ३ १ २ २

इन्द्राग्नीनवतिम्पुरः० ॥ ३ ¶ ॥ १७

—इति तृतीया, इत्येतावन्तोः प्रतीके । तयोरादितौ व्याख्यानमन्यत्रापि द्रष्टव्यम् ॥ २ । ३ ॥ १७

* ऋ० वे० १, १, ११, ४ ।

† ‘तीशा—तुषी दीप्तौ’—इति वि० ।

‡ अथैव ७, ३, १, १ (४भा० ८३पृ०) = ऋ० वे० ३, १, ११, ५ ।

¶ अथैव ७, ३, २, २ (५भा० ८३पृ०) = ऋ० वे० ३, १, ११, ६ ।

अथोपत्वारणसन्दृशमिति त्वत्वात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१२ ३ १२ ३ १२

उपत्वारणवसन्दृशमप्रयस्वन्तःसहस्कृत ।

१२ ३ २ ३ १२

अग्नेससृज्महेगिरः ॥ १ * ॥

हे “सहस्कृत” सहसा बलीनोत्पन्न ! “प्रयस्वन्तः”† हवि-
र्लक्षणावन्तो वयं “रण-सन्दृश” रमणीयं सन्दर्शनम् स्तोतव्यं
सन्दर्शनं वा “त्वा” त्वाम् “उप” प्रति “गिरः” श्रुतीः “ससृज्-
महे” विसृजाम उच्चारयाम इत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१२ ३ १२ ३ २ १२ ३ १२ ३ २

उपच्छायामिवघृणेरगन्मगर्मतेवयम् ।

२ ३ १२

अग्नेहिरण्यसन्दृशः ॥ २ ‡ ॥

हे “अग्ने !” “हिरण्यसन्दृशः” हिरण्यवद्रमणीय-तेजसः
हिरण्यवद्रीचमान-तेजसो वा “घृणेः” दीप्तस्य “ते” तव “गर्म”
शरणम् आश्रयणं सुखं वा “उप अगन्म” उपगच्छामः । तत्र
दृष्टान्तः—“छायामिव” यथा सुसन्तप्तच्छायासुपागच्छन्ति
तद्वत् ॥ २ ॥

* ऋ० वे० ४, ५, २८, २ ।

† ‘प्रयस्वन्तः’—प्रकर्षेण स्वनः संस्कृतं बलस्य कर्तुः—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ४, ५, २८, ३ ।

अथ तृतीया ।

२ २ १ २   ३ २ ३ १ २ ३ १ २ २
यउग्रइवशर्यहातिगमष्टङ्गोनवस्सगः ।

२ २ १ २ २ १ २
अग्नेपुरोरुरोजिथ ॥ ३ * ॥ १८

“यः” अग्निः “उग्रइव” उद्गूष्ण-बलः “धन्वीय” “शर्यहा” शर्यर्बलैः शत्रूणां हन्ता। “तिग्मशृङ्गो न वंसगः” तीक्ष्णशृङ्गो नवनीय-गतिर्दृढमद्वयः। हे अग्ने ! स त्वं “पुरः” आसुरी-स्तिस्त्रः पुरीः “रुरोजिथ” भग्नवानसि [“रुद्रो वा एषः यदग्निः” —इति श्रुतेः, रुद्र-कृतमपि त्रिपुर-दहनमग्नि-कृतमेवेत्यग्निः स्मृत्यते । यद्वा, त्रिपुर-दहन-साधन-भूते वाणे अग्नेरनी-कत्वेनावस्थानादग्निः पुराणि भग्नवानित्युच्यते । “देवासुरा-वा एषु लोकेषु समयजन्त” —इत्यादिकं ब्राह्मणमतानु-सन्धेयम् ॥ ३ ॥ १८

अथ ऋतावानं वैश्वानरमिति तृचात्मकं पञ्चमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ १ २   ३ २ १ २ ३ १ २ ३ १ २
ऋतावानं वैश्वानरमृतस्यज्योतिषस्यतिम् ।

१ २   ३ १ २
अजस्तद्धर्ममौमहे ॥ १ ॥ ॥

* ख० वे० ४, ४, २८, ४ ।

† ‘शर्यहा—मरुहाः’—इति वि० ।

‡ ‘तिग्मशृङ्गः’—तीक्ष्णशृङ्गः, न वंसगः—न सङ्घातगामी—इति वि० ।

¶ नान्यत्रैषोपनिषत्सु ।

हे अग्ने ! “ऋतावान्” यज्ञवन्तं सत्यवन्तम् ऋतस्य सत्यस्य
यज्ञस्य सत्यस्य वा सम्बन्धिनः* “वैश्वानरं” विश्वेषां नराणां
हितकारिणं “ज्योतिषस्पति” ज्योतिषः तेजसः पतिं पालकम्
“अजस्रम्” अनादित्वादविच्छिन्नं “धर्म” दीप्तं वैश्वानराख्यं
त्वाम् “ईमहे” अभीष्टं याचामहे ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ १ १ २   ३ २ ३ २ ३ २ २ २ ३ २

यद्दम्प्रतिपप्रथेयज्ञस्यस्वर्त्तिरन् ।

३ २ १ २ २   ३ १

ऋतून्सृजतेवशी ॥ २ ॥

“यः” अग्निः “इदं” जगत् “यज्ञस्य” अनुष्ठायमानस्य
यागस्य “स्वः” सर्वं विघ्नम् “उत्तिरन्” उत्तारयन् [यद्वा, “स्वः”
स्वर्ग-फल-सम्बन्धि महाफलम् “उत्तिरन्” प्रयच्छन्] “प्रति पप्रथे”
सर्वत्र प्रख्यातो भवति “वशी” परमात्मतया जगद् वशीकर्ता
सोऽग्निः “ऋतून्” वसन्तादीन् “उत्सृजते” अनुष्ठानार्थं सम्यक्
सृजति [तेषु स्वयमाधीयमानः सन् तदङ्गतया वसन्तान् उत्तमान्
कुरुत इत्यभिप्रायः] ॥ २ ॥

* ‘ऋतावान्’—ऋतं नै विघ्नलक्षणं ब्रह्म तेन कृत्यं अथवा ऋतसम्पन्नं तस्य दातारं
—इति वि० ।

† जेयमप्यन्यत्र कश्चिद् दृश्यते ।

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

अग्निः प्रियेषु धामसु कामो भूतस्य भव्यस्य ।

३ १ ७ ३ १ २

सम्नाडेकीविराजति ॥ २ * ॥ १८

“भूतस्य” अतीत-कालीनस्य भूत-जातस्य “भव्यस्य” आगामिनः भविष्यत्कालीनस्य जगतः “कामः” काम्यमानस्तत् तैः पुरुषैः “सम्नाट्” “एकः” अद्वितीयत्वेन “प्रियेषु” आहवनीयादिषु “धामसु” स्थानेषु [यद्वा, त्रिषु पृथिव्यादिलोकेषु “विराजति” विशेषेण दीप्यते] ॥ ३ ॥ १८

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य अष्टादशस्याध्यायस्य

चतुर्थः खण्डः ॥ ४ ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमो हार्दं निवारयन् ।

पुमर्थाश्चतुरो देयाद् विद्यातीर्थ-महेश्वरः ॥ १८ ॥

॥ इति द्वितीयोऽर्द्धप्रपाठकः ॥

इति श्रीमद्राजाधिराज-परमेश्वर-वैदिकमार्ग-प्रवर्त्तक-

श्रीवीर-बुक्क-भूपाल-साम्राज्य-धुरन्धरेण सायणा-

चार्य्येण विरचिते माधवीये सामवेदार्थप्रकाशे

उत्तराग्रन्ये अष्टादशोऽध्यायः

समाप्तः ॥ १८ ॥

* य० वे० १२, ११६ ।

† ‘एकः सर्वदेवानां प्रधानभूतः विराजति विविधं राजति दीप्यते’—इति वि० ।

‡ ‘अष्टमस्य द्वितीयोऽध्यायः समाप्तः’—इति वि० पदादि-मूल-ग्रन्थानां सम्मतम् ।

यस्य निःश्वसितं वेदा यो वेदेभ्योऽखिलं जगत् ।
निर्ममे तमहं वन्दे विद्यातीर्थ-महेश्वरम् ॥ १८ ॥

॥ अथैकोनविंशोऽध्यायश्चरभ्यते* ॥

तच्च,

प्रथमे खण्डे —

अग्निः प्रत्नेनेति तृचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३
अग्निः प्रत्नेनेजन्मना† शुभानस्तन्वा‡ऽ३३ः स्वाम् ।

३ १२ २२
कविर्विप्रेणवावृधे ॥ १ ॥

“कविः” क्लान्त-कर्मा “अग्निः” “प्रत्नेन” पुराणेन “जन्मना”
जननीयेन स्तोत्रेण “स्वां” स्वकीयां “तन्वं” तनुमङ्गलं “शुभानः”
शुभयन् “विप्रेण” मेधाविना स्तोत्रा “वावृधे” प्रवृद्धी भवति ॥ १ ॥

* ‘इदानीं सप्तमि’—इति वि० ।

† “जन्मना”—इति ऋ०-पाठः ।

‡ “तन्वा” —इति ऋ०-पाठः ।

॥ ऋ० वे० १, २, २८, २ ।

अथ द्वितीया ।

५ १२ २२ ३१ २३ १ २० ३१ ४

जर्जो नपातमाज्जवेग्निम्यावकशोचिषम् ।

३ २ ३ १ २ ३ २

अस्मिन्यज्ञे स्वध्वरे ॥ २ * ॥

“जर्जः” अत्रस्य “नपातं” पुत्रं† “पावक-शोचिषं” शोधक-
दीप्तिमग्निं “स्वध्वरे” असुरैरत्यन्तमहिंस्येऽस्मिन् यज्ञे “आ हुवे”
आह्वयामि ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १२ २२ ३ १२ ३ १ २

सनो मित्रमहस्त्वमग्ने शुक्रेण शोचिषा ।

३ १२ २२ ३ १ २

देवैरासस्मि बर्हिषि ॥ ३ ‡ ॥ १

हे “मित्रमहः” मित्राणां पूजनीयान्नेन ! “सः” त्वं “शुक्रेण”
ज्वालावता “शोचिषा” तेजसा “देवैः” सह “बर्हिषि” “आ-
सस्मि” आसीद ॥ ३ ॥ १

* ऋ० वे० ६, ३, ३८, ३ ।

† ‘जर्जो नपातम्—अज्ञानं पातारं रक्षयितारम्’—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ६, ३, ६८, ४ ।

१ ‘मित्रमहः—मित्राणां महिमानकरः’—इति वि० ।

अथोत्तिशुष्मासद्वति चतुर्ह्वयं द्वितीयं मूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

२ १ १ २   ३ १ २ ३ १ १
उत्तेगुष्मासोअस्थूरत्तोभिन्दन्तोअद्रिवः ।

३ २ ३ १ २ ३ १ १
नुदस्वयाःपरिस्पृधः ॥ १ * ॥

हे “अद्रिवः” याववन् सोम ! “ते” तव “शुष्मासः” शुष्मा
वेगाः “रत्तः” राक्षसान् “भिन्दन्तः” विदारयन्तः “उदस्थुः”
उत्तिष्ठन्ति । “याः” “स्पृधः” स्पर्धमानाः शत्रुसेना अस्मान्
प्रतिबाधन्ते तास्व “नुदस्व” प्रेरय बाधस्वेत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ ३ १ २ २ २   ३ १ २ २ ३ २
अयानिजघ्निरोजसारथसङ्गधनेहिते ।

२ १ १ २   ३ २
स्तवाअबिभ्युषाहृदा ॥ २ † ॥

हे सोम ! त्वम् “अया” अनेन कृतेन “ओजसा” बलेन
“निजघ्निः” शत्रून् हन्तुं शीलवान् । तं त्वाम् “अबिभ्युषा”
“अभोतेन” “हृदा” मनसा युक्तोऽहं “रथ-सङ्गे” अस्माकं
रथानां सङ्गे “हिते” शत्रुषु निहिते धने च निमित्ते “स्तवै”
स्तौमि ॥ २ ॥

* ऋ० वे० ७, १, १०, १ ।

† ऋ० वे० ७, १, १०, १ ।

अथ तृतीया ।

१ १ ३ १ ३ २३ ३ १ २ १ २ २
अस्य ब्रतानि नाधृषे पवमानस्य दूढया ।

३ १ २ २ २ १ २
रुजयस्त्वापृतन्यति ॥ ३ * ॥

हे सोम ! “पवमानस्य” चरतः यस्य “अस्य” तव “ब्रतानि” कर्माणि “दूढया” दुर्बुद्धिना राज्ञेन “नाधृषे” आधर्षयितुमशक्यानि स “त्वा” त्वां “यः” दुर्बुद्धिः शत्रुः “पृतन्यति” यो ह्युमिच्छति तं “रुज” बाधस्व ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी ।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
त हि न्वन्ति मदच्युतं हरिन्नदीषु वाजिनम् ।

२ ३ १ २ ३ १
इन्द्रमिन्द्राय मत्सरम् ॥ ४ † ॥ २

“मदच्युतं” मदस्य व्यावयितारं “हरि” हरितवर्णं “वाजिनं” बलिनं “मत्सरं” मदकरं “तम्” “इन्द्र” सोमं “नदीषु” “इन्द्राय” इन्द्रार्थं “हिन्वन्ति” ऋत्विजः प्रेरयन्ति ॥ ४ ॥ २

* ऋ० वे० ७, १, १० ३ ।

† ऋ० वे० ७, १, १०, ४ ।

अथामन्दैरिति तृचात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

. तच्च प्रथमा ।

१ २ १ १ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
आमन्दैरिन्द्रहरिभिर्याद्विमयूररोमभिः ।

२ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ ३ २ ३ २ ३ १ २
मात्वाकेचिन्नियेमुरिन्नपाशिनोतिधन्वेवताद्दृष्टि ॥ १ * ॥

विश्वामितो यन्नार्थमिन्द्रमाह्वयति— हे “इन्द्र !” “मन्दैः”
मादयितृभिः मयूर-रोमभिः मयूर-रोम-सदृश रोम-युक्तैः “हरि-
भिः” एतत्सञ्ज्ञकैरश्वैरुपेतस्त्वम् “आ याहि” यज्ञं प्रत्यागच्छ ।
“केचित्” अपि जनाः “त्वा” त्वाम् “मा नियेसुः” मा नियन्तु
गमन-प्रतिबन्धं मा कुर्वन्स्त्वित्यभिप्रायः । प्रतिबन्धे दृष्टान्तः—
“पाशिनो न” पाश-हस्ता व्याधा यथा पक्षिणं नियच्छन्ति तद्वत्
त्वां मा नियच्छन्त्वेव । किञ्च “धन्वेव” यथा पान्याः धन्व
मरुदेशं शीघ्रमतिगच्छन्ति, तद्वदागमन-प्रतिकारिणः “तान्”
अतीत्य शीघ्रमागच्छ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
वृत्रखादोबलर्भुजःपुरान्दमोश्चिपामजः ।

१ २ १ २ ३ १ २ ३ १ २ २ २ २ २ २ २
स्थातारथस्यद्वय्यैरिभिस्वरिन्द्रोदृढाचिदाभुजः ॥ २ † ॥

* अ० अ० ३, २, १, ४ (१भा० ५०८पृ०) = अ० वे० ३, २, ८, १ ।

† अ० वे० ३, ३, ८, २ ।

सोऽयमिन्द्रः “वृत्रखादः” [खाद भक्षणे (म्वा० प०),—
इत्यस्मात् “कर्मण्यण् (३, २, १)” कदुत्तरपदप्रकृतिस्वरः (३,
२, १३८), वृत्रं खादति हिनस्तीति वृत्रखादः] “बलं रुजः”
[रुजो भङ्गे (तु० प०), कर्मण्युपपदे मूलविभुजादित्वात्
क-प्रत्ययः “तत्पुरुषे कृति बहुलम् (६, ३, १४)”—इति द्विती-
याया अलुक्, आयादिस्वरः (६, २, १४४) आठणोत्याकाशमिति]
बलो मेवः तस्य भञ्जकः* ततः “अपामजः” अज गतिक्षेप-
ण्योः (म्वा० प०)—इत्यस्मात् पचाद्यच् (३, १, १३४),
चित्स्वरः (६, १, १६१)] मेव-भेदन-द्वारा अपां प्रेरकः “पुरां”
अत्रु-सम्बन्धिनां “दर्मः” दारकः, [तथा विष्णुः त्रिविक्रमावतार-
धारी इदं प्रतीयमानं सर्वं जगत् कान्त्वा तिष्ठतीति मन्त्रवर्षः]
तथा “हवीः” अश्वयोः “अभिस्वरे” अस्मदाभिमुख्येन प्रेरणे
निमित्तभूते सति “रथस्य स्थाता” रथमधिष्ठाता, तथा “दृढा-
चित्” दृढानामतिबलवतां शत्रूणांमपि “आ रुजः” [रुजो भङ्गे
(तु० प०)—इत्यस्मादिगुपध-लक्षणः कः (३, १, १३५)]
आ समन्तात् भञ्जको भवति ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

२ १ २३ १ २३ १ २ २ १ २ २ १ २
गम्भीराऽदधीर्ग्विक्रतुमुष्यमिगाइव ।

१२३ १२ २२ ३ १२ २२ ३ १ २

प्रसुगोपायवसन्धेनवोयथा ह्रदङ्गन्याइवाश्रत ॥ ३ ॥ ३

* ‘बलरुजः—बलोनाम दानवः तस्य भञ्जकः’—इति वि० ।

† म्वा० मे० १, २, ८, १ ।

हे इन्द्र ! त्वं “गभीरान्” महाबकाशान् “उदधीन्” समु-
द्रान् उदकैः यथा पोषयसि तद्वत् “क्रतु” यज्ञस्य कर्त्तारम् अमुं
यजमानमभिमत-फल-प्रदानेन “पुष्यसि” पोषयसि । तच्च दृष्टान्तः
यथा—“सुगोपाः” समीचीनी गोपालः “यवसेन” “गाः” पोषयति
तद्वत्, यथा “धेनवः” “यवसं” तृणादिकम् प्राप्नुवन्ति तद्वत्
सोमान् प्राप्नोति, ते च सोमाः “कुल्याः” कृत्रिम-सरितः “ऋदं”
महाजलाशयं यथा प्राप्नुवन्ति तद्वत् “आशत” व्याप्नुवन्ति ॥३॥ ३

॥ अभिनिधनङ्गाणवम् ॥ औहोहोहोयि । आयिहो ।

आमा । द्रैर३३रायि । द्राहारा२३४यिभायिः । या

होमा२३४यू । रारोमभायिः । ऐहोयि । आर३४यि

हो । मात्वाका२३४यिचीत् । नायियेमू २३४ रीत् ।

नापाशिनाः । ऐहोयि । आर३४यिहो । आतीधार३

४न्वे । वता३७आपुयिहो ५ ह्यि ॥(१) औहोहोहो

यि । आयिहो । वार्त्ता । खा २३४ दो । बाल७

२३४ जाः । पूरान्दा २३४ म्माः । आपामजाः । ऐ

होयि । आ २३४ यिहो । स्थातारा २३४ था । स्था

^१हारी^२२३४^५योः । ^{१२}आभि^१स्त्ररायि । ^{१२}ऐहो^१यि । ^३आ२३
^५४यिही । ^२आयिन्द्रोदा^१२३४^५र्था । ^३चिदा^२३^४रूपजा^५६पु६ः ॥२)
^{१२}औहोहो^१दायि । ^१आयि^२हो । ^१गा^२भी । ^३रा^५२३४ज ।
^१दाधी^३रा^५२३४यिवा । ^२क्रा^५तुम्पू^३२३४^५व्या । ^{२२}सी^१गाइवा ।
^{१२}ऐहो^१यि । ^३आ२३४यि^५हो । ^२प्रा^३सूगो२३४^५पाः । ^२या^३वासा
^५२३४न्धे । ^{१२}ना^१वोयथा । ^{२२}ऐहो^१यि । ^३आ२३४यि^५हो । ^२हा
^३दक्क^५२३४^३ल्याः । ^३इवा^५३^३शा^५५^३ता^३६पु६ । ^३आ२३
^५४भी(३) ॥ १७ * ॥ [१] ३

अथ यथागौरोअपाकृतमिति प्रगाथात्मकं चतुर्थं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

^११२३२२२३२३ ^{१२}१२ ^{२२}
 यथागौरोअपाकृतन्तुव्यन्नेत्यवेरिणम् ।

^११२ ^{३२३}३२३ ^{११}१२ ^{२२}१२ ^{३२३}३२३ ^३१२
 आपित्वनःप्रपित्वेतूयमागहिकण्वेषुसुसंचापिब ॥ १७ ॥

* ऊ० गा० १८प्र० २अ० १७सा० ।

† उ० आ० २, १, १, १० (१ मा० ५२१पृ०) = ऋ० वे० ५, ७, १०, २ ।

“गौरः” गौरमृगः “लथ्यन्” पिपासन् “अपा” अङ्गिरदकैः
 [व्यत्ययेनैकवचनम् (३, १, ८५) “उडिदम् (६, १, १७१)”—
 इत्यादिना विभक्त्येव दात्तत्वं कृतम्] “इरिणं” निस्तृणं तटाक-देशं
 “यथा” येन प्रकारेण “अवैति” अवगच्छति [अव-शब्दोऽभि-शब्द-
 स्यार्थः] अभिमुखः सन् शीघ्रं गच्छति । तथा “आपित्वे”
 बन्धुत्वे “प्रपित्वे” प्राप्ते सति हे इन्द्र ! त्वं “नः” अस्मान् “तूयं”
 [क्षिप्रनामैतत् (निघ० २, १५, ११)] शीघ्रम् “आ गहि”
 आगच्छ । आगत्य च “कणेषु” कण-पुत्रेषु अस्मासु “सचा”
 सह एकयत्नेनैव विद्यमानं सर्वं सोमं सुष्ठु “पिब” ॥ २ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २   ३ १ ९   ३ १ २   ३ १
 मन्दन्तुत्वामघवन्निन्द्रेन्दवोराधो देयाय सुन्वते ।

३ २ ३ १ २   ३ २ ३ २ ३   ३ १ २   ३ १ २
 आमुध्या सोममपिबश्चमू सुतञ्जे उष्टन्तदधिषेसहः ॥ २ * ॥ ४

हे “मघवन्” धनवन्निन्द्र ! “इन्द्रवः” क्लेदनाः सोमाः त्वां
 “मन्दन्तु” हर्षयन्तु [मन्देर्व्यत्ययेन परस्मैपदम् (३, १, ८५)]
 किमर्थम् ? “सुन्वते” सोमाभिषवं कुर्वते यजमानाय “राधः
 देयाय” राधसः धनस्य दानार्थं [ददाति : “अचो यत् (३, १,
 ८७)”—इति भावे यत्, “ईदयति (६, ४, ६५)”—इतीकारः, “यतो-
 ऽनावः (६, १, २१३)”—इत्याद्युदात्तत्वे कदुत्तरपदप्रकृतिस्वर-

* ऋ० वे० ३, २, ६, १ ।

† ‘राधः—अनाय अनाय ना, देयाय दानयाय च’—इति वि० ।

त्वम् (६, २, १३८) । शतुरनुमः (६, १, १७३) — इति सुन्वच्छात्
 परा विभक्तिरुदात्ता] । अपिच त्वं “सोमम्” “आमुष्य” मोषणं
 कृत्वा* अदत्तमपि बलादाहृत्य “अपिबः” पीतवानसि [“स यज्ञ-
 वेशसं कृत्वा प्राप्तवा सोममपिबत्” — इति श्रुतेः] । कौटुशं सोमं ?
 “चमू” चम्बोरधिषण-फलकयोः “सुतम्” अभिषुतम् [यद्वा,
 चमूभ्यां चमसाभ्यां हीतुमैवावरुणस्य च सम्बन्धिभ्यां संस्कृताभि-
 र्वसतीषरीभिः सुतमभिषुतम्] यस्मादेवं तस्मात् कारणात्
 “ज्येष्ठ” प्रशस्यतमं वृद्धतमं वा† “सहः” बलं “दधिषे” हे
 इन्द्र ! त्वं धारयसि अतो मदीया अपि सोमास्त्वां मादयन्त्विति
 प्रार्थते ॥ २ ॥ ४

॥ मनाद्यम् ॥ यथागौर३रोअपाकृताम् । तृथ्यन्नेति
 यवेरा३र्यिणाम् । आपित्वेनःप्रपित्वेतूयमागार३र्यी ।
 कण्वे३षुद्ध३३ । सार३चार३३चौद्धोवा । पीर३३३बा ॥ (१)
 कण्वे३षू३३सुसचापिबा । कण्वे३षुसुमचापा३र्यिबा । मन्द
 न्तुत्वा३मघवन्निन्द्रेन्द्रेन्द्रा३३वा । राधोदे३३या३ । या३
 र३३३चौद्धोवा । न्वा३३३ते ॥ (२) राधोदे३३यायसुन्व

* ‘आमुष्येति आमुष्य दीर्घत्वम् आमुष्य यजमानस्य’ — इति वि० ।

† सुतपत्येतु सर्वत्रैव “ज्येष्ठम्” — इति पाठः ।

तायि। राधोदेयायसुन्वार३तायि। आमुष्यासोममपि
 वश्वमूह२३ताम्। ज्येष्ठन्ताता२३द्वा३। धारयिषार३४
 औहोवा। सार३४हाः(३) ॥ १८ * ॥ [१] ४

अथ त्वमङ्गप्रशंसिषइति प्रगाथात्मकं पञ्चमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

त्वमङ्गप्रशंसिषोदेवःशविष्ठमर्त्यम् ।
 नत्वदन्योमघवन्नस्तिमर्दितेन्द्रब्रवीमितेवचः ॥ १ ॥

[अङ्ग—इत्यभिमुखीकरणे] “अङ्ग” “शविष्ठ” बलवत्तमेन्द्र !
 “देवः” द्योतमानस्त्वं “मर्त्य” नर-धर्माणं त्वां स्तुवन्तं पुरुषं
 “प्रशंसिषः” सम्यक् तेन स्तुतमिति प्रशंसा । हे “मघवन्” धन-
 वन् ! “इन्द्र !” “त्वदन्यः” कश्चित् “मर्दिता” सुखयिता नास्ति,
 अतः कारणात् “ते” तुभ्यम् “इदं” स्तुतिलक्षणं “वचः” ब्रवीमि
 उच्चारयामि [प्रशंसिषः—शंस स्तुतौ (भा० प०), लेटि, सिष्यङा-
 गमः (३, ४, ८४) “सिब्बङुलं” लेटि (३, १, ३४)—इति
 विकरणे सिप्, तस्यार्द्धधातुत्वादिङागमः (७, २, ३५)] ॥ १ ॥

● ऊ० गा० १८प्र० २अ० १८सा० ।

† ऊ० षा० १, १, ५ (१भा० ५१०पृ०) = ऊ० वे० १, ६, ८, ४ ।

अथ द्वितीया ।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३
मातेराधांसिमातऊतयोवसो

१ २ ३ ३ १ २
स्मान्कदाचनादभन् ।

१ २ ३ १ २ ३
विश्वाचनंउपमिमोहिमानुष

१ २ ३ १ २ ३
वह्निचर्षणिभ्यश्चा ॥ २ * ॥ ५

हे “वसो” वासयितरिन्द्र ! “ते” तव सखन्धीनि राक्षोत्थेभि
रिति “राधांसि” भूतानि† यस्मात् “कदाचन” कदाचिदपि
“मा दभन्” मा विनाशयन्तु । तथा “ऊतयः” गन्तारः‡ [यद्वा
उतयइत्यत्र वर्ण-लोपः, धूतयः कम्पयितारः “ते” त्वदीया मारु-
तय हे “मानुष” मनुष्य-हितेन्द्र ! “चर्षणिभ्यः” मन्त्र-दृष्टेभ्यः॥
“नः” अस्मभ्यं “विश्वा” विश्वानि “वसनि” धनानि च “आ उप
मिमोहि” सर्वत आहृत्य अस्मत्समीपे कुरु, सर्वत्र वर्त्तमानं धनम्
अस्मभ्यं प्रयच्छेत्यर्थः [कदा—किं शब्दात् “सर्वकान्यकिञ्चित्तदः
काले दा (५, ३, १५)”—इति दा-प्रत्ययः, “किमः कः (७, २,
१०३)”—इति कादेशः, व्यत्ययेनाद्युदात्तत्वम् (३, १, ८५) ।

* ऋ० वे० १, ६, ८, ५ ।

† ‘राधांसि अज्ञानि’—इति वि० ।

‡ ‘ऊतयः पालनानि’—इति वि० ।

॥ ‘चर्षणिभ्यः—अलिङ्ग्यजमानभ्यः’—इति वि० ।

दभन्—दम्भ, दम्भे, लीडर्थे कान्दसे लडि “बहुलञ्छन्दसि (२, ४, ७३)”—इति विकरणस्य लुक्, “न माङ्योगे (६, ४, ७४)”—इत्यङभावः । मिमीहि—माङ् माने शब्दे च (अदा० प०) व्यत्ययेन परस्मैपदम् (३, १, ८५), “जुहोत्यादिभ्यः श्रुः (२, ४, ७५)”, “भृजामित् (७, ४, ७६)”—इत्यभ्यासस्यत्वम्, छेडत्वात् “घु-मा-स्या (६, ४, ६६)”—इतीत्वम् ॥ २ ॥ पू

॥ पौरुमीदम् ॥ तुवम । गप्रा३४औहोवा । शा९
 सिषः । देवः१शवि । श्रम१त्तीर३याम् । नत्व१दन्यो । मघ
 वार१३ना । स्तिम१र्डिता । इन्द्र१व्रा३श्वो । मिता१यिवार
 ३४पूचा६पू६ः ॥ (१) इन्द्र१व्र । वोमा३४औहोवा । ता१यि
 वचः । इन्द्र१व्रवी । मि१तेवा३श्वः । मा१तेरा३धा । सि
 मा१ता३श्व । तयो१वसा३ । अ१स्मान्का३श्वदा । चना१दा
 २३४पूभा६पू६न् । अ१स्मान्क । दा१चा३४औहोवा । ना१द
 भन् । अ१स्मान्कदा । चना१दा३श्वभान् । वि१श्वाच१नाः ।
 उप१मा३श्विमा१यि । हि१म । नुषा । व१ह्मना३श्विचा ।

१
षणायिभ्या २३४५ आ ६५६ । १२ १ १ १ १ १
(३) ॥ १८ * ॥ [१]

॥ त्रैककुभम् । २ त्वमङ्गप्रशंसाश्रयिषाः । १ देवःशवा
१ १ १ ३ ५ १ १ २ १ २
यिष्ठाश्मा । ऊम् । तार३४याम् । नत्वदन्योमघवन् ।
१ १ ३ २ १ ३ १ १ २ २ १
स्तायिम । डितेन्द्रा । ब्रा२३४वी । मायितेव । चा
२ ३ ५ २ २ २ २ २
२ । या २ ३४ औहोवा ॥ (१) इन्द्रववौमिनेवाश्चाः ।
१ १ २ १ ३ ५ १ २ २ १ २ २
इन्द्रववौमीश्तायि । ऊम् । वार३४चाः । मातेराधा
१ १ २ २ १ २ ३ २ २ १ ३ ५ १ २ २
सिमातज । तायः । वसोस्मान् । कार३४दा । चाना
१ ३ ५ २ २ २ २ २ २
द । भार । या२३४ औहोवा ॥ (२) अस्मान्कदाचनादा
२ १ २ १ १ १ ३ ५
श्मान् । अस्मान्कदाचाश्ना । ऊम् । दार३४भान् ।
१ २ २ २ १ २ २ २ २ ३ ५
विश्वाचनउपमिमी । द्वाइमानुपवह । ना२३४यिची ।

१-२ १ १ ३ ५ २ ३ ५
 प्राणिभ्यः । आ२ । या२३४ औहोवा । ई२३४ दाः (३)

॥ ५ * ॥ [२] ५

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्यैकोनविंशत्याध्यायस्य

प्रथमः खण्डः ॥ १ ॥

अथ द्वितीय-खण्डे —

प्रतिष्यासूनरीति तृचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

२ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २

प्रतिष्यासूनरीजनीव्युच्छन्तीपरिस्वसुः ।

३ १ २ ३ १

दिवोअदर्शिदुहिता ॥ १ * ॥

“स्या” सा प्रसूयमाना, “सूनरी” सुष्ठु प्राणिनां नेत्री,
 “जनी” जनयित्री फलानां, “स्वसुः” स्वसृ-स्थानीयाया रात्रेः
 “परि” उपरि भागे रात्रि-पर्यवसान-काले “व्युच्छन्ती” तमो
 विवासयन्तीः [स्वसा—स्वस्ते ज्ञायस्याइत्युक्तम्], “दिवः” द्योत-
 मानस्यादित्यस्य “दुहिता”, उन्नाः “प्रत्यदर्शि” सर्वैः प्रति-
 दृश्यते ॥ १ ॥

* ऊ० गा० १८ प्र० १ अ० ५ सू० १ ।

† ऊ० वे० १, ८, २, १ ।

‡ ‘व्युच्छन्ती’—‘दोति’ कुर्वन्ती—इति वि० ।

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३
अश्वेवचित्रारूपीमातागवामृतावरी ।

१ २ ३ १ २ ३ २
सखाभूद*श्विनोरुषा ॥ २ ॥

“अश्वेव” “चित्रा” चायनीया “अरुषी” आरीचमाना
“गवाः” रश्मोनां “माता” निर्मात्री “ऋतावरी” यज्ञवपुः
“अश्विनोः” “सखा” समान-ख्याना सह स्तूयमाना “भूत्”
भवति [अश्विनोरुषसा सह स्तूयमानत्वात् सखित्वं पर-
स्परम्] ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३
उतसखास्यश्विनोरुतमातागवामसि ।

३ २ ३ १ २
उतोश्वेवस्वर्दृशिषे ॥ ३ ॥

“उत” अपिच “अश्विनोः” “सखा”, “उत” अपिच “गवाः”
रश्मोनां “माता” निर्माता “असि”, “उत” अपिच हे “उषः !”
“वसः” धनस्य “ईशिषे” ईश्वरो भवसि ॥ ३ ॥

* “अभूत्”—इति ऋ०-पाठः ।

† ऋ० वे० ३, ८, ९, २ ।

‡ ‘ऋतावरी’—द्वितकरी—इति वि० ।

॥ ऋ० वे० ३, ८, ९, २ ।

१ २ १ २ १ २ १
॥ जराबोधीयम् ॥ प्रतिष्ठासोवा । नारीजनायि । वि
१ २ १ २ ४५ ५
यूच्छा२३न्ती । परिस्वाहः । दिवोआशदा२३शी । द ।
२ २ २ २ १ २ १
द्वितो३४५ई । डा ॥ (१) अश्वेवचोवा । त्राअरूपायि ।
२ २ १ २ २ ४५
मातागा२३वाम् । ऋतावारायि । सखाभूशदा२३श्वा
५ २ २ १ १
यि । नोः । उषो३४५ई । डा ॥ (२) उत्तसखोवा ।
१ २ १ २ १ २ १
साअश्विनोः । उतामा२३ता । गवामासायि । उत्तो
२ ४५ ५ २ २ १
षोश्वा२३स्वाः । ई । शिषो३४५ई । डा (३) ॥ ३ * ॥ [१] ई

अयैषो उषेति तृचात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ २ ३ १ २ २ २ ३ २ २ २
एषोउषाअपूर्व्याव्युच्छनिप्रियादिवः ।

३ १ २ ३ २
स्तुषेवामश्विनावृहत् ॥ १ १ ॥

“एषः” एषा अस्माभिः परिदृश्यमाना “प्रिया” सर्वेषां प्रीति
र्हेतुः “अपूर्व्या” पूर्वेषु मध्यरात्रिकालेषु विद्यमाना न भवति

* क० गा० १८५० १ अ० ३ सा० ।

† क० आ० १, २, ४, ४ (१ भा० ३८५४) = ऋ० वे० १, ३, २३, १ ।

किन्निदानानीन्तनी “उषाः” उषोदेवता “दिवः” द्यु-लोकस्य सकाशादागत्य “व्युच्छति” तमो वर्जयति । हे “अश्विना” अश्विनौ ! “वां” युवां “महत्” प्रभूतं यथा भवति तथा “स्तुषे” स्तोमि ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ ३ १२ २२ ३ १ २ ३ २
यादस्त्रासिन्धुमातरामनोतरारथीणाम् ।

३ २ ३ १ २ ३ १ २
धियादेवावसुविदा ॥ २ * ॥

“या देवा” यावभावश्विनौ वक्ष्यमाण-गुण-युक्तौ तौ स्तुष इति पूर्वत्वान्वयः । कीदृशौ ? “दस्त्रा” दर्शनीयौ, “सिन्धुमातरा” समुद्रमातरौ† [यद्यपि सूर्याचन्द्रमसविव समुद्रजौ तथा-प्यश्विनोः केषाञ्चिन्मते तद्रूपत्वात् तथात्वम्], “रथीणां” धनानां “मनोतरा” मनसा तारयितारौ, “धिया” कर्मणा “वसुविदा” निवास-स्थानस्य लब्धयितारौ‡ [मनोतरा मनसा तरत इति मनोतरौ, तरतेरन्तर्भावित-व्यर्थात् “ऋदोरप् (१, ३, ५७)” — इत्यप्, पूर्वपदान्तस्य सकारस्य रुत्वे सति छान्दसमुत्पत्तम् । रथीणां — “नामन्यतरस्याम् (६, १, १७७)” — इति नाम उदात्तत्वम् ।

* छ० वे० १, २, ३३, २ ।

† ‘सिन्धुमातरा’—सिन्धुशब्देन उदकानि गृह्यन्ते, उदकानां निर्वाकभूतौ,—इति व० ।

‡ “वसुविदौ—विदशामे, विदशामे, विद सनाथां, विदमान-धनौ; अथवा जलाभकौ,—इति वि० ।

धिया—“सावेकाच (६, १, १६८)”—इति विभक्तेरुदात्तत्वम् ।
 वसुविदा—वसूनि निवास-स्थानानि विन्देते इति वसुविदौ
 “क्लिप् च (३, २, ७६)”—इति क्लिप् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ १ २   ३ १ २ ३ २   ३ १ २ ३ १ २
 वच्यन्तेवाङ्कुहासोजूर्णायामधिविष्टपि ।

१ ३   २ ३ २   ३ १ २
 यद्वा रथो विभिध्यतात् ॥ ३ * ॥ ७

हे अश्विनो ! “वां” युवयोः सम्बन्धी रथः “जूर्णायाम्” नाना-
 शास्त्रैः स्तुतायाम् “अधिविष्टपि” स्वर्ग-लोके “यद्” यदा
 “विभिः” अश्वैः “पतात्” पतति गच्छति, तदानीं “वां” युवयोः
 “ककुहासः” स्तुतयः “वच्यन्ते” अस्माभिरुच्यन्ते [ब्रवीतेर्यक्,
 “ब्रुवो वचिः (२, ४, ५३)”—इति वच्चादेशः, “वचि-स्वपि
 (६, १, १५)”—इत्यादिना सम्प्रसारणम्, “सम्प्रसारणाच्च (६,
 १, १०८)”—इत्यत्र छन्दसीत्यनुवृत्तेः ॥ परपूर्वत्वस्य पान्क्तिकत्वात्
 यणादेशः, प्रत्ययस्वरः । ककुहासः—‘ककुभं गृह्णे विदुः प्रधाने
 च’—इत्यभिधानात् ; प्राधान्याभिधायिना ककुप्-शब्देन तत्-
 प्रतिपादका स्तुतयो लक्ष्यन्ते ; इत्वं , ान्दसम्, “आजमेर-

* ऋ० वे० १, ३, १३, ३ ।

† ‘जूर्णायाम्’—जोर्णायाम् पृथिव्याम्, अधि—उपरि, विष्टपि—स्थाने—इति वि० ।

‡ ‘वि-इत्याकाश-नाम, आकाशात् पततीत्येवं वक्तव्ये तृतीय-वङ्गवचनं छत्
 ऋण्डसत्ताददोषो वङ्गं वन्दसीति’—इति वि० ।

॥ साचातुष्टितिः “वा वन्दसि (६, १, १०६)”—इत्यात् बोध्यम् ।

सुक (७, १, ५)"—इत्यसुक् । जृणीयां—जूष् वयोहानौ (दि० प०), अत्र स्तुत्यर्थः, धातूनामनेकार्थत्वात्, निष्ठायां "सुक् किति (६, २, ११)"—इति इट्-प्रतिषेधः, "बहुलञ्छन्दसि (७, १, १०३)"—इति उत्त्वम्, "रदाभ्यामिति (८, २, ४२) निष्ठानत्वम्, प्रत्ययस्वरः (३, १, ३) । विभिः—वी गत्यादौ (षदा० प०) वियन्ति गच्छन्ति वयोऽश्वाः, औणादिको डि-प्रत्ययः । पतात्—पटल गतौ (भ्वा० प०), लिट्-प्रतिषेधः, "इतश्च स्त्रीपः (३, ४, ७)"—इतीकार-लोपः ॥ ३ ॥ ७

१८२ १ १ १ २२ १ ११
॥ जराबोधीयम् ॥ एपोउपोवा । आपूविया । वियूच्छा

२ २ १ २ ४५ ४२
रुतौ । प्रियादायिवाः । स्तुषायिवा१मार३श्चायि । ता ।

४२१ १२ २ १ १ १२ ११
वृक्षा३४पृई । डा ॥ (१) यादस्त्रासोवा । धूमातरा ।

११ ३ १ २ ४५
मनोता२३रा । रयायिणाम् । धियादा१यिवा २३ वा ।

५ ३०१ २ २ २ १ १ १
सु । विदो३४पृई । डा ॥ (२) वच्चन्तेवा३श्चोवा । का

२२१ २२१ २ १
कुदासाः । जृणीया२३मा । धिविष्टापायि । यद्वा३

१ ४५ ५ ३२
राशयो२३वायि । मि । पतो३४पृई । डा (३) ॥ ४ * ॥ [१] ७

अथोषस्तच्चित्रमिति तृचं तृतीयं सूक्तम्,

. तत्र प्रथमा ।

२ ३ १ ३ १ २ २ ३ १ २

उषस्तच्चित्रमाभरासभ्यंवाजिनीवति ।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २

येनतीकच्चतनयच्चधामहे ॥ १ * ॥

हे “वाजिनीवति !” वाजो हविल्लक्षणमन्नं, तद्युक्ता वाजिनी,
तथा क्रियया युक्ते ! “उषः” उषोदेवते ! “असभ्य” “चित्र”
चायनीयं “तत्” धनम् “आ भर” आहर प्रयच्छ । “येन” धनेन
“तीक” पुत्रं “तनयं” तत्पुत्रं “च” धामहे दधामहे धारयामः
[अत्र निरुक्तम्—“उषस्तच्चित्रं चायनीयं मंहनीयं धनमाहरास-
भ्यमन्नवती येन पुत्रांश्च पौत्रांश्च दधीमहि (निरु० दै० ६, ६)”
—इति । धामहे—दधातेर्लटि “बहुलञ्छन्दसि (२, ४, ७३)”
—इति शपो लुक्, व्यत्ययेनाद्युदात्तत्वम् ; यद्वा, लोटि “अडुत्तमस्य
पिच्च (३, ४, ८२)” —इत्याडागमः प्रत्ययस्य पिहङ्गावश्च, अतः
प्रत्ययस्य पित्त्वादनुदात्तत्वे धातुस्वरः शिष्यते ; अस्मिन् पक्षे
“एत ए (३, ४, ८३)” —इत्यैत्वाभावो व्यत्ययेन द्रष्टव्यः, “यदृत्ता-
न्नित्यम् (८, १, ६६)” —इति निघात-प्रतिषेधः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ २ ३ १ २

उषोअद्येहगोमत्यश्चावतिविभावरि ।

३ १ ३ १ २

रेवदस्मेव्यच्छन्नतावति ॥ २ * ॥

हे “गोमति” अस्मभ्यं दातव्यं गोभिर्युक्ते ! तथा “अश्वा-
वति” अश्वैर्युक्ते ! “विभावरी” विशिष्ट-प्रकाशोपेते ! “सृजता-
वति” प्रियसत्यात्मिका वाक् सृजता, तादृश्या वाचा युक्ते ! एव-
स्मूते हे “उषः” उषो देवते ! “अद्य” इदानीं प्रभात-समये “इह”
अस्मिन् देशे “अस्मे” अस्माकं “रेवत्” [“रयेर्मती बहुलम् (६,
१, ३४ वा०)”—इति सम्प्रसारणम्, “छन्दसोरः (८, २, १५)”
—इति मतुपो वत्वम्, “रे-शब्दाच्च मतुप उदात्तत्वं वक्तव्यम्
(६, १, १७३ वा०)”—इति मतुप उदात्तत्वम्] धन-युक्तं कर्म यथा
भवति तथा “व्युच्छ” नैशं तमो निवारय [उच्छी विवासे (भा०
प०) विवासो वर्जनम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ १ २ २ ३ १ २ ३ १ २
युङ्क्वा^{*} हिवाजिनीवत्यश्वा^{*} अद्यारूणा^{*} उषः ।

१ १ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
अथानोविश्वासौभगान्यावह ॥ ३ १ ॥ ८

हे “वाजिनीवति” हविलक्षणावति ! “उषः” उषो देवते !
“अरूणान्” अरूण-वर्णान् “अश्वान्” अश्व-स्थानीयान् गो-विशेषान्
[“दीर्घादटि समानपदे (८, ३, ८)”—इति संहितायां नका-
रस्य रुत्वम्, “आतोऽटि नित्यम् (८, ३, ३)”—इति सानुनासिक
आकारः] एवम्भूतान् “अद्य” अस्मिन् काले “युङ्क्वा हि”

* “युच्छ” —इति ऋ०-पाठः ।

† ऋ० वे० १, ६, २६, ४ ।

योजयैव [हिरवधारणे] “अथ” अनन्तरं रथमारुह्य “विश्वा”
 सर्वाणि “सौभागानि” [“सुभगान्मन्त्रे (५, १, १२६ वा०)” —
 इत्युद्गात्रादिषु पाठात् भाव-कर्मणोरर्थयोः “प्राणभृज्जातिवयो-
 वचनोद्गात्रादिभ्योऽञ् (५, १, १२६)” — इत्यञ् प्रत्ययः, “हृद्भग
 सित्मन्ते पूर्वपदस्य च” — इत्युभय-पद-द्वयोः प्राप्तायां सर्व-विधीनां
 छन्दसि वैकल्पिकत्वात् अत्रोत्तरपदस्य त्वद्धिर्न भवतीत्युक्तम्,
 सौभागानि] सर्वाणि सौभाग्यानि “नः” अस्मभ्यम् “आ वह”
 आनय ॥ ३ ॥ ८

॥ शुध्यम् ॥ ^१उपस्तृच्चा^२रयित्रम् । ^२आ^१भरोवा । ^२अस्म
^२भ्यवा । ^२जिनौवतायि । ^२येन^२तोकच्चतनयच्च । ^२धार३ ।
^२मद्वाउवा । ^१गृधिया^२॥ (१) ^१उषो^२अद्ये^२रह । ^२गोमतो
^२वा । ^२अश्वावतायि । ^२विभावरायि । ^२रेवदस्मव्युच्छन्नु ।
^२तार३ । ^१वताउवा । ^१गृधिया^२॥ (२) ^१युत्वा^२द्विवा^२रजि ।
^२नोवतोवा । ^२अश्वा^२अद्या । ^२रुणा^२उषाः । ^२अथानो
^१विश्वा^२सौभागानि । ^२आ२३ । ^१वहाउवा । ^१गृधिया^२॥ (३)
 ॥ ५ * ॥ [१] ८

अथाश्विनावर्त्तिरिति त्वचं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ २ ३ १ २ २ २ १ २

अश्विनावर्त्तिरस्मदागोमदस्माच्चिरण्यवत् ।

३ २ ३ ३ १ २ ३ १ २

अर्वाग्रथ्समनसानियच्छतम् ॥ १ * ॥

[उषसा साहचर्याद् बुद्धिस्थावश्विनाविदमादिकेन त्वचेन स्तूयते] हे “अश्विना” अश्ववन्तौ व्यापनश्रीलौ वा देवौ ! “दस्मा” शत्रूणामुपक्षपयितारौ “अस्मत्” अस्माकं “वर्त्ति” वर्त्तन-हेतुभूतं गृहम् “आ” समन्तात् “गोमत्” बहुभिर्गोभिर्युक्तं “हिरण्यमत्” हित-रमणीय-धन-युक्तं च यथा भवति तथा “समनसा” समान-मनस्कौ सन्तौ “युवां” युष्मदीयं “रथम्” “अर्वाक्” अर्वाचीनम् अस्मदभिमुखं “नियच्छतम्” आवर्त्तयतम् [अस्मत्—“सुपां सु-लुक् (७, १, २८)” —इति षष्ठा लुक् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२ ३ २ १ २ ३ १ २ ३ १ २ २

एहदेवामयोभुवादस्माच्चिरण्यवर्त्तनी ।

३ १ २ ३ १ २

उषधोवहन्तुसोमपीतये ॥ २ † ॥

* ऋ० वे० १, ६, २७, ३ ।

† ऋ० वे० १, ६, २७, १ ।

“उषर्बुधः” उषसि प्रबुद्धा अश्वः “इह” अस्मिन् यागे “सोम-
पीतये” सोम-पानाय ‘दस्त्रा’ शत्रूणामुपक्षपयितारौ अश्विनौ
“आ वहन्तु” आनयन्तु । कौटुम्भी? “देवा” देवन-शीलो दानादि-
गुण-युक्तौ वा “मयोभुवा” मयसः आरोग्यस्य भावयितारौ
[“अश्विनौ वै देवानां भिषजौ”—इति श्रुतेः] “हिरण्यवर्त्तनी”
[वर्त्ततेऽत्रेति व्युत्पत्त्या वर्त्तनि-शब्देन रथ उच्यते] सुवर्णमयो
वर्त्तनिर्ययोस्तौ [देवा—इत्यादिषु त्रिषु “सुपां सुलुक् (७, १,
३६)”—इत्याकारः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

२ ३ २३   ३ २ ३ २७   ३ १ २ ३ १ २
यावित्थाश्लोकमादिवोज्योतिर्जनायचक्रथुः ।

२ ३ १ २   ३ १
आनऊर्ज्ज्वहतमश्विनायुवम् ॥ ३ * ॥ ९

हे अश्विनौ “यौ” युवां “दिवः” लोकात् “श्लोकम्” उप-
श्लोकनीयं प्रशंसनीयं “ज्योतिः” तेजः “इत्था” इत्थमस्माभि-
रनुभूयमानेन प्रकारेण “चक्रथुः” कृतवन्तौ [केषाञ्चिन्मतेन
सूर्याचन्द्रमसावश्विनावित्युच्यते । तदुक्तं यास्केन—“तत्काव-
श्विनौ द्यावापृथिव्यावित्येकेऽहीराचावित्येके सूर्याचन्द्रमसावित्येके
(निरु० दै० ६, १,)”—इति । तथाच प्रकाशकत्वं तयोरुपपन्नं
तौ “युवं” युवां “नः” अस्मभ्यम् “ऊर्ज्ज्व” बल-प्रदमन्त्रम् “आ वह-

१८अ०२ख०३सू०१,२,३] उत्तरार्चिकः ।

२४५

तम्' आनयतं प्रयच्छतम् [स्त्रीक सङ्गति (भा० आ०),
अयं स्तुत्यर्थोऽपि, कर्मणि घञ् ; जित्वादाद्युदात्तत्वम् (६, १,
१८७)] ॥ ३ ॥ ८

॥ अ॒ध॒य॒म् ॥ अ॒श्वि॒ना॒वा॒र॒त्तिः॑ । अ॒स॒दो॒वा । गो
म॒द॒स्त्रा । द्धि॒र॒ण्य॒वात् । अ॒र्वा॒ग्र॒थ॒स॒म॒न॒सा॒नि । या॒र
३ । च्छ॒ता॒उ॒वा । षू॒धि॒या॒र॒॥ (१) ए॒ह॒दे॒वा॒र॒ । यो
भ॒वो॒वा । द॒स्त्रा॒हि॒रा । ए॒य॒व॒र्त्त॒ना॒यि । उ॒प॒वृ॒धो॒व॒ह॒न्तु
सो॒म । पा॒र॒श॒यि । त॒या॒उ॒वा । षू॒धि॒या॒र॒॥ (२) या
वि॒च्छा॒श्लो॒र॒क॒म् । आ॒दि॒वो॒वा । ज्यो॒ति॒र्ज्ज॒ना । य॒च॒क्र
यूः । आ॒न॒ज॒र्ज्ज॒व॒ह॒त॒म॒श्वि । ना॒र॒३ । यु॒वा॒उ॒वा । षू
धि॒या॒र॒ । ए॒र॒३॒द्वि॒या॒३४३ । ओ॒र॒३४५ई । डा(३)॥६*॥[१]८

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्थस्यैकोनविंशस्याध्यायस्य

द्वितीयः खण्डः ॥ २ ॥

अथ तृतीये खण्डे*—

अग्निन्तमन्ये इति तृचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ १२ २२ ३ १७ ३२ ३ १२ २२ ३ १२

अग्निन्तमन्ये यो वसुरस्तं यन्ति धेनवः ।

३ १२ ३ २७ ३ १२ ३ २३
अस्तमर्वन्त आश्वोस्तन्नित्यासो वाजिन

१२ ३ २ ३ १ २

इषस्तोदभ्य आभर ॥ १ ॥

“तम्” अग्निं “मन्ये” स्तौमि, “यः” अग्निः “वसुः” वासकः,
“यम्” “अस्तं” सर्वेषां गृहवदाश्रय-भूतत्वेन “धेनवः” गावः
“यन्ति” गच्छन्ति प्रीणयितुम्, “अस्तम्” उक्त-लक्षणम् “अर्वन्तः”
अरणवन्तः अश्वाः “आश्वः” शौन्न-गामिनः यन्ति, तथा “नि-
त्यासः” नित्य-प्रवृत्तयो “वाजिनः” हविलक्षणावन्तो यजमानाः
यम् “अस्तं” यन्ति तम् मन्ये, “इषम्” अन्नं “स्तोदभ्यः” अस्म-
भ्यम् “आ भर” हे अग्ने! आहर ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ २७ ३ १२ ३ १२ २२ ३ १२

अग्निर्हिवाजिनं विशेददाति विश्वर्षणिः ।

* ‘एषुसन्धिसामानि’—इति वि० ।

† छ० आ० ५, १, ४, ७ (२ भा० ८६४ ४०) = छ० वे० ३, ८, २२, १ =

य० वे० १५, ४१ ।

३ २२ ३ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
अग्नीराये स्वाभुवः सुप्रीतो याति वार्यं

१ २ ३ २ ३ १ २
मिषः स्तोत्रभ्यः आभर ॥ २ * ॥

“अग्निः हि” अयमग्निः खलु “विशि” यजमानाय “वाजि-
नम्” अन्नवन्तं पुत्रम् अश्वम् अन्नं वा “ददाति” प्रयच्छति,
“विश्वचर्षणिः” [विश्वे चर्षण्यो मनुष्या रक्षणीया अर्चका वा
यस्य स तथोक्तः । यद्वा, पश्यति-कर्मेतत्] सर्वस्य द्रष्टाग्निः
“राये”† धनार्थिने [अथवा द्वितीयार्थे चतुर्थी (३, १, ८५)
धनम्] “स्वाभुवः” सुष्ठु सर्वत्र व्याप्तम् “वार्यं” सर्वैर्वरणीयं प्रीतः
सन् “याति” यमयति दातुं वा गच्छति । इषमित्यादिः
पूर्ववत् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

२ १२ २२ ३ २ २ ३ १ २
सोऽग्निर्व्यविसृष्टं संयमायन्ति धेनवः ।

१२ २२ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३
समर्वन्तो रघुद्रुवः सः सुजातासः स्वरय

१ २ ३ २ ३ १ २
इषः स्तोत्रभ्यः आभर ॥ ३ ॥ १०

* ऋ० वे० ३, ८, २२, २ ।

† ‘अग्नीराये’—अन्नं रेष-लोपे ङ लोप इति (६, २, १११) दीर्घः न तु द्विव-
चनसंज्ञी—इति वि० ।

‡ ‘इषं’ षष्ठिम्—इति वि० ।

॥ ऋ० वे० ३, ८, २१, ३=य० वे० १५, ४३ ।

“सः अग्निः” स खल्वग्निः “यः” “वसुः” वासकः “गृणे” स्तूयते “यं” “धेनवः” “समायन्ति” होमार्थं प्रापयन्ति, “अर्वन्तः” अश्वाः “रघुद्रुवः” लघु-गमनाः* “सम्” आयन्ति, “सुजातासः” शोभन-प्रादुर्भूताः “सूरयः” मेधाविनः “सम्” आयन्ति । स खल्वग्निरिति शेषं पूर्ववत् ॥ ३ ॥ १०

अथ महेनोअद्येति लृचं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
महेनोअद्यबोधयोषोरायेदिवित्मती ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
यथाचिन्नोअबोधयःसत्यश्रवसिवाय्ये

३ १ २ १ १
सुजातेअश्वसूनुते ॥ १ १ ॥

“अद्य” अस्मिन् यागदिने, हे “उषः” उषो देवि ! “दिवि-
त्मती” दीप्तिमतो त्वं “नः” अस्मान् “महे” महते “राये”
धन-प्राप्तये “बोधय” प्रज्ञापय प्रकाशयेत्यर्थः [सति हि प्रकाशे
क्रतु-द्वारा द्रव्यस्यार्जयितुं शक्यत्वात्] । “यथा चित्” यथैव पूव
“नः” अस्मान् “अबोधयः” अतीतेषु दिनेषु यथा बोधितवती,
तद्वदद्यापीत्यर्थः । हे “सुजाते” शोभन-प्रादुर्भूते ! “अश्वसूनुते”

* ‘अथवा शोप्रकर्मकारिणः’—इति वि० ।

† अ० आ० ४, १, ४, ३ (१भा० ८५८ पृ०)—अ० वे० ४, ४, २१, १ ।

[अश्वार्थी प्रिय-सत्यात्मिका वाग् यस्याः सा*] हे तादृशि देवि !
“वाय्ये” वय्य-पुत्रे “सत्यश्रवसि” मय्यनुगृहाणेत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ १ २
यासुनौशे शौचद्रथे व्योच्छो दुहितर्दिवः ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ १ २
साव्युच्छसहीयसिसत्यश्रवमिवाय्ये

२ २ ३ १ २
सुजाते अश्वहनुते ॥ २ ॥

हे “दिवः दुहितः” सूर्यस्य पुत्रि उषः ! ‡ “या” त्वं सुनौशे
एतन्नामके “शौचद्रथे” शुचद्रथस्यापत्ये पूर्वं “व्योच्छः” व्यवा-
सयः त्मांसि, “सा” त्वं “सहीयसि” अतिशयेन बलवति
“वाय्ये” वय्य-पुत्रे “सत्यश्रवसि” मयि “व्युच्छ” तमो विवामय
[उच्छी विवासे (भा० प०) विवासो वर्जनम् ॥ शिष्टं
समानम् ॥ २ ॥

* उदाहृतस्येत्यद्वयम् अर्चि-पतञ्जलिना द्वितीयाह्निके, तथाहि—“ननु च
भोक्त्व्योगानां सात्यमुगिराणायनोया अर्द्धमेकारमर्द्धमेकारश्चाधीयते । सुजाते अश्व
सूते”—इत्यादिना आशङ्क्य, समाहितम्—“पारिषत्कृतिरेषा, तय भवतां नैव हि
कोके न च वेदे अर्द्धमेकारोऽर्द्धमेकारो वासोति” । अथ च नामांशः—‘शास्त्रविशेषा-
याधिनां समवायः पारिषत् पर्यङ्का, तय भवा कृतिरित्यर्थः’—इति ।

† ऋ० वे० ४, ४, २१, ९ ।

‡ ‘दुहितर्दिवः—अहो दुहितृभूता उषाः’—इति वि० ।

॥ ‘व्युच्छति दीप्तिं करोति’—इति वि० ।

अथ तृतीया ।

१ १ ३ २ ३ १ २ ३ ०६

सानोअद्याभरदसुव्युक्तादहितर्देवः ।

२३   १   १ २   ३ १ २   ३ १ २
योव्यौ च्छः सद्दीयसि सत्यश्रवसि वाय्ये

योव्यौ च्छः सद्दीयसिसत्यश्रवसिवाय्ये

२२ ३ १ ४

सुजातेऽश्वत्थानृते ॥ ३ * ॥ ११

हे “दुहितः ! दिवः” “अभरद्वसु” आहत-धना “सा”
प्रसिद्धा त्वं “नः” अस्माकम् “अद्य” अस्मिन् दिने “व्युच्छ”
तमो विवासय “सहोयसि !” “या उ” [उ-कारोऽनर्थकः] या त्वं
पूर्वं “व्यौच्छः” “सा” अद्यापौति । शिष्टं समानम् ॥ ३ ॥ ११

अथ प्रतिप्रियमिति तृचात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ ४ ५ ६   ७ ८ ९ १०   ११ १२ १३

प्रतिप्रियतमं रसं वृषणं वसुवाहनम् ।

३ १ २   ३ २ ३ १ २   ३ २ ३

स्तोतावामश्विनावृषिःस्तोमेभिर्भूषतिप्रति

२ ३ १ २ ३ १ २

माध्वीममश्रुतं हवम् ॥ १ ॥

हे “अश्विनौ !” [एकः प्रति-शब्दोऽनुवादः] “वा” युवयोः
 “प्रियतम” “रथ” “स्तोता” ऋषिः “स्तोमेभिः” स्तोमैः “प्रति

* अ० प० ४, ४, ११, ३।

† अ० आ० ५, १, ३, १० (रभा० ८५२५०) = ऋ० वे० ४, ४, १५, १।

भूषति” अलङ्करोति । कीदृशं रथं ? “दृषणं” वर्धितारं फलानां,
“वसुवाहनं” धनानां वाहकम् ईदृशं रथमागमनाय स्तोतीत्यर्थः ।
तथा “माध्वी” मधुविद्या-वेदितारौ “मम” “हवम्” आह्वानं
“श्रुतं” श्रुतम् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २   ३ १ २ २ ३ १ २   २ ४
अत्यायातमश्विनातिरोविश्वाअहसना ।

१ ३ १ २   ३ १ २ ३ १ १   ३
दस्त्राहिरण्यवर्त्तनीसुषुम्णासिन्धुवाहसा

२ ३ १ २   ३ १ २
माध्वीममश्रुतहवम् ॥ २ * ॥

हे “अश्विना” अश्विनौ ! “अत्यायातं” सर्वान् यजमाना-
नतिक्रम्य गच्छतम् “अहम्” ऋषिर्यथा “विश्वाः” सर्वा अस्म-
दिरोधि-प्रजाः “सना” सदा “तिरः” करोमि [अथवा, ‘अहं
तिरः सना’—इति सम्बन्धः । प्राप्ताः विश्वाः सर्वाः क्रिया
युष्मदीया अनुष्ठेया इत्यर्थः, सना सनातनौ] “दस्त्रा” यन्त्राणामुप-
क्षपयितारौ, “हिरण्यवर्त्तनी” हिरण्य-रथौ “सुषुम्णा” सुधनौ
“सिन्धुवाहसा” नदीनां प्रवाहयितारौ वृष्टि-प्रेरणेन तादृशौ
युवामत्यायातम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
 अनो*रत्नानिबिभ्रतावश्विनागच्छतंयुवम् ।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३
 रुद्राद्विरण्यवर्त्तनीजुषाणावाजिनीवद्ध

२ ३ १ २ ३ १ २
 माध्वीममश्रुतं हवम् ॥ ३ ॥ १२

हे “अश्विना” अश्विनौ ! “युवं” युवां “नः” अस्मभ्यं
 “रत्नानि” रमणीयानि “बिभ्रता” बिभ्रती धारयन्तौ सन्तौ
 अस्मान् “आगच्छतम्” । हे “रुद्रा” रुद्र-पुत्रौ ! स्तुत्यौ ! वा
 “वाजिनीवद्ध” वाजिन-धनौ युवां “हिरण्यवर्त्तनी” हिरण्य-
 रथौ “जुषाणा” यज्ञं सेवमानौ सन्तौ आगच्छतमिति । माध्वी-
 त्यादि गतम् ॥ ३ ॥ १२

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य एकीनविंशस्याध्यायस्य

तृतीयः खण्डः ॥ ३ ॥

— ००० —

* “अनो” — इति सू०-पाठः ।

† २० वे० ४, ४, १५, ३ ।

‡ ‘माध्वी’—मधनः सोमस्य पाताशौ—इति वि० ।

अथ चतुर्थे खण्डे—

अबोध्मिःसमिधाजनानामिति तृचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १
अबोध्मिःसमिधाजनानाम्प्रतिधेनु

२ ३ २ ३ १ २
मिवायतीमुषासम् ।

३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ १ ३ १ ३ १ २
यक्काइवप्रवयामुज्जिहानाःप्रभानवः

३ २ ३ १ २
सस्रतेनाकमच्छ ॥ १ * ॥

अयम् “अग्निः” “जनानाम्” अध्वर्यादीनां “समिधा”
समिद्धिः “अबोधि” प्रबुद्धोऽभूत् । “धेनुम् इव” अग्निहोत्रार्थं
धेनुं प्रति यथा प्रातर्बुध्यते तद्वत्, “आयतीम्” आगच्छतीम्
“उषसं प्रति” उषःकाल इत्यर्थः । अथ प्रबुद्धस्याग्नेः “भानवः”
रश्मयः ज्वालाः “यक्काः” महान्तः “वयां” गात्रां “प्रोज्जिहानाः”
प्रोद्धयन्ती वृक्षाइव [यहा, महान्तः प्रोज्जिहानाः स्वाधिष्ठानं
त्यजन्तः भानवः] “नाकम्” अन्तरिक्षम् “अच्छ” आभिमुख्येन
“प्र सस्रते” प्रसरन्ति ॥

“सस्रते”-“सिस्त्रते”—इति पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ १ ३ १ २ ३ १ ३ ३ १ ३ २ ३ १
अबोधिद्योतायजथायदेवानूङ्घीअग्निः

३ १ १ ३ १ १

सुमनाः प्रातरस्थात् ।

१ २ ३ १ १ ३ १ २ ३ १ २ ३ १

समिद्धस्य रुग्णदृशि पाजो महान् देव

२ १ १ १ १

स्तमसो निरमोचि ॥ २ * ॥

अयं “होता” होम-निष्ठादकः “अग्निः” “देवान्” यष्टव्यान्
“यजथाय” यष्टुम् “अबोधि” बुध्यसे । सोऽग्निः “प्रातः” काले
“सुमनाः” शोभन-मनस्कः यजमानानुग्रह-बुद्धिः सन् “जङ्घी”
“अस्थात्” उत्तिष्ठति । “समिद्धस्य” अस्य “रुग्णत्” रोचमानं
“पाजः” बलं ज्वाला-लक्षणम् “अदृशि” दृश्यते । अथ तथाभूतः
“महान् देवः” “तमसः” अन्धकारात् “निरमोचि” सर्वं जगत्
निरमोचयत् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ २ ३ १ २ ३
यदोङ्गणस्य रश्मनामजौगः शुचिरङ्गते

१ २ ३ १ २ १ २

शुचिभिर्गोभिरग्निः ।

१२ २२ ३ १ २ ३ २
आदक्षिणायुज्यतेवाजयन्त्युत्ताना

१ १ २ ३ १ २
मूर्ध्वोऽधयज्जुह्वभिः ॥ ३ * ॥ १३

“यद्” यदा “ईम्” अयमग्निः “गणस्य” सङ्घातात्मकस्य जगतः “रशनां” रज्जुमिव व्यापार-प्रतिबन्धकं तमः “अजोगः” गिरति गृह्णाति वा समिद्धो भवतीत्यर्थः । यदा “शुचिः” दीप्तः “अग्निः” “शुचिभिः गोभिः” व्यापाराप्रतिबन्धकैर्दीप्तैः रश्मिभिः ‘अङ्क्ते’ व्यनक्ति विश्वं जगत् “आत्” अनन्तरमेव “दक्षिणा” प्रवृद्धा “वाजयन्ती” हविलक्ष्णमन्त्रं प्रदातुमिच्छन्ती “जुह्वभिः युज्यते” युक्ता भवति [अथवा, दक्षिणा प्रवृद्धाज्य-धारा युज्यते] तां धाराम् “उत्तानाम्” ऊर्ध्वस्थितामुपरि विस्तृताम् “जुह्वैः” उन्नतः सन् “जुह्वभिः” “अधयत्” पिबति ॥ ३ ॥ १३

१ २ १ ३ २
॥ औशनम् ॥ आबो । धियग्निसमिधा । जनाश्नाम् ।

१ २ २ १ २ १ २ ३ ४ ५ १ २ २
प्रतिधेनूम् । इवाय । तौमुषासाम् । यद्वाइवप्रवया
० २ १ २ २ १ १ १ २ १
मूत् । जिहाराश्नाः । प्रभानवाः । सस्रते । ना३४३ ।

२ ४ १ २ १ २ २ २
काश्भापृक्का६५६ ॥ (१) आबो । धिद्वोतायजया । यदा

* ऋ० वे० ३, ८, ११, २ ।

† ‘आत् * * * आनुपूर्व्येण’—इति वि० ।

^२ ३यिवान् । ^{२ १ २ १} जङ्घीअग्नायिः । ^{२ १ २} सुमनाः । ^{२ ३ ४ ५} प्रातरस्थात् ।
^१ समिद्धस्थरूपददा । ^७ शिपा^२३जाः । ^{१ २ २ १} महान्देवाः । ^{२ १} तम
^२ सः । ^{२ ४} ना३४३यिः । ^{१ २} आ३मो५चा६पू६यि ॥ (२) यादीम् ।
^१ गणस्तरशनाम् । ^{२ २} अजा३यिगा । ^{१ २ १} शुचिरङ्गायि । ^{२ १} शुचि
^{२ ३ ४ ५} मिः । ^{१ २} गोभिरग्नायिः । ^{१ २} आहन्तिणायुज्यतेवा । ^७ जया२३
^२ न्ती । ^{१ २ २ १ २} उत्तानामू । ^{१ १} ध्वो३अध । ^२ या३४३त् । ^{२ ४} जू३हू५
 भा६पू६यिः (३) ॥ ८ * ॥ [१] १३

अथेदं अष्टमिति तृचात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

^{३ २ ७} इदं ^{३ १} अष्ट ^{२ ३} अज ^{२ १} योनिषा ^{३ १ २} ज्योतिरागा

^{३ १ २ ३ १ २} चित्रः ^{३ १ २} प्रकेतो अजनिष्टविभू ।

^{२ ३ १ २} यथा ^{३ २} प्रहृता ^{३ २ ३ २ ३} सवितुः सवायैवा

^{३ २ ३ १ २} रात्रुषसेयोनिमरैक् ॥ १ ॥

* ज० गा० १२ प्र० १ अ० ८ सू० १ ।

† अ० वे० १, ८, १, १ ।

“ज्योतिषां” ग्रह नक्षत्रादीनां द्योतमानानां मध्ये “इदम्”
 उषश्चाख्यं “ज्योतिः” “अष्टं” प्रशस्यतमम् [अस्य कोऽतिशयः ?
 इति चेत्, उच्यते—नक्षत्रादिकं ज्योतिस्त्वात्मानमेव प्रकाशयति
 नान्यत्, चन्द्रस्तु यद्यप्यन्यं प्रकाशयति तथापि न विस्पष्ट-
 प्रकाशः, औषसन्तु ज्योतिर्युगपदेव सर्वस्य जगतोऽन्धकार-निरा-
 करणेन विशेषेण प्रकाशकम् अतः प्रशस्यतममित्यर्थः । तादृशं
 ज्योतिः] “आगात्” पूर्वस्यां दिश्यागमत् । आगत्वा चैतस्मिन्
 “चित्रः” चायनीयः, “प्रकेतः” अन्धकाराहतस्य सर्वस्य पदार्थस्य
 प्रज्ञापकः, तथा “विम्बा” विभूर्व्यासः सन्* “अजनिष्ट” प्रादु-
 रभूत् । किञ्च, “यथा” “रात्रौ” रात्रिः स्वयं “सवितुः” सूर्य-
 सकाशात् “प्रसूता” उत्पन्ना [सूर्यो ह्यस्त्वं गच्छन् रात्रिं जनयति
 तस्मिन्ननस्तमिते रात्रे रूपत्यभावात् एवमेव रात्रिरपि “उषसे”
 “सवाय” उषसउत्पत्तये तदीयां “योनिं” स्थानं स्वकीयापर-भाग-
 लक्षणम् “आरैक्” आरेचितवती कल्पितवतीत्यर्थः [यद्वा,
 ‘प्रसूता’ रात्रि-सकाशादुत्पन्ना उषाः ‘सवितुः’ सूर्यस्य ‘सवाय’
 प्रसवाय जन्मने यथा भवति एवं ‘रात्रिः’ अपि ‘उषसे’ उषसो
 यज्जन्म तदर्थं ‘योनिं’ स्वापर-भाग-लक्षणं स्थानं कृतवती ।
 अत्र निरुक्तम्—“इदं अष्टं ज्योतिषां ज्योतिरागाच्चित्रं प्रकेतन
 प्रज्ञाततममजनिष्ट विभूततमं यथा प्रसूता सवितुः प्रसवाय
 रात्रिरादित्यस्यैवं रात्रुषसे योनि मरिचत् स्थानम् (निरु० नै०

* ‘विम्बा’—विभूर्त्वेन—इति वि० ।

२, १६)”—इति] अष्टम्—प्रशस्य-शब्दादातिशायनिक इष्टम्
 (५, ३, ५५), “प्रशस्यस्य अः (५, ३, ६०)”—इति आदेशः, “प्रक-
 त्येकाच् (६, ४, ६२)”—इति प्रकृतिभावाद्दिलोपाभावः । अगात्
 —एते लुङि “इणो गा लुङि (२, ४, ४५)”—इति गादेशः,
 “गातिस्था (२, ४, ७७)”—इति सिचो लुक् । प्रकृतः—कित
 ज्ञाने (भा० प०) अन्तर्भावित-ण्यर्थात् कर्मणि घञ्, “थाथा-
 दिना (६, २, १४४) उत्तरपदान्तोदात्तत्वम् । अजनिष्ट—
 जनी प्रादुर्भावे (दि० आ०) लुङि सिच इडागमः । विभा—
 “वि-प्र-सं-भ्यो ङ्वः सञ्ज्ञाम् (३, २, १८०)”—इति ङ्वप्रत्ययः,
 “सुपां सुलुक् (७, १, ३६)”—इत्यादिना सीराकारादेशः,
 “ओः सुपि (६, ४, ८३)”—इति यणादेशस्य “न भूसुधियोः
 (६, ४, ८५)”—इति निषेधे प्राप्ते “छन्दस्युभयथा (६, ४,
 ८६)”—इति यणादेशः, व्यत्ययेनाद्युदात्तत्वम् ; यद्वा, वि-पूर्वात्
 भवतेरौणादिको ङ्वुन् प्रत्ययः, नित्वादाद्युदात्तत्वम् (६, १,
 १६७) । प्रसूता—सुनोतेः कर्मणि निष्ठा, “गतिरनन्तरः
 (६, २, ४६)”—इति गतेः प्रकृतिस्वरत्वम् । सवाय—
 “छन्दसि जवं-सवो वक्तव्यौ (३, ३, ५७ वा०)”—इति निपा-
 तनात् अक्, चित्स्वरः (६, १, १६६) । रात्री—“रात्रेञ्चाजसौ
 (४, १, ३१)”—इति ङीष्, “यस्येति च (६, ४, १४८)”—
 इतीकार-लोपः । अरैक्—रिचिर् विरेचने (६० उ०), लङि
 बहुलच्छन्दसि (२, ४, ७३)”—इति विकरणस्य लुक्, लघूपध-
 गुणे (७, ३, ८६), “हल्ङ्याभ्यः (६, १, ६६)”—इति ति-
 लोपः, वर्ण-व्यत्ययेन पङ्कारस्यैकारः (३, १, ८५) ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ १ ३ १ १ ३ २ १
रुशदत्सारुशतीश्वेत्यागा

१ १ ३ १ १ १ २
दारैगुक्कणासदनान्यस्याः ।

३ १ १ ३ १ १ ३ २ ३
समानबन्धूअमृतेअनूची

३ १ १ ३ २
द्यावावर्णश्चरतआमिनाने ॥ २ * ॥

[श्वेत्या इति उपसो नामधेयम् (निघ० १, ८, १२)]
“रुशती” दौमाश्च “श्वेत्या”/श्वेतवर्णोषाः “रुशदत्सा” रुशन्
दौमः सूर्यो वत्सो यस्याः सा तथोक्ता [यथा मातुः समीपे वत्सः
सञ्चरति एव सुषसः समीपे सूर्यस्य नित्यमवस्थानात् तद्वत्त्वम्
अथवा यथा वत्सो मातुः स्तन्यं रसं पिबन् हरति एव सुषसोऽ-
वस्थायाख्यं रसं पिबन् वत्स इत्युच्यते] तादृशी सती “आगात्”
आगतवती । आगताया उपसः “कृणा” कृणवर्णा रात्रिः सद-
नानि” स्थानानि स्वकोयानि अर्द्धयाम-लक्षणानि “आरेक्”
आरेचितवती कल्पितवतीत्यर्थः [उ-इत्येतत्पूरणः] अपिचैते
रात्रुषसौ “समानबन्धू” समानेन एकेन सूर्याख्येन बन्धुना सख्या
युक्ते [यद्वा, सूर्येण सह सम्बद्धे, यथा उषा उदेयता सूर्येण
सम्बद्धा एवं रात्रिरपि अस्तं गच्छता सूर्येण सम्बद्धा],† “अमृते”

* ऋ० वे० १, ८, १, २ ।

† ‘समानबन्धू’—अप्येवार्थे उपसः सखायात् सखाधेते’—इति नि० ।

मरण-रहिते [कालात्मकतया नित्यत्वात्] “अनूची” अनूची
 प्रथमं रात्रिः पश्चात् उषा इत्यनेन क्रमेण गच्छन्त्यौ [यद्वा, सूर्य-
 गत्यनुसारेण गच्छन्त्यौ एव भूते] “वर्ण” सर्वेषां प्राणिनां रूपम्
 “आ मिनाने” जनयन्त्यौ [यद्वा, स्वकीयं रूपं हिंसन्त्यौ, उषसा
 नैशं तमो निवर्त्यते, प्रकाशात्मकमुषसो रूपं रात्र्या एवं विधे
 सत्यौ] “द्यावा” द्योतमाने “चरतः” प्रतिदिनमावर्त्तते [यद्वा,
 द्यावानभसोऽन्तरिक्ष-मार्गेण चरतः प्रतिदिवसं गच्छतः । अत्र
 निरुक्तम्—“रुशद्वत्सा सूर्यवत्सा । रुशदिति वर्णनाम, रोचते
 ज्वलतिकर्मणः । सूर्यमस्या वत्समाह साहचर्याद्रस-हरणाद्वा ।
 रुशती खेत्यागात् । खेत्या खेततेररिचत् कृष्णा सदनान्यस्याः
 कृष्णावर्णा रात्रिः कृष्णं कथ्यते निःकृष्टा वर्णाः । अथैने संस्तौति
 समान-बन्धू समान-बन्धने अमृते अमरण-धर्माणावनूची अनू-
 च्यादितौ तरेतरमभिप्रेत्य द्यावा-वर्णं चरतस्ते एव द्यावौ द्योत-
 नादपि वा द्यावा चरतस्तया सह चरत इति स्यादाभिमाने
 आमिन्वाने अन्योऽन्यस्याध्यात्मं कुर्वाणे (निरु० नै० २, २०) ”
 —इति ॥ खेत्या—खिता वर्णौ (स्वा० आ०), अस्माख-
 न्नात् “अचो यत् (३, १, ८७)”—इति भावे यत्, णि-लोपः,
 अग्रं आदित्वात्मत्वर्थीयोऽच् (५, २, १२७) । अमृते अमृतं
 मरणमनयोर्नास्तौति बहुव्रीहौ “नमोजरमरमित्रमृता (६,
 २, ११६)”—इत्युत्तरपदाद्युदात्तत्वम् । अनूची—अनुपूर्वा-
 दञ्चतेः “ऋत्विगित्यादिना क्तिन् (३, २, ५८), “अनिदिताम्
 (६, ४, २४)”—इति न-लोपः, “अञ्चते षोपसङ्गानम् (४, १, ६
 वा०)”—इति ङीप्, “अचः (६, ४, १३८)”—इत्यकार-लोपे. “जौ

(६, ३, १३८)—इति दीर्घः, “अनुदात्तस्य च यतोदात्त-लोपः
(६, १, १६१)”—इति ङीपउदात्तत्वम्. “सुपां सुलुक् (७, १,
३८)”—इति विभक्तैर्लूक् । मिनाते—मीनातेः क्रैयादिकस्य
शानचि “मीनातेर्निगमे (७, ३, ८१)”—इति ङ्रस्त्वम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ ३३ ३ १९ ३ १७
समानोऽध्वास्त्रोरनन्त

३ १ २ ३ १ २
स्तमन्यान्याचरतोऽदेवशिष्टे ।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३
नमेथतेनतस्थतुःसुमेके

२ ३ २ १ २ २ ३ १ २
नक्तोषासासमनसाविरूपे ॥ ३ * ॥ १४

“स्त्रोः” भगिन्योः रात्र्योः* “अध्वा” सञ्चरण-
साधन-भूतो मार्गः “समानः” एकएव येन आकाशमार्गेण उषा
निर्गच्छति तेनैव रात्रिरपि, सच मार्गो “अनन्तः” अवसान-
रहितः “तं” मार्गं “देवशिष्टे” देवेन द्योतमानेन सूर्येणानु-
शिष्टे शिष्टिते सत्यौ “अन्यान्या”† एकैका “चरतः” क्रमेण
गच्छतः । अपिच “सुमेके” शोभन-मेहने‡ सर्वेषामुत्पादकत्वा-

* ऋ० वे० १, ८, १, ३ ।

† ‘स्त्रोः’—भगिन्योः यावापृथिव्योः अक्षोरानयोच’—इति वि० ।

‡ ‘अन्या दीप्तिः चक्रः कन्या चरतः अन्या द्युलोकस्य अन्या पृथिव्याः’—इति वि० ।

¶ ‘सुमेके’—संवत्सरे, दक्षिणायने रात्रेर्वै दृष्टिः, उत्तरायणे लङ्गः, नक्तं रात्रिः
उषाकाल-प्रभवत्यहः—इति वि० ।

च्छोभन-प्रजनने “नक्तोषासा” रात्रिरुषाश्च “विरुपे” तमः-
 प्रकाश-लक्षणाभ्यां विरुद्धाभ्यां युक्ते, अपि “समनसा” समान-
 मनस्केन ऐकमत्यं प्राप्ते सत्यौ* “न मेधेते” परस्परं न हिंस्तः,
 तथा “न तस्थतुः” क्वचिदपि न तिष्ठतः सर्वदा लोकानुग्रहार्थं
 गच्छत इत्यर्थः [अन्यान्या—“कर्मव्यतिहारे सर्वनाम्नो द्वे भवत
 इति वक्तव्यं समासवच्च बहुलम् (८, १, १२वा०)”—इत्यन्यच्छब्दस्य
 दिर्भावः, “तस्य परमास्नेडितम् (८, १, २)”—इत्यास्नेडित-
 सञ्ज्ञायाम् “अनुदात्तञ्च (८, १, ३)”—इत्यास्नेडितानुदात्त-
 त्वम् । देवशिष्टे—शासु अनुशिष्टौ (अदा० प०), शास्त्रेः कर्मणि
 निष्ठा, “यस्य विभाषा (७, २, १५)”—इतीट्-प्रतिषेधः, “शास-
 इदङ्ङ्लोः (६, ४, ३४)”—इति उपधाया इत्वम्, “शासि-
 वसि-घसोनाञ्च (८, ३, ६०)”—इति घत्वम्, तृतीया-कर्मणि
 (६, २, ४८)”—इति पूर्वपद-प्रकृतिस्वरत्वम् । मेधेते—
 मेधतिर्हिंसार्थी भोवादिकोऽनुदात्तेत् । सुमेके—मिह सेचने
 (स्वा० प०), भखि घञ्, शोभनो मेहो ययोस्ते व्यत्ययेनकारः
 (३, १, ८५), उत्तरपदस्य चित्स्वरेणऽद्युदात्तत्वम् “आच् कृन्दसि
 (६, २, ११८)”—इत्युत्तरपदाद्युदात्तत्वम् । नक्तोषासा—सुपांसु
 लुगिति (७, १, ३८) विभक्तेराकारः ॥ ३ ॥ १४

* समनसा—* * * प्रसन्न मनसा नित्यम्—इति वि० ।

॥ औषसम् ॥ ^{१ २ १२ २ २} आयिदाम् । श्रेष्ठञ्जोतिषाञ्जो ।

^{१ २ १ २ १ २ ३ ४ ५} तेराङ्गात् । चित्रः प्रकायि । तोऽञ्ज । निष्ठविभवा ।

^{२ २ २ ० २ २ १ २ २ १ २ १} यथाप्रवृत्तासवितूः । सवारङ्ग्या । एवारात्रायि । उप

^{२ २ २ ४ १ २} ते । योऽङ्ग । नाश्रयिमापुराद्प्रद्वयिक् ॥ (१) रुशत् ।

^{२ २ १ २ २ १ २ १ १} त्सारुशतीश्वे । तियाङ्गात् । आरैगका । षाऽस

^{२ ३ ४ ५ १ २ २ ० २ २} उदानानियस्थाः । समानवधूअमृते । अनूऽञ्ची । द्या

^{२ २ २ २ २ २ ४} तवर्णाम् । वरतः । आऽङ्ग । माश्रयिनापुनाद्प्रद्वयि

^{१ २ १ २ २ २} येः ॥ (२) सामा । नोअध्वास्वसोः । अनाङ्गताः । त

^{२ २ १ २ २ ३ ४ ५ १ २ २ २} न्यान्या । चरतः । देवशिष्टायि । ममेथेतेनतस्यतूः ।

^{२ २ १ २ १ २ १ १ २ २} उमेरङ्कायि । नक्तोषासा । समन । साऽङ्ग । वा

^४ यिहूपपाद्प्रद्वयि(३) ॥ ८ * ॥ [१] १४

अथाभात्यग्निरिति तृचात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३
आभात्यग्निरूपसामनीक

१२ १२ १२ १२
मुद्विप्राणान्देवयावाचोअस्थुः ।

२ १ २ ३ १ २ ३ १ २
अर्वाञ्चानून्रथ्येहयातं

३ १ २ १ १ २ २
पीपिवांसमश्विनाघर्ममच्छ ॥ १ * ॥

“उषसाम्”† “अनीकम्” अनीकभूतः [अनीकं सुखम्, उषसि प्रबुध्यमान इत्यर्थः] तादृशः “अग्निः” “आ भाति” दीप्यते [अथवा, उषसां सुखमाभात् दौपयति । उषः-काले ह्यग्नयः प्रतिबुध्यन्ते] किञ्च, “विप्राणां” मेधाविनां स्तोतृणां “देवयाः” देवकामाः‡ “वाचः” स्तोत्राणि “उदस्थुः” उत्तिष्ठन्ति । यस्मा-देवं तस्मात् हे “रथ्या” रथ-स्वामिनावश्विनौ ! ॥ “अर्वाञ्चा” अस्मदभिमुखावश्विनौ “नूनम्” “अद्य” अस्मिन् याग-दिने “इह” यागे “यातम्” आयातम् । किं प्रति ? “पीपिवांसं” स्वाङ्गैः

* ऋ० वे० ४, ४, १७, १ ।

† ‘उषसां रश्मिनाम्’—इति वि० ।

‡ ‘देवयाः’—देवानां प्रापणीया वाचः—इति वि० ।

॥ ‘रथ्या—रथेन’—इति वि० ।

परिवृढं* “धर्म” प्रदीप्तं यज्ञं [यद्वा, ‘पिपीवांसम्’ आप्यायितं धर्म-क्षरण-रूपं सोमरसम् ; अथवा, घृतादिना ‘पिपीवांसं’ ‘धर्म’ प्रवर्ग्यम्] “अच्छ” अभि लक्ष्य आयातम् [प्रवर्ग्यस्य मूक्तस्य विनियोगो बह्वचानाम्] ॥ १५ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५
नसंस्कृतम्प्रमिसौतो गविष्ठा

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५
न्तिनूनमश्विनेपस्तुते च ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५
दिवाभिपित्वेवसागमिष्ठा

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५
प्रत्यवर्त्तिन्दाशुषेशभविष्ठा ॥ २ ॥

हे अश्विनौ ! “संस्कृतं” धर्मं “न प्रमिसीतं” किन्तु “अन्ति” अन्तिके धर्म-समीपे “नूनम्” इदानीम् “इह” यज्ञे “गमिष्ठा” गन्तुतमौ युवाम् “अश्विना” अश्विनौ “उपस्तुता” उपस्तुतौ भवतं “दिवाभिपित्वे” दिवसस्यापतने प्रातःकाले “वसा” रक्षण-निमित्तेनान्नेन सह “अवर्त्ति” वर्त्तिर्जीविनं तदभावो अवर्त्तिस्तद्रहितं यथात्रम् “आगमिष्ठा” आगन्तुतमौ । आगत्य च “दाशुषे” हविर्दत्तवते यजमानाय “शभविष्ठा” सुखस्य भावयितारौ भवतः ॥ २ ॥

* ‘पिपीवांसं’—पा पाने घातुः (भा० प०) पिबन्नाम्—इति वि० ।

† ख० वे० ४, ४, १०, २ ।

साशा । तमे२३ना । नेदानौपायि । तिरश्चि । ना३४

३ । ता३ता५ना६५६(३) ॥ १० * ॥ [१] १५

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्थस्यैकोनविंशस्याध्यायस्य

चतुर्थः खण्डः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमे खण्डे —

एताउत्याइति ढचात्मकं प्रथमं मूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

उ२ उ३ २ उ१ २ उ१ २ उ३

एताउत्या उषसःकेतुमक्रत

१ १ २ १ २ उ३ १ २

पूर्वअर्द्धेरजसोभानुमञ्जते ।

३ १२ १२ ३ २ ३

निष्कृण्वाना आयुधानीवधृष्णवः

१ उ३ १२ २२ ३ १ २

प्रतिगावोरुषौर्यन्तिमातरः ॥ १ १ ॥

“उ” [—इत्येतत् पदपूरणम्] । “त्याः” ता “एताः” उषसः
“रजसः” अन्तरिक्ष-लोकस्य “पूर्वे अर्द्धे” प्राचीने दिग्भागे

* ऊ० गा० १८प्र० १अ० १०सा० ।

† अ० वे० १, ६, २४, १ ।

“भानु” प्रकाशम् “अञ्जते” व्यक्तीकुर्वन्ति । “धृष्णवः” धर्षण-
शीलाः योद्धारः “आयुधानीव” यथासि प्रभृतीन्यायुधानि संस्कु-
र्वन्ति, एवं “निष्कृण्वानाः” निष्कृवाणाः स्व-भासा जगत् संस्कु-
र्वाणाः “गावः” गमन-स्वभावाः “अरुषीः” आरौचमानाः
“मातरः” सूर्य-प्रकाशस्य निर्मात्राः जगज्जनन्त्यो वा “उषसः”
“प्रति यन्ति” प्रतिदिवसं गच्छन्ति । एवं विधा उषसः अस्मान्
रक्षन्त्वित्यर्थः* [अत्र निरुक्तम्—“एतास्ता उषसः केतुमल्लघत
प्रज्ञातमेकस्या एव पूजनार्थं बहुवचनं स्यात् । पूर्वं अर्द्धेऽन्तरिक्ष-
लोकस्य समञ्जने भानुना । लिष्कृण्वाना आयुधानीव धृष्णवः ।
निरित्येष समित्येतस्य स्थाने । समीदेषां निष्कृतं जारिणीवेत्यपि
निगमो भवति प्रतियन्ति गावो गमनादरुषोरा रौचनान्मातरो
भासो निर्मात्राः (दे० ६, ७)”—इति । अकृत—करोतेर्लुङि
“सन्ते घस (२, ४, ८०)”—इति च्चेर्लुक् । निष्कृण्वानाः—
कृवि हिंसा-करणयौय (म्वा० प०), अस्मात्ताच्छिलिकथानम्
(३, २, १२६), धिन्वि-कृण्व्योर च (३, १, ८०)”—इति उ-प्रत्ययः,
“इपुपधस्य चाप्रत्ययस्य (८, ३, ४१)”—इति विसर्जनौयस्य
सत्वम्, छदुत्तरप्रद-प्रकृतिस्वरत्वम् (६, २, १३६)] ॥ १ ॥

* ‘उषसः दीप्तयः केतुं ध्वजमकृत छतवल्ः पूर्वं अर्द्धे रजसां लोकानां भानुं
दीप्तिं भजन्ते अथवा भानुमन्तमादित्ये निष्कृण्वाना आकर्षयमाणः आयुधानीव
घोषानि धृष्णवः धारण-शीलाः पूर्वा दिशः प्रति गावः सर्वस्य अगतो रक्षार्थम् गावः
आदित्य-प्रत्ययः अरुषोः अर्द्धसिताः यन्ति पूर्वं परिक्रमन्ति मातरः’—इति वि० ।

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९

उदपपन्नरुणाभानवोवृथा

३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११

स्वायुजोअरुषीर्गर्गाअयुक्षत ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२

अक्रन्नषामोवयुनानिपूर्वथा

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२

रुशन्तम्भानुमरुषीरग्निअयुः ॥ २ * ॥

“अरुणा” आरोचमाना† “भानवः” औषधस्य दीप्तयः‡
 “वृथा” अनायासेन स्वयमेव “उदपपन्न” उदगमन्॥ तदनन्तरम्
 उषसश्च “स्वायुजः” सुखेन रथेन आयोक्तुं शक्याः “अरुषीः”
 शुभ्रवर्णाः गाः पूर्वमुत्थितान् रश्मीन् ईदृशीः स्ववाहन-भूतास्तु-
 ष्यद्दी गा एव “अयुक्षत” अयोजयत् [उक्तञ्च—“अरुण्योगावउष-
 साम् (निघ० १, १५, ७)”—इति] । एवं गोभिर्युक्तं रथमारुह्य
 उषसः “पूर्वथा” पूर्वेष्वतीतेष्वहस्तु, “वयुनानि” सर्वेषां प्राणिनां
 ज्ञानानि “अक्रन्न” अकार्षुः उषः-काले जाते हि सर्वे प्राणिनो
 ज्ञानयुक्ता भवन्ति, तदनन्तरम् “अरुषीः” आरोचमानास्ता-
 उषसः “रुशन्त” [रुशदिति वर्णनाम, रोचतेर्ज्वलति-कर्मणः

* ऋ० वे० १, ६, २४, २ ।

† ‘अरुणाः रक्तवर्णाः’—इति वि० ।

‡ ‘भानवः—आदित्य-रश्मयः’—इति वि० ।

॥ ‘उदपपन्न—उत्पतन्त्यादित्य रश्मयः’—इति वि० ।

(निरु० नै ६, १३)”—इति यास्कः] शुक्लवर्णां “भानुं” सूर्यम्
“अग्निश्चयुः” “भानुम्” असेवन्त तेन सहैकौभवन्तीत्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २

अर्चन्ति नारीरपसोनविष्टिभिः

३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

समानेनयोजनेनापरावतः ।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३

इषंवहन्तीः सुकृते सुदानवे

२ ३ १ १ २

३ २

विश्वेदह्यजमानाय सुन्वते ॥ ३ * ॥ १६

“नारीः” नेत्राः उषसः “विष्टिभिः” निवेशकैः स्वकीये
स्तेजोभिः “समानेन योजनेन” एकेनैवोद्योगेन “आ परावतः”
आदूरदेशात् आपश्चिम-दिग्विभागात् “अर्चन्ति” नभः-प्रदेशं
पूजयन्ति कृत्स्नं जगत् युगपदेव व्याप्नुवन्तीत्यर्थः† । तत्र
दृष्टान्तः—“अपसो न” युव-कर्मणीपेताः पुरुषाः यथा स्वकीयै-
रायुर्वैर्धाटीमुखेन सर्वं देशं व्याप्नुवन्ति तद्वत् । किङ्कुर्वते ?
“सुकृते” शोभनस्य कर्मणः कर्त्रे, “सुन्वते” सोमाभिषवं कुर्वते,

* ऋ० वे० १, ६, ३५, ३ ।

† ‘समानेन योजनेन’ एतदुक्तमवति—बहुयोजन-साहसे पथि सुलोकस्य भूलो-
कस्य चान्तरिक्षे, आपरावतः—दूरात्, इषि—दृष्टिं बहन्तीः आदित्य-रश्मयः—इति
वि० ।

‡ ‘अपसः—उदकानि’—इति वि० ।

“सुदानवे” कल्याणीर्दक्षिणा ऋत्विग्भ्यो ददते, “यजमानाय”
 “विश्वेदह” सर्वमेवेष्टमन्नं वहन्तीरावहन्त्वः प्रयच्छन्त्य इत्यर्थः
 [नारीः—“नृन्पे (८, ३, १०), ऋदोरप् (३, ४, ५७) “नृनर-
 योर्वादिश्च (४, १, ७३ ग०)” —इति शार्ङ्गरवादिषु पाठात्
 ङोन्, जसि “वाच्छन्दसि (६, १, १०६)” —इति पूर्वसवर्ण-
 दीर्घत्वम् । अपसः—अपः शब्दात् “अर्शआदिभ्योऽच् (५, २,
 १२७)” —इत्यच् “सुपां सु-लुक् (७, १, ३६)” —इति जसः सुः,
 व्यत्ययेन प्रत्ययात् पूर्वस्योदात्तत्वम् । विष्टिभिः—विश प्रविशने
 (तु० प०), विशन्ति प्रविशन्तीति विष्टयः किरणाः “क्लिच्तौ च
 सञ्ज्ञायाम् (३, ३, १७४)” —इति क्तिच् । विश्वा—“सुपां
 सु-लुक् (७, १, ३६)” —इत्याडादेशः । ॥ ३ ॥ १ ई

२११   २   २
 ॥ उपः ॥ एतोवा । उत्थाउषसःकायि । तुम

१   ११२ २   २   १   १
 क्राता२ । पूर्वअर्द्धे रजसोभा । नुमञ्जाता२यि । निष्कृ

२   २ २ २   २ १   १ १   ४
 एवावानाआयुधानायि । वधृष्णावा२३ । प्राताइयिगा

५   १ १   १ २ ४
 वाः । अरूषायिर्या२३ । तायिमा३तापूरा ई ५ ६ः ॥ (१)

१ १   २   १ १ १   १ २   २
 उदोवा । अपपन्नरूणाभा । नवोवार्था२ । स्वायुजो

२   २ १   १   २ २   २
 अरूषीर्गर्गाः । अयुक्ताता२ । अक्रन्नुषासोवयुना । नि

१ २ ४ ५ २ १ १ २
पूर्वाथार३ । रुशान्ताभा । नुमरुषार३यिः । आशा

४ २ १ २ २ २
शयिआपुयू६५६ः ॥ (२) अर्चिवा । जिनारौरपसो । न

१ १ २ २ २ २ २ २ १
विष्टायिभा२यिः । समानेनयोजनेना । परावाता२ः ।

१ २ २ २ १ १ २ ४
इषम्बन्तीःसुक्रतायि । सुदानावा२यि । वायिश्च३दा

५ २ १ १ २ ४
हा । यजमाना२३ । यासु३न्वापुता६५६यि (३) ॥ १६* ॥ १ ॥ १६

अथाबोध्यग्निउर्मइति तृचात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ १ २ २ २ २ ३
अबोध्यग्निउर्मउदेतिस्वर्यी

१ २ ३ १ ३ १ २ ३ १ २
व्यूषाश्चन्द्रामक्षाबोअर्चिषा ।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ ३
आयुक्षातामश्विनायातवेरथ

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ ३ १ ३
मप्रासावीदेवःसविताजगत्पृथक् ॥ १ ॥ १ ॥

* क० गा० १८अ० १ख० १६सा० ।

† क० वे० २, २१, १ ।

• अयम् “अग्निः” निहतः सन् “उमः” उमायाः पृथिव्याः
 वेदि-लक्षणाया सम्बन्धी सन् “अबोधि” प्रबोधितः । किञ्च,
 “सूर्यः” “उदेति” । ततो “मह्यी” महती “उषाः” “अर्चिषा”
 प्रकृष्टेन तेजसा “चन्द्रा” प्राणिनामाङ्गादनी सती “वि आवः”
 व्यावृणोत् तमांसि निवारयति स्म [वृणोतेर्लुङि “मन्त्रे घस
 (२, ४, ८०)”—इति च्लेर्लुक्. “छन्दस्यपि दृश्यते (६, ४, ७३)”—
 इत्याङागमः] यत इयमुषा उदेति यतश्चायमग्निः प्रबुद्धो भवति
 अतः कारणात् द्वे अश्विनौ युष्मत्सम्बन्धिनं “रथं” “यातवे”
 देव-यजन-गमनाय रासभाभ्याम् “आ युञ्जताम्” युञ्जाथाम् ।
 तथा “सविता” सर्वकर्मणोऽनुज्ञाता “देवः” “जगत्” जङ्गमं
 प्राणिजातं “पृथक्” स्व-स्व-कर्मानुरोधेन “प्रासावीत्” प्रसुवतु
 अनुजानातु ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२ ३ २ ३ १ १ ३ १ २

यद्युञ्जाथेवृषणमश्विनारथ

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

ह्वतेननोमधुनाक्षमुक्षतम् ।

३ २ ३ २ ३ १ २

अस्माकम्ब्रह्मपूतनासुजिन्वतं

३ १ ३ ३ १ २

वयन्धनाशूरसाताभजेमहि ॥ २ * ॥

हे “अश्विना” अश्विनौ ! “यद्” यदा “वृषणं” वृष्यादि-
वर्षकं “रथं” “युञ्जाथे” योजयथः, तदा “नः क्षत्रं” अस्मदीयं
बलं क्षत्रिय-जातिर्वा* “ष्टेन” उदकेन “मधुना” मधुरेण
“उक्षतं” सेचयतं प्रवर्द्धयतमित्यर्थः [यद्वा, ‘ष्टेन’ क्षरण-रूपेण
“मधुना” अमृतेन “उक्षतम्” युष्मद्रथस्थेनामृतेनास्मदीयं बलं
प्रवर्द्धयतमित्यर्थः । अश्विनोः रथस्य मधुपूर्णत्वं “मधुवाहनो रथः”
—इत्यादिषु प्रसिद्धम्] । किञ्च, अस्माकं “पृतनासु” अस्मदीयासु
पुत्र-भृत्यादि-मनुष्यरूपासु प्रजासु “ब्रह्म” तेजः† “जिन्वतम्”
[यद्वा, ‘पृतनासु’ परकीयासु ‘ब्रह्म’ परिवृद्धमन्नमस्माकं जिन्वतं
प्रीणयतम्] । वयञ्च “शूरसातौ” शूराणां प्रहारादि-दान-युक्ते
सङ्ग्रामे “धना” तदीयानि धनानि बहुविधानि “भजेमहि” ॥२॥

अथ तृतीया ।

३ १ १ १ १ १ १ १ १ १
अर्वाङ्निचक्रोमधुवाहनोरथो

३ १ १ १ १ १ १ १ १
जीराश्वोअश्विनोर्यातुसुष्टुतः ।

३ १ १ १ १ १ १ १ १
त्रिवन्धुरोमघवाविश्वसौभगः

१ १ १ १ १ १ १ १ १
शन्नआवक्षद्द्विपदेचतुष्पदे ॥ ३ ॥ १७

* ‘क्षत्रं’—मदीयं राष्ट्रम्—इति वि० ।

† ‘ब्रह्म’ अन्नम्—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० १, १, १७, ३ ।

“अर्धाङ्” अस्मदभिसुखः अश्विनोः “रथः” “यातु” अस्म-
दभिसुखो गच्छतु । कीदृशः ? “त्रिचक्रः” चक्र-तय-युक्तः, “मधु-
वाहनः” मधु-वीढ़ा, “जीराश्वः” शीघ्रगाम्यश्वोपेतः,* “सुष्टुतः”
अतएवास्माभिः स्तूयमानः, “त्रिवन्धुरः” निम्नोन्नत-काष्ठ-त्रयोपेतः
‘सारथ्याश्व-स्थानं वन्धुरं तयुक्तः,’† “मघवा” धनवान्, “विश्व-
सौभगः” सर्व-सौभाग्योपेतः । ईदृशोऽश्विनोः रथः “नः” अस्माकं
“द्विपदे” पुत्रादि-प्रजायै “चतुष्पदे” पशवे च “श” सुखम् “आ-
वन्नत्” आहवतु वहेर्लिटि अङागमः ॥ ३ ॥ १७

॥ कावम् ॥ ^{२१}अबोवा । ^{१२}धियग्निर्मउदायि । तिष्ठ
^१राया२ः । ^{१२}व्युषाश्चन्द्रामह्या । ^{२२१}वोअर्चायिषा२ । ^{१२}आ
^{२२}युक्तातामश्विनाया । ^{२२१}तवेराथा२३म् । ^{१२ ४४ २}प्रासाश्वीद्भोवः
^१सवायिता२३ । ^{१२ ४}जागाश्व्यापूर्याद्५द्६क ॥ (१) ^{२१}यद्योवा ।
^{२२}जाथेवृषणमा । ^{२२१}श्विनाराथा२म् । ^{१२ २}घृतेननोमधुनाक्षा ।
^{२१}त्रमुक्ताता२म् । ^{१२}अस्माकम्ब्रह्मपृतना । ^{१२}सुजिन्वाता२३म् ।
^{१२ ४४}वायाश्चाना । ^{२२१}शूरसाता२३ । ^{१२ ४}भाजाश्विमापूर्याद्५द्६

* ‘जीराश्वः—यजमान-वर्षोपि वै जीराः अथवा जीरक-वर्षाः’—इति वि० ।

† ‘त्रिवन्धुरः—द्विषा-त्रयोपेतास्तुतः’—इति वि० ।

यि ॥ (२) ^{२ १} अर्वावा । ^१ त्रिचक्रोमधुवा । ^{१ २ १} हनोराथा २ ।

^{१ २ २ २} जीराश्वो ^१ अश्विनोर्या । ^{१ १} तुमुष्टूता २ः । ^{१ २} त्रिवन्धुरोमधवा

^{२ २ १} वायिश्विसौभागा २३ः । ^{१ २ ४ ५ २ १} शान्नाश्वावा । ^१ ऋद्विपादा २३

यि । ^{१ १ ४} चातुर्ध्यापुदा ६५६यि (३) ॥ १७ * ॥ [१] १७

अथ प्रतेधारा असंख्यत इति चतुर्कृत्वं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

^{१ २ १ २ १ २ १ २ २ २ १ २} प्रतेधारा असंख्यतो दिवोनयन्ति वृष्टयः ।

^{२ २ १ २ २ १ २} अन्धावाजसृक्षिणम् ॥ १ † ॥

“हे सोम ! ‘ते’ तव ‘असंख्यन्तः’ सङ्ग-रहिताः ‘धाराः’ सहस्रिणम् अपरिमित-सङ्ख्याकं ‘वाजम्’ अन्नं भत्वा अस्मदर्थं ‘प्रयन्ति’ प्रगच्छन्ति । तत्र दृष्टान्तः—‘दिवो न वृष्टयः’ यथा युलीकाद् वर्षधारा निःसङ्गाः प्रजानामपरिमितमन्नं प्रतियन्ति तद्वदित्यर्थः ॥ १ ॥

* ज० मा० १८ प्र० १ ख० १७ सा० ।

† अ० वे० ७, १, १४, १ ।

अथ द्वितीया ।

३ २ ३ १ ३ २ ३ २ ३ १ २

अभिप्रियाणिकाव्याविश्वाचक्षाणो अर्षति ।

१ २ ३ १ २ २ २

हरिस्तुञ्जानआयुधा ॥ २ * ॥

“हरिः” हरित-वर्णः सोमः “विश्वा” विश्वानि “प्रियाणि”
देवानां प्रीति-कराणि “काव्या” कर्माणि “चक्षाणः” पश्यन्
“आयुधा” स्वकीयान्यायुधानि “तुञ्जानः” राक्षसान् प्रति प्रेरयन्
“अर्षति” यागं प्रति गच्छति ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १

समर्त्यजानआयुभिरिभोराजेवसुव्रतः ।

३ १ २ १ २

श्येनोनवसुषीदति ॥ ३ † ॥

“सुव्रतः” सुकर्मा “सः” सोमः “आयुभिर्मनुष्यैर्ऋत्विग्भिः”
“मर्त्यज्यमानः” “इभः” गत-भयः “राजा इव” यथा राजा,
“श्येनो न” यथा श्येनः, तथा “वसु” केषु वसतीवरीषु
“सीदति” ॥ ३ ॥

* अ० वे० ७, १, १४, २ ।

† ‘काव्या—कवित्वे न’—इति वि० ।

‡ ‘आयुधा—आयुधानि द्रोण-कलश-प्रभृतीनि सप्त-वसस-पर्वतानि’—इति वि० ।

¶ अ० वे० ७, १, २४, २ ।

अथ चतुर्थी ।

२२ १२ ३२७ २१ २३ १२ २२
सनोविश्वादिवोवद्धतोपृथिव्याअधि ।

३ १२३१२

पुनानइन्दवाभर ॥ ४ * ॥ १८

हे “इन्दी” सोम !, “पुनानः” पूयमानस्त्व” “दिवः अधि”
“पृथिव्याः” अधि पृथिव्यां स्थितानि [अधीति सप्तम्यर्थानुवादी]
“विश्वा” विश्वानि “वसु” वसूनि धनानि “नः” अस्मभ्यम्
“आ भर” आहर ॥ ४ ॥ १८

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्यैकोनविंशस्याध्यायस्य

चतुर्थः खण्डः ॥ ४ ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमो हार्ह निवारयन् ।

पुमर्थाश्चतुरो देयाद् विद्यातीर्थ-महेश्वरः ॥ १८ ॥

॥ इति अष्टमः प्रपाठकः ॥

इति श्रीमद्राजाधिराज-परमेश्वर-वैदिकमार्ग-प्रवर्त्तक-

श्रीवीर-बुक्क-भूपाल-साम्राज्य-धुरन्धरेण सायणा-

चार्य्येण विरचिते माधवीये सामवेदार्थप्रकाशे

उत्तराग्रन्ये जनविंशोऽध्यायः†

समाप्तः ॥ १८ ॥

* अ० वे० ७, १, २४, ४ ।

† ‘अष्टमः प्रपाठकः समाप्तः’—इति वि० सर्व-सम्मतम् ।

यस्य निःश्वसितं वेदा यो वेदेभ्योऽखिलं जगत् ।
निर्ममे तमहं वन्दे विद्यातीर्थ-महेश्वरम् ॥ २० ॥

॥ अथ विंशोऽध्यायआरभ्यते ॥

तच्च,

प्रथमे खण्डे —

प्रास्यधारेति त्वचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तच्च प्रथमा ।

२ ३ १ २   ३ १ २ ३ १ २ २
प्रास्यधाराअक्षरन्वृणाःसुतस्यौजसः* ।

३ १ २   १ २ ३ १ २
देवाञ्चमुप्रभूषतः ॥ १ १ ॥

“अस्य” सोमस्य “धाराः” “ओजसः” ओजसस्य बलिनः † “अक्ष-
रन्” असिञ्चन् । कौटुम्बस्य ? “वृणाः” वर्षकस्य “सुतस्य”
अभिषुतस्य “देवान्” “अनु” “प्रभूषतः” भवितुमिच्छतः ॥ १ ॥

* ‘चोत्सवा’—इति ऋ० पाठः ।

† ऋ० वे० ६, ८, १९ १ ।

‡ ऋन्वेदीय-पाठसमुच्चये वैवं हतोयान्त-विपरिणामेनेयं व्याख्या । विषयव्यपारणं
वह्न्यान्मतेषु व्याचष्टे—दीर्घ-सम्पन्नस्य—इति ।

॥ ‘देवान् प्रभूषतः—देवान् पूजयंतः’—इति वि० ।

अथ द्वितीया ।

१ २   ३ १ २ ३ १ २   ३ १ २ ३ १
सप्तिमृजन्तिवेधसोऽगृणन्तःकारवोगिरा ।

१ २   ३ २ ३ क १ र
ज्योतिर्ज्ज्ञानमुक्थ्यम् ॥ २ * ॥

“सप्तिम्” अश्व-स्थानीयं सर्पण-स्वभावं वा सोमं “मृजन्ति” शोधयन्ति । के ? “गृणन्तः” स्तुवन्तः “कारवः” कर्म-कर्त्तारो ऽध्वर्यादयः “गिरा” स्तुत्या साधनेन । कौटुशं सप्तिम् ? “ज्योतिः” दीप्यमानं सोमं “जज्ञानं” जायमानं प्रवृद्धमित्यर्थः [अथवा ज्योतिर्जायमानम् “अयं वै ज्योतिर्यक्षोमः”—इति श्रुतेः] “उक्थ्य” स्तुत्यम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ १ २   ३ १ २   ३ १ २
सुषह्वासोमतानितेपुनानायप्रभूवसो ।

१ २   ३ १ २
वर्द्धसमुद्रमुक्थ्य† ॥ ३ ‡ ॥ १

हे “सोम !” “उक्थ्य” स्तुत्य ! “प्रभूवसो” प्रभूत-धन ! “पुनानाय” पूयमानस्य “ते” तव “तानि” तेजांसि “सुषह्वा” शोभनाभिभावुकानि । यस्मादेवं तस्मात् “समुद्रं” समुद्र-सदृशं तं “वर्द्ध” वर्धय रसेन पूरयेत्यर्थः ॥ ३ ॥ १

* ऋ० वे० ६, ८, १८, १ ।

† “उक्थ्यम्”—इति ऋ०-पाठः ।

‡ ऋ० वे० ६, ८, १८, ३ ।

अथैषेति द्विपदं द्वितीयं सप्तम्,*

तत्र प्रथमा ।

३ २ २ २ ३ १ १ ३ १ ३ १ १ ३ १ ३

एषब्रह्माय ऋत्विज इन्द्रो नाम श्रुतो गृणे ॥ १ † ॥

“यः” “इन्द्रः”—इति “नाम” “श्रुतः” देव-समूहैः प्रख्यातः
“एषः” “ऋत्विजः” ऋतौ वसन्तादौ काले भवः य एषः “ब्रह्मा”
सर्वतः परिवृढः, तमहं “गृणे” स्तौमि ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ २ ३ १ ३ १ ३ १ ३ १ ३ १ ३ १

त्वामिच्छे वसस्य ते यन्ति गिरो न संयतः ॥ २ ‡ ॥

हे “वससः” बलस्य “पते” पालकेन्द्र ! [अतिशयेन बल-
वन्नित्यर्थः । तथा शाखान्तरे बलेनोत्पत्तित्वं श्रूयते—“उरसो
बाहुभ्यां पञ्चदशं निरमिमौत, तमिन्द्रो देवतान् वि सृज्यते”—
इत्यारभ्य “तस्मात्ते वीर्यवन्तः”—इति श्रुतेः] “त्वामित्” त्वामेव
“संयतः” न सम्यङ् नियच्छतः पुरुषस्येव वेदस्य सम्बन्धिनः
“गिरः” स्तुतयः “यन्ति” प्राप्नुवन्ति ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

२ ३ १ ३ १ ३ १ ३ १ ३ १ ३ १ ३ १

विस्तृतयो यथापथः ॥ ३ ¶ ॥ २

* ‘ब्रह्मात् प्रभृत्यतिप्राचक्षितानि’—इति वि० ।

† व० आ० ५, २, १, २ (भा० ८८५ पृ०) ।

‡ भेषान्यत्र कापि दृश्यते ।

¶ व० आ० ५, २, १, ० (१भा० ८०४ पृ०) ।

—इत्यृचः प्रतीकम्, तस्यादितो व्याख्यानं छन्दसि द्रष्टव्यम्
॥ ३ ॥ २

^{५ २ १ ४ ५} ॥ कालेयम् ॥ ^१ एषा^१ब्राह्मा । ^१ या२३ः । ^१ आ३ । ^१ त्वा

^१ २३ । ^१ याः । ^{३ २ १} इन्द्रोनामौ । ^१ वा३४३ओ३४वा । ^५ श्रुतो^४पू

^{५ २ ४ ५} गृणायि ॥ (१) ^१ तुवा३मायिच्छा । ^१ वा२३ । ^२ सा३ः । ^१ पा२

^१ ४ । ^१ तायि । ^{३ २} यन्तायिगिरौ । ^१ वा३४३ओ३४वा । ^५ न

^{५ २ ४ ५} साप्रयताः ॥ (२) ^१ विसू३तायाः । ^१ या२३ । ^२ या३ । ^१ पा२

^१ ३ । ^१ याः । ^{३ २} इन्द्रात्वद्यौ । ^१ वा३४३ओ३४वा । ^५ तुराप्रत

^४ याः । ^४ होपूई । ^४ उा(३) ॥ ८ * ॥ [१] २

अथात्वारथमिति छन्दं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमायाः ।

^{१ २ १ ३ १ ३ १ २} आत्वारयंयथोतये० ॥ १ १ ॥

* उ० ना० २१प्र० १ख० ८वा० ।

† ख० वा० ४, १, २, १ (१भा० ७९३५) = ख० वे० ६, ३, १, १ ।

[—इति प्रतीकमत्र पठ्यते । तत्रापि व्याख्याता ।] हे इन्द्र !
 “त्वा” त्वां वयम् “आवर्त्तयामसि” आवर्त्तयामः । किमर्थम् ?
 “जतये” अस्माकं रक्षणाय “सुन्नाय” सुखाय च । किमिव ?
 “रथं यथा” जतये सुखाय चावर्त्तयति तद्वत् । कीदृशं त्वाम् ?
 “तुविक्वर्मिम्” बहु-कर्मिणम् “ऋतीषह” हिंसकानामभिभवि-
 तारम् । हे इन्द्र ! “शविष्ठ” अतिशयेन बलवान् ! हे “सत्पते”
 सतां पालक ! त्वामिति समन्वयः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ १ ३ १ २
 तुविष्णुस्तुविक्तोऽशचौवोविश्वयामते ।

१ २ ३ २
 आपप्राथमहत्त्वना ॥ २ * ॥

हे “तुविष्णु” प्रभूत-बल ! अतएव “तुविक्तो” बहु-
 विचित्र-कर्मवान् ! [अथवा बहुप्रज्ञ ! कर्मणः पृथगभिधानात्]
 हे “शचौवः” बहुकर्म्मोपेत ! पूजनीयेन्द्र ! “विश्वया” विश्व-
 व्याप्तेन “महत्त्वना” महत्त्वेन “आ पप्राथ” आपूरितवानसि
 अविशेषाद् विश्वमित्यर्थः ॥ २

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १ ३ १ २ ३ १ १ ३ १ २
 यस्त्यतेमहिनामहःपरिज्जमायन्तमीयतुः ।

३ ३ १ २ ३ १ २
 हस्तावज्ज्द्विरण्ययम् ॥ ३ † ॥ ३

“महः” महतः “यस्य” “ते” तव [यच्छब्दः प्रकृत-परा-
मर्शी, प्रकृत-सुलभगृह्यं तत्रत्य-तुविकूर्मिसृतीषहमित्याद्युक्त-लक्ष-
णस्य तव] “महिमा” महत्वेन “हस्तो” तव हस्तौ “उमायन्त”
पृथिव्यां सर्वतो व्यापृवन्तं “हिरण्यं” “वज्रम्” हस्तौ “ईयतुः”
परिगृह्णीतः, सर्वदास्माकं भय-निवारणायेति भावः ॥ १ ॥ ३

आयःपुरमिति वृत्तात्मकं चतुर्थं सूत्रम्,

तत्र प्रथमा ।

२३ ११ २३ १२३ १२ ३ १ २३ २ १ २
आयःपुरन्नार्मिणौमदीदेदत्यःकविर्नभन्योऽर्नाव । ।

२ ३ १ २ ३ २ ३ १ २

स्वरोनरुक्काञ्छतात्मा ॥ १ ॥ १ ॥

“यः” अग्निः “नार्मिणी” नर्मवतां यजमानानां सम्बन्धिनी-
सुत्तरवेदिः [यद्वा नृणां मनसि स्थितां यजमानानां यज्ञार्थ-
भूमिं प्रत्यक्षागमन-मनीषा विद्यते ताम्] “पुरः” तत् स्थानं
“अदीदेत्” दीपयति । कौटुण्योऽयम् ? “अत्यः” अपेक्षित-
देशं प्रत्यतनशीलः, “कविः” वास्तदर्शी । तत्र दृष्टान्तः—
“अर्वा” अरण-कुशलः, “नभन्यः न” नभस्याकाशे भवः नभ-

* विवरण-मते—“हस्तावक्षम्” समास-निष्पन्नमेकवचनम्, अतएव ‘हस्तावक्ष’—
एके यस्य वक्षः विद्यते स हस्तावक्षः, शान्दसं दौर्गत्यं हस्त-शब्दस्य—इति तद्व्याख्या-
नम् । परजेतदुपेक्ष्य पद-घञ्-विरीधात् स्वरशास्त्र-विरोधात् ।

† ख० वे० १, १, १८, १ ।

‡ ‘नार्मिणी’—नृणां सुखम् सुखकरोममरावतीम्—इति वि० ।

न्यो वायुरिव* । किञ्च, “ग्रतात्मा” यजमान-गृहापेक्षया वा अपरिमित-रूपत्वम् [अथवा मित्र-वरुणादि-रूप-भेदेन । अग्ने-मित्रादि-रूपत्वं ‘त्वमग्ने वरुणोऽजायत’—इति, हे अग्ने ! त्वं वरुणो जायसे वरुणो भवति ; यत् यस्मात् “इन्द्रं मित्रं वरुणं मग्निमाहुः”—इत्यादिषु श्रुतिषु प्रसिद्धम्, अग्निमेव इन्द्राद्यात्मकमाहुरिति द्वितीयमन्वस्यार्थः] तादृशोऽयं “सूरो न” सूर्य इव “रुक्मान्” दीप्यमानः [रुक् दीप्तौ (भा० आ०), छान्दसस्य लिटः कसुः] अतस्तादृशोऽग्निरस्ति उत्कृष्टो वर्त्तत इति पूर्वतान्वयः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ १२ ३ १ १ ३ २ ३
अभिद्विजन्मात्रीरोचनानि

२ ३ १ २ ३ १ १ १
विश्वारजाः सिसृशुश्चानोअस्थात् ।

२ ३ १ २ ३ १ २ १ २
होतायजिष्ठोअपाःसधस्थे ॥ २ ॥

अयमग्निः “द्विजन्मा” द्वाभ्यामरणिभ्यां जायमानः† यद्वा, मथनात् प्रथमं जन्म, उत्पत्त्यनन्तरम् आधान-पवमानेष्ट्यादि-संस्कार-रूपं द्वितीयं जन्म, एवं द्विजन्मत्वम् [अथवा, द्यावा पृथिवीभ्यामुत्पन्नत्वात्, तादृशोऽग्निः] “त्रीरोचनानि” त्रीणि

● ‘ममन्वः—ममन्दनीयः नमिषते केनचित्’—इति वि० ।

† ऋ० वे० १, १, १८, ४ ।

‡ ‘द्विजन्मा—द्वयोपमयन-संस्कारः’—इति वि० ।

रोचमानानि चित्वादिस्थानानि गार्हपत्यादीनि वा “शुशु-
चानः” प्रकाशयन् न केवलं नीत्येव किन्तु “विश्वान्” “रजांसि”
सर्वाण्यपि रश्मनात्मकानि चित्वादि-लोकान् “शुशुचानः” दीप-
यन् “होता” देवानामाह्वाता “यजिष्ठः” यष्टृतमः सन् “अपां”
प्रीक्षणाद्युदकानां “सधस्ये” सह-स्थाने याग-देशे “अस्थात्”
तिष्ठति ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ २ १ २ १ २ ३
अयं स होता यो द्विजन्मा

१ २ ३ १ २ २ ३ २
विश्वान् अधे वार्याणि अवस्था ।

१ २ १ १ २ १ १ २ १ १
मर्त्यो अस्मै सुतुको ददाश ॥ ३ * ॥ ४

“द्विजन्मा” “सः” एव “होता” होम-निष्पादकः [आह्वाता
वा देवानाम् अरणीभ्यामुत्पन्नस्यैव गार्हपत्य-द्वारा आहवनीय-
त्वात्] सोऽयं “विश्वान्” विश्वानि “वार्याणि” वरणीयानि
कर्माणि [ईड-वृन्द-वृ-शंस-दुहाख्यतः (६, १, २१४)]—इत्याद्यु-
दात्तत्वम्] “अवस्था” अवणस्यया [अवो हविर्लक्षणं यज्ञो वा
दिच्छाया अवः-शब्दात् क्वजन्माद् “अ प्रत्ययात् (१, ३, १०२)”
ति भावे अ-प्रत्ययः] अन्नाय यज्ञसे वा “दधे” धारयति ।
“अस्मै” उक्त-स्वरूपायामये “यः” “मर्त्यः” “ददाश” ददाति
स “सुतुकः” शोभन-पुरो भवति ॥ ३ ॥ ४

॥ साकमश्वम् ॥ ^{५ २ ५ ४ २ ५ ५} चायः पूरन्नार्मिणीद्मा । ^{१ २} दीदे
^{२ २ १ २ १ २} दत्यः कविर्नभन्यो नार्वा ररु । ^२ रोना ररु । काञ्छारररु
^{१ ५ ५ ५ २ ४ २ ५ ५} ४३यि । ताररुत्तोद्वायि ॥ (१) अभिदायिजन्मात्रीद्दीरो ।
^{१ २ २ २ २ २ १ २} चनानिविश्वारजात्सिगुगुचानोअस्थादोत्ता । यजार
^{२ १ २ ५ ५} यिष्ठोआ । पात्साररुत्ता३४३यि । धाररुत्तोद्वायि ॥ (२)
^{५ २ ४ २ २ ५ ५ १ २ २ २ २} अयत्साररुत्तायोद्वायिजा । न्माविश्वादधेवार्थाणिअ
^{२ १ २ १ २ २} वस्यामर्त्तोत्तायाः । अस्मारयिसुतू । कोदाररुत्ता३४३यि ।
^{१ ५ ५} दाररुत्तोद्वायि (३) ॥ ६ * ॥ [१] ४

अथाग्नेतमद्याश्वमिति लृचात्मकं पञ्चमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

^{२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २} अग्नेतमद्याश्वन्नस्तोमैः क्रतुन्नभद्रद्वादिस्पृशम् ।

^{२ १ २ २ १ २} ऋध्यामातओच्चैः ॥ १ ॥

* ऊ० गा० २१ प्र० २ अ० ६ मा० ।

† ऊ० आ० ५, १, ५, ८ (१ भा० ८८० पृ०) = ऊ० वे० २, ५, १०, १ = य० वे० १५, ४४ ।

हे “अग्ने !” “अद्य” अस्मिन्नहनि वयमृत्विगादयः “ओहैः” इन्द्रादि-प्रापकैरस्माकं स्तोमैः स्तोत्र-समूहैः “तम्” प्रसिद्धं त्वाम् “ऋध्याम्” समर्चयाम । कीदृशं त्वाम् ? “अश्वं न वोढारम्” अश्वमिव हविषो वाहकम्, “क्रतुं न” कर्त्तारमिव उपकारिण-मित्यर्थः । तथा “भद्र” भजनीयं “हृदिस्पृशं” हृदयङ्गमम् अतिशयेन प्रियमित्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१=क १२ ३ १ २ ३ १ ३ ३ १
अधाह्वयेकतोर्भद्रस्यदत्तस्यसाधोः ।

३ २ ३ १ २ ३ १ ३ १ २
रथीर्कृतस्यबृहतोवभूथ ॥ २ * ॥

“अधा हि” इदानीमेव हे “अग्ने !” “क्रतोः” अस्मदीय-यागस्य “रथी” नेता “वभूथ” भवसि [“कृन्दसि लुङ् लङ् लिटः (३, ४, ६)”—इति भवतेर्वर्त्तमानार्थे लिटि सिपस्थल् “आर्ध-धातुकस्येड्वलादेः (७, २, ३५)”—इतीडागमे प्राप्ते “वभूथा ऽततन्थ (७, २, ६४)”—इति निपातनादिङ्भावः । कीदृशस्य यागस्य ? “भद्रस्य” भजनीयस्य†, “दत्तस्य” प्रयुक्तस्य‡, “साधोः” अभीष्ट-फलानां साधकस्य सत्यभूतस्य, “बृहतः महतः ॥ २ ॥

● ऋ० वे० ३, १०, २=य० वे० १५, ४५ ।

† ‘भद्रस्य—शोभनस्य’—इति वि० ।

‡ ‘दत्तस्य—यजमानस्य’—इति कि० ।

अथ तृतीया ।

३ १ ९ ३ १६ १६ ३ २ १६ १६
 एभिनीन्द्रकैर्भवानोऽर्वाक्स्वाऽऽर्णज्योतिः ।

२३१२   ३१११२
अग्नेविश्वेभिःसुमनाञ्चनौकैः ॥ ३ * ॥ ५

हे “अग्ने!” “ज्योतिः” ज्योतिषान् “स्वः न” सूर्यश्च, तथा “विश्वेभिः” विश्वैः समस्तैः “अनीकैः” तेजोभिः “सुमनाः” शोभन-मनस्कस्त्व ‘नः’ अस्मादौघैः “एभिः” एतैः “अक्षैः” अर्चनीयैः स्तोत्रैः नानाविधैः हविर्लक्षणैः अग्नैर्वा [अथवेन्द्रादिदेवैः सह नोऽस्माकम्] “अर्वाक्” अभिमुखो भवेति॥ ३ ॥ ५

॥ साकमश्वम् ॥ अग्नेताश्मद्याश्वाङ्ना । स्तोमैः क्रतु

अभद्र^१श्च^२रद्वायि । स्यु^१शा^२रमृ^१ध्या । माता^१र^२रहा^१र^२ ४ ३

यि । ओ२३४ओ६हायि ॥(१) अथाहा३अग्ने क्रतो६र्भा ।

द्रस्यदक्षसाधोरथाश्चिरा । तस्याश्चृहा । तोवाश्च

२२ १ ५ ५ ५२ १ ४२ ५
 दा३४४यि । भू२३४थो६दायि ॥(२) एभिर्नो३अर्कैर्भवा

* अ० वे० २, ५, १०, २=य० वे० १५, ४६ ।

† 'सर्वज्योतिः—ज-प्रत्ययपञ्चमीयः । यथा सर्व-कोकल आदिष्वी ज्योतिः
न हत मन्त्र्य लीकस्य ज्योतिर्भव'—इति वि० ।

‡ 'सर्वाङ्ग-समोद'—इति वि० ।

५ १ २ २ १ १ १ १
 ६नाः । अर्वाङ्स्वर्णज्योतिरग्रा २यिवायि । श्वेभा २यिः सु
 २ २ २ १ ५ ५
 मा । नाचा २ ३ चा ३ ४ ३ यि । ना २ ३ ४ यिको ६ चायि
 (३) ॥ ७ * ॥ [१] ५

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य विंशस्याध्यायस्य

प्रथमः खण्डः ॥ १ ॥

—०००—

अथ द्वितीये खण्डे—

अग्नेविवस्वदिति प्रगाथात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

२ ३ १ १ ३ १ २ ३ १ २ २ २
 अग्नेविवस्वदूषसश्चित्राधीशमर्त्य ।

१ १ १ १ १ २ २ २ २ ३ १ १ २ १ २
 आदाशुषेजातवेदेवद्वात्वमद्यादेवा उषर्बुधः ॥ १ † ॥

हे “अग्ने!” त्वम् “उषसः” उषोदेवतायाः सकाशात्
 “राधः” धनं “दाशुषे” इविर्दत्तवते यजमानाय “आ वह”
 आहवनीयं प्रायय । सोऽग्निर्विशिष्यते—“अमर्त्य” मरण-रहित !

* छ० मा० ११५० १५० ७५० ।

† छ० चा० १, १, ४, ६ (१ मा० १५८५०) = ऋ० वे० १, १, २५, १ ।

“जातवेदः” जातानां वेदितः ! [तमेतं शब्दं यास्की व्याचष्टे—
 “जातवेदाः कस्माज्जातानि वेद जातानि वैनं विदुर्जातेजाते
 विद्यत इति वा जातवित्तो वा जातधनो जातविद्यो वा जात-
 प्रज्ञानो यत्तज्जातः पशूनविन्दतेति तज्जातवेदसो जातवेदस्व-
 मिति ब्राह्मणं तस्मात् सर्वानृतून् पशवोऽग्निमभिसर्पन्तीति च
 (निरु० दै० १, १८)”—इति । कौटुशं राधः ? “विवस्वत्”
 “विशिष्ट-निवासोपेतं, “चित्रं” नानाविधं । किञ्च, “अद्य”
 अस्मिन् दिने “उषर्बुधः” उषःकाले प्रबुधान् देवानावह[विवस्वत्
 —विवासनं विवः तद्युक्तम्, वस निवासे (म्वा० प०), वि-पूर्वा-
 दन्तर्भावित-ण्यर्थात् सम्पदादि-लक्षणो भावे क्तिप् (३, ३, ८४ वा०),
 “तदस्यास्ति (५, २, ८४)”—इति मतुप्, “मादुपधायाः (८, २, ८)”
 इति वत्वम्, “तसौ भत्वर्थं (१, ४, १८)”—भत्वेन पदत्वाभावा-
 दुत्त्वाभावः, वृषादित्वात् (६, १, २०३) आद्युदात्तत्वम् । जात-
 वेदाः—जातानि वेत्तीति जातवेदाः “गति-कारकयोरपि पूर्वपद-
 प्रकृतिसंस्वरश्च (उ० ४, २२६)”—इत्यसिः ; यद्वा वेद इति धन-
 नाम (निघ० २, १०, ४), जातं धनं यस्य स जातवेदाः, आम-
 न्नित-निघातः (८, १, १८) । वद्वा—“द्यवोऽतस्तिडः (६, ३,
 १३५)”—इति संहितायां दीर्घत्वम् । उषर्बुधः—उषसि बुध्यन्त-
 इत्युषर्बुधः [बुध अवगमने (म्वा० प०) “क्तिप् च (३, २, ७६)”
 —इति क्तिप्, कृदुत्तरपद-प्रकृतिसंस्वरत्वम् (६, २, १३८) ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१३ १ ३ १८ २८ ३१ ३१ २ ३ १ २ ३ १ १
 जुष्टोद्धिदू तो असि हव्यवाहनो ग्रेरथी रध्वराणाम् ।

११ ३ १ २ ३ १ १ ३ १ २ ३ १ १ १ १ २ ३ १
 सजूरश्चिभ्यामुषसासुवीर्यमस्मिधेहिश्रवोवृहत् ॥२*॥ ई

हे “अग्ने !” त्वं जुष्टत्वादि-विशेषण-युक्तोऽसि “जुष्टः” [“नित्यं मत्वे (६, १, २१०)”—इत्याद्युदात्तत्वम्] सेवितइत्यर्थः “असि” [सिपि “तासस्योर्लोपः (७, ४, ५०)”—इति स-लोपः, “हि च (८, १, ३४)”—इति निघात-प्रतिषेधः] । “दूतः” देवानां विशेष-वार्त्ताहरः, अतएव “हव्यवाहनः” “हव्येनन्तःपादम् (३, २, ६६)”—इति ल्युट्, योरनादेशः (७, १, १), जित्त्वा-दाद्युदात्तत्वे (६, १, १८७), कदुत्तरपदप्रकृतिस्वरत्वम् (६, २, १३८)] हविषो वोढा, “अध्वराणां” कृतूनां “रथी” रथ-स्थानीयः [तथाच मन्त्रान्तरं ब्राह्मणनैवं व्याख्यातम्—“रथी-रध्वराणाम्”—इत्यादि “एष हि देवरथः”—इति, ब्राह्मणान्तरञ्च “रथी रध्वराणामित्याह रथोह वा एष भूतो देवेभ्यो हव्यं वहति”—इति] तादृशस्त्वम् “अग्निभ्यां” देवाभ्याम् “उषसा” देवतया च “सजूः” सहितो भूत्वा “सुवीर्यं” शोभन-वीर्योपेतं “वृहत्” प्रभूतं “श्रवः” श्रवणम्^१ “अस्मि धेहि” अस्मासु क्षिप ॥ २ ॥ ई

* ऋ० वे० १, ३, २८, २ ।

† ‘यशो मा’—इत्यधिकं वि० ।

॥ वारवन्तीयम् ॥ ^{१ २} अग्नेविवा^{१ २} औहो^१हायि । स्वा^१दूषा
^५ २३४साः । चित्रा^२धो^{२ २}अमन्तायो^१ २३४^५हायि । आदा^{१ २}
^{२ २} शुषेजातवेदो^{२ २}वहातू^{२ २}३४ । औहोवा । इहा^{१ २} २३४^५हायि ।
^{२ ३} उज्जवा^५ २३४वाम् । अद्यादे । वा^{१ २} उषवू^{१ २} ३४ । औहो^{१ २}
^५ वा । इहा^{५ २} २३४^५हायि । औहो^{१ २} ३१२३४ । धाः । एहि^{५ २}
^५ या^{१ २} ६हा ॥ (१) अद्यादेवा^{१ २} औहो^{१ २}हायि । उषवू^५ २३४धाः ।
^{१ २} जुष्टोहा^५ २३४^{१ २}यिहायि । दूतो^{१ २} असिहव्यवाहा^{१ २} ३४ । औहो^{१ २}
^५ वा । इहा^{१ २} २३४^५हायि । उज्जवा^{१ २} २३४नाः । अग्नेर । या
^{० १} यिरध्वरा^{१ २} ३४ । औहोवा । इहा^{१ २} २३४^५हायि । औहो^{१ २} ३१
^{५ २} २३४ । णाम् । एहिया^५ ६हा ॥ (२) अग्नेरथा^{१ २} औहो^{१ २}हा
^१ यि । आध्वारा^५ २३४णाम् । सजूरा^{१ २} २३४^५हा । अग्निभ्यामु
^{२ २} षमासुवीरा^{१ २} ३४ । औहोवा । इहा^{१ २} २३४^५हायि । उज्ज
^{२ ५} ११२२२ , १ ०२२ १२४२२५

^{१ १} इक्षार^५३४^{१२ १}द्यायि । औ^{५२}हो^५३१२३४ । हात् । ए^{५२}क्षिया^५ई^५क्षा ।

^५क्षो^५पू^५ई । डा(३) ॥ १० * ॥ [१]

॥ महावामदेव्यम् ॥ आऽपु^१ग्रे । विवा^२इ^४स्वा^१इ^४दुष^५साः । चा

यि । च^{२ २}रा^{२ २}धो^{२ २}अ^{२ २}म^{२ २}र्त्तिय^{२ २}आ^{२ २}दा^{२ २}इ^{२ २}षे^{२ २}जा^{२ २}त^{२ २}वे^{२ २}दो^{२ २}व^{२ २}हा^{२ २}त् । वाम् ।

औ^{२ १}र^१हो^{२ २}द्यायि । अ^१द्या^{२ २}र^{२ २}इ^{२ २}दे^{२ २}वा^{२ २}त् । उ^{२ १}षी^१हो^१इ । ऊ^१म्मा

२ । वू^१र^५धो^१इ^२पू^२द्यायि ॥ (१) आऽपु^२द्या । दे^२वा^२इ^२उ^२ष^२

वृ^५धाः । जू । ए^१हि^{२ २}दू^{२ २}तो^{२ २}अ^{२ २}सि^{२ २}क्ष^{२ २}व्य^{२ २}वा^{२ २}ह । ना । औ^१इ

हो^{२ १}द्यायि । अ^१ग्रा^{२ १}र^{२ १}इ^{२ १}रि^{२ १}था^{२ १}यिः । अ^१ध्वी^{२ १}हो^{२ १}इ । ऊ^१म्मा २ ।

राऽर^१णो^१इ^२पू^२द्यायि ॥ (२) आऽपु^२ग्रे । र^२था^२इ^२रि^२रा^२ध्व^२रा

णाम् । सा । जूर^५अ^{१ ५}भ्या^२मु^२ष^२सा^२त्तु^२वी^२रि । याम् । औ

र^{२ १}हो^१द्यायि । अ^१म्मा^{२ १}र^{२ १}इ^{२ १}धि^{२ १}द्यायि । अ^{१ २ १}वौ^१हो^१इ । ऊ^१म्मा

२ । वू^१र^१हो^१इ^२पू^२द्यायि(३) ॥ १८ * ॥ [२]

* ज. मा. २१प्र. २ख. १०सा।

† ज. मा. २१प्र. २ख. १८सा।

^{१ २} ॥ अग्नेविवा^१रस्वत् । उषसोवा । चित्र^{२ १}
^{२ १} राधो । अमर्त्तिया । आदागुषेजातवेदोवहात्वमद्यादे
^{१ २} वा^२उ । षार३ । बुधाउवा । अ॒धिया^{१ २}र ॥ (१) अद्या
^{२ २} देवा^१र^{२ १ २ १}उ । षर्बु^{२ १ २ १}धोवा । जुष्टो^{२ १ २ १}द्धिदू । तो^{२ १ २ १}असिहा ।
^{२ १ २ १} व्यवाह^१नो^{१ २}ग्नेरथीरध्व । रा२३ । णाउवा । अ॒धिया^{१ २}र ॥ (२)
^{१ २} अग्नेरथा^{२ १}रयिर । ध्वरा^{२ १ २ १}णोवा । सजूर^{२ १ २ १}श्ची । भ्यामुषसा ।
^{२ २} सुवीरियमस्मे^{१ २}धेहिअ । वो२३ । वृहाउवा । अ॒धिया^{१ २}र ।
^{१ २} ए२३हि^१या३४३ । ओ२३४पुई । डा(३) ॥ १८ * ॥ [३] ६

अथ विधुन्दद्राणमिति तृचात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

^{३ १ २ ३ १ २} विधुन्दद्राण^{२ २}समनेव^{३ १ २}ह्नां

^{२ २ ३ १ २ ३ १ २} यवान^{२ २}सन्तम^{३ १ २}लितोजगार ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ ३
 देवस्य पश्य काव्यम्वहित्वाद्या

३ २ ३ १ २ १ २

ममारसद्भ्यः समान ॥ १ * ॥

अनया कालात्मकद्वन्द्वः स्तूयते—“विधु” विधारकं सर्वस्य
 युद्धादेः कर्त्तारं [वि-पूर्वी दधातिः करोत्यर्थे], तथा “समने”
 [अननमनः प्राणनं' सम्यगननोपेते] सद्गामे “बह्वनी”
 शत्रूणां “दद्राणं” द्रावकम्, ईदृक्-सामथोपेतं “युवानं” सन्तं
 पुरुषं “पलितः” जरा “जगार” निगिरन्तीन्द्राग्रया । एवमुक्त-
 लक्षणं वक्ष्यमाण-लक्षणञ्च देवस्य कालात्मकस्येन्द्रस्य “महित्वा”
 महत्त्वेनोपेतं “काव्य” सामर्थ्यं “पश्य” । हे जनाः ! तथा
 जरसा प्राप्तः “अद्य” “ममार” म्रियते, “सः ह्यः” परेद्युः
 “समान” सम्यक् चेष्टते पुनर्जन्मान्तरे प्रादुर्भवतीत्यर्थः [तदेवं
 चत्वारि नामानि शरीराण्युक्तानि बह्वङ्मन्त्रेषु] ॥८॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ ३ १ ३
 शाक्ननाशकोऽश्रुणः सुपर्ण

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

आयोमहः शूरः सनादनीडः ।

२ ३ १ २ ३ १ ३

यच्चिकेतस्यमित्तन्नमोर्ध

१ २ ३ २ ३ १ ३ १ २ ३

वसुस्यार्चमुतजितोतदाता ॥ २ † ॥

* ख० आ० ४, १, ४, १ (१भा० १५८ पृ०) = ख० वे० ८, १, ११, ५ । अथ०
 वे० ८, ११, ८ । † ख० वे० ८, १, १७, १ ।

“शाक्मना” [शक्नेव शाक्मं, शाक्मना] बलेन* “शाक्मः” शक्तः [स्व-शक्तौ च सर्वं कर्तुं शक्त इत्यर्थः, नहोन्द्रस्य सहायान्तरापेक्षास्ति इन्द्रत्वादेव], “अरुणः” अरुणवर्णः, “सुपर्णः” कश्चित् शोभन-पर्णः पक्षी “आ” गच्छतीत्यध्याहारः [उपसर्ग-श्रुतेर्योग्य-कियाध्याहारात्]। “यः” “महः” महान् “शूरः” विक्रान्तः “सनात्” पुराणः† “अनीङ्गः” नीङ्गस्याकर्त्ता । [नहोन्द्रोऽग्निवत् कुत्रचिदपि यज्ञे निकेतनं करोति । एवं सुपर्ण-रूपेणेन्द्रमाह—] स पक्षोन्द्रो “यत्”‡ “चिकेत” कर्त्तव्यत्वेन जानाति तत् “सत्यम् इत्”॥ सत्यमेव “न” तु “मोघं” व्यर्थं भवति । स “स्यार्ह” स्पृङ्गणीयं “वसु” धनं “जेता” जयति शत्रुभ्यः सकाशात् । “उत” अपिच “दाता” स्तोत्रभ्यः प्रयच्छति [“न लोकाव्यय (२, ३, ६८)” —इत्यादिना षष्ठी-प्रतिषेधः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७
ऐभिर्हदेवृण्यपौस्यानि

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००
येभिरौल्लङ्घनक्षत्यायवज्री ।

* ‘शाक्मना—शक्नोते न’—इति वि० ।

† ‘सनात्—सदैव’—इति वि० ।

‡ ‘यचिकेत—नपुंसक-छिन्नमिदं पुंलिङ्गस्य स्थाने द्रष्टव्यम् । यः कश्चित् सत-
चिन्ता’—इति वि० ।

॥ ‘इत्—इति पद-पूरण’—इति वि० ।

१२ २२ ३ १ २ ३ १
येकमेणः क्रियमाणस्य मङ्ग

२ ३ २ १ १ १ ३ १
ऋते कर्म मुदजायन्त देवाः ॥ ३ * ॥ ७

इन्द्रः “एभिः” मरुद्भिः सह “पौंसानि” बलानि “आ ददे”
आदत्ते । “येभिः” यैः मरुद्भिः सहितः “वृत्रहत्याय” [प्राण्युप-
कारक-वृष्ट्या आवरकाद्वा वृत्रो मेघः, तस्य हत्यायै] मनुष्याणां
मुपद्रव-गमनायेत्यर्थः† । तथा च “वज्री” वज्रवान् इन्द्रः “अचक्षत्”
वर्षति । “ये” च मरुतः “देवाः” “मङ्गः” महता तन्त्रेण क्रिय-
माणस्य वृष्टि-प्रदान-लक्षणस्य कर्मणः साहाय्यार्थम् “ऋते कर्म”
ऋत-कर्म वृष्टि-प्रदान-कर्म प्रति “उदजायन्त” उन्मुखं जायन्ते ।
स्वयमेव तैरेभिर्दे इति समन्वयः ॥ ३ ॥ ७

अथास्ति सोम इति तृचात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

२ ३ १ २ ३ १ ३ १ २ २ ३ १ २
अस्ति सोमो अयं सुतः पिबन्त्यस्य मरुतः ।

३ २ ३ १ १ ३ १ २
उत स्वराजो अश्विना ॥ १ ‡ ॥

“अयं” पुरोवर्त्ती सोमः “सुतः” मरुदर्थं मस्माभिरभिषुतः
“असि” विद्यते । तस्माद् “अस्य” अन्वादेशे एनं सुतं सोमं

* सू० वे० ८, १, १७, २ ।

† ‘वृत्रहत्याय—वृत्रो मेघः, तस्य वज्रमेव’—इति वि० ।

‡ सू० चा० २, २, ३, १० (१भा० ३८१ पृ०) = सू० वे० ६, ६, २४, ४ ।

“स्वराजः” स्वयं दीप्यमानाः स्व-तेजसा नान्यदीयेनेत्यर्थः ।
तादृशाः “मरुतः” “पिबन्ति” । “उत” अपिवा “अश्विना”
अश्विनौ च सोमं पिबतः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २

पिबन्तिमित्रोऽयं मातनापूतस्यवरुणः ।

३ २ ३ १ २

त्रिषधस्यस्यजावतः ॥ २ ॥

न केवलं मरुतएव सोम-पातारः किन्तु एतेऽपि इत्याह—
“मित्रः” सर्वेषां स्व-स्व-कर्मणि प्रवर्त्तकत्वात् सखिभूतः [यद्वा,
यज्ञ-सम्बन्धिनः एतत्सज्जको देवः], “अयं मा” च, “वरुणः”
दुःखादीनां शत्रूणां वा चरितानि वारकः, एतन्नामकास्त्रयो
देवाः “तना” तनेन उर्षा-स्तुक-निर्मितेन दशा-पवित्रेण [सुपां
सु-लुक् (३, १, ३८)]—इति आलादेशः, तेनायुदात्तः, तना]
“पूतस्य” परिशोधितस्य “त्रिषधस्यस्य” [सह तिष्ठन्त्यत्रेति
सधस्यं स्थानं, “सधमादस्ययोऽह्न्दसि (६, ३, ८६)”—इति
सह-शब्दस्य सधादेशः, द्रोणकलशाधवनीय-पूतभृतात्मकानि त्रीणि
स्थानानि तत्तद्योक्तम्] तादृशम्, “जावतः” स्तव्या जननवन्तम्^१
इमं सोमं पिबन्तम् [द्वितीयार्थे षष्ठ्यः (३, १, ८५)] ॥ २ ॥

१ सू० वे० ६, ६, १४, ५ ।

† ‘त्रिषधस्यस्य’—मित्रिः स्थानैः स्थितस्य प्रातःसवनदिभिः—इति वि० ।

‡ ‘जावतः’—जन्मवन्तः—इति वि० ।

अथ तृतीया ।

११ १ १ २ २ १२ २२ १२ १ १

उतोन्वस्यजोषमाइन्द्रः सुतस्य गोमतः ।

३ १२ १२

प्रातर्होतिवमत्सति ॥ ३ * ॥ ८

“उतो” अपिच “इन्द्रः” “सुतस्य” अभिषुतस्य “गोमतः”
 गव्यैर्मिश्रणवतः “अस्य” [अन्वादेशः पूर्ववत्] दद्यापवित्तेण
 पूतस्य सोमस्य “जोषम्” पानरूपां सेवां “प्रातः” सवने “तु”
 चिप्रम् “आ मत्सति” [मदि स्तुत्यादिषु (म्वा० आ०)] आभिमुख्येन
 स्तोति [यद्वा सोम-सेवां कामयते] । तत्र दृष्टान्तः—“होता
 इव” यथा होता प्रातःसवने देवानभिष्टौति देवांस्तोतुं व्यभि-
 वाच्छन्ति तद्वत् ॥ ३ ॥ ८

अथ वण्महां असौति प्रगाथात्मकं चतुर्थं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

२ ३ १ १ २ ३ १ २ ३ १ २

वण्महाँ असिह्यवडादित्यमहाँ असि ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

महस्तेसतोमहिमापनिष्टममङ्गादेवमहाँ असि ॥ १ ॥

* ऋ० वे० ६, ६, २४, ६ ।

† ‘उत, उ—इति पद-पूरणौ’—इति वि० ।

‡ ‘यथा होता प्रथमः सर्वश्रुतिजां भवयति’—इत्यादि वि० ।

॥ ऋ० आ० ३, १, ४, ४ (१भा० ५६८पृ०) = ऋ० वे० ६, ७, ८, १ ।

हे “सूर्य !” त्वं “महान्” तेजसा अधिकः “असि” “बट्” सत्यम् नैतन्निश्चयार्थः । हे “आदिद्य” अदितेः पुत्र ! त्वं “महान्” बलेनाप्यधिकः “असि” “बट्” सत्यमेव । हे “पनिष्ठम” अतिशयेन स्तोत्रैः स्तुत्यः [यद्वा, अतिशयेन व्यवहारकुशलः] “महः” महतः “सतः” भवतः “ते” तव “महिमा” स्तोत्रभिः स्तूयतइति शेषः [पनिष्ठम स्तोत्रभिरस्माभिः स्तूयत इति वा] । हे “देव” द्योतनादि-गुणयुक्त ! त्वं “मङ्गा” महत्वेन “महान्” सर्वैः पूजनोद्यः “असि” भवसि ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ १ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
बट्सूर्यश्रवसामहान्सिसन्नादेवमहान्सि ।

३ १ ३ १ २ ३ क १ २ १ २ ३ ३ १ १ २
मङ्गादेवानामसूर्यः पुरोहितो विभुज्योतिरदाभ्यम् ॥ २ ॥ ८

हे “सूर्य !” “श्रवसा” श्रवणेन “महान्” सर्वाधिकः “असि” [यद्वा, ‘श्रवसा’ श्रवणेन ‘महान्’ दाता ‘असि’ स्तोत्रभ्यो दातासि] “बट्” सत्यम् । हे “देव” द्योतमान ! सूर्य ! त्वं “देवानां” मध्ये “मङ्गा” महत्वेन महानधिकः “असि” “सन्ना” सत्यमेव । “असूर्यः” असुराणां हन्ता चासि । किञ्च, “देवानां” कामयमानानां स्तोत्राणां वा “पुरोहितः” असि हितोऽसि हितोपदेशसि बहु-हित-कार्यसि [अथवा ‘पुरो-

हितः' पुरतो निहितोऽसि] । किञ्च तव "ज्योतिः" तेजः
"विभुः" व्याप्तं सर्वतः "अदाभ्यं" केनाप्यहिंस्यञ्च ॥ २ ॥ ८

॥ गौरीवितम् ॥ ^५बणम् । ^{३२ २}ह्या^{४ ५ ६}मा^३३ । ^{४ ५ ६}सिद्धरिया ।
^{१ २}बडादित्यमहा^२असार^{१ २ ३}३यि । ^{४ ५ ६}माहसोसा^{३ १ २ ३}३ । ^{४ ५ ६}तोम
^{१ २ ३ ४}हिमापनाप्रयिष्टमा । ^{४ ५ ६}माह्लादेवा^{३ १ २ ३}३ । ^{४ ५ ६}महोवा । आ
^५प्रसो^{५ ६}ह्यायि ॥ (१) ^{३ ४ ५}मह्ला । ^{३ ४ ५}देवा^३३ । ^{४ ५ ६}महा^३असायि । म
^{१ २}ह्लादेवमहा^२असार^{१ २ ३}३यि । ^{४ ५ ६}बाह्व्य^{३ १ २ ३}आ ३ १ २ ३ । वसाम
^{१ २ ३ ४}ह्या^५असायि । ^{४ ५ ६}सात्रादेवा^{३ १ २ ३}३ । ^{४ ५ ६}महोवा । आप्रमो
^५ह्यावि ॥ (२) ^{५ ६}सत्रा । ^{३ ४ ५}देवा^३३ । ^{४ ५ ६}महा^३असायि । सत्रा
^{१ २}देवमहा^२असार^{१ २ ३}३यि । ^{४ ५ ६}माह्लादेवा^{३ १ २ ३}३ । नामसुर्यपु
^{१ २ ३}पुरो^५प्रहिताः । ^{४ ५ ६}वायिमुज्योता^{३ १ २ ३}३यि । ^{४ ५ ६}अदोवा । भा
^५प्रयो^५ह्यायि (३) ॥ ५ * ॥ [१] ८

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायण्यस्य विंशत्याध्यायस्य

द्वितीयः खण्डः ॥ २ ॥

अथ तृतीये खण्डे—

उपनोद्धरिभिरिति वृचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१२१ १२ ३२ १ १२
उपनोद्धरिभिःसुतंयाहिमदानाम्पते ।

१२१ १२ ३२
उपनोद्धरिभिःसुतम् ॥ १ * ॥

हे “मदानाम्पते” [माद्यन्यनेनेति मदाः सोमाः । “मदी-
ऽनुपसर्गे (१, ३, ६७)”—इति करणे अप् प्रत्ययः] सोमानां
स्वामिन् ! इन्द्र ! “हरिभिः” [आश्रितेन हरिरित्यादिषु बहूनाम-
श्वानां श्रुतेरत्रापि] शत-सहस्र-सङ्घातैः सह “नः” अस्माकं
यज्ञे “सुतम्” अभिषुतं सोमम् “उप याहि” तत्पानार्थं शीघ्र
मागच्छ । पुनरुपनइत्यादिरादराधार्थं ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३१२ २२३ १२ ३१२ २२ ३१२
द्वितायोवृत्रहन्तमोविद्विन्द्रःशतक्रतुः ।

१२३ १२ ३२
उपनोद्धरिभिःसुतम् ॥ २ † ॥

“वृत्रहन्तमः” अतिशयेन वृत्रस्य हन्ता “शतक्रतुः” नाना-
विध-कर्मा “यः इन्द्रः” “द्विता” द्विधाः “विदे” [वृत्र-बधादौ

* ऋ० ऋ० १, २, १०६ (१भा० ३४८५०) ऋ० वे० ६, २, २७, १ ।

† ऋ० वे० ६, ६, १७, २ ।

‡ ‘द्विता—कर्म-द्वयस्य कर्ता’—इति वि० ।

२० अ० ३ ख० २ सू० १] उत्तरार्धिकः ।

३०५

उग्रकर्मा, जगद्रक्षण-काले शान्तकर्मणि विप्रकारेण विदे]
सर्वैर्ज्ञायते [विद ज्ञाने (अदा० प०), कर्मणि विहितस्य त-प्रत्ययस्य
“लोपस्त आत्मनेपदेषु (७, १, ४१)”—इति त-लोपः । स त्वं
“हरिभिः” सह “सुतं” सोमम् “नः” अस्माकम् “उप” याहि॥२॥

अथ तृतीया ।

१२ १२ ३२ १२ २२ १ १ १
त्वंहिवृचक्षेत्रेषाम्पातासोमानामसि ।

१२ ३ १ २ ३ १
उपनोद्धरिभिः सुतम् ॥ ३ * ॥ १०

हे “वृचक्षेत्र” वृचस्य पापस्य वा हन्तः ! इन्द्र ! “हि” [-शब्दो
हेत्वर्थे] यस्मात् त्वम् “एषाम्” अस्मदीयानां† “पाता” पान-
कर्त्ता “असि” भवसि [एषामिति इदमोऽन्वादेशे अगादेशोऽनु-
दात्तय (२, ४, ३२)] अतस्त्वमश्वेः सह सोमं पातुमुपयाहि
आगच्छ ॥ ३ ॥ १०

अथ प्रवोमह इति तृचात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१२ ३ १ २ ३ १ २ ३
प्रवोमहेमहेवुधेभरध्व

२ ३ १ २ १ २
मृचेतसेप्रसुमतिङ्गुध्वम् ।

* ऋ० वे० ६, ६, २७, १ ।

† ‘एषां—सोमानां’—इति वि० ।

१ १ ३ १२ २२

विशःपूर्वीःप्रचरचर्षणिप्राः ॥ १ * ॥

हे मदीया जनाः ! “वः” यूयं “महे वृधे” महतां धनानां वर्धयिष्ये अतएव “महे” महते इन्द्राय “प्रभरध्वम्” सोमान् प्रणयत । “प्रचेतसे” प्रकृष्ट-मतये इन्द्राय सुमतिं सुष्ठु मननीयं स्तोत्रं “प्र कृणुध्वम्” प्रकुरुत । अथ प्रत्यक्ष-स्तुतिः—हे इन्द्र ! “चर्षणिप्राः” [चर्षणयो मनुष्याः] कामैः प्रजानां पूरयिता त्वं “पूर्वीः” पूरयित्वौः “विशः” प्रजाः “प्रचर” अभिगच्छ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १

उरुव्यचसेमहिनेसुवृत्ति

२२ ३ १ २ ३ १ २

मिन्द्रायब्रह्मजनयन्तविप्राः ।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २

तस्यब्रतानिनमिनन्तिधीराः ॥ २ † ॥

“उरुव्यचसे” पृथु-व्याप्तयेऽः “महिने” महते यस्मै “इन्द्राय” “सुवृत्ति” शोभनां स्तुतिं “ब्रह्म” अन्नं हविष्य “विप्राः” प्राज्ञाः “जनयन्त” जनयन्ति । “तस्य” इन्द्रस्य “ब्रतानि” दक्षिणा-दीनि कर्माणि “धीराः” प्राज्ञाः देवा अपि “न” “मिनन्ति” हिंसन्ति ॥ २ ॥

* अ० आ० ४, १, ४, १ (१भा० ६६५५०) = अ० वे० ४, २, १६, ४ ।

† अ० वे० ४, २, १६, ५ ।

‡ ‘उरुव्यचसे’—उर्विति वज्रनाम, व्यच वज्राणां वाचि (तु० प०), वागीश्वरः इन्द्रः सर्वेषां वेदिकानां सौक्तिकानाञ्च वाचां लम्बीश्वरः । अथवा व्यच दर्शने । सर्वस्य द्रष्टा—इति चि० ।

अथ तृतीया ।

२ २ २ २ १ १ २ १
इन्द्रं वाणीरनुत्तमन्यमेव

३ १ २ २ २ १ १ २
सत्ताराजानन्दधिरेसहधै ।

१ १ ३ २ १ २
हर्यश्वायवर्चयासमापीन् ॥ ३ * ॥ ११

“सत्ताराजानं” सर्वस्य जगत ईश्वरम्, “अनुत्तमन्युं”
“[किनाप्यनुत्तोऽबाधितो मन्युः क्रोधो यस्य सः] तमेव, “इन्द्रं”
“वाणीः” स्तुतयः “सहधै”† स्तोतृणां शत्रून् अभिवितुं “दधिरे”
पुरी दधिरे । अतः हे स्तोतः ! त्वमपि “हर्यश्वाय” इन्द्राय
[हर्यश्चमिन्द्रं स्तोतुमित्यर्थः] “आपीन्” बन्धून् “सम् बर्हय”
प्रवर्धय ॥ ३ ॥ ११

अथ यदिन्द्रेति प्रगाथात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
यदिन्द्रयावतस्त्वमेतावदहमीशीय ।

३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
स्तोतारमिहधिरेदावमेनपापत्वायरसिषम् ॥ १ ‡ ॥

● अ० वे० ४, ३, १६, ६ ।

† सप्त वर्षणे इति दिवादिः । तस्य “तुमर्षे से सनसे (३, ४, ८)” — इत्यादिना
तुमर्षे रूपम् ।

‡ अ० आ० ४, १, १, ८ (१ भा० ६१२४०) = अ० वे० ४, ३, २०, ३ ।

हे “इन्द्र ! “यत्” यतः “यावतः” धनस्य ईशिषे “एता-
वत्” [षष्ठा लुक् (७, १, ३६)] एतावतो धनस्य “अहम्”
“ईशीय” ईश्वरो भवेयम् । हे “रदावसो” रदति ददाति
वसूनीति रदहसुः ततोऽम् अस्मदीयम् “स्तोतारम्” “इत्
दधिषे” धन-प्रदानेन धारयेमेव । किञ्च, “पापत्वाय” क्षीण-
त्वाय “न रंसिषम्” न दद्याम् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ ११ २२ ३ १२ ३ १२ २३ ३ १२

शिञ्जेयमिन्महयतेदिवेदिवेरायआकुहचिद्विदे ।

२३ २१ ३ ३ २ २ २ १ २ ३ २ ३ २

नह्वित्वदन्यन्मघवन्नआप्यंवस्योअस्तिपिताचन ॥ २ * ॥ १२

“कुहचिद्विदे” कुत्रचित् विद्यमानः कुहचिद्वित् तस्मै यत्र
क्षापि विद्यमानायेत्यर्थः । “महयते” पूजयते जनाय “दिवे दिवे”
प्रतिदिनं “रायः” धनानि “शिञ्जेयम् इत्” दद्यामेव “आ”
[-कारः पाद-पूरणः] । एवमिन्द्रस्य वाक्यं श्रुत्वा ऋषिर्वदति—
हे “मघवन्” इन्द्र ! “त्वदन्यत्” अस्माकम् “आप्य” वस्युं “न
हि अस्ति” “वस्यः” प्रशस्यः “पिता च न” पालयिता च ‘
त्वदन्यो नास्तीत्यर्थः ॥ २ ॥ १२

* ऋ० वे० ५, ३, २०, ४ ।

† ‘पिता च—च शब्दास्मात्ता च’—इति वि० ।

अथ शुधीहवमिति ह्यचात्मकं चतुर्थं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ १ २ २ ३ १ ३ २ ३ १ २ ३ १
शुधीहवमि विपिपानस्य द्रेर्वीधाविप्रस्यार्चतोमनीषाम् ।

३ २ ३ ३ १ २ ३ २ ३ २
ह्यचादुवांस्यन्तमासचेमा ॥ १ * ॥

हे इन्द्र ! “विपिपानस्य” विपीतवतो विपिबतो वा ममाद्रे
र्ग्रावणः† “हवम्” आह्वानं “शुधि” शृणु [“यावभ्यो वाचं वदता
वदद्वा” — इति हि निगमान्तरम्] । “विप्रस्य” प्राज्ञस्य वसि-
ष्ठस्य “अर्चतः” स्तुवतः “मनीषा” स्तुतिः “वीध” बुध्यस्व च ।
“इमा” इमानि क्रियमाणानि “दुवांसि” परिचरणानि
“अन्तमा” अन्तिकतमानि‡ बुद्धिस्थानि वा “सचा” सहायभूतः
सन् “ह्यचा” कुरु च ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ ३ २ ३ १ १ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ २
नतेगिरोर्वापमृद्येतुरस्यनसुष्टुतिमसुर्यस्यविद्वान् ।

१ २ ३ १ २
सदातेनामस्वयशोविवक्ति ॥ २ ॥

* ऋ० वे० ५, ३, ५, ४ ।

† ‘विपिपानस्य’ — अद्रे रभिषवं करवाणस्य सोमं पिबतः’ — इति वि० ।

‡ ‘अन्तसा’ — अन्नवन्ति तुभ्याद्युषाणि’ — इति वि० ।

॥ ऋ० वे० ५, ३, ५, ४ ।

॥ म॒हादे॒र्घत॑मसम् ॥ ^१चा॒उ॒श्रु॒धा॒यि॒ । ^२चा॒व॒वि॒षि॒पा॒ । ^१ना॒ ।
^१स्या॒द्रा॒यि॒ । ^{१११}स्या॒द्रा॒यिः॒ । ^{१११}बो॒धा॒वि॒प्र॒स्यार्च॑तोमा । ^१नी॒
^१षा॒र॒ । ^१नी॒षा॒र॒ । ^{१११}कृ॒ष्णा॒दु॒वा॒सा॒यि॒ । ^१अ॒न्त॒मा॒र॒ ।
^१अ॒त॒मा॒र॒ । ^१स॒चे॒र॒मा॒र॒३४॒औ॒हो॒वा ॥ (१) ^१चा॒उ॒न॒ता॒यि॒ ।
^१गा॒यि॒रो॒अ॒पि॒मृ॒ । ^१व्या॒यि॒ । ^१तु॒र॒स्या॒र॒ । ^१तु॒र॒स्या॒ । ^१न॒
^१सु॒ष्ठु॒ति॒म॒सु॒र्य॒स्य॒वा॒यि॒ । ^१दू॒वा॒र॒न् । ^१दू॒वा॒र॒न् । ^{११११}स॒दा॒ते॒ना॒
^१मा॒ । ^१स्व॒य॒शा॒र॒ । ^१स्व॒य॒शा॒र॒ । ^१वि॒वा॒र॒क्की॒र॒३४॒औ॒हो॒वा
^१॥ (२) ^१चा॒उ॒भू॒रा॒यि॒च्चि॒यि॒ते॒स॒व॒ना॒ । ^१मा॒ । ^१नु॒षे॒षू॒ । ^१नु॒षे॒षू॒ ।
^१भू॒रि॒म॒नो॒षी॒ह॒व॒ते॒तू॒ । ^१वा॒१॒मा॒र॒यि॒त् । ^१त्वा॒मा॒र॒यि॒त् ।
^१मा॒र॒अ॒स्मा॒त् । ^१म॒घ॒वा॒र॒न् । ^१म॒घ॒वा॒र॒न् । ^१ज्यो॒र॒क्का॒र॒३४
^१औ॒हो॒वा॒ । ^{१११११}ई॒र॒३४५॒ (३) ॥ २ * ॥ [१]

॥ मरयम् ॥ ^१अधायि । ^{२ २ २}ह्वाम् । विपिपानस्या
^२द्रेः । ^२द्रेः । ^२द्रेः । ^{१ २}बोधा । ^१विप्रा । ^{२ २ २}स्यार्चनोमनी
^२षा । ^२षा । ^२षा । ^{२ १}कार्षा । ^१दुवा । ^{२ २ २ २}सीतमासचेमा ।
^२मा । ^२मा ॥ (१) ^{१ १}नातायि । ^१गिरो । ^४अपिमृद्येतुरस्यस्य
^{१ २}स्य । ^१नासू । ^{२ १}छुतायि । ^{२ १}अमू । ^२र्यस्यविद्वान् । ^२द्वान् ।
^२द्वान् । ^{१ २}सादा । ^{२ १}तेना । ^२मखयशोविवक्त्रिक्त्रिक्त्रि ॥ (२)
^{१ २}भूरायि । ^१क्षितायि । ^{१ १ २}सवना । ^{२ २}मानुषेषुषुषु । ^{१ २}भूरायि ।
^{१ २}मनी । ^{२ २ २}षीहवतेत्वामित् । ^{१ २}मित् । ^{१ २}मित् । ^{१ २}मारे । अ
^१स्मात् । ^२मघवञ्जरोक्ताः । ^२कः । ^२को । ^{५ ५}चाउहाउ । वा
 ३ । ई२३४५ (३) ॥ ४ * ॥ [२] १३

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रयण्य विंशस्याध्यायस्य

तृतीयः खण्डः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थे खण्डे —

प्रोष्वस्मादिति त्वचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २   ३ १ २   २ २   ३ १ २
प्रोष्वस्मैपुरोरथमिन्द्रायशूषमर्चत ।

३ १ २   ३ २ ३ २   ३ १ २   ३ २
अभीकेचिदलोकस्तुङ्गे समस्तवृत्रहा ।

३ १ २   ३ १ २   २ २
अस्माकस्वोधिचोदितानभन्ता

३ १ २ ३   २ ३   ३ १ २
मन्यकेषाञ्चपाकाअधिधन्वसु ॥ १ ॥

“अस्मै” इन्द्राय [षष्ठ्यर्थे चतुर्थी] अस्मैन्द्रस्य “पुरः रथं” रथस्य पुरस्तात् [“पुरोऽव्ययम् (१, ४, ६७)”—इति गतित्वाद् गतिसमासः (२, १, १८)] रथस्य अग्रे वर्तमानं “शूषं” बलं “सुप्रोचत” हे स्तोतारः! सुष्ठु प्रपूजयत [“प्र”-“उ”-इति निपात-समुदायः। प्रो-इति “ओत् (१, १, १५)”—इति प्रगृह्य-सञ्ज्ञा] इन्द्रो विगिष्यते—“समस्तु” [समानं माद्यन्त्यत्रेति समदः सङ्ग्रामाः औणादिकोऽधिकरणे क्तिप् (३, १, ७६), “समानस्य कृन्दसि (६, ३, ८४)”—इति स-भावः, समस्तु] सङ्ग्रामेषु “सङ्गे” सङ्ग-मनीये शत्रु-बले [“लोऽन्यत्रापि दृश्यते (३, २, ४८ वा०)”—गमेर्ङः] “अभीके चित्” अभ्यर्णोऽपि निकटं प्राप्तेऽपि—“लोक-

हे “इन्द्र !” “यः” “नः” अस्मान् “जिघांसति” हन्तुमिच्छति
 [हन्तेः सन् “अज्भनगमां सनि (६, ४, १६)”—इति वा दीर्घः
 “अभ्यासाच्च (९, ३, ५५)”—इति कुत्वम्], तस्मै “शत्रवे”
 “वधं” हनन-साधनमायुधम् “अस्ता असि” क्षेप्ता भवसि [असु
 क्षेपणे (दि० प०), ताच्छिलिकस्तृन् (६, ४, १६), “ते” तव
 “या” “रातिः” धन-प्रदान-हेतुर्हस्तः [रा दाने (अदा० प०),
 करणे क्तिन् (३, ३, ८४), “मन्त्रे वृषे पच-मन-विद-भू-वी-रा
 उदात्तः (३, ३, ८६)”—इति क्तिन उदात्तत्वम्] सा रातिः “वसु”
 धनं “ददिः” अस्मभ्यं दाता भवतु * “आ-टु-गम-हन (३, २,
 १७१)”—इति द्दत्तेः कि प्रत्ययः, “न-लोकाव्ययः (२, ३, ६८)”
 इति वसु-शब्दात् षष्ठ्यभावः । सिद्धमन्यत् ॥ ३ ॥ १४

अथ रेवांश्च द्रेवत इति तृचात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३२७ ३१२३ १२ १२ ३१ २

रेवांश्च द्रेवतस्तोतास्यात्त्वावतीमघोनः ।

१२ ३१२

प्रेदुह्रिवःसुतस्य ॥ १ * ॥

हे “हरिवः” हरिवन् !, [“मतुषसोः (८, ३, १) नका-
 रस्योत्वं] हरि-नामकाश्ववन्निन्द्र ! “रेवतः” रयिमतः बहु-धनी-
 पेतस्य तव “स्तोता” “रेवान् स्यात्” रयिमान् भवेत् “इत्”
 [-शब्दोऽवधारणे । रयिमान् भवेदेव न तु दारिद्र्यं प्राप्नोति] ।

* “सुतस्य”—इति ऋ० पाठः ।

† ऋ० वे० ५, ७, १८, १ ।

उक्तमेवार्थं कैमुतिक-न्यायेन द्रढयति—“त्वावतः” त्वत्प्रत्ययस्य
 [“युष्मदस्मद्भ्यां छन्दसि सादृश्य उपसङ्ख्यानम् (५, १, ६१ वा०)”
 —इति मतुप्] “मघोनः” मघवतः घनाढास्य “सुतस्य” [षु
 प्रसवैश्वर्ययोः (भ्वा० प०)] स्तोतव्यस्य ऐश्वर्योपेतस्य अन्यस्यापि
 स्तोता “प्रेदुः” * [“स्यात्”—इत्यनुषज्यते] प्रस्यात् प्रभवेदेव
 नतु निहीयते किमु वक्तव्यं तव स्तोता धनवान् भवेदे-
 वेति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ ९ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ २
 उक्थञ्चनशस्यमानन्नागोरयिराचिकेत ।

१ २ ३ ९ ३ १ २
 नगायत्रङ्गीयमानम् ॥ २ ॥

[गायतेर्गौः] “अगोः” अस्तोतुः “रयिः”, “शस्यमानं”
 होत्रा पठमानम् “उक्थं च” निगल्यमपि “आ चिकेत”
 अभिजानाति [कित ज्ञाने (भ्वा० प०) छान्दसो लिट् (३, २,
 १०५) । नेति सम्प्रत्यये] “न” सम्प्रति प्रसोत्रादिभिः “गीव-
 मानं” “गायत्रं” गातव्यं साम [यद्वा, गायत्राख्यमपि आचि-
 केत्येव । अतः कारणाद् वयमपि तमिन्द्रं स्तुमइत्यर्थः ॥ २ ॥

* ‘इत्’, ‘उ’-एतावुपमगौ-इति वि० ।

† इ० आ० ३, १, ४, २ (१भा० ४६६पृ०) =, इ० वे० ५, ७, १६, ४ ।

अथ तृतीया ।

१ २   ३ २ ३ १ २ २ २ १ २
मानइन्द्रपीयन्नवेमाश्रुतेपरादाः ।

१ १   ३ १ १
शिक्षाशचीवःशचीभिः ॥ ३ * ॥ १५

हे इन्द्र ! त्वं “पीयन्नवे” [पीयति, बन्धकर्मा (निरु० ४, २५)] बध-शीलाय हिंसा-कारिणे शत्रवे “न.” अस्मान् “मा परादाः” मा परित्याचीः ; “मा” च “श्रुते” अभि-भवित्रे अस्मान् मा परादाः [शृधु प्रहसने (भा० आ०)—इति धातुः] ; अपितु “शचीवः” शक्तिवन्निन्द्र ! “शचीभिः” राक्षसैः कर्मभिः “शिक्ष” अस्मान्मुखाधि [यद्वा, शिक्षति दानकर्मा (३, २०, ८), अभीष्टं धनमस्मभ्यं देहि ; यद्वा, शत्रून् जेतुं शिक्ष शत्रून् कर्तुमिच्छ ; शकेः सन्नन्तस्य “सनि मी मा (७, ४, ५४)”—इति इसादेशः, अभ्यास-लोपे च कृते लोटि रूपमेतत् ॥ ३ ॥ १५

अथैन्द्रयाहिहरिभिरिति तृचात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ १   ३ १ २ २ २ ३ १ २   ३ २
एन्द्रयाहिहरिभिरुपकणवस्यसुष्टुतिम् ।

३ १ २ २ ३ १ २ ३   १ २ ३ १ २
दिवोअमुष्यशासतोदिवंययदिवावसो ॥ १ † ॥

* ऋ० वे० ५, ७, १८, ५ ।

† ऋ० आ० ४, १, १, ७ (१भा० ७११५०) ; ऋ० वे० ६, ३, ११, १ ।

हे “इन्द्र !” “कषवस्य” “सुष्टुति” शोभनां स्तुतिं “हरिभिः”
 आश्वः “उप याहि” आगच्छ । “दिवः” द्युलोकं [द्वितीयार्थे
 षष्ठी (३, १, ८५)] “अमुष्य” अमुष्मिन्निन्द्रे “शासतः” शासति
 सति [विभक्ति-व्यत्ययः (३, १, ८५)] तत्र वयं सुखमास्महे ।
 हे “दिवावसो” दौम-हविष्केन्द्र ! “दिवं” स्वर्गं “यय” यूयं
 गच्छत [बहुवचनं पूजार्थम् । यद्वा, हे ‘दिवावसो !’ दिवो
 द्यु-नामकमसुं लोकं ‘शासतः’ शासनं कुर्वन्तः यूयं ‘दिवं’ स्वर्गं
 ‘यय’ गच्छत] ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
 अत्राविनेमिरेषामुरान्नधूनुतेवृकः ।

३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
 दिवोअमुष्यशासतोदिवंययदिवावसो ॥ २ * ॥

“अत्र” अस्मिन् यज्ञे “एषाम्” अभिषव-प्रावणां “नेमिः”
 सोम-सतां “वि धूनुते” विशेषेण कम्पयति । तत्र दृष्टान्तः—
 “उरां” मेघीं “वृकः न” वृकइव यथा वृकः तद्वत् । सिद्ध-
 मन्यत् ॥ २ ॥

अथ तृतीया !

२ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २
 आत्वाग्रावावदन्निहसोमोघोषेणवक्षतु † ।

३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
 दिवोअमुष्यशासतोदिवंययदिवावसो ॥ ३ ‡ ॥ १ ई .

* ऋ० वे० ६, ३, ११, ३ ।

† “वक्षतु”—इति ऋ०-पाठः ।

‡ ऋ० वे० ६, ३, ११, ४ ।

हे इन्द्र ! “त्वा” त्वाम् “इह” यज्ञे “घावा” सीमाभि-
षव-पाषाणः “सोमी” सोमवान् “वदन्” शब्दं कुर्वन् “घोषेण”
ध्वनिना* सह “आ वक्षतु” त्वां प्रापयतु ॥ ३ ॥ १६

अथ पवस्वसोममन्दयन्निति त्वचात्मकं द्वैपदं चतुर्थं, सूक्तम्,
तत्र प्रथमा ।

१ २   ३ २ ३ १ २ ३ १ २'
पवस्वसोममन्दयन्निन्द्रायमधुमत्तमः ॥ १ ॥

हे “सोम !” “मधुमत्तमः” अतिशयेन मधुर-रसवान् त्वं
मन्दयन् मादयिता भवन् “इन्द्राय” [“क्रिया-ग्रहणं कर्तव्यम्
(१, ४, ३२ वा०)”—इतोन्द्रस्य सम्प्रदानसञ्ज्ञा] इन्द्रं मोद-
मानः सन् “पवस्व” इन्द्रार्थमागच्छ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२ ३ १ २   ३ १ २   ३ १ ३ १ २
तेसुतासोविपश्चितः शुक्रावायुमसृक्षत ॥ २ ॥

“विपश्चितः” मेधाविनः “सुतासः” अभिषुताः “शुक्राः”
शुक्लवर्णाः अभिषवेण निर्मलत्वान् दीप्यमाना इत्यर्थः । “ते”
सोमाः “वायु” शब्दम् “असृक्षत” असृजन् अकार्षुः § [अथवा

* ‘घोषेण—सीमाभिषव-घोषेण’—इति वि० ।

† ऋ० वे० ७, २, १६, १ ।

‡ ‘मदित्तमाः’—इति ऋ०-पाठः ।

§ ऋ० वे० ७, २, १६, ३ ।

§ ‘वायुम् असृक्षत—सृजनं तर्पणं वायुं तर्पयत’—इति वि० ।

२० अ० ५ ख० १ सू० १] उत्तरार्चिकः ।

३२१

वायुमेव सोम-पानार्थमसृजन्] सीमेषु सुतेसु सख्यु वायुस्तत्पा-
नार्थमागच्छति खलु ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१२ ३१२ ३२ ३१२

असृग्रन्देववीतयेवाजयन्तीरथाइव ॥ १ * ॥ १७

एते अभिषुताः सीमाः “वाजयन्तः” यजमानानामव
भिच्छन्तः सन्तः “देववीतये” देवानां पानाय “असृग्रन्” विष्ट-
ज्यन्ते ऋत्विग्भिः प्रदीयन्ते । तत्र दृष्टान्तः—“रथाइव वाजयन्तः”
शत्रोर्धनानि बलानि वा स्वामिन इच्छन्तो रथा देववीतये
देवानां गमनाय यथा विष्टज्यन्ते तद्वत् ॥ ३ ॥ १७

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य विंशस्याध्यायस्य

चतुर्थः खण्डः ॥ ४ ॥

— ००० —

अथ पञ्चमे खण्डे—

अग्निं होतारमिति तृचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

११२ १२ ३१२३ १२ ११२

अग्निं होतारमन्येदास्वन्तं वसोः खनुं

१२ ३१२ ३ १२२ ३१२

सहस्रीजातवेदसं विप्रन्नजातवेदसम् ।

* ऋ० वे० ७, २, १६, १ ।

२ ३ १ २   ३ २ ३ १ २ ३ २

यजुर्द्ध्यास्वध्वरोदेवाच्याकृपा ।

३ २ ३ १ २   ३ १ २ ३ १ २

घृतस्यविभ्राष्टिमनुशुकशोचिष

३ १ २   ३ १ २

आजुक्कानस्यसर्पिषः ॥ १ * ॥

“अग्निं” सर्वासां देव-सेनानामग्रण्यं यज्ञेष्वग्रं नीयमानं वा “होतारं” अस्मद्यागं प्रति देवानामाह्वतारं [यद्वा, होम-निष्पादकं होतारं ह्वतारं “जुहोतेर्होतेत्यौर्णवाभः (निरु० दै० १, १५)”—इति यास्कः । “अग्निमद्यहोतारमवृणोत”—इति श्रुतेः, “अग्नि-मग्नयावह”—इति च, अग्नेराह्वातत्वं प्रसिद्धम् । ‘अग्निं होतारं मन्ये’—इत्येवं प्रतिविशेषणं मन्ये इति सम्बन्धः । यद्वा, याग-निष्पत्तेरेवोपलक्षितत्वात् एतदेव विधेय-विशेषणम्, इतराणि वक्ष्यमाण-विशेषणानि स्तुति-पराणि], “दास्यन्तम्” अतिशयेन दानवन्तश्च, “वसोः” वसुं निवास-हेतुं, “सहसः सनु” बलस्य पुत्रमग्निम् [मन्यन-काले बलेन मथ्यमान उत्पद्यते इति पुत्रत्वमुपचर्यते] “जातवेदसं” जातानां वेदितारं जात-प्रज्ञं जात-धनं वा [जातवेदः-शब्दो यास्केन बहुधा निरुक्तः] अग्नेर्जात-वेदस्त्वे दृष्टान्तः—“विप्रं न” जातविद्यं मेधाविनं ब्राह्मणमिव, तं यथा बहु मन्यते तथा त्वामपि स्तौमीत्यर्थः । उक्त-गुण-विशिष्टो “यो देवः” “स्वध्वरः” शोभन-यज्ञवान् यज्ञं सम्यग् निर्वहन् “जर्द्ध्या” उन्नतया उत्कृष्टया “देवाच्या” देवान्

* इ० आ० ५, १, ३, ८ (१भा० ८२६ पृ०) = ऋ० वे० ९, १, १३, १ ।

रतः (निरु० न० ३, १७)”—इति यास्कः । “येऽङ्गिरा
 आसंस्तेऽङ्गिरसो भवन्”—इति श्रुतम् । केन साधनेन ?
 इत्युच्यते—“मन्त्रभिः” मनन-साधनैः “विप्रेभिः” विप्रेः विशे-
 षेण प्रीणयितृभिः “मन्त्रभिः” मन्त्रैः [यद्वा, विप्रेभिः मेधा-
 विभिर्ऋत्विग्भिर्मन्त्रभिर्मन्त्रैश्च संहिता वयमिति सम्बन्धः]
 अथाह्वानानन्तरं “परिजमानं” परितो गच्छन्तं “द्याम् इव”
 सूर्यमिव “होतारं” । केषामर्थे ? “वर्षणीनां” मनुष्याणाम्
 अर्थे पश्चाद्-यागादि-साधनेन देवत्वमापन्नानां देवानामाह्वतारं
 तथा “ग्रीचिक्षेगं” केशवदत्यन्त-ज्वालोपेतं, “वृषणं” कामानां
 वर्धितारम् ; एवं रूपं त्वां “विगः” त्वामिव निविशमानाः
 “विगः” प्रजाः “जूतये” स्वर्गाद्यभिमत-फल-प्राप्तये* “प्र अवन्यु”
 प्रकर्षेण नीयन्तु । तादृशं त्वां हुवेमेति सम्बन्धः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१३ ३२ ३१२ ३१ २३

सच्चिपुरुषोऽचिदोजसाविरुक्मता

१ २ ३ १२ ३१२३१२ २२ ३ २

दीद्यानोभवतिद्रुहन्तरः परशुर्नद्रुहन्तरः ।

३ २ ३२ ३१२ ३२ ३१२ ३२ ३२

वीडुचिद्यस्यसमृत्तौश्वदनेवयस्त्रिस्थिरम् ।

* ‘जूतये’—‘वृद्धार्थम्’—इति वि० ।

† ‘पुब’—इति म०-पाठः ।

३ १ २   ३ १ २   ३ २ ३ १ २

निष्पहमाणोयमतेनायतेधन्वासक्षानायते ॥३*॥ १८

॥ इति नवमस्य प्रथमार्द्धप्रपाठकः ॥†

“स हि” स एव पूर्वं स्तुतएवाग्निः “विरुक्मता” विशेषेण रोचनवता “ओजसा” ज्वाला-रूपेण बलेन “पुरुचित्”‡ अत्यधिकमेव “दीप्यमानः” दीप्यमानः “द्रुहन्तरः” द्रोघृणां तरिता निस्तारयिता भवति अस्मासु द्रोहं कुर्वतां शत्रूणां हिंसको भवतीत्यर्थः । तत्र दृष्टान्तः—“द्रुहन्तरः” द्रोघृणां छेदनाय प्रयुक्तः “परशुः न” परशुरिव हिनस्ति तथायमपि॥ किञ्च, यस्याग्नेः “समृती” सङ्गती संयोगे§ “वीडुचित्” दृढमपि पाषाणादिकं “शुवद्” गच्छेत् शीर्येत । तथा “यत् स्थिरं” यच्च पर्वतादि स्थिरमविचलितं तदपि शुवत् । तत्र दृष्टान्तः—“वनेव” उदकमिव, उदकं यथाग्नि-संयोगे शुष्यति तथेत्यर्थः अत्यन्तदृढं स्थिरमपि हिनस्ति अस्मद्द्रोघारं शत्रुं हिनस्तीति किमु वक्तव्यमित्यभिप्रायः । किञ्चायमग्निः “निष्पहमाणः” शत्रून् निःशेषेणाभिभवन् “यमते” उप रमते शत्रुषु मध्ये

* सू० वे० २, १, १२, ३ ।

† सर्वमूलग्रन्थ-सम्पत्तौऽयं पाठः । तथाच यथावद्वीत्यादौ च सायणीय विंशाध्यायस्य-विरासः प्रतिपद्येत, स्याच्चैवमस्य द्वाविंशाध्याय-समाप्तिता, परद्भेदमाचार्येण तेन भाष्य-क्षता विवरण-क्षता च नयनाक्षलेनैकवारमप्यवलोकितमिति क्षतोऽयम् ।

‡ ‘चित्—इति पद-पुरुषः’—इति वि० ।

॥ ‘परशुर्न—न-शब्द-उपसर्गार्थः’, परशुरिव, यथा परशुर्दृष्टाणां क्षेपा, तद्वच्च-श्रूणां क्षेपा’—इति वि० ।

§ ‘सम्पत्तौ—समृद्धौ’—इति वि० ।

क्रीडति तानेव नाशयति । तथा कुर्वन् “न अयते” न गच्छति
 शत्रोः सकाशान्न पलायते । तत्र दृष्टान्तः—“धन्वसहा न
 अयते” [धनुषा शत्रूनभिभवतीति धन्वसहाः] धानुष्कः [सहते
 रसुन्, छान्दसोऽन्य-लोपः] स यथा शत्रोरभिमुखं विध्यति न
 पलायते [यद्वा, दृढ-धनुर्वहन-चमो धन्वसहाः, अस्मिन् पक्षे पचा-
 द्यच् (१, १, १३४), “सुपां सु-लुक् (७, २, ३६),”—इत्याकारः
 दृढ-धन्वा सन् न अयते न चलति ॥ ३ ॥ १८

अथाग्नेतवश्रवइति त्वचात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ १ १ १ १ ३ १ ३ १ २

३ १ १

अग्नेतवश्रवोवयोमहिभ्राजन्ते अर्च्योविभावसो ।

१ २ २ १ २ ३ १ २ ३ २

१ २ ३ १ २

बृहद्भानोश्वसावाजमुक्थारं*दधासिदाशुषेकवे ॥ ११ ॥

हे “अग्ने !” “तव” “वयः” अन्नं “श्रवः” श्रवणीयं प्रशस्तं
 हविरात्मकस्य तस्य मन्त्र-संस्कृतत्वेन प्रशस्तत्वात् अन्नेषु तवैवान्नं
 यिष्ठमित्यर्थः । हे “विभावसो” [विगिष्टा दीप्तिर्विभा सैव वसु
 धनं यस्य] तादृशाग्ने ! “अर्च्यः” दीप्तयः “महि” महत् बहुलं
 “भ्राजन्ते” दीप्यन्ते [भ्राजृ दीप्तौ, अनुदात्तो भौवादिकः] ।
 हे “बृहद्भानो” प्रौढ-दीप्त ! “कवे” क्रान्त-दर्शिनश्चग्ने ! एवमहा-
 नुभावस्त्वं “श्वसा” बलेनोपेतम् “उक्थ्यम्” प्रशस्तं [यद्वा,

* “उक्थ्यम्”—इति ऋ०-पाठः ।

† ऋ० वे० ८, ७, २८, १=य० वे० १२, १०६ ।

उक्तयो यज्ञस्तद्योग्यं] “वाजम्” अन्नं “दाशुषे” हवींषि दत्त-
वते यजमानाय “दधासि” प्रयच्छसि ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
पावकवर्चाः शुक्रवर्चा अनूवर्चा उदियर्षिभानुना ।

३ १ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
पुत्रोमातराविचरन्नुपावसिपृणक्षिरोदसी उभे ॥ २ * ॥

“पावकवर्चाः” शोधक-दीप्तिः “शुक्रवर्चाः” निर्मल-तेजस्कः,
“अनूवर्चाः” सम्पूर्ण-तेजस्कः, हे अग्ने ! ईदृशस्त्वं “भानुना”
तेजसा “उदियर्षि” उद्गच्छसि [ऋ सृ गती, जौहोत्यादिकः (प०)
“अर्त्ति-पिपत्थीश्च (७, ४, ७७)]—इत्यभ्यासस्येत्यम् । स त्वं
“पुत्रः” सन् “मातरा” मातृभूतयोररण्योः “विचरन्” यागाव-
साने विशेषेण प्राप्नुवन् “उपावसि” उपगतान् यजमानान्
रक्षसि । तथा “उभे” “रोदसी” द्यावापृथिव्यौ “पृणक्षि” संयो-
जयसि†; हविषा द्यलोकं वृष्ट्या इमं लोकश्च पूरयसीत्यर्थः
[पृची सम्पर्कं रोधादिकः (प०)] ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
ऊर्जो न पाज्जातवेदः सुशस्तिभिर्मन्दस्वधीतिभिर्हितः ।

१ ३ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
त्वेदेषः सन्दधर्भूरिवर्षसश्चित्रोतयोवामजाताः ॥ ३ ‡ ॥

* ऋ० वे० ८, ७, २८, १=य० वे० १२, १०७ ।

† ‘पृणक्षि—पूरयसि’—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ८, ७, २८, ३=य० वे० १२, १०८ ।

हे “ऊर्जोनिपात्” ऊर्जः अन्नस्य पार्थिवस्य अरण्यादेः पुत्र ।
 हे “जातवेदः” जातानां वेदितरग्ने ! “सुशस्तिभिः” सुशंसने
 अस्माभिः क्रियमाणैः “मदस्व” मोदस्व । तथा “धीतिभिः”
 अस्माभिः क्रियमाणैरग्निहोतादिभिः कर्मभिः “हितः” सहितः
 ह्यतो भव । अपि च “भूरिवर्षसः” [वर्ष इति रूपनाम (निघ०
 ३, ७, ३)] बहुविध-रूपाः,* “चित्रोतयः” चित्रा ऊतिस्तृप्ति-
 र्याभिः इड्भिस्तथोक्ताः,† “वामजाताः” वामं वननीयं जातं
 जन्म यासां ता ईदृशीः‡ “अन्नानि हविर्लक्षणानि “त्वे”
 त्वय्येव “सन्दधुः” सन्दधति चर्म्यक् जुहति यजमानाः [यद्वा,
 भूरिवर्षस इत्यादिकं कर्तृ-विशेषणम्, तदानीं चित्रोतय इत्यस्य
 विविच-रचाइति योज्यम्] । ३ ॥

अथ चतुर्थी ।

३ १ २   ३ १ २ ३ १ २
 इरज्यन्नयेप्रथयस्वजन्तुभिरस्मेरायोऽमर्त्यम् ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २   ३ १ २ ३ १ २   २ २
 सदृशं तस्यैवपुषोविराजसिपृणक्षिदृशं तद्भूतम् ॥४॥

हे “अग्ने ! “जन्तुभिः” जातैः॥ शत्रुभिः सह “इर-
 ज्यन्” ईर्यान्-स्पर्द्धां कुर्वन् [ईर् ईर्यायां कण्डादिः । यद्वा,

* ‘भूरिवर्षसः’—बहूनि क्षेत्राणि—इति वि० ।

† ‘चित्रोतयः’—विचित्राणि पालनानि—इति वि० ।

‡ ‘वामजाताः’—वामानि शोभनानि जातानि यस्यामौ वामजाताः—इति वि० ।

¶ ‘सानसि’—इति ऋ-पाठः ।

§ ऋ० वे० ७, ७, २८, ४ ।

॥ ‘जन्तुभिः’—ह्यतोया-वज्रवचनमिदं चतुर्थी-वज्रवचनस्य स्थाने द्रष्टव्यम् अन्तर्भ्यः
 —इति वि० ।

ईश्वर्यकर्मा (निघ० २, २१, १), जन्तुभिर्जायमानैरा-
भिरिरज्यन् ईश्वरो भवन्] हे “अमर्त्य” मरण-
! “अस्मे” अस्माकं [“सुपां सु-लुक् (७, १, ३८) ”—
याः श्रे-आदेशः] “रायः” धनानि “प्रथयस्व” विस्तारय
अच्छसः स्थाने व्यत्ययेन जस्, शस्येव वा व्यत्ययेन “जडि-
दम् (६, १, १७१) ”—इत्यादिना विभक्त्युदात्तत्वं न क्रियते]
स त्वं “दर्शतस्य” दर्शनीयस्य च “वपुषः” तेजोमयस्य शरीरस्य
“विराजति” [तृतीयार्थे षष्ठी (३, १, ८५)] ईदृशेन शरी-
रेण विशेषेण दीप्यसे [यद्वा, वपुषि ते ईश्वर्य-कर्मा (निघ० २,
२१, ४), वपुषि च रूप-नाम (निघ० ३, ७, ४), दर्शनीयेन
रूपेण विराजति विशेषेण ईशिषे] । अत एव “दर्शतं” दर्श-
नीयं “क्रतुः” कर्म “पृणचि” अस्माभिः सह पर्वयास फलेन वा
संयोजयसि ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी ।

३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २

इष्कर्तारमध्वरस्यप्रचेतसङ्गयन्त्प्राधसोमहः ।

३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २

रातिवामस्यसुभगाम्महोमिप्रन्दधासिसानसिर्प्रयम् ॥५॥

“इष्कर्तारं” निष्कर्तारं [छान्दसो बर्ण लोपः (३, १, ८५)]
“अध्वरस्य” यज्ञस्य निष्कर्तारं संस्कर्तारं, “प्रचेतसं” प्रकृष्ट-
ज्ञानं, “महः” महतः “प्राधसः” धनस्य चयन्तम् ईश्वरम्
[चयतिरैश्वर्य-कर्मा (निघ० २, २१, ३)] “वामस्य” वननीयस्य

* ऋ० वे० ७, ७, २८, ५ ।

“राति” दातारं [रातेः/कर्त्तरि क्तिन् (३, ३, ८६)] ईः पुनः ।
 स्तुम इति शेषः । स त्वं “सुभगां” सौभाग्यापेतां “म सुशसनेः
 तौम् “इषम्” अन्नं* “सानसिं” सन्भक्त-रूपम् “रयिं तिभिः”
 “दधासि” स्तोत्रभ्यां ददासि ॥ ५ ॥

सहितः

अथ षष्ठी ।

च०

३ १ २ ३ २ ३ १ १
 ऋतावानममृच्चिषं विश्वदर्शत

० २ ३ १ २ ३ १ २ १ २
 मग्निं सुम्नाय दधिरे पुरो जनाः ।

१ १ ३ १ २ ३ १ ३ ३ १ २ ३ २
 अत्कर्णं सप्रथस्तमन्त्वागिरादैव्यम्मानुषायुगा ॥ ६ ॥ १

“ऋतावानं” सत्यवानं सत्यवन्तं यज्ञवन्तं वाङ् [“छन्दसि
 वनिषी (५, २, १२२ वा०)”—इति मत्वर्थीयो वनिप्], “महिषं”
 महान्तं पूज्यं वा “विश्वदर्शनं” विश्वैः सर्वैर्दर्शनीयं [यद्वा,
 विश्वं दर्शनं यस्य “बहुव्रीहौ विश्वं सञ्ज्ञायाम् (६, २, ११६)”—
 इति पूर्वपदान्तीदात्तत्वम्] इदृशम् “अग्निं” “सुम्नाय” सुखाय
 सुखार्थं “जनाः” ऋत्विग्यजमानरूपाः “पुरो दधिरे” पुरो दधते
 सर्वं कर्मभ्यः पुरस्तात् धारयन्ति [यद्वा, पुरः पुरस्तात् पूर्वस्यां
 दिशि आहवनीय-रूपेण धारयन्ति । पुरोऽर्चयन्तः प्रत्यक्षकृतः] ।
 अपिच हे अग्ने ! “अत्कर्णं” श्रुतः स्तुतीं सम्यक् शृणु कर्णः

* ‘इषं—इष्टिमन्नं वा’—इति वि० ।

† ऋ० वे० ७, ७, १८, ६ ।

‡ ‘ऋतावातम्—ऋतमन्नं वर्धन्नाम्’—इति वि० ।

यस्य तादृशं, “सप्रथस्तमम्” अतिशयेन प्रख्यातं
 [तो विस्तार्यमाणं] “दैव्यं” देवानां हविर्वीदृत्वेन
 तद्दृश्यं “त्वा” त्वाम् “मानुषा” मानुषाणि मनोरप-
 “युगा” “युगानि” युगलानि पत्नी-यजमान-रूपाणि*
 गिरा” स्तुत्या स्तुवन्तीति शेषः ॥ ३ ॥ १८ (१)

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य विंशस्याध्यायस्य

पञ्चमः खण्डः ॥ ५ ॥

अथे षष्ठे खण्डे —

प्रसोअग्नेइति प्रगाथात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१८ २२ ३ २ ३ १ १ ३ १ २

३ १ २

प्रसोअग्नेतवोतिभिः सुवीराभिस्तारतिवाजकर्मभिः ।

२ ३ १ २ १ २ २ २

यस्यत्वसख्यमाविथ ॥ १ ॥

हे “अग्ने !” “तव” “जतिभिः” “सः” यजमानः “प्र-
 तरति” प्रवर्द्धते जतयो विशिष्यन्ते—“सुवीराभिः” शोभनाः
 वीराः पुत्रादयो यासु तास्यथोक्ताभिः, “वाजकर्मभिः” वाजाना-
 मन्त्रानां वा कर्म कारणं यासु तादृशीभिः ; हे अग्ने “त्वं”
 “यस्य” यजमानस्य “सख्यं” सखित्वं मित्रत्वम् “आविथः”
 प्राप्नोषि स तरतीत्यन्वयः ॥ १ ॥

* ‘युगा—योजयिषा यजमानेन’—इति वि० ।

† ख० आ० १, १, २, २ (१ भा० २७६ प०) = ऋ० वे० ६, १, ३४, ५ ।

अथ द्वितीया ।

देः पुत्र ।

सुशंसनेः

१२ १ १२ २२ ३ २ ३ २ ३ १ २

३ १ पंतिभिः”

तवद्रप्सोनीलवान्वाशकृत्वियइन्धानःसिष्णवाद्देः

सहितः

१ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ ३ १ २ २

त्वम्महोनामुषसामसिप्रियःक्षपोवस्तुषुराजसि ॥ २ * ॥

हे “सिष्णो !” [सिषिः सेचनार्थः] सोमेनाभिच्यमानाग्ने
 “द्रप्सः” द्रवण-शीलः, “नीलवान्” शकट-नीलेऽवस्थानात्
 तद्धान्, “वाशः” कान्तः शब्दायमानो वा, “कृत्वियः” कृतौ
 वसन्तादि-काल-विशेषे भवः, “इन्धानः” सन्दीपयन्, एवम्भूत
 स्तव सोमः “आ ददे” तुभ्यं होमायार्थं आदीयते। अपिच
 त्वं “महोनां” महतीनाम् “उषसां” “प्रियः” मित्रभूतः “असि”
 [उषसि हि अग्नयो होमाय प्रज्वाल्यन्ते]। तथा “क्षपः” क्षपाया
 रात्रेः सम्बन्धिषु “वस्तुषु” आच्छादकेषु तमस्तु सत्त्वं “राजसि
 प्रकाशसे [श्रद्धा, रात्रि-सम्बन्धोनि वस्तूनि पदार्थ-जातानि त्वं
 प्रकाशयसि ॥ २ ॥ २० (२)

अथ तमोषधीर्दधिरे-इति एकच” द्वितीयं सूक्तम्,

सा ऋगेषा ।

१२ २२

३ १ २ ३ १ ३

तमोषधीर्दधिरेगर्भमृत्विय

१२ २२ ३ १ २

३ १ २

न्तमापोअग्निञ्जनयन्तमातरः ।

१२ २२ २ २ १ २ ४ १ २
तमित्समानं वनिनश्च वीरुधो

१ २ ३ १ २ ३ १ २
न्तर्वतीश्च सुवते च विश्वहा ॥ १ * ॥ ३

“ऋत्वियम्” ऋती प्राप्तं “गर्भं” गर्भभूतं “तं” प्रकृतम्
“अग्निम्” “ओषधीः” ओषधयः “दधिरे” धारयन्ति । “तम्”
एव अग्निं “मातरः” धारकत्वेन मातृस्थानीयाः “आपः” “जन-
यन्त” जनयन्ति । किञ्च, “वनिनः” वनस्पतयः “च” “समानं”
गर्भभावेन प्रवेशात् तत्तुल्यत्वम् “तमित्”† तमेवाग्निम् “अन्त-
र्वतीः” गर्भभवाः “वीरुधः” ओषधयश्च “विश्वहा” सर्वहा
“सुवते” जनयन्ति ॥ १ ॥ २१ (३)

अग्निरिन्द्रायेति तृतीयं सूक्तम्,

सा ऋगेषा ।

३ १ २ २ २ ४ २ ३ १ २ २ २
अग्निरिन्द्राय पवते दिविष्णुक्रोविराजति ।

१ २ ३ १ २
महिषीव विजायते ॥ १ ‡ ॥ ४

“अग्निः” यज्ञेषु प्रथमं प्रणेतृ अग्निः “इन्द्राय” इन्द्रार्थं
“पवते” अस्माभिर्दत्तेन चर्वन्नेन पुरोडाशेन देवानामधिकः

* ऋ० वे० ८, १, २१, १ ।

† ‘इत्’—इति पद-पूरणः—इति वि० ।

‡ नेषमन्यत कापि दृश्यते ।

क्षरति । अग्निः “शुक्रः” दीप्तः सन् “दिवि” स्वर्गे “वि राजति” विशेषेण प्रकाशयति [यद्वा, ‘दिवि’ अन्तरिक्षादि-लोकेषु स्थितेषु देवेषु मध्येषु ‘शुक्रः’ दीप्तः सन् ‘विराजति’] । तत्र दृष्टान्तः—“महिषीव” यथा महिषी दृष्टादिना विविधानि पयोष्टतादीनि जनयति तथा “वि जायते” देवानामुपभोगार्थं विविधानि जनयति ॥ १ ॥ २२ (४) .

अथ योजागारेति एकञ्च चतुर्थं सूक्तम्,

सा ऋगेषा ।

१ २ १ ३ १ २ २
योजागारतमुचःकामयन्ते

२ ३ २ ३ २ ३ १ २
योजागारतमुसामानियन्ति ।

१ ३ १ ३ १ ३ १ २
योजागारतमयः सोम

३ २ ३ १ २ ३ १ १
आहतवाहमस्मिसख्येन्योकाः ॥ १ * ॥ ५

“यः” देवः “जागार” सर्वदा विनिद्रो जागरुको गृहे वर्तते “तम्” “ऋचः” सर्व-शस्त्रात्मिकाः “कामयन्ते” । “यः” “जागार” “तम्” तमेव “सामानि” स्तोत्र-रूपाणि “यन्ति” प्राप्नुवन्ति । “यः” “जागार” “तम्” “अयम्” अभिषुतः “सोमः” “आह” वक्ति स्वीकुर्विति । हे अग्ने ! तादृशस्य “तव” “सख्ये”

२० अ० ६ ख० ६ सू० १] उत्तरार्चिकः ।

३३५

समान-ख्याते हित-करणे “न्योकाः” नियत-स्थानः “अहम्”
“अस्मि” भवामि ॥ १ ॥ २३ (५)

अथाग्निर्जागारेत्येकं पञ्चमं सूक्तम्,

सा ऋगेषा ।

१ १ २, ३ १२ २२ ३
अग्निर्जागारतमुचःकामयन्ते

१ २ ३ २ ३ १ २
ग्निर्जागारतमु सामानियन्ति ।

३ १ २ ३ २ ३ १ २ २ ३
अग्निर्जागारतमयः सोम आहू

२ ३ १ २ ३ १ २
तवाहमस्मि सख्ये न्योकाः ॥ १ * ॥ ६

सा निगद-व्याख्याता (१३) ॥ १ ॥ २४ (६)

अथ नमः सखिभ्य इति दृचात्मकं षष्ठं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ १ ३ १ १ ३ १ २ १ २ ३ २ ३
नमः सखिभ्यः पूर्वसङ्गो नमः साकन्निषेभ्यः ।

३ १ २ २ ३ १ २
युज्जीवा च शतपदी ॥ १ † ॥

* ऋ० वं० ४, १, २५, ५ ।

† नेषमन्यव कापि दृश्यते ।

“पूर्वसङ्गाः” ये यज्ञे प्रारम्भात् पूर्वं सोदन्ति तिष्ठन्तीति पूर्व-
सदनं तेभ्यः “सखिभ्यः समान-ख्यानेभ्यः सखिवन्मित्रभूतेभ्यो
देवेभ्यो “नमः” वयं नमस्कारं कुर्मः * । किञ्च, “साकन्निषेभ्यः”
यस्मिन् यज्ञे सह निषस्तेभ्यः “नमः” । किञ्च “शतपदीम्”
अस्मभ्यं फल-प्रदानाय अपरिमित-मार्गां “वाचं” स्तुति-रूपाम्
ऋचं “युञ्जे” योजयामि ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ १ २ ३ १ १ ३ १ २ ३ १ २

युञ्जेवाच ॥ शतपदीज्ञायै सहस्रवर्त्तनि ।

३ १ १ २ ३ १ २

गायत्रन्त्रैष्टुभञ्जगत् ॥ २ ॥

“शतपदीम्” अपरिमित-सङ्काक-मार्गां ‡ “वाचं” स्तोत्रं
“युञ्जे” तेभ्यः प्रकृतेभ्यो वक्ष्यमाणेभ्योऽहं योजये । “गायत्र”
गायत्राख्यं § “त्रैष्टुभं” त्रैष्टुभाख्यञ्च “जगत्” जागतञ्च साम-रूपां
तामृचं साम वा “सहस्रवर्त्तनि” अपरिमित-मार्गां यथा भवति
तथा “गाये” अहं गानं करोमि ॥ २ ॥

* ‘नमः सखिभ्यः ऋत्विग्यः पूर्वसङ्गाः—पूर्व-सदसि उपरिष्ठातेभ्यो नमः’—
इति वि० ।

† नैषाण्यत्र कापि श्रूयत ।

‡ ‘शतपदी-ऋक्’—इति वि० ।

§ ‘गायत्र’ प्रातः उवनेष्ट, त्रैष्टुभं साध्यन्तिनं सवनम्, जागतं तृतीयं सवनम्—
इति वि० ।

अथ तृतीया ।

३ १२ २२ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
गायत्रन्त्रैष्टुभञ्जगद्विश्वारूपाणिसम्भृता ।

३ १२ २२ ३ २
देवाओकांसिचक्रिरे ॥ ३ * ॥ ७

“गायत्रं”, “त्रैष्टुभं”, “जागतम्”—“ऋक्समूहं” “विश्वा”
विश्वानि “रूपाणि” उक्तावा “सम्भृता” सम्भृतानि नानारूपाणि
स्रतानि “देवाः” अग्न्यादयश्च “ओकांसि” आश्रितानि स्थानानि
‘चक्रिरे’ कुर्वन्ति ॥ ३ ॥ २५ (७)

अथाग्निर्ज्योतिरिति तृचात्मकं सप्तमं सूक्तम्, ‡

तत्र प्रथमा ।

३ २३ ३ १ २ ३ २३ ३ २ ३ १ २
अग्निर्ज्योतिर्ज्योतिरग्निरिन्द्रो ज्योतिर्ज्योतिरिन्द्रः ।

२ ३ २ ३ २ ३ १ २
सूर्यो ज्योतिर्ज्योतिः सूर्यः ॥ १ ॥

एषा स्पष्टा § ॥ १ ॥

● इयमपि नान्यत्रोपलभ्यते ।

† ‘चक्रिरे’—स्रतवन्तः इति वि० । ‘विश्वरूपा उक्ताः’—इति च वि० ।

‡ ‘इदानीं ज्योतीषि ज्योतिष्टोमे’—इत्यादि वि० ।

¶ य० वे० ३, ८ ।

§ अत्रेयं मन्त्रोपर-व्याख्या—“अथाग्निर्होत्र-होम-सन्तः । अग्निर्ज्योतिरित्यारभ्य
यन् इत्यतः प्राक् । सन्मन्त्राणां प्रजापतिर्हविः सामान्यतः । यय ऋषि-विशेषो-

अथ द्वितीया ।

१ १ ३ १८ २२ १ ११ ३ १ २

पुनरुज्जीनिवर्त्तस्व पुनरग्नौषायुषा ।

१ २ ३ १ १

पुनर्नःपाच्छ्वंसः ॥ २ * ॥

हे “अग्ने !” “जर्जा” बलेन “इषा” अग्नेन “आयुषा”
जीवनेन च “पुनः” अस्मान् “निवर्त्तस्व” अस्मान् प्रत्यागच्छ ।

ऽग्नेधीयतेऽतुक्रमणौकारेण च द्वावप्युषौ । यथाग्निर्वैर्चा द्वे तच्चापश्यत् परां जीव-
न्मथैल्लिकिरिति (अतु० १, ११) । सप्त लिङ्गोक्त-देवता गायत्र्या आद्याः पञ्चैकपदाः ।
अग्निर्ज्योतिः सूर्यो ज्योतिः एते द्वे एकपदे गायत्र्यौ तच्चा मुनिरपश्यत् । परां
ज्योतिः सूर्य इमां चेलकस्य पुत्रो जीवन्मथैरपश्यदित्यर्थः । अथ का० प्रदीप्ता-
मभि जुहोत्यग्निर्ज्योतिरितौति (४, १४, १४३) । सा समित् प्रदीप्ता तामभिलक्ष्य
जुहुयात् । अग्निर्ज्योतिरिति (३, २, १) काणशाखोक्त-मन्त्रेण समित्-
प्रक्षेपः । मन्त्रार्थानु-योऽयमग्निर्देवः स एव ज्योतिर्दृश्यमान ज्योतिःस्वरूपम् ।
यवेदं दृश्यमानं ज्योतिः तदेवाग्निर्देवः । देवस्य ज्योतिषस्य कदाचिदप्य-
विद्योतादेकत्वेन प्रतिपादनम् । स्वाहा ज्योतीरुपायाग्रये हविः प्रदत्तम् । अथ
सायंकालोनीऽग्निर्होम-होम-मन्त्रः ॥ सूर्यो ज्योतिर्ज्योतिः सूर्यः स्वाहेति प्रातर्होममन्त्रः
सायंहोममन्त्रवद्वाख्येयः । सूर्य-सम्बन्धि तेजो रात्रावग्निं प्रविशतीति सायमग्नि-
र्ज्योतिरिति मन्त्रो युक्तः उदय-कालेऽग्नि-सम्बन्धि ज्योतिः सूर्यं प्रविशति । तस्मात्
प्रातः सूर्यो ज्योतिरिति मन्त्रः । अग्निमादित्यः सायं प्रविशति तस्मादग्निर्दूर्गाग्नत्वं
ददृशे । उभे हि तेजसौ सम्यथेते उद्यमानं वादित्यमग्निं तु समारोहति । तस्माद्वम
एवाग्निं दिवा ददृश इति तित्तिरि-श्रुतेः । का० अग्निर्वैर्च इति ब्रह्मवर्चसकामस्येति
(४, १४, १४) । ब्रह्मवर्चसकामस्तु अग्निर्वैर्चः सूर्यो वैर्च इति सायं प्रातश्च जुहुयात् ।
योऽग्निर्वैर्चोऽनन्यभूतः । यस्य तज्ज्योतिर्वैर्चोऽनन्यभूतम् । तस्मै सुहुतमस्तु । एवं
रूपो वैर्च इति ॥

* य० वे० १२, ९ ।

किञ्च त्वं “नः” अस्मान् “अंहसः” पापात् “पाहि” पालय ।
पुनः-शब्दस्यावृत्तिरादरार्थाः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
सह्रय्यानिवर्त्तस्वाग्नेपिन्वस्वधारया ।

३ १ २ ३ २ ३ १ २
विश्वप्स्त्राविश्वतस्परि ॥ ३ ॥ ८

हे “अग्ने !” त्वं “रय्या” रमणीयेन धनेन “सह” “निव-
र्त्तस्व” तत् अस्मान् प्रापयेत्यर्थः । किञ्च, “विश्वतः” सर्वतः
“परि” उपरि [परीति सप्तम्यर्थानुवादकः] “विश्वप्स्त्रा”
[स्या भक्षणे (अदा० प०)], विश्वस्य उपभोक्त्याऽ “धारया”
“पिन्वस्व” अस्मान् सिञ्च ॥ ३ ॥ २६ (८)

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायन्यस्य विंशस्याध्यायस्य

षष्ठः खण्डः ॥ ६ ॥

● अष्टादशवर्षस्ति-पाठो भगवन्मनुना विहितो ब्रह्मचारि-सप्त-रेतः-चरणे-
नवादि-“सप्तं सिक्ता ब्रह्मचारौ द्विजः शुक्रमकामतः । स्नात्वा कर्मसर्वं यित्वा त्रिः
पुनर्मेतृमिनृचं जपेत् (२, २८१)”—इति ।

† य० वे० १२, १० ।

‡ ‘विश्वप्स्त्रा विश्वपापिन्या धारया’—इति वि० ।

¶ ‘वैराजपृष्ठे चतुर्थेऽङ्के एव’ अयते—“य वैराजममृजत, मदग्ने वीषोऽन्वमृजते,
मनसाग्निमन्यः, एतद्गुहमन्त्रणम्”—इति—इति वि० ।

अथ सप्तमे खण्डे—

यदिन्द्राहंयथात्वमिति त्वचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ २७ ३ १२ २२ ३ २ ३ ३ २

यदिन्द्राहंयथात्वमीशीयवस्वएकइत् ।

३ १ ३ १ २

स्तोतामेगोसखास्यात् ॥ १ * ॥

हे “इन्द्र !” “यथा” “त्वम्” “एकइत्” एकएव केवलं
 “वस्वः” वसुनः धनस्य “ईशिषे” ईश्वरो भवसि, एवमहमपि
 “यद्” यदि “ईशीय” ऐश्वर्य-युक्तः स्यामिति तदानीं “मे” मम
 “स्तोता” “गोसखा स्यात्” गोभिः सहितो भवेत् । ईश्वरस्य
 तव स्तोता कुतो हेतोर्गो-सहितो न भवेत् अपितु भवेदेवेत्यभि-
 प्रायः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

शिक्षेयमस्मैदिस्वेयश्चोपतेमनौषिणे ।

२ ३ १२ २२ ३ १

यदहङ्गोपतिःस्याम् ॥ २ † ॥

* ऋ० षा० २, १, ३, ८ (१भा० ३०२पृ०) = ऋ० वे० ६, १, १४, १ ।

† ऋ० वे० ६, १, १४, १ ।

हे “शचीपते” शक्तिमन्निन्द्र ! “अस्मै” “मनीषिणे” मनस ईशिचे स्तोत्रे “दित्येयं” दातुमिच्छेयम्, तदनन्तरं “शिच्चेयं” प्रार्थितं धनं दद्याच्च “यद्” यदि “अहं” “गोपतिः” गवामधि-
पतिः त्वत्प्रसादात् भवेयम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ १ २ ३ १ २ ३ २
धेनुष्टुन्द्रस्त्वनुतायजमानायसुन्वते ।

१ २ २ १ १ ०
गामश्चमिष्युषीदुहे ॥ ३ * ॥ ८

हे इन्द्र ! “ते” तव “सूनुता” स्तुति-रूपा वाक् “धेनुः”
दीग्ध्री गौर्भूत्वा “सुन्वते” सोमाभिषवं कुर्वते “यजमानाय”
“गाम्” “अश्वं” च [उपलक्षणमेतत्] गवाश्वादिकं सर्वमभि-
लषितं “दुहे” दुग्धे । किङ्कुर्वती ? “पिप्युषी” तमेष यजमानं
प्रवर्धयित्री ॥ ३ ॥ २७ (८)

आपोहिष्ठेति तृचात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ १ २ २ २ ३ ३ १ १ ३ १ २
आपोहिष्ठामयोभवस्तानजर्ज्जदधातन ।

३ १ २ २ २ १ २
महेरणायचक्षसे ॥ १ † ॥

* ऋ० वे० ६, १, १४, ३ ।

† ऋ० वे० ७, ६, ५, १ = य० वे० ११, ३० ।

“हि” यस्मात् कारणात् “आपः” या यूयं “मयोभूयः” मयसः
 सुखस्य भावयित्राः “स्य” भवथ, “ताः” तादृश्यो यूयं “नः”
 अस्मान् “जर्जे” अत्राय “दधातन” धत्त अन्न-प्राप्ति-योग्यान-
 स्मान् कुरुत अन्नमन्मभ्यं दत्तेत्यर्थः “महे” महते “रणाय”
 रमणीयाय “चक्षसे” दर्शनाय सम्यक् ज्ञानं प्रति योग्यान-
 कुरुतेत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१२ ११ २२ २२ १ २ १११
 योवःशिवतमोरसस्तस्यभाजयतेहनः ।

३ १ २ १ १ २
 उग्रतौरिवमातरः ॥ २ ॥

हे आपः “वः” युष्माकं स्वभूतः “यः” “रसः” “शिवतमः”
 सुखतमः “इह” अस्मिन् लोके “तस्य” तं रसं “नः” अस्मान्
 “भाजयत” सेवयत उपयोजयतेत्यर्थः । तत्र दृष्टान्तः—“उग्र-
 तौरिव” पुत्र-समृद्धिं कामयमानाः “मातरः” स्तन्यं रसं यथा
 भाजयन्ति प्रापयन्ति तद्वत् ॥ २ ॥

● अत्रेयं निबन्धः आह—‘आपोहि स्य सुखभवसा मोऽज्ञाय अन्नं सहेते च नी
 रणाय रमणीयाय च दर्शनाय’—इति ई० ३, १० ।

† ऋ० वे० ७, ६, ५, २ = ष० वे० ११, ५१ ।

अथ तृतीया ।

१ ३ १ २

३ ३ ३ १ २ १ २

तस्मात्तरङ्गमामवोयस्यक्षयायजिन्वथ ।

१ २ ३ १ २

आपोजनयथाचनः ॥ ३ * ॥ १०

हे “आपः !” यूयं-“यस्य” पापस्य “क्षयाय” विनाशायणं
‘जिन्वथ’ अस्मान् प्रोणयथ, “तस्मै” तादृशाय पाप-क्षयाय
‘अरं’ क्षिप्रं ‘वः’ युष्मान् “गमाम” गमयामास वयं शिरसि
प्रक्षिपामेत्यर्थः [यद्वा, यस्यान्नस्य क्षयाय निवासार्थं यूयमोषधी-
जिन्वथ तर्पयथ, तस्मै तदन्नमुद्दिश्य वयमलं पर्याप्तं यथा भवति
तथा वो युष्मान् गमाम गच्छाम] । किञ्च, हे आपः ! “नः”
अस्मान् “जनयथ” पुत्र-पौत्रादि-जनने प्रयोजयतेत्यर्थः ॥
॥ ३ ॥ २८ (१०)

अथ वातआवात्विति तृचात्मकं चतुर्थं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ ३ १ ० २

३ १ ३ १ २ ३ १ २ ३ १

वातआवातुभेषजं शम्भमयोभुनोद्दे ।

१ ३ १ २

प्रनआयूषितारिषत् ॥ १ ॥

* अ० घे० ७, ६, ५, २ = य० वे० ११, ५२ ।

† ‘क्षयाय—क्षयो निवासः । क्षयाय चतुर्थो सप्तम्याः स्थाने द्रष्टव्यः’ इति वि० ।

‡ ‘षष्ठेऽहनि अद्विषोपाकुर्वी’ । * * * । आपोहिदीयाभिः—इति वि० ।

॥ अ० आ० २, २, ४, १० (१ मा० ४०७ पृ०) = अ० वे० ८, ८, ४५, १ ।

“वातः” वायुः “नः” अस्माकं “हृदे” हृदयाय “भेषजम्”
 औषधम् उदकं वा “आ वातु” आगमयतु । कीदृग्भूतम् ?
 “शम्भु” रोग-शमनस्य भावयित्वा, “मयोभु” मयः सुखस्य च
 भावयित्वा । अपिच “नः” अस्माकम् “आयूषि” अन्नानि वा
 “प्र तारिषत्” प्रवर्द्धयतु ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ १ ३ १ १ ३ २ ३ १ २
 उतवातपितासिनउतभ्रातोनःसखा ।

१ २ ३ १ २
 सनोजीवातवेकुधि ॥ २ * ॥

“उत” अपिच हे “वात !” त्वं “नः” अस्माकं “पिता
 असि” उत्पादकोऽसि पालयिता वा । “उत” अपिच “भ्राता”
 असि । “उत” अपिच “नः” अस्माकं “सखा” समान-ख्यानश्च
 असि । “सः” त्वं “नः” अस्मान् “जीवातवे” जीवन-
 हेतवे यागाय “कुधि” कुरु [करोतिच्छान्दसो विकरणस्य
 लुक् (२, ४, ७३), “शु-शु-ण-पृ-कृ-वभ्यश्छन्दसि (६, ४, १०२)
 —इति हेङ्गिरादेशः ॥ २ ॥

* ऋ० वे० ८, ८, ४४, २ ।

† ‘नः’—अस्माभ्यम्—इति वि० ।

‡ “तुमर्थे से-सेनसेन्-कसे-क्सेनथी-अथैन्-कथैकथैन्-शथैन्-तवे-तवेङ्-तदे-
 (१, ४, ९)’—इति पा० ।

अथ तृतीया ।

१ २ १ २ १ २ २ ३ १ २ ३ १ २
यददोवाततेगृहेऽऽमृतनिहितं गुहा ।

१ २ ३ १ २
तस्यनोधेहिजीवसे ॥ ३ * ॥ ११

हे “वात” वायो ! “ते” तव “गृहे” स्थाने “यददः”
यदिदम् “अमृतस्य” [कर्मणि षष्ठी (३, १, ८५)] अविनाशि
“गुहा” गुहायां गह्वरेण हितं निहितं वर्त्तते । हे “विभा-
वसो” विशिष्ट प्रकाश-भ्रमवन् ! वायो ! “तस्य” त्वनं [कर्मणि
षष्ठी (३, १, ८५)] “नः” अस्माकं “धेहि” देहि प्रयच्छेत्यर्थः
॥ ३ ॥ २८ (११)

अथाभिवाजीति लक्षात्मकं चतुर्थं सूक्तम्, ॥

तत्र प्रथमा ।

३ १ ३ ३ ३ १ २ ३ १ २
अभिवाजीविश्वरूपोजनित्रय

३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १
द्विरप्ययम्बिभ्रदत्कसुपर्णः ।

* सू० वे० ८, ८, ४५, १ ।

† ‘गुहा—हृत्पुण्डरीके निहितम्’—इति वि० ।

‡ ‘सूतीयेऽङ्गं विरूप-पृष्ठे विनियोगः । वातश्चावालिनि तृचेनाहुसम्भवेत्’—
इति वि० ।

॥ ‘अत्राश्रयत’ नाम, तेनोद्भायेत् यदभिवाजीविश्व इति वि० ।

१ १ ३ १ १ ३ १ ३

द्वय्यस्यभानुमृतुथावसानः

१ १ ३ १ ३ ३ १ १

परिस्वयम्मेधमृजोजजान ॥ १ * ॥

“सुपर्णः” सुपतनः शोभन-पतनो गरुत्मान् इव, “बाजी” वेगवान् बलवानन्नवान् वा, “विश्वरूपः” नानाविध-प्रकाशः, सद्भि चित्रभानुः “ऋजः” [ऋजी भर्जने (स्वा० आ०), भ्रसृज-पाके (तु० उभ०), ऋजति भृजति पचतीति ऋजः] अग्निः सः स्वकीयं “जनितं” जनन-स्थानम् अरणि-त्रिलम् “अटकम्” स्व-तेजसा व्याप्तम् अतएव “हिरण्यं” हिरण्यमिव स्थितम् “अभि” अभितः/साकल्येन “बिभ्रत्” पुष्टान् “सूर्यस्य भानुम्” सवितुः प्रकाशम् “ऋतुथा” कालेकाले रात्रौ “वसानः” वस्त्र-यदाच्छादयन् [“अग्निश्चादित्यं सायं प्रविशति तस्मादग्निं दूरात्तत्र ददृशे”—इति श्रुतेः] “मेधं परि” यज्ञं लक्ष्योक्त्य स्वयं “जजान” उपदद्यत ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ ३ ३ १ १ ३

अप्सुरेतःशिश्नियेविश्वरूपं

१ १ ३ १ ३ ३ १ १ ३ १ ३

तेजःपृथिव्यामधियत्सम्भूव ।

३ १ १ ३ १ ३ ३ १ ३ ३ १ ३ ३

अन्तरिक्षेस्वप्नमानग्निमानः

१ २ ३ ३ २ ३ १ २ ३ ३ २ ३

कनिक्रान्तिवृष्णोऽश्वस्यरेतः ॥ २ १ ॥

“रेतः” सारभूतं “विश्वरूपं” नानारूपं “यत्” अनात्मकं
 “तेजः” “अप्सु” “अग्निष्वये” आश्रयते [“स नि लीयते सोमः
 प्राविशन्”—इति श्रुतेः] यच्च “पृथिव्यामधि” भूमौ “सम्बभूव”
 तिष्ठति [“अग्निः पृथिवी-स्थानः (निरु० दै० १, १४)” —इति हि
 निरुक्तम्]। सः “अन्तरिक्षे” आकाशे “स्व” महिमानं
 किरण-जालं “मिमानः” व्यापारयन् “वृष्णः अश्वस्य रेतः”
 सोमाहुतिं प्रति [“सोमो वृष्णो अश्वस्य रेतः”—इति श्रुतेः]
 “कनिक्रान्ति” याचमान इव पुनः पुनः क्रन्दते शब्दं करोति,
 यद्वा अश्वस्यैव भृशं शब्दायते ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ १ ३ २ ३ १ १ १ १ २ २ २
 अयं सहस्रापरियुक्तावसानः

१ २ ३ २ ३ १ २
 ह्यंस्त्यभानुं यज्ञोदाधार ।

३ १ १ २ १ २ ३ १ १
 सहस्रदाः शतदाभूरिदावा

३ १ २ १ २ २ ३ १ २
 धर्त्ता दिवो भवनस्य विष्पतिः ॥ ३ * ॥ १२

“दिवः” स्वर्गस्य अथ “भवनस्य” भूतजातस्य लोकस्य
 “धर्त्ता” धारयिता, “विष्पतिः” विशां प्रजानां पालयिता,

“सहस्रदाः शतदाः भूरिदा वा” यो यावत् प्रार्थयते सहस्रं
 शतं भूरि अपरिमितं वा तस्मै तस्मै तावद्दाता “यज्ञः”
 यजति यः “अयम्” अग्निः “युक्ता” युक्तानि स्वात्मना सम्बद्धानि
 “सहस्रा” सहस्राणि स्वकीय-किरण-जालानि “परिवसानः”
 परितः आच्छादयन् “सूर्यस्य भानु” रात्रौ सूर्यस्यापि प्रकाशं
 “दधार” स्वयमेव धारयति ॥ ३ ॥ ३० (१२)

नाकेसुपर्णमिति तृचात्मकं सूक्तम् पञ्चमम्,*

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ १७ ३ १२ २२

नाकेसुपर्णमुपयत्यतन्तः

३ १२ २२ ३ १ २

हृदावेनन्तोऽभ्यचक्षतत्वा ।

१ २ ३ १ २ ३ २

द्विरण्यपक्ष्वरुणस्यदूतं

३ १ ३ १ २ ३ १ १ २ १

यमस्ययोनौ शकुनभुरण्यम् ॥ १ ॥

हे वेन ! “त्वा” त्वां “हृदा” हृदयेन मनसा “वेनन्तः”
 कामयमानाः स्तोतारः “नाके” अन्तरिक्षे “अभ्यचक्षत” अभि
 पश्यन्त । तदानीं त्वसुपागच्छसीति शेषः । कश्चभूतम् ?

* ‘हृदानीं परिसदीप्तर्गेषु यदेतेषु क्षिप्तेषु यज्ञपात्रेषु त्रिः क्षब्धोगः परिगा-
 येत् नाकेसुपर्णमिति’—इति वि० ।

† अ० आ० ४, १, २, ८ (१भा० १४४ पृ०) = अ० वे० ८, ७, ८, २ ।

“सुपर्ण” श्रीभन-पतनं, “पतन्तम्” अन्तरिक्षे गच्छन्तं, “हिरण्य-
पक्षं” हिरण्यग्राभ्यां पक्षाभ्यामुपेतं, “वरुणस्य” जलाभिमानो
देवस्य “यमस्य” नियामकस्य वैद्युताग्नेः “योनी” स्थानेऽन्त-
रिक्षे “शकुनं” पक्षिरूपेण वर्तमानं “भुरण्यु” भर्तारं [यद्वा,
वृष्टि-प्रदानादिना सर्वस्य जगतः पोषकम् । भुरण धारण-पोष-
णयोः कण्ठादिः, अस्मोदीणादिक यु प्रत्ययः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ ३ ३ २ ३ ३ १ ३ २
ऊर्ध्वीगन्धर्वीअधिनाकेअस्थात्

३ २ ३ १ २ २ ३ १ २
प्रत्यङ्चित्राविभ्रदस्यायुधानि ।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ २
वसानोअत्क्त्तुरभिन्दशेक्

१ २ १ २ २ १ २
स्वाऽऽर्णनामजनतप्रियाणि ॥ २ * ॥

“ऊर्ध्वः” उपरि देशे वर्तमानः “गन्धर्वः” गवासुदकानां
धर्त्ता† [“गवि धृजो वः”—इति गो-शब्दोपदात् धृज्
आधारणे (भा० उ०)—इत्यस्मात् व-प्रत्ययः उपपदस्य गन्धर्वस्य]
ईदृशी वनः “प्रत्यङ्” अस्मान् प्रपञ्चबभिसुखः सन्
“नाके अधि” अन्तरिक्षे “अस्थात्” तिष्ठति । किङ्कर्तुं ?
“अस्य” आत्मनः स्मभूतानि “चित्रा” चित्राणि आश्चर्य्यभूतानि
वा “आयुधानि” “विभ्रत्” धारयन् [विभर्त्तः शतरि “भृजा-

* ऋ० वे० ८, ७, ८, ४ ।

† ‘गन्धर्वः’—गोपमानं ज्ञायकं सामभिः—इति वि० ।

मित् (७, ४, ७६)"—इत्यभ्यासस्येत्वम्, "नाभ्यस्ताच्छतुः
(७, १, ७८)"—इति नुम्-प्रतिषेधः, "अभ्यस्तानामादिः (६, १,
१८६)"—इत्यादि रुदात्तः], तथा "सुरभिः" शोभनम् "अत्-
कम्" आत्मीयं व्याप्तं रूपं "वसानः" सर्वत्राच्छादयन् । किम-
र्थम् ? "दृशे" दर्शनार्थम् ["दृशेविख्ये च (३, ४, ११)"—इति
निपात्यते] । "कम्" [—इति पूरकम्] तत्र दृष्टान्तः—“स्वर्षः”
शोभनारण आदित्यः स यथा आत्मीयं रूपं दर्शनाय सर्वत्राच्छा-
दयति तद्वत् । तदनन्तरं “नाम” नामानि नमनशीलान्युदकानि
“प्रियाणि” सर्वेषामनुकूलानि “जनयत” जनयति वृष्टि-मुत्यादय-
तीत्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ १ २ ३ २ १ १ २ २ ३

द्रष्टाः समुद्रमभियज्जिगाति

२ ३ १ १ ३ १ २ ३ १ १

पश्यन् गृध्रस्य चक्षसा विधर्मन् ।

३ २ ३ १ १ ३ १ २ ३ २

भानुः शुक्रेण शोचिषा चकान

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

स्तुतीये चक्रे रजसि प्रियाणि ॥ ३ * ॥ १३

“विधर्मन्” विधर्मणि विधारकेऽन्तरिक्षे स्थितः “द्रष्टाः”
द्रवणशीलः† [यद्वा, द्रष्टा विन्दवः तद्वा, अर्शआदित्वादच् (५,

* ऋ० वे० ८, ७, ८, ५ ।

† ‘द्रष्टाः’—समुद्रम्—इति वि० ।

२, १२७)] “गृध्रस्य” गृध्रो रसानभिकाङ्कतः सूर्यस्य*
 “चक्षसा” तेजसा “पश्यन्” प्रकाशमानो वेनः “यद्” यदा
 “समुद्रं” समुन्दन-शीलं मेघम् “अभि जिगाति” अभिगच्छति
 तदानीं “भानुः” सूर्यः “शुक्रेण” “शोचिषा” तेजसा “दृतीये”
 “रजसि” लोके “चकानः” दौष्यमानः “प्रियाणि” सर्वेषामभी-
 ष्टानि उदकानि “चक्रे” करोति ॥ ३ ॥ ३१ (१३)

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य विंशस्याध्यायस्य

सप्तमः खण्डः ॥ ७ ॥†

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमो हार्दं निवारयन् ।

पुमर्थोऽयतुरो देयाद् विद्यातीर्थ-महेश्वरः ॥ २० ॥

॥ इति नवमस्य द्वितीयोऽर्द्धप्रपाठकः ॥ ‡

इति श्रीमद्राजाधिराज-परमेश्वर-वैदिकमार्ग-प्रवर्तक-

श्रीवीर-बुक्क-भूपाल-साम्राज्य-धुरन्धरेण सायणा-

चार्य्येण विरचिते माधवीये सामवेदार्थप्रकाशे

उत्तराग्रन्ये विंशोऽध्यायः†

समाप्तः ॥ २० ॥ -

* ‘गृध्रस्य’—अन्तरिक्ष-गामिनः पक्षि-भूतस्य । अथवा गृध्रो मांसाद्यौ चतः सर्व-
 प्राणिनामन्तरः । तद्वच्च युतौ—“एष एव स्युः”, एतस्मिन् मरणे पुत्रपः * * * मयो
 गृध्रः” । अथवा गृध्रो गण्डमान् पक्षौ—इति वि० ।

† ‘समाप्तानि’ एकादशोत्तरप्रायश्चित्तसुद्रकृतेषु सामानि हन्त्योगानां मन्त्र-
 भूतानि । तेषामार्गच्छन्दो देवताः, विनियोगश्च ब्राह्मण-सिद्धः—इति वि० ।

‡ ‘नवम-प्रपाठकस्य प्रथमोऽध्यायः’—इति वि० । एष एवैको मूलविषयः द्वितीयो
 विवरण-कारश्चेति ध्येयम् ।

यस्य निःश्वसितं वेदा यो वेदेभ्योऽखिलं जगत् ।
निर्ममे तमहं वन्दे विद्यातीर्थ-महेश्वरम् ॥ २१ ॥

॥ अथैकविंशोऽध्यायश्चरभ्यते ॥

तत्र,

आशुःशिषानइत्यारभ्य नवसूक्तात्मक एक एव खण्डः* ।

तत्र प्रथमः

३ ११ ११ ३२४ ३ १
आशुःशिषानोवृषभोनभीमो

२ ३११ २१ ३ १
घनाघनःक्षोभणश्चण्णीनाम् ।

३ १ १ ३ १ १ ३ २
सङ्गन्दनोनिमिषएकवीरः

३ ११ २१ ३ ११ ११
शतसेनाचजयत्सकमिन्द्रः ॥ १ १ ॥

* 'इदानीं साम्प्रित्ये क्रतो "ब्रह्मा प्रतिरथ जपेत्"—इतः "विद्याया क्रियते, एतस्मात् कारणात् उक्तानां साम्प्रित्ये तस्य ब्रह्मलं चः एतस्मात् कारणात् सर्वासु शाखास्य प्रतिरथः" इत्युक्तं तस्य ब्रह्मलं चः एतस्मात् कारणात् सर्वासु शाखास्य प्रतिरथः" इत्युक्तं तस्य ब्रह्मलं चः एतस्मात् कारणात् सर्वासु शाखास्य प्रतिरथः" इत्युक्तं तस्य ब्रह्मलं चः

† ख० वे० ८, ५, १२, १ = य० वे० १०, ११ ।

[अत्रैन्द्रोऽप्रतिरथच्छविः, विष्टुप् छन्दः, इन्द्रो, देवता साग्निचित्ये
 क्रतौ अग्नी प्रणीयमानेऽयमध्यायो ब्राह्मणेन जाप्यः ।] अयमिन्द्रः
 “आशुः” शीघ्रकारी व्यापको वा “शिशानः” निशितः
 शत्रूणां भयजनक इत्यर्थः । कइव ? “वृषभो न भीमः” [विभेत्य-
 क्मादिति भीमः तादृशः] भीमः वृषभो यथा—स यथा
 तीक्ष्णाभ्यां शृङ्गाभ्यां भीमो भवति तद्वत् [अथवा शिशान-
 स्तीक्ष्णमिति व्यत्ययेनात्मनेपदम्] “घनाघनः” घातकः शत्रूणां
 हन्ता [पचाद्यचि हन्तेर्वत्वच्चेति द्विवचनम् अभ्यासस्याडागमः
 घत्वच्च धात्वभ्यासयोः] “चर्षणीनां” चर्षणयो मनुष्याः मनुष्याणां
 हेयाणां “क्षोभणः” क्षोभयिता, “सङ्क्रन्दनः” सम्यक् क्रन्द-
 यिता प्राणिनाम् आकर्षणेन प्रहारेण वा, “अनिमिषः” अक्षु-
 र्निमेष-रहितः सर्वदा स्व-यज्ञमागमादि-कार्येष्वनलस इत्यर्थः,
 “एकवीरः” [वीरयत्यभिज्ञान् इति वीरः, एकघातो वीरश्च ;
 अथवा,] एकएव विक्रान्तः असहायेन कार्यञ्चमइत्यर्थः । ईदृशो
 ऽयमिन्द्रः “शतं सेनाः” “साकं” सङ्घ एकोद्योगेनैव “अजयत्”
 जयति ॥ १ ॥

अथ प्रथमे सूक्ते द्वितीया ।

२ १ २   २ १ १ २ १ २
 सङ्क्रन्दनेनानिमिषेणजिष्णुना

२ १ २   २ १ २ १ १ २
 युत्कारेणदुःस्वप्नेनधृष्णना ।

(४५)

१ २२ ३ १ २ ३
तदिन्द्रेणजयततत्सहध्वं

१ २ ३ १ २ ३ १ २
युधोनरःपुहस्तेनवृष्णा ॥ २ * ॥

[अप्रतिरथः, त्रिष्टुप्, इन्द्रः ।] अस्तुनामिन्द्र उक्तविधः, तथाप्य
स्माकं किमिति चेत् तत्राह—“सङ्गन्द्नेन” “अनिमिषेण”
चोक्त-लक्षणेन, “जिष्णुना” जय-शीलेन, “युत्कारेण” [योधनं
युत्] युद्धकारिणा [कर्मण्यण् (२, २, १)], “दुष्सावनेन”
अन्यैरविचाल्येन [चुङ् प्रुङ् गतौ (भा० आ०), “कृन्दसि
गत्यर्थेभ्यः (३, ३, १२८)”—इति युच्], “धृष्णुना” धर्मकोण ।
इदृशेन “इन्द्रेण” “तत्” युद्धं “जयत” ; “तत्” शत्रु-बलं
“सहध्वम्” अभिभवत । हे “युधः” योद्धारः ! हे “नरः”
नेतारः ! [सामान्यवचनं विभाषितं विशेषवचने बहुवचनम्
(८, १, ७४)]—इति पूर्वस्वाविद्यमानवस्त्व-निषेधादुत्तरं निह-
न्यते । पुनः कीदृशेनेन्द्रेण ? “इषुहस्तेन” “वृष्णा” वर्ष-
कर्ता च ॥ २ ॥

अथ प्रथमे सूक्ते तृतीया ।

१ २ २ २ ३ १ २ २ १ २ २ २ २
सइषुहस्तेःसनिषङ्गिभिर्वशी

२ २ २ २ ३ १ २ ३ १ २
सङ्घृष्टासयुधइन्द्रो गणेन ।

३ १ २ ३ १ १ ३ २
संस्मृष्टजित्सोमपावाङ्गशङ्कू

१ १ २ १ २ १ १ २

• उग्रधन्वाप्रतिहिताभिरस्ता ॥ ३ * ॥ १

[अप्रतिरथः, त्रिष्टुप्, इन्द्रः ।] पूर्व-मन्त्रे इन्द्रेण जयते-
त्युक्तम् अत्रेन्द्रस्य जय-साधन-सामर्थ्यं प्रतिपादयति—“सः”,
इन्द्रः “इषु-इस्यैः” भटैः मरुदादिभिः “वशी” वश्यैस्तादृशान्,
तथा “निषङ्गिभिः” युक्तः [निषङ्गः खड्गः, तद्वद्भिः] वशी,
सचेन्द्रो “युधः” युध्यमानः सन् [इगुपधलक्षणः कः (३, १, ११५),
अथवा ‘युधः’ युद्ध-हेतोः] “गणेन” शत्रु-सङ्घेन सह संस्त्रष्टा
एकोभवनशीलः । यतएवंविधः अतः “संस्मृष्टजित्” ये परस्परैक-
मत्येन युद्धाय संस्मृष्टा भवन्ति, तेषां जेता न, “सोमपाः”
सोमस्य पाता, “बाहुशर्ङ्गा” शर्ङ्गा बलं बाहु-बलं, तद्वान् [मल-
र्थयि इनिः (५, २, ११५) । यद्वा, शृधु प्रहसने (भा० आ०),
बाहुभ्यां शर्ङ्गयत्यति भवतीति बाहुशर्ङ्गा “सुप्यजातौ णिनि
स्ताच्छिष्ये (३, २, ७८)”—इति णिनिः], “उग्रधन्वा” उद्यत-
धन्वा, “प्रतिहिताभिः” शत्रुषु प्रेरिताभिरिषुभिः “अस्ता”
मारयिता ; यत्रेषुन् मुञ्चति तत्र हृथा न भवतीत्यर्थः । ईदृशेने-
न्द्रेण जयतेति सम्बन्धः ॥ ३ ॥ १

अथ द्वितीये सूक्ते प्रथमा ।

११ ३११ ३११
बृहस्पतेपरिदीयारथेन

३ ११ ११ ३११
रक्षोहामित्राः अपबाधमानः ।

३ ११ ११ ३१ ३११ ११
प्रभञ्जन्सेनाः प्रमृणोयुधाजय

३ १ १ १ ११ ११
अस्माकमेध्ववितारथानाम् ॥ १ * ॥

[अप्रतिरथः, द्विष्टुप्, बृहस्पतिः ।] हे “बृहस्पते” बृहतां पते ! पालयितः ! देव ! “रथेन” “परिदीय” परिगच्छ [दीयति र्गति-कर्मा (निघ० २, १४, ६६)] । आगत्य च “रक्षोहाः” रक्षसां हृता “अभित्रान्” शत्रून् “अप बाधमानः” सर्वतो नाशयन् तथा “सेनाः” शत्रु-सम्बन्धिनीः “प्रभञ्जन् प्रकर्षेण नाशयन् “प्रमृणन्” प्रकर्षेण हिंसन् [मृण हिंसायाम् (तु० प०), इगुपध-लक्षणः कः (३, १, १३५)] । केन हिंसन् ? “युधा” युद्धेन [“सावे-काच्च (६, १, १६८)”—इति विभक्तेश्चात्त्वम्] “अयन्” एवं सर्वं जगं प्रतिपद्यमानः । ईदृशस्त्वम् अस्माकं रथानाम् “अविता” रक्षिता “एधि” भव ॥ १ ॥

अथ द्वितीये सूक्ते द्वितीया ।

३ १२ २२ ३ १ २ ३
बलविज्ञायःस्थविरःप्रवीरः

१ २ ३ १२ २२ ३ २
सहस्त्रान्वाजीसहमानउग्रः ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
अभिवीरोअभिसत्वासहोजा

२ २ ३ २ ३ १ २ ३ २
जैत्रमिन्द्ररथमातिष्ठगोवित् ॥ २ * ॥

[अपतिरथः, त्रिष्टुप्, इन्द्रः ।] सर्वस्य बलं विजानातीति
“बलविज्ञायः” [यद्वा, समायमिति सर्वैर्बलत्वेन विज्ञायत इति
बलविज्ञायः सर्वस्य बलभूतइत्यर्थः], “स्थविरः” महान्
“प्रवीरः” प्रकर्षेण वीरः, “सहस्त्रान्” पराभिभव-सामर्थ्यवान्,
“वाजी” वेगवान् अश्ववान् वा, “सहमानः” शत्रूणामभिभविता,
“उग्रः” दुर्गुण-बलः, “अभिवीरः” अभिगत्वा वीरा वीर्यवन्ती
गुणवरा यस्य स तथोक्तः, “अभिसत्वा” अभिगत-सत्वा,
“सहोजाः” सहसो बलाज्जातः । एवं महानुभावस्त्वं हे इन्द्र !
“जैत्र” जय-शीलं “रथम्” “आ तिष्ठ” अस्मत्सहायार्थम् आरो-

* अ० वे० ८, ५, १२, ५ = घ० वे० १०, ३७ ।

† ‘स्थविरः’—सहत् प्रमाणः । अथवा स्थविरः स्तैर्य-संयुक्तः । अथवा स्थविरो
गुणैर्वृद्धः—इति वि० ।

‡ ‘प्रवीरः’—* * * । अथवा प्रकर्षेण वीरेः सम्यग्—इति वि० ।

दुमर्हसि । त्वञ्च “गोवित्” उदकस्य स्तुतेर्वा लब्धा वेदिता
वा* ॥ २ ॥

अथ द्वितीये सूक्ते तृतीया ।

३ १ १ ३ १ १ १ १ १
गोत्रभिदङ्गोविदंवज्रवाज्ज

१ ३ ३ १ १ ३ १ १ १ १
अज्यन्तमजमप्रमृणन्तमोजसा ।

३ १ १ १ १ १ १ १ १
इमं सजाता अनुवीरयध्व

१ १ १ १ १ १ १ १ १
मिन्द्रं सखायो अनुसंभध्वम् ॥ ३ १ ॥ २

[अप्रतिरथः, त्रिष्टुप्, इन्द्रः ।] “गोत्रभिदं” [गा उदकानि त्रायन्त
इति गोत्रा मेघाः ; यद्वा, गोभूमेः तां त्रायन्तइति] गोत्राः
पर्वताः, तेषां भेत्तारम्* “गोविदम्” उदकस्य लब्धारं, “वज्रवाहुं”
वज्र-हस्तं [“प्रहरणार्थेभ्यः (२, २, ३७ वा०)]—इति सप्तम्याः पर-
निपातः], “जयन्त” जयन-शीलम्, “अजम” गमन-शीलं शत्रु-
बलम् “ओजसा” बलेन जयन्तं [यद्वा, ‘अजम्’ आजिं ‘जयन्तं’
‘ओजसा’ बलेन] “प्रमृणन्तं शत्रून् अभिवन्तम् । ईदृशं महा-

* ‘गोवित्’—रश्मिवान् । अथवा उदकवान् । अथवा * * * । अथवा माषो
यस्य विश्वको स गोवित् । अथवा विदं ज्ञाने (अदा० प०)—इत्यस्यैतद्रूपम्—इति वि० ।

† अ० वे० ८, ५, २४, ६ = अ० वे० १०, १८ ।

‡ ‘गोविदं’—शत्रूणां भेत्तारं—इति वि० ।

मुभाषम् इन्द्रम् हे “सजाताः” सहोत्पन्ना योद्धारो यूयम् “अनु-
वीरयध्वम्” एनमग्रतः कृत्वा ‘अनु’ पश्चाद् ‘वीरयध्वं’
वीरकर्म युद्धं कुरुध्वम् [वीर शूर विक्रान्तो, वीर-शब्दात् “तत्
करोति तदाचष्टे (सि० कौ० ति० चु०)”—इति णिच्] । हे
“सखायः” परस्परं सखिभूता यूयम् “इमम् इन्द्रम्” “संरभ-
माणम्” अनुसंरभहम् ॥ ३ ॥ २

अथ तृतीये सूक्ते प्रथमा ।

३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
अभिगोत्राणिसहसागाहमानो

३ १ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
दयोवीरःशतमन्युरिन्द्रः ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १
दुश्चरवनःपृतनाघाडयुधो

२ ३ १ २ ३ १ २ ३
ऽहसाक्र० सेना अवतुप्रयुत्सु ॥ १ * ॥

[अप्रतिरथ त्रिष्टुप् इन्द्रः ।] अयम् “इन्द्रः” “गोत्राणि”
अभाणि मेघान् “सहसा” बलेन “अभि गाहमानः” प्रविशन्,
“अदयः” निर्दयः, “वीरः” विक्रान्तः, “शतमन्युः” बहु-युद्धः बहु-
क्रोधी वा, “दुश्चरवनः” अन्यैरच्याव्यः, “पृतनाघाट्” शत्रु-सेना-
नामभि-भविता [“छन्दसि सहः (३, २, ६३)”—इति ण्विः,
“सहः साकः सः (८, ३, ५६)”—इति मूर्ध्न्यादेशः], “अयुध्यः”

सम्पन्नर्तुमशक्यः [युध सम्पन्नहारे, छान्दसः कथप् (३, १, ८५)] ।
 ईदृगिन्द्रः अस्माकं सेना “युत्सु” सङ्ग्रामेषु “प्रावतु” प्रकर्षेण *
 रचतु ॥ १ ॥

अथ तृतीये सूक्ते द्वितीया ।

१ १   १ २ ७   १ १ ३
 इन्द्रासास्नेताबृहस्पति

१ २   १ २ ३ १ २ ३ १ १
 दक्षिणायज्ञः पुरएतुसोमः ।

३   १ १   ३ १ २
 देवसेनानामभिभञ्जतीनां

३ २   ३ १ २ १ १ २
 जयन्तीनाममरुतोयन्त्वग्रम् ॥ २ * ॥

[अप्रतिरथः, त्रिष्टुप्, इन्द्रः ।] “आसाम्” अस्मात्सहायार्थमागतानां
 देवसेनानाम् अग्रम् “इन्द्रः” “नेता” नायकः अस्तु । तथा तस्य
 “बृहस्पतिः” “पुरएतु” एवं “दक्षिणा यज्ञः सोमः” च पुर
 एत्विति प्रत्येकं सम्बन्धः । तथा “देवसेनानाम्” “अभिभञ्जती-
 नाम्” अस्मादमित्राणामभिमुख्येन मर्हयन्तीनां “भजन्तीनां”
 [“ङाच्छन्दसि (६, १, १७८)” — इति नाम उदात्तत्वम्]
 “जयन्तीनाम्” — इत्यत्र बहुल वचनात् भवति । तासाम् “अग्रम्”
 “मरुतः” “यन्तु” गच्छन्तु ॥ २ ॥

अथ तृतीय सूक्ते तृतीया ।

१ २ ३ २ ३ १ १ ३ १ २ .

इन्द्रस्यवृष्णोवरुणस्यराज्ञ

१ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १

आदित्यानामरुतांशर्षुः उग्रम् ।

१ १ २ .

३ १ ३

महामनसाम्भुवनच्यवाना

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ .

द्वीपोदेवानाञ्जयतामुदस्थात् ॥ ३ * ॥ ३

[अप्रतिरथस्त्रिष्टुबिन्द्रः ।] “वृष्णः” वर्षिकस्य “इन्द्रस्य” “राज्ञः”
वरुणस्य”, “आदित्यानां” “मरुतां” च “उग्रम्” उद्गूर्णं
“शर्षुः” बलम् अस्माकं भवत्विति शेषः । किञ्च “महामन-
साम्” उदार-मनसां “भुवनच्यवानां” भुवनानां व्यावयितृणां
“देवानां” “घोषः” जय-शब्दः “उदस्थात्” उत्तिष्ठति* [अनूर्ध्व-
कर्मत्वादात्मनेपदाभावः (१, ३, २४)] ॥ ३ ॥ (३)

* ऋ० वे० ८, ४, १३, ३ = य० वे० १७, ४१ ।

† “वृष्णः” कृषि-वर्षितु-विन्द्रस्य राज्ञो वरुणस्यादित्यानां द्वादशानां मरुतां चैषां
देवानामुपसृष्टं शर्षुः बलं गजतुङ्गरथपत्न्यात्मकसैन्यं घोषो जितं जितमिति
शब्दश्च उदस्थात् उत्थितः । जितं जितमिति वदद्दिन्द्रादिभ्यमुत्थितमित्यर्थः ।
कीदृशानां देवानां महामनसां महानो येषां ते महामनसस्तेषाम् युद्धे स्थिरचिन्ता-
नाम् । तथा भुवनच्यवानां भुवनं लोकं व्यावयन्ति ते भुवनच्यवास्तेषां भुवदच्यवानस-
र्थानाम् । जयतां विजयमानानाम् ।”—इति सङ्गीधर-कृत-व्याख्यानम् ।

अथ चतुर्थ-सूक्ते प्रथमा ।

१२   ३ १ २ ३ १२
उद्धर्षयमघवन्नायुधान्यत्

१२   ३ २ ३ १ २
सत्वनाम्नामकानाम्नांसि ।

१२   ३ २ १ १ २ १२
उद्धृत्रहन्वाजिनांवाजिनान्य्

१२ ३ १ २   ३ १ २
द्रथानाञ्जयतांयन्तुघोषाः ॥ १ * ॥

[अप्रतिरथस्त्रिष्टुब्धिः ।] हे “मघवन्” इन्द्र ! अस्मदीयानि “आयुधानि” “उद्धर्षय” उत्कृष्टं हर्षय प्रहरणेषूद्युक्तानि भवन्तीत्यर्थः । “मामकानां” मदीयानां “सत्वनां” प्राणिनां सैनिकानां “मनांसि” च उद्धर्षय । हे “उद्धृत्रहन्” इन्द्र ! “वाजिनाम्” अश्वानां “वाजिनानि” वेगाः “उद्यन्तु” । तथा “जयतां रथानां” “घोषाः” “उत्” यन्तु ॥ १ ॥

* ऋ० वे० ८, ५, २२, ४ = ध० वे० १७, ४२ ।

† “हे मघवन्मघविन्द्र आयुधानि उद्धर्षय उद्धर्षयिषु कुर्व मासकानां मदीयानां सत्वनां प्राणिनां मनांसि च उद्धर्षय हर्षयुक्तानि कुर्व । हे उद्धृत्रहन् वैरिघातिन् वाजिनासश्वानां वाजिनानि श्वौघममनानि उद्धर्षय उत्कृष्टानि कुर्व । किञ्च जयतां विजयमानानां रथानां घोषाः शब्दा उद्यन्तु उद्धृत्रहन् रथाः सशब्दाः प्रसरन्तु ।” — इति म० ऋ० आ० ।

अथ चतुर्थे सूक्ते द्वितीया ।

३ २ ३ २ ३ १ १ ३ २
अस्माकमिन्द्रःसमृतेषु ध्वजे

३ २ ३ १ २ २ २ १ २
अस्माकंयादृषवस्ताजयन्तु ।

३ १ २ ३ १ २ २ २ ३ १
अस्माकंवीराउत्तरेभवन्त्वस्मात्

२ ३ १ २
उदेवाअवताह्वेषु ॥ २ * ॥

[अप्रतिरथस्त्रिष्टुबिन्द्रः ।] “अस्माकं” सम्बन्धेनैव “समृतेषु” पर-सेनां सम्प्राप्तेषु “ध्वजेषु” ध्वजवत्सु सैनिकेषु “इन्द्रः” अविता भवतु । तथा “अस्माकं” “या इषवः” सन्ति “ताः” एव “जयन्तु” न शत्रूणाम् । तथा “अस्माकं” “वीराः” भटाः “उत्तरे” उत्तरि “भवन्तु” । हे “देवाः !” “अस्मात्” अस्मानेव अवत” रक्षतां “ह्वेषु” सङ्ग्रामेषु ॥ २ ॥

* ऋ० वे० ८, ४, १३, ५=थ० वे० १७, ४३ ।

† “दीषादटि समानपादे (८, ३, ६)” —इति, “आतोऽठित्यम् (८, ३, ६)” —इति सूत्राभ्यां रूपम् ।

‡ “ध्वजेषु समृतेषु ऋगतौ सङ्गतेषु शत्रुध्वजैः संयुक्तेषु सत्सु इन्द्रः अस्माकं रक्षिता भवन्निति शेषं दातोम प्रःतं या इषवोऽस्रदीपैः प्रयुक्तास्ता जयन्तु परसेन्यानि व्रन्तु । अस्माकं ये वीराः शूरास्तै उत्तरे परकीय-भटेभ्य उत्कृष्टा भवन्तु उ अपि च हे देवा । ह्वेषु अस्मान्ययमवत रक्षत अन्येषामपि दृश्यन्तु इति दीर्घः ।” इति म० छ० व्या० ।

अथ चतुर्थे सूक्ते तृतीया ।

३ १२ २२ १ १२
असौ या सेनामरुतः परेषा

३ १ ३ ३ १ २ ३ १ २
मभ्येति नञ् ओजसा स्पृध्माना ।

१ ३ २ ३ १ २ ३ ३
ताङ्गूह ततमसापव्रतेन

२ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ २
यथैतेषामन्यो अन्यन्नजानात् ॥ ३ * ॥ ४

[अप्रतिरथस्त्रिष्टुप्मरुतः ।] “असौ या सेनाः” हे “मरुतः !”
“परेषां शत्रूणाम्” “अभ्येति” अभिमुखा एति “नः” अस्मान्
प्रति “ओजसा” बलेन “स्पृध्माना”, “तां” सेनां “गूहत”
व्याघ्रत “तमसा” “अपव्रतेन” [व्रतमिति कर्मनाम (निघ०
२, १, ७)] अपगत-कर्मणा [येन तमसा] व्याप्ता नश्यन्ति
कर्माणि तदपव्रतं तमः, तेनापव्रतेन तमसा तथा गूहत “यथा
एतेषां” योडा “अन्योन्यं न जानात्” परस्परं न जानाती-
त्यर्थः ॥ ३ ॥ ४

* ऋ० वे० ८, ५, २३, ८ = य० वे० १७, ४७ ।

† ‘मरुदेतस्या विष्टुप्’ हे मरुतो या प्रसिद्धा असौ परेषां शत्रूणां सेना नोऽस्मानभि
या एति अभ्यागच्छति । कौटुशी ओजसा बलेन स्पृध्माना स्पर्धां कुर्वाणा तां सेनां
तमसा अन्वकारेण यूयं गूहत संवृतां कुरुत । तथा गूहत यथा असौ सैनिका अन्यो-
ऽयं न जानन् परस्परं न जानीयुतथा गूह्यम् । कौटुशेन तमसा अपव्रतेन अपगतं
व्रतं कर्म यस्मात्तेन येन व्याप्तानां कर्म नश्यति तादृशेन तमसा गूहतेत्यर्थः ।—इति
म० छ० ब्रा० ।

अथ पञ्चमे सूक्ते प्रथमा ।

३ १ २ २ १ २   ३ १ २   ३ १ २   १ १ २
अमीषाञ्चित्तम्प्रतिलोभयन्ती गृहाणाङ्गान्यघेपरेहि ।

३ २ उ   ३ १ २   ३ १ र   २ र
अभिप्रेक्षिनिर्द्वन्द्वद्वत्सुशोकै

३ २   ३ २   ३ १ २
रन्ध्रेनामित्रास्तमसासचन्ताम् ॥ १ * ॥

[अप्रतिरथस्त्रिष्टुब्बायुः ।] हे “अध्वे” पापाभिमानि देवते ! “अमीषा” योद्धृणां “चित्तं” “प्रतिलोभयन्ती” विमोहयन्ती सती “अङ्गानि” तेषामवयवान् शरादिकान् “गृहाण” स्वीकुरु । ते “अमित्राः” अस्रच्छत्रवः “अन्धेन तमसा” “सचन्तां” सङ्गच्छन्ताम् ॥ १ ॥

* ऋ० वे० ८, ५, २३, ६ = य० वे० १७, ४४ ।

† “अथा यदेनया विद्वोऽपवीयते व्याधिर्वा भयं वा”—इति निरु० नै० ६, १२ ।

‡ अथाह यास्तुः—अमीषां चित्तानि प्रज्ञानानि प्रतिलोभयमाना गृहाणाङ्गान्यघे परेष्ट्यभिप्रेक्षि निर्द्वन्द्वेषां द्वन्द्वानि शोकैरन्ध्रेनामित्रास्तमसा संसेवन्ताम्—इति (निरु० दे० ३, ३२) ।

“अपु देवता सा व्याधिर्भयं वा यस्मादेतया विद्वोऽपवीयते तस्मादप्रा अपपूर्वा-
द्वातेरन्तर्भूतण्यथात् अन्ये ध्वपि दृश्यत इति उपत्ययः अपशब्दान्याकारलोपश्चादसः
तद्गुहाप् अपवाति अपगमयति सुखं प्राणार्थं त्यथा । ऐन्द्रोऽभिरूपा द्वादश भव-
न्तीति (८, २, ३, ६) अतैरियमपोन्द्रसेनासम्बन्धिनौ । हे अपु अमीषां शत्रूणां
चित्तं चित्तानि प्रतिलोभयन्ती मोहयन्ती अङ्गानि शत्रुगाद्याणि गृह्णाना ततः परेहि
अङ्गान्यादाय शरागच्छ पुनः पुनः रिपून् गृह्णीतु मभि शत्रु सङ्गं त्रेहि प्रगच्छ तेषां
द्वत्सु द्वन्द्वानि शोकैर्धनपुत्रमाशादिनिमित्तैर्निर्द्वन्द्व विभक्तव्यत्ययः । किञ्च अमित्राः
शत्रवोऽन्धेन तमसा गाढाः अकारेण सचन्तां सङ्गच्छन्तां यच्च सम्बन्धे लोड् ।”—इति
म० छ० व्या० ।

अथ पञ्चम-सुक्ते द्वितीया ।

१ २ १ १ २ १ २ १ २

प्रेताजयतानरइन्द्रोवःशर्मयच्छतु ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

उग्रावःसन्तुवाह्वीनाधृध्यायथासथ ॥ २ * ॥

[अप्रतिरथोऽनुष्टुबिन्दो मरुतो वा ।] हे “नरः” नेतारः ! सङ्ग्रामस्य निर्वोढारी योद्धारः ! “प्रेत” प्रकर्षेण गच्छत । गत्वा च “जयत” तान् प्रतिभटान् [तिङ्-परत्वात् ‘तिङ् तिङ्: (८, १, २८)”—इति निघाताभावः “वः” युष्माकम् “इन्द्रः” “शर्म” सुखं “यच्छतु” प्रयच्छतु “वः” बाहवः “उग्राः” उद्गूण-बलाः “सन्तु” भवन्तु । “अनाधृथाः” अन्यै रनभिभाव्याः “यथा” यूयम् “असथ” भविष्यथ तथा उग्राः सन्तु वो बाहवः ॥ २ ॥

* ऋ० वे० ८, ५, १३, ७ = य० वे० १७, ४६ ।

† “योद्धदेवत्यानुष्टुप् योद्धन् क्षौमि । हे नरोऽस्मदीया योद्धारो यन् मेत परसैन्यं प्रति प्रकर्षेण गच्छत ततो जयत विजयं प्राप्तुं ह्यवोऽतस्तिङ् इति । प्रेतैत्यत्र दीर्घः अन्येषामपि दृश्यतऽस्मि जयतेत्यत्र दीर्घः । इन्द्रो वो युष्माभ्यं शर्म जयोत्यं सुखं यच्छतु ददातु दाण दाने प्राप्तेत्यादिना यच्छादेशः । किञ्च यथा यूयमनाधृथा असथ केनाप्यतिरस्कार्या भवथ । तथा वो युष्माकं बाहवो भुजदण्डा उग्रा उद्गूणाधृथा सन्तु । असथेत्यत्र स्तेडोऽडाठाविति चण्डायमः ।”—इति म० छ० व्या० ।

अथ पञ्चम-सूक्ते तृतीया ।

१२ ३ १२ ३ १ १ ३ १ २

अवच्छष्टापरापतशरव्ये ब्रह्मसंश्रिते ।

१३ २ ३ १ २ ३ २ ७ ३ २ ३ १ २

गच्छामित्रान्प्रपद्यस्व मामीषाङ्गुचनोच्छिषः ॥ ३ * ॥ ५

[अप्रतिरथऋषिः पायुर्वी भारद्वाजः अनुष्टुप् छन्दः इषु-
दैवता ।] “ब्रह्मसंश्रिते” मन्त्रेण तीक्ष्णोक्तते हे “शरव्ये” हिंसा-
कुशले ! इषी ! त्वम् “अवच्छष्टा” क्षिता “परा पत” परागच्छ ।
इतो देहात् गत्वा च “अमित्रान्” हिंसकान् “प्रपद्यस्व” प्राप्नुहि
च । “अमीषाम्” अमित्राणां मध्ये “कञ्चन” कश्चिदपि
“मा उच्छिषः” अवशिष्टं मा कुरु ॥ ३ ॥ ५

अथ षष्ठे सूक्ते प्रथमा ।

३ १ २ ३ १ २ २ २ ३

कङ्काः सुपर्णा अनुयन्त्वेनान्

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

गृध्राणामन्नमसावस्तु मेना ।

* ऋ० षे० ५, १, २२, १ = य० षे० १७, ४५ ।

† “अवच्छष्टा” इत्युच्यते विनियोगः कात्यायनेनीत्तः । इषुभिषु देवत्यानुष्टुप् ।
हिंसिका शरमयो हेति; शरव्या ब्रह्मणा मन्त्रेण संश्रिता तीक्ष्णोक्तता ब्रह्मसंश्रिता
तादृशि हे शरव्ये त्वमवच्छष्टाङ्गामिभुङ्क्ता सती परापत सद्यसा परसैन्ये पतिता भव ।
पतित्वां कामित्रान् शत्रून् गच्छ प्राप्नुहि प्राप्य च प्रपद्यस्व शत्रुशरीरेषु प्रविश प्रविश्य
आमीषां शत्रूणां मध्ये कं चन पुनर्यं मा उच्छिषः अवशिष्टं मा कुरु सर्वानपि जहो-
त्यर्थः शिष्लु विषयेषु पुषादोत्यादिना क्षुरङ्गः—इति म० छ० व्या० ।

१ १   ३ १ १ २ ३
मैषाम्मोच्यघहारश्चनेन्द्र

१ १   ३ १ १ १ २
वयां स्येनाननु संयन्तु सर्वान् ॥ १ * ॥

[अप्रतिरथऋषिः पायुर्वा भारद्वाजः, त्रिष्टुप् छन्दः, इन्द्रो देवता ।] “कङ्काः” नाम पक्षिणः क्रव्यादाः “सुपर्णाः” शोभन-पतनाः “अनु यन्तु” “एतान्” शत्रून् । “गृध्राणाम् अत्र” पक्षिणां भक्षभूता “असं” “अस्तु” सेना । “मा एषां मोचि” एतेषां मा कथित् मुच्यताम् । “अघहारश्चनेन्द्र” हे इन्द्र ! योऽपि नितरां पापीयान् अतिप्रत्यवरः सोऽपि न मुच्यतां मृत्योः । “वयां स्येनान्” वयांसि पक्षिरूपाणि क्रव्यादादीनि “अनु संयन्तु सर्वान्” अनु पथात् यन्तु सर्वान् शत्रून् ॥ १ ॥

अथ षष्ठे द्वितीया ।

३   १ २   ३ १   ३   ३ १ ३ २
अमित्रसेनामघवन्नस्माच्छत्रुयतीमभि ।

३ १ २   २ २   ३ १ २   ३ १ २
उभौतामिन्द्रवृत्रहन्निश्चदहतमप्रति ॥ २ † ॥

[अप्रतिरथऋषिः अग्निर्वा, अनुष्टुप् छन्दः, इन्द्राग्नीदेवते ।] “अमित्रसेना” हे “मघवन् !” “अस्मान्” “शत्रुयतीमभि”

* नेयमन्यत्र श्रूयते ।

† अस्माक्यन्यत्र न श्रूयते ।

२१अ० १ख० ६सू० ३] उत्तरार्चिकः ।

३६८

शत्रुभिः परिवारिताम् “उभौ” “तां” सेनां हे “इन्द्र !”
“वृत्रहन् !” त्वच्च “अग्निश्च” “प्रति दहतम्” भस्मीकुरुत-
मित्यर्थः ॥ २ ॥

अथ षष्ठे सूक्ते तृतीया ।

१ २१ २ ११ २ ३ १ २ ३ १ १ •
यत्रवाणाःसम्पतन्तिकुमाराविशिखाइव ।

१ २३ १ २ २ २ १ २ ३ १ २
तत्रनोब्रह्मणस्पतिरदितिःशर्मयच्छतु ।

३ २ ३ १ २
विश्वाद्वाशर्मयच्छतु ॥ ३ * ॥ ६

[अप्रतिरथच्छविः पायुर्भारद्वाजः, पङ्क्तिच्छन्दः, ब्रह्मण-
स्पतिरदितिश्च देवता ।] “यत्र” सङ्ग्रामे “कुमारा विशिखा
इव” सुण्डिता इव] “वाणाः सम्पतन्ति” । “तत्र” “नः”
अस्मभ्यं “ब्रह्मणस्पतिः” “शर्म” सुखं “विश्वाद्वा” सर्वदा
“यच्छतु” । “अदितिः” च सर्वदा “शर्म यच्छतु” । द्विरक्षि-
रादरार्था ॥ ३ ॥ ६

* सू० वे० ५, १, २१, २ = य० वे० १७, ४८ ।

† “इन्द्रो बृहस्पतिरदिति देवत्या पङ्क्तिरष्टाक्षरपञ्चपादा । यत्र यस्मिन् युद्धं वाणाः
शत्रुप्रयुक्ताः सन्त्यन्ति इतस्तेष्व सन्भूय प्रतन्ति । तत्र दृष्टान्तः कुमारा विशिखा
इव विगता शिखा येषां ते विशिखाः शिखारहिता सुण्डितमुपडा विकीर्णकवचा वा
अतिवासाश्चपलाः सन्तो यथा इतस्ततो गच्छन्ति तद्वत् । तत् तत्र युद्धे इन्द्रो नोऽस्मभ्यं
शर्म विजयोत्थं सुखं यच्छतु ददातु । कीदृश इन्द्रो बृहस्पतिः बृहतां मन्त्राणां

अथ सप्तमे सूक्ते प्रथमा ।

१७ ३ १८ १८ १ २ १२ ११ १

विरक्षोविमृधोजहि विवृत्रस्यहनूज ।

२ ११ २ ३ १ २ ३ १ १

विमन्युमिन्द्रवृत्रहन्मित्रस्याभिदासतः ॥ १ * ॥

[अप्रतिरथ ऋषिः शासो भारद्वाजो वा, अनुष्टुप् छन्दः, इन्द्रो देवता ।] हे “इन्द्र !” “रक्षः” राक्षसजातं “विजहि” विनाशय । “मृधः” सङ्ग्राम-कारिणः शत्रूँष “वि” जहि । “वृत्रस्य” आवरकस्यासुरस्य “हनू” कपोल प्राप्नो “विरज” विशेषेण भग्नो कुरु । हे “वृत्रहन् इन्द्र !” “अभि दासतः” अस्मानुपपन्नपयतः “अमित्रस्य” शत्रोः “विमन्युं” क्रोधमपि विनाशय ॥ १ ॥

अथ सप्तमे सूक्ते द्वितीया ।

१२ ३ १२ ३ १ २ ३ २

विनइन्द्रमृधोजहिनीचायच्छपृतन्यतः ।

२ ३ १ २ ३ १ २ १२ ३ १ २

योअस्माअभिदासत्वधरङ्गमयातमः ॥ २ † ॥

प्रतिः पाशुकः विजयोचितसन्तन्नः । अदितिः नास्ति दितिः अप्यनं यस्य अचक्षित-
शक्तिः । विश्वाद्या विश्वांसर्वान् शत्रूनां समन्तादन्तोति विश्वासां सर्वं यच्छतु
इति पुनरुक्तिरादराय्या । यद्वा तम इन्द्रः वृत्रस्यतिरिन्द्रगुरुः अदितिरिन्द्रमाता च
विश्वाद्या सर्वाण्यहानि सर्वदा शर्म यच्छतु विश्वानि च तान्यहानि च विश्वाद्या विभक्ते
राकारः अत्यन्तसंयोगे द्वितीया ।—इति म० क० व्या० ।

* ऋ० वे० ८, ८, १०, १ ।

† ऋ० वे० ८, ८, १०, ४ = य० वे० ८, ४४—१८, ७० ।

[अप्रतिरथकृषिः, अनुष्टुप् छन्दः, इन्द्रो देवता ।] हे “इन्द्र !”
 “नः” अस्माकं “मृधः” सङ्ग्राम-कारिणः शत्रून् “वि जहि”
 विनाशय । तथा “पृतन्यतः” पृतनाः सेनाप्राक्तनइच्छतः
 युयुस्मानानपि “नीचा यच्छ” नीचो नमवाङ्मुखं यच्छ गमय ।
 “यः” शत्रुः “अस्मान्” “अभि दासति” अत्रितः उपचपयति,
 तम् “अधरं” निक्षष्ट “तमः” अन्यस्मिन् मरणलक्षणं “गमय”
 प्रापय ॥ २ ॥

अथ समम-सूक्ते तृतीया ।

१९ १ १२ २४ ३१ १

इन्द्रस्यवाङ्मयविरोयुवाना

३ १ २ ० १ २ २ २

वनाधृष्यीसुप्रतीकावसङ्घी ।

● “का० (१३, २, १०) यच्च गृह्णाति वि न इन्द्र वाचस्यति विश्वकर्माश्रिति वेति ।
 गवासयनस्योपान्थे सङ्घाततेऽहनि प्राजापत्यपशूपास्तभादूर्ध्वमैन्द्रपक्षपक्षे सन्तवयम् ।
 तजायः । इन्द्रदेवत्यानुष्टुप् शासदृष्टा । हे इन्द्र नोऽस्माकं मृधः शत्रून् संपासान्ना
 विजहि विशेषेण नाशय । किं च पृतन्यतः नीचा यच्छ पृतनां संपासं सेनां वा
 इच्छन्ति ते पृतन्यतीति पृतन्यन्तान् सुप आत्मनः क्वजिति । पृतनाशब्दान्
 क्वचि प्रत्यये कश्चिद्वरपृतनस्यऽर्चि लोप इति ठिञोपे शतृप्रत्यये च रूपम्
 पृतन्यतः सेनामिच्छतः शत्रून् नीचान्यभूतान्यच्छ निगृह्णाति युद्धादुपगतान् कुर्वित्यर्थः ।
 किं च पश्चात् शोऽस्मानभिदासति इत्युपचये उपचयति तं शत्रुमधरं निक्षष्ट तम्
 नरकं गमय प्रापय संवितायां दौर्घ्यः । हे पक्ष लघुपक्षेन गृह्णोऽसि विमिष्टो मृतो
 संपासो यस्मात्तस्मै विमृषे विशिष्टसंपासवते इन्द्राय त्वां गृह्णामि । सादयति एव तच्च
 योनिः विमृष्यति विशिष्टायेन्द्राय त्वां सादयामि ।

१ १ ३ १ १ २ ३
तौयुञ्जीतप्रथमौयोगआगते

१ १ ३ १ २ २ २ ३ ३ ३
याभ्याञ्जितमसुराणां सद्योमहत् ॥ ३ * ॥ ७

[अप्रतिरथ ऋषिः, इन्द्रो देवता, विराट् जगतीच्छन्दः] “इन्द्रस्य बाह्व” “स्थविरो” स्थिररूपौ [अथवा स्थविरो स्थूलौ] “युवानौ” जरया न असितौ, “अनाष्ट्यौ” न केनचिद्धते, “सुप्रतीकौ” स्वाकृती इस्ति-कराकारौ, “असह्यौ” न कश्चित् सोढुं शक्नौ, “तौ युञ्जीत, प्रथमे योगे आगते” योगे सङ्गामे यत्र नियुज्यन्ते बाह्वः, “याभ्यां” “जितम्” “असुराणां” स्वभूतं “सहः” बलं “महत्” ॥ ३ ॥ ७

अथाष्टमे सूक्ते प्रथमा ।

१ १ ३ १ २
समर्माणितेवर्माणाच्छादयामि

३ २ ३ २ ३ २ ३ १ १
सोमस्त्वाराजामृतनानुवस्ताम् ।

३ १ २ २ २ ३ १ २
उरोर्वरीयोवरूपस्तीक्ष्णोतु

१ २ ३ १ २ ३ १ २
जयन्तन्वानुदेवामदन्तु ॥ १ † ॥

* ज्ञान्यदेवं दृश्यते ।

† सू० व० ५, १, २१, ३ = सू० व० १७, ५८ ।

[अप्रतिरथऋषिः, पायुर्वा भारद्वाजः, वृष्टुप् छन्दः, सोमो देवता वरुणश्च देवता ।] हे राजन् ! “ते” त्वदीयानि “मर्माणि” [येषु स्थानेषु विद्मः सद्यो म्रियन्ते, तानि मर्माणि] “वर्मणां” कवचेन छादयामि “सोमः राजा” “त्वा” त्वाम् “अनु” छादनानन्तरम् “अमृतेन” “वस्त्राम्” आच्छादयन्तु । “वरुणः” अपि “ते” तुभ्यं “उरोर्वरीयः” उरु-तुल्यं सुखं “कृणोतु” करोतु । “जयन्त” “त्वा” त्वां “देवाः” सर्वेऽपि “अनु मदन्तु” अनुह्वयन्तु * ॥ १ ॥

अथाष्टमे सूक्ते द्वितीया ।

३ १ १

३ १ १

अन्धा अमित्रा भवता शोषा णो ह्य इव ।

८

१ २

३ १ २

३ १ २

३ १ २

तेषां वो अग्निनुन्नानामिन्द्रो ह्वन्तु वरं वरम् ॥ १ ॥

* “का० (१३, ३, १०) मर्माणि तऽइति कवचं प्रयच्छति । महाव्रते यागेऽध्वर्युः कविषाश्च सन्नाहं परिधानाय प्रयच्छतीत्यर्थः । सोमवरुणदेवदेवत्या वृष्टुप् । हेऽथ अमान ते तव मर्माणि जीवस्थानानि वर्मणा कवचेनाहं छादयामि आवृणोमि । राजा विप्रादीनामधिपः सोमोऽमृतेन नास्ति मृतं मरणं येन तेन मरणनिवारकेणानेन वर्मणा त्वा त्वामनुवस्त्रामन्नाच्छादयतु वस आच्छादनेऽदादिः छोट् । तथा वरुणः ते तव वर्मं उरोः पृथोरधि वरीयः उरुतरं प्रथीयः कृणोतु करोतु अत्यन्तमुर वरीयः इत्यहनि प्रस्यस्येत्यादिना उरोर्वरादेशः । किं च देवाः जयन्तं विजयं प्राप्नुवन्तः त्वा त्वामनु-मदन्तु अनुकूला भूत्वा ह्वयन्तु उत्साहयन्तु वा ।”—इति म० छ० व्या० ।

† छ० व० ८, ५, १३, ८ ।

[अप्रतिरथऋषिः, अनुष्टुप् छन्दः, चन्द्रो देवताः] हे “अमित्राः”
 शत्रवः ! यूयम् “अन्धाभवत” । कौटुया अन्धाः ? “अशी-
 र्षाणः अहय इव” यथा सर्पाः शीर्षच्छिन्ना, अकिञ्चित्कराः *
 भवन्ति तथा भवत । “तेषां” “वः” “अग्निनुवानाम्”
 अग्नि-दग्धानां शत्रूणाम् “इन्द्रः हन्तु वरं वरम्” यो यो
 वरिष्ठस्तं तं हन्तु नाशयन्तु ॥ २ ॥

अथाष्टमे सूक्ते तृतीया ।

१ २ १ २ ३ २ ३ १ २ १ २
 योनःसोरणोऽयश्चनिष्टोजिघांसति ।

१ १ २ १ २ १ २ ३ २ ३
 देवास्तस्सर्वधूर्वन्तु ब्रह्मवर्मा

१ २ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ २ २
 ममान्तरश्शर्मवर्म्मममान्तरम् ॥ ३ ॥ ८

[अप्रतिरथऋषिः पङ्क्तिच्छन्दः, विश्वेदेवा देवताः] “यः”
 “सः” ज्ञातिः “अरणः” अरममाणः, “यश्च” “निघ्नः”
 तिरोभूतः दूरेस्थितः “नः” अस्मान् “जिघांसति” हन्तुमिच्छति
 “तं” “देवाः सर्वे” “धूर्वन्तु” हिंसन्तु । “ब्रह्म” मन्त्रः “मम
 अन्तरम्” शराणां निवारकं “वर्म” विद्यते “शर्मवर्म” सन्नहन-
 भूतः “मम अन्तरम्” अस्तु ॥ ३ ॥ ८

* “शीर्षाणां अहय” — इति वि० ।

† ‘सोरण’ — इति ऋ०-पाठः ।

‡ ऋ० वे० ४, १, २९, ४ ।

अथ नवमे सूक्ते प्रथमा ।

११७ ३ १ १३१ २ ३ १

मृगोनभीमःकुचरोगिरिष्ठाः

१३२३१ २ ३ १ २

परावतआजगन्या*परस्याः ।

३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १

खकसंशायपविमिन्द्रतिग्मं

२२ ३ १२ २२

विशत्रून्ताडिविमृधोनुदस्व ॥ १ ॥

[अप्रतिरथच्छिः, ऐन्द्रावायवः, निष्टुप्छन्दः, इन्द्रो देवता ।

“कुचरः” कुक्षित-चरणः “गिरिष्ठाः” पर्वत-निवासो “मृगः न” सिंह इव । हे इन्द्र ! त्वं “भीमः” भयङ्करः असि । स त्वं “परस्याः” परावतः अतिशयेन दूरात् द्युलोकात् “आ जगन्य” आगच्छ [गमेच्छान्दसे लिटि (३, २, १०५) क्तादि-नियम-प्राप्त-स्येष्टः (७, २, १३) “उपदेशेऽल्वतः (७, ३, ६२)”—इति प्रति-षेधः । आगत्य च “सृक” सरण-शीलं “तिग्मं” तीक्ष्णं “पवि” वज्रं संशाय” सम्यक् तीक्ष्णीकृत्य “शत्रून्” अस्मदीयान् वैरिणः हे इन्द्र ! “ते” तव वज्रेण “वि ताडि” विशेषेण ताडयति नाशयतीत्यर्थः [तड् आघाते (चु० प०) अस्माकमात्ताक्तोऽटि

* “जगन्म्यात्”—इति अथ०-पाठः ।

† अ० वे० ८, ८, ३८, २ = य० वे० १८, ३१ = अथ० वे० ११, १३, १ ।

रूपमेतत् । तथा “मृधः” सङ्ग्रामीयुक्तान् युयुस्सून् अन्यानपि
“वि मुदस्” विशेषेण प्रेरयति रस्कुर्व* ॥ १ ॥

अथ नवमे सूक्ते द्वितीया ।

३ १ २ २ २

भद्रङ्कर्णभिः शृणुयाम देवा ।

३ १ २ ३ १ २

भद्रमश्वेमाक्षभिर्यजत्राः ।

* “अवेदं यास्कृतं व्याख्यानम्—“मृग इव भीमः कुचरो गिरिष्ठाः । मृगो माह्वं-
गंतिकर्मणो भीमो विभ्यत्यस्माद्धौघोऽप्येतस्मादेव । कुचर इति चरतिकर्म कुत्सित-
मथ चेद् देवताभिधानं कथं न चरतोति । गिरिष्ठा गिरिस्थाश्चो गिरिः पर्वतः समु-
द्रीणो भवति पर्ववान्पर्वतः पर्व पुनः पृणातेः प्रोणातवार्धमासपर्वं देवानस्मिन् प्रोण-
क्नोति तरप्रकृतौ तरत्युत्थिसामान्यान्मेघस्थाधौ मेघोऽपि गिरिरेतस्मादेव । तद्यानि
नामानि प्राधान्यस्तुतौनां देवतानां तद्देवतमित्याचक्षते तदुपरिष्ठाद् व्याख्यासामो
नैघण्टु कानि नैगमानोच ।”—इति निरु० नै० १, २० ।

† “अथ दृष्टा विष्टुप् से इन्द्र परस्माः परावतो दूरतराद्देशाजगन्व आगच्छ पराव-
च्छन्दी दूरवचनः परावतः दूरदेशादित्यर्थः लोट्थे लिट् । आगत्य च शत्रून्विनाडि
विशेषेण ताडय । मृधः संग्रामांश्च विमुदस् विशेषेण प्रेरय दूरीकुरु । किं काला
पर्वं वस्त्रं संग्राह्य तौक्ष्णोक्त्यर्थो तनूकरणे ल्यप् । कीदृशं पर्वं वस्त्रम् सरति
शत्रुशरीरे गच्छतीति सूक्तं तम् । तिम्रमुत्पाद्यवन्तम् “तिम्रं तेजतेरुत्पाद्यं कर्मण”-
इति (निरु० १०, ६) यास्कः । क-इव मृगो न मृग-इव यथा मृगः चिंचो दूरादेत्य
प्राणिनं वृत्तिः । कीदृशो भीमः भयङ्करः । कुचरः कुत्सितं चरति गच्छति कुचरः ।
गिरिष्ठाः गिरौ तिष्ठति गिरिष्ठाः पर्वताग्रयः । ताडयति हिंसाकर्मात्तस्य चोद्रे
इन्द्रस्युभयवैतार्धमातुकवे तेष्वो लोपः ऊभ्यल्भ्यो वेर्धिः टुलम् ताडि ।”—इति
सं० सू० १० ।

३ १ २ २ ३ १ २ ३ १ ३ क
स्थिरैरङ्गैस्तुष्टुवाग्ँसस्तनूभि

१ २ ३ १ २ २ १ २ २
व्यशेमच्चि*देवहितं यदायुः ॥ २ ॥

[अप्रतिरथ ऋषिः राहुगणो गौतमो वा, त्रिष्टुप् छन्दः, विश्वेदेवा देवताः ।] हे देवाः । दानादि-गुण-युक्ताः सर्वे देवाः “कर्णेभिः” अस्मदीयैः श्रोत्रैः “भद्रं” भजनीयं कल्याणं वचनं शृणुयाम युष्मात्-प्रसादात् श्रोतुं समर्थाः स्याम ; अस्माकं वाक्षिर्गं कदाचिदपि माभूत् । हे “यजत्राः” यागेषु चरु-पुरोडा-शादिभिः यष्टव्याः देवाः “अक्षभिः” अक्षिभिः आत्मीयैश्चक्षुभिः “भद्रं” शोभनं “पश्येम” द्रष्टुं समर्थाः स्याम ; अस्माकं दृष्टि-प्रतिष्ठातोऽपि माभूत् । “स्थिरैः” दृढैः “अङ्गैः” हस्तपादादिभिः अवयवैः “तनूभिः” शरीरैश्च युक्ता वयं “तुष्टुवांसः” युष्मांस्तुवन्तः “यदायुः” षोडशाधिक-शत-प्रमाणं विंशत्यधिक-शत-प्रमाणं वा “देवहितं” देवेन प्रजापतिना स्थापितं तत् “व्यशेमच्चि” प्राप्नुयाम [कर्णेभिः—बहुलच्छन्दसि (७, १, १०)”—इति भिसृष्टिभावः । अक्षभिः—“छन्दस्यपि दृश्यते (७, १, ७६)”—इत्यनङ् सचोदात्तः । यजत्रा—“अभि-नच्चि (उ० ३, १०५)”—इत्यादिना यजेरवन् प्रत्ययः । तुष्टुवांसः—ष्टुज् स्तुतौ (अ० १०

* “व्यशेम” —इति ऋ० पाठः ।

† ऋ० वे० १, ६, १६, २ = य० वे० २५, ११ ।

प०), लिटः कसुः (३, २, १०७), “ग्रपूर्वाः खयः (७, ४, ६१)
इति तकारः गिष्यते । अशेमहि—अशूव्याप्तौ (स्वा० आ०)✓
“लिङ्ग्याशिष्यङ् (३, १, ८६), यदितु तच्च परिगणनमन्य-व्यावृ-
त्यर्थं तदानीं लिङि व्यत्ययेन ग्रप् (३, १, ८५) । देवहितं
“तृतीयं कर्मणि (६, २, ४८)” —इति पूर्वपद-प्रकृतिस्वर-
त्वम्] ॥ २ ॥ /

अथ नवमे सूक्ते तृतीया ।

३ १ ३ १ २ ३ १ २   ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
स्वस्तिनइन्द्रेवृद्धश्रवाःस्वस्तिनःपूषाविश्ववेदाः ।

३ २ ३ १ ३ १ २   ३ १ ३ २ ३ १ २
स्वस्तिनस्तार्क्ष्यीं अरिष्टनेमिःस्वस्तिनोवृहस्पतिर्दधातु ।

३ १ ३ २ ३ १ २
स्वस्तिनोवृहस्पतिर्दधातु ॥ ३ * ॥ ८

[अप्रतिरथऋषिः राहुगणो गौतमो वा, स्वराट् ळष्टुप्
छन्दः, विश्वेदेवा देवताः ।] “वृद्धश्रवाः” [‘वृद्ध’ प्रभूतं ‘श्रवः’
श्रवणं स्तोत्रं हविलक्षणमश्रं वा यस्य तादृशः] “इन्द्रः” “नः”
अस्माकं [स्वस्त्यविनाश-नाम] “स्वस्ति” अविनाशं “दधातु”
विदधातु । “विश्ववेदाः” [विश्वानि वेत्तीति विश्ववेदाः यद्वा,
विश्वानि सर्ववेदांसि ज्ञानानि धनानि वा यस्य, तादृशः] “पूषा”
पोषको देवः “नः” अस्माकं “स्वस्ति” विदधातु । “अरिष्टनेमिः”

[नेमिरित्यायुधनाम (निघ० २, २०, २), अरिष्टो अहिंसितो नेमिर्यस्य ; यद्वा, रथ-चक्रस्य धारा नेमिः, यत् सम्बन्धिनो रथ-नेमिर्न हिंस्यते सोऽरिष्टनेमिः एवम्भूतः] “तार्क्ष्यः” तृक्षस्य पुत्रः गरुत्मान्* “नः” अस्माकं “स्वस्ति” अविनाशं विदधातु । तथा “बृहस्पतिः” बृहतां देवानां पतिः पालयिता, “नः” अस्माकं “स्वस्ति” “अविनाश” विदधातु† [बृहथवाः—बहुव्रीहौ पूर्वपदप्रकृतिस्रत्वम् (८, २, १) । विश्ववेदाः—विद ज्ञाने (अदा० प०), विदुल्ल लभे (तु० उ०), आभ्यामसुन्-प्रत्ययान्तो वेदस्-शब्दः, “बहुव्रीहौ विश्वं सञ्ज्ञायाम् (६, २, १०६)”—इति पूर्वपदान्तोदात्तत्वम् । तार्क्ष्यः—तृक्षस्यापत्यं “गर्गादिभ्यो यञ् (४, १, १०५), जित्वादाद्युदात्तत्वम् (६, १, १८७) । अरिष्ट-नेमिः—न रिष्टा अरिष्टा, अव्यय-दूर्वपद-प्रकृतिस्रत्वम् (८, २, २), अरिष्टा नेमिर्यस्य स तथोक्तः । बृहस्पतिः—“तद् बृहतोः कर-पत्योः (६, १, १५७ वा०)”—इति सुट्-तलोपो “उभे वनस्य-त्यादिषु (६, २, १४०)”—इति पूर्वोत्तर-पदयोर्युगपत् प्रकृतिस्रत्वम् ॥ ३ ॥ ८

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्यैकविंशस्याध्यायस्य

प्रथमः खण्डः ॥ १ ॥

* ‘तार्क्ष्यः—वायुः, स हि रथादीनां तारस्थिता’—इति वि० ।

† संहितायां स्वस्तिन इति द्विरुक्तिः समाप्ति-द्योतिका ।

वेदार्थस्य प्रकाशिन तमो ह्यहं निवारयन् ।

पुमर्थास्तुरो देयाद् विद्यातीर्थ-महेश्वरः ॥ २१ ॥

॥ इति नवमः प्रपाठकः ॥

इति श्रीमद्राजाधिराज-परमेश्वर-वैदिकमार्ग-प्रवर्त्तक-

श्रीवीर-बुक्क-भूपाल-साम्राज्य-धुरन्धरेण सायणा-

चार्य्येण विरचिते माधवीये सामवेदार्थप्रकाशे

उत्तराग्र्ये एकविंशोऽध्यायः

समाप्तः ॥ २१ ॥

॥ इत्युत्तरार्चिकः समाप्तः ॥

॥ ॐ नमः सामवेदाय ॥

॥ सामवेद संहिता ॥

तव

॥ उत्तरार्चिकसंहिता-परिशिष्टम् ॥

अथवा

॥ ऊह्यगानम् ॥

॥ हरिः ॐम् ॥

॥ दशरात्रपर्वेदानीम्पुवर्त्तते ॥

वसिष्ठःकुकुवृत्तरावृहतीन्द्रः ॥ रथन्तरम् ॥ (प्र) आभि

१ २ ३ १ २२ २ २ २
त्वाष्टुरनोनुमोवा । (उ) आदुग्धाइवधेनवईशानमस्यज

१ २ १ २ २ १ ४
गतः । सुवा २ ३ईशाम् । (प्र) आयिशानमा २ ३ यिन्द्रा

२ २ ५ ५ २ २ १
३ । (उ) ह्यस्थू २ ३ ४षा । ओवाई । हाऊवा [१] ॥ (प्र) ईशो

२ २ २ २ २ १
वा । (उ) नामिन्द्रसुस्थुषोनत्वावा ॥ अन्त्योदिवियः । नपा २

२ १ २ २ १ ४ १ २ २ ५
इर्यिवाः । नजातोना २ ३जा ३ । नायिष्या २ ३ ४ता । ओवाई ।

५ २ १ २ २ २ २
हाऊवा [२] ॥ (प्र) नजोवा । (उ) तोनजंनिष्यते अश्वायन्त्योमघवन्नि

१ २ १ २ १ ४ १ २
द्रवा२३जिनाः । गव्यन्नस्त्वा२३द्वा ३ । वामार ३ ४द्वा ।

१ ५ ५
ओवाइ । हाऊवा* [३] ॥ १ ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ८३ ४४ द्रष्टव्यम् । १

वसिष्ठःककुबुत्तरावृक्ष्यग्निः ॥ रथन्तरम् ॥ १५ आयि

२ २ १ २ २ २ २ २
नावोअग्निन्नमसोवा । ऊर्जीनपातमाऊवेप्रियञ्चेतिष्ठमर

१ २ १ २ १ ४ १
तिम् । सुवार३द्वाराम् । वायिश्चस्यदू२३ता३म् । आ

२ ५ ५ २ १
मार३४र्ताम् । ओवाइ । हाऊवा(१) ॥ विश्वोवा । स्या

२ २ २ २ १ २ १
दूतममृतं सयोजतेअरूपावि । श्वस्ता२३जसा । सादु

२ १ ४ १ २ २ १
द्रवा२ ३ त्स ३ । आहू२३४ता । ओवाइ । हाऊवा (२) ॥

२ १ २ २ २ १
सदोवा । द्रावत्सुवाऊतस्सुब्रह्मायज्ञस्सुशमी । वह् २३

२ १ २ २ १ ४ १ २ २ ५
नाम् । दायिव्राधो२३जा३ । ना२३४नाम् । ओवाइ ।

५
हाऊवा(३) ॥ २ ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० २३६ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । २

* जोतिषोमं पृष्टमिदं साम ।

† अतिरात्रे सन्धिस्त्रीवम् 'रमा' प्रत्युः 'इसाः'—इति सामचषम् ।

वसिष्ठः ककुबुत्तरावृहत्युषा ॥ रथन्तरम् ॥ प्रात्युव
 दर्शयितोवा । जच्छन्तौ दुद्धितादिवो अपोमक्षीवृणुते च ।
 क्षुषारश्तमाः । ज्योतिष्कणोश्ततीश् । हनारश्तरा । ओ
 वाङ् । ह्राजवा(१) ॥ ज्योतीवा । कार्णीतिह्नरी उदुहि
 यास्वजतेसू । रियारश्तसचा । उद्यन्नक्षारश्तवाश्म् । आ
 चारश्तयिवात् । ओवाङ् । ह्राजवा(२) ॥ उद्योवा । ना
 चत्रमर्चिवत्तवेदुषोवियुषिसू । रियारश्तसचा । सामभक्त
 नारश्तगार् । मायिमारश्तहा । ओवाङ् । ह्राजवा(३) ॥ ३ ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० २४० पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ३

वसिष्ठः ककुबुत्तरावश्विनी ॥ रथन्तरम् ॥ आयिमा
 उवान्दिविष्टयोवा । जस्त्राहवन्ते अश्विना अयं वामङ्गे अव
 से । शचारश्तयिवसू । वायिशं विशारश्तक्षीश् । गाच्छा
 रश्तथा । ओवाङ् । ह्राजवा(१) ॥ विशोवा । वायिशं

^१ ^२ ^३ ^४ ^५ ^६ ^७ ^८ ^९ ^{१०} ^{११} ^{१२} ^{१३} ^{१४} ^{१५} ^{१६} ^{१७} ^{१८} ^{१९} ^{२०} ^{२१} ^{२२} ^{२३} ^{२४} ^{२५} ^{२६} ^{२७} ^{२८} ^{२९} ^{३०} ^{३१} ^{३२} ^{३३} ^{३४} ^{३५} ^{३६} ^{३७} ^{३८} ^{३९} ^{४०} ^{४१} ^{४२} ^{४३} ^{४४} ^{४५} ^{४६} ^{४७} ^{४८} ^{४९} ^{५०} ^{५१} ^{५२} ^{५३} ^{५४} ^{५५} ^{५६} ^{५७} ^{५८} ^{५९} ^{६०} ^{६१} ^{६२} ^{६३} ^{६४} ^{६५} ^{६६} ^{६७} ^{६८} ^{६९} ^{७०} ^{७१} ^{७२} ^{७३} ^{७४} ^{७५} ^{७६} ^{७७} ^{७८} ^{७९} ^{८०} ^{८१} ^{८२} ^{८३} ^{८४} ^{८५} ^{८६} ^{८७} ^{८८} ^{८९} ^{९०} ^{९१} ^{९२} ^{९३} ^{९४} ^{९५} ^{९६} ^{९७} ^{९८} ^{९९} ^{१००}

अस्य व्याख्यानम्—१भा० २४५ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ४

भरद्वाजःककुबुत्तरावृहतीन्द्रः ॥ वृहत् । (प्र०) औ
 होयित्वामिद्विह्वामहा३ण । (उ) सातौवाजा । स्याका
 रार३४वाः । औवा३४ । औहोवा । वृत्तायिषुवायि ।
 द्रासा३१त् । पतिन्नार३४राः । (प्र०) त्वाङ्गाष्टा३४ । औ
 होवा । (उ०) ह्वर३आर्वा३४ताः । ताः । उज्जवा३हाज । वा(१) ॥
 औहोयिउवा३मे । काष्टा । ह्वर३आर्वा३४ताः । सत्वा३
 ४ । औहोवा । नश्चायित्वा । जाह्वा३१ । सधृष्णा३

३४या । महस्तवा^५३४ । औहोवा^{१२ ५} । नो^१र^१आद्रा^१ २ ३ ४

यि । वाः । उज्जवा^५ह^५हाज । वा^{२२ २}(२) ॥ औहोहोयिमहा

३ण । स्तवा । नो^१अद्रा^१२३४यिवाः । गामा^{१२ २}३४ । औ^{३२}

होवा । पु^{४२ ५}वा^{१ १}रथायि । यामा^२३१यि । द्रसक्का^{२ २}२३४

यिरा । सत्रावाजा^{५ १२ २ २}३४ । औहोवा^{३२ ४२ ५} । ना^१रजायि ।

ना^१रजिग्य^५ २ ३ ४ । षायि । उज्जवा^५ह^५हाज । वा ।

(नि) हस् ॥ ५ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—६ भा० ३३१-३३९ षष्ठ्योर्द्वयम् । ५

प्रजापतिवहतीन्द्रः ॥ अन्तरिक्षम् ॥ द्वावभिसो^{१२ २}

मा । सत्राय । वा । औहोहोवा^{२ १ २ २ १ २}२ । इहा । पवन्ते

मदियम्मदियम्म । दाम् । औहोहोवा^{१ १ १ २ १ २ १ २}२ । इहा । स

मुद्रस्याधिविष्टमेमनीषि । णा । औहोहोवा^{१ २ १ २ १ २ १ २}२ । इहा ।

मत्सरा । सा । औहोहोवा^{१ २ १ २ १ २ १ २}२ । इहा । मद । च्यूरता

* षष्ठम् ।

^{५२ २} २३४ औहोवा(१) ॥ ^{१२ २} द्वाजमत्सरासाः । ^१ मदच्यु । ^१ तः ।
^{१२ २ १२} औहोहोवा २ । ^{१ २} इहा । ^{१२ २ १} मत्सरासोमदच्यु । ^१ ता । औ
^{२ १२} होहोवा २ । ^{१ २} इहा । ^{१ २ १ २ २ १} तरत्समुद्रमवमानजर्मि । ^१ णा ।
^{१२ २ १२} औहोहोवा २ । ^{१ २} इहा । ^{१२ २ २} राजादे । ^{५२ २ १२} वा । औहोहो
^{१ २} वा २ । ^१ इहा । ^{१ २} ऋतम् । ^{५२ २} बृहद्वा २३४ औहोवा(२) ॥ ^{१२} द्वा
^{२ २ २} जराजादेवाः । ^१ ऋतम् । ^{१२ २ १२} हात् । औहोहोवा २ । ^{१ २} इहा ।
^{१२ २ १२ १ १} राजादेवऋतम् । ^{५२ २ १२} हात् । औहोहोवा २ । ^{१ २} इहा । ^१ अ
^{२ १ १ २ १ १} षमित्रस्यवरुणस्यधर्म । ^{१ २ २ १२} णा । औहोहोवा २ । ^{१ २} इहा ।
^{२ २} प्रह्निवा । ^{१२ २ १२} ना । औहोहोवा २ । ^{१ २} इहा । ^१ ऋतम् ।
^२ बृहद्वा २३४ औहोवा । ^{५२ २} सुष्टुभस्तुभोश्वाग्निगुमक्रा ३न् ।
^{१ १ १ १ १} इट्० इडा २३४ ५(३) ॥ ६ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४०१-४०२ ऋग्योर्द्रष्टव्यम् । ६

प्रजापतिर्जगतीसोमः ॥ अरिष्टम् ॥ हाह । हो

इया । पावी । चन्तायि । वितताश्म्बु । ह्यणस्पार३

४तायि । प्राभूः । गात्रा । णी३परियायि । शिवा

यिश्चार३४ताः । आता । प्रता । नू३र्नतदा । मोअ

श्रूर३४तायि । शार्ता । सआयित् । वहन्तः । सम् ।

तदाशार३४ता(१) ॥ तापोः । पवायि । चा३विततम् ।

दिवस्पार३४दायि । आर्चा । तोआ । स्या३तन्तवः ।

वियस्थार३४यिरान् । आवा । तिया । स्या३पविता ।

रमाशार३४वाः । दायिवाः । पृष्ठाम् । अधिरो । ह ।

तितेजार३४सा(२) ॥ आह । रुचात् । उपसःपु । श्रि

रगार३४याः । ऊक्षा । मिमायि । ती३भुवने । पुवा

जार३४यूः । माया । विनो । ममिरेअ । स्यमायार

^५ ६४या । ^{४ ५} नार्चा । ^१ क्षसाः । ^{२ १ २} पितरः । ^१ ग । ^{२ २ ३} भमादार

^५ ३४धूः । ^३ क्षोर३४५इ । डा(३) ॥ ८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४६०-४६१-४६९ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । ८

^१ अथर्वा ^२ गायत्री सोमः ॥ ^१ अथर्व्वणम् ॥ ^२ उज्जवा

^{२ २} ओहा । ^{२ २ २} औहोवा । ^{२ २ २} पवस्वदा । ^{१ २} उज्जवाओहा । ^{१ २} औहो

^{३ २ १} वाहाऊ । ^{१ १} वा । ^{१ २} आवत् । ^२ क्षसाधार३ना३ः । ^२ उज्जवा

^{२ २} ओहा । ^{२ २ २} औहोवा । ^{२ २} देवेभ्यःपायि । ^२ उज्जवा । ^२ औ

^२ हा । ^{१ २} औहोवाहाऊ । ^{३ २ १} वा । ^{१ २} सूवः । ^{१ २} तायहार३रा

^{२ २ २} ३यि । ^{२ २ २} उज्जवाओहा । ^२ औहोवामरुहोवा । ^२ उज्जवा

^{२ २} ओहा । ^{१ २} औहोवाहाऊ । ^{३ २ २} वा । ^{१ २} ज्योतिः । ^{१ २} यवेमार

^२ ३दा३ः । ^{२ २ २ २} उज्जवाओहा । ^{१ २} औहोवाहाऊ । ^{३ २ १} वा३(१) ॥

^{१ २ २} उज्जवाओहा । ^{२ २ २} औहोवा । ^{२ २} सन्देवैशो । ^{२ २ २} उज्जवाओहा ।

^{१ २} औहोवाहाऊ । ^{३ २ १} वा । ^{१ २} आवत् । ^{१ २} भतेवा २ ३ र्षा ३ ।

२ २ २ २ २ २ २ २
 उज्जवाओहा । औहोवा । कविर्योनाज । उज्जवा
 २ २ १ २ २ २ १ २ १
 ओहा । औहोवाहाज । वा । हवः । अधिप्रा२३
 १ २ २ २ २ २ २
 या३ः । उज्जवाओहा । औहोवा । पवमानाः । उज्ज
 २ २ २ १ २ २ २ १ २ १ २
 वाओहा । औहोवाहाउ । वा । ज्योतिः । अदाभा२
 १ १ २ २ २ १ २ २ २ १
 श्या३ः । उज्जवाओहा । औहोवाहाज । वा३(२) ॥
 १ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 उज्जवाओहा । औहोवा । पवमाना । उज्जवाओहा ।
 १ २ २ २ १ २ १ २ २ २
 औहोवाहाज । वा । आवत् । धियाहा३श्रयिता ३ः ।
 १ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 उज्जवाओहा । औहोवा । अभियोनायिम् । उज्जवा
 २ २ १ २ २ २ १ २ १
 ओहा । औहोवाहाज । वा । सूवः । कनिका २३
 १ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 दाशत् । उज्जवाओहा । औहोवा । धर्म्माणावा । उज्ज
 २ २ २ १ २ २ २ १ २ १ २
 वाओहा । औहोवाहाज । वा । ज्योतिः । युमाह
 १ १ २ २ २ २ २ २ २ २
 २३हा३ः । उज्जवाओहा । औहोवाहाज । वा३ । इ२
 १ १ १
 ३४५(३) ॥ ८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ५१३-५१४ पृष्ठयोर्दृष्टम् । ८

* चतुर्थे सध्वन्दिने विनिधीगः ।

इन्द्रोविराडिन्द्रः ॥ महावैराजम् ॥ ^{२२ २ २} चोइयाचोइ

^{२ २} याचोइया३४३पिब । ^{१२} सोमाम् । ^{२ १ १२ १} इन्द्रमा । दतुत्वा । द

^{१२ १ १२} तुत्वा । दतुत्वा । ^{१२ २} पिवासोमाम् । ^{१ १ १२} इन्द्रमा । दतुत्वा ।

^{१ १२ १ १२} दतुत्वा । दतुत्वा । ^{१२ २} पिवासोमाम् । ^{२ १} इन्द्रमा । दतु

^{१२ १ १२ १ १२} त्वा । दतुत्वा । दतुत्वा । ^{१२} यन्तेसुषा । ^{२ १ १} वाहरिया । ^{१२} आ

^{१ १२ १ १२} द्रीरः । ^{१२ १ १२} आद्रीरः । ^{१२ १ १२} आद्रीः । ^{२ १ १} यन्तेसुषा । ^{२ १ १} वाहरिया ।

^{१२ १ १२ १ १२} आद्रीरः । ^{१२ १ १२} आद्रीरः । ^{१२ १ १२} आद्रीः । ^{२ १ १} यन्तेसुषा । ^{२ १} वाह

^{१ १२ १ १२} रिया । ^{१२ १ १२} आद्रीरः । ^{१२ १ १२} आद्रीरः । ^{१२ १ १२} आद्रीः । ^{२ १ १ २} सोतुर्बाह् ।

^{१ १ २ १ १ २} भ्यासुयतो । ^{१ १ २ १ १ २} नार्वा । ^{१ १ २ १ १ २} नार्वा । ^{१ १ २ १ १ २} नार्वा । ^{२ १ १} सोतु

^{२ १ १ २ १ २} र्बाह् । ^{१ १ २ १ १ २} भ्यासुयतो । ^{१ १ २ १ १ २} नार्वा । ^{१ १ २ १ १ २} नार्वा । ^{१ १ २ १ १ २} नार्वा ।

^{१ १ २ १ १ २} सोतुर्बाह् । ^{१ १ २ १ १ २} भ्यासुयतो । ^{१ १ २ १ १ २} नार्वा । ^{१ १ २ १ १ २} नार्वा । ^{१ १ २ १ १ २} नार्वा ।

^{१ २ १ २ १ २} इयाहाज । ^{१ २ १ २ १ २} इयाहाज । ^{१ २ १ २ १ २} इर्यपिबमत्स्वा । ^{२ १ २ १ २ १ २} हाजवा

२१ १ १२२२ १२२२ १२२२ २
 मघवन्वा । चमेमाम् । चमेमाम् । चमेमाम् । बो
 १२ २१ २ १२२२ १२२२ १२
 धासुमायि । मघवन्वा । चमेमाम् । चमेमाम् । चमे
 २२ २२२ २१ २ १२२२ १२
 माम् । बोधासुमायि । मघवन्वा । चमेमाम् । चमे
 २२ १२२२ २२२ २ १ २
 माम् । चमेमाम् । यान्तेवसायि । षोअर्चतायि ।
 १ २ १ २ १ २ २२२
 प्रशस्तिम् । प्रशस्तिम् । प्रशस्तिम् । यान्तेवसायि ।
 २ १ १ १ २ १ २ १ २ २
 षोअर्चतायि । प्रशस्तिम् । प्रशस्तिम् । प्रशस्तिम् । या
 १२ १ २ १ १ २ १ २ १
 न्तेवसायि । षोअर्चतायि । प्रशस्तिम् । प्रशस्तिम् । प्रश
 २ १२ २२२ १ १ १
 स्तिम् । इमाब्रह्मा । सधमादायि । जुषस्व । जुष
 १ १ २ १२ २२२ १ २
 स्व । जुषस्व । इमाब्रह्मा । सधमादायि । जुषस्व ।
 १ २ १ २ १२ २२२ १ २
 जुषस्व । जुषस्व । इमाब्रह्मा । सधमादायि । जुषस्व ।
 १ २ १ २ १ १ १ १ १
 जुषस्व । जुषस्व । इयाद्वाज । इयाद्वाज । इयवोध
 १ ११११
 मत्सा३ । वाजवा३ । ई२३४५(३) ॥ १० * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ५ १०-५ १८-५ २२ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । १०

* चतुर्थेऽङ्गि दृष्टम् ।

(५०)

प्रजापतिर्गायत्रीन्द्रः ॥ यएवम् ॥ अर्षासोमद्युमत्तमः ।

ए२ । अ॒भि॒द्रो॒णानि॑ । रो॒सु॒वो॒वा । औ॒हो॒वा औ॒हो॒वा

औ॒हो॒वा । औ॒हो॒हा॒यि । औ॒हो॒हा॒यि । औ॒हो॒हा॒यि ।

सो॒द॒न्धो॒नौ॒वना॒र॒यिषु॒वा॒ज । वा॒३ । ई॒२३४॒डा(१) ॥ अ

सा॒इन्द्रा॒यवा॒र॒यवा॒र॒यि । वरु॒णाय॒मरु॒३३॒ज्ञिया॒३ । सो

मा॒अ॒र्षन्तु॒वा॒र॒यिष्ण॒वा॒ज । वा॒३ । ई॒२३४॒डा(२) ॥ इष

नो॒का॒यनो॒र॒३३॒धा॒३त् । अ॒स॒म्य॒सोम॒वा॒र॒यिश्च॒ता॒३ ।

औ॒हो॒वा औ॒हो॒वा औ॒हो॒वा । औ॒हो॒हा॒यि । औ॒हो॒हा॒

यि । औ॒हो॒हा॒यि । आ॒प॒व॒स्व॒स॒हा॒र॒३३॒णि॒वा॒ज । वा॒३ ।

इ॒ट्० इ॒डा॒२३४॒पु(३) ॥ ११ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० व१४-६१४-६१६ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । ३१

वृ॒द्ध॒ङ्गि॒रिः॒प॒थ्या॒प॒ङ्क्ति॒रिन्द्रः ॥ वा॒र्ध॒ङ्गि॒रम् ॥ इन्द्रो

म॒दा । य॒वावृ॒धे॒श॒व॒से॒वृ॒त्र॒हा॒र॒नु॒भा॒यि । अ॒था । त॒मि॒न्स

^२ ^२ ^२ ^{२ १ २} ^१ ^{४ ५}
 दत्तुवा१जा३यि । ^१ ^{२ १ २} ^१ ^{४ ५} ^१ ^{४ ५}
 षू । ^{१ २ २} ^१ ^२ ^१ ^१
 सवाजेषुप्रना२३होयि । वायिषदा३१जवा२३(१) ॥ असि
^{१ २ २} ^२ ^१
 द्विवी । रसेन्योसिभूरिपरा२ददायि । अथा । असिद
^२ ^{२ २ २} ^{१ २ २} ^१ ^{४ ५}
 भस्त्रचा१यिद्वा३र्धाः । यजमानायशा३यि । क्षासायि ।
^{१ २ २} ^२ ^१ ^२ ^१
 सुन्वतेभूरिता२३यिहोयि । वासुआ३१जवा२३(२) ॥ यदु
^२ ^{१ २ २} ^{२ २} ^१
 दीरा । तन्नाजयोधुष्णवेधीयता२यिधनाम् । अथा ।
^१ ^२ ^२ ^१ ^२ ^{४ ५}
 युङ्क्ष्वामदच्युता१चा३री । क०ह्नःकव्वसा३ज । दाधाः ।
^{१ २} ^१ ^२
 अस्मा०इन्द्रवसा २३ जहोयि । दाधआ ३१ जवा २३ ।
^५
 आ २३ ४ था(३) ॥ १२ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ६३२—६३५ पृष्ठे दृश्यम् । ११

^१
 पुथुरश्मिःपथ्यापङ्क्तिरिन्द्रः ॥ पाथुरश्मम् । ई
^१ ^३ ^५ ^{२ १ २} ^१
 न्द्रा । ओ२३ ४ वा । मदायवा२वृधायि । अथा ।
^२ ^३ ^५ ^{२ १ २} ^१
 एशावा । ओ२३ ४ वा । सेवृत्रद्वा२नृभायि । अथा ।

एतामी । ओ२३४ वा । महत्सुवा२रजिषू । अथा ।

एजता । ओ२३४ वा । अर्वद्धवा२महायि । अथा ।

एसावा । ओ२३४ वा । जेषुप्रनो२विषात् । अथा(१)॥

एआसा । ओ२३४ वा । हिवोरसे२नियाः । अथा ।

एआसा । ओ२३४ वा । भरिपरा२ददायि । अथा ।

एआसा । ओ२३४ वा । दभ्रस्यचा२यिदृधाः ।

अथा । एयाजा । ओ२३४ वा । मानायशा२यिश्मसायि ।

अथा । एहन्वा । ओ२३४ वा । तेभूरिता२यिवसाज्ज ।

अथा(२)॥ एयादू । ओ२३४ वा । ईरतआ२जयाः ।

अथा । एधृष्ठा । ओ२३४ वा । विधीयता२यिधनाम् ।

अथा । एयूङ्क्षाः । ओ२३४ वा । मदच्युता२हरायि ।

अथा । एका२क्षा । ओ२३४ वा । नःकव्वसा२जदधाः ।

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
पवाणस्ववाणजसाणतयञ्चा । शय्योः । शय्योः । पाण

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
वाणत्राणधा१ । हविः । राण्याणहणतञ्चा । सुवः । सु

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
वः । इन्द्राण्यसोणमवाणणवञ्चा । ज्योतिः । ज्योतिः ।

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
देवाणभ्योमाणधुमाणतरञ्चा । इट्(१) ॥ ओवामेरिहाणति

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
धाणतयञ्चा । शय्योः । शय्योः । हाणराणम्याणविया ।

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
हविः । हविः । चाणआणद्रूणहञ्चा । सुवः । सुवः ।

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
वत्सामेजातामेनमाणतरञ्चा । ज्योतिः । ज्योतिः । पवा

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
एमानाणविधाणर्मणिया । इट्(२) ॥ ओवामेद्याञ्चाणमहा

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
एव्रतञ्चा । शय्योः । शय्योः । पाणर्थाणवाणञ्चा१ । हविः ।

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
हविः । आणताणजाणभिषञ्चा । सुवः । सुवः । प्रता

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
एद्रापीमेअमूणञ्चथाञ्चा । ज्योतिः । ज्योतिः । पवाण

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
मानाणमहाणमना१ । इट्० इडा२३४५(३) ॥ १५ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ६५८-६५९-६६० इत्येषु द्रष्टव्यम् । १५

* पञ्चमार्गवे ।

प्रजापतिरनुष्टोमः ॥ अष्टोडपदस्तोमः ॥ ईडा ।
 २ १२ २२ २ १२२ २२ २ १ २२ १२ २२ १
 पवस्ववाजसाताय । ईडा । ईडा । पवित्रेधारयासुतः ।
 २२ २२ २ २२ १ २२ १२२ २२
 ईडा । ईडा । इन्द्रायसोमविष्णवे । ईडा । ईडा ।
 २२ २२ १ २ २ १ १ १ १ १ २२ २ २ २
 देवेभ्योमधुमत्तरा२३४पुः । ईडा(१) ॥ ईडा । त्वाग्निहन्ति
 २ १ २२ २२ १ १ १ २ १ २ २ २ २
 धीतयः । ईडा । ईडा । हरिम्यवित्रे अद्रुहः । ईडा ।
 २ २ २ १ २ २ १ २ २ १ २ २ २
 ईडा । वत्सञ्जातन्नमातरः । ईडा । ईडा । पवमान
 १ २ ३ १ १ १ १ २ २ २ २ २ २
 विधर्मणी२३४पु । ईडा(२) ॥ ईडा । त्वन्दयाश्चमद्वित्रत ।
 १ २ २ २ १ १ २ २ २ २ १ २ २ २
 ईडा । ईडा । पृथिवीञ्चातिजम्भिषे । ईडा । ईडा ।
 १ २ १ २ २ १ २ २ २ २ १ २ २ १ २
 प्रतिद्रापिममुच्चथाः । ईडा । ईडा । पवमानमद्वित्वं
 २ १ १ १ १ १ २ २ २ २ २ २ २
 नार३४पु । पवमानमद्वित्वना१ । ईडा(३) ॥ १६ * ॥

अस्यापि व्याख्यानम्—३भा० ६५८-६५९-६६० पृष्ठेषु तदेव । १६

प्रजापतिर्गायत्रीन्द्रः ॥ रेवत्यम् ॥ द्वावीन्द्रा ।
 २ १ २ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 येन्दाज । इहा । मरुत्वतारयि । द्वा३१जवार३ । ई

^५३४डा । ^१पवा^१रस्वमा । इ^१ह्वा । ^{११}धुमन्तमा^५रः । ^१ह्वा३१
^१जवा^५र३ । इ^१३४डा । ^१अर्का^१रस्ययो । इ^१ह्वा । ^{११}निमास
^५दारम् । ^१ह्वा३१जवा^५र३ । इ^१३४डा(१) ॥ हाजतान्त्वा ।
^१विप्राः । इ^१ह्वा । ^{११}वचोविदा^५रः । ^१ह्वा३१जवा^५र३ । इ^१३
^५४डा । ^१परा^१रयिष्कृ^१ण्वा । इ^१ह्वा । ^{११}तिधर्णसा^५रयिम् ।
^१ह्वा३१जवा^५र३ । इ^१३४डा । ^१सत्त्वा^१रमृजा । इ^१ह्वा । ^१ति
^{११}आयवा^५रः । ^१ह्वा३१जवा^५र३ । इ^१३४डा(२) ॥ ^१ह्वाजरा^५साम् ।
^{११}तेमायि । इ^१ह्वा । ^{११}त्रोअर्थ्यमा^५र । ^१ह्वा३१जवा^५र३ । इ^१३
^५४डा । ^१पिवा^१रन्तुवा । इ^१ह्वा । ^{११}रूणः^५कवा^१रयि । ^१ह्वा३१
^१जवा^५र३ । इ^१३४डा । ^१पवा^१रमाना । इ^१ह्वा । ^{११}स्यमरु
^५तारः । ^१ह्वा३१जवा^५र३ । इ^१३४डा(३) ॥ १७ * ॥

अस्य आख्यानम्—४भा० ३०-३१ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १७

^{११}रुद्रो^१गायत्रीन्द्रः ॥ ^{११}रैवतर्षभः ॥ ^{११}सुरुपकान्तु^१मृत

^{२ १२ १ २ २ १ २ २ १ १ २ १}
 ये । सुहृपकृत्तुमूतये । सुहृपकृत्तुमूतये । सुदुघामि
^{२ १ २ १ २ १ २ १ २ १}
 वगोदुहे । जुहूमसायि । द्याविद्यवायि । द्याविद्यवा
^{२ २ १ २ १ २ १ १ १ १ १ २ १ १}
 यि । द्याविद्यवाश्शु । वार३(१) ॥ उपनस्सवनागहि । उप
^{१ १ २ २ २ १ १ १ १ १ २ १ १ २ २ २}
 नस्सवनागहि । उपनस्सवनागहि । सोमस्यसोमपाःपिब ।
^{१ २ २ २ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १}
 गोदाइद्र । वातोमदाः । वातोमदाः । वातोमदाश्शु ।
^{१ २ २ २ १ २ २ २ १ २ २ २ १ २ २ २}
 वार३(२) ॥ अथातेअन्तमानाम् । अथातेअन्तमानाम् ।
^{१ २ २ २ १ २ २ २ १ २ २ २ १ २ २ २}
 अथातेअन्तमानाम् । विद्यामसुमतौनाम् । मानोअ
^{२ २ १ २ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १}
 तायि । ख्याआगहायि । ख्याआगहायि । ख्याआ
^{२ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १}
 गहाश्शु । वार३ । उम् । उम् । उम् (३) ॥ १८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ५७-५८-५९ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । १८

^{१ २}
 प्रजापतिः षट्पदापि जगतीन्द्रः ॥ श्येनम् ॥ ऊभा
^{१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १}
 यि । यदिन्द्रो रदसायि । इडा । आपा । प्राथउषा
^{१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १}
 रयिवा । इडा । माहा । तन्त्वामहा रयिनाम् ।

इडा । साम्रा । जश्चर्षणा^१रयिनाम् । इडा (१) ॥ दौ^१
 र्घाम् । ह्यिङ्कुशा^१रयथा । इडा । शात्तोम् । विभ^१
 र्षिमा^१रन्तुमाः । इडा । पूर्वे । णमघवा^१रन्पदा । इ
 डा । वायाम् । अजोयथा^१रयमाः । इडा (२) ॥ आवा ।
 स्मदुर्ह्वा^१रयताः । इडा । मार्ता । स्यतनुद्वा^१रयिस्थि
 राम् । इडा । आधाः । पदन्तमा^१रयिङ्कुधायि । इडा ।
 योआ । स्म^१अभिदा^१रसतायि । इडा । देवी । ज
 नित्रयजा^१रयिजनात् । इडा । भाद्रा । जनित्रयजा^१र
 यिजनात् । इडा^{११११}२३४५ (३) ॥ १८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ६०-६१-६२ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । १८

प्रजापतिः द्विपदा विष्टारपङ्क्तिः विराडेकेषामिति भुवने-

न्द्रो विश्वेदेवाः ॥ भद्रम् ॥ चोइद्वा । इमानुकम्भवना^{११११}

सौषधेमाः । इद्वा । इन्द्रश्चविश्वे च देवाः । इद्वा (१) ॥

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
यज्ञश्चनस्तन्वश्च प्रजाश्चा३ । इहा । आदित्यैरिन्द्रस्य
१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
हसौषधातू३ । इहा(२)॥ आदित्यैरिन्द्रस्यगणोमरुङ्गी
१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
३ः । इहा । अस्यभ्यभेषजाकरा ३ त् । इहा । ए ३ ।
१
भद्रम् (३) ॥ २० * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० २८-२९ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । २०

॥ इत्युद्घातानि दशरात्रपर्वणि प्रथमस्यार्द्धः प्रपाठकः ॥

— ००० —

अग्निर्गायत्रीरर्कः ॥ अग्नेरर्कः ॥ यस्तेमदोवाऽ३
१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
रायिणाश्या२ः । तेनापवस्वाश्चान्धाश्या२ः । देवावीर
१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
घाश्वासाश्चा२(१)॥ जग्निर्वृत्रमाश्यायिनाश्या२म् । स
१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
क्षिर्वाजान्दिऽश्वायिदाश्यायिवा२यि । गोषातिरश्वाऽश्वा
१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
आश्या२यि(२)॥ समिञ्जोअरुऽश्वोभूश्वा२ः । ह्यपस्थाभि
१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
र्नाश्यायिनाश्या२यिः । सौदञ्ज्येनोनाश्यायिमा२ः ।
१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
ए । अग्निर्मूर्धाभवद्विः (३) ॥ १ † ॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० २४२-२४४-२४५ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । १

होयि । होयि । ^१हाजहाजहाजवा । ^{१२}द्यौः ^{१२}(२) ॥ हावद
 व्यसृह । ^१रभिन्तराः । ^१होयि । ^१होयि । ^१होयि । ^१हा
 जहाजहाजवा । ^{१२}सहोनरः । ^१अद्व्यस्तुरभिन्तराः ।
 होयि । होयि । होयि । ^२हाजहाजहाजवा । सत्य
 मोजः । ^२सुतेचित्वाप्सुमदाः । ^१होयि । होयि । हो
 यि । ^१हाजहाजहाजवा । ^१स्वर्ज्योतिः । ^{१२}मोअन्धसाः ।
 होयि । होयि । होयि । ^१हाजहाजहाजवा । ^{२१२}एस्था
 दिदम् । ^{१२१२}एस्थादिदम् । ^{२२१२}एस्थादिदम् । ^{२२१}श्रीणन्तो गोभि
 रुत्तराहम् । ^१होयि । होयि । होयि । ^१हाजहाज
 हाजवा । ^{१२}द्यौरक्रान् ^{२२१२}भूमिरततनत्समुद्रं ^१समचूकुपत् ।
 इट्० इडा२३४५ (३) ॥ ३ * ॥

अस्यापि व्याख्यानम्—४भा० ३०५-३०६-३०७ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । १

प्रजापतिर्बृहती सोमः ॥ सङ्कतिनि ॥ एपारी ।

तोषिच्चतारश्चोश्चयि । सुतारम् हाओवा । सो

मोयउत्तमश्चविः । दधन्वायोन्यीअ । सुवन्तरा ।

सुषावसोममद्रिभिः (१) ॥ एषावसोममारश्चोश्च । द्वि

भारश्चयिः । हाउवा । सुषावसोममद्रिभिः । नूनसु

नानोविभिः । परिस्वव । अदब्धस्तुरभिन्तर । एआदा ।

अस्तुरभारश्चिश्चोश्च । तरारश्च । हाओवा । अदब्ध

स्तुरभिन्तरः । सुतेचित्वासुमदा । मोअन्धसा । श्रीण

नोगोभिरुत्तरम् । द्वौश्च । आश्च । ऊश्च । ईश्च

४ ५ (३) ॥ ४ * ॥

अस्यापि व्याख्यानम्—४भा० ३०५—३०७ वृष्टेषु तदेव । ४

प्रजापतिः बृहती सोमः ॥ भर्गम् ॥ यत् । परौ

तौषि । चतारश्चरश्चताम् । सोमोयउ । तमारश्च

* अस्यापि नवमे सध्यान्दिने ।

^१ ^५ ^१ ^२ ^२ ^१ ^२ ^५
 द्वा२३४वीः । दधन्वा^१योन्य^२र्था^३श्च । सु॒वा॒रन्ता॒२३४रा
^१ ^२ ^१ ^२ ^५ ^२ ^२ ^१
 सुषावसो । ममा॒द्रा॒२३४यिभायिः ॥ सुषावसो । ममा
^१ ^५ ^२ ^२ ^१ ^२ ^५
 २द्रा॒२३४यिभायिः(१) ॥ सुषावसो । ममा॒द्रा॒२३४यिभा
^२ ^२ ^१ ^२ ^३ ^५
 यिः । नूनम्यु नानोअविभिः । परा २ यिस्ता २ ३ ४ वा ।
^१ ^१ ^२ ^४ ^२ ^१
 अदब्धस्सुरभारयिन्ता २ ३ ४राः(२) ॥ अदब्धस्सुरभारयि
^२ ^५ ^२ ^१ ^३ ^५ ^२ ^२
 ता॒२३४राः । अदब्धस्सु । रभारयिन्ता॒२३४राः । सुतेचि
^२ ^२ ^१ ^२ ^५ ^२ ^२
 त्वाप्सुमदा । मोआ॒रन्वा २ ३ ४ सा । श्रीणन्तोगो ।
^१ ^२ ^५ ^२ ^१ ^१ ^१
 भिह्र॒रन्ता॒२३४राम् । ए३ । भर्गा॒२३४पुः (३) ॥ पू * ॥

अस्यापि व्याख्यानम्—४भा० ३०५—३०७ छठेषु द्रष्टव्यम् । ५

^१ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२
 प्रजापतिवृ॒क्षती सोमः ॥ यशः ॥ परीतोषिञ्चता
^१ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२
 सुतम् । सोमोयउत्तम^१हविः । दधन्वा^२योन्य^३र्था^४श्च
^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२
 वन्तरा । सुषावसोममद्रिभिः(१) ॥ सुषावसोममद्रिभिः ।
^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२
 सुषावसोममद्रिभिः । नूनम्यु नानोविभिःपरिस्तव । अ

* एतस्यापि नवमे मध्यन्दिने ।

१ १ २ १ २ १ २ १ २
दधस्सुरभिन्तरः(२)॥ अदधस्सुरभिन्तरः । अदधस्सुर
१ २ १ २ १ २ २ १ २ २ १ २ २ १ २ १ २
भिन्तरः । सुनेचित्त्वाप्सुमदामोअन्धसा । श्रीणन्तो गोभि
१ २ १ २ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
रुत्तरम् । शतञ्जीवेमशरदोवयन्ते २३४५(३) ॥ ६* ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ३०५-३०६-३०७ पृष्ठेषु तदेव । ६

दीर्घतमा बद्धती सोमः ॥ दीर्घतमसोर्कम् ॥ ६

१ १ २ २ १ २ १ २ १ २
षा । वासोमम । द्विभायिर्द्विभायिः । द्विभायिः ।
१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
द्विषा । वासोमम । द्विभायिर्द्विभायिः । द्विभायिः ।
१ २ १ २ २ १ २ १ २ १ २ १ २
नूनाम् । पूनानोअविभिःपरि । स्रवास्रवा । स्रवा ।
१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
आदा । आस्सुरभि । तरास्तराः । तराः(२) ॥ ७† ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ३०६ पृष्ठे तदेव । ७

दीर्घतमा जगती सोमः ॥ दीर्घतमसोर्कः ॥ ७

१ १ २ २ २ १ २ १ २ १ २
सा । वायिसोमोअरुषोवृषा । हरायिर्हरायिः । हरा
१ २ १ २ २ १ २ १ २ १ २
यिः । राजे । वादस्सोअभिगाअचि । क्रदात्क्रदात्

* अयमे सध्यन्दिने । सोमविभाग्यम् ।

† तच्चेव ।

^{११}क्रदात् । ^{११}पूना । ^{१२१}नोवारमत्येध । ^{१२१२}व्ययाव्ययाम् । ^१व्य
^२याम् । ^१अयिनो । ^{१२२}नायोनिङ्गुतवन्तमा । ^{१२१}सदात्स
^२दात् । ^{१२}सदात्(१)॥ ^{१२}पार्जा । ^१न्याःपितामहिषस्यप । ^१णि
^{२१२}नाणिनाः । ^{१२}णिनाः । ^{१२}नाभा । ^{२२}पार्थिव्यागिरिषुत्तयम् ।
^{११}दधायिदधायि । ^{१२}दधायि । ^{१२}स्वासा । ^{१२२२}रात्रापौत्रभि
^२गाजदा । ^१सरान्तरान् । ^{१२}सरान् । ^{१२}साङ्गाः । ^१वाभि
^२र्वसतेवौतेअ । ^{१२}ध्वरायिध्वरायि । ^{१२}ध्वरायि(२)॥ ^{१२}कावीः ।
^{२२}वायिधस्यापरियेषिमा । ^२हिनाहिनाम् । ^{१२}हिनाम् । ^१आ
^१चो । ^१नामृष्टौअभिवाजम् । ^{१२}षसायिषसायि । ^{१२}षसा
^{१२}यि । ^१आपा । ^१सायिधन्दुरितासोमनः । ^{१२१२}मृडामृडा ।
^{१२}मृडा । ^{१२}धार्ता । ^{१२२}वासानःपरियासिनिः । ^{१२१२}निजान्नि
^२जाम् । ^{१२}निजाम् । ^{१२१११}ई२३४५(३)॥ ८ * ॥

अस्य आख्यानम्—४भा० ३२७-३२८-३२९ अष्टेषु द्रष्टव्यम् । ८

वसिष्ठो गायत्रीन्द्रः ॥ कवतीषु रथन्तरम् ॥ का
 यानश्चिन्नआभुवोवा । ऊतीसदा । वृधार्शसखा । का
 याशचारश्चिष्टा । यावाश्शर्ता । ओवा । हाज
 वा(१) ॥ ताकोवा । त्वासत्योमदानाम् हिष्ठोम । त्सदा
 रश्मसाः । दार्ढाचिदारश्म । जायिवा रश्मसा ।
 ओवा । हाजवा(२) ॥ खोवा । भीषुणससखीनामविता
 ज । रितृश्मणाम् । शातम्भवाश्शसी । जताश्मया ।
 ओवा । हाजवा(३) ॥ ८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ८८-८९ पृष्ठयोर्दृश्यम् । ८

॥ इति जंघागाने दशरात्रपर्व समाप्तम् ॥ १ ॥

॥ अथ संवत्सर-पर्व ॥

— 000 —

वसिष्ठो बृ^{१५}हती सोमः ॥ रथन्तरम् ॥ पूनानस्रोम^२
^{२ १}धारयोवा । ^{१ २ २ २ २}आपोवसानो^२अर्ष^२स्यार^२त्न^२धायोनिमृत । ^१स्य
^१सार^{१ २ २ १}श्चिदसायि । ^४जस्रोदेवो^१र^२श्चा^२शयि । ^२राण्या^२र^२श्च^२या ।
^{२ ५}ओवा^५ई । ^{२ १}हाऊवा^{२ १}(१) ॥ ^{२ १}उत्सोवा । ^{२ १}दायिवो^२द्विर^२ण्ययो^२दु
^२हानज^१धर्दि^१वियम् । ^१मधू^१र^१श्चि^१प्रियाम् । ^{१ २ १}प्रात्न^१स^१धार^१श्च
^४स्या^१श्चम् । ^१आसा^२र^२श्च^२दात् । ^{२ ५}ओवा^५ई । ^५हाऊवा^५(२) ॥
^{१ १}प्रत्तोवा । ^{२ २ २}साध^२स्थमा^२सद^२दापु^२क्क^२न्ध^२रुणंवा । ^{२ १}जिया^२र^२श्च
^१र्षसायि । ^{२ २ १}नृभि^२र्द्धौ^१तो^१र^१श्वा^१शयि । ^१चाक्षा^२र^२श्च^२णा । ^२ओ
^५वा^५ई । ^१हाऊवा^१ । ^१अस्(३) ॥ १० * ॥

अथ याज्जानम्—३भा० ४१-४२-४३ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । १०

विहपः प्रजापतिर्बृ^१हती सोमः ॥ अजोवैहपम् ॥

^{१ २} अभिसोमा । सञ्जा३१ज्वा२३ । ^५ या२३४वाः । ^{१ २} पवन्तेम ।
^१ दिया३१ज्वा२३ । ^५ मा२३४दाम् । ^{१ १ २} समुद्रस्याधिविष्टपे ।
^१ मना३१ज्वा२३यि । ^५ पी२३४णाः । ^{१ १ २} मत्सरासः । ^१ मदा३
^५ १ज्वा२३ । ^{१ २} च्यू२३४ताः(१) ॥ ^१ मत्सरासाः । ^१ मदा३१ज्वा
^५ २३ । ^{१ १ २} च्यू२३४ताः । ^१ मत्सरासः । ^१ मदा३१ज्वा२३ ।
^५ च्यू२३४ताः । ^{१ १ १ २ २} तरत्समुद्रमवमा । ^१ नज३ । ^१ आज्वा२३ ।
^५ मी२३४णा । ^{१ १ २ २} राजादेवः । ^१ ऋता३१ज्वा२३ । ^५ बृ२३४
^५ चात्(२) ॥ ^{१ १ २ २} राजादेवाः । ^५ ऋता३१ज्वा२३ । ^५ बृ२३४चात् ।
^{१ १ २ २} राजादेवः । ^१ ऋता३१ज्वा२३ । ^५ बृ२३४चात् । ^{१ १ २} अर्षामि
^{१ १} त्रस्यवरुण । ^१ स्थधा३१ज्वा२३ । ^५ मा२३४णा । ^{१ २} प्रहिन्वा
^१ नः । ^५ ऋता३१ज्वा२३ । ^{१ २} बृ२३४चात् । ^१ चाचा३१ज्वा२
^१ ३ । ^{१ १ १ १} इडा२३४५(३) ॥ ११ * ॥

अस्य का पानम्—३भा० ४०१-४०२ पृष्ठयोर्दृष्टम् । ११

* अभिसवस्य तृतीयोऽङ्गि मध्यन्दिने ।

अथर्वी बृहती सोमः ॥ आथर्वणम् ॥ उज्जवा

ओहा । औहोवा । परीतोषायि । उज्जवाओहा ।

औहोवाहाज । वा । आवत् । चतामूर ३ ताश्म ।

उज्जवाओहा । औहोवा । सोमोयज । उज्जवाओ

हा । औहोवाहाज । वा । छवः । तमह्विर्धधन्वा

योनर्योअप्सुवन्ता२३रा३ । उज्जवाओहा । औहोवा ।

सुषावसो । उज्जवाओहा । औहोवाहाज । वा ।

ज्योतिः । ममद्रा२३यिभा३यिः । उज्जवाओहा । औ

होवाहाज । वा३(१) ॥ उज्जवाओहा । औहोवा । सु

षावसो । उज्जवाओहा । औहोवाहाज । वा । आ

वत् । ममद्रा२३यिभा३यिः । उज्जवाओहा । औहो

वा । सुषावसो । उज्जवाओहा । औहोवाहाज ।

वा । छवः । ममद्रिभिर्नून्म्युनानोअविभिःपरिस्त्रा२३वा

प्रजापतिर्गायत्री सोमः ॥ अपत्यम् ॥ ^{१२ २} हाजहा
^२ हाज । ^{२ २ २} अर्षासोमद्युमा^२रत्तमा^३ः । ^{१ २ २ १} अभिद्रोणानिरो
^१ इरुवा^३त् । ^{१२ २ २ १} सीदन्धोनीवना^२रथिषुवाज । ^२ वा^३ । ई
^५ ४डा(१) ॥ ^{१ २ २ २} अप्साइन्द्रायवा^२रथवा^३थि । ^{१ २ १} वरुणायमरु
^१ द्धिया^३ः । ^{१२ २} सोमाअर्षन्तुवा^२रथिषुवाज । ^१ वा^३ । ई
^५ ३४डा(२) ॥ ^{२ २ २ १} इषन्तोकायनो^२रदधा^३त् । ^{१ २ १} अस्रभ्य^२सोमव
^१ रथिश्चता^३ः । ^{१२ २ २} हाजहाजहाज । ^२ आपवस्वसच्चा^२रसिष
^१ ज । ^{१ १ १ १} वा^३ । ^१ इट्-इडा^२र३४पु(३) ॥ १३ * ॥

अस्य व्याख्यानम् ३भा० ६१४-६१५-६१६ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । १९

प्रजापतिर्गायत्री सोमः ॥ शाक्करवर्णम् ॥ एआर्षा
^{१२} सोमद्युमत्तमो^२भिद्रोणानिरो^३रुवात् । ^१ इडा । ^२ सीदन
^१ नौवना^२रथिषुवा(१) ॥ ^{१ २} आप्साः । ^{१२ २ २} इन्द्रायवायवेवरुण

* द्विनौषाभिपूवे पक्षमेऽहनि । *

मरु^१रक्षियाः । इडा । सोमा^{२ २}र्षन्तुवा^२र्यिष्णा^२श्वायि^२(२) ॥
 आयिषाम् । तोकायने^{१ २}दधदक्षभ्य^२सोमवा^२र्यिश्चताः ।
 इडा । आपवस्स^२सच्चार^१श्चेयि । स्त्रायिणमा^२श्जवा^२श्च ।
 इट्^१इडा^{१ १ १ १}श्च^१पु(३) ॥ १४* ॥

अस्यापि व्याख्यानम्—३भा० ६१४—६१६ पृष्ठेषु तदेव । १४

वसिष्ठः ककुबु^{२ २}त्तरा^{२ २}वृ^२क्षत्यग्निः ॥ याज्ञायज्ञा^२वो^२अ
 ग्र्येवा । आथिरा^१इरा^{२ २}चदक्ष^२सेप^२प्रोवयम^२मृतञ्जा । तवा
 रश्चिद^१साम् । प्रायन्मि^१त्रा^{२ २}श्च^१सू^४ । शा^१सा^१श्च^१यि
 षाम् । ओवा^२इ । द्वा^२जवा^२(१) ॥ प्रियोवा । मायि^२त्र^२सु^२श
 सिषमूर्ज^{२ २}निपात^२सच्चिना । यमा^२श्च^२सू^२यूः । दाशे^{१ २ २ १}महा^१श्च
 व्या^४श्च । दाता^१श्च^२य^२या । ओवा^२इ । द्वा^२जवा^२(२) ॥ दाशे^{२ २ १}वा ।
 मा^{१ २}द्वय^२दातये^२भुव^२द्वा^२जे^२ष्ठता । भुवा^१श्च^२द्व^२धायि । ऊत^{१ २ २}त्रा
 ता^१श्च^४ता^१श्च । नू^१श्च^२ना^२म् । ओवा^२इ । द्वा^२जवा^२(३) ॥ १५† ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० १७५-१७६-१७७ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । १५

वसिष्ठः प्रथमा द्वितीया चानुष्टुभावन्त्या । बृहतीन्द्रः ॥

रथन्तरम् ॥ याज्जायथाअपूर्वियोवा । माघवनवृत्रह
 त्यायतत्पृथिवीम् । अप्रा२३थयाः । तादस्तभ्ना२३ज
 ३ । तोदा२३४यिवाम् । ओवा६ । 'चाजवा(१) ॥ वज्रो
 वा । तेयज्ञोअजायततदर्कउतवृक्षतिस्तद्विश्वम् । भि
 भूर३रसायि । याज्जातय्या२३चा३ । जान्त् २३४वाम् ।
 ओवा६ । चाजवा(२) ॥ वमोवा । मासुपक्रमैरयआह
 र्य२३रोह्योदिविघ्नमन्त्रसामन्तपता । सुवा२३र्किभायिः ।
 जूषृज्जिर्वा२३णा३ । सायिवृ२३४चात् । ओवा६ । चा
 जवा । अस्(३) ॥ १६ * ॥

अस्य आख्यानम्—४भा० ५०६-५०७-५०८ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । १६

॥ इत् छगानि प्रथमः प्रपाठकः ॥ १ ॥

—080—

भरद्वाजो न्यङ्कुसारिणी स्कन्धोग्रीवीवोरो बृहती यास्क

इति प्रथमाऽनुष्टुभावुत्तरे इन्द्रः ॥ बृहत् ॥ औहोयि

मत्स्यपायितेमद्वा३९ । पात्रस्येवा । द्वायिवो२३४मा ।

त्सरो३४ । औहोवा । मदोवृषा । तेवा३१ । ण्णार

३४यिन्दूः । वाजीसद्वा३४ । औहोवा । सारसातार

२३४ । माः । उज्जवाद्वाज । वा(१) ॥ औहोयिमत्रा३

९ । नस्तेग । तूमत्सार३४राः । वृषा३४ । औहोवा ।

मदोवरायि । णाया३१ । सहावाद्इन्द्रसानार३४सा

यिः । पृतनाषा३४ । औहोवा । आरमाती२३४ ।

याः । उज्जवाद्वाज । वा(२) ॥ औहोयियस्त्र३९ । व७

द्विशूरात्सानार३४यिता । चोदा३४ । औहोवा । यो

मानुषो । राथा३१म् । सद्वावान्दस्युमत्रा२३४माम् ।

^{१२ १ २ १} ओषःपात्रा३४ । ^{१२ ४ २ ५} औद्वावा । ^१ नार२शो । ^{५ १२} नार२शोचार

^५ ३४यि । ^१ षा । उ॒ऊवा॑ई॒द्वाऊ । वा । ^१ ह॒स्(३) ॥ १ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ५०८-५०९-५१० पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । १

वसिष्ठः प्रथमा द्वितीया चानुष्टुभावन्त्या पथ्या बृह-

तीन्द्रः ॥ रथन्तरम् ॥ ^{१ २ २ १} प्रत्यस्मैपिपीषतोवा । ^२ वायिश्चा

^{१ २} निविदुषेभर॒अर॒ङ्गमा । ^१ यजा२३ग्मयायि । ^{१ १२} आपश्चा

^{१ ४} दार३ध्वा३ । ^१ नायिना२३४रा । ^{२ ५} ओवा॑ई । ^५ द्वाऊवा(१) ॥

^{१ १} रओवा । एनम्प्रत्येतनसोमेभिस्सोमपातमममत्रेभिः । ^१ च

^१ जा२३यिषिणाम् । ^१ आयिन्द्र॒त्सुता॑२३यिभा३यिः । ^४ आ

^{२ ५} यिन्द्र॒२३४भा । ^५ ओवा॑ई । ^{१ १} द्वाऊवा(२) ॥ ^१ भिरोवा । स्मा

^{१२} अस्माद्दन्धसोद्वर्योप्रभरास्तनङ्कुवित्समस्यजेन्ध । ^१ स्यशा२ ।

१ १ १ ४ १ १
३११ताः । आभिगस्ता३३यिरा३ । वाखा २ ४ ४ रात् ।

१ ४ १
ओवा६ । हाजवा ॥ अस्(३) ॥ २ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ५१५-५१६-५१७ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । २

वायुरादित्यो वा प्रथमा द्वितीया चानुष्टुभावन्त्या पथ्या

१ २ १ २ १ २
वृद्धतीन्द्रः ॥ चतुर्थस्वरम् ॥ याज्जायाज्जा । यथाञ्

१ १ १ १ १ १ १
पूर्वियाओ३होद्वा३इया । ओ३हो । माघवन्वृत्रहत्या

१ १ १ १ १ १ १
याओ३हो । हा३इया । ओ३हो । तात्पृथिवीमप्रा

१ १ १ १ १ १ १
थयाओ३हो । हा३इया । ओ३हो । तादस्तभ्नाउतो

१ १ १ १ १ १ १
दिवामौ३हो । हा३इया । ओ३होवाद्वाजवा३१) ॥

१ १ १ १ १ १ १
तात्तेतात्ते । यज्जोअजायताओ३हो । हा३इया । ओ

१ १ १ १ १ १ १
३हो । तादर्कउतद्वस्त्रतायिरी३हो । हा३इया । ओ

१ १ १ १ १ १ १
३हो । ताद्विश्वमभिभूरसाओ३हो । हा३इया । ओ३

१ १ १ १ १ १ १
हो । याज्जातयच्चजन्तुवामौ३हो । हा३इया । ओ३

^{१ १ १} होवाहाजवा३(२) ॥ ^{१ १ १ १ १} आमाआमा । ^{१ १} सुपक्मैरयाऔ३हो ।
^१ हा२इया । ^१ औ३हो । ^{१ १ १ १ १} आहृर्योरोहयोदिवाऔ३हो ।
^१ हा२इया । ^१ औ३हो । ^{१ १ १ १ १} घर्मन्नसामन्तपतासुवृत्तिभायिरौ
^१ ३हो । ^१ हा२इया । ^१ औ३हो । ^{१ १ १ १ १} जूष्टज्जिर्वणसेवृहादौ३
^१ हो । ^१ हा२इया । ^{१ १ १ १ १} औ३होवाहाजवा३(३) ॥ ३ * ॥

अस्य आख्यानम्—४भा० ५०६-५०७-५०८ इति सुमदेव । ३

^{१ १ १ १} वायुरादित्यो वान्नः ॥ ^{१ १ १ १} चतुर्थस्वरम् ॥ ^{१ १ १ १} प्राहप्रासू ।
^{१ १ १} न्वानायअन्भसाऔ३हो । ^१ हा२इया । ^{१ १ १ १ १} औ३हो । ^{१ १} मार्तो
^{१ १} नवष्टतद्वचाऔ३हो । ^१ हा२इया । ^{१ १ १ १ १} औ३हो । ^{१ १} आपश्वा
^{१ १ १} नमराधसामौ३हो । ^१ हा२इया । ^{१ १ १ १ १} औ३हो । ^{१ १} हातामख
^{१ १ १ १} न्नभृगवा औ३होहो२इया । ^{१ १ १ १ १} औ३होवाहाजवा३(१) ॥
^{१ १ १ १} आजाआजा । ^{१ १} मिरक्ते अव्यताऔ३हो । ^{१ १ १ १ १} हा२इया । ^{१ १} औ
^१ ३हो । ^{१ १ १ १ १} भुजेनपुत्रआणियोरौ३हो । ^१ हा२इया । ^{१ १} औ३

^१हो । ^१सार^१ज्जारो^१नयोषणा^१मौ^१श्चो । ^१च्वा^१र^१इया । ^१औ^१
^१श्चो । ^१वारो^१नयोनिमासदा^१मौ^१श्चो । ^१च्वा^१र^१इया । ^१औ^१
^१श्चोवा^१च्चाजवा^१३(२) ॥ सा^१वी^१सा^१वी । ^१रो^१द^१क्ष^१सा^१धना^१मौ^१श्चो
^१श्चो । ^१च्वा^१र^१इया । ^१औ^१श्चो । ^१वा^१य^१स्त^१स्त^१भरो^१द^१सा^१मौ^१श्चो
^१हो । ^१च्वा^१र^१इया । ^१औ^१श्चो । ^१च्चारिः^१पवित्रे^१अव्यता^१मौ^१श्चो
^१हो । ^१च्वा^१र^१इया । ^१औ^१श्चो । ^१वा^१यि^१धानयोनिमासदा
^१मौ^१श्चो । ^१च्वा^१र^१इया । ^१औ^१श्चोवा^१च्चाजवा^१३ । ए३ । प
^१या२३४५ः(३) ॥ ४ * ॥

अथ आख्यानम्—४भा० ४३७-४३८-४३९ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । ४

वायुरादित्यो वा न्यङ्गसारिणी स्कन्धोग्रीवीवीवोरो
बृहती यास्कइति प्रथमानुष्टम्भवुत्तरे इन्द्रः ॥ द्वितीय-
^१स्वरम् ॥ ^१ए^१च्चाज^१मत्सियापा । ^१यि^१तेम^१च्चाः । ^१हो^१यि । ^१हो^१यि ।
^१हो^१यि । ^१च्चाज^१हाज^१च्चाज । ^१पा^१त्रस्ये^१वा । ^१हो^१यि । ^१हो^१यि ।

होयि । ^१ हाजहाजहाज । ^१ हरिवोमत्सरोमदाः । ^१ हो
 यि । ^१ होयि । ^१ होयि । ^१ हाजहाजहाज । ^१ वृषातेवा । ^१ होयि ।
 होयि । ^१ होयि । ^१ हाजहाजहाज । ^१ षण्डन्दू । ^१ हो
 यि । ^१ होयि । ^१ होयि । ^१ हाजहाजहाज । ^१ एअहीवा
 दीशाः । ^१ वाजीसहा । ^१ होयि । ^१ होयि । ^१ होयि । ^१ हा
 जहाजहाज । ^१ ससातमाः । ^१ होयि । ^१ होयि । ^१ होयि ।
 हाजहाजहाज । ^१ एअहीवा३(१) ॥ ^१ एद्वावानस्तेगा । ^१ तु
 मत्सराः । ^१ होयि । ^१ होयि । ^१ होयि । ^१ हाजहाजहाज ।
 वृषामदो । ^१ होयि । ^१ होयि । ^१ होयि । ^१ हाजहाजहाज ।
 वरेणियाः । ^१ होयि । ^१ होयि । ^१ होयि । ^१ हाजहाज
 हाज । ^१ सद्वावा^१आ । ^१ होयि । ^१ होयि । ^१ होयि ।
 हाजहाजहाज । ^१ इसानसायिः । ^१ होयि । ^१ होयि । ^१ हो
 यि । ^१ हाजहाजहाज । ^१ एअहीवादीशाः । ^१ पृतना

षाट् । होयि । होयि । होयि । हाजहाजहाज ।
 अमर्त्तियाः । होयि । होयि । होयि । हाजहाज
 हाज । एओहोवा३(२) ॥ एहातुवहिष् । रस्सनिता ।
 होयि । होयि । होयि । हाजहाजहाज । चोदयो
 मा । होयि । होयि । होयि । हाजहाजहाज ।
 नुषोरथाम् । होयि । होयि । होयि । हाजहाज
 हाज । सहावान्दा । होयि । होयि । होयि । हा
 जहाजहाज । सुमव्रताम् । होयि । होयि । होयि ।
 हाजहाजहाज । एओहोवादीशाः । ओषःपात्राम् ।
 होयि । होयि । होयि । हाजहाजहाज । नशोचि
 षा । होयि । होयि । होयि । हाजहाजहाज । ए
 ओहोवा३(३) ॥ ५ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ५०८-५०९-५१० पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । ५

* द्वितीयखरसामपृष्ठम् ।

वायुरादित्यो वानुष्टुप् सोमः ॥ द्वितीयस्वरम् ॥ ए^{१२}
^२ द्वावयम्पूषा । ^२ रयिर्भगाः । ^१ होयि । ^१ होयि । ^१ होयि ।
^२ द्वाजद्वाजद्वाज । ^२ सोमः पुना । ^१ होयि । ^१ होयि । ^१ होयि ।
^२ द्वाजद्वाजद्वाज । ^२ नो अर्षतायि । ^१ होयि । ^१ होयि ।
^१ होयि । ^१ द्वाजद्वाजद्वाज । ^१ पतिर्विश्वा । ^१ होयि । ^१ हो
^२ यि । ^२ होयि । ^२ द्वाजद्वाजद्वाज । ^२ स्यभूमनाः । ^२ होयि ।
^२ होयि । ^२ होयि । ^२ द्वाजद्वाजद्वाज । ^२ एअीहोवादीशाः ।
^१ वियख्यद्रो । ^१ होयि । ^१ होयि । ^१ होयि । ^१ द्वाजद्वाजद्वाज ।
^२ दसीउभायि । ^२ होयि । ^२ होयि । ^२ होयि । ^२ द्वाजद्वाज
^२ द्वाज । ^२ एअीहोवा ३(१) ॥ ^२ एहाजसमुप्रियाः । ^२ अनू
^१ षता । ^१ होयि । ^१ होयि । ^१ होयि । ^१ द्वाजद्वाजद्वाज ।
^२ गावोमदा । ^२ होयि । ^२ होयि । ^२ होयि । ^२ द्वाजद्वाज
^१ द्वाज । ^१ यघृष्याः । ^१ होयि । ^१ होयि । ^१ होयि । ^१ द्वाज

^{१ १ १}
 हाजहाज । सोमासःका । होयि । होयि । होयि ।
^१ ^{१ १}
 हाजहाजहाज । एवतेपथाः । होयि । होयि । हो
^१ ^{१ १ १ १ १ १} ^{१ १}
 यि । हाजहाजहाज । एऔहोवादीशाः । पवमाना ।
^१ ^१
 होयि । होयि । होयि । हाजहाजहाज । सइन्द्रवाः ।
^१ ^{१ १ १}
 होयि । होयि । होयि । हाजहाजहाज । एऔहो
^{१ १ १} ^१ ^{१ १}
 वा३(२) ॥ एहाजयओजिष्ठाः । तमाभरा । होयि । हो
^१ ^१
 यि । होयि । हाजहाजहाज । पवमाना । होयि ।
^१ ^{१ १}
 होयि । होयि । हाजहाजहाज । अवायियाम् ।
^१ ^१
 होयि । होयि । होयि । हाजहाजहाज । यःपच्च
^१
 चा । होयि । होयि । होयि । हाजहाजहाज । ष
^{१ १} ^१
 णीरभायि । होयि । होयि । होयि । हाजहाजहाज ।
^{१ १ १ १ १ १} ^{१ १}
 एऔहोवादीशाः । रयियेनां । होयि । होयि । होयि ।

२ २ १
ह्राजह्राजह्राज । वनामहायि । ह्योयि । ह्योयि । ह्योयि ।

२ २ २ १ १ १ १ १
ह्राजह्राजह्राज । एऔहोवा३ । ह्रस्० पया२३४५ः(३)॥६*॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ३४५-३४६-३४७ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । ६

वायुरादित्यो वा न्यङ्कुसारिणी स्कन्धोग्रीवोवोरो बृहती
यास्कइति प्रथमानुष्टुभावुत्तरे इन्द्रः ॥ तृतीयस्वरम् ॥

२ २ २ १ २ २ १ २ १
एह्राज । औहो२ । मत्सियापा३ । यितेमह्राः । ह्योव

१ २ २ २
वा२३ह्योयि । पा । त्रस्येवहरिवोमत्सरोमदाः । ह्योव

१ २ २ १
वा२३ह्योयि । वा । पातेवृष्णइन्द्रः । ह्योववा २ ३ह्यो

२ २ २ १ १ १ १ १ १ १
यि । एऔहोवादीशाः । ह्योववा२३ह्योयि । वा । जी

२ १ १ २ २ २ २ २ २ २
तहस्रसानमाः । होववा२३ह्योयि । एऔहोवा३(१) ॥ ए

२ १ २ २ २ २ २ २ १
ह्राज । औहो२ । आनस्तेगा३ । तुमत्सराः । ह्यो

१ २ २ २ २ २ २ २ १
ववा२३ह्योयि । वा । पामदोवरेणियाः । ह्योववा २ ३

१ २ २ २ १
ह्योयि । सा । हावाइन्द्रसानसायिः । ह्योववा २ ३

* बृहत्पष्ठपथे स्वरसाम, आर्धवे चेदम् ।

^१होयि । ^{१ १ १ १ १ १}एऔहोवादीशाः । ^१होववार३होयि । पा ।

^{१ १}तनाषाडमर्त्तियाः । ^१होववार३होयि । ^{१ १ १ १}एऔहोवा३(२) ॥

^{१ १ १}एहाज । ^{१ १}औहो२ । ^१तुव॥हिशू३ । ^१रत्तनिता । ^१हो

^१ववार३होयि । ^१चो । ^{१ १}दयोमनुषोरथाम् । ^१होववार३

^१होयि । ^{१ १}सा । ^{१ १}हावान्दस्युमव्रताम् । ^१होववा २ ३ हो

^{१ १ १ १ १ १}यि । ^१एऔहोवादीशाः । ^१होववार३होयि । ^१ओ । ^१पः

^{१ १}पात्रन्नशोचिषा । ^१होववार३होयि । ^{१ १ १ १}एऔहोवा३(३) ॥ ७ ॥

अस्यापि व्याख्यानम्—४भा० ५०८ प्रभृति-पृष्ठेषु तदेव । ७

^{१ १ १}वायुरनुष्टुप् सोमः ॥ ^{१ १ १}तृतीयस्वरम् ॥ ^{१ १ १}एहाज ।

^{१ १}औहो२ । ^१अयम्पूषा३ । ^१रयिर्भगाः । ^१होववार३होयि ।

^{१ १}सो । ^{१ १}मःपुनानौअर्षतायि । ^१होववार३होयि । पा ।

^१तिर्विश्वस्यभूमनाः । ^१होववार३होयि । ^{१ १ १ १ १ १}एऔहोवादी

^१शाः । ^१होववार३होयि । ^{१ १}वायि । ^{१ १}अख्यद्रोदसीउभा

^१यि । ^{१११ १}होववार३होयि । ^{१११}एऔहोवा३(१) ॥ ^{११}एहाज । ^{११}औ
^{१ १}हो२ । ^{१ १}समुप्रिया३ । ^१अनूषता । ^१होववार३होयि ।
^{१ १}गा । ^१वोमदायघृष्टयाः । ^१होववार३होयि । ^१सी । ^१मा
^१सःकृण्वतेपथाः । ^१होववार३होयि । ^{१११ १ १ १ १}एऔहोवादीशाः ।
^१होववार३होयि । ^{१ १}पा । ^१वमानासइन्दवाः । ^१होववा
^१र३होयि । ^{११ १ १}एऔहोवा३(२) ॥ ^{१११}एहाज । ^{११}औहो२ । ^१यऔ
^{१ १}जिष्ठा३ । ^१तमाभरा । ^१होववार३होयि । ^१पा । ^१वमा
^१नश्रवायियास् । ^१होववार३होयि । ^१याः । ^१पञ्चचर्षणी
^१रभायि । ^१होववार३होयि । ^{१११ १ १ १ १}एऔहोवादीशाः । ^१हो
^१ववार३होयि । ^{१ १ १}रा । ^१यिथ्येनवनामहायि । ^१होववार३हो
^{१११ १}यि । ^१एऔहोवा३(३) ॥ ^{१ १ १ १ १}ह्रस्व०इडापयार३४पूः(३) ॥ ८ * ॥

अस्यापि व्याख्यानम्—३भा० ३४५ प्रष्टति-ष्टष्ठेबु तदेव । ८

वायुरादित्यो वा प्रथमा द्वितीया चानुष्टुभावन्त्या वृद्ध

तीन्द्रः ॥ प्रथमस्वरम् ॥ एप्रतियस्मायि । पिपीषतायि ।

ह्राज । विश्वानिवायि । ह्राज । दुषेभरा । ह्राज ।

अरङ्गमा । ह्राज । यजग्मयायि । ह्राज । एअौहो

वादीशाः । अपश्चदा । ह्राज । ध्वनेनराः । ह्राज ।

एअौहोवा३(१) ॥ एमेनम्प्रा । तियेतना । ह्राज । सो

मेभिस्सो । ह्राज । मपातमाम् । ह्राज । अमत्रेभा

यिः । ह्राज । ऋजौषिणाम् । ह्राज । एअौहोवादी

शाः । इन्द्रसुतायि । ह्राज । भिरिन्दुभायिः । ह्राज ।

एअौहोवा३(२) ॥ एअस्माअस्मायि । इदन्धसाः । ह्राज ।

अङ्घ्र्यीप्रा । ह्राज । भरासुताम् । ह्राज । तुविस्

मा । ह्राज । स्यजेन्यस्यशङ्कताः । ह्राज । एअौहोवा

१ ११ १ १११ १ ११ १ ११
ज्ञाज रयीणाम् । १ज्ञाज । एअौहोवादीशाः । सखेन्द्रस्या ।

१ ११ १ ११ १ १
ज्ञाज । दिवेदिवायि । १ज्ञाज । एअौहोवाइ(३)॥ अस्०

११११

पयार३४५ः ॥ १० * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४४८-४५०-४५१ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । १०

१११११ ११
ह्यर्थी गायत्री सोमः ॥ भ्राजम् ॥ अस्यप्रत्नामनुद्य

११ १११ १ १ १ ११ ११
तम् । शुक्रन्दुद्देअक्लयः । पयस्तुहस्रमाम्बिषिम्(१)॥ अयं

१ ११ १ ११ १ ११ १११११
सूर्यइषोपदक् । अयंसुरांसिधावति । सप्तप्रवतआ

११ १ १ १ ११ ११
दिवम्(२) ॥ अयंविश्वानितिष्ठति । पुनानोभुवनोपरि ।

१ ११११ १ ११ ११
सोमोदेवोनसूर्यः(३)॥ ए । भ्राज ॥ ११ † ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० १४८-१५१ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । ११

इन्द्रःह्यर्थी वा दशानुगाने जगती सूर्यः ॥ महादिवा

१११ ११ १ १ १ १ ११ ११
कीर्त्यम् ॥ विभ्राड्वृहत्पिबतुसोम्यम्भु । आयुर्द्धधद्यज्ञप

* सरपृष्ठपक्षे तृतीयस्तरसामि आसवे खदम् ।

† विपुषति सध्यन्ति ।

२२१ १ १२ २२२ १२ २१ १ १२ १ १२
तावविहृतम् । वातजूतोयोश्चभिरक्षतित्मना । प्रजाः

१ १२ २ २ १२१ २ २ १२
पिपर्त्तिवज्रधाविराजति(१) ॥ विभ्राड्बृहत्सुभृतवाजसात

१ १ १ १२११२१ १ १२ १ १२
मम् । धर्मान्दिवोधरुणेसत्यमर्थितम् । अमित्रहावृत्रहाद

११ १ १२ २ २ १२ १ १२ १ १२
स्युद्धन्तमम् । ज्योतिर्जज्ञेअसुरहासपत्नहा(२) ॥ इदं

२२ १२ २२१२ १ १ १ १ १ २ १ २ १
श्रेष्ठञ्ज्योतिषाज्योतिरुत्तमम् । विश्वजिह्वनजिदुच्यतेवहत् ।

१ १२ २२१२ १ १२ २ १२ १ १२ १ १२ १ १२ १
विश्वभ्राड्भ्राजोमहिसूर्यदिशे । उरुपप्रथेसच्चञ्ज्योश्च्यु

१
तम् ॥ १२ * ॥

अथ आख्यानम्—४भा० ५२५-५२६-५२७ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । ११

इन्द्रःसूर्यी वा दशानुगाने पथ्यावृहतीन्द्रः ॥ महा

१ २२१ २२ २ १ २२ १२
दिवाकीर्त्यम् ॥ तवाहोसोमरारण । सख्यइन्द्रोदिवे

१२ १२ २२ १ १ १२ २ १२ १ १२
दिवे । पुहुणिबभ्रोनिचरन्तिमामव । परिधीर्रतिता

१ १ १२ २ १२ २ १२ २ १२ १
इहि(१) ॥ परिधीर्रतिताइहि । परिधीर्रतिताइहि ।

१ १२ १ १ १ २ २ २ १ २ २ २ १ २ २ १ २ १ २
तवाहन्नक्तमुतसोमतेदिवा । दुहानोबभ्रजधनि(२) ॥ दुहा

१८ २१८२ ८ १८ २ १८२ ११८ २ १२
नोबभ्रजधनि । दुद्धानोबभ्रजधनि । घृणातपन्तमति

१८ २१ २ १८ २
स्वर्यम्परः । शकुनाइवपप्तिम(३) ॥ १३ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ५१०-५१८ पृष्ठयोर्द्वयम् । १२

इन्द्रः स्वर्यो वा दशानुगाने पथ्यावृद्धती सूर्यः ॥ महा

१ १ १८ १ ८ १८ १ १८ १ १८
दिवाकीर्त्यम् ॥ बणमद्वाऽसिस्वर्य । बडादित्यमद्वाऽ

१ १ ८ १८ १ १८ १ १८ १ १८
असि । महस्तेसतोमहिमापनिष्टम् । मङ्गादेवमद्वाऽ

१ १८ १ १८ १ १८ १ १८ १ १८
असि(१) ॥ मङ्गादेवमद्वाऽअसि । मङ्गादेवमद्वाऽअसि ।

१ ८ १ १८ १ ८ १ १८ १ ८ १
बट्स्वर्यश्रवसामद्वाऽअसि । सत्रादेवमद्वाऽअसि(२) ॥ स

१ ८ १ १८ १ ८ १ १८ १ ८ १
त्रादेवमद्वाऽअसि । सत्रादेवमद्वाऽअसि । मङ्गादेवानाम

२ १ २ १८ १ १ ८ १ १८ २
सुय्योःपुरोहितः । विभुज्योतिरदाभ्यम्(३) ॥ १४ † ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ३०१-३०२-३०३ पृष्ठेषु द्वयम् । १४

इन्द्रः स्वर्यो वा दशानुगाने पथ्यावृद्धतीन्द्रः । महादि

१ १ १ २८ १ ८ १ ८ १ ८ १ ८ १ ८ १ ८ १ ८
वाकीर्त्यम् ॥ इन्द्रमिद्देवतातये । इन्द्रमप्रयत्यध्वरे ।

२ ८ १ ८ १ ८ १ ८ १ ८ १ ८ १ ८ १ ८ १ ८
इन्द्रऽसमीकेवनिनोद्धवामहे । इन्द्रन्धनस्यसातये(१) ॥ इन्द्र

वायुर्मृत्युर्वा पथ्यावृत्तीन्द्रः ॥ विकर्णम् ॥ इन्द्र
 क्रतुन्नआरभाराः । पितापुत्रेभिर्योऽरयाथाः । शिन्ना
 णोअस्मिन्पुरुहृतयाऽरमानीः । जीवाज्योतिरशाऽरयिमा
 हाऽरयि(१) ॥ जीवाज्योतिरशाऽरयिमाहाऽरयि । जीवाज्यो
 तिरशाऽरयिमाहाऽरयि । मानोअज्ञातावृजनादुराऽरधा
 याऽरः । माशिवासोअवाऽरक्रामूऽरः(२) ॥ माशिवासोअवा
 रक्रामूऽरः । माशिवासोअवाऽरक्रामूऽरः । त्वयावयम्प्रव
 तशश्वताऽरयिरापाऽरः । अतिष्ठूरताऽरमासाऽरयि(३) ॥१७॥

अस्य व्याख्यानम्—४४.० ५२८-५१८ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १७

वायुर्मृत्युर्वाऽनुष्टुप् सोमः ॥ विकर्णम् ॥ पुरोजि
 तीवोअरन्धासाऽरः । सुतायमादयाऽरयिन्नावाऽरयि ।
 अपश्वान्अथाऽरयिष्ठानाऽरः । सखायोदीर्घजाऽरयिक्का

या र॑म्(१) ॥ सखा॑योदी॒र्घजा॑ र॒यिक्का॑या र॒म् । यो॒धा र॑या
 पा॒वा र॑काया र॒ । परि॑प्रस्य॒न्दता॑ र॒यिह॑ता र॒ । इन्द्र॑रश्चो
 नका॑ र॒र्त्वाया॑ र॒ः(२) ॥ इन्द्र॑रश्चो नका॑ र॒र्त्वाया॑ र॒ । तन्द्रो॑
 षमभा॑ र॒यिनारा॑ र॒ । सोम॑विश्वा॒चिया॑ र॒धाया॑ र॒ । यज्ञा॑
 यसन्तु॑वा र॒द्राया॑ र॒ः(३) ॥ १८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० १३१-१३२-१३३ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । १८

वायु॑र्मृत्यु॒र्वा प॑थ्यावृ॒द्धती॑ सिद्धत्य॒परे सूर्यः॑ ॥ विक
 र्णम् ॥ आय॑न्त॒इव स॑ र॒राया॑ र॒म् । विश्वे॑ दिन्द्र॒स्यभा॑ र॒
 क्षाता॑ र॒ । वसू॑निजातो॒जनि॑मानि॒यो र॑जासा र॒ । प्रति॑
 भाग॑न्नदा र॒यिधायि॑मा र॒ः(१) ॥ प्रति॑भाग॒न्नदा॑ र॒यिधायि॑
 मा र॒ः । प्रति॑भाग॒न्नदा॑ र॒यिधायि॑मा र॒ः । भद्रा॑ इन्द्र॒स्यरा॑ र॒ताया॑ र॒ः(२) ॥ भद्रा॑
 इन्द्र॒स्यरा॑ र॒ताया॑ र॒ः । भद्रा॑ इन्द्र॒स्यरा॑ र॒ताया॑ र॒ः । यो॒ञ्च

* वृद्धत्पृष्ठे विषुवति आर्धवे चेदम् ।

१ २ १ १ २ १ १
स्यकामविधतो नारो र्षाता रयि । ममीदानाय चो र्ददा
या रन्(३) ॥ आ रट् ॥ १८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४ भा० २२६-२२७ पृष्ठयोस्तदेव । १८

१ २ २
सूर्यो गायत्री सोमः ॥ आभ्राजम् ॥ परि सुवानो
१ १ १ २ २ २ १ २
श्गायिरा श्यिष्ठा रः । पवित्रे सोमो र्श्चात्ता श्रा रत्(१) ॥
१ २ १ २ २ २ १ २
तुवं विप्रस्तु र्वाक्का श्वा रयिः । मधुप्रजातश्मान्वा श सा
२ २ १ २ २ २ १ २
रः(२) ॥ तुवे विश्वे सा र्जोपा श सा रः । देवा सः पीतिश्मा
१ २ १ २ २ २ १ २
शा श ता र । मदेषु सर्वा र्धा आ श सा रयि(३) ॥ ए । आ
२ २
भ्राज ॥ २० † ॥

अस्य व्याख्यानम्—४ भा० ६३-६४ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । २०

॥ इत्युच्चगाने द्वितीयस्यार्द्धप्रपाठकः ॥

—०००—

१ २ २ २
अग्निर्गायत्री सोमः ॥ अग्नेर्व्रतम् । उच्चाते जाता
१ १ २ १ २
श्मान्वा श सा रः । दिविसङ्गमि र्श्यादा श दा रयि । उग्र

* विंशति रात्रसत्रे एकादशेऽङ्घ्रि विकर्ण आशनीयम् ।

† विधुवत्याभवे ।

२३न्ता । वैश्वानर^१रथ्यम^१ह्वर^१र^१णाम् । यज्ञस्य^१केत

२ १ २
अनयन्त^१दार^१श्रिया^१वा^१शः(३) ॥ २ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० १२३-१२४-१२५ षष्ठे पु द्रष्टव्यम् । २

वायुमृत्यु^१र्वानुष्टुप् सोमः ॥ भासम् ॥ पुरोजि^१

१ २ १ २ २ २ १ २ १
तीवी^१अन्धा^१श्रसाः । सुतायमादयि^१त्नार^१श्र वायि । अप

२ १ १ २ १ २ २ २ १ २
श्वान^१अथिष्टा^१श्रना । सखायोदीर्घजिह्वा^१र^१श्रया^१श्रम्(१) ॥

१ २ २ २ १ २ १ २ २ २ १ २
सखायोदीर्घजिह्वा^१र^१श्रया^१म् । योधारयापावका^१र^१श्रया ।

१ २ १ २ २ १ २ १ २ २ १ २
परिप्रस्यन्दते^१ह्व २ श्रताः । इन्दुरश्वीनकृत्वा^१र^१श्रया^१श्र(२) ॥

१ २ १ २ २ १ २ १ २ २ १ २
इन्दुरश्वीनकृत्वा^१र^१श्रयाः । तन्दरोषमभौना^१र^१श्रराः । सोम

२ १ १ २ २ १ २ १ २ २ १ २
विश्वाचियाधा^१र^१श्रया । यज्ञायसन्तुवद्रा^१र^१श्रया^१श्र(३) ॥ भा

१ १ १ १

२३४पुस ॥ ३ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० १३१-१३२-१३३ षष्ठे पु द्रष्टव्यम् । ३

* विषुवत्यग्निष्टोमं साम ।

† यज्ञोपसौयभासयोर्वन्तिवारपर्वे आर्भवे वेदम् ।

वरुष्ठी बृद्धती सोमः ॥ रथन्तरम् ॥ तावाङ् १
 सोमरारणोवा । साख्यइन्दोदिवेदिवेपुरुष्णिबभ्रोनिचर ।
 तिमा२३मवा । पारिधी२रा२३ता३यि । ता२आ२३४
 यिद्वा । ओवाई । हाजवा(१) ॥ परोवा । धायि२रति
 ता२इदितवाहनक्तमुतसो । मता२३यिदिवा । दूहानो
 बार३भो३ । ऊधा२३४ ना । ओवाई । हाजवा(२) ॥
 दुहोवा । नोवभ्रऊधनिघृणातपन्तमतिस्त्र । रिया २ ३
 म्पराः । शाकुनाआ२३यिवा३ । पाप्ता२३४यिमा । ओ
 वाई । हाजवा(३) ॥ अस् ॥ ४ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४१७-४१८ पृष्ठयोर्द्वयम् । ४

भरद्वाजोऽनुष्टुप् सोमः ॥ बृद्धत्साम ॥ औहोयिपु
 रोजितौवोअन्धसा ३ ए । सुतायमा । दायित्वा २ ३
 ४ वायि । अपा३४ । औहोवा । श्वानाम् । आथा३१

* बृद्धत्पुष्टे विधुवति आर्भवे षेदम् ।

^१ ^५ ^{१ १२ २} ^{१२ ४२ ५}
 यि। छार३४ना। सखायोदा३४। औहोवा। घार
^१ ^५ ^५ ^५ ^{१२ २}
 जायिक्कार३४। याम्। उज्जवाइहज। वा(१)॥ औहो
^२ ^{२ १} ^{१ २ ३} ^५ ^{१२ १}
 यिसखा३४। योदायि। घाजिक्कार३४याम्। योधा
^{१२ ४२ ५} ^{१ १ २} ^२ ^१
 ३४। औहोवा। रयापावा। काया३१। परिप्रसन्द
^{१२ ३} ^५ ^{२ १} ^२ ^{४२ ४२ ५} ^१
 तेह्र३४ताः। इन्दुरश्वा३४। औहोवा। नारैकर्त्ता
^५ ^५ ^५ ^{१२ २} ^२
 २३४। याः। उज्जवाइहाज। वा(२)॥ औहोइन्दू३४।
^१ ^{२ १} ^१ ^{३२ ४२ ५} ^{२ २}
 अश्वो। नाकृत्वा२३४याः। तन्दू३४। औहोवा। रो
^२ ^२ ^२ ^{१२ ३} ^५
 षोमभायि। नारा३१। सोमविश्वाचियाधा २ ३ ४था।
^{१ १२ २} ^{३२ ४२ ५} ^१ ^५
 यज्ञायत्ता३४। औहोवा। रु२आद्रा २ ३ ४। याः।
^५ ^५ ^१
 उज्जवाइहज। वा(३)॥ हम् ॥ ५ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० १३१-१३२-१३३ पृष्ठ ५ द्रष्टव्यम् । ५

^{१५ २ २}
 वसिष्ठो बृहती सोमः ॥ रथन्तरम् ॥ पारौतोषि
^२ ^१ ^{२ २} ^२ ^२ ^२
 क्षतासुतोवा। सोमोयउत्तमं च विर्द्धन्वायोनय्यश्चि।

^१ ^२ ^{१ २ २ १} ^४ ^१
 प्सुवारश्नरा । मूषावसोश्माश्म । आद्राश् ३ ४यि
^२ ^{२ ५} ^५ ^{२ १} ^{२ २}
 भा । ओवाद् । द्वाजवा(१) ॥ सुषोवा । वासोमद्रिभि
^२ ^{२ २} ^१ ^२ ^१ ^{२ १}
 नूनमुनानोअविभिः । पराश्शिस्रवा । आदध्यस्मू २ ३
^४ ^१ ^२ ^{२ ५} ^५ ^{२ १}
 राश् । भायिन्ताश्शरा । ओवाद् । द्वाजवा(२) ॥ अदो
^२ ^२ ^२ ^२ ^{१ २}
 वा । व्यास्तुरभिन्तरस्तुतेचित्वाप्सुमदा । माआश्श
^२ ^१ ^{२ २} ^४ ^१ ^२ ^२
 ता । आयिणन्तो गोश्शभाशयिः । जत्ताश्शरा । ओ
^५ ^४ ^१
 वाद् । द्वाजवा(३) ॥ अस् ॥ ई* ॥

अथ व्याख्यानम्—४भा० १०५-१०६-३०७ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । ६

प्रजापतिर्गायत्रीन्द्रः ॥ रेवत्यम् ॥ द्वाजरेवा ।

^{२ १} ^{२ १ २ ५} ^२
 तीर्नीः । इहा । सधमादार । द्वाश्शज्वाश्श । ईश्श
^५ ^२ ^१ ^{२ १} ^{१ १ २ ५}
 डा । इन्द्राश्शिस्रन्तू । इहा । तुविवाजारः । द्वाश्श
^{२ ५} ^२ ^{२ १} ^{२ १ २}
 जवाश्श । ईश्शडा । क्षुमाश्शन्तोया । इहा । भिर्मादे
^५ ^{२ ५} ^१ ^२ ^{२ १}
 माश् । द्वाश्शज्वाश्श । ईश्शडा(१) ॥ द्वावाद्या । त्वावान् ।

इहा । त्मनायुक्ताः । हा३१ज्वा२३ । ई३४डा । स्तो
 तृ२भ्योधा । इहा । ष्ववीयानारः । द्वा३१ज्वा२३ ।
 ई३४डा । ऋणो२रत्ताम् । इहा । नवक्रियोः । द्वा
 ष्वा२३ । ई३४डाः(२) ॥ द्वावायात् । दुवाः । इहा । शत
 क्रता२ज्वा । द्वा३१ज्वा२३ । ई३४डा । अकारमञ्जा ।
 इहा । रितृणारम् । द्वा३१ज्वा२३ । ई३४डा । ऋ
 णो२रत्ताम् । इहा । नशचीभारयिः । द्वा३१ज्वा
 २३ । ई३४डा(३) ॥ ७ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ५३—५६ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । ७

भरद्वाजः पिपीलिकमध्या शङ्कमती गायत्रप्रग्निः ॥

बृहत्साम ॥ औहोयित्वमग्नेयज्ञानाँहो३१ । तार३४वा
 यि । शुवा३४औहोवान् षा३१म् । द्वा२३४यिताः ।
 देवेभिर्मा३४ । औहोवा । नु२षायिजा२३४ । नायि ।

^५ उज्ज्वा^५द्द्वाज । वा^{१२२}(१) ॥ ^२ औ^{२२}क्षो^२यिनेसा^२इण । नोमन्द्रा ।

^{२२} भा^५यिरद्वा^{१३}२३४रायि । जि^{३२४५}क्का^५३४ । औ^५क्षो^५वा । भा^५यिः ।

^१ या^३जा^५३१ । मा^{२२२२२}२३४द्वाः । आ^{३२४५}देवान्वा^५३४ । औ^५क्षो^५वा ।

^१ क्षा^५रेयि^५या^५क्षा^५ २ ३ ४यि । चा । उज्ज्वा^५द्द्वाज । वा^५(२) ॥

^{१२२} औ^२क्षो^२यि^२चवा^{२१}इण । था^{२२}क्षि^५वे । धो^{१२}अ^५द्वा^५२३४नाः । पथा ।

^{३२४५} ३४ । औ^{२२}क्षो^२वा । च^२दायि । वा^२आ^५३१ । जा^५२ ३४सा ।

^{२१२} अ^{३२४५}ग्नेय^१ज्ञा^१३४ । औ^१क्षो^१वा । पू^१२सू । पू^१२सु^१क्ता २ ३ ४ ।

^५ ताज । उज्ज्वा^५द्द्वाज । वा^१(३) ॥ हम् ॥ ८ * ॥

अथ बाह्यान्-४भा० ४४६-४४७-४४८ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् ८

^{१२} वृ^{१२}कज^{१२}भो बृ^{१२}हती सोमः । वा^{१२}र्कज^{१२}भ्रा^{१२}द्यम् ॥ द्वाव

^{२२} भि^{२२}सो^{२२}मा^{२२}स^{२२}आ^{२२}या^{२२}वाः । प^{१२}वन्ते^२म^२दि^२य^२म्ना^२दाम् । द्वाज ।

^१ स^१मु^१द्र^१स्ना^१धि^१वि^१ष्ट^१पा^१यि । द्वाज । मा^१३^१ना^१यि^१षा^१यिणा^१३ः ।

^२ द्वाज । मा^{१२२२}त्सुरा^२सो । द्वाज । मा^१ २ दा^१ २ ३ ४ औ

^१ ^१ ^१ ^{२२} ^{२२} ^१ ^१
 द्यौवा । च्युताश्च^१ ॥ हाजमत्सरासीमदच्युताः ।
^१ ^{२२} ^१ ^१ ^१ ^१
 मत्सरासीमदच्युताहाज । तरत्समुद्रम्यवमा । हाज ।
^१ ^१ ^१ ^१
 तरत्समुद्रम्यमू । हाज । द्रम्यवमा । हाज । ना३
^१ ^२ ^{२०} ^१ ^{१२२१} ^१ ^१
 जर्मायिणा३ । हाज । राजादेवाः । हाज । आ २
^१ ^{४२} ^२ ^१ ^१ ^{२२} ^२ ^२ ^२
 र्ता २ ३ ४ औहोवा । बृहाश्च^२ ॥ हाजराजादे
^१ ^{१२} ^{१२२२} ^१ ^{१२}
 वच्यतम्बद्वात् । राजादेवच्यतम्बद्वात् । हाज । अर्षा
^२ ^{१२} ^१ ^१
 मित्रस्यवरुणा । हाज । अर्षामित्रा । हाज । स्यव
^१ ^२ ^२ ^{११२}
 रुणा । हाज । स्याधार्माणा३ । हाज । प्राक्षिन्वा
^१ ^१ ^१ ^३ ^{४२} ^१
 नाः । हाज । आ २ र्ता २ ३ ४ औहोवा । बृहा
^१
 ३ ह्य^३ ॥ ८ * ॥

अथ व्याख्यानम्—३भा० ४०१-४०२ पृष्ठयोर्दृष्टव्यम् । ८

^१ ^{२२}
 वृकजम्भो बृहती सीमः ॥ वार्कजम्भोत्तरम् ॥ परी
^२ ^{११} ^{१२} ^{११} ^{२२}
 तोषिच्चनासूताम् । सूताम् । सूताम् । सीमोयउत्त

^{१ २} म॒हावीः । ^{१ २} हावीः । ^{१ २} हावीः । ^{२ २ २} दधन्वा॒ण्योन॒र्यो॒अप्
^{१ १} वन्तारा । ^{१ २} तारा । ^{१ २} तारा । ^{२ २ १ २} सुषावसोममद्रायिभायिः
^{१ २} द्रायिभायिः । ^{१ २} द्रायिभायिः(१) ॥ ^{२ २ १ २} सुषावसोममद्रायिभ
^{१ २} यिः । ^{१ २} द्रायिभायिः । ^{१ २} द्रायिभायिः । ^{२ २ १} सुषावसोममद्रा
^२ भायिः । ^{१ २} द्रायिभायिः । ^{१ २} द्रायिभायि । ^{२ २ २} नूनम्युनानोर्वा
^{१ २} भिःपरिस्तावा । ^{१ २} स्तावा । ^{१ २} स्तावा । ^१ अदब्धस्सुरभिन्त
^२ राः । ^{१ २} ताराः । ^{१ २} ताराः(२) ॥ ^{१ २ १ २} अदब्धस्सुरभिन्ताराः । ^{१ २} ताराः
^{१ २} ताराः । ^{१ २} अदब्धस्सुरभिन्ताराः । ^{१ २} ताराः । ^{१ २} ताराः । सु
^२ चित्वाप्सुमदामोअन्धासा । ^{२ २} धासा । ^{१ २} धासा । ^२ श्री
^{२ २} न्तोगोभिरुत्ताराम् । ^{१ २} ताराम् । ^{१ २} ताराम्(३) ॥ ^{२ २ २ २} स्तोभान
^{५ २ २} ३४ । ^{२ १ १ १ १} औहोवा । ^{२ १ १ १ १} ई२३४५ ॥ १० * ॥

इन्द्रस्त्रिष्टुबिन्द्रः । राजनम् ॥ तदिदासा । मुव ।

नेषुज्येष्ठाम् । ३ । यतोजज्ञायि । उग्रः । त्वेषनृम्णाः ।

यतोजज्ञायि । उग्रः । त्वेषनृम्णाः । यतोजज्ञायि ।

उग्रः । त्वेषनृम्णाः । सद्योजज्ञा । नोऽनिरि । णाति

शत्रून् । सद्योजज्ञा । नोऽनिरि । णातिशत्रून् । स

द्योजज्ञा । नोऽनिरि । णातिशत्रून् । अनुयवायि ।

श्वेम । दन्तियूमाः । अनुयवायि । श्वेम । दन्तियूमाः ।

अनुयवायि । श्वेम । दन्तियूमाः (१) ॥ वाहधानाः । शव

सा । भूरियोजाः । वाहधानाः । शवसा । भूरियो

जाः । वाहधानाः । शवसा । भूरियोजाः । शत्रुर्द्वा

सा । यभिय । सन्दधातायि । शत्रुर्द्वासा । यभिय ।

सन्दधातायि । शत्रुर्द्वासा । यभिय । सन्दधातायि ।

अवियनात् । चाश्विय । अश्वसन्नायि । अवियनात् ।

१ १ २ ३ ४ ५ १ १ १ १ १ १ १ १
 चारविय । नच्चसस्त्रायि । सन्तेनवा । तप्रभृ । ताम
 ४ ५ १ १ १ २ १ १ १ १ ४ ५ १ १ १ १
 देषू । सन्तेनवा । तप्रभृ । तामदेषू । सन्तेनवा । तप्र
 २ १ २ ४ ५ १ १ १ १ १ १ १ २ ३ ४ ५
 भृ । तामदेषू(२) ॥ तुवेक्रतूम् । अपिष्ट । जन्तिविश्वायि
 १ १ १ १ १ १ २ ३ ४ ५ १ १ १
 यि । तुवेक्रतूम् । अपिष्ट । जन्तिविश्वायि । तुवेक्रतूम् ।
 १ १ २ ३ ४ ५ १ १ १ १ १ १ १
 अपिष्ट । जन्तिविश्वायि । द्विर्यदायि । तेन्निर्भ । व
 २ ४ ५ १ १ १ १ १ २ ३ ४ ५ १
 न्तियूमाः । द्विर्यदायि । तेन्निर्भ । वन्तियूमाः । द्वि
 १ १ १ १ १ २ ३ ४ ५ १ १ १ १ १
 र्यदायि । तेन्निर्भ । वन्तियूमाः । स्वादोःस्वादी ।
 १ १ १ १ १ २ ३ ४ ५ १ १ १ १ १
 यःस्वादु । नाष्टजासाम् । स्वादोःस्वादी । यःस्वादु ।
 १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 नाष्टजासाम् । स्वादोःस्वादी । यःस्वादु । नाष्टजा
 ५ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 साम् । अदस्तुमा । धुमधु । नाभियोधीः । अदस्तु
 १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 मा । धुमधु । नाभियोधीः । अदस्तुमा । धुमधु ।
 १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 नाभियोधीः(३) ॥ वागीडासूवोबृहद्गा२३४५ ॥ ११ * ॥

अथ याज्यामन्—४भा० ५५२—५५० पृष्ठेषु द्रव्यम् । ११

वामदेवोऽष्टिरिन्द्रः ॥ पञ्चनिधनं वामदेव्यम् ॥

त्रिकटुकेषुमहिषोयवाशिराम् । तुवा^०यि^३भू^५र३४७माः ।

१ २ ३ ४ ५
तस्य सोममपि बद्धिष्णुना सुताम् । यथा रवा २ ३ ४ ग्राम् ।

सईममादमद्विकर्मकर्त्तवायि । मद्धारमू२३४द्वम् ॥ (१)

साकञ्जातः क्रतुना साकमोजसा । ववारचार ३४ यिथा ।

साकं^{१२}द्वडो^{२२२२२}वीर्यैः^०सामहि^३मूर्धा^४ । विचार^१र्षा^३ २ ३ ४णायिः ।

दाता^{१२२}राधः^{२२}स्तुवते^७काम्यं^३वह् । प्रचार^५यितार^३ ३ ४ ना(२) ॥

अधत्विषीमा^१अभ्योजसा^२क्रियायिम् । युधारभा^३२३४वात् ।

आरोदसीअपृणदस्यमयना । प्रवारवारु३४धायि । अध

तान्यञ्जठरेप्रेमरिचिता । प्रचारयिता२३४या । सैन्य

संश्रद्धे वो देवः सत्य इन्द्रः । सत्यारमा २ ३ ४ यिन्द्राम्(३) ॥

२२१२ २ १२११२ १ ११११
 चराचरायष्टु चतुर्द्वाममिदम्बृहद्वम् ॥ १२ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ५५९—५६१ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । ११

^{१२ २ २ २} ^{१ २} ^२ ^{१ २ १ १}
उज्जीनिपाज्जा । इडा । सुवः । इडा । तवेदस्सुश ।

^{१ २} ^२ ^{१ १} ^१ ^{१ २}
इडा । सुवः । इडा । तिभिर्मन्दस्व । इडा । सुवः ।

^२ ^{१ २ १} ^{१ १} ^२ ^२ ^{१ २}
इडा । धीतिभिर्द्वितः । इडा । सुवः । इडा ॥ तुवे

^{१ १} ^{१ १ २} ^१
इषास्सम् । द्वात्रिंशज्वा २३ । दधुर्भूरायिव । द्वात्रिंशज्वा

^{१ १} ^१ ^{१ २ १} ^{१ २}
२३ । पसश्चिन्नोत । द्वात्रिंशज्वा २३ । योवामजाताः ।

^५ ^१
द्वात्रिंशज्वा २३ । द्वात्रिंशवाः । इद्वाद्वा ३१ ज्वा २३ ।

^५ ^१ ^{१ २ ४ ५} ^१ ^१
ज्यो २३३तीः(३) ॥ आयि । रज्यन्नग्ने । ज्यन्नग्ने । ज्यन्न

^२ ^{२ ३ ४ ५} ^१
ग्ने । प्रा । थायस्वजा । यःस्वजा ३ । यःस्वज । यःस्व

^२ ^{२ ४ ५} ^{१ २} ^{१ २ २} ^{१ २}
ज । तू । भायिरस्मेरा । अस्मेरा ३ । अस्मेरा । अस्मे

^२ ^{१ २ ४ ५} ^१
रा । यो । आमर्त्तिया ३ । मर्त्तिय । मर्त्तिय । मर्त्ति

^{१ २} ^{१ २} ^{२ २} ^१ ^{१ २ २} ^१
यः । ए । व्रतमेसुवरेशकुनः ॥ सदाभौद्धोद्धोद्धायि ।

^{१ १} ^{२ २ १} ^१ ^{१ २}
शाताश्या २ । वपूश्चौद्धोद्धोद्धायि । षोवा १ यिरा २ ।

^{२ २} ^१ ^{१ १} ^१ ^{१ २ २ २} ^१
जसाभौद्धोद्धोद्धायि । पाष्णी ३ । दार्शतीद्धो ३ । ऊ

^१म्ना^१२ । ^१क्रतुस् । ^{१ ४ ५}और^२३हीवा^{१ १८ १ १८}(४) ॥ इष्कर्त्तारम् । इडा ।
^२सुवः । ^{२ १ २ १ १८}इडा । ^{१८}ध्वरस्यप्रचे । ^२इडा । ^२सुवः । ^२इडा ।
^{१ १ १}तसङ्ख्यन्तम् । ^{१८}इडा । ^२सुवःइडा । ^{१८ १८ २ १}राधसोमहः ।
^२इडा । ^२सुवः । ^{२ १८ १८ १}इडा ॥ रातिंवामास्य । ^२चा३१जवा
^{१ १८ १८}२३ । ^{१ १ १}सुभगाम्नाहीम् । ^{१ १ १}चा३१जवा२३ । इषन्दधासि ।
^{१८ १ १}चा३१जवा२३ । ^{१८ १ १}सानसि^१रायिम् । ^{१ १ १}चा३१जवा २ ३ ।
^५हृ२३४वाः । ^१इह । ^१हा ३१जवा २ ३ । ^१ज्यो २ ३
^५४तौः(५) ॥ ^{१ २ १ १ ४ ५}आर्ता३ । ^१वानम्नाही । ^१नम्नाही३ । ^१नम्नाहि ।
^१नम्नाहि । ^१षाम् । ^{१ १ ४ ५}वा३यि । ^१श्वादर्शताम् । ^१दर्शता
^१३म् । ^१दर्शतम् । ^१दर्शतम् । ^१दर्शतम् । ^१आ । ^१ग्री३म् ।
^{१ १८ ४ ५}हृन्नायदा । ^{१८}न्नायदा३ । ^{१८}न्नायद । ^२न्नायद । ^२न्नायद ।
^१धायि । ^१रे३ । ^{१ १८ ४ ५}पूरोजनाः । ^{१८}रोजना३ः । ^{१८ २}रोजनाः ।
^{१८ २}रोजनाः । ^{२ २}रोजनाः । ^{१८}ए । ^{१८ १८ १ १ २}व्रतमेसुवरेणकुनः ॥ श्रुक्ता

२ १ २ १ २ २ २ २
 औहोहोहायि । णासाप्रार । यस्ताऔहोहोहायि ।

१ २ २ २ १ २ १ २ १
 मान्तूश्वा२ । गिराऔहोहोहायि । दैवाश्याम् । मा

२ २ २ १ १ २ ४ ४ ४
 नुषौहो३ । ऊम्मा२ । यगा । औश्चोवा(६) ॥ चोपुइ ।

डा ॥ १४ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—५भा० २२६—२२८ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । १४

॥ इत्युच्चागाने द्वितीयः प्रपाठकः ॥ २ ॥

॥ इति संवत्सरपर्व ॥ २ ॥

— ००० —

अथैकाहपूर्वेदानीं प्रवर्त्तते ॥

अथर्वाऽमुष्टुप् सोमः ॥ आथर्वणम् ॥ उज्जवा^{२ २}
^{२ २}ओहा । ^{२ २ ६}औहोवा । ^२पुरोजितायि । ^{२ २ २}उज्जवाओहा ।
^{१ २ ३ २}औहोवाहाज । ^{१ २}वा । ^{२ १}आवत् । ^२वोअन्धार३साः ।
^{२ २ २ २}उज्जवाओहा । ^{२ २ २}औहोवा । ^२सुतायमा । ^{२ २ २}उज्जवाओहा ।
^{१ २ ३ २}औहोवाहाज । ^{१ २}वा । ^{१ २ २ २ २ २}मूवः । ^{२ १}दयित्वेअपश्चान्अथि
^२ष्टार३ना३ । ^{२ २ २ २}उज्जवाओहा । ^{२ २ २}औहोवा । ^{२ २}सखायोदायि ।
^{२ २ २ २}उज्जवाओहा । ^{१ २ ३ २ २}औहोवा हाज । ^{१ २}वा । ^{१ २}ज्योतिः ।
^१घजिक्कार३या३म् । ^{२ २ २ २}उज्जवाओहा । ^{१ २ ३ २ २}औहोवाहाज ।
^{२ २ २ २}वा३(१) ॥ ^{२ २ २ २}उज्जवाओहा । ^{२ २}औहोवा । ^२सखायोदायि । ^२उज्जवा
^{२ २}ओहा । ^{१ २ ३ २}औहोवाहाज । ^{१ २}वा । ^१आवत् । ^१घजिक्कार३
^२या३म् । ^{२ २ २ २}उज्जवाओहा । ^{२ २ २}औहोवा । ^{२ २}योधारया । उ

^{१ १ १} ऊवाओहा । ^{११ ३१ १} औहोवाहाज । वा । ^{११ १ १} सूवः । पावक
^१ यापरिप्रस्यन्दतेसूर३ता३ः । ^{१ १ १ १ १} उऊवाओहा । ^{१ १ १} औहोवा ।
^{१ १ १} इन्दुरश्वाः । ^{११ ११ १} उऊवाओहा । ^{१ १ १} औहोवाहाज । वा ।
^{१ १} ज्योतिः । ^{१ १ १ १ १} नक्तृत्वा३या३ः । ^{१ १ १ १} उऊवाओहा । ^{१ १ १} औहोवा
^१ हाज । वा३(२) ॥ ^{१ १ १ १ १} उऊवाओहा । ^{१ १ १} औहोवा । ^{१ १ १} इन्दुरश्वाः ।
^{१ १ १} उऊवाओहा । ^{११ ११ १} औहोवाहाज । वा । ^{१ १ १} आवत् । नक्तृ
^१ त्वा३या३ः । ^{१ १ १ १ १} उऊवाओहा । ^{१ १ १} औहोवा । ^१ तन्दुरीषाम् ।
^{१ १ १} उऊवाओहा । ^{११ ११ १} औहोवाहाज । वा । ^{१ १ १} सूवः । अभीन
^{१ १ १ १ १} रत्नोमविश्वाचियाधार३या३ः । ^{१ १ १ १ १} उऊवाओहा । ^{१ १ १} औहोवा ।
^१ यज्ञायसा । ^{१ १ १ १ १} उऊवाओहा । ^{११ ११ १} औहोवाहाज । वा । ^१ ज्यो
^{१ १ १ १ १} तिः । ^{१ १ १ १ १} तुवद्रा३या३ः । ^{१ १ १ १ १} उऊवाओहा । ^{१ १ १ १ १} औहोवाहा
^{१ १ १ १} ज । वा३(३) ॥ ई२३४५ ॥ १ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० १२१-१२२-१२३ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । १

* तृतीयसाहसार्धवे ।

स्वाशिरक्षय्यो गायत्री सोमः ॥ स्वाशिरामकर्म ॥

अयामायाम् । स्वादिष्ठयार । मदायिष्ठार३४या । पव
 स्वसो२ । मधारा२३४या । इन्द्रायपा२ । तवायिष्ठर
 ३४ताः(१) ॥ रक्षोद्धावारयि । अचर्षार३४णायिः । अभि
 योनारयिम् । अयोहार३४तायि । द्रोणिसधार । स्थ
 मासार३४दात्(२) ॥ वरिवोधार । तमोभूर३४वाः । मथ
 द्विष्ठोवार । चक्षन्तार३४माः । पर्षिरार । धोमाघोर
 ३४नाम्(३) ॥ ईर३४पु ॥ २ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० १०५ १०६-१०७ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । २

वृषाक्षरिर्गायत्री सोमः ॥ वार्षाक्षरम् ॥ द्वावर्षा

सोमा । सोमसोमा । द्यूमत्तार३४माः । अभिद्रोणा
 निरो१रु३४वात् । सौदन्यो२३नौ । वने । पूर३४औद्धो
 वा(१) ॥ द्वावप्साइन्द्रा । इन्द्रइन्द्रा । यावायार३४वायि ।

^१ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^१ ^१ ^१
 वरुणायमरू१ङ्गा३याः । सोमा३आ२३र्षा । तुवि । ष्णा
^१ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२
 रवार२३४औहोवा(२) ॥ ह्यविषन्तोका । तोकतोका । या
^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२
 नोदार२३४धात् । अस्तभ्य॑सोमवा॑शियिश्वा३ताः । आप
^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२
 वा२३स्त्रा । सह । स्वारयिणा२३४औहोवा(३) ॥ ३* ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ६१४-६१५-६१६ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । ३

^२
 वृषाहरिर्गायत्री सोमः ॥ द्वितीयवार्षा॑हरम् ॥ य
^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२
 स्तोमदो॑होहायि । होयि । वारे॑णायारः । होयि ।
^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२
 तायिना॑पावारः । हो । स्वा॒अन्धासा॑र । होयि ।
^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२
 दायिवारे॑वायिरारः । होयि । घश । सार॑हा २३४
^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२
 औहोवा(१) ॥ जमि॑र्वा॒त्रो॑होहायि । होयि । आमा॑शयि
^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२
 त्राया॑रम् । होयि । सास्त्रा॑शयिर्वाजा॑रम् । होयि ।
^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२
 दायिवे॑दायिवारयि । होयि । गोषा॑शतायिरारः । हो ।
^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२
 श्वसाः । आ॒रसार२३४औहोवा (२) ॥ सन्मि॑होअहोहायि ।

^१होयि । ^२हृषी^१भूवा^२रः । ^१होयि । ^०हृपस्थाभा^०रः ।

^१होयि । ^२नाधे^२नूभा^२रयिः । ^१होयि । ^२सायिदा^२श्छयायिना

^१रः । ^१होयि । ^{२१२}नयो । ^३ना^३र्यिमा^४र३४^{५२२}ओहोवा^{२१}(३) ॥ अभि

^{२२१}स्फूर्जयन्दिशः । ^{२२१}समोषाभिस्फूर्जयन्दिष्मः ॥ ४ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ३४३-३४४ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । ४

वसिष्ठो बृहती प्रथमा द्विपदोत्तरे विष्टारपङ्क्तयोर्वि

राजणकेषामितौन्द्रः ॥ ^{२५}पराचीषु^२ रथन्तरम् ॥ अभित्वा

^{२२}शूरनो^१नूमीवा । ^{२२}आदु^२ग्धा^२इवधे^{२२}नवई^१शानमस्यजगतः । सु

^२वार३^१ईशाम् । ^१आयि^{२२१}शानमा^४र३यिन्द्रा^१३ । ^२हृस्य^२३४षा ।

^{२५}ओवा^५६ । ^{११}ह्राजवा^{२२}(१) ॥ ^{११}नत्वोवा । ^{२२}वा^{२२}अन्योदिवियः ।

^{१२}नपा^२र३^१र्थिवाः । ^{१२२२१}नजातो^४ना^१र३जा^२३ । ^२नायि^२ध्या^२३४ता ।

^{२५}ओवा^५६ । ^{२१}ह्राजवा^{२२}(२) ॥ ^{२२}अश्वोवा । ^१यान्तो^२मघवन्नि । ^१द्रवा

२ १ १ ४ १ २ २
 २३जिनाः । गव्यन्तस्त्वा२४३ । वामा२३४ । औ
 ५ ५
 वाई । द्वाजवा (३) ॥ अस् ॥ ५ * ॥

अस्य आख्यानम्—३भा० ८३-८४ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । ५

भरद्वाजो बृहती प्रथमा द्विपदोत्तरे विष्टारपङ्क्तयो

२ २ २
 विराजएकेषामितीन्द्रः ॥ पराचीषु बृहत् ॥ औक्षीयित्वा

२ १ २ १ २ ५
 मिद्धिद्ववामद्वा३१ । सातौवाजा । स्याकारा२३४वाः ।

१ २ ३ ४ ५ १ १ २
 तुवा३४ । औक्षीवा । वृत्रायिषुवायि । द्रासा३१त् ।

१ २ २ १ २ २ ३ ४ ५ १
 पतिन्ना२४४राः । त्वाङ्गाष्टा३४ । औक्षीवा । ह२२आ

५ ५ ५ २ २ २
 वी२३४ । ताः । उज्जवाद्द्वाज । वा(१) ॥ औक्षीयिसत्वा

१ २ ५ १ २ ३ ४ ५ १ २
 इमे । नार३४श्वायि । त्रवा३४ । औक्षीवा । जाद्वा३१ ।

२ ३ ५ १ १ २ ३ ४ ५ १
 स्तधृष्णू२३४या । महस्तवा३४ । औक्षीवा । नो२२आ

५ ५ ५ २ २ २
 द्रा२३४यि । वाः । उज्जवाद्द्वाज । वा(२) ॥ औक्षीयि

२ २ १ ५ १ २ ३ ४ ५ १
 गामा३१ । शू२३४वाम् । रथा३३ । औक्षीवा । या

मा३१यि । ^{२ ३}द्रसङ्का^५२३४यिरा । ^{१ २ २}सत्रावाजा३४ । ^{३ ४ ४ २}औद्दो
वा । ^५ना२जिग्यू^१२३४ । ^६षायि । ^५उज्जवा^५ईद्वाज । वा(३) ॥
^१द्वस् ॥ ६ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ३११-३३२ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । ६

मरुतः प्रिपीलिकमध्वानुष्टुप् सोमः ॥ मरुतां

^{२ २}संस्तोभोर्कः ॥ ^{१ २}पर्यूप्रधन्वावा । ^{१ २}न्वावा । ^{१ २}न्वावा । ज
^{२ २}सातयेपरिवार्त्ता । ^{१ २}वार्त्ता । ^{१ २}वार्त्ता । ^{१ २}णिसत्तणिर्दिषस्तारा ।
^{१ २}तारा । ^{१ २}तारा । ^{२ २ २ २}धियाञ्चणयानईरासायि । ^{१ २}रासायि ।
^{१ २}रासायि(१) ॥ ^{२ २}अजीजनोहिपवामा । ^{१ २}वामा । ^{१ २}वामा ।
^{२ २ २ २}नसूरियविधारेणा । ^{१ २}रेणा । ^{२ २ २ २}रेणा । ^{२ २ २ २}क्लनापयोगीराया ।
^{१ २}राया । ^{१ २}राया । ^{२ २}रुद्धमाणः । ^{१ २}पुरन्धाया । ^{१ २}धाया ।
^{१ २}धाया(२) ॥ ^{२ २}अनुद्वित्वास्तुतं सोमा । ^{१ २}सोमा । ^{१ २}सोमा ।
^{२ २ २ २}मदामसिमहेसामा । ^{१ २}सामा । ^{१ २}सामा । ^{२ २ २ २}र्यराजियेवा

^{२ १ २ १ २ १ २ २ १ १}
 जा॒आभी॑ । आभी॑ । आभी॑ । पवमानप्रगाहासायि ।
^{१ १ १ १ २}
 हासायि । हासायि (३) ॥ ७ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ४०८-४०९ दृष्टव्यम् । ७

^२
 मरुतःक्षुद्रपदोष्णिक्सीमः ॥ स॒स्तोभोर्कः॑ ॥ नदः॑
^{२ १ २ १ १ १ २ २ १}
 वी॒अदतीनाम् । तीनाम् । तीनाम् । नद॑व्योथुवती
^{२ १ २ १ २ २ १ २ १}
 नाम् । तीनाम् । तीनाम् । पति॑वोअग्रियानाम् । या
^{२ १ २ २ २ १ २ १ २}
 नाम् । यानाम् । धेनूनामिषुड्यासायि । ध्यासायि ।
^{१ २ ३ ४ २ २ ३ १ १ १ १}
 ध्यासायि । वा॑यिश्चत्सा२३४औ॒क्षीवा॑ । ई२३४पू(१) ॥ ८ "

अस्य व्याख्यानम्—४भा० २६ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ८

^{३ २ १}
 जमदग्निर्वृ॒हती॑ सीमः ॥ सप्त॑हम् ॥ अयं॑व्यायाज
^{२ १ २ १ २ १ २ १ २ १}
 पुनान॑स्सी । माधारया । माधारया । माधारया ।
^{२ २ १ १ २ १ २ १ २ १}
 अपाव॑सा । नो॒अर्ष॑सायि । नो॒अर्ष॑सायि । आर॑त्नधाः ।
^{२ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १}
 योनि॑मृता । स्थासी॑दसायि । स्थासी॑दसायि । स्थासी॑

दसायि । ^{१ २ १२} उत्सोदेवो । ^{२२ १} क्षीरण्ययाः । ^{१२ १} क्षीरण्ययाः । ^{२२} क्षी
^१ रण्ययाः । ^{२२} ए । ^{१ २ १} त्रिवृतम्प्रवृतम् (१) ॥ ८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—इभा० ४१ प्रष्टे द्रष्टव्यम् । ८

दीर्घतमा जगती सोमः ॥ दीर्घतमसोर्कम् ॥ ^{१ १} धार्ता ।

^१ दायिवः ^{२२ १२} पवते ^{१ २ १२} कृत्वियः । ^{१२} रसोरसो । ^{१ २} रसः । ^{१ २} दाक्षाः ।

^१ दायिवानामनुमादियः । ^{२ २२ १२} नभीर्नृभीः । ^{१ २ १२} नृभीः । ^{१ २} ह्यारीः ।

^{१ २ २२} सार्जानो ^२ अत्योनस । ^{१ २ १२} त्वभीस्त्वभीः । ^{१ २} त्वभीः । ^{१ २} वार्था ।

^{१ २} पाजा ^१ सिक्कणुषेनदी । ^{२ २ १२ १२} पुवापुवा । ^{१ २} पुवा (१) ॥ ^{१ २} गृह्राः । ^१ नाध

^{२ २} तत्रायुधागभ । ^{१ २ १२ १२} स्तियोस्तियोः । ^{१ २} स्तियोः । ^{१ २} ह्वाः । ^१ सा

^{१ २ २} तेषासन्नथिरोगवि । ^{१ २ १२ १२} छिषूछिषू । ^{१ २} छिषू । ^{१ २} आयिन्द्रा ।

^{१ २ २} स्याग्गुष्ममीरयन्नप । ^{१ २ १२ १२} स्युभायिस्युभायिः । ^{१ २} स्युभायिः (२) ॥

^{१ २} आयिन्दूः । ^{१ २ २ २ २ २} हायिन्वानोअज्यतेमनी । ^{१ २} पिभायिष्वि

* इषुषागे मध्यन्दिने ।

(५८)

^१भायिः । ^{१ २}षिभायिः(३) ॥ ^{१ २}आयिन्द्रा । ^{१ २ २ २}स्यासोमपवमानज ।
^{१ १ १ १}मिणामिणा । ^{१ २}मिणा । ^{१ २}तावायि । ^{१ २ २ २}ध्यामाणीजठरेषुआ ।
^{१ १ १ २}विशाविशा । ^{१ २}विशा । ^{१ १}प्रानाः । ^{१ १}पायिन्विद्युदभेवरो ।
^{१ २}दसायिदसायि । ^{१ २}दसायि । ^{१ २}धाया । ^{१ २ २ २}नोवाजा उपमा
^{१ २ १ २}द्विश । ^{१ २}श्वताश्वताः । ^{१ २}श्वताः ५११२१(४) ॥ ^{१ १ १ १ १}ई२३४५ ॥ १०* ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ११२ ऋछादिषु द्रष्टव्यम् । १०

^१प्रजापतिरनुष्टुप् ^१सीमः ॥ ^१भर्गम् ॥ ^१यत् । ^१अयम्
^१षा । ^{१ १ २ ५}रयारयिभर्ग३४गाः । ^{१ २}सीमःपुना । ^{१ २ १ २}नोआरर्षा
^५३४तायि । ^{१ २}पतिर्बिश्च । ^{१ १ २ ५}स्यभूरमार३४नाः । ^{१ २}वियव्यद्रो ।
^{१ १ २ ५}दसौरज२३४भायि(१) ॥ ^{१ २}समुप्रियाः । ^{१ १ २ ५}अनूरषार३४ता ।
^{१ २ २ २}गावोमदा । ^{१ १ २ ५}यघारर्षार३४याः । ^{१ २ २}सीमासःक । ^१एवतार
^{१ ५}यिपार३४याः । ^{१ २ २}पवमाना । ^{१ १ २ ५}सआरयिन्दार३४वाः(२) ॥
^{१ २}यओजिष्ठः । ^{१ १ २ ५}तमारभार३४रा । ^{१ २}पवमान । ^{१ १ २}अवारआ

* सीमिष्ठयातुर्मासवत्प्रवासद्वितीयेऽहि आभवे ।

२३४याम् । यः पञ्चच । षण्णार्यिरा२३४भायि । रयिं
येन । वनारमार२३४हायि(३) ॥ ए३ । भर्गा२३४५ः ॥ ११* ॥

अस्य आख्यानम्—३भा० ३४५ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ११

प्रजापतिरत्यष्टित्सोमः । नित्यवत्साः । एआया । रु
चाक्षरिण्यापुनानोविश्वादेष्वात्सितरतिसयूस्वभायिः । इ
डा । स्वरोनसयूश्वाभीः । धारा । पृष्ठस्यरोरचता
यि । इडा । धारा । पृष्ठस्यरोरचतायि । अथा । धारा ।
पृष्ठेस्यरोरचतायि । इडा । पुनानोअरूषोश्वाशीः । वि
श्वायद्रूपपरियासिया३ । काभीः । सप्तास्येभिरा२३४
काभिरा३१जवा२३(१) ॥ एप्राचीम् । अनुप्रदिशंयातिचे
कित्सत्स्निर्निर्यततेदर्शतो२रथोः । इडा । दैव्योद
र्शतो२शरथाः । आम्मान् । उक्थानिपौ२सियो । इ
डा । आगमान् । उक्थानिपौ२सिया । अथा । आ

^१ग्मान् । ^{१२}उक्थानिपौ^१र^१सिया । इडा । इन्द्रजैत्राय^१
^२हा^२र्षा^२श्यान् । ^२वज्र^२श्रय^२ङ्गवथो^२अनपा^२इ । ^२च्यूता^२ । स^२
^१मत्स्वनपा^१र^१होयि । ^१च्यूता^१र^१शजवा^१र^१३(२) ॥ एरुवाम् ।
^२हृत्प^२त्पू^२र्णोना^२विदो^२वसु^२रुम्ना^२ढभि^२र्म^२र्जय^२सिस्व^२आ^२र^२दमायि ।
^२इडा । ^२ऋत^२स्वधी^२तिभा^२शयि^२र्दा^२शमायि । पारा । ^२वतो^२
^१नसा^१र^१मतात् । इडा । पारा । ^१वतो^१नसा^१र^१मताम् ।
^२अथा । पारा । ^२वतो^२नसा^२र^२मतात् । इडा । यत्रारण^२
^२न्तिधा^२शयिता^२श्या^२४ । ^२त्रिधा^२तुभि^२रु^२षीभि^२र्वयो^२३ । दाधा^२
^१यि । ^१रोच^१मानो^१वयो^१र^१होहि । ^१दाध^१आ^१र^१शजवा^१र^१३(३) ॥
^१इट्^१० इडा^१र^१३४५ ॥ १२ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—५भा० १११ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १२

भरद्वाजः ककुवुत्तरा बृद्धती सोमः ॥ बृहत्साम ॥

^१औ^१हो^१यि^१मा^१भे^१ममा^१श्रमि^१ष्मा^१इ । ^१उग्र^१स्यसा । ^१खी^१यायि

^३ ता^५३४वा । ^{१ २} म^{३२ ४२ ५}हा^{२२ १ २}३४ । ^{३२ ४२ ५} औ^{२२ १ २}होवा । ^{३२ ४२ ५} तेवा^{२२ १ २}ष्णी^{३२ ४२ ५}आ । भायि ।
^२ चा^{२ ३}३१ । ^{२ ३} क्षि^५य^{२ १२ २}क्का^{३२ ४२ ५}२३४ता^{३२ ४२ ५}म । ^{३२ ४२ ५} प^{३२ ४२ ५}थ्ये^{३२ ४२ ५}म^{३२ ४२ ५}तू^{३२ ४२ ५}३४ । ^{३२ ४२ ५} औ^{३२ ४२ ५}हो
^५ वा । ^१ वी^५र^५शं^५या^५२३४ । ^५ दू^५म् । ^५ उ^५ह्वा^५ई^५हा^५ज । ^५ वा^५(१) ॥
^{२२ २} औ^२हो^१यि^{२ ३}प^५श्चा^{१ २}३१ । ^{२ ३} म^५नू । ^{१ २} वी^५र^५शं^५या^५२३४दू^५म् । ^{१ २} स^५व्या
^{२२ ४२ ५} ३४ । ^{२ १} औ^२हो^२वा । ^२ अ^{२२}नू^{२२}स्फि^{२२}गा^{२२}यि । ^{२२} या^{२२}घा^{२२}३१ । ^{२२} व^{२२}से
^३ वा^५२३४र्षा । ^५ न^{२ १२ २}दा^{३२ ४२ ५}नो^१आ^१३४ । ^१ औ^१हो^१वा । ^१ स्या^१र^१रो^१षा^१२३४ ।
^५ ता^५यि । ^५ उ^{२२ २}ह्वा^२ई^२हा^२ज । ^२ वा^२(२) ॥ ^२ औ^२हो^२यि^२न^२दा^२३१ । ^२ नो
^१ आ । ^{२ ३} स्या^५रो^{१ २}षा^{३२ ४२ ५}२३४ता^{३२ ४२ ५}यि । ^{३२ ४२ ५} म^{३२ ४२ ५}ह्वा^{३२ ४२ ५}३४ । ^{३२ ४२ ५} औ^{३२ ४२ ५}हो^{३२ ४२ ५}वा ।
^{२ १ २} स^२म्या^{२ १ २}क्ता^२ः^२सा । ^२ रा^{२ १ २}घा^{२ १ २}३१यि । ^{२ १ २} ण^{२ १ २}धे^{२ १ २}ना^{२ १ २}२३४वा^{२ १ २}ः । ^{२ १ २} तू^{२ १ २}या
^{२ २} मे^{३२ ४२ ५}हा^१३४ । ^१ औ^१हो^१वा । ^१ द्रा^१र^१वा । ^१ द्रा^१र^१वा^१पा^१२३४यि ।
^५ वा । ^५ उ^५ह्वा^५ई^५हा^५ज । ^५ वा^५(३) ॥ ^५ ह्म^५ ॥ १३ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—५भा० १२१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १३

स्वाशिरञ्जयस्य गायत्रीसोमः ॥ स्वाशिरामर्कः ॥

^{२ १ २ १} अयामायाम् । ^{१ २} यस्तेमदोर । ^{२ २} वरायिणार३४याः । ^२ तेना
^{२ २ १} पवार । ^५ स्वअन्धार३४सा । ^{१ २ २ २} देवावीरार । ^{२ २} घशसा
^५ ४४द्वा(१) ॥ ^१ जग्निर्वृत्तारम् । ^{२ २} अमायित्ता३४याम् । ^५ स
^२ स्निर्वाजारम् । ^{२ २ २} दिवेदार३४यिवायि । ^{१ २ २} गोषातिरार ।
^{२ २ २} श्वसाचार३४सायि(२) ॥ ^{१ २} समिस्तोआर । ^{२ २ २} रूपोभूर३४वाः ।
^{१ २ २} रूपस्थाभारयिः । ^{२ २ २} नधायिनूर३४भायिः । ^{१ २ २} सीदञ्छे जनोर ।
^{२ २ २} नयोनार३४यिमा(३) । ^५ ईर३४५ ॥ १४ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ३४३ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १४

^{१ २ २} भरद्वाजस्तिष्ठन्बिष्णुः ॥ ^{१ २ २} बृहत्साम ॥ ^{१ २ २} औद्दोया ॥
^{२ २} भित्तेविष्णोपरिचा३२ । ^{१ २} क्षिनामप्रयद्वत्क्षेशिपा
^५ चार३४स्त्री । ^{१ २ २} मावा३४ । ^{१ २ ४ २ ५} औद्दोवा । ^{२ २ २} पोआसदा ।
^२ गूद्वा३१ः । ^{२ २} एतद्यदार३४न्या । ^{२ २ २ २} रूपस्समा३४ । ^{२ २ ४ २} औद्दो
^५ वा । ^२ थारयिवाभूर३४ । ^५ था । ^५ उज्जवाद्दवाज । ^५ वा(१) ॥

^{२२ २} ^१ ^{१ २} ^२
 औहोयिथप्रा३ए । तत्तेभ्यश्चिपिविष्टद्वयमर्थ्यशशसा
^२ ^३ ^५ ^{१ २} ^{३२ ४२}
 मिवयू । नानायिवार३४यिद्वान् । तन्त्वा३४ । औहो
^५ ^{१ १} ^२ ^२ ^३ ^५
 वा । गृणामिता । वसामा३१ । तव्यान्क्षया३४न्ताम् ।
^{१ १ २} ^{३२ ४२ ५} ^१ ^५
 अस्यइजा३४ । औहोवा । सा३ःपारा२३४ । कायि ।
^५ ^५ ^{२२ २} ^२ ^२ ^{१ २}
 उह्वाइहाज । वा(२)॥ औहोयिकेवा३ए । षट्तेविष्क
^{२ २} ^२ ^{२ ३}
 वासआकृणोमितन्मे जुषस्वशिपायि । वायिष्टाहा२३४
^५ ^{१ २} ^{३२ ४२ ५} ^{२ १} ^१
 व्याम् । वर्दा३४ । औहोवा । तुत्वात्तुष्टू । ताया३१ः ।
^{२ २ १ २} ^५ ^{१ १ १} ^{३२ ४२ ५}
 गिरोमेयूया२३४म्या । तत्तुवस्ता३४ । औहोवा । भा२
^१ ^१ ^५ ^१
 यिस्सा । भा२यिस्सदा२३४ । नाः । उह्वाइहाज ।
^१
 वा(३) ॥ ह्स् ॥ १५ * ॥

* अस्य व्याख्यानम्—५भा० १४६ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १५

^{१२}
 बृहस्पतिरिन्द्रो वापरउष्णिक् सोमः ॥ बलभिदम् ॥ हो

^२वायि । ^{२२२}होवायि । ^२होवा^४हायि । ^२पवते^४चा^{१२}र्या^{१२}रतो
^{२५}हरिः । ^२अति^४ह्वरा^२सी^२र^२हिया । ^२अभियर्ष^२स्तो^२तृभ्यो
^२भ्योवा^४र्यिरा^२श्वद्यशः(२) ॥ १६ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० १६० पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १६

^२बृहस्पतिरिन्द्रो वा गावत्री सोमः ॥ ^२द्वितीयम्बलभि
^२दम् ॥ ^४यस्ते^२मदो^२श्वा^२रेणियः । ^{२२२}तेनापवा^४स्वा^२श्च^२अन्ध
^{५२}सा । ^{२२२}देवावीरा^४श्वा^२श्च^२सहा । ^{२२}ओवा । ^{२२}ओवा । ^२ओ
^२वा^{५२}श्वा^२श्च । ^२ओ^२होवा(१) ॥ ^{२११११}ई^२र^२श्च^२पु ॥ १७† ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ३४३ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १७

^१प्रजापतिर्वहतीन्द्रः ॥ ^१यशः ॥ ^{१२}त्वमिन्द्र^{१२}यशाश्च
^२सि । ^{२१२}अजौषी^२शवसस्पतिः । ^२त्वं^१तृणा^१णिह^१स्वप्रतीन्येक
^{१२१}द्रत्युरु । ^२अनु^२त्तश्च^२र्षणी^२धृतिः(१) ॥ ^१अनु^२त्तश्च^२र्षणी^२धृतिः । अनु
^२त्तश्च^२र्षणी^२धृतिः । ^१तमु^२त्वानूनम^१सुरप्रचेतसम् । ^{१२}राधोभा

१ २२ २. १२ २२ १ २२ २ १२ २२ १ २२ २
गमिवेमहे(२) ॥ राधोभागमिवेमहे । राधोभागमिवेमहे ।

१२ ११ २ १२ १ १२ २ १२ २ १२ २ १
महीवहन्तिशरणातइन्द्र । प्रतेसुन्नानोअश्रवन् । शत

२ २२ १ २२ १ २ ११ ११
अजीवेमशरदोवयन्ते२३४५(३) ॥ १८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ४७६-४७७ पृष्ठयोर्द्वयम् । १८

प्रजापतिरनुष्टुप्सोमः ॥ भर्गः ॥ यत् । पुरोजि
ती । वोआरश्वा२३४साः । सुतायमा । दयारयित्ना२३४
वायि । अपश्वानम् । अथारयिष्टा२३४ना । सखायो
दी । घजारयिष्ठा२३४याम्(१) ॥ सखायोदी । घजार
यिष्ठा२३४याम् । योधारया । पावारकार२३४या । प
रिप्रस्य । दतारयिष्ठ२३४ताः । इन्दुरश्वः । नकारत्वा
२३४याः(२) ॥ इन्दुरश्वः । नकारत्वा२३४याः । तन्दरो
षम् । अमारयिभार२३४राः । सोमंविश्वा । चिशारधा

* अपचिति ब्रह्मसाम ।

(६०)

^५ २२ ^१ ५ ^१ १
 २३४या । यज्ञायस । तुवा२द्रा२३४याः(३) ॥ २३ ॥ भर्गा
 ११११
 २३४पूः ॥ १८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० १३१ वृद्धादिषु द्रष्टव्यम् । १८

^{१२} २
 वरुणो बृहती सीमः ॥ देवस्थानम् ॥ द्वाजमुना
^{२१} २ ^{२५}
 नास्मो । मधारया३ । होयि । होयि । होयि । द्वा
^५ ^५ ^१ २ ^१ १२ २२ २ १ २
 जद्वाजद्वाजवा । सहोनरः । अपोवसानोअर्षसा
^१ ^{२५} ^५ ^५
 शयि । होयि । होयि । होयि । द्वाजद्वाजद्वाजवा ।
^१ २ ^२ १ १२ २ १ १ १ ^१
 सत्यमोजः । आरत्नधायोनिमृता३ । होयि । होयि ।
^{२५} ^५ ^५ ^१ २ ^२ २ १ २
 होयि । द्वाजद्वाजद्वाजवा । स्वर्ज्योतिः । स्वसीदसा
^१ ^{२५} ^५ ^५
 शयि । होयि । होयि । होयि । द्वाजद्वाजद्वाजवा ।
^{२२} १२ ^{२२} १२ ^{२२} १२ ^१ २ २२ २
 एस्थादिदम् । एस्थादिदम् । एस्थादिदम् । उत्सोदेवो
^१ २ १ २ ^१ ^{२५} ^५
 द्विरण्यया३ । होयि । होयि । होयि । द्वाजद्वाज
^५ ^{२२} ^{२२} ^{२२} ^१ २
 द्वाजवा(१) ॥ द्यौः ॥ द्वाउत्सोदेवाः । द्विरण्यया३ ।

* द्वितीयायचित्थार्थम् ।

^१ होयि । ^{१५ ५ ५} होयि । होयि । हाजहाजहाजवा ।

^{१ २} सहोनरः । ^{२ २ १ २ १ २} उत्सोदेवोहिरण्ययाः । ^१ होयि । होयि ।

^{१५ ५ ५} होयि । ^{१ २} हाजहाजहाजवा । ^{२ २} सत्यमोजः । दुहा

^{१ २ २ १ २} नजधर्हि वियाः । ^१ होयि । ^{१५} होयि । होयि । हाज

^{५ ५} हाजहाजवा । ^{१ २} स्वर्ज्योतिः । ^{२ १ २} मधुप्रियाम् । ^१ होयि ।

^{१५ ५ ५} होयि । ^{२ २ २ २} होयि । हाजहाजहाजवा । एस्थादिदम् ।

^{२ २ २ २} एस्थादिदम् । ^{२ २ २ २} एस्थादिदम् । ^{२ १ २ १ २ १ २} प्रत्नसधस्थमासदाः ।

^१ होयि । ^{१५ ५ ५} होयि । होयि । ^{१ २} हाजहाजहाजवा(२) ॥ द्यौः ॥

^{२ २} हाजप्रत्नसधा । ^{२ १ २} स्थमासदाः । ^१ होयि । होयि ।

^{१५ ५ ५} होयि । ^{१ २} हाजहाजहाजवा । ^{२ १ २ १} सहोनरः । ^{२ १ २ १} प्रत्नसध

^{२ २ २ २} स्थमासदाः । ^१ होयि । ^{१५ ५} होयि । होयि । हाजहाज

^५ हाजवा । ^{१ २} सत्यमोजः । ^{२ २ १ २ १ २} आपृक्कग्रन्थरूपाः । ^१ होयि ।

^{१५ ५ ५} होयि । ^{१ २} होयि । हाजहाजहाजवा । ^{१ २} स्वर्ज्योतिः ।

१२ ऽ १२२ ऽ १२ ऽ १२ ऽ १२ ऽ
 दायिऽ२ । त्वाविऽ२ । आपऽ२ । श्वानऽ२म् । आथिऽ२ ।
 २ ऽ १२२ ऽ १२२ ऽ २ ऽ १२ ऽ
 छानऽ२ । साखारयोदीऽ२ । घाजिऽ२ । क्वायऽ२म्(२) ॥
 १२२ ऽ १२२ ऽ २ ऽ १२ ऽ १२२ ऽ
 साखार । योदीऽ२ । घाजिऽ२ । क्वायऽ२म् । योधार ।
 १२२ ऽ १२ ऽ १२२ ऽ १२ ऽ १ ऽ
 रायार । पावऽ२ । कायार । पारिऽ२ । प्रस्यऽ२ ।
 १२२ ऽ २ ऽ १ ऽ १२ ऽ १२ ऽ १२
 दातेऽ२ । सूतऽ२ः । इन्दुऽ२ । अश्वोऽ२ । नाक्तऽ२ । त्वा
 २ १ ऽ १२२ ऽ १२ ऽ १२ ऽ
 यऽ२ः(२) ॥ इन्दुऽ२ः । अश्वोऽ२ । नाक्तऽ२ । त्वायऽ२ । त
 २ १२ ऽ १२२ ऽ १२ ऽ १२ ऽ
 न्दुऽ२ । रोषऽ२म् । आभीऽ२ । नारऽ२ः । सोमऽ२म् ।
 १२२ ऽ १२२ ऽ १२२ ऽ १२२ ऽ १२२ ऽ
 विश्वाऽ२ । चायार । धायार । यज्ञार । यासऽ२ ।
 १२ ऽ १२ ऽ २ १
 त्वऽ२ । द्रायऽ२ः । एअस् ॥ २ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० १३१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १

रुद्रोऽनुष्टुप्सोमः ॥ द्वितीयसम्मौल्यसप्तद्वम् ॥

१ ऽ १२२ ऽ १२२ ऽ १२२ ऽ १२२ ऽ
 इन्दुऽ२ः । अश्वोऽ२ । नाक्तऽ२ । त्वायऽ२ः । त्वायऽ२ः ।
 १२२ ऽ १ ऽ १२२ ऽ १२२ ऽ १२२ ऽ
 त्वायऽ२ः । तन्दुऽ२ । रोषऽ२म् । आभीऽ२ । नारऽ२ः ।

११ ५   ११ ५   ११ ५   ११ ५   ११ ५
 नारऽरः । नारऽरः । सोमऽरम् । विश्वार । चायार ।
 ११ ५   ११ ५   ११ ५   ११ ५   ११ ५   ११ ५
 धायार । धायार । धायार । यज्ञार । यासऽर । तूवऽर ।
 ११ ५   ११ ५   ११ ५   १ २१ २ १३
 द्रायऽरः । द्रायऽरः । द्रायऽरः(३) । हम्प्रहम्प्रश्चत्तू
 ११११
 २३४५ ॥ ३ ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० १३२-१३९ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । ३

॥ इत्युद्भगानि एकाहपर्व समाप्तम् ॥ ३ ॥

॥ अथाहीनपर्वेदानीम्प्रवर्त्तते * ॥

अग्निर्वैश्वानरोऽनुष्टुप्सोमः ॥ ऋतनिधनमाज्यदो

हम् ॥ ^{१ २}द्यौहम् । ^{१ २}प्रसुन्वानां । ^{३ १ ३}यअन्वा२३४साः ।
^{१ २}मर्त्तीनवार । ^{३ १ ३}ष्टतद्वा२३४चाः । ^{१ २}अपश्वाना२म् । ^३ऋ
^{१ २}राधा२३४साम् । ^३क्षतामखा२म् । ^{३ १ ३}नष्टगा२३४वाः (१) ॥ अ
^३जामिरां । ^{३ १ ३}त्वेअव्या२३४ता । ^{१ २}भुजेनपूरुत । ^{३ १ ३}तुउण
^३२३४योः । ^{१ २}सरज्जारी२ । ^{३ १ ३}नयोषा२३४णाम् । ^{१ २}वरे
^{३ १ ३}नयो२ । ^३निमासा२३४दाम् (२) ॥ ^{१ २}सवीरोदा२ । ^{३ १ ३}क्षसाध
^३२३४नाः । ^१वियस्तस्तां । ^{३ १ ३}भरोदा२३४सायि । ^१हरि
^{३ १ ३}पवा२यि । ^३तुअव्या२३४ता । ^{१ २}वेधानयो२ । ^{३ १ ३}निमासा
^३३४दाम् (३) । ^२ए३ । ^{२ १}ऋतम् ॥ ४ ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ४३७ ऋतादिषु द्रष्टव्यम् । ४

* “अहीनकाण्डसिद्धानीम्प्रवर्त्तते”—इति क०-प्राठः ।

† मर्मविरात्रप्रथमेऽङ्गि आर्भवे ।

अग्निर्वैश्वानरस्त्रिष्टुप्सोमः ॥ ईनिधनमाज्यदोहम् ॥

२१ २ २१ २ ३५ २१
अयस्सोमाः । इन्द्रतु । भ्यस्सुन्वायि । तुभ्यस्यवा ।
२ १ २ ४ ४ ५ २१ २ १ २
ताश्रयितुवम् । अस्यपाक्षी । तुव्हयाम् । चक्रषे ।
२ ३ ४ ५ २१ २ १ २ १ २ ४ ४ ५
त्वंव्वहषायि । इन्दुमदा । याश्रयुजि । यायसोमाम् (१) ॥
२ १ २ २ १ २ ३ ४ ४ ५ २१ २
सईरथो । नभुरि । पाडयोजौ । महःपुरुह । णीरु
१ २ २ ३ ४ ४ ५ २ १ २ २ १ २ ३
सात । यायिवसूनौ । आदींविश्वा । नङ्गषि । याणि
४ ४ ५ २ १ २ २ १ २ २ ३ ४ ५ २ १ २
जाता । सुवर्षाताः । वनऊ । ध्वानवन्ता (२) ॥ शुक्ली
२ १ २ २ ३ ४ ५ २ १ ५
शर्द्धो । नमारु । तस्यवस्वा । अनभिशा । स्ताः
१ २ ३ ४ ४ ५ २ १ २ १ १ २ ३
दिवि । यायथावीट् । आपोनमा । क्षूक्षुसुम (३) ॥ तिर्भ
४ ५ २ १ २ २ १ २ २ ३ ४ ५ ३ १
वानाः । सहस्राप्साः । पृतना । पाडयज्ञाः । ई २ ३
१ १
४५ ॥ ५ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ५४४ पृष्ठयोदिषु द्रष्टव्यम् । ५

अग्निर्वैश्वानरस्त्रिष्टुप्सोमः । त्रिणिधनमाज्यदोहम् ॥

* द्वितीयेऽहनि मध्यन्दिनान्त्यम् ।

२ १ २ २ १ २ २ ४ ५ २ १
तिस्रोवाचाः । ई३रय । तिप्रवल्लीः । कृतस्यधायि ।

२ १ २ २ ३ ४ २ ५ २ २ १ २ २ ३
ती३म्ब्रह्म । णोमनीषाम् । गावोयन्तायि । गो३प

२ ३ ४ २ ५ २ २ १ २ १ २ २ ३
तिम् । पृच्छमानाः । सोमंय्यतायि । मतयः । वाव

४ २ ५ २ २ १ २ २ २ २ ३ ४ २ ५ २ २
शानाः(१) ॥ सोमङ्गावो । धे३नवः । वावशानाः । सो

१ २ २ २ ३ ४ ५ २ २ १ २
मंविप्राः । मतिभिः । पृच्छमानाः । सोमस्सुताः । कृ

१ २ २ २ ३ ४ २ ५ २ २ १ २ २ ३ ४ ५
च्यते । पूयमानाः । सोमेअर्काः । त्रिष्टुभः । सन्नवन्ता

२ २ १ २ २ १ २ ३ ४ २ ५ २ २ १
यि(२) ॥ एवानस्सो । मा३परि । पिच्यमानाः । आपव

१ १ २ २ ३ ४ ५ २ १ २ २ १
खा । पू३यमा । नस्सुवस्ती । इन्द्रमावायि । शा३वृह ।

२ २ ३ ४ २ २ १ २ २ १ २ २ ३ ४ ५
तामदेना । वर्द्धयावा । च३ञ्जन । यपुरन्धिम(३) ।

२ २ २ १ ३ १ १ १ १
ए । आज्यदोह्वार३४५म् ॥ ई* ॥

अस्य बाह्यान्तम्—३भा० ४४३-४४४ ऽष्टयोर्द्वयम् । ६

१ ३
प्रजापतिर्वृहत्यादित्यः ॥ सङ्गतिः ॥ ए३श्राया ।

* तृतीयेऽह्न्यार्भवान्यम् ।

^१तद्वसू^१र३हो^१र३ । ^{२२ ३२ २}रिया^१र३म् । ^{१ २}हाओवा । ^{१ २}विश्वेदिन्द्र
^१स्यभक्त । ^{१ २ २ २ १ २}वसूनिजातो^{१ २}जनिमा । ^{१ २ २}नियोजसा । ^{१ २ २}प्रतिभा
^{१ २ २}गन्नदीधिमः(१) ॥ ^{१ २}एप्रातायि । ^{२ १}भागन्नदा^१र३हो^१र३ । ^१धिमा
^{२ २ २ २}र३ः । ^{१ २ २ १}हाओवा । ^{२ २}प्रतिभागन्नदीधिमः । ^{१ २ २ १}अलर्षिरातिं
^{२ १ २}वसुदाम् । ^२उपस्तुहि । ^{१ २ २ १}भद्राइन्द्रस्यरातयः(२) ॥ ^२एभाद्राः ।
^१इन्द्रस्यरा^१र३हो^१र३ । ^{२ २ ३ २ २}तया^{१ २}र३ः । ^{१ २}हाओवा । ^{१ २}भद्राइन्द्र
^{१ २ १}स्यरातयः । ^{२ २ २ २ २ १}योअस्यकामंविधतः । ^{२ २}नरोषति । ^{१ २ २ १ २}मनोदा
^{२ २ २ १}नायचोदयन्(३) ॥ ^२हो ३ । ^२आ ३ । ^२ऊ ३ । ^{१ १}इ २ ३
^{१ १}४ ५ (३) ॥ ७ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ३३६-३३७ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । ७

^{१ १}पृथुरश्मिः पथ्यापक्लिरिन्द्रः ॥ ^{१ १}पार्थुरश्मम् ॥ ^{१ १}एस्वा
^१दोः । ^३ओर३४वा । ^५इत्थाविषू^{३ १ २}रवताः । ^१अथा । ^१एम्
^२धोः । ^१ओर३४वा । ^५पिबन्तिगौ^{२ १}ररियाः । ^१अथा । ^१एया

^{२ ३ ५ २२ १ १}
 ३ । ओ२३४वा । त्रेणसया र्वरायि । अथा । एवृष्णा ।
^{३ ५ २ १ १}
 ओ२३४वा । मदन्तिशो र्भथा । अथाः(१) ॥ एताआ ।
^{३ ५ २ १ ५ १}
 ओ२३४वा । स्यष्टना र्युवाः । अथा । एसीमाम् ।
^{३ ५ २२ १ १}
 ओ२३४वा । श्रीणन्तिपा र्श्रयाः । अथा । एप्राया ।
^{५ ५ १ १ १}
 ओ२३४वा । इन्द्रस्यधा र्यिनवाः । अथा । एवाज्राम् ।
^{२ ५ १ १ १ १ ३}
 ओ२३४वा । हिन्वन्तिसा र्यकाम । अथा(२) ॥ एताआ । ओ
^{५ २ १ १ १ ३}
 २३४वा । स्यनमसा र्सहाः । अथा । एसापा । ओ२३४
^{५ २ १ १ १ ३}
 वा । र्यन्तिप्रचा र्यितसाः । अथा । एवाता । ओ
^{५ २ १ १ १ ३}
 २३४वा । नियस्यसा र्श्चिरायि । अथा । एपूह । ओ
^{५ २ १ १ १ ३}
 २३४वा । णिपूर्वचा र्यित्तयायि । अथा । एवस्वी ।
^{३ ५ २ १ १ १ १ १ १}
 ओ२३४वा । अनुस्वरा र्जियाम् । अथा२३४५(३) ॥ ८* ॥

अस्य व्याख्यानम्—इमां ६३७ छंदादिषु द्रष्टव्यम् । ८

अश्वस्तिष्टुवश्वः ॥ अश्वव्रतम् ॥ हौ । ह्योयि ।

* अश्वमेधद्वितीयोऽहनि ब्रह्मसाम ।

^२कौ। ^२होयि। ^२ह्यौ। ^२होयि। ^२हौ। ^३होर। ^३वार३

^{५२२}४औहोवा। ^२ए३। ^{१ २ ३ १ १ १}सुवर्ज्योतीर३४५ः। ^{१२}हौ। ^{१२}होयि।

^२कौ। ^२होयि। ^२ह्यौ। ^२होयि। ^२हौ। ^३होर। ^३वार

^{५२२}३४औहोवा। ^{२ १ २ १ २ १ २ ३ १ १ १ १}अभिवाजीविश्वरूपोजनिचार३४५म्। ^{१२}हौ।

^२होयि। ^२कौ। ^२होयि। ^२ह्यौ। ^२होयि। ^२हौ। ^३होर।

^३वार३४औहोवा। ^{५२२}ए३। ^{१ २ ३ १ १ १ १}ज्योतिर्भार३४५ः। ^{१२}हौ। ^{१२}हो

^२यि। ^२कौ। ^२होयि। ^२ह्यौ। ^२होयि। ^२हौ। ^३होर। ^३वार

^{५२२}३४औहोवा। ^{२ १ २ १ २ १ २ ३ २}हिरण्ययन्मिभदत्कसुपर्णाः। ^२हौ।

^२होयि। ^२कौहोयि। ^२ह्यौ। ^२होयि। ^२हौ। ^३होर।

^२वार३४औहोवा। ^{५२२}ए३। ^{१ २ ३ २}शिर्षुर्वाजी१। ^२हौ। ^{१२}होयि।

^२कौ। ^२होयि। ^२ह्यौ। ^२होयि। ^२हौ। ^३होर। ^३वार३

^{५२२}४औहोवा। ^{१ २ २ १ २ १ २ ३ १ १ १ १}सूर्यस्यभानुमृतुथावसानार३४५ः। ^२हौ।

^२होयि। ^२कौ। ^२होयि। ^२ह्यौ। ^२होयि। ^२हौ। ^३होर।

३ ५२२ १ १२२ २ ३ ११११ १२
वार३४ औहोवा । ए३ । अश्वोमेध्या२३४५ः । हो । होयि ।

२ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३०
हो । होयि । हो । होयि । हो । होर । वार३४

५२२ १ २१२२१२१२ १२ ३ ११११
औहोवा । परिस्वयम्मेधमृजोजजाना २ ३ ४ ५(१) ॥

२ १२ २ २ १२३ ११११ १२ १ १२
अप्सुरेतग्निश्रियेविश्वरूपा २ ३ ४ ५ म् । तेजःपृथिव्या

२१ ११२ ११११ १ १२१ २१२२ १२
मधियत्सम्बभूवा २ ३ ४ ५ ॥ अन्तरित्तेस्मद्दिमानग्निमा

३ ११११ १ २ १२२ १ २१२ ११११
ना२३४५ः । कनिकन्तिवृष्णोअश्वस्यरेता २ ३ ४ ५ः(२) ॥

२१ २१२२ २ १२ २२ ३ ११११ १२ २ २१
अयंसहस्रापरियुक्तावसाना २ ३ ४ ५ः । सूर्यस्यभानुं

२ १२२ २२३ ११११ २ १२ २१२२ २१२
यज्ञोदाधारा २ ३ ४ ५ । सहस्रदाशशतदाभूरिदावा

११११ १२ २१२ १ १ ३ ११११ १२
२३४५ । धर्तादिवोभुवनस्यविश्वपती २ ३ ४ ५ः । हो ।

२ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३०
होयि । हो । होयि । हो । होयि । हो । होर ।

३ ५२२ २ १२३११११
वा २ ३ ४ औहोवा(३) ॥ ए३ । सुवर्चते२३४५ ॥ ८* ॥

कतिपयसोभमूलकमिदं साम, सोभानां व्याख्यातुं सुदुर्लभा । ८

भूरिति व्याहृतिसाम परमेष्ठी प्रजापतिर्ऋषिः देवी

* द्वितीयेऽह्नास्वावउपवेशानकारमुद्राता सूयादनेन ।

गायत्रीच्छन्दः अग्निर्देवता स्वयमातृष्णोपधाने विनियोगः ॥

^{५ १२} भूः । ^२ भूः । ^२ होयि । ^२ भूः । ^२ होयि । ^२ भूः । ^२ हा३१जवा२ ।

^{२ १ २ ३ १ १ १ १} ए । सुवर्ज्योती२३४ पूः(१) ॥ भुवरिति व्याहृतिसाम परमेष्ठी प्रजापतिर्ऋषिः दैव्युष्णिक् छन्दः वायुर्देवता तृतीया

याञ्चितौ ^{५ १} स्वयमातृष्णोपधाने विनियोगः ॥ भुवाः । भुवः ।

^२ होयि । ^२ भुवः । ^{२ १ २ २ १ १ १} हा३१जवा२ । ए । सुवर्ज्योती२३४

^१ पूः(२) ॥ स्वरिति व्याहृतिसाम परमेष्ठी प्रजापतिर्ऋषिः दैव्यनुष्टुप् छन्दः सूर्यो देवता पञ्चम्याञ्चितौ स्वयमातृष्णो-

^{५ ४} पधाने विनियोगः ॥ सुवाः । सुवः । ^१ होयि । सुवः । हो

^२ यि । सुवः । ^{२ १ २ ३ १ १ १ १} हा३१जवा२ । ए । सुवर्ज्योती२३४ पूः(३) ॥

सत्यमिति व्याहृतिसाम परमेष्ठी प्रजापतिर्ऋषिः दैव्यनुष्टुप् छन्दः । सत्यं देवता प्रथमायाञ्चितौ पुष्करपला

^{५ ४} शोपधाने विनियोगः ॥ सत्याम् । सत्यम् । ^१ होयि । स

२, † स्वयमातृष्णादिकमिष्टकाभिधानम्, यजुर्वेदीयाग्निचित्य-प्रकरणे सविस्तरं स्पष्टम् ।

त्यम् । होयि । सत्यम् । हा३१जवा२ । ए । सुवर्ज्यी

ती२३४५ः(४) ॥ पुरुष३ति व्याहृतिसाम परमेष्ठी प्रजा-
पतिर्हविः दैव्यनुष्टुप् ऋन्दः पुरुषो देवता प्रथमायाच्चितौ

हिरण्मयपुरुषोपधाने विनियोगः । पुरुषाः । पुरुष ।

होयि । पुरुष । होयि । पुरुष । हा३१जवा२ । ए । सुव

ज्यीती२३४५ः(५) ॥ १० * ॥

व्याहृतिसूक्तश्चेतस्याम व्याहृतौनाञ्च व्याख्यामसुलभा संहिताभाष्ये । १०

दीर्घतमा अनुष्टुप् सोमः ॥ दीर्घतमसोःर्कः ॥ आ

याम् । पूषारयिः । भगाभगाः । भगाः । सोमाः ।

पूनामोअ । षतायिषताति । पतयि । पातीः । वायि

श्वस्यभू । मनामनाः । मनाः । वाया । ख्याद्रीदस्त्री ।

उभाउभायि । उभायि(१) ॥ ई२३४५ ॥ ११ † ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ३४५—३४६ पृष्ठयोर्दृष्टव्यम् । ११

* विनियोगः स्याग्निचित्यक्रतौ ।

† वैदत्रिराव तृतीयेऽह्न्यार्भवे ।

वरुणः पथ्या बृहती सोमः ॥ देवस्थानम् ॥ ^{२५} हाज

^२ श्रीणन्तो गो । ^{१ २} भिरुत्तराश्म् । ^१ होयि । होयि । होयि ।

^{२५} हाज ^५ हाज ^५ हाजवा । ^{१ २} सहोनरः । ^{२५ १ २५ १२ ५ १२} श्रीणन्तो गोभिरुत्तरा

^१ श्म् । ^{२५} होयि । ^५ होयि । ^५ होयि । ^{२५} हाज ^५ हाज ^५ हाजवा (२) ॥

^{१ २} सत्यमोजः । ^{२५ १} परिस्वानश्चक्षसेदाश् । ^{२ २} होयि । ^१ होयि ।

^{२५} होयि । ^५ हाज ^५ हाज ^५ हाजवा । ^{१ २} स्वर्ज्यीतिः । ^{२ २ १ २} वमादनाश्ः ।

^१ होयि । ^{२५} होयि । ^५ होयि । ^५ हाज ^५ हाज ^५ हाजवा । ^{२ १ २} एस्था

^{२५ १ २} दिदम् । ^{२५ १ २} एस्थादिदम् । ^{२ १ २} एस्थादिदम् । ^{२ १ २} क्रतुरिन्दुविच

^{१ २} क्षणाश्ः । ^१ होयि । ^{२५} होयि । ^५ होयि । ^५ हाज ^५ हाज ^५ हाज

^{१ २ १ २ १ २} वा (३) ॥ ^१ द्यौरकान्भूमिरतनत्समुद्रं ^{२ २} समचूकुपत् । ^१ इट्०

^{१ १ १ १} इडार३४५ ॥ ३२ * ॥

* अस्य व्याख्यानम्—४भा० ३०६-३०७ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १२

^{१ २ २} अग्निर्गायत्री सोमः ॥ ^१ अग्नेरर्कः ॥ ^१ तिस्रोवाचउऽश्वा

* वन्दोम-प्रवमान-तृतीयोऽहनि मध्यन्दिने ।

^२यिरा^१शतार^२यि । गावोमिमन्तिऽ^१धायिना^२श्वा^३रः । हरि
^२रेतिकाऽ^१रनायि^२क्राशदा^३रत्(१)॥ अभिब्रह्मोराऽ^१नूषा^२शता^३रः ।
^२यक्नीर्जतस्याऽ^१माता^२शरा^३रः । मर्जयन्तीर्दिऽ^१वाशू^२शाशयि^३शू
^२रम्(२) ॥ रायस्समुऽ^१द्रा^२श्वातू^३शरा^४रः । अस्मभ्य^१सोमा^२
^१वायिश्वा^२शता^३रः । आपवस्ससाऽ^१रहा^२स्ता^३शयिणा^४रः । ए । अ
^१ग्निमूर्धा^२भवद्वि^३वः ॥ १३ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४४३-४४४ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १३

दीर्घतमा अक्षरपङ्क्तिरिन्द्रः ॥ दीर्घतमसोऽर्कम् ॥

^१पारी । प्रा । धन्वा^२धन्वा । धन्वा । आयिन्द्रा । या ।
^२सोमा । सोमा । सोमा । स्वादूः । मायि । त्रायात्रा
^२या । त्राया । पूष्णे । भा । गायागाया । गाया(१) ॥
^१आयिवा । मा । ताया^२तार्त्या । ताया । माहे । ज्ञा ।

* षतुर्वीर-मृतौधेऽहनि मध्यन्दिने ।

^{२ २ १२२ १२२ १ २ १ २ १२}
 यायायाया । याया । साशू । क्रो । अर्षाअर्षा ।
^{१२ १ २ १ २ १ २ १}
 अर्षा । दायिव्याः । पी । यूषायूषाः । यूषाः(२) ॥ आयि
^{२ १ २ २ १ २ १ २ १ २}
 न्द्राः । ते । सोमासोमा । सोमा । सूता । स्या । पे
^{२ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २}
 यात्येयात् । पेयात् । क्रात्वे । दा । क्षायाक्षाया । क्षा
^{२ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २}
 या । वायि । श्वे । चा । देवादेवाः । देवाः(३) ॥ ई२३
 ११
 ४५ ॥ १४ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ४१३-४१४ पृष्ठयोर्दृष्टव्यम् । १४

^{१५ २}
 वसिष्ठो गायत्रीन्द्रः । रथन्तरम् ॥ आमिन्वावृष

^{२ २ २ २ १ २ १}
 भासुतोवा । हृतृहृजा । मिपा२३यितयायि । त्रा
^{२ १ १ ४ १ २ ५ ५}
 म्पाविया२३श्रू३ । क्षायिमा२३४दाम् । ओवा६ । ह्वा
^{२ १ २ २ २ २ १}
 जवा(१) ॥ दम्नोवा । मात्वामूराअविष्यवोमोपहृखा । न
^{२ १ २ १ ४ १ २}
 आ२३दभान् । माकीम्ब्रह्मा२३द्वौ३ । पांन्वा२३४ना ।

^{२ ५} ^५ ^{९ १} ^{२ २२ २}
 ओवा६ । ह्राजवा(२) ॥ नओवा । ह्रात्वागोपरीणसम्भ
^२ ^१ ^२ ^{१ २ २ १} ^४ ^१
 हेमद । तुरार३४सायि । सारोगोरोर३या३ । थापा
^२ ^{२ ५} ^५ ^१
 २३४यिवा । ओवा६ । ह्राजवा(३) ॥ अस् ॥ १५ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० २१५-२१६ पृष्ठधीर्द्रष्टव्यम् । १५

भरद्वाजः प्रथमा चानुष्टुभावन्त्या पथ्या बृहतीन्द्रः ॥

^{२२ २} ^२ ^२ ^२ ^१ ^१
 बृहत्साम ॥ औहोयियज्जायथाअपूर्विया३ण । मघवन्वा ।
^{२ ३} ^५ ^{१ २} ^{३२ ४२ ५} ^{२ १}
 चाहत्या२३४या । तत्पृ ३४ । औहोवा । थिवीम् ।
^२ ^३ ^५ ^{२ १} ^९ ^{३२ ४२ ५}
 आप्रा३१ । था२३४याः । तदस्तम्ना३४ । औहोवा ।
^१ ^५ ^५ ^५ ^{२२}
 ज२तोदा२३४यि । वाम् । उज्जवा१ह्राज । वा(१) ॥ औ
^२ ^२ ^{२ १} ^{१, ३} ^५ ^{१ २}
 होयिवन्ता३ण । तेयज्ञो । आजाया२३४ता । तदा
^{३२ ४२ ५} ^{२ १} ^२
 ३४ । औहोवा । कजतहा । स्कार्ता३यिः । तद्दि
^{२२ ३} ^५ ^{२ १ २} ^१ ^{३२ ४२ ५}
 श्वमभिभृरा२३४सायि । यज्जातय्या३४ । औहोवा ।

३ १ ५ ५ २२
 चारजान्तूर३४ । वाम् । उज्जवाईहाऊ । वा(२) ॥ औ
 २ २ २ १ २ ३ ५ १२२
 होयिवमा३१ । मासुप । कामायिरार३४याः । आसु
 ३२ ४२ ५ ९ १ २
 ३४ । औहोवा । र्योरोहयो । दायिवा३१ । घर्म
 २ २ २ ३ ५ २ १ २ ३२
 नसामन्तपतासुवृक्ता२३४यिभायिः । जुष्टङ्गिर्वा३४ । औ
 ४२ ५ १ १२ ५ ५
 होवा । णारसायि । णारसेब २३४ । हात् । उज्जवाई
 ५ १
 हाऊ । वा । हम् ॥ १६ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ५०६ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १६

॥ इत्युच्चागाने तृतीयः प्रपाठकः ॥ ३ ॥

— ००० —

प्रजापतिर्जगती सोमः । द्विरिडः पदस्तीभः । द्वादश-
 २ १ २ १२ २ १२२१ २२
 निधनो भवति । अभिप्रि । याणिप । वतेच । नोहि
 १२२ २ १२ २१२२१ २२ १२२ २ २ २ १
 तः । नामान्यिकोअधियेषुवर्द्धते । ईडा । आसूरि । य
 ९ १२२१ २ १२१ २ ३२
 स्यवृ । हतोवृ । हन्नधि । रयंविश्वच्चमरुहद्विचक्षणाः ।

^२ ^{११२} ^{२२१२ २} ^१ ^{२ १ २} ^{१२}
 भिःपव । ईडा । तेषूर्विःकविः । नृभिर्यतःपरि । ई
^२ ^{२ २२} ^१ ^२ ^{१ २ १२ २} ^{१२२}
 डा । कोशात् असिष्यदत् । तृतस्यनामज । ईडा । न
^{२ १} ^२ ^१ ^{२ २ १} ^२ ^{१२२} ^{२ २} ^{१ २}
 यन्मधुत्तरन् । इन्द्रस्यवायुः । ईडा । खियायवर्द्धया
^{२ १} ^{२२ १ २} ^{१२२} ^{२२ १ २} ^१
 १न्(२) ॥ अयमुनानड । ईडा । प्रसोअरोचयत् । अय
^{१ २} ^{१२२} ^२ ^२ ^१ ^{२ १} ^{१ १ २}
 सिन्धुभ्योअ । ईडा । भवदुलोककृत् । अयन्तिस्सप्रदु ।
^{१२२} ^{२ १ १ २} ^१ ^{२ २ २ १ २} ^{१२२} ^{२२}
 ईडा । दुहानआशिरम् । सोमोहृदेपव । ईडा । ते
^२ ^{३ २}
 चारुमत्सराः(३) ॥ २ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० ३५८ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । २

प्रजापतिर्ज्जगती सोमः ॥ षडिडः पदस्तीभो द्वाद-
^{२ १} ^{२२ १ १} ^{१२२} ^{२ १} ^२
 शनिधनो भवति ॥ पवित्रन्तेवित । ईडा । तम्बह्मणस्य
^२ ^{१२२} ^{१ २ २ २ २} ^१ ^{२ २} ^१ ^{२ २}
 ते । ईडा । प्रभुर्गात्राणिपरियेपि विश्वतः । ईडा । अ
^२ ^२ ^{१२२} ^{२ २ १ २} ^{२ २} ^{१२२} ^{२ १ २ २}
 तप्ततनून । ईडा । तदामोअश्रते । ईडा । श्रुतास
^१ ^३ ^१ ^{२ २} ^{३ १ १ १ १} ^{१२२} ^२ ^{२ १ १} ^२
 इद्वहन्तसन्तदाशतार ३ ४ ५ । ईडा(१) ॥ तपोष्पवित्रंवि ।

* द्वितीयाभिधानम् ।

^{११२ २ १२२ २२ २२ १ २२१}
 ईडा । ततन्दिवस्पदे । ईडा । अर्चन्तोअस्यतन्तवोव्यस्थि
^{२ १२२ १ १२२ २२ २२२१ २२}
 रन् । ईडा । अवन्तियस्यप । ईडा । वितारमाश्रवः । ईडा ।
^{२१ २१ २२ २२ २ २२ २२ १}
 दिवःपृष्ठमधिरोहन्ति तेजसा । ईडा(२) ॥ अहुरुचदुष ।
^{२२ २१ २ १ २२ २ २२ १ २२}
 ईडा । सःपृश्निरग्रियः । ईडा । उक्षामिमेतिभुवनेषु
^{२१ २२ २२ २ २ १२२ २२१ २२}
 वाजयुः । ईडा । मायाविनोममि । ईडा । रेअस्यमा
^{१२ २२ २१ २१ २२१ २२२ ११११}
 यया । ईडा । नृचक्षसःपितरोगर्भमादधू २ ३ ४ ५ः ।
^{२२}
 ईडा(३) ॥ ३ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४५८ छडादिषु द्रष्टव्यम् । ३

प्रजापतिर्जगती सोमोऽष्टेडः पदस्तोभो दादशनिधनो

^{१२२ १२ २१ २,२१ २२१,२ १२२}
 भवति ॥ ईडा । धत्तादिवःपवतेकृत्वयोरसः । ईडा ।
^{२२ २२२२२२ २ १२२२१ २ १२२ २२}
 ईडा । दक्षोदेवानामनुमाद्योष्टभिः । ईडा । ईडा ।
^{१ २ २ १२ २२ १ २ १२२ २ २ २२२२}
 हरिस्सृजानोअत्योनसत्वभिः । ईडा । ईडा । वृथापा

२ २ ३ १२ २ २२ २२ २२ २
जात्सिकणुपेनदीषुवा१ । ईडा(१)॥ ईडा । शूरोनधत्त

१२ २२ १ १२ १२२ २२ २-२ १२ २
आयुधागभस्त्योः । ईडा । ईडा । स्वस्तिषान्तिरोगवि

१२२ २२ २ १ २२ १ १ १
ष्टिषु । ईडा । ईडा । इन्द्रस्यशुक्लमौरयन्नपस्युभिः ।

२२ २२ २ २ १२ २२ २ २ २
ईडा । ईडा । इन्दुर्हिन्वानोअज्यतेमनीषिभा१यिः ।

२२ २२ २ २ १ २२ १२ २२ १२२
ईडा(२) ॥ ईडा । इन्द्रस्यसोमपवमानजर्मिणा । ईडा ।

२२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
ईडा । तविध्यमाणोजठरेष्ठाविश । ईडा । ईडा । प्रनुः

२ १ २ १ २ १ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २
पिन्वविद्युदभेवरोदसी । ईडा । ईडा । धियानोवा

२२ १ २२ २ २ २ २
जात्उपमाक्षिश्रुता१ः । ईडा(३) ॥ ४ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० २१२ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ४

अथर्वा पथ्या वृद्धती सोमः ॥ आथर्वणम् ॥ उ३

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
वाओहा । श्रीहोवा । पुनानस्सो । उ३वाओहा । श्री

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
होवाहाजवा । आवत् । मधारा२श्या३ । उ३वाओ

* चतुर्थार्धवान्यम् ।

२ २ २ २ २ २ १२
 द्वा । औहोवा । अपोवसा । उज्जवाओद्वा । औहो

१२ २ १ २ २ २ २
 वाहाज । वा । सूवा । नोअर्षस्यारत्नधायोनिमृतस्य

१२ २ २ २ २ २ २ २
 सीदार३सा३यि । उज्जवाओद्वा । औहोवा । उत्तोदे

२ २ २ १२ ३२ २ १ २
 वाः । उज्जवाओद्वा । औहोवाहाज । वा । ज्योतिः ।

१ २ २ २ २ २ १२ ३२ २
 हिरण्यार३या३ः । उज्जवाओद्वा । औहोवाहाज । वा

२ २ २ २ २ २ २ २
 ३(१) ॥ उज्जवाओद्वा । औहोवा । उत्तोदेवाः । उज्जवा

२ २ १२ ३२ २ १ २ १
 ओद्वा । औहोवाहाज । वा । आवत् । हिरण्या२

२ २ २ २ २ २ २ २
 श्या३ । उज्जवाओद्वा । औहोवा । उत्तोदेवाः । उज्ज

२ २ २ १२ ३२ २ १ २ १
 वाओद्वा । औहोवाहाज । वा । सूवः । हिरण्य ।

२ २ २ १ २ २ २ २ २ २
 योदुहानजधर्दिवियम्भधुप्रार३या३म् । उज्जवाओद्वा ।

२ २ २ २ २ २ १२ ३२ २
 औहोवा । प्रत्सधा । उज्जवाओद्वा । औहोवाहा

१ २ १ २ २ २ २ २
 ज । वा । ज्योतिः । स्थमासार३दा३त् । उज्जवाओ

२ १२ ३२ २ २ २ २ २ २
 द्वा । औहोवाहाज । वा३(२) ॥ उज्जवाओद्वा । औहो

वा । प्रत्न^{१ २ ३}सधा । उज्जवा^{१२ ३४२}ओहा । औहोवा^१हाज ।
 वा । आवत् । स्थमा^{१ २}सार^{१२}दा^२त् । उज्जवा^{१ २ ३ ४}ओहा ।
 औहोवा । प्रत्न^{१ २ ३}सधा । उज्जवा^{१ २ ३}ओहा । औहोवा^{१ २ ३ ४}हा
 ज । वा । हवः । स्थमा^{१ २}सद^{१ २ ३}दा^{१ २ ३}पृच्छ^{१ २ ३}पन्ध^{१ २ ३}रुणं^{१ २ ३}व्वाजि^{१ २ ३}यर्षा^{१ २ ३}
 र^१सा^{१ २ ३}श्रि^{१ २ ३}यि । उज्जवा^{१ २ ३}ओहा । औहोवा^{१ २ ३} । नृभि^१द्वौ^{१ २ ३}ताः ।
 उज्जवा^{१ २ ३}ओहा । औहोवा^{३ ४ २}हाज । वा । ज्योतिः । विच^१
 षा^{१ २}श्णा^{१ २ ३ ४}त् । उज्जवा^{१ २ ३}ओहा । औहोवा^{१ २ ३ ४}हाज । वार^{१ २ ३}(३) ॥
 ईर^{१ २ ३ ४}३४५ ॥ ५ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ५

स्वाशिरच्छपयो गायत्री सोमः ॥ स्वाशिरामकर्म ॥

चयामायाम् । परि^{१ २ ३ ४}प्रिया^१र । दिवः^{१ २ ३}कार^५३४^{१ २}वौ । वया^{१ २}
 सिनार । सियो^{१ २ ३}र्हा^५३४^{१ २ ३}यिताः । स्वनै^{१ २ ३}र्या^५ता^{१ २ ३}श्रि । कवि^{१ २}
 कार^{१ २}३४^५तुः(१) ॥ सद्धनु^{१ २}र्म्मार । तरा^{१ २ ३}शू^५३४^{१ २ ३}ची । जातो

^२जाते^१ । ^३अ^४रो^५चा^६र^७३४यात् । ^{१२}म^{३२}ह्ना^३न्म^४ही^५र । ^{३२}च^३ता^४वा^५
^५२३४र्धा^१(२) ॥ ^१प्र^१प्र^२क्ष^३या^४र । ^{३१}य^५प^६न्म^७ह्ना^८र^९३४सा^{१०}यि । ^{१२}ज^३ना^४य^५जू^६
^१२ । ^{२२}ष्टो^{२३}अ^{२४}द्रू^{२५}२३४हाः । ^{१२}वी^{३२}ति^३य^४र्षा^५र । ^५प^६नि^७ष्टा^८ २ ३ ४ या
^{३१११}यि^३(३) ॥ ^{३३}इ^{३४}२३४५ ॥ ^६६ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ५५० पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ६

^{२२}भ^३र^४द्वा^५जो^६नु^७ष्टु^८प् सोमः ॥ ^{२२}वृ^३क्ष^४त्साम ॥ ^{२२}औ^३हो^४यि
^{२२}सु^३ता^४सो^५भ^६धु^७म^८त्त^९मा^{१०}३ण । ^{२२}सो^३मा^४इ^५न्द्रा । ^{२३}या^३म^४न्दा^५रे^६
^५नाः । ^{१२}प^३वा^४३४ । ^{४२४२५}औ^{११}हो^२वा । ^३त्र^४वा । ^३तो^४आ^५३१ । ^३क्ष
^५२३४रा^१न् । ^{२२}दे^३वा^४ना^५क्का^६३४ । ^{३२३२५}औ^१हो^२वा । ^१तू^२र^३वो^४मा^५२३
^१४ । ^५दाः । ^५उ^६ज्ज^७वा^८इ^९हा^{१०}ज । ^{२२}वा^३(१) ॥ ^२औ^३हो^४यि^५द^६आ^७३ण ।
^{२१}दु^२रि^३न्द्रा । ^२या^३पा^४वा^५२३४ता^६यिः । ^{३२}इ^३ता^४३४ । ^{३२४२५}औ^१हो^२वा ।
^{२२}दे^३वा^४सो^५आ । ^१ब्रू^२वा^३३१न् । ^२वा^३च^४स^५ति^६र्म^७ख^८स्त्वा^९२३४ता^{१०}यि ।

२ १ २ २ ३२ ४ ५ १ ५
विश्वस्येशा३४ । औद्दोवा । ना२ओजार३४ । साः ।

५ ५ २२ २ १ १ २
उज्ज्वाइहाज । वा(२) ॥ औद्दोयिसत्ता३१ । ह्रस्वधा । राः

२, ३ ५ १२ २२ ४ ५ २२ १
पावा२३४तायि । समू३४ । औद्दोवा । द्रोवाचमायि ।

२ २ २ ३ ५ २ १ २
खाया३१ । सोमस्यतीरया२३४यिणाम् । सखेन्द्रस्या३४ ।

२२ ४ ५ १ ५ ५ ५
औद्दोवा । दा२यिवेदारं३४यि । वायि । उज्ज्वाइहा

ज । वा(३) ॥ ह्रस्वम् ॥ ७ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—भा० ४४८ षष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ७

वृकजम्भोऽनुष्टुप् सोमः ॥ वृद्धन्निधनं व्वार्कजम्भम् ॥

२२ २ २ २ १ २ १ २ २
हाजपुरोजितीवोअन्धासाः- । सुतायमादयिल्लवायि ।

२ १ २ २ १ १ २
हाज । अपश्चानाम् । हाज । आश्यायिष्ठाना३ ।

१ १ २ २ १ २ १ १ ५ २ २
-हाज । साखायोदा । हाज । घा२जा२३४औद्दोवा ।

१ १ २ २ २ २ १ १ २ २ २
क्रिया३५ह्रस्व(१) ॥ हाजसंखायोदीर्घजिक्कायाम् । योधा

२ १ १ २ १
पापावकथा । हाज । परिप्रस्था । हाज । दाशता

^१यिसूता३ः । ^१हाज । ^१आयिन्दुरश्चो । ^१हाज । ^१नारका
^{५२२}२३४औहोवा । ^१त्विया३हस्(२) ॥ ^{१२}चाविन्दुरश्चो नकृत्वायाः ।
^१तन्दुरोषमभीनराः । ^१हाज । ^{१२}सोमंविश्वा । ^१हाज ।
^१चाश्याधाया३ । ^१हाज । ^१याज्रायसा । ^१हाज । ^१हृर
^३वार३४औहोवा । ^१द्रया३हस्(३) ॥ ८* ॥

अस्य आख्यानम्—३भा० १३१ अष्टादिवु द्रष्टव्यम् । ८

प्रजापतिः पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे सोमः ॥ अन्तरि-
^{२२२२}क्षम् ॥ ^२हावासोमस्ता । ^१नोअद्रि । ^{२२२}भायिः । ^{२२२}औहो
^{१२}होवा२ । ^{१२२२२२२२}इक्षा । ^१तिरोवाराणिअव्य । ^{२२२}या । ^{२२२}औहो
^{१२}होवा२ । ^{१२}इक्षा । ^{१२२२२२२२२२२२}जनोनपुरिचरश्चोर्विशद्व । ^१रायि ।
^{१२२२२२}औहोहोवा२ । ^{१२}इक्षा । ^{१२}सदोव । ^{२२२२२२}ना । ^{२२२२२२}औहोहोवा२ ।
^{१२}इक्षा । ^१षुद । ^१धारयिषार३४औहोवा(१) ॥ ^{५२२}हाजसदोवना ।
^१यि । ^{१२२२}षुदद्वि । ^{१२}षा । ^{१२}औहोहोवा२ । ^{१२}इक्षा । ^{१२}सदो

^{२ २ १} वनेषुद्वि । ^{२ २ २ १ २} षा । ^{१ २} औक्षीक्षोवा^{१ २}२ । ^{१ २} इक्ष्वा । ^{१ २} समामृजे

^{१ १ २} तिरोअण्वानिमेषि । ^{२ २ २ १ २} या । ^{१ २} औक्षीक्षोवा^{१ २}३ । ^{१ २} इक्ष्वा । ^{१ २} मौ

^२ ङ्ढान्त्स । ^{२ २ २ १ २} . प्रायिः । ^{१ २} औक्षीक्षोवा^{१ २}२ । ^{१ २} इक्ष्वा । ^{१ २} नवा

^{१ २} जा^{४ २ २}रयू^{२ २ २ २}२३४औक्षोवा^{१ २ १}(२) ॥ ^{१ २ १}क्षाजमीङ्ढान्त्सप्रायिः । ^{१ २ १}नवाज ।

^{२ २ २ १ २} यूः । ^{१ २} औक्षीक्षोवा^{१ २ २}२ । ^{१ २ १} इक्ष्वा । ^{१ २ १} मौङ्ढान्त्सप्रिर्नवाज । ^{१ २ १} यूः ।

^{२ २ २ १} औक्षीक्षोवा^{१ २}२ । ^{१ २} इक्ष्वा । ^{१ २ २ १ २ २ २} अनुमाद्यःपवमानोमनीषि । ^{२ १} भा

^{२ २ २ १ २} यिः । ^{१ २} औक्षीक्षोवा^{१ २ २}२ । ^{१ २} इक्ष्वा । ^{१ २ २} सोमोवि । ^{२ २} प्रा । ^{२ २} औ

^{२ १ २} क्षीक्षोवा^{१ २}२ । ^{१ २} इक्ष्वा । ^१ भिर्क्ष । ^{१ २} कार^{४ २ २}भार^{४ २ २}३४औक्षोवा ।

^{१ १} सुष्टुभस्तुभोश्वाशिष्टुमक्रा^१न्(३) ॥ ^{१ १ १}इट्०इडा^{१ १ १}२३४५ ॥८॥

अस्य व्याख्यानम्—५भा० १०५-२०६ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । ८

अथर्व्वा पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे सोमः ॥ अथर्वणम् ।

^{१ २ २ २ २} उज्जवा^{२ २ २}ओहा । ^{२ २ २} औक्षोवा । ^{२ २ २} अभिसोमा । ^{२ २ २} उज्जवाओहा ।

^{१ २ २ २} औक्षोवाक्षाज । ^{१ २} वा । ^{१ २} आवत् । ^{२ २} सआया^{२ २}२३वा^२३ः । ^२ उज्ज

* विककुच्छदश सप्तस्य चतुर्थेऽहनि मध्यन्दिने ।

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १
वाओहा । औहोवा । पवन्तोमा । उज्जवाओहा । औ

३ २ १ १ १ १ १
होवाहाज । वा । सूवः । दियन्मदस्समुद्रस्याधिविष्ट

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १
पेमनीषारश्चिणाः । उज्जवाओहा । औहोवा । मत्सरा

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १
साः । उज्जवाओहा । औहोवाहाज । वा । ज्योतिः । म

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १
दच्युश्चिणाः । उज्जवाओहा । औहोवाहाज । वा३(१) ॥

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १
उज्जवाओहा । औहोवा । मत्सरासाः । उज्जवाओ

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १
हा । औहोवाहाज । वा । आवत् । मदच्युश्चिणा

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १
ः । उज्जवाओहा । औहोवा । मत्सरासाः । उज्ज

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १
वाओहा । औहोवाहाज । वा । हवः । मदच्युत

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १
स्तरत्समु । द्रमवमानजर्माश्चिणाः । उज्जवाओहा ।

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १
औहोवा । राजादेवाः । उज्जवाओहा । औहोवाहा

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १
ज । वा । ज्योतिः । ऋतम् २ ३ ४ ५ । उज्जवाओ

४ प्र० १ अ० ११] उत्तरार्द्धिक-परिशिष्टम् । ५०५

२ २ ३ २ २ २ २ २ २
 हा । औहोवाहाज । वार(२) ॥ उज्जवाओहा । औ
 २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 होवा । राजादेवाः । उज्जवाओहा । औहोवाहाज ।
 १ २ १ २ २ २ २ २ २ २
 वा । आवत् । ऋतम्बूरुहात् । उज्जवाओहा । औ
 २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 होवा । राजादेवाः । उज्जवाओहा । औहोवाहाज ।
 १ २ १ २ २ २ २ २ २ २
 वा । छहः । ऋतम्बुहर्षामित्रस्यवरुणस्यधर्माश्शशाङ् ।
 २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 उज्जवाओहा । औहोवा । प्रहिन्वानाः । उज्जवाओ
 २ २ ३ २ १ २ १
 हा । औहोवाहाज । वा । ज्योतिः । ऋतम्बूरु
 २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 हात् । उज्जवाओहा । औहोवाहाज । वार(३) ॥ ई २
 १ १ १
 ३४५ ॥ १० * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३ भा० ४०१-४०२ पृष्ठयोर्दृष्टव्यम् । १०

रायोवाजस्तिष्ठन्निः । रायोवाजीयम् ॥ एमाग्नी
 १ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 म् । वोदेवमग्निमित्सजोषायजिष्ठन्दूतमध्वरेकणूरुद्धाम् ।

● चतुर्थ्येहनि मध्यन्दिने ।

इडा । योमर्त्तियाशयिषूनायि । ध्रुविच्छतावा३ । ता
 पूः । मूर्धाघृतान्नःपार३होयि । वाक्त्रा३१जवार३(१) ॥
 एप्रोथात् । अश्वोनयन्तसविध्यन्यदामहरसवरणाद्विया२
 स्थात् । इडा । आदस्ववातो१आ३नू । वातिशोचिरा
 ३ । धास्मा । तेव्रजनङ्कृष्णमा२३होयि । आस्तिया
 ३१जवार३(२) ॥ एऊद्या । स्यतेनवजातस्यविष्णोमेचरन्थ
 जरादूधारेनाः । इडा । अक्काद्यामा१रू३षाः । धूम
 ण्विसा३म् । दूताः । अग्रद्वयसेह्वार३यिहोयि । दायि
 वाना३१जवार३(३) ॥ इट्० इडार३४५ ॥ ११* ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० १८८ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ११

अग्निर्गायत्री सोमः ॥ अग्नेरर्कः ॥ स्वादिष्ठयामा
 ऽहदायिष्ठाश्या२ । पवस्वसोमाऽधाराश्या२ । इन्द्राय

^१ पात^१वायि^२हता^२रः(१) ॥ ^१रत्तो^१हावि^१श्वा^१श्चा^१र्षा^१णा^१र^१
^१यिः । ^१अभियो^१निमा^१ऽ^१यो^१च्चा^१ता^१र^१यि । ^१द्रोणे^१सध^१स्था^१ऽ^१
^१मासा^१श्दा^१र^१त्(२) ॥ ^१वरिवो^१धाता^१ऽ^१मो^१भू^१वा^१रः । ^१म^१श्छि^१ष्ठो^१
^१वृत्रा^१ऽ^१हान्ता^१श्मा^१रः । ^१पर्षि^१राधो^१श्मा^१घो^१श्ना^१र^१म्(३) ॥ ए ।
^१अग्नि^१र्मूर्धा^१भव^१द्विवः ॥ १२* ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० १०५ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १२

दीर्घतमा अनुष्टुप् सोमः ॥ दीर्घतमसोऽर्कः ॥ द्वा

^१यिर्या^१म् । ^१पाञ्च^१स्त्रय । ^१शसा^१श्श^१साम् । ^१शसाम् ।
^१साखा । ^१यो^१अद्रि^१स । ^१हता^१श्छता^१म् । ^१हताम् । ^१प्रा
^१याम् । ^१आयि^१न्द्र^१स्त्रका । ^१मिया^१ग्मिया^१म् । ^१मियाम् ।
^१प्राज्ञा । ^१पाय^१न्तज । ^१मयार्म^१याः । ^१मयाः(२) ॥ ई२३
^१४ पुः ॥ १३ † ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ३५१ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १३

* नवसेऽष्टन्यार्भवे ।

† नव्योमदशरात्रस्य नवसेऽष्टन्यार्भवे ।

प्रजापतिर्गायत्री सोमः ॥ पयसि ॥ परि^१सु^२वानो^३गा ।
 श्यिरि^१ष्टाः । परि^१सु^२वा । नो^{१२}गिरि^१ष्टाः । परि^२सु^२वा ।
 नो^२गाश्यिरि^१ष्टाः । पवि^१त्रे^२सो^३मो^४श्च^५क्षरात् । पवि^{१२}त्रे^१सो ।
 सो^{२२}श्च^२क्षरात् । पवि^२त्रे^२सो^२मो^२श्च^२क्षरात् । तु^२वंवि^२प्र^२स्तू^२व^२क्वा^२वा^२ ।
 यिः । तु^१वंवि^{२२}प्राः । तू^३व^३क्वा^३यिः । तु^३वंवि^३प्र^३स्तू^३व^३क्वा^३वा^३ ।
 वा^२यिः । मधु^२प्रजा^२ता^२श्मन्ध^२साः । मधु^१प्रजा । तामन्ध^{२२} ।
 साः । मधु^२प्रजा । ता^२श्मन्ध^२साः । मधु^२प्रजा^२ता^२श्मन्ध^२सा^२(२) ॥
 तु^२वेवि^२श्वे^२सा^२श्जोष^२साः । तु^{१२}वेवि^{२२}श्वे । सा^{२२}जोष^२साः । तु^२वे^२ ।
 वि^२श्वे^२सा^२श्जोष^२साः । दे^२वासः^२पी^२ती^२श्मा^२श^२ता । दे^{२२}वासः^२ ।
 पा^{२२}यि । ती^{२२}मा^२श^२ता । दे^{२२}वासः^२पी^२ती^२श्मा^२श^२ता । म^२देषु^२स ।
 वा^{२२}श्धा^२अ^२सा^२यि । म^{२२}देषु^२सा । वा^{२२}श्धा^२अ^२सा^२यि । म^२देषु^२स ।
 वा^{२२}श्धा^२अ^२सा^२यि^३ ॥ आ^१२ । ह^१स्-ए^१श्प^१या^१२३४^१पूः ॥१४*॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ६२-६४ छठ्योद्दृष्टव्यम् । १४

॥ इत्यक्षीनपर्व समाप्तमहीनकाण्डश्च समाप्तः ॥

* पौण्डरीकोषष्ठोऽन्याभावः ।

॥ इदानीं सत्र(काण्डः)पर्व प्रवर्त्तत ॥

वसिष्ठः प्रथमा पथ्या बृद्धतौ कजभावुत्तरे इन्द्रः ॥ रथ-

न्तरम् ॥ माभेममाश्रमिष्योवा । जग्रस्यसख्येतवमद्वत्ते
वृष्णोअभिच । श्रियारश्ङ्कताम् । पाश्येमतूरश्वा ३ ।
शांथ्यारश्ङ्कम् । ओवा ६ । द्वाजवा(१) ॥ पश्योवा । मा
तुर्व्वशंयदुत्सव्यामनुस्फिग्युंवा । वसारश्यिवृषा । ना
दानोआरश्स्या ३ । रोषारश्ङ्कता । ओवा ६ । द्वाजवा(२) ॥
नदोवा । नोअस्यरोषतिमद्वासम्पृक्तासारघे । णधार
इयिनवाः । तूयमेहा २ ३ यिद्रा ३ । वापारश्ङ्कयिवा ।
ओवा ६ । द्वाजवा(३) ॥ अस् ॥ १५ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—५भा० १२२-१२३ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १५

रायोवाजः पथ्या पङ्क्तिरग्निर्देवता ॥ रायोवाजी-

* चतुर्विंशतिरात्रे अग्निवृत्तिं तद्यज्ञिंशेऽहनि पृष्ठम् ।

यम् ॥ ए॒आग्नी॑म् । त॒मन्वे॑ यो॒वसु॑रस्त॒य्य॑यन्तिधा॒रयि॑
 नवाः । इडा । अस्त॒मर्व॑न्त॒आ॑शा॒श्वाः । अस्त॒न्नित्या॑
 सो॒वा॒ । जा॒यिनाः॑(१) ॥ ए॒आग्नीः । हि॒वाजि॑नं॒व्विशे॑ददा
 ति॒विश्व॑चा॒र्ष॑णायिः । इडा । अ॒ग्नीरा॑ये॒सुवा॑भू॒श्वाम् ।
 स॒ग्नीतो॑योति॒वा॒ । रा॒याम्(२) ॥ ए॒सोआ॑ । गि॒र्यी॑र्वि॒सृष्टं॑
 णे॒स्य॑मा॒यन्ति॑धा॒रयि॑नवाः । इडा । स॒मर्व॑न्तो॒रद्य॑भू॒श्व
 श्वाः । स॒सु॒जा॒ता॒स॒सू॒ । रा॒याः । इष॑स्तो॒तृभ्य॑आ
 र॒श्चो॒यि । भा॒रा॒श॒ज॒वा॒र॒श्(३) ॥ १६* ॥

अथ व्याख्यानम्—५भा० २४८ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १६

रायोवाजः पथ्या पङ्क्तिरुषा देवता ॥ रायोवाजी-

यम् ॥ ए॒मा॒चे । नो॒अद्य॑बो॒धयो॑षो॒राये॑दि॒वा॒रयि॑त्सता
 यि । इडा । यथा॒चिन्नो॑अ॒बो॒धा॒श्याः । सत्य॑श्रव॒सिवा॑
 ३ । या॒यायि॑(१) ॥ ए॒या॒स । नो॒थे॒शौच॑द्र॒थे॒व्यौ॒च्छो॒दुहि॑ता

* विधृति-सञ्ज्ञकएकाङ्गपद्याश्रयानि शत षट्विंशतिः सन्निधौ च ।

यि । वासू । माञ्जीममश्रुता२३^{४ ५ १२ २}होयि । - हावमा३१^१ज

वार३(३) ॥ इट्० इडा२३४५ ॥ १८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—५भा० २५० पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १८

दीर्घतमा बृहती सोमः ॥ दीर्घतमसोःर्कः ॥ आभी ।

प्रीयाणिपवतेचनः । द्विताद्विताः । द्विताः । नामा ।

नीयङ्कोअधियेषुव । धतायिधतायि । धतायि । आसू ।

रीयस्यवृहतीवृहन् । अधाअधायि । अधायि । रा

थाम् । वायिषच्चमरुहद्विच । क्षणाःक्षणाः । क्षणाः(१) ॥

आर्ता । स्याजिङ्गापवलेमधु । प्रियाम्प्रियाम् । वाक्ता ।

पानिद्वियोअस्याअदा । भियाभियाः । भियाः । दाधा ।

तायिपुत्रःपित्रोरपी । चियाच्चियाम् । चियाम् । नामा ।

तात । यमधिरोचनम् । दिवादिवाः । दिवाः ॥ आ

वतानःकलशा^{१ २ ३ ४}अचि । क्रदात्क्रदात् । क्रदात् ।

नृभीः । येमानः कोश आहिर । एययायि एययायि । एय
यायि । आभी । आर्तस्य दोहनाञ्जनू । षताषता । षता ।
आधी । त्रायि पृष्ठ उपसीविरा । जसायि जसायि । ज
सायि(३) ॥ ई२३४५ ॥ १८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३ भा० १६७ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १८

प्रजापतिः पथ्या वृद्धती सोमः ॥ ॥ भर्गः ॥ ॥ यत् ।

उत्सोदेवः । हिराण्या २३याः । उत्सोदेवः । हिरा २
ण्या २३याः । दुहानजधर्दिवियम् । मधूरप्रा २३४
याम् । प्रत्नसध । स्थमारसा २३४दात्(२) ॥ ए३ । भ
गर् २३४५ः ॥ २० † ॥

अस्य व्याख्यानम्—३ भा० ४१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १०

॥ इत्युच्चागाने चतुर्थस्यार्द्धः प्रपाठकः ॥

—000@000—

* तस्यैव सप्तचत्वारिंशोऽन्याभवे ।

† आदित्यानामयने दिवस्यञ्जक-प्रथमाभिज्ञवस्य तृतीयेऽनि सधन्विने ।

अथर्वाः पथ्या वृद्धती सिद्धेत्यपरे सोमः ॥ आथर्व

णम् ॥ उहुवाओहा । औहोवा । परिधीरा । उज्ज

वाओहा । औहोवाहाज । वा । आवत् । तिता

आरश्विहाश्वि । उज्जवाओहा । औहोवा । परि

धीरा । उज्जवाओहा । औहावाहाज । वा ।

खवः । तिताइक्षितवाहनक्तमुतसोमातादाश्विवाश्वि ।

उहुवाजहा । औहोवा । दुहानोवा । उहुवाओहा ।

औहोवाहाज । वा । ज्योतिः । भ्रजधारश्विनाश्वि ।

उज्जवाओहा । औहोवाहाज । वाश्वि(१) ॥ ई२३४५ ॥१॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ५१७-४१८ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १

दीर्घतमाः पथ्या वृद्धतीसिद्धेत्यपरे सोमः ॥ दीर्घ-

तमसोऽर्कः ॥ आयिणा । तोगोभिर्ह । तरान्तराम् ।

तराम् । आयिणा । तोगोभिर्ह । तरान्तराम् ।

११ ११ १ १ ११११ ११११
तराम् । पारी । स्नानश्चक्षसेदेवमा । दनादनाः ।

११ ११ १ १ ११ ११ ११
दनाः । क्रातूः । आयिन्दुर्विच । क्षणाः क्षणाः । क्षणाः (३) ॥

१११११
ई२३४५ ॥ २ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ३०६-३०७ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १

प्रजापतिरनुष्टुप् सोमः ॥ सङ्कृतिः ॥ एपारी । त्य

१ १ १ १ १ १ १ १
ह्य्यता२३ ह्य्यो२३यि । ह्य्यता२३यिम् । ह्य्यता३वा । बभ्रु

१ १ १ १ १ १ १ १
म्पुन । तिवारेण । योदेवान्विश्वा इत्यपरि । मदेनसच्च

१ १ १ १ १ १ १ १
गच्छति । ह्य्यता३ । आ३ । ज३ (१) ॥ ई२३४५ ॥ ३ † ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ३५० पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १

प्रजापतिः पथ्या वृक्षती सिद्धे त्यपरे सोमः ॥ यशः ॥

१ १ १ १ १ १ १ १
पुनानास्तोमधारया । अपोवसानो अर्षसि । आरत्नधा

१ १ १ १ १ १ १ १
यानिमृत्तस्यसीदसि । उत्तोदेवो हिरण्ययः (१) ॥ उत्तोदेवो

१ १ १ १ १ १ १ १
हिरण्ययः । २ । दुहानं जधदिव्यमधुप्रियम् । प्रत्न सधस्थ

१ १ १ १ १ १ १ १
मासदत् (२) ॥ प्रत्न सधस्थमासदत् । २ । आपृच्छ यन्धरु

*, † दादशाक्ष्य यूहेनवमेऽक्षि माध्यान्दिनाभेवयोः संमिमी ।

१२ १ २ १ २२ १२ २१ २१ २ २२ १
 णंवाज्यर्षसि । नृभिर्द्धौतोविचक्षणः(३) ॥ शतञ्जीवेमशर

१२ १ ३ ११ ११
 दोवयन्ते २ ३ ४ ५ ॥ ४ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ४

वृकजम्भोऽनुष्टुप् सोमः ॥ ईनिधनं वार्कजम्भम् ॥

२२ २२ १ २ १ २ १ २ २
 पुरोजितीवोअन्धासाः । धासाः । धासाः । सुतायमादयि

१ २ १ २ २ १ २ १ २
 लावायि । लावायि । अपश्चान्श्चयिष्टाना । याना ।

१ २ २ २ २ १ २ १ २
 याना । सखायोदीर्घजिह्वायाम् । क्वायाम् । क्वायाम्(१) ॥

१ २ २ २ १ २ १ २ २ २
 सखायोदीर्घजिह्वायाम् । क्वायाम् । क्वायाम् । योधूर

२ २ १ २ १ २ १ २ २ २
 यापावकाया । काया । काया । परिप्रस्यन्दतेसूताः ।

१ २ १ २ २ १ २ १ २ १
 सूताः । सूताः । इन्दुरश्चोनकृत्वायाः । त्वायाः । त्वा

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २
 याः(२) ॥ इन्दुरश्चोनकृत्वायाः । त्वायाः । त्वायाः ।

२ २ १ २ १ २ १ २ २ २
 तन्दुरोषमभीनाराः । नाराः । नाराः । सोमंञ्चिश्वा

२ १ २ १ २ १ २ २ १ २
 चियाधाया । धाया । धाया । यज्ञायसन्तुवद्रायाः ।

* इन्दोम-दशरु-द्वितीयेऽति मध्यन्दिने ।

१ २   १ २   ३ २ २   ४ २ २   ५ २ १
 द्रायाः । द्रायाः । स्तोभाना ३४ । औक्षीवा । ई २ ३
 १ १
 ४५ ॥ ५ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० १३१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ५

सर्पाः पथ्या बृहती सोमः ॥ उत्सर्पम् ॥ उत्सो
 २ २ २ २ १ २   १ २ १ २ १ २   १ २ १ २ १ २
 देवोहिरण्ययः । उत्सो देवोहिरण्ययः । दुहानजधर्दिव्य
 २ १   २ १ २ १ २ १ २   १ नि० २ १   १ १
 मधुप्रियम् । प्रत्नं सधस्थमासदत्(२) ॥ उत्सर्पसुवा २ ३
 १ १
 ४५ ॥ ६ † ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ६

सर्पाः पथ्या बृहती सोमः ॥ सर्पम् ॥ अभिप्रवस्तु
 १ २   २ ७०   १ २   प्रति २
 ऽऽराधाशसार्म् । इन्द्रमर्चयाऽऽथावाशयिदा रयि । यो
 २   २   १ २   ७० २ २   १ २
 जरितृभ्यो मधवायुऽऽरुवाशसूः । सहस्रे णेव ऽऽशायिष्ठा
 २ २   १ २
 १ ता रयि(१) ॥ सहस्रे णेवाऽऽशायिष्ठा शता रयि । सहस्रे
 २   १ २   २ २ २   २   १ २
 णेवाऽऽशायिष्ठा शता रयि । शतानीकैव प्रजिगातिऽऽधाष्ण

● हन्दीस-दशाह-चतुर्थेऽह्न्याभवे ।

† सर्पसमे त्रिषु अश्वेऽहनि मध्यन्दिने ।

^{१ २} १या२ । ^१ हन्तिवृत्राणिऽइदाशूषा२रयि(२) ॥ ^१ हन्तिवृत्राणि
^{१ २} इदाशूषा२रयि । ^{१ २} हन्तिवृत्राणिऽइदाशूषा२रयि । ^१ गिरे
^{१ २} रिवप्ररसाअस्याऽइपायिन्वाशिरा२रयि । ^१ दत्राणिपुरुऽभो
^१ जा१सा२रः(३) ॥ ^{१ नि० १ १ १ १ १} सपसुवा२३४५ः ॥ ७ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० ३३५ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । ७

^{१ प्र० १ १ १} सर्पा अनुष्टप् सोमः ॥ ^१ प्रसर्पम् ॥ ^१ पुरोजितीवो
^{१ २} इद्यान्वा१सा२रः । ^{३० १ १ २} सुनायमादाऽइथायिन्नाश्वा२रयि । ^{प्रति} अप
^{१ २} श्वानश्वाऽइथायिष्टा१ना२ । ^{उपद्रवर १ १} सखायोदीर्घऽइ जायिक्का १
^{१ १ १ १ १} या२म्(१) ॥ ^{१ १ १ १ १} सखायोदीर्घऽइजायिक्का१या२म् । ^{१ १ १} योधारया
^{१ १ १} पाश्वाका१या२ । ^{१ १} प्ररिप्रस्यन्दाऽइतायिसूता२रः । ^{१ १} इन्दुर
^{१ १ १} श्वोनाऽइकार्त्वा१या२रः(२) ॥ ^{१ १ १} इन्दुरश्वोनाऽइकार्त्वा १ या२रः ।
^{१ १ १} तन्दुरोषमाऽइभायिना१रा२रः । ^{१ १ १} सोर्भविश्वाचिऽइयाधा १

या२ । यज्ञायसन्तुऽऽवाद्राश्या२ः(३) ॥ प्रसर्पसुवा२३

११

४५: ॥ ८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० १३१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ८

॥ इत्यूह्यगाने सत्र पर्व-समाप्तम् ॥

॥ इदानीं प्रायश्चित्त-पर्वं प्रवर्त्तते ॥

अथर्वी ऋषयः प्रथ्या वृद्धतीन्द्रः ॥ आथर्वणम् ॥ उ

ऊवाओहा । औहोवा । तंवोदस्माम् । उऊवाओ

हा । औहोवाचाऊ । वा । आवत् । ऋतीषारश्हा

श्म् । उऊवाओहा । औहोवा । वसोर्मन्दा । उऊ

वाओहा । औहोवाचाऊ । वा । सूवः । नमन्वसो

भिवत्सन्नस्वसरेषुधेनारश्वाः । उहुवाओहा । औहोवा ।

इन्द्रङ्गीर्भायिः । उज्जवाओद्वा । औहोवाहाज । वा ।

ज्योतिः । नवामारश्चाश्चायि । उज्जवाओद्वा । औ

होवाहाज । वा३(१) ॥ उज्जवाओद्वा । औहोवा । इन्द्र

ङ्गीर्भायिः । उज्जवाओद्वा । औहोवाहाज । वा ।

आवत् । नवामारश्चाश्चायि । उज्जवाओद्वा । औहो

वा । इन्द्रङ्गीर्भायिः । उज्जवाओद्वा । औहोवाहाज ।

सूवः । नवामहेद्युत्सुदानुन्तविषीभिरावाश्शर्ताश्म् ।

उज्जवाओद्वा । औहोवा । गिरिन्नतूउज्जवाओद्वा ।

औहोवाहाज । वा । ज्योतिः । रुभोजारश्साश्म् ।

उज्जवाओद्वा । औहोवाहाज । वा३(२) ॥ उज्जवाओ

द्वा । औहोवा । गिरिन्नतू । उज्जवाओद्वा । औहो

वाहाज । वा । आवत् । रुभोजारश्साश्म् । ङहु

^१ उ^२ऊ^२वा^२ओ^२द्वा । ^{२२}ओ^२द्दो^२वा । ^२गिरि^२न्न^२पू । ^२उ^२ऊ^२वा^२ओ^२द्वा ।
^२द्वा । ^१ओ^२द्दो^२वा^२द्वा^२ज । ^{१२}वा । ^{१२}सू^२वः । ^{१२}रु^२भोज^२स^२ङ्ग^२म^२न
^{२२}वा^२ज^२त्प्र^२ति^२न^२त्स^२ह^२स^२ार^२श्चि^२णा^२श्म । ^२उ^२ऊ^२वा^२ओ^२द्वा । ^२त्र
^२हो^२वा । ^{२२}म^२त्तू^२गो^२मा । ^२उ^२ऊ^२वा^२ओ^२द्वा । ^{१२}ओ^२द्दो^२वा^२द्वा^२ज
^१वा । ^१ज्यो^२तिः । ^{१२}त^२मी^२मा^२र^२श्च^२ा^२श्चि^२ । ^२उ^२ऊ^२वा^२ओ^२द्वा
^{१२}ओ^२द्दो^२वा^२द्वा^२ज । ^{२२}वा^२श्(३) ॥ ८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ८१-८२ पृष्ठवीर्ण्यद्वयम् । ८

अथर्व्वा पथ्या बृहतीन्द्रः ॥ अथर्वणम् ॥ ^१उ

^{२२}वा^२ओ^२द्वा । ^{२२}ओ^२द्दो^२वा । ^२अभि^२प्र^२वाः । ^२उ^२ऊ^२वा^२ओ^२द्वा
^{१२}ओ^२द्दो^२वा^२द्वा^२ज । ^{१२}वा । ^{१२}आ^२वत् । ^{१२}सुरा^२धा^२र^२श्सा^२श्म
^२उ^२ऊ^२वा^२ओ^२द्वा । ^२ओ^२द्दो^२वा । ^२इ^२न्द्र^२म^२र्चा । ^२उ^२ऊ^२वा^२ओ^२द्वा
^२द्वा । ^{१२}ओ^२द्दो^२वा^२द्वा^२ज । ^{१२}वा । ^{१२}सू^२वः । ^२यथा^२वि^२दे^२यो^२र्जा

* काम्ये ज्योतिषोमे ब्रह्मसाम ।

तृभ्योमघवापुरुवा३सू३ः । उऊवाओहा । औहोवा ।

सहस्रेणायि । उऊवाओहा । औहोवाहाज । वा ।

ज्योतिः । वशिन्तार३ता३यि । उऊवाओहा । औहो

वाहाज । वा३(१) ॥ उऊवाओहा । औहोवा । सहस्रे

णायि । उऊवाओहा । औहोवाहाज । वा । आ

वत् । वशिन्तार३ता३यि । उऊवाओहा । औहोवा ।

सहस्रेणायि । उऊवाओहा । औहोवाहाज । वा ।

सूवः । वशिन्ततिशतानीकेवप्रजिगानिधृणूर३या३ । उ

ऊवाओहा । औहोवा । हन्तिवृत्रा । उऊवाओहा ।

औहोवाहाज । वा । ज्योतिः । णिदाशूर३षा३यि ।

उऊवाओहा । औहोवाहाज । वा३(२) ॥ उऊवाओहा ।

औहोवा । हन्तिवृत्रा । उऊवाओहा । औहोवाहाज ।

४५० २ अ० ११] उत्तरार्चिक-परिशिष्टम् । ५२३

वा । आवत् । णिदाशू२३पा३यि । उ३वाओ३हा ।

ओ३हो३वा । हन्ति३व३ना । उ३वाओ३हा । ओ३हो३वा३हा३ज ।

वा । सू३वः । णिदाशू३षे३गिरे३रि३व३प्र३सा३अ३स्य३पि३न्वा३र३यि

रा३यि । उ३वाओ३हा । ओ३हो३वा । द३वा३णि३पू । उ३

वाओ३हा । ओ३हो३वा३हा३ज । वा । ज्योतिः । रु३भो३जा

र३सा३ः । उ३वाओ३हा । ओ३हो३वा३हा३ज । वा३(३) ।

३११११
ई२३४५ ॥ १० ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ३३४-३३५ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १०

प्रजापतिः पथ्या नृ३हतीन्द्रः ॥ वृषा ॥ अ३भाओ३वा ।

प्र३वाओ३वा । सु३राओ३वा । धा३ । ओ । सा३ । ओ

यि । इन्द्रा३ । ओ३र३३४वा । अ३र्चाओ३वा । यथाओ३

वा । वि३पदाओ३वा । या३ । ओ । जा३ ।

ओ॒ । रि॒तु॒ः । ओ॒२३४॒वा । भ्यो॒मघ॒ववा । पु॒रा
 ओ॒वा । व॒साओ॒वा । स॒द्वाओ॒वा । स्ना॒ः । ओ॒ ।
 णा॒ः । ओ॒यि । व॒शाः । ओ॒२३४॒वा । क्ष॒ता॒२३४५
 यि(१) ॥ स॒द्वाओ॒वा । स्ने॒णाओ॒वा । व॒शाओ॒वा । क्षा॒ः ।
 ओ॒ । ता॒ः । ओ॒ । स॒द्वाः । ओ॒२३४॒वा । स॒णा
 ओ॒वा । व॒शाओ॒वा । क्ष॒ताओ॒वा । शा॒ः । ओ॒ । ता
 ३ । ओ॒ । नी॒काः । ओ॒२३४॒वा । व॒प्रजि॒वगा । ति
 धाओ॒वा । ष॒णुयाओ॒वा । ह॒न्ताओ॒वा । वा॒ः । ओ॒न्नाः ।
 ओ॒ । णि॒दाः । ओ॒२३४॒वा । शु॒षा॒२३४५यि(२) ॥ ह॒न्ता
 ओ॒वा । ह॒न्ताओ॒वा । णि॒दाओ॒वा । शा॒ः । ओ॒ ।
 षा॒ः । ओ॒ । ह॒न्ताः । ओ॒२३४॒वा । ह॒न्ताओ॒वा । णि
 दाओ॒वा । शु॒षाओ॒वा । गा॒ः । ओ॒ । रा॒ः । ओ॒

^{३ १}यि । ^१इवा३ । ^५ओ२३४वा । ^{३ १२ ३}प्ररसावच्च । ^{३२ ३२ २}स्थपाओवा ।

^{२२ ३२ २}निराओवा । ^{२२ ३२ २}दत्ताओवा । ^२णा३ । ^१ओ । ^२पू३ । ^१ओ

^२पू३ । ^१ओ । ^{३ २}रुभो३ । ^१ओ २३४वा । ^५जसा २३

^{१ १}४ पूः(३) ॥ ११ * ॥

अस्य व्याख्यानम् — ३ भा० तत्रैव तदेव द्रष्टव्यम् । ११

^{१२ २}प्रजापतिः पथ्या वृहतीन्द्रः ॥ ^{१२ २}एकोवृषा ॥ द्वाहम् ॥

^{१ १ २ १२ २}अभिप्रवःसुराधसम् । ^{१२ १२ १ १२}एकस्मैरयदृधे । ^{२ १ २}इन्द्रमर्चयथा

^{२२ १२ १२ १२ १२}विदे । ^{१२ २ १२ १२ १२ १२}एकस्मैरयन्महे । ^{१२ १२ १२ १२ १२ १२}योजरितृभ्योमघवापुरुषवस्तु ।

^{१२ २२ १२ १२ १२ २}एकोवृषाविराजति । ^{१२ १२ ० २}सहस्रेणोवशिञ्जति(१) ॥ ^{१२ २ २२}सहस्रेणैव

^{१ १ १२ १ २ २ १२ १ २ १२ २}शिञ्जति । ^{१ १ १२ १ २ २ १२ १ २ १२ २}एकस्मैरयन्महे । ^{१ १ १२ १ २ २ १२ १ २ १२ २}सहस्रेणोवशिञ्जति । ^{१ १ १२ १ २ २ १२ १ २ १२ २}एकोवृ

^{१ २ १ १२ १ २ १२ २ २ १ १२ १२ २}समैरयन्महे । ^{१ २ १ १२ १ २ १२ २ २ १ १२ १२ २}प्रतानीकेवप्रजिगातिधृष्णुया । ^{१ २ १ १२ १ २ १२ २ २ १ १२ १२ २}एकोवृ

^{१ २ १ १२ १ २ १२ २ २ १ १२ १२ २}षाविराजति । ^{१ २ १ १२ १ २ १२ २ २ १ १२ १२ २}हन्तिवृत्राणिदाशुषे(२) ॥ ^{१ २ १ १२ १ २ १२ २ २ १ १२ १२ २}हन्तिवृत्राणिदा

पृष्ठयन्धस्त्रुणवाजियर्षसाओहाज । नृभिर्ज्ञौतोदिचक्षणा
ओहाज । ई५५५५(३) ॥ १३ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा०४१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १३

अश्विनावनुष्टुप् सोमः ॥ उत्तरमश्विनोर्व्रतम् ॥

पुरोजितीवोअन्धमाओहाज । सुतायमादयित्वाओहा
ज । अपश्वानश्शथिष्टनाओहाज । सखायोदीर्घजि
ह्वियाओहाज(१) ॥ सखायोदीर्घजिह्वियाओहाज । यो
धारयापावकयाओहाज । परिप्रस्यन्दतेसुताओहाज । इ
न्दुरश्वोनकृत्वियाओहाज(२) ॥ इन्दुरश्वोनकृत्वियाओहा
ज । तन्दुरोपमभीनराओहाज । सोमंविश्वानाधियाओ
हाज । यज्ञायसन्त्वद्रयाओहाज(३) ॥ ई२ ॥ १४ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० १३१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १४

२ २ २ २ १ २ २ २ १
श्वानश्च्यथिष्टाश्ना । सखायो । दीर्घजिह्वाश्नाश्म(१) ॥

२ २ २ २ २ १ २ १ २ २ २ १ २
सखायो दीर्घजिह्वाश्नाश्म । योधारयापावकाश्ना ।

१ २ २ २ २ १ २ २ २ २ १ २
परिप्रस्यन्दतेसूश्नाः । इन्दुरश्वानकृत्वाश्नाश्म(२) ॥ इ

२ २ २ २ २ १ २ २ २ २ २ १ २
न्दुरश्वानकृत्वाश्नाः । तन्दुरोषमभीनाश्नाः । सामंवि

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ १ २
श्वाचियाधाश्ना । यज्ञासन्तुवद्राश्नाश्म(३) ॥ ई २ ३

१ १
५५ : ॥ १६ * ॥

अथ व्याख्यानम्—३भा० १३१- पञ्चादिपुं प्रैष्टव्यम् । १६

गावः पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे सोमः ॥ गवां व्रतम् ॥

१ २ २ २ १ २ २ २ १ २
पुनानस्सोमधाराश्ना । अपोवसानोऽर्पाश्नायि । आ

२ २ २ २ १ २ २ २ २ २
रत्नधायोनिष्ठतस्य पीदाश्नायि । उत्सोदेवो हिरण्याश्ना

१ २ २ २ १ २ २ २ २ २
याः(१) ॥ उत्सोदेवो हिरण्याश्नाः । उत्सोदेवो हिरण्याश्ना

१ २ २ २ १ २ २ २ २ २
याः । दुहानकृधर्दिवियम्नधुप्राश्नायाम् । प्रत्नश्च

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २
स्थमासाश्नात्(२) ॥ प्रत्नश्चस्थमासाश्नात् । प्रत्नश्च

२ १ २ १
धस्यमासा रदात् । आपृच्छग्रन्थरुणं वाजियर्षा रसायि ।

२ २ १ २ १
नृभिर्द्धौतो विचक्षा रणाः (३) ॥ ए । गावः ॥ १७ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—भा० ४१ छडादिषु दृष्टव्यम् । १७

गाव ऋप्रयो गायत्री सोमः ॥ द्वितीयङ्गवाव्रतम् ॥

१२ २ २ १ २ १ २ २ १ २ २ १ २ २ १
खादिष्ठयामदिष्ठया । पवस्वसोमधारया । इन्द्रायपात

२ २ १ २ २ १ २ २ १ २ २ १ २ २ १
वेसुतः (१) ॥ रक्षीद्वाविश्वचर्षणिः । अभियोनिमयो हते ।

१ २ २ १ २ १ २ २ १ २ २ १ २ २ १
द्रोणसधस्यमासदत् (२) ॥ वरिवोधातमो भुवः । म० हिष्ठो

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १
वृचद्वन्तमः । पर्षिराधोमघोनाम् (३) ॥ ए । देवेषु निधि

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १
मा० अहम् ॥ १८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—भा० १०५-१०६ छड्योर्दृष्टव्यम् । १८

॥ इत्युह्यगाने चतुर्थः प्रपाठकः ॥ ४ ॥

—000(a)000—

भरद्वाजः प्रथमा पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे ककुभा

वुत्तरे अग्निर्वृद्धत्स्वर्गकामाय सन्धिकुर्यादिति विनि-

येद्गः ॥ ^{२२२ २२ २} औहो एनावो अग्निन्नमसा ३१ । ^२ जर्जीनपा । ^{२ १२}

^{१ २ ३} तामाह्वर ३४ वायि । ^५ प्रिया ३४ । ^{१२} औहोवा । ^{३२ ४२ ५} चेतायिष्ठ ^{२२ १}

^२ माराता ३१ यिम् । ^{२२} सुवद्धा २३ ४ राम् । ^५ विश्वस्यदू ३४ । ^{२ १ २}

^{३२ ४२ ५} औहोवा । ^१ तारमासा २३४ । ^५ ताम् । ^५ उज्जवाह्वज । ^५

^{२२ २} वा(१) ॥ ^१ औहोयिविश्वा ३१ । ^१ स्यदू । ^{२ ३} तामामा २३४ ताम् । ^५

^{१२} सयो ३४ । ^{३२ ४२ ५} औहोवा । ^{२१} जते अरू । ^२ पावा ३१ यि । ^{२२} श्वभो

^३ जा २३४ सा । ^५ समुद्रवा ३४ । ^{२ १ १} औहोवा । ^{३२ ४२ ५} तूरवाज २ ^१

^५ ३४ । ^५ ताः । ^५ उज्जवाह्वज । ^{२२ २} वा(२) ॥ औहोयिसमू ३

^२ ए । ^१ द्रवात् । ^{२ ३} सूवाह्व २३४ ताः । ^५ सुन्ना ३४ । ^{१२} औहोवा । ^{३२ ४२ ५}

^{२२ १} ह्यायाज्ञम् । ^२ शासा ३१ यि । ^३ वमूर ३४ नाम् । ^५ देवस्य

२ ३२ ४२ ५ १ ५ ५
 धा३४ । औहोवा । जारना२३४ । नाम् । उज्जवा६
 ५
 हाज । वा(३) ॥ १ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० २३० पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १

भरद्वाजः प्रथमा पथ्या बृहती मिडेत्यपरे ककुभा
 वृत्तरे उषा बृहत्स्वर्गकामाय सन्धिङ्कर्यादिति ॥ बृह
 २२ २ २ १ २
 त् ॥ औहोयिप्रत्युवदश्यायता३१ । उच्छन्तीदू । हायि
 २, ३ ५ १ २ ३२ ४२ ५ २ १
 तादा२३४यिवाः । अपो ३४ । औहोवा । महीवृणू ।
 १ २२ ३ ५ २२ १ २ २
 तायिचा३१ । क्षुषाता२३४माः । ज्योतिष्कृणो३४ । औ
 ४२ ५ १ ५ ५ ५
 होवा । तारयिमूनार३४ । रायि । उज्जवा६हाज ।
 २२ २ २ १ २, २ ५
 वा(१) ॥ औहोयिज्योता३१ । कृणो । तायिमूनार३४रा
 १ २ ३२ ४२ ५ २ १ २
 यि । उदू३४ । औहोवा । स्रियास्सृजा । तायिमू३१ ।
 २ ३ ५ २ १ २ ३२ ४२ ५ १
 रियस्सार३४चा । उद्यन्नचा३४ । औहोवा । चारमा
 ५ ५ ५ २२ २
 चार३४यि । वात् । उज्जवा६हाज । वा(२) ॥ औहो

उद्यादे । नक्षा । त्रामर्चा२३४यिवात् । तवे ३४ ।

औहोवा । उपोवियू । षायिमू३१ । रियस्या२३४चा ।

सम्भक्तेना३४ । औहोवा । गार्मायिमा२३४ । ह्यायि ।

उज्जवाईहाऊ । वा(३) ॥ २ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० २४० पृष्ठादिषु दृष्टव्यम् । २

भरद्वाजः पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे ककुभावुत्तरे

अश्विनौ बृहत्स्वर्गकामाय सुन्विङ्ग्यात् ॥ बृहत् ॥

औहोश्माउवान्दिविष्टया३१ । उस्नाहवा । तेअश्वा२३

४यिना । अया३४ । औहोवा । वामाङ्गेआ । वा

सा३१यि । शचीवा२३४सू । विशंविशा३४ । औहोवा ।

ह्यारयिगाक्कार३४ । थाः । उज्जवाईहाऊ । वा(१) ॥ औ

होयिविशा३१ । विशाम् । ह्यायिगक्कार३४थाः । युवा

३४ । औहोवा । चित्रान्ददा । यूर्मी३१ । जनन्ना२३

^५ ४रा । ^{२ २ १ २ २} चोदथा^२सू^३४ । ^{३ २ ४ २ ५} औहोवा । ^१ ना^२र^२ता^२वार^३४ ।
^५ तायि । ^५ उ^५ह^५वा^५ह^५जा^५ । ^{१ २ २ २ २ २} वा(२) ॥ ^{१ २} औहोयि^३चो^३दा^३श^३ण । ^२ था^२
^१ ह् । ^{२ ३} ना^५ता^५वार^५३४^५तायि । ^{१ २} अ^३र्वा^३३४ । ^{३ २ ४ २ ५} औहोवा । ^{२ १} र^२थी^२
^२ समा । ^{२ ३} ना^५सा^५३१ । ^५ नि^{२ २}य^२च्चा^२र^२३४^२ताम् । ^{२ २} पि^२वन्^२सो^२३४ ।
^{३ २ ४ २ ५} औहोवा । ^१ मा^५र^५य^५म्मा^५२३४ । ^५ धा^५ज । ^५ उ^५ह^५वा^५ह^५जा^५ ।
^५ वा(३) ॥ ३ ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० २४५-२४६ पृष्ठयोर्दृष्टव्यम् ३

भरद्वाजः पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे ककुभावत्तरे

^{३ २ २ २} अग्निरुषाश्विनौ देवताः ॥ ^{३ २ २ २} बृहत् ॥ ^{३ २ २ २} औहोअग्नेविवस्वदु
^२ पसा^१श^१ण । ^१ चि^२त्र^२रा^२धो । ^{२ ३} आ^५म^५त्ता^५२३४^५या । ^{१ २ २} आ^२दा^२३४ ।
^{३ २ ४ २ ५} औहोवा । ^{२ १ २} शु^२षे^२जा^२ता । ^२ वा^{२ २}यि^२दो^२३१ । ^{३ २ ३ ५} व^३चा^३तू^३२३४^३वाम् ।
^{१ २ २ २} अ^{३ २}द्या^३दे^३वा^३३४ । ^{३ २ ४ २ ५} औहोवा । ^१ ऊ^५र^५पा^५वू^५२३४^५दु^५धाः । ^५ उ^५ह^५
^५ वा^५ह^५जा^५ । ^{३ २ २} वा(१) ॥ ^२ औहोअ^{२ २}द्या^२श^२ण । ^{२ १} दे^{२ ३}वा^२ । ^{२ ३} ऊ^२ष^२वू^२

२३४धाः । ^५ जुष्टो^{१२}३४ । ^{३२ ४२ ५} औक्षोवा । ^{२ १ २} द्विदूतो^५आ । सा
^२ यिहा^{१ २२ ३}३१ । ^५ व्यवहार^{२ १२ २}३४नाः । ^{३२ ४२ ५} अग्रे^५रथा^२३४ । ^{३२} औक्षोवा ।
^१ आ^५र^५द्वारा^२३४ । ^५ णाम् । ^५ उज्जवा^२ईहाज । ^{२२} वा(२) ॥ औ
^२ क्षो^२अग्ना^१३१ । ^{१ २ २} रथायिः । ^५ आ^{१ २ २}द्वारा^५३४णाम् । ^{१ २} सजू^५३४ ।
^{३२ ४२ ५} औक्षोवा । ^{२ १ २} अश्वी^२भ्याम् । ^{२२ ३} पासा^५३१ । ^५ सुवीरा^२३४याम् ।
^{३ १२ २ २} अस्म^{३२ ४२ ५}धेहा^{१२}३४ । ^५ औक्षोवा । ^५ आ^५र^५वोवृ^५३४ । ^५ हात् ।
^५ उज्जवा^५ईहाज । ^५ वा(३) ॥ ४ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—५भा० २९१ षष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ४

^{२२ २} भरद्वाजो^२ऽष्टिरिन्द्रः ॥ ^{२२ २} वृद्धत् ॥ ^२ औक्षोयि^२त्रिकद्रु^२को
^{५ १ २} धुम^२द्विषा^२३१ । ^२ यवा^२शिरन्तु^२विष्णु^२अस्तम्भ^२सोम^२मपि^२बद्विष्णु^२ना
^{२ ३} सुताम् । ^५ याथावा^{१ २}३४शाम् । ^{३२ ४२ ५} सई^{२ १}३४ । ^{२ १} औक्षोवा । ^{२ १} ममा
^२ दमा । ^१ हायिका^{२ २}३१ । ^२ मकर्त्त^{२ २}वेम^२हामु^२रु^२सैन^{२ २}सश्व^{२ २}देवो

^३ दार३४यिवाम्(१) ॥ ^५ ^{२२ २} औहोयिद्र्सा३ण । ^{२ १ २} कञ्जातः । क्र

^{२ २ २ २} तुनासाकमोजसाववत्तिथसाकवृद्धोवैर्यैस्सासहिर्धो । वा

^{१ ३} यिचर्षा२३४णायिः । ^५ ^{१२ २} दाता३४ । ^{३२ ४२ ५} औहोवा । ^{२२ १} राधास्तु

^१ वा । ^{२ २} तामिका३१ । ^{२ २ २ ३} मियवासुप्रचेतनसैनस्सश्चेवोदा२

^५ ३४यिवाम्(३) ॥ ^{१२ २} औहोयिद्रमा३ण । ^{२ १ २ २ २ २} धत्विषीमाअभ्योजसा

^{२ २ २} क्रिवियुधाभवदारोदसीअपृणदस्समयना । ^{२, ३} प्रावावा२३

^५ ४र्धायि । ^{१ २} अधा३४ । ^{३२ ४२ ५} औहोवा । ^{२२ २} तान्द्याञ्जटा । रायि

^२ प्रा३१यिम् । ^{२ २} अरिच्यतप्रचेतयमैनस्सश्चेवोदा२३ ४यि

^५ वाम् । ^{२ १ २} सत्यइन्द्रा३४ । ^{३२ ४२ ५} औहोवा । ^१ सारत्याम् । सा

^१ रत्यमा२३४यि । ^५ द्राम्(३) ॥ ^५ उज्जवा६हाज । वा हस् ॥५॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ५५९ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ५,

वसिष्ठः प्रथमा पथ्या बृहतीसिद्धेत्यपरे ककुभावुत्तरे

^{२५ २} अग्निरूपाश्विनौ देवता ॥ ^१ रथन्तरम् ॥ अग्नेविवस्वदुषसो

५प्र० १अ० ७] उत्तराच्चिक-परिशिष्टम् ।

५३७

वा । चायित्र^{१२२}राधो^{२२}अमर्त्तिय^{२२}आदा^{२२}षु^२जातवेदः । वद्वा

२३^२तुवाम् । आद्यादेवा^{१२३२१}२३^४र्वूज^१३ । षावू^१२३^२४^२धा ।

२५^२आवा^५६ । हाऊवा^{११}(१) ॥ अद्योवा । दायिवा^२उषवु^२धो

जुष्टो^२द्विदू^२तोअसिह । व्यवा^१२३^२हनाः । आग्नेरथा^{१२२१}२३^४यिरा

३ । ध्वारा^१२३^२४णाम् । ओवा^{२५}६ । द्वाऊवा^५(२) ॥ अग्ने

वा । राथीर^{२२}द्वराणा^{२२}सजूर^२श्विभ्यामुषसा । सुवा^२२३^१यि

रियाम् । आस्मेधि^{१२२२१}च्चा^४२३^१यिआ^२३ । वोवू^२२३^२४च्चात् । ओ

५^५वा^१६ । द्वाऊवा^१(३) ॥ अस् ॥ ६ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—५भा० २८१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ६

तुरश्रवाः पथ्यां वृद्धती सोमः ॥ तौरश्रवसम् ॥

४२४२५११
प्रा^४५त्नम् । सधा^४स्था^५३मासादात् । प्रत्न^{११}सधा^२२ । स्थ

१२१३२५२२११
मासा^११दा^२२त् । उवा^३३ । ओ^५३वा । आपा^{२१२}र्क्षा^२१या^२२स् ।

* सन्निहोतप्रचे इदमग्ने ।

(६८)

^{१ २} धृष्ट्वा^{३ २} १'वार^२ । उवा^{१ २} ३ । ओ३वा । जियार्षा१सारयि ।

^१ नृभायि^२ दौ१तारः । उवा । ओ३वा३ । विचोवा । क्षा

प्रणोद्वायि(३) ॥ ७ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—५भा० ४२-४३ छठ्योर्द्वयम् । ७

तुरश्रवा अनुष्टुप्सोमः ॥ द्वितीयन्तीरश्रवसम् ॥

^{१ २ २ २} सखायोदीर्घजिह्वायाम् । ^{१ २} योधारयापा३वार३कया । पा

^२ २३रायि । ^{१ २} प्रास्या१न्दार३ । ^{१ २ ३ ५} तारयि३३३३ताः । ^{२ १} इन्दू

^२ राश्वा३४ । ^{४ २ ४ ५} औचोवा । ^{१ २} नार३कार । ^{१ २ ५ २ २} त्वा३वार३४औचो

नि३११११

वा(३) ॥ या२३४५ ॥ ८ ॥

अस्य व्याख्यानम्—५भा० १३१-१३२ पृष्ठयोर्द्वयम् । ८

यमो गायत्र्यात्मदेवता ॥ यमव्रतम् ॥ आयम् ॥

^२ गौःपा२ । ^{३ २ ३} श्रिरक्रा२३मीत् । ^५ अस । ^{१ २ ३ ४} दन्वा३ । ^{२ २} तर

^२ म्पू२३४राः । ^५ पित । ^{२ ४} रञ्चार३ । ^{१ ४} प्रया३न्त्सू५वा३५३(१) ॥

* संसवे मध्यन्दिनार्धवधीः सामनी ।

प्र० १ अ० ८] उत्तराधिक-परिधिष्टम् । ५३८

अन्तः । चरा^१२ । तिरोचा^{२ १ २}३४ना । अस्य । प्राणा ।
 रत् । अपाना^{२ १ २}३४तायि । व्यख्यन्मा^५२३ । द्विषो^१इदा^{२ ४}५
 यिवा^१इ^२५इ^५स्(२) ॥ त्रि^१शत् । धामा^२२ । विराजा^{२ १ २}३४ता
 यि । वाक्पा । तज्जा^१२ । यधीया^{२ १ २}३४तायि । प्रति ।
 वस्तो^{१ ४}२३ । अच्चा^२इय^{१ ३ १ १}पूभा^२इ^१५इ^{१ ३ १ १}यिः(३) ॥ ए३ । मच्चा^{१ १}२३
 ४ ५ : ॥ ८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ४२८ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ८

॥ इत्युद्यगाने प्रायश्चित्त-पर्व समाप्तम् ॥

* दीक्षिते प्रेते मार्जालौघमुत्तरं योपविश्य त्रिकोणं कोमेनेतेन सुबोरन् ।

॥ इदानीं लुद्रपर्व प्रवर्तते ॥

भरद्वाजः प्रथमा पथ्या वृद्धती सिद्धे त्यपरे ककुभावुत्तरे

अग्निः ॥ वृद्धत् ॥ ^{२२ २} ^{२ २ २} ^{० २} औद्दोयियज्ञायज्ञावोअग्रया३ ए ।
^{१२} ^{२ ३} ^५ ^{१२} ^{३२ ४ ५} इराइरा । चादक्षार३४सायि । पप्रो३४ । औद्दोवा ।
^{२१} ^२ ^{२२ ३} ^५ ^{२१} वयाममा । ताञ्जा३१ । तवेदार३४साम् । प्रियमि
^२ ^{३२ ४ ५} ^१ ^५ चा३५ । औद्दोवा । स्वरशांसार३४यि । षाम् ।
^५ ^५ ^{२२ २} ^२ ^१ उज्जवाद्वाज । वा(१) ॥ औद्दोयिप्रिया३मे । मित्राम् ।
^२ ^३ ^५ ^{१२ २} ^{३२ ४ ५} ^{२१} ह्यशांसार३४यिषाम् । जर्जो३४ । औद्दोवा । नपात
^२ ^{२ ३} ^५ ^{१२ १२} ^२ साः । दायिना३१ । यमस्मा३३४यू । दाशेमद्वा३४ ।
^{३२ ४ ५} ^१ ^५ ^५ ^० औद्दोवा । व्यादाता३४ । यायि । उज्जवाद्वाज ।
^{२२ २} ^२ ^१ ^{२ ३} ^५ वा(२) ॥ औद्दोयिदाशा३ए । मद्वा । व्यादाता३४यायि ।

^२ ^२ ^२ ^२ ^१ ^१ ^१ ^२
 नोअर्षस्सारन्नधायोनिमृत । स्यसारश्चिदसायि ।। उत्सो
^{२२१} ^४ ^१ ^२ ^२ ^५ ^५
 देवोरश्चाशयि । राण्यारश्चया । ओवा६ । द्वाऊवा(१) ॥
^{११} ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२
 उत्सोवा । दायिवोहिरण्यउत्सोदेवोहिरण्योदुहानऊध -
^१ ^२ ^१ ^२ ^४
 दिवियम् । मधूरश्चिप्रियाम् । प्रान्सधारश्चिस्थाम् ।
^१ ^२ ^२ ^५ ^५ ^{२१}
 आसारश्चिदात् । ओवा६द्वाऊवा(२) ॥ प्रानोवा । साध
^२ ^२ ^२ ^२ ^१
 स्थमासदत्प्रान्सधस्थमासददापृक्कपन्धरुणा । जियार
^१ ^१ ^२ ^१ ^४ ^१ ^२ ^२
 र्षसायि । नृभिर्ज्ञौतोश्चाशयि । चाक्षारश्चिणा । ओ
^५ ^१
 वा६(३) ॥ द्वाऊवा । अम् ॥ १४ ॥

अस्य व्याख्यानम्—६भा० ८१-८२ पृष्ठघोर्द्रष्टव्यम् । १४

वसिष्ठभरद्वाजावृषी प्रथमा पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे
 ककुभावुत्तरे इन्द्रः ॥ (अत्र कल्पकारआह ॥ अथातः षोड
 शसामा तस्य रथन्तरवृहत्पृष्ठनौधसः श्यैतम्ब्रह्मसाम समा
^{२५} ^२ ^२ ^२
 न मितरञ्जोतिष्टोमेन*) ॥ रथन्तरवृहत् ॥ आभित्वाशूरनो

^१नुमोवा । ^{२२}आदुग्धा^२वधेनवः । ^{१२२}ईशा^{३४} । ^{३२४२५}औहोवा ।
^{११}नमास्यजा । ^२गाता^{३१} । ^{२४}सुवर्द्ध^५२३४शाम् । ^{२२१२}ईशानमा^२
^{३४}३४ । ^{३२४२५}औहोवा । ^१द्रा^२सूस्थ^५२३४ । ^५षाः । ^५उज्जवा^६
^५ह्राजः । ^{२२१}वा(१) ॥ ^२ईशोवा । ^{१२}नामिन्द्रसूस्थपः । ^{१२}नत्वा^{३४} ।
^{३२४२५}औहोवा । ^{२२}वा^२आन्यो^२दायि । ^२वाया^{३१} । ^{२२३}नपार्था^३
^५२३४यिवाः । ^{२१}नजातोना^{२२}३४ । ^{३२४२५}औहोवा । ^१जा^२रना
^५यिश्वा^{२३४} । ^५तायि । ^{२१}उज्जवा^६ह्राज । ^{२१}वा(२) ॥ ^{२१}नजोवा
^२तानजनिष्यते । ^{१२}अश्वा^{३४} । ^{३२४२५}औहोवा । ^{२१}यन्तोमघा ।
^२वाना^{३१}र्शयि । ^{२२३}इवाजा^५२३४यिनाः । ^{२१}गव्यन्तस्त्वा^२३४ । ^{३२}औ
^{३२४}होवा । ^१ह्रा^५वामा^२३४ । ^५हायि । ^५उज्जवा^६ह्राज ।
^१वा(३) ॥ हस् ॥ १५ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ८३-८४ पृष्ठयोः द्रष्टव्यम् । १५

* उभे प्रतिपदाज्यपृष्ठे ब्रह्मसामनौतरपक्षे ।

वृकजम्भः प्रथमा पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे ककुभा-

वृत्तरे इन्द्रः ॥ ^{२२ २} बृहन्निधनवार्कजम्भम् ॥ ^२ हाजत्वामिद्धि
^{२ १ १} हवामादायि । ^{१ २ १ २} सातीवाजस्थकारवाः । ^२ हाज । ^१ त्वाह
^२ त्रेषिन्द्रसा । ^२ हाउ । ^{१ २} पाश्यायिन्नाराशः । ^२ हाज । ^{१ २ २} तूवा
^{२ १} क्काष्टा । ^२ हाज । ^{१ २ ३} स्रञ्चार२३४ औहोवा । ^{५ २ २} वर्ता३हम्(१) ॥
^{२ २} हाजतुवाक्काष्टासुअर्वाताः । ^{१ १} सत्वनश्चायि । ^२ हाज ।
^१ त्रवञ्चदा । ^२ हाज । ^{१ २} स्ता३धाण्युया३ । ^२ हाज । ^१ मा
^{१ १} हस्तवा । ^२ हाज । ^{१ २ ३} नो२आ२३४ औहोवा । ^{५ २ २} द्विवा३
^१ हम्(२) ॥ ^{२ २} हाजमहस्तवानोअद्रायिवाः । ^{१ २} गामशुवाम् ।
^२ हाज । ^१ रथियमायि । ^२ हाज । ^{१ २} द्रा३साक्कायिरा३ ।
^२ हाज । ^{१ २ २ २ १} सात्रावाजाम् । ^२ हाज । ^{१ २ ३} मा२जार२३४ औहो
^१ वा । ^२ ग्यपा३यिहम्(३) ॥ १७ ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ३३१-३३२ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १७

परोक्षपृष्ठः षडक्षः । द्वितीयः चान् पृष्ठम् ।

वृकजभः प्रथमा पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे ककुभा

नरे इन्द्रः ॥ बृहन्निधनवार्कजम्भम् ॥ हाजत्व^{१२}च्चेहि^२
^{२१ २}चेरावायि । ^{१२}विदाभगवसुत्तयायि । ^१हाज । ^{१२}उदावृष
^२स्मघवान् । ^१हाज । ^१गाश्वायिष्ठायाश्वि । ^२हाज ।
^{१२ १}जदिन्द्रआ । ^२हाज । ^{१ ३}श्वारमार३४औहोवा । ^{५२२}ष्टया३
^२यिहस्(१) ॥ ^{२२}हाजदिन्द्राश्वमिष्टायायि । ^{१२}त्वम्पुह । ^१हाज ।
^{१ २}सहस्राणायि । ^२हाज । ^१शाश्वतानायिचा३ । ^२हाज ।
^{१२२२ १}यूथादाना । ^२हाज । ^{१ ३}यारमार३४औहोवा । ^{५२२}हसा ३
^१यिहस्(२) ॥ ^{२२ २२ २ २}हाजयूथादानायम^१हासायि । ^{१ २}आपुरन्दरा
^२म् । ^१हाज । ^२चक्रमवायि । ^१हाज । ^{१ २}प्राश्वचासा३ ।
^२हाज । ^{१ २ २ १}आयिन्द्रङ्गाया । ^{२ १ २}हाजतो^{५२२}श्वारमार३४औहोवा ।
^२वसाश्विहस्(३) ॥ १८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० २२-१०० पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १८

* तनोभयतः परोक्षपृष्ठे षड्विंशतिरेद्वितीयेऽहनि पृष्ठम् ।

विरूपः प्रजापतिः पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे इन्द्रः ॥

^{१ २ २ २ १ २ २ १}
ऋषावैरूपवृहदीपशा ॥ यद्यावइन्द्रतेशतम् । ए । शत

^{२ २ २ १ २ २ १ २ १}
म्भूमौरुतस्योवा । नात्वावजिन् । सहस्रसूरियाश्चा

^{१ १ २ १ २ १ २ १}
नूर । नाजाश्तमा । द्यो । दारसारश्चौहोवा(१) ॥

^{१ २ २ १ २ १ २ १ २ १}
नजातमद्योदसौ । ए । नजातमद्य । रोदसोवा । आप

^{२ २ १ २ १ २ १ २ १}
प्राथ । मद्दिनावृष्ण्याश्वापारिन् । वायिश्वाश्वायि ।

^{२ १ २ १ २ १ २ १ २ १}
ष्ठश । वारसारश्चौहोवा(२) ॥ विश्वाशविष्ठशवसा । ए ।

^{२ २ १ २ १ २ १ २ १}
विश्वाशविष्ठ । शवसोवा । आस्माश्चव । मघवन्गोम

^{१ १ २ १ २ १ २ १}
तारयिवाजायि । वाज्जारयिश्चित्रा । भिरू । तार

^{३ ५ २ २}
यिभारश्चौहोवा(३) ॥ १८ * ॥

अथ व्याख्यानम्—भा० ४३२-४३३ पृष्ठयोर्दृश्यम् । १८

विरूपः प्रजापतिः पथ्या बृहतीसिद्धेत्यपरे इन्द्रः ॥

* परोक्षपृष्ठे पञ्चमे तृतीयेऽहनि पृष्ठम् ।

ऋखावृचदीपशा वैरूपम् ॥ यदिन्द्रयावतस्तुवम् । ए ।
 एतावदहम् । ईशीयोवा । स्तोतारमित् । दधिषेर
 दा॒र॒वा॒सा॒र॒ज्ज । नापा॒र॒प॒त्वा । यर । सा॒र॒यि॒षा २३
 औ॒होवा(१) ॥ नपाप॒त्वाय॒र॒सि॒षम् । ए । नपाप॒त्वाय ।
 र॒सि॒षोवा । शायि॒त्ते॒य॒मित् । म॒ह्य॒त्त॒त्ते॒दि॒वा र॒यि॒दा॒यि
 वा॒र॒यि । रा॒या॒र॒आ॒कू । ह॒चित् । वा॒र॒यि॒दा॒र ३४ औ
 होवा(२) ॥ रा॒य॒आ॒कु॒ह॒चि॒दि॒दे । ए । रा॒य॒आ॒कु॒ह॒चित् ।
 वि॒दोवा । ना॒ह्ति॒व॒दन् । यन्म॒घ॒व॒न्न॒आ॒र॒पा॒या॒र॒म् ।
 वा॒सो॒र॒अ॒स्ता॒यि । पि॒ता । चा॒र॒ना॒र॒३४ औ॒होवा । दि॒शं
 वि॒श॒ह॒स । अ॒श्रा॒शि॒शु॒म॒ती ३ (३) ॥ इट्० इडा २३
 ४५ ॥ २० * ॥

अस्य व्याख्यानम्—५भा० ३०८ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । २०

॥ इत्युच्छाने पञ्चमस्यार्द्धः प्रपाठकः ॥

* उभयतः परीक्षेत्ततोयेऽहनि पृष्ठम् ।

प्रजापतिः पथ्या वृद्धती सिद्धेत्यपरे इन्द्रः ॥ अन्त

^{२४} रिक्तम् ॥ ^२ हाजयद्यावई । ^{२ १} द्रतेश । ^{२४ २ १२} ताम् औहीहोवा२ ।

^{१ १} इहा । ^{१ २ २ १} शतम्भूमीरुत । ^{१२ २ १२} स्यूः । ^{१ २} औहीहोवा२ । इहा ।

^१ नत्वावज्जिन्त्सहस्रं ^{१ २ १२ २ १} प्रर्यात्र । ^{२४ २ १२} नू औहीहोवा२ । इहा ।

^{१२} ष्टरो । ^२ दारमार३४ ^{५२ २} औहीहोवा(१) ॥ ^{२४ २} हाजनजातमा । ^२ ष्टरो

^१ द । ^{२४ २ १२} सा । ^{१ २} औहीहोवा२ । ^{१ २} इहा । ^{२ २ १} नजातमष्टरोद ।

^{२४ १२} सा । ^{१ २} औहीहोवा२ । ^{१२ २२} इहा । ^२ आपप्राथमदिनाहृषिण

^{२ १} यावृ । ^{२४ २ १२} घान् । ^{१ २} औहीहोवा२ । ^{१ २} इहा । ^{१ २} विश्वाश । वा ।

^{२४ २ १२} औहीहोवा२ । ^{१ २} इहा । ^१ ष्टश । ^{२ २ ५२ २ २} वारसा३४ औहीहोवा(२) ॥

^{२४ २} हाउविश्वाशवायि । ^१ ष्टशव । ^{१२ २ १२} सा । ^१ औहीहोवा२ । इ

^२ हा । ^{१ २} विश्वाशविष्टशव । ^{२४ २ १२} सा । ^{१ २} औहीहोवा२ । इहा ।

^{१२} अस्मात् ^२ अवमघवङ्गोमतिघ्न । ^{२४ २ १२} जा । ^१ औहीहोवा२ । इ

१ १ २२ २ १२ १ २ १२
 हा । वज्रिञ्चि । त्रा । औहीहोवा । इहा । चिह् ।

३ ५ २ २
 तारयिभार३४औहोवा(३) ॥ १ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ४३२-४३३ उठयोर्द्रष्टव्यम् । १

प्रजापतिः पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे इन्द्रः ॥ अन्त

२२ १ २२ २ १२
 रिक्तम् ॥ हाजयदिन्द्रया । वतस्तु । औहीहोवा२ ।

१ २ २ १२ २ २ १२ २ २ १२ १ २
 इहा । एतावदहमीशी । या । औहीहोवा२ । इहा ।

२ १२ २ १ २ २ २ १ २ २ १२ १ २
 स्तोतारमिद्दधिषेरदाव । सा । औहीहोवा२ । इहा ।

१ २ २ २ २ १ २ २ १ २ १
 नपाप । त्वा । औहीहोवा२ । इहा । यर । सार

१ ५ २ २ २ २ १
 यिषा२३औहोवा(१) ॥ हाजनपापत्वा । यरसि । षाम् ।

२ २ २ १ २ १ १ २ २ २ १
 औहीहोवा२ । इहा । नपापत्वायरसि । षाम् ।

२ २ २ १ २ १ १ २ २ १ २ २ १
 औहीहोवा२ । इहा । शिन्तेयमिन्मद्यतेदिवेदि । वा ।

२ २ २ १ २ १ १ २ २ २ २ १ २
 औहीहोवा२ । इहा । रायआ । औहीहोवा२ ।

५प्र० २अ० ३] उत्तरार्द्धिक-परिशिष्टम् ।

५५३

इहा । हचित् । वारयिदार३४ औहोवा(२) ॥ ह्यजराय

आकू । हचिद्धि । दा । औहोहोवा२ । इहा । रा

यआकूहचिद्धि । दा । औहोहोवा२ । इहा । नहि

त्वदन्त्यन्मघवन्नआपि । याम् । औहोहोवा२ । इहा ।

वस्योअ । स्ता । औहोहोवा२ । इहा । पिता ।

चारनार३४ औहोवा(३) ॥ सुष्टुभस्तुभोश्वाग्निशुमक्रा३न् ।

इट्० इडार३४ ५ ॥ २ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—५भा० ३०८ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । २

रुद्रोविराडिन्द्रः ॥ वैराजर्षभम् ॥ इयाद्याज ।

पिवासीमाम् । इन्द्र । मन्दतुत्वा । यन्तेसुषा । वा३

हरि । अश्वअद्रीः । सोतुर्बाह्व । म्या३सुय । तोन

अर्वा(१) ॥ यस्तेमदो । युजियः । चारुरस्ती । येनवत्रा ।

* उभयतः परोक्षे पृष्ठः षडक्षे मृत्तौथिऽहनीदं वा पृष्ठम् ।

^{२ १} णीरहरि । ^{२ ३ ४ ५} अश्वहसी । ^{१ १२} सत्वामिन्द्रा । ^{२ १२} प्रभूव । ^{१२} सो
^{३ ४ ५} ममत्तू(२) ॥ ^{२ १ २} बोधासुमायि । ^{२ १} मघवन् । ^{२ १ ३ ४ ५} वाचमेमास् । ^{२ १} या
^{१ २} न्नेवसायि । ^{२ १} छोश्चर्च । ^{१ ३ ४ ५} तिप्रशस्तीम् । ^{२ १ २} इमाश्रद्धा ।
^{२ १ २} सधमा । ^{२ १ ३ ४ ५} देजुषस्वा (२) ॥ ३* ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ५३७ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १

^{१ १२} रुद्रस्तिपदाविराजइन्द्रः ॥ ^{१ १२} वैराजर्षभम् ॥ ^{१ १२} शुधी
^{२ ३ ४ ५} ह्वाम् । ^{२ १ २} विपि । ^{२ १ २} पानस्त्राद्रायिः । ^२ बोधाविप्रा । ^२ स्या
^१ श्चर्च । ^{२ ३ ४ ५} तोमनीषा । ^{२ १ २} कृष्णादुवा । ^{१ १} साश्चन्त । ^{२ १} मास
^{४ ५} चेमा(१) ॥ ^{२ १ २} नतेगिरो । ^{२ १} अपिमृ । ^{१ ३ ४ ५} घ्येतुरस्या । ^{२ १} नसुष्टु
^{२ १} तायिम् । ^{२ ३ ४ ५} असु । ^{२ १ २} यंस्यविद्वान् । ^{२ १} सदातेना । ^{२ १} माश्च
^{२ ३ ४ ५} य । ^{२ १ २} शोविवक्ती(२) ॥ ^{२ १ २} भूरिचितायि । ^{२ १ २} सवना । ^{२ १ २} मानु
^{२ ५} षेषू । ^{२ १ २} भूरिमनौ । ^{१ १} षीश्चव । ^{१ ३ ४ ५} तेतुवामीत् । ^{२ १ २} मारेच

* प्ररोचपठः पठ्यते चतुर्थेऽक्षणि पृष्ठम् ।

स्नात् । मघ । वञ्जयोकाः । मारेष्वा । स्नाश्मघ ।

वञ्जयोकाः(३) ॥ ई २३४५ ॥ ४ * ॥

• अस्माद्व्याख्यानम्—५भा० ३०८-३१० पृष्ठयोर्द्वयम् । ४

प्रजापतिरष्टिर्विष्णुर्निपातभाविन्द्रः ॥ नित्यवत्साः ।

एत्रायिका । द्रुकेषुमहिषोयवाशिरन्तुविशुष्मस्तृप्त्यत्सोम

प्रिवाश्वायि । इडा । ण्णुनासुतंयथाश्वाश्शाम् । साईम् ।

ममादमाश्चिका । इडा । साईम् । ममादमाश्चिका ।

अथा । साईम् । ममादमाश्चिका । इडा । मकर्त्त

वेमहाश्मूश्छम् । सैनश्चदेवो३ । दायिवाम्(१) ॥ ए

साकाम् । जातःक्रतुनासाकमोजसावन्नियसाकवृद्धो

वीरियाश्चिस्सा । इडा । सहिर्धोविवाश्पर्षाणायिः ।

दाता । राधस्तुवताश्चिका । इडा । दाता । राध

* उभयतः परीक्षे पृष्ठाः षड्विंशत्युत्तरि पृष्ठम् ।

^१स्तुवता^१रयिका । अथा । दाता । राधस्तुवता^१र
^१यिका । इडा । मिथंवसुप्रचाशयिताशना । सैन^१स
^{१ २}स्रद्धेवो^४३ । दायिवाम्^५(२) ॥ एआधा । त्विषीमा^{१ २}अभ्यो^{१ २ २}
^१जमाक्रिबिंयुधाभवदारोदसीअपा^१र^१र्णादा । इडा । स्य
^{१ २ २ १}मय्यनाप्रवाशवा^{१ २}र्धायि । आधा । तान्यञ्जठरा^१रयिप्रा
^{१ २ २}यि । इडा । आधा । तान्यञ्जठरा^१रयिप्रायि । अथा ।
^{१ २ १}आधा । तान्यञ्जठरा^१रयिप्रायि । इडाअरिच्यतप्रचाशयि
^{१ १ २ १ २ ४ ५}ताश्या । सैन^१स्रद्धेवो^१३ । दायिवाम्^१(३) ॥ सत्यइन्दुस्स
^१त्यार^१श्होयि । आयिन्द्रमा^१श्जवा^१र^१३ ॥ ५ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ५५६ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ५

^{१ १}प्रजापतिश्शक्रोन्द्रः ॥ नित्यवत्सः ॥ एप्रोषू ।
^{१ २ २ १ २}अस्मैपुरोरथमिन्द्रायशूषमा^१र्चता । इडा । अभीकेचि

● परोक्षपठः षडक्षे पञ्चमेऽहनि पृष्ठम् ।

दुलो॑का॒कृत् । सा॒ङ्गे । सम॑त्सुवा॒र्च॒द्वा । इडा ।

सा॒ङ्गे । सम॑त्सुवा॒र्च॒द्वा । अथा । सा॒ङ्गा । सम॑त्सुवा
र्च॒द्वा । इडा । अ॒स्माक॑म्बोधि॒चो॑दा॒यि । नभ

न्ता॑मन्या॒ । का॒यिषा॑म् (१) ॥ एतू॑वा॒म् । सिन्ध॑र्वा

हृजो॑धरा॒चो॒अ॒ह्वा॒र्च॒द्वायि॑म् । इडा । अ॒श॒त्रु॒रिन्द्र॑जा॒श

ज्ञा॑यिषायि । वा॒यिश्वा॑म् । पु॒ष्य॒सि॒वा॒र्च॒रिया॑म् । इडा ।

वा॒यिश्वा॑म् । पु॒ष्य॒सि॒वा॒र्च॒रिया॑म् । अथा । वा॒यिश्वा॑म् ।

पु॒ष्य॒सि॒वा॒र्च॒रिया॑म् । इडा । त॒न्वा॒परि॑ष॒जा॒श॒मा॒र्च॒द्वायि॑ ।

नभ॑न्ता॒मन्या॒ । का॒यिषा॑म् (२) ॥ ए॒वा॒यिषू॑ । वि॒श्वा॒अ

रा॒ता॒या॒य्यो॒नि॒श॒न्त॒नो॒र्च॒धियाः॑ । इडा । अ॒स्ता॒सि॒श॒त्र॒वा॒श

यि॒वा॒र्ध॒मम् । यो॒नाः । इन्द्र॑जिघा॒र्च॒स॒तायि॑ । अथा ।

यो॒नाः । इन्द्र॑जिघा॒र्च॒स॒तायि॑ । इडा । या॒ते॒रा॒ति

२ १ १ १ २ १ ४ ५ १२
 दंदा१यिर्वा३ह् । नभन्तामनया३ । कायिषाम्(३) ॥ ज्या
 २ १ १ १ १ १ १ १
 काधिधा२३हो । न्वासुआ३१उवा२३ । इट्० इडा२३
 १ १
 ४५ ॥ ६ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—५भा० ३१३ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ६

इन्द्रोऽनुष्टुप् वा गायत्री चेन्द्रः ॥ अतीषङ्गः ॥ ए

१ २ २ २ १
 यदिन्द्रचायि । त्रमइहनास्तित्वादातमा२द्विवाः । इडा ।
 १ २ २ १ २ १ २
 आयिन्द्रा । याहिचित्रा२भानाज । अथा । सूताः ।
 १ २ १ २ १ २ २
 इमेतुवा२यवाः । अथा । आप्वी । भिस्तनापू२ता
 १ २ २ २ २ २ १ २
 साः । अथा । राधस्तन्नोयिदा१दा३साज । उभयाह
 १ २ २ २ २ २ २
 स्तिया२३होयि । भारा३१जवा२३ (१) ॥ एयन्मन्यसायि ।
 १ २ १ २ १ १
 वरेण्यमिन्द्रद्युत्तन्नदा२भरा । इडा । आयिन्द्रा । या
 १ १ २ २ २ २
 ह्धिधिया२यिषिताः । अथा । वायिप्रा । जूतस्सुता२व

ताः । अथा । ऊपा । ब्रह्माणिवा॒र॒घनाः । अथा । विद्याम
 तस्य॒ता॒श्रियवा॒श्याम् । अ॒कूपार॒स्यदा॒र॒होयि । वान॒आ
 ह॒श॒जवा॒र॒३(१)॥ ए॒यत्तेदि॒तू । प्र॒राद्य॒ममनो॒अस्ति॒श्रुता॒र॒म्ब
 हात् । इडा । अ॒यिन्द्रा । या॒हि॒तू॒र॒जानाः । अथा ।
 ऊपा । ब्रह्मा॒णि॒चा॒र॒ग्निवाः । अथा । सू॒तायि । द
 धि॒ष्मना॒र॒श्चनाः । अथा । ते॒न॒हृ॒दा॒चि॒दा॒श॒द्रा॒श्रियवाः ।
 आ॒वा॒ज॒न्द॒र्षि॒सा॒र॒होयि । ता॒य॒आ॒श॒जवा॒र॒३(३)॥ इट्०
 इडा॒र॒३४५ः ॥ ७ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० १६०-१६१ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । *

वृकजम्भः पथ्या वृद्धती सिद्धेत्यपरे सोमः ॥ वृद्धन्निध

न॒वा॒र्क॒ज॒म्भम् ॥ • हा॒ज॒पु॒ना॒न॒स्सोम॒धा॒रा॒या । अ॒पो॒व॒सा
 नो॒अ॒र्ष॒सा॒यि । हा॒ज । आ॒र॒त्न॒धा॒यो॒नि॒मृ॒ता । हा॒ज ।

* परोक्षे उभयतः परोक्षे वा इदं वा पृष्ठम् ।

^१ स्या^२सायि^३दासा^४यि । हाज । ज^{१२२२१}त्सो^३देवो । हाज ।
^१ हार^३यिरा^४२३४^२औ^१होवा । ए^{१२}यया^{२२२}इह^२स्(१) ॥ हाज^२त्सो^२देवो
^१ हिर^१ण्यायाः । उ^१त्सो^{२२२}देवो^२हिर^२ण्यायाः । हाज । दु^२ह्वा
^२ नज^१धदि^२वियाम् । हाज । दु^२ह्वानज । हाज । ध^१र्दि^१वि
^२ याम् । हाज । मा^१श^१ध^२प्राया^२इम् । हाज । प्रा^१त्न^१म्
^१ सधा । हाज । स्या^१२मा^३२३४^२औ^२होवा । सदा^२इह^२स्(२) ॥
^{१२} हाज^{१२}प्र^२त्न^२म्^२सध^२स्थमा^२सादात् । प्र^२त्न^२म्^२सध^२स्थमा^२सादात् ।
^२ हाज । आपृ^{१२}च्छ^२पन्ध^२रुणं^२वा । हाज । आपृ^{१२}च्छियाम् ।
^१ हाज । ध^१रुणं^२वा । हाज । जा^१श्या^२र्षा^२सा^२इयि । हाज ।
^१ नृभि^{१२२१}र्ज्ञौ^२तो । हाज । वार^१यि^२चार^३२३४^२औ^२होवा । क्ष^२णा^२इ
^१ हस् (३) ॥ ८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ८

* उपोद्घोषपठः षडहे बृहत् पृष्ठं प्रत्यचं द्वितोयेऽहनि मध्यन्दिने वार्कजम्भानदा ।

वृकजम्भोःनुष्टुप् सोमः ॥ वृद्धनिधनवार्कजम्भम् ।

१२ २२ १ १ १२ २२ १
द्वावयम्पूषारयिर्भागाः । सोमः पुनानोऽर्षतायि । द्वा

१ २ १ २ २
ज । पतिर्विश्वा । द्वाज । स्याद्भूमानाः । द्वाज ।

११ १ २ १ १ ५२ २ १
वायव्यद्रो । द्वाज । दा२सा२३४ औद्दोवा । उभाः

१ २२ २ २ १ २ १२ १
यिद्वस्(१) ॥ द्वाजसमुप्रियाञ्चनूषाता । गावोमदायघृष्व

२ १२ २ १ १
याः । द्वाज । सोमासःका । द्वाज । एवाऽतायिषा

२ २ १ २ २ १ १ १ २
थाः । द्वाज । पावमाना । द्वाज । सा२आ२३४

५२ २ १ २२ २ २ १ १
औद्दोवा । द्वा३हस्(२) ॥ द्वाजयञ्जिष्ठस्तमाभारा ।

१ २ २ १ १
पवमानश्चायियाम् । द्वाज । यःपञ्चचा । द्वाज । षा

१ २ १ १ २ २ १ १
३णायिराभाऽयि । द्वाज । रायिथ्येना । द्वाज । वा

१ ६ ५२ २ १
२ना२३ । औद्दोवा । मद्वा३यिद्वस्(३) ॥ ८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० १४३ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ८

* अन्वाहार्य-पठः पठ्ये आर्भवे तदा वार्कजम्भम् ।

विरूपः प्रजापातिः पथ्या बृद्धती सिद्धेत्यपरे सोमः ।

१ १ २ २ २ २ १ २ १ २
ऋस्वाबृहदोपमावैरूपम् ॥ अभिसोमासचायवः । ए ।

२ २ १ २ २ १ २
पवन्तेमदियम् । मदोवा । सामुद्रस्या । धिविष्टपेम

१ १ २ २ १ २ १
नारयिषायिणारः । मात्सारासाः । मद । च्यूरतार

५ २ २ १ १ २ १ २ २ २
३४औहोवा(१) ॥ मत्सरासोमदच्युतः । ए । मत्सरासोमद ।

१ २ १ २ १
च्युतोवाः । तारत्समु । द्रम्यवमानजर्मायिणारः ।

१ २ २ २ १ २ ५ २ २ १ २ २
राजारदेवाः । कृतम् । बृहत्तारत्स३४औहोवा(२) ॥ राजा

२ २ १ २ १ २ २ २ २ २ १ २
देवकृतम्बृहत् । ए । राजादेवकृतम् । बृहोवा । चार्षा

२ १ १ २ १ २ १ २ १
मित्र । स्यवरुणस्याधार्माणारः । प्राच्चारयि न्वानाः ।

२ १ १ ५ २ २ २
कृतम् । बृहत्तारत्स३४औहोवा(३) ॥ १० * ॥

अथ याज्यान्म—इमा० ४०१-४०२ ऋषयोः द्रष्टव्यम् । १० ।

विरूपः प्रजापतिरनुष्टुप् सोमः ॥ ऋस्वाबृहदोप

* उपमावैरूपम् ॥ यद्वहे बृतीति तरपृष्ठं प्रत्यक्षं माथ्यन्दिने एतीक्षमिदम् ।

अप्र० २अ० १२] उत्तरार्द्धिक-परिशिष्टम् ।

以爲要

शावैरूपम् ॥ सुतासोमधुमत्तमाः । ए । सोमाइन्द्राय ।
मन्दिनोवा । पावित्र्य । तीर्थाश्चाराश्नु । दायिवा
शङ्गाष्ठा । तुवः । मारदारश्छौहोवा(१) ॥ इन्दुरि
न्द्रायपवते । ए । इतिदेवासः । अब्रुवोवा । वाचस्प
तिः । मखाश्च्याताश्चि । वायिश्चाश्स्थेशा । नञी ।
ज्वरसारश्छौहोवा(२) ॥ सद्यस्त्रधारः पवते । ए । समुद्रोवा
चम् । ईक्ष्वयोवा । सोमस्पतिः । राश्यायिणाश्म् ।
साखेन्द्रस्था । दिवे । दारयिवारश्छौहोवा(३) ॥ दिशं
विशच्छस् । अश्वाशिष्टुमती ३ । इट् । इडा २ ३ ४ ५ :
॥ ११ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—भा० ४४६ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ११

प्रजापतिरनुष्टुप् सोमः ॥ अन्तरिक्षम् ॥ २२ हाज

* आन्वाहार्थ-पृष्ठः षण्डे तरपृष्ठं प्रत्यक्षः । आभवे परोक्षं वैखण्णपरिचयः कः ।

^{२ २} सुतासोमा । ^१ धुमत्त । मा । ^{१२२ १२} औद्दौद्दोवा२ । ^{१ २} इहा । सो
^{२२ १ २ १ २} माइन्द्रायमन्दि । ना । ^{२२ २ १२} औद्दौद्दोवा२ । ^{१ २} इहा । पवि
^{१ २} चवन्तोअश्व । ^१ रान् । ^{१२२ १२} औद्दौद्दोवा२ । ^{१ २} इहा । ^{१२२} देवा
^{२२२ १२} न्ग । ^{१ २} च्छा । ^{१ २} औद्दौद्दोवा२ । ^{१ २} इहा । ^{१ २} सुवः । ^{१ २} मारदा
^{४२ २} २३४औद्दौद्दोवा(१) ॥ ^{२२} हाविन्दुरिन्द्रा । ^१ यपव । ता । ^{२२ २ १२} औद्दौद्दो
^{१ २} २ । ^{१ २२ १२ २ १} इहा । ^{१ २} इतिदेवासोअनु । ^{१२ २ १२} वान् । ^{१ २} औद्दौद्दोवा
^{१ २} २ । ^{२ १} इहा । ^{१ २} वाचस्पतिमखस्य । ता । ^{२२ २ १२} औद्दौद्दोवा
^{१ २} २ । ^{१ २} इहा । ^{१ २} विश्वस्ये । ^{१ २} शा । ^{१२२ १२} औद्दौद्दोवा२ । ^{२ २} इहा ।
^{१२} नओ । ^{१ २} जा२सार३४औद्दौद्दोवा(२) ॥ ^{१२} हाजसद्वस्रधा । ^{२ २} रःप
^१ व । ता । ^{२२ २ १२} औद्दौद्दोवा२ । ^{१ २} इहा । ^{१२ २ २ १ २} समुद्रोवाचमीह्व ।
^{१२ २ १२} या । ^{१ २} औद्दौद्दोवा२ । ^{१ २} इहा । ^{१२ २ २ २ १२} सोमस्पतीरयीणाम् ।
^{२२ २ १२} औद्दौद्दोवा२ । ^{१ २} इहा । ^{१ २} सखेन्द्र । ^{२२ २ १२} स्या । ^{१ २} औद्दौद्दोवा ।

इहा । दिवे । दा^१ र^२ यिवा^३ र^४ ३४ औहोवा(३) ॥ सु
 ट^१ भस्तुभोश्वाशि^२ गुमक्रा^३ ३ न् । इट्० इडा^१ २३४५
 ॥ १२ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४४८ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १२

रुद्रः पथ्या वृद्धती सिद्धेत्यपरे सोमः ॥ वैराजप

भम् ॥ इयाद्वाज । तवाह^१ सोर^२ । मरार^३ ३४णा । स

ख्यइन्दोदिवेदिवेपु^१ रुणिबभ्रोनिचरार^२ । तिमामार^३ ३४वा ।

परिधी^१ रार^२ । तिता^३ र^४ आर^५ ३४यिह्यायि(१) ॥ परिधी^१ रार^२

रार^१ । तिता^२ र^३ आर^४ ३४यिह्यायि । परिधी^१ र^२ तिता^३ र^४ इच्चि

तवाहनन्नक्तमुतसोर^१ । मतायिदार^२ ३४यिवा । दुहानो

वार^१ । अजधार^२ ३४नायि(२) ॥ दुहानोवार^१ । अजधार^२ ३४

४नायि । दुहानोवभ्रजधनिघृणातपन्तमतिमूर^१ । रिया^२

३ १ १ २ ३ २ ३
 म्पार३४राः । शकुनाम्पारयि । वपप्ता २ ३ ४ यि
 मा(३) ॥ १३ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ११० छठे द्रष्टव्यम् । १२

रुद्रोऽमुष्टुप् सोमः ॥ वैराजर्षभम् ॥ पुरोजितार
 यि । वोअन्वार३४साः । सुतायमादयित्वेअपश्चानारम् ।
 अथायिष्टार३४ना । सखायोदारयि । घजिङ्का २ ३ ४
 याम्(१) ॥ सखायोदारयि । घजिङ्कार३४याम् । योधार
 यापावकयापरिप्रस्वार । दतायिसूर३४ताः । इन्दुरश्वो
 र । नक्तवार३४याः(२) ॥ इन्दुरश्वोर । नक्तवार३४याः ।
 तन्दुरोषमभौनरसोमंविश्वार । चियाधार३४या । यज्ञा
 यसार । तुवद्दार३४याः(३) ई२३४५ ॥ १४ ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० १३१ छठादिषु द्रष्टव्यम् । १४

॥ इत्युल्लगाने पञ्चमः प्रपाठकः ॥

* उपोक्तपृष्ठः षड्चे चतुर्थे वृद्धत्पृष्ठं प्रत्यक्षं साध्यान्दिने वैराजक्षपमत्यरोक्षम् ।

† अन्वाद्यर्थे-पृष्ठः षड्चे वृद्धत्प्रत्यक्षमार्भवे चेदं परीक्षम् ।

प्रजापतिः पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे सोमः ॥ नित्य

वत्सः । ए॒सोमाः । उ॒ष्ठा॒ण । र॒सो॒र॒नृ॒भा॒यिः । इ॒डा ।

अ॒धा॒श॒यि॒ष्क॒भ॒यिः । आ॒वी । ना॒र॒मा । इ॒डा । आ

वी । ना॒र॒मा । अ॒था । आ॒वी । ना॒र॒मा । इ॒डा ।

अ॒श्वा॒श॒यि॒श्वा । ह॒रि॒ता॒या॒ति॒धा॒ः । रा॒या । म॒न्द॒या

या॒ति॒धा॒र॒श्चा॒यि । रा॒या॒ऽ॒ज॒वा॒र॒ऽ॒ (१) ॥ ए॒मा॒न्द्रा । या

या॒ति॒धा॒र॒या । इ॒डा । मा॒न्द्रा॒श॒या॒श॒या । ता॒ई॒धा ।

रा॒र॒या । इ॒डा । ता॒यि॒धा । रा॒र॒या । अ॒था । ता

यि॒धा । रा॒र॒या । इ॒डा । अ॒नू॒पे॒श॒गो । मा॒न्गो॒भा॒श॒यिः ।

आ॒क्षाः । सो॒मो॒दु॒ग्धा॒भि॒रा॒र॒श्हो॒यि । आ॒क्ष॒आ॒ऽ॒ज॒वा

र॒शः॒ (२) ॥ ए॒सोमाः । दु॒ग्धा॒भि॒रा॒र॒शाः । इ॒डा । सो॒मो

दू॒ग्धा । भा॒यि॒रा । आ॒क्षाः । इ॒डा । भा॒यि

रा । आ॒र॒क्षाः । अथा १ भायिरा । आ॒र॒क्षाः । इडा ।
 समू॑श्द्रा॒श्ना । सं॒व्व॒रणानि॒या॒ ३ । आ॒ग॒मा॒न् । म॒न्दी॒म
 दा॒य॒तो॒र॒श्चो॒यि । श्रा॒त॒आ ३१॒ज॒वा॒र॒३(३) ॥ १ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ६२०-६२१ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १

प्र॒जा॒प॒ति॒र॒नु॒ष्टुप् सोमः ॥ नि॒त्य॒व॒त्साः ॥ ए॒पा॒वा ।
 स्त्र॒वा॒ज॒सा॒र॒त॒या॒यि । इडा । प॒वा॒श॒यि॒त्रे॒श्धा । रा॒या ।
 ह॒र॒ताः । इडा । रा॒या । ह॒र॒ताः । अथा॒रो॒या । ह
 र॒ताः । इडा । इ॒न्द्रा॒श॒या॒श्सो । म॒वा॒श॒यि । ष्णा॒वा॒यि ।
 दे॒वे॒भ्यो॒म॒धु॒मा॒श्चो । तार॒आ॒३१॒ज॒वा॒र॒३(१) ॥ ए॒तू॒वा॒म् ।
 रि॒द्ध॒न्ति॒धा॒र॒यि॒त॒याः । इडा । ह॒रा॒श॒यि॒म्या॒श्वा॒यि । चे
 आ । द्रू॒र॒क्षाः । इडा । चे॒आ । द्रू॒र॒क्षाः । अथा ।
 चे॒आ । द्रू॒र॒क्षाः । इडा । व॒त्सा॒श्चा॒श्ता॒म् । इ॒मा॒ ३ ।

* उपानिष्ठे पृष्ठे षडक्षे पक्षमेतरपृष्ठं प्रत्यक्षं माध्यन्दिने नित्यवत्सा परोक्षमतीपक्षी वा ।

^{४ ५} ताराः । ^{१ २} पवमानविधार३हो । ^१ माणिया३शजवा२३(१) ॥

^{१ २} एतूवाम् । ^{२ १} द्याच्चमच्चारयिब्रता । ^१ इडा । ^१ पृथाशियवौ३

^४ च्वा । ^{१ १} आती । ^१ जभीरषायि । ^{१ २} ईडा । ^{१ २} आती । ज

^१ भीरषायि । ^१ अथा । ^१ आप्री । ^१ जभीरषायि । ^१ इडा ।

^{१ २ २} प्रताशियद्रा३षायिम । ^{१ २} अमू३ । ^{४ ५} चाथाः । ^{१ २} पवमानमच्चा

^१ र३होयि । ^१ त्वाना३शजवा२३(३) ॥ इट्० इडा२३४५ ॥ २ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ६५८ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । २

इन्द्रः पथ्या वृद्धती सिद्धेत्यपरे सोमः ॥ अतीषङ्गः ॥

^{२ २ २} एसोमउष्वा । ^१ णत्सो३रतभाः । ^१ इडा । ^१ आधायि ।

^१ ष्णू३रभायिः । ^१ अथा । ^१ आवी । ^१ ना३रम् । ^१ अथा । ^१ आश्वा ।

^१ ये रवा । ^{२ २} अथा । ^{१ १ १} हरितोयातिधा३शरा३या । ^{१ २} मन्द्रया

^१ यातिधार३होयि । ^१ राया३शजवा२३(१) ॥ ^{१ २} एमन्द्रयाया ।

* अन्वाहार्यपृष्ठः षड्विंशमेतरपृष्ठं प्रत्यक्षमार्गवेनित्यवस्था परीक्षमतीषङ्गो वा ।

तिधा॑रया । इडा । मान्द्रा । या॑रया । अथा ।

तायिधा । रा॑रया । अथा । आनू । पे॑रगो । अथा ।

मा॒गोभा॑यिरा॒र॒क्षाः । सोमो॑दुग्धाभिरा॒र॒क्षोयि । आ

क्ष॒आ ३१ ज॒वा॒र॒क्ष(२) ॥ ए॒सोमो॑दुग्धा । भिरा॒र॒क्षाः ।

इडा । सोमाः॑ । दु॒ग्धा । अथा । भा॒यिरा । आ॒र॒

क्षाः । अथा । सामू । द्रा॒र॒क्षा । अथा । सं॒व्वर॑णा

न्या॑आ॒र॒त्मान् । म॒न्दीम॑दायतो॒र॒क्षोयि । शा॒त॒आ

३१ज॒वा॒र॒क्ष(३) ॥ ३ ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ६२०-६९१ पृष्ट्योर्दृष्ट्यम् । ९

इन्द्रो॑नुष्टुप् सोमः ॥ अती॑षङ्गः ॥ ए॒प॒व॒स्व॒वा ।

जसा॑र॒तया॑यि । इडा । पा॒वा॒यि । जे॒र॒धा । अथा ।

रा॒या । सू॒र॒ताः । अथा । आ॒यि॒न्द्रा । या॑र॒सो ।

अथा । मवा^२रि^१ष्का^२रवायि । देवेभ्यो^{१२२२}मधुमा^१रहो । ता
र^२आ^{२२}र^२जवा^२र^२ह^१(१) ॥ एतुवा^२रि^२द्धा । तिधा^१र^१यितयाः ।
इडां । हारायिम् । गा^१र^१वायि । अथा । चे^१आ ।
द्रू^१र^१हाः । अथा । वात्साम् । जा^१र^१ताम् । अथा ।
नमा^२स्ता^२राः । पवमानविधा^१र^२हो । माणिया^२र^२जवा
र^{२२}र^२(२) ॥ एतुवन्धा^१च्चा । मद्वा^१र^१यित्रता । इडा । पार्था^१
यि । वा^१र^१यिच्चा । अथा । प्रा^२ती । जभी^१र^१षायि ।
अथा । प्रा^२तायि । द्रा^१र^१पायिम् । अथा । अमृ^२श्चा^२
र^२थाः । पवमानमद्वा^१र^२होयि । त्वाना^२र^२जवा^१र^२र^२(३) । इट् ।
इडा^{१२११}र^१र^१४५ ॥ ४ ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ६।८ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् ॥ ४

वसिष्ठः प्रथमा पथ्या वृद्धतो सिद्धे त्यपरे ककुभावुत्तरे

^{१५ २ २ २ १}
 सोमः ॥ रथन्तरम् ॥ प्रासोमदेववौतयोवा । सायि
^{१ २ २ २ २ १ १}
 न्मुर्नपिष्येअर्णसांशोऽपयसामदिरः । नजार३गृवायिः ।
^{१ २ २२ १ ४ १ २ २ ५ ५}
 आच्छाकोशा२३म्मा३ । धूयू२३४ताम् । ओवा६ । हा
^{१ १ २ २ २}
 जवा(१) । अच्छोवा । कोशम्माधुश्रुतमाद्वर्यतोअजुनोअ ।
^{१२ २ १ २२ १ ४ १}
 त्कोआ२३व्यता । प्रायस्सूनू२३र्ना३ । मार्जा २ ३ ४ या ।
^{२ ५ ५ १ १ १ २ २}
 ओवा६हाजवा(२) ॥ मियोवा । सूनूर्नमर्जियस्तमी३द्विन् ।
^{१ २ १ २ २ १ ४ १}
 न्यपसः । यथा२३रथाम् । नादीषुवा२३गा३ । भास्ता
^{२ २ ५ ५}
 २३४योः । ओवा६ । हाजवा(३) ॥ ५ * ॥

अथ व्याख्यानम्—३भा० १७५-१७६ पृष्ठयोर्दृश्यम् । ५

^{१५ २ २}
 वसिष्ठोऽनुष्टुप् सोमः ॥ रथन्तरम् ॥ प्रासुन्वाना
^{१ २ २ २ २ १}
 यअन्धसोवा । मार्तीनिवष्टतद्वचोअपश्चानम् । अरा२३
^{१ १ २ १ १ ४ २ ५ २}
 धसाम् । हातामखा२३न्ना३ । भगा२३४वा । ओवा

* पुरस्ताज्ज्यातिः षष्ठे कपवरथकार-परोक्ष-पृष्ठे प्रसोमदे परोक्ष-सोमोये कण-
 रथकारं परोक्षं मध्यन्दिने प्रथमेऽविति ।

६। हाजवा(१)॥ वओवा। जामिरक्तेअव्यतभुजेनपुत्रओ
 एयोस्सरजारः। नयो२३षणाम्। वारोस्सनोर ३ ना ३
 यिम्। आसार३४दाम्। ओवा६हाजवा(२)॥ द२सो
 वा। वायिरोदक्षसाधनोवियस्तम्भरोदसीहरिःपवी। न
 आ२३व्यता। वायिधानयो२३ना३यिम्। आसार३४दा
 म्। ओवा६। हाजवा(३)। अस् ॥ ६ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—६भा० २८० पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ६

भरद्वाजः प्रथमा पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे ककुभा

वुत्तरेसोमः ॥ बृहत्साम ॥ औद्दोयिपुनाबस्सोमधारया
 ३१। अपोवंसा। नोअर्षा२३४सायि। आरा३४। औ
 द्दोवां। तंधायोनायिम्। आर्ता३१। स्वसीदा२३४
 सायि। उत्सोदेवा३४। औद्दोवा। हा२यिराण्या२३

* प्रथमेऽध्यायार्धे उपरिष्ठाज्जातिः षडङ्गे रथमारम ।

^५ ४। याः । ^५ उज्ज्वा^५इहाज । वा(१) ॥ ^५ औहोउत्सा^५इण ।
^{२१} देवो । ^{२ ५} चायिरण्या^५र३४याः । ^{१२} दुहा^{३४ ४२ ५}३४ । ^{३४ ४२ ५} औहोवा ।
^{११} नजधर्दायि । ^२ वाया^{१२}३१म् । ^५ मधुप्रा^{२१}र३४याम् । ^{२१} प्रत्न^५ए
^३ सधा^{३४ ४२ ५}३४ । ^१ औहोवा । ^५ स्थार^{४२}मासा^५र३४ । दात् । उज्ज्
^५ वाइहाज । वा(२) ॥ ^{२२ २} औहोयि^२प्रत्ना^१इमे । सधा । ^{२१} स्थामा^५
^३ सा^५र३४दात् । ^{१२ २} आपा^{३४ ४२ ५}३४ । ^{११} औहोवा । ^{११} क्रियाभ्व^५ह । णां
^२ वा^{२ ५}३१ । ^५ जियर्षा^{१ १ २ २}र३४सायि । ^{३४ ४२} नृभिर्ज्ञौता^५३४ । औहो
^५ वा । ^१ वारयिचा^५क्षा २ ३ ४ । ^५ णाः । ^५ उज्ज्वा^५ इहाज ।
वा(३) ॥ ७ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ७

^{२२ २} भरद्वाजोऽनुष्टुप् सोमः ॥ ^{२ २} औहोअयम्पारयिर्भ
^१ गा^{२ १}३१ । ^{२ ३} सोमःपुना । ^५ नोअर्षा^{१ १}र३४तायि । ^{१ १} पता ३ ४ ।

* पुरसाज्जोतिः षडहे द्वितीयोऽहनि परीक्षपृष्ठ-सम्यन्दिने वृद्धत्परोक्षम् ।

^{३४ ४५ ४} औहोवा । ^{१ १} विश्वा । ^१ स्याभू१ । ^{३ ३ ५} मा२यार३४नाः । वि
^{१ २} यख्यद्रो३४ । ^{३४ ४५ ५} औहोवा । ^१ दा२सौज २३४ । ^५ भायि ।
^५ उज्जवा ईहाज । ^५ वा(१) ॥ ^{११ १ २ २} औहोयिभेसा३मे । ^१ उप्रयाः ।
^{१ ३} आनूपार३४ता । ^५ गावो३४ । ^{११ २} औहोवा । ^{३४ ४५ ५} मदायघा । ^{१ २}
^२ घाया३१ः । ^{११ २} सोमासःकृण्वतेपा२३४थाः । ^५ पवमाना ३४ ।
^{३४ ४५ ५} औहोवा । ^१ सा२आयिन्वा२३४वाः । ^५ उज्जवा ईहाज ।
^{२४ २} वा(२) ॥ ^{२ २ १} औहोयिवया३ण । ^{२ ३ ५} ओजिष्ठाः । ^{२ ३ ५} तामाभार३४रा ।
^{१ २} पवा३४ । ^{३४ ४५ ५} औहोवा । ^{११ १} मानाश्रवा । ^२ आया३१म् । ^१ यः
^{२४ ३} पञ्चर्षणीरा२३४भायि । ^५ रयि२य्येना ३४ । ^{२ १ २ २} औहोवा । ^{३४ ४५ ५} वा
^१ रनामा२३४ । ^५ हायि । ^५ उज्जवा ईहाज । ^१ वा(३) ॥ इस् ॥ ८ ॥

* अथ व्याख्यानम्—१भा० ३४५ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ८

विरूपः पथ्या बृहत्स्मिद्धेत्यपरे सोमः ॥ पञ्चनिधनं

* उपरिष्ठाश्रुतिः षडङ्गे द्वितीयः हनि परोक्ष-पृष्ठ-लोत्रेऽयमूषायां कषवबृहत् पृष्ठम्, तदायमूषा बृहदांसवे ।

वैरूपम् ॥ ^{१ १ २ २ २ १ १} अभिसोमासचायवः । ^{१६ २ २ १} ए । पवन्तेमदि
^१ यम् । मदोवा । ^{२ १ २ २ १} दिशंविशं हस् । समुद्रस्याधिविष्ट
^{२ १ २ २ २ १ २ १ १ १} पे । अश्वाशिगुमती । मत्सरासोमदच्युतः । इट्(१) ॥
^{१ १ १ २ २ १ १ १ २ १ २ १} मत्सरासोमदच्युतः । ए । मत्सरासोमद । च्युतोवा ।
^{२ १ २ २ १ २ १ २ १} विशंविशं हस् । तत्समुद्रस्यवमानजर्मिणा । अश्वाशिगु
^{२ २ १ २ २ २ २ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १} मती । राजादेवकृतम्बु हत् । इट्(२) ॥ राजादेवकृतम्बु
^{१ २ २ २ २ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १} हत् । ए । राजादेवकृतम्बु ह्वा । दिशंविशं हस् ।
^{२ १ १ २ २ १ १ २ १ २ १ १ १ १ १ १ १ १ १} अर्षामित्रस्यवरुणस्यधर्मिणा । अश्वाशिगुमती । प्रहि
^{१ १ १ २ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १} न्वानकृतम्बु हत् । इट्(३) ॥ ८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४०१-४०२ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् ८

विरूपः प्रजापतिरनुष्टुप् सोमः ॥ पञ्चनिधनं वैरू
^{१ १ १ २ २ १ २ २ १ १ २ २ २ १ १ १ १ १ १} पम् । सुतासोमधमत्तमाः । ए । सोमाइन्द्राय । मदि

* प्रत्यक्ष-रथकार-वृद्धत्वाद्गुह्योऽनुष्टुप्-पृष्ठ-तृतीये मध्यन्दिने वैरूपं परोक्षम् ।

६ प्र० १ अ० ११] उत्तरार्द्धिक-परिशिष्टम् । ५७७

नोवा । दिशंविशं^{११ २ २ २}हम् । पवित्रवन्तोअत्तरन् । अश्वा^{१ २}
^{२ २ २ १ २ २ २ १ २}शिष्टुमती । देवान्गच्छन्तुवोमदाः । इट्(१) ॥ इन्दुरि^{२ १}
^{२ २ २ १ २ २ २ २ २}न्द्रायपवते । ए । इतिदेवासः । अब्रावोवा । विशं^{२ १}
^{२ २ १ २ २ १ २ २ २}विशं^{२ १}हम् । वाचस्पतिर्मखस्यते । अश्वाशिष्टुमती ।
^{१ २ १ २ २ १ २ २ २ १ २ २ २ २ २ २}विश्वस्येशानओजसाः । इट्(२) ॥ सहस्रधारःपवते । ए ।
^{२ २ २ २ १ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २}समुद्रोवाचम् । ईह्वयोवा । दिशंविशं^{२ १}हम् । सो
^{१ १ २ २ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २}मस्पतीरयीणाम् । अश्वाशिष्टुमती । सखेन्द्रस्यदिवेदि
^{१ २ २ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १}वे । इट्० (३) इडा२३४५ ॥ १० ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४४६ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १०

इन्द्रः पथ्या वृहती सिद्धेत्यपरे सोमः ॥ महावैरा-

^{२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २}जम् ॥ होइयाहोइयाहोइया३४३तव । अहाम् । सो
^{१ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २}मा । रारण । रारण । रारण । तवाह् सो । मा ।
^{२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २}रारणा । रारण । रारण । तवाह् सो । मा । रार

२ १२ २ १२ २ १ २ २ २
ण । रारण । रारण । सख्यइन्दोदिवेदितेपुरुणिव

२ २ १२ २ १२ २ १२ २
भ्रोनिचर । तायि । मामव । मामव । मामव ।

१ २ २ २ २ २ १ १२
सक्खइन्दोदिवेदितेपुरुणिवभ्रोनिचर । तायि । माम

२ १२ २ १२ २ १ २ २ २ २
व । मामव । मामव । सख्यइन्दोदिवेदितेपुरुणिव

२ २ १२ २ १२ २ १२ २
भ्रोनिचर । तायि । मामव । मामव । मामव ।

२ २ २ १२ २ १२ २ १२
परिधीर् । तायि । ताड्इहि । ताड्इहि । ताड्इ

२ १ २ २ १२ २ १२ २
हि । परिधीर् । तायि । ताड्इहि । ताड्इहि ।

१२ २ १ २ २ १२ २ १२
ताड्इहि । परिधीर् । तायि । ताड्इहि । ताड्इ

२ १२ २ १ २ १ २ १
हि । ताड्इहि । इयाच्चाज । इयाच्चाज । इयतव

२ १२ २ २ २ २
मत्स्वा३ । हाजवा(१) ॥ चोइयाचोइयाचोइया । ३४३

२ २ १ २ १ १२ २ १२ २ १२
परि । धायि । अतायि । ताड्इहि । ताड्इहि । ताड्इ

२ १ २ २ १२ २ १ २ २
हि । परिधीर् । तायि । ताड्इहि । ताड्इहि ।

ता॒इहि॑ । परि॒धी॒र । ता॒यि । ता॒इहि॑ । ता॒इ

हि॑ । ता॒इहि॑ । परि॒धी॒रति॒ता॒इहि॑तवा॒हन्न॒क्तमु॑

तसो॑ । मा । तेदि॒वा । तेदि॒वा । तेदि॒वा । परि॑

धी॒रति॒ता॒इहि॑तवा॒हन्न॒क्तमु॑तसो॑ । मा । तेदि॒वा ।

तेदि॒वा । तेदि॒वा । परि॒धी॒रति॒ता॒इहि॑तवा॒हन्न॒क्त

मु॑तसो॑ । मा । तेदि॒वा । तेदि॒वा । तेदि॒वा । दु॒हा

नो॒व । भ्रा॒ज । ज॒धनि॑ । ज॒धनि॑ । ज॒धनि॑ । दु॒हा

नो॒व । भ्रा॒ज । ज॒धनि॑ । ज॒धनि॑ । ज॒धनि॑ । दु॒हा

नो॒व । भ्रा॒ज । ज॒धनि॑ । ज॒धनि॑ । ज॒धनि॑ । इ॒याहा॑

ज । इ॒याहा॑ज । इ॒यपरि॑मत्स्वा॒ । हा॒जवा॒(२) ॥ द्यो॒इ

या॒द्यो॒इया॒द्यो॒इया॒३४३॒दुहा॑ । नो । ब॒भ्रो॒उ । ज॒धनि॑ ।

ज॒धनि॑ । ज॒धनि॑ । दु॒हानो॒व । भ्रा॒ज । ज॒धनि॑ ।

१२ २ १२ २ १२ २ १ १२ १ १२
जधनि । जधनि । दुहानोव । भोज । जधनि । ज

२ १२ १२ २ २ २
धनि । जधनि । दुहानोवभ्राजधनिघृणातपन्तमतिह

२ १२ २ १ २ १ २ १२ २
रा । यम्यरः । यम्यरः । यम्यरः । दुहानोवभ्रजध

२ २ २ १ २ १ २ १
निघृणातपन्तमतिह । रा । यम्यरः । यम्यरः । यम्य

२ १२ २ २ २ २ २ १
रः । दुहानोवभ्रजधनिघृणातपन्तमतिह । रा । यम्य

२ १ २ १ २ १ २ २ १ २
रः । यम्यरः । यम्यरः । शकुनाइ । वा । पत्तिम ।

१ २ १ २ १ २ २ १ २ १ २
पत्तिम । पत्तिम । शकुनाइ । वा । पत्तिम । पत्तिम ।

१ २ १ २ २ १ २ १ २ १ २
पत्तिम । शकुनाइ । वा । पत्तिम । पत्तिम । पत्तिम ।

१ २ १ २ १ २
इयाद्वाज । इयाद्वाज । इयदुहमत्स्वाइ । द्वाजवा

इ(३) ॥ ११ ॥

अथ व्याख्यानम्—भा० ५१०-५१८ पृष्ठयोर्दृष्टव्यम् । ११

इन्द्रोऽनुष्टुप् सोमः ॥ द्वावैराजम् ॥ चोइयादो

२ २ १ २ २ १
इयादोइयाइयाइ३३पुरः । जायि । तौवो । अन्ध

६५० १२० १२] उत्तरार्चिक-परिशिष्टम् । ६८१

सः । अन्धसः । अन्धसः । पुरोजितायि । वो । अ
न्धसः । अन्धसः । अन्धसः । पुरोजितायि । वो ।
अन्धसः । अन्धसः । अन्धसः । सुतायमादयित्नावेअ
पश्चानम् । आ । थिष्टन । थिष्टन । थिष्टन । सुता
यमादयित्नावेअपश्चानम् । आ । थिष्टन । थिष्टन ।
थिष्टन । सुतायमादयित्नावेअपश्चानम् । आ । थिष्ट
न । थिष्टन । थिष्टन । सखायोदी । घा । जिह्वि
यम् । जिह्वियम् । जिह्वियम् । सखायोदी । घा ।
जिह्वियम् । जिह्वियम् । जिह्वियम् । सखायोदी ।
घा । जिह्वियम् । जिह्वियम् । जिह्वियम् । इयाहा
ज । इयाहाज । इयपुंरमत्स्वा३ । हाजवा३(१) ॥ दो
इयाहोइयाहोइया३४३सखा । यो । दीर्घा । जिह्वि

१ १ २ १ २ १ २ २ १
यम् । जिह्वियम् । जिह्वियम् । सखायोदी । घा ।

१ २ १ २ १ १ १ २ २ २
जिह्वियम् । जिह्वियम् । जिह्वियम् । सखायोदी ।

२ १ २ १ २ १ २ १ २ २
घा । जिह्वियम् । जिह्वियम् । जिह्वियम् । योधार

२ २ २ २ १ २ १ २ १ २
यापावकयापरिप्रस्य । दा । तेसुतः । तेसुतः । तेसु

२ २ २ २ २ २ १ २ १ २
तः । योधारयापावकयापरिप्रस्य । दा । तेसुतः । ते

२ १ २ १ २ २ २ २ २ २
सुतः । तेसुतः । योधारयापावकयापरिप्रस्य । दा ।

२ २ १ २ १ २ १ २ १ २
तेसुतः । तेसुतः । तसुतः । इन्दुरश्वः । ना । कृत्वि

२ १ २ १ २ १ २ २ १ २
यः । कृत्विः । कृत्विः । इन्दुरश्वः । ना । कृत्वि

२ १ २ १ २ १ २ २ १ २
यः । कृत्विः । कृत्विः । इन्दुरश्वः । ना । कृत्वि

२ १ २ १ २ १ २ १ २ १
यः । कृत्विः । कृत्विः । इयाहो । इयाहो । इ-

५ १ १ २ २ २ २ २
यसखमत्स्वा३ । चाऊवा३(२) ॥ चोइयाहोइयाहोइया३

२ ३ १ २ २ १ २ १ २ १ २
४३इन्दुरश्वा । श्वोना । कृत्विः । कृत्विः । कृत्विः ।

इन्दुरश्वः । ना । कृत्वियः । कृत्वियः । कृत्वियः ।

इन्दुरश्वः । ना । कृत्वियः । कृत्वियः । कृत्वियः ।

तन्दुरोषमभीमरासोमविश्वा । चा । याधिया । या

धिया । याधिया । तन्दुरोषमभीमरसोमविश्वा । चा ।

याधिया । याधिया । याधिया । तन्दुरोषमभीमरा

सोमविश्वा । चा । याधिया । याधिया । याधिया ।

यज्ञायस । त्व । अद्रयः । अद्रयः । अद्रयः । य

ज्ञायस । त्व । अद्रयः । अद्रयः । अद्रयः । य

ज्ञायस । त्व । अद्रयः । अद्रयः । अद्रयः । इया

द्वाज । इयाद्वाज । इयइन्दुर्मत्स्वा३ । द्वाजवा३(३) ॥

११११ ॥ १२ ॥

प्रजापतिर्गायत्री सोमः ॥ रेवत्यः ॥ ^{१ १} हाजपारा
^{१ २ २} यि । ^{१ १} खानाः । इहा । ^{१ १} गिरिष्ठाऽः । ^{१ १} हा३१जवा२३ ।
^{२ ५ १ २ १} ई३४डा । ^{१ १ १ १ १} पवारयित्रासो । इहा । ^{१ १ १ १ १} मोञ्जरा२त्वां
^{२ ५ १ २ १ १} ३१जवा२३ । ^{२ ५ १ २ १ १} ई३४डा(५) ॥ ^{१ २ १ १} हाजतूवाविप्राः । इहा । तू
^{१ १ १ १ १} वङ्गवाऽऽयिः । ^{१ १ १ १ १} हा३१जवा२३ । ^{१ १ १ १ १} ई३४डा । मधु२प्र
^{१ १ १ १ १} जा । इहा । ^{१ १ १ १ १} तमन्धसार । ^{१ १ १ १ १} हा३१जवा२३ । ^{१ १ १ १ १} ई३४डा(२) ॥
^{१ १ १ १ १} हाजतूवायि । ^{१ १ १ १ १} विश्वावि । इहा । ^{१ १ १ १ १} सजोषसाः । हां
^{१ १ १ १ १} ३१जवा२३ । ^{१ १ १ १ १} ई३४डा । ^{१ १ १ १ १} देवारसःपायि । इहा । ति
^{१ १ १ १ १} माशतार । ^{१ १ १ १ १} हा३१जवा२३ । ^{१ १ १ १ १} ई३४डा । ^{१ १ १ १ १} मदारयिस्तु
^{१ १ १ १ १} सा । इहा । ^{१ १ १ १ १} वधायसारयि । ^{१ १ १ १ १} हा३१जवा२३ । ^{१ १ १ १ १} ई३४
^५ डा(३) ॥ १३ ॥

वमिष्ठः पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे सोमः ॥ रथ-

न्तरम् ॥ ^{२५} आभिसोमास^२ आयवोवा । ^{२२} पावन्तेमद्यम्मद^२

समुद्रस्याधिविष्टपे । ^२ मनार^२ यिविणाः । ^{२२} मसरासो^२ २३

मा^२ ३ । दच्यूर^२ ३४ता । ओवा^२ ६ । हाऊवा^२ (१) ॥ मत्सोवा ।

रासोमदच्युतस्तरत्समुद्रम्पवमा । ^२ नऊर^२ ३र्मिणा । ^२ रा

जादेवार^२ ३आ^२ ३ । ताम्ब^२ २३४हात् । ओवा^२ ६ । हाऊवा^२ (२) ॥

राजोवा । दायिवक्वतम्बृहदर्पामित्रस्यवरुण । ^२ स्यधार

३र्मणा । ^२ प्राहिन्वाना^२ ३आ^२ ३ । ताम्ब^२ २३४हाऊ । ओ

वा^२ ६ । हाऊवा^२ (३) ॥ १४ * ॥ •

अस्य व्याख्यानम्—२भा० ४०१-४०२ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १४

वसिष्ठोऽनुष्टुप् सोमः ॥ रथन्तरम् ॥ ^{२५} सूतासोमधु

मत्तमोवा । ^२ सोमा^२ इन्द्रायमन्दिनःपवित्रव । ^{२२} तीआ^२ २३

* परोक्ष-मध्यन्दिने तृतीये ।

^१ ^१ ^२ ^२ ^१ ^४ ^१ ^२ ^२
 क्षरान् । दायिवाङ्गच्छा^{२३}न्तू^३ । वोमा^{२३}४दा । ओ
^५ ^५ ^२ ^१ ^{१२} ^२ ^२
 वा^६ । हाजवा^(१) ॥ दओवा । दूरिन्द्रायपवतइतिदेवा
^२ ^२ ^१ ^२ ^१ ^{२२}
 सोअब्रुवन्वाचस्पतिः । मखा^{२३}स्यभायि । वायिश्चस्ये
^१ ^४ ^१ ^२ ^२ ^५ ^५ ^२
 शा^{२३}ना^३ । ओजा^{२३}४सा । ओवा^६ । हाजवा^(२) ॥ स
^१ ^{२२} ^२ ^२ ^२ ^२
 स्सोवा । हास्रधारःपवतेसमुद्रोवाचमौह्वयस्सोम
^१ ^२ ^{१२} ^१ ^२ ^४ ^१
 स्पतिः । रया^{२३}यिणाम् । साखेन्द्रस्या^{२३}दायिवे
^२ ^२ ^५ ^५ ^१
 दार^{२३}यिवा । ओवा^६ । हाजवा ॥ (३)अस् ॥ १५ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४४८ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १५

भरद्वाजः पथ्या ऋद्धतो सिद्धे त्यपरे ककुभावत्तरे

^{२२} ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^१
 सोमः ॥ औहोयितवाह् सोमरारणा^३ण । सख्य
^२ ^३ ^५ ^{१२} ^{२२} ^{४२} ^५
 इन्दो । दायिवेदार^{२३}यिवायि । पुरु^{३४} । औहोवा ।
^१ ^२ ^२ ^२ ^५ ^२ ^{१२}
 णिवाओनायि । चारा^{३१} । तिमीमार^{३४}वा । परिधी^९

* परोक्षार्भवे तृतीये ।

^{३२ ४२ ५} रा३४ । ^१ औहोवा । ^५ तारयिता^१आर३४यि । ^५ हायि ।
^५ उङ्गवा३ । ^५ हाऊ । ^{१२ २} वा(१) ॥ ^२ औहोयिपरा३१ । ^{२ १} धी^१रा ।
^{१ ५} तायितार । ^{२ ५} आर३४यिहायि । ^{१ १} तवा३४ । ^{३२ ४२ ५} औहोवा ।
^१ अहान्नक्ताम् । ^२ उतासो३१ । ^{१२ २} मतेदार३४यिवा । ^५ दुहा^{२ १२}
^{२ १} नोवा३४ । ^{३२ ४२ ५} औहोवा । ^१ आरजुधार३४नायि । ^{२ ५} उङ्गवा
^५ दहाऊ । ^{३२ ४२} वा(२) ॥ ^{१ २ १} औहोयिदुहा३१ । ^{२ ३} नोवा । ^{२ ३} भारजुधा
^{१ २} र३४नायि । ^{३२ ४२ ५} वृद्धा३४ । ^{२ १} औहोवा । ^{२ १} तपान्तमा । ^{२ ३} तायि
^२ छ३१ । ^{२ ३} रियम्पार३४राः । ^५ शकुनाआ३४ । ^{१ १ २ २} औहोवा । ^{३२ ४२ ५}
^१ वारपाप्पार३३यि । ^५ मा । ^५ उङ्गवा^१दहाऊ । ^१ वा(३) ॥ ^१ हम् ।
 ॥ १६* ॥

अथ व्याख्यानम्—३भा० ५१०-५१८ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १६

वसिष्ठः प्रथमा पथ्या बृद्धती सिद्धेत्यपरे ककुभावुत्तरे

* परीच-मध्यन्दिने चतुर्थे परोक्षार्धवे पुंशोऽजतीबृद्धत्वं संवीकृतम् ।

^{२५} सोमः ॥ ^२ रथन्तरम् ॥ ^२ सोमउघ्वाणत्सोढभोवा । ^१ आधि
^२ णुभिरवीनामश्रयेवहरिताया । ^२ तिधा२३रया । ^१ मान्द्र
^{१२१} याया२३ता३यि । ^४ धारा२३४या । ^१ ओवा६ । ^२ हाऊवा(१) ॥
^१ मन्द्रोवा । ^२ यायातिधारयाअनूपेगोमान्गो । ^१ भिरा२३
^१ ष्ठाः । ^२ सोमोदुग्धा२३भा३यिः । ^४ आ२३४त्ता । ^१ ओवा६ ।
^५ हाऊवा(२) ॥ ^{०४१} सोमोवा । ^२ दुग्धाभिरक्षास्समुद्रन्नसंवरणा ।
^१ निया२३ग्मान् । ^२ मान्दीमदा२३या३ । ^४ तोशा२३४ता ।
^२ ओवा६ । ^५ हाऊवा(३) ॥ १७ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ६२०-६२१ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १७

^१ वसिष्ठो वैष्णव्योऽनुष्टुप् सोमः ॥ ^२ रथन्तरम् ॥ पा
^२ वस्ववाजसानयेवा । ^१ पावित्रेधारयासुतइन्द्रायसी । ^२ मवा
^२ २३यिष्णवायि । ^१ दायिवेभ्योमा२३धू३ । ^४ मात्ता२३मा । ^१ ओ

* परीक्ष-सधन्दिने पद्यमे ।

वा६ । छाजवा(१) ॥ रस्वोवा । चार्चिन्तिधीतयोहरिम्
वित्रे अद्रयोवत्सञ्जातम् । नमार३तराः । पावमाना२३वा
इयि । भार्गा२३४णा । ओवा६ । छाजवा(२) ॥ णिनोवा
वाच्याच्चमच्चिव्रतपृथिवीच्चातिजभिषेप्रतिद्रापिम् । अ
मूर३च्चथाः । पावमाना२३मा३ । चायित्वा२३४ना ।
ओवा६ । छाजवा(३) ॥ अस् ॥ १८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ६५८ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १८

भरद्वाजः प्रथमा पथ्या वृद्धती सिद्धे त्यपरे ककुभावुत्तरे

सोमः ॥ वृद्धत्साम ॥ औद्दोयिभृज्यमानस्सुहस्तिया३ए ।
समुद्रेवा । चामिन्वां२३४सायि । रया३४ । औद्दोवा ।
पिशाङ्गम्वा । हला३१म् । पुरुस्पृ२३४हाम् । पवमाना
३४ । औद्दोवा । भार्यार्पा२३४ । सायि । उज्जवा

^५ ईहाज । वा(१) ॥ ^{२२ २} औहोयिपवा^२ण । ^{२ १} माना । ^{२ ३} भायर्षा
^५ २३४सायि । ^{१ २} पुना३४ । ^{३२ ४२ ५} औहोवा । ^{२२ १ २} नोयरेण । ^२ वामा
^{२ २ ३} ३१ । ^५ नोअव्या२३४यायि । ^{२ १ २} वृषोअचा३४ । ^{३२ ४२ ५} औहोवा ।
^१ क्रा२दाद्वार३४ । ^५ नायि । ^५ उज्जवा^५इहाज । वा(१) ॥ ^{२२} औ
^२ होयिवृषो^१ण । ^१ अचायि । ^{२ ३} क्रादद्वार२३४नायि । ^{१ २ २} देवा
^{३२ ४२ ५} ३४औहोवा । ^{२२ १} ना^२सोमपा । ^२ चामा३१ । ^{२ ३} ननिष्का
^५ २३४र्ताम् । ^{२२ १ २} गोभिरञ्जा३४ । ^{३२ ४२ ५} औहोवा । ^{१ २} नो२आर्षा२
^५ ३४ । ^५ सायि । ^५ उज्जवा^५इहाज । वा(३) ॥ १८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ३८-३९ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १८

^{२२ २} भरद्वाजोऽनुष्टुप् सोमः ॥ ^२ बृहत्साम ॥ ^२ औहोयिसो
^२ माःपवन्तइन्द्रवो^२ण । ^१ अस्मभ्यङ्गा । ^{२ २} तूविता२३४माः । ^५ मि
^१ वा३४ । ^{३२ ४२ ५} औहोवा । ^{२२ १} स्थानाः । ^२ आरे३१ । ^२ पा२३४साः ।

^{२ १ २ २} सुवाधिया३४ । ^{३ ४ ४ ५} औहोवा । ^१ हरेअर्वा२३४यि । ^५ दाः ।

^५ उड्ढवाईहाज । ^५ वा(१) ॥ ^{२ ४ ४} औहोयिदस्ता३९ । ^१ पूतासो । ^{४ १ २}

^१ वायिपश्चा२३४ताः । ^५ सोमा३४ । ^{१ २ २} औहोवा । ^{३ ४ ४ ५} सोदाधि

^२ यायायिरा३१ः । ^{४ ४ ४ २ ३ ५} हरासोनदर्शता२३४साः । ^{२ १ १} जियल्लवा

^{३ ४ ४ ५} ३४ । ^१ औहोवा । ^४ ध्रुवाघा२३४ । ^५ तायि । ^५ उड्ढवाई

^५ हाज । ^{२ ४ ४ ४ ४ १ २} वा(२) ॥ ^{१ २} औहोयितेह३९ । ^{२ १ २} छाणामो । ^{१ २} वायद्रा

^५ २३४यिभायिः । ^{१ २} चिता३४ । ^{३ ४ ४ ५} औहोवा । ^{२ १ २} नागोरधायि ।

^{२ ३ ५ १ १ २} त्वावा३१यि । ^{२ ३ ५ १ १ २} इषमस्मभ्यमभा२३४यिताः । ^{१ १ २} समस्वरा३४ ।

^{३ ४ ४ ५} औहोवा । ^१ वा२ह्रवा२३४यि । ^५ वाः । ^५ उड्ढवाईहाज ।

^१ वा(३) ॥ ^१ ह्रस् ॥ २० * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ७८ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । २०

॥ इत्थं च गाने षष्ठस्याङ्ग-प्रपाठकः ॥

* परीक्षार्थमेव ।

प्रजापतिर्द्विपदा गायत्री सोमः ॥ अयेस् ॥ इया । ^{१ २}

^{२ २ १ २ १ २ २ १ २}
पवस्वसोममन्दया३न् । इया । इन्द्रायमधुमत्तमा३ः ।

^{१ २ २ २ २ २ १ २ १ २ २ २ १}
इया(१) ॥ तेसुतासीविपश्चिता३ः । इया । शुक्रावाभुम

^{२ १ २ २ २ २ १ २ २ २}
सूक्तता३ । इया(२) ॥ असृगन्देववीतया३यि । इया । वाज

^{१ २ २ २ १ १ १ २ १ २ १ १ १}
यन्नोरथाइवा३ । इया(३) ॥ ए३ । अयेर२३४५ः ॥ १ * ॥

अथ व्याख्यानम् — प्रभा० ३२०-३२१ पृष्ठयोर्द्विष्यम् । १

प्रजापतिरनुष्टुप् सोमः ॥ अरिष्टम् ॥ छाह । ^{३ २}

^{२ ४ ५ १ २ ३ २ २ ५ ४ ५}
होइया । सूतासीमा२ । धूमत्ता२३४माः । सीमाः ।

^{१ ३ २ २ ५ ४ ५ १ ३ २ २ २ २}
इन्द्रा२ । यमन्दा२३४यिनाः । पावायि । ज्वारस्तोअ

^{२ ५ ४ ५ १ ३ २ २}
त्ता२३४रान् । दायिवान् । प्रच्छा२ । ओवोमा२३४

^{५ ४ ५ १ ३ २ २ ५ ४}
दाः(१) ॥ आधिन्दः । इन्द्रा२ । यपावा२३४वायि । आ

^{५ १ २ २ ५ ४ ५ १}
यितायि । देवा२ । साअन्नू२३४वान् । वाचाः । पता

* विराट् द्वादशाक्षे दशमेऽक्षि आन्धोगवाहुत्तरं श्रेयः ।

रयिः । मखंस्या२३४तायि । वायिश्वा । स्वेशार । न
 ओजार३४सामः । साद्धा । सुधार । रःपावार३४तायि ।
 सामू । द्रोवार । चमौद्धार३४वाः । सामाः । पता
 रयि । ईराया२३४यिणाम् । साखे । द्रस्यार । दिवे
 दार३४यिवायि । हो२३४पु । इडा ॥ २ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४४९ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । २

प्रजापतिः पथ्या वृद्धती सिद्धेत्यपर अग्निः ॥ अन्त-

रिक्तम् ॥ हावग्रआया । हियग्नि । भायिः । औहौहो
 वार । इहा । होतारन्त्वावृणीम । हा । औहौहो
 वार । इहा । आत्वामनक्तु प्रगवाहविष्म । ता । औ
 हौहोवार । इहा । यजिष्ठम् । वा । औहौहोवार ।
 इहा । हिरा । सारदार३४पु औहोवा(१) ॥ हाजयजिष्ठ

* अतुरूपपाग्निष्टोमसाम द्वादशाक्षे तृतीयेहनि मध्यन्दिने । अतुरूप-प्रजाकामस्याथ
 द्वादशाक्षः ।

^२ ^१ ^{२२ २ २२} ^{१ १} ^१ ^२
 म्वा । हिरास । दा । औहौहोवा २ । इहा । यजिष्ठवर्हि
^{२ १} ^{२२ २ १२} ^{१ २} ^{१ २} ^{२ २ १}
 रास । दा । औहौहोवा २ । इहा । अच्छाहित्वास
^{२ २ २} ^१ ^{२२ २ १२} ^२ ^१
 हसस्वन्नोअङ्गि । रा । औहौहोवा २ इहा । मुखश्च ।
^{२२ २ २२} ^{१ २} ^{१ २} ^{१ २} ^{५ २ २}
 औहौहोवा २ । इहा । तिया । धाररा २३४ औहोवा (२) ॥
^{२ २} ^१ ^{२ २ २ १२} ^१
 हाजस्रचश्चरा । तियङ्वा । रा । औहौहोवा २ । इ
^२ ^१ ^{१ १} ^{२ २ १ २} ^{१ २}
 हा । मुखश्चरन्तियङ्वा । रा । औहौहोवा २ । इहा ।
^{२ १ २ २ २ १} ^{२ २ १ २} ^{१ २}
 जर्जनिपातङ्गृतकेशमीम । हा । औहौहोवा २ । इहा ।
^१ ^{२ २ २ १ २} ^१ ^२
 अग्निंय । ज्ञा । औहौहोवा २ । इहा । धूप । वार
^१ ^{५ २ २} ^{२ १} ^{२ २} ^१
 या २३४ औहोवा (३) ॥ सुष्टु भक्तुभोश्वाशिष्णुमक्राश्न ।
^१ ^{१ १ १ १}
 इट्० इडा २३४५ ॥ ३ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—५ भा० ६२-६३ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । ३

प्रजापतिरत्यष्टिरग्निः । नित्यवत्सा । एआग्नीम् ।

* तृतीयेऽग्निष्टोमसाम ।

^{१ २ २} होतारम्नयेदासन्तवसोः^{२ २} सनु^१ सद्सोजातवा^१ रेयिदसाम् ।

^{२ २ २ २ १ १ १ २} इडा । विप्रन्नजातवा^१ रेयिदा^१ ससाम् । याज । ध्वयासुवा^२

^{१ २ १ १ १ २} द्वाराः । इडा । याज । ध्वयासुवा^२ द्वाराः । अथा । याज ।

^{१ २ २ २ २ २ २} ध्वयासुवा^२ द्वाराः । इडा । देवोदेवाचिया^१ ऋक्पा ।

^{१ २ २ ४ ५ १ २ २} घृतस्यविभ्राष्टिमनुशुक्रशो^१ । चायिषाः । आजुक्कान

^{१ २ १ २ १ २} स्यसार^१ हो । पायिषआ^२ शजवार^१ २३(१) ॥ एयाजी । छन्वा

^{२ २ २ २ २ १} यजमाना^१ ऊवेमज्ये^२ षमङ्गिरसांविप्रमा^१ रेन्मभायिः । इडा ।

^{१ २ २ १ २ १ १} विप्रेभिः^१ शुक्रमा^२ शन्मा^१ भायिः । पारी । उमावमिवा^१ रेद्या

^{१ २ २ १ २} म् । इडा । पारी । उमानमिवा^१ रेद्याम् । अथा । पारी ।

^{२ १ १ २ २ २ ३} उमानमिवा^१ रेद्याम् । इडा । होतारं^२ वर्षा^२ णी^३ र्नाम् ।

^{२ १ २ २ ४ ५ १ २ २} शोचिष्के^१ षं^२ वृषणं^३ यमिमा^४ शः । वायिषाः । प्रावन्तु^१ जूतया

^{१ २ १ २ १ २ १ २} र^१ श्यि^२ होयि । वायिष^२ आ^३ शजवार^४ २३(२) ॥ एसाही । पुरु ।

^{२ २ २ २ १} चिदोजसा^१ विरुक्ता^२ दीद्यानो^३ भवतिद्रु^४ हा^५ रन्तराः । इडा ।

पर॒शु॒र्न॒द्र॒च्चा॑न्ता॒श्राः । वा॒यि॒डू । चि॒द्य॒स्य॒सा॒र॒मृ॒ता॑
 ऊ । इ॒डा । वा॒यि॒डू । चि॒द्य॒स्य॒सा॒र॒मृ॒ता॑ऊ । अथा
 वा॒यि॒डू । चि॒द्य॒स्य॒सा॒र॒मृ॒ता॑ऊ । इ॒डा । अ॒व॒ह॒ न॒ेय॒या
 त॒स्या॒श्रि॒राम् । नि॒ह॒म॒या । णो॒य॒य॒म॒ते॒ना॒३ । य॒ता॒यि ।
 ध॒न्वा॒स॒हा॒ना॒र॒३॒हो॒यि । या॒त॒आ॒३॒ज॒वा॒र॒३॒(३) ॥ इ॒ट्-इ॒डा
 २३४५॥४*॥

अस्य व्याख्यानम्—५भा० ७८ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ४

दी॒र्घ॒त॒मा॒स्त्रि॒ष्टु॒प्सो॒मः ॥ दी॒र्घ॒त॒म॒सोऽर्कः ॥ आ
 क्रा॒न् । सा॒मु॒द्र॒प्र॒थ॒मे॒वि । ध॒र्मा॒न्ध॒र्मा॒न् । ध॒र्मा॒न् ।
 जा॒ना । या॒न्प्र॒जा॒भु॒व॒न॒स्य । गो॒पा॒गो॒पाः । गो॒पाः । वा
 र्पा । प॒वि॒त्रे॒अ॒धि॒सा॒नो । अ॒व्या॒अ॒व्या॒यि । अ॒व्या॒यि ।
 वृ॒क्षा॒प्सो॒मो॒वा॒व॒धे॒सु॒वा॒नः । अ॒द्रा॒अ॒द्रा॒यि । अ॒द्रा॒यिः १) ॥

* पञ्चमेऽग्निष्टोमसाम ।

१ २ १ २ २ २ १ २ १ २ २ १ २ १
मात्सी । वायुमिष्टयेराधरसेनास्तेनाः । सेनाः । मा

२ १ २ २ २ २ १ २ १ २ २ १ २ १
त्सी । मायित्रावरूणापूय । मानामानाः । मानाः ।

१ २ १ २ २ २ १ २ १ २ २ १ २ १
मात्सी । शार्धमास्तम्भस्ति । वान्देवान् । देवान् ।

१ २ १ २ २ २ २ १ २ १ २ २ १ २ २
मात्सी । द्याव्यापृथिवीदेव । सोमास्सोमाः । सोमाः २ ॥

१ २ १ २ २ २ १ २ १ २ २ १ २ २
माहात् । तात्सोमोमहिष्या । काराकारा । कारा ।

१ २ १ २ २ २ १ २ १ २ २ १ २ २
आपाम् । याङ्गर्भाश्चष्टणो । देवान्देवान् । देवान् ।

१ २ १ २ २ २ १ २ १ २ २ १ २ २
आदा । धादिन्द्रेपवमानः । ओजाओजाः । ओजाः ।

१ २ १ २ २ २ १ २ १ २ २ १ २ २
आजान । नायत्सुरियेज्योती । इन्दुरिन्दुः । इन्दुः ३ ॥

१ १ १ १ १
ई २ ३ ४ ५ ॥ ५ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा०, १६८ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ५

१ २ २ २ १ २ २ १ २
सीमाने द्वे ॥ ए२ । सोमउष्माणः सोढभाईः । अधा

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १
३१उवार३ । ई३४डा । ऋगभा३१उवार३ । ई३४५डा ।

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १
आवी । नारमा । इडा । आवी । नारमा । अथा ।

* रौद्रेण सप्त विकल्पः ।

^३आवी । ^१नारमा । ^{२ २ २}इडा । ^{१ २ २}अश्वाश्वेवा । ^{१ २ २}हरिताग्रा
^{४ ४ १}निधार् । ^{२ २}रायामन्द्रयायातिधार्श्चोई । ^{१ २}रायाश्श्वार्श्च(१) ॥
^{१ २ २ २}ए२ । ^{१ २ १ १}मन्द्रयायातिधारया । ^२मन्द्राश्श्वार्श्च । ^२ई३४
^५डा । ^{१ २ २}यायाश्श्वार्श्च । ^{२ ५ १ ३}ई३४डा । ^१तार्द्धा । ^१रारया ।
^{१ २}इडा । ^१तार्द्धा । ^२रारया । ^२अथा । ^२तार्द्धा । ^२रार
^१या । ^{१ १ २}इडा । ^{१ २ २}अनूश्वेगो । ^{४ ५ १}मान्गोभाई । ^१आश्वा । ^१सो
^{२ २}मोदुग्धाभिरार्श्चोई । ^२आश्वाश्श्वार्श्च(२) ॥ ए२ ।
^{१ २ २ १ २}सोमोदुग्धाभिरक्षाः । ^{२ २}सोमाश्श्वार्श्च । ^{२ ५ १}ई३४डा । ^१दु
^२ग्धाश्श्वार्श्च । ^{२ ५ १}ई३४डा । ^१आर्क्षाः । ^१इडा । ^१भा
^२ईरा । ^१आर्क्षाः । ^{२ ५ १}अथा । ^१भार्क्षा । ^१आर्क्षाः । ^१इडा ।
^{१ २ २}समूद्रञ्जा । ^{१ २}संवरणानियाश्च । ^{४ ५ १}आग्मान् । ^१म-
^{२ २}न्दिमदायतोश्चोई । ^२शातश्वाश्श्वार्श्च(३) ॥ ई ॥

^{१ २ १८ २८ १ २}
 . ए२ । पवस्ववाजसातयायि । पवा३१उवा२३ । ई३

^{५ १८ १ २ ५ १ २ १}
 ४डा । चेधा३१उवा२३ । ई३४डा । राया । स्वरताः ।

^{२ १ २ १}
 इडा । राया । स्वरताः । अथा । राया । स्वरताः ।

^{२ २ २ १ २ ४ ५ १८ ८}
 इडा । इन्द्रा१या३सी । मावा३ई । षणावा३ई । देवे

^{१ १ २ १८}
 भ्योमधुमा२३हो । तारआ३१उवा२३(१) ॥ ए२ । त्वा३रि

^{२ १८ २ १ १ ५ १ २}
 हन्तिधीतयाः । हरा३१उवा२३ । ई३४डा । पवा३१

^{३ ५ १ २ १ १ २}
 उवा३२ । ई३४डा । चेआ । द्रु२रहाः । इडा । चेआ ।

^{१ १ २ १ २}
 द्रु२रहाः । अथा । चेआ । द्रु२रहाः । इडा । वत्सा

^{१ २ १ १ ४ ५ १ २}
 शञ्जा३ताम् । नमा३ । ताराः । पवमानविधा२३होई ।

^{२ १ २ २ १ २}
 माण्या३१उवा२३(२) ॥ ए२ । त्वन्द्याच्चमच्चिब्रता । पृथा३१

^{२ ५ १ २ २ ५ १}
 उवा२३ । ई३४डा । वीचा३१उवा२३ । ई३४डा । आ

^{१ १ १ १}
 ती । जभी२रपाई । इडा । आती । जभी२रपाई । अ

था । आ॒ती । ज॒भी र॒षाई । इडा । प्र॒ताश॒द्रा॒पाई ।

अ॒मूँ३ । चा॒थाः । प॒व॒मा॒न॒म॒च्चा॒र॒हो॒यि । त्वा॒ना॒३१३

वा॒र॒३(३) ॥ इ॒ट॒ईडा २ ३ ४ ५ ॥ ७ ॥

अथ याज्यान्—३भा० ६५८ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ७

॥ इति ग्रामे जह्यगाने षष्ठः प्रपाठकः ॥

॥ इति चुद्र-पर्व समाप्तम् ॥ ७ ॥

॥ समाप्तञ्चोह्यगानम् ॥

॥ सामवेदसंहितायामुत्तरार्चिक परिशिष्टं समाप्तम् ॥

॥ ॐ नमः सामवेदाय ॥

सामवेदसंहिता ॥

तत्र,

अथ उत्तरार्चिक-द्वितीय-परिशिष्टम्* ॥

अथवा,

॥ अथ गायत्रं साम ॥

—०—

॥ हरिः ॐ ॥

(॥ ॐ भूर्भुवस्वः ॥ १) तत्सवितुर्वरेण्योम् । भा

र्गदेवस्य धीमाही २ । धियो यो नः प्रचोऽ१२ऽ१२ । ऊम् ।

ता २ । दायो । आ ३ ४ ५ ॥ १ ॥

अस्य व्याख्यानम्—भा० ५३८ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १

॥ इति गायत्रं साम समाप्तम् ॥

॥ समाप्तमिदमुत्तरार्चिक-द्वितीय-परिशिष्टम् ॥

* उपक्रान्तस्येतस्य भूलभूतार्चिके विद्यत यतस्तत्र एव तत्परिशिष्टत्वम्, परं दृश्यतेऽसौ सर्वत्रैव पुस्तकेषु प्रायो गेयगानारम्भे एव, स्वाध्यायारम्भे प्रणव-व्याहृति-संहित-गायत्री-पाठ-व्यवहार एव तत्र निदानम्, सूचितञ्च तथैव सामवे धर्मशारत “ब्राह्मणः प्रणवं कुर्यात्”-इत्यादिभिः (२, ७४) ।

† यद्यप्यस्य स-प्रणव-व्याहृति-व्याप्तकस्यास्ति गेयगानादीनां किञ्चिदन्यान्तरत्वम् न तु ग्रन्थैकदेशत्वम् तथापि प्रायः सदैवेतद्गायत्र-साम-प्रथमः स्या व्यवहारात् तथैव रुवे-इति लिखित-पुस्तकेषु दर्शनाच्च तदाद्यावद्यवश्यमित्यत्र पद्यतो रचितः स व्यवहारः ।

सामवेदसंहिता ॥

तत्र,

॥ उत्तरार्चिक-क्रोडपत्रम् ॥

—000@000—

अत्र,

तान्येव सामानि, येषामुत्तरार्चिक-मूलकत्वाभावात् तदार्चिक-
कान्तःप्रकटनमुपयुक्तम्, ऊहगान-श्रुतत्वान्नापि हृन्द्गार्चिकान्त-
निवेश्यत्वम्, परं पृथक्-प्रकाश्यत्वेऽप्यह-श्रुतत्वेनोत्तरार्चिक-
क्रोडीभूतत्वमेव। किञ्च ततोऽनन्तरमिह तान्यपि, यानि सम्पा-
दक-मुद्राकरयोर्भ्रमाद्यथास्थानमनिवेगितानि सुतरां साम्प्रतं
क्रोडाश्रितानीति ॥

१।-ज० गा० ८ प्र० ३ अ० १२ समि (ऋ० ६ म० ५ अ० ५२ सू० १४ ऋ०) —

॥ निहवम् ॥ ^१आयि^२क्षी३ । ^१आयि^२क्षी३ । ^{३२}एक्षि^{२१}या ।

^१ओ२३४वा । ^५क्षायि । ^२विश्वे^४देवामम^४भृष्ट^४खन्तू^१याज्ञा^२

^१हम् । ^१याज्ञाम् । ^१यज्ञा । ^३ओ२३४वा । ^५क्षायि । ^१उ

^{२२}भेरोदसी^२अपान्नपा^१च्चाश्मान्मा^१श् । ^१मान्मा । ^{३२}मन्मा । ^३ओ

२३४वा । ह्यायि । मावोवचा^५सिपरिचक्ष्याणी^१वोचा^{१ २}
 ३म् । वोचा^{१ २}म् । वोचा^{३ २} । ओर^३३४वा । ह्यायि । सु^५
 म्निष्विद्वोअन्तमामा^{१ २}इदायिमा^३ । दायिमा^{१ २} । देमा^{३ २} ।
 ओर^३३४वा । ह्यायि । आयिही^१३ । आयिही^{१ २} । एहि^{३ २}
 या । ओर^३३४वा । हा^५३४ओहीवा । ई^{१ २}३४५ ॥१२॥ (१)

अथ व्याख्यानम्—ऋग्वेदे आह सायणः—

“यज्ञियाः” यज्ञार्हाः “विश्वेदेवाः” “मम” मदीयं “मन्त्र”
 मननीयं स्तोत्रं “शृणन्तु” चित्तेन धारयन्तु । तथा “उभे रोदसौ”
 द्यावापृथिव्यौ “अपां नपात्” मध्यमस्थानोऽग्नि आस्रदीयं स्तोत्रं
 शृणन्तु । अथ प्रत्यक्षतः । हे देवाः “वो” युष्मभ्यं “परि-
 चक्ष्याणि” वर्जनयानि “वचांसि” स्तोत्राणि “मा वोचम्” मा
 ब्रवीमि अपितुं समीचीनीनि । अतो “वो” युष्माकम् “अन्तमा”
 अन्तिकतमाः सन्ता वयं “सुन्नेष्वित्” युष्माभिर्दत्तेषु सुखेष्वेव
 वर्त्तमानाः “मंदेम” मोदेम ॥”—इति ६, ५, ५२, १४ ॥ (१)
 २ ।—ऊ० गा० ११ प्रे० २ अ० १ साम (ऊ० आ० ६, २, ३, २)—

३ २ २ २ २
 ॥ सत्रासाह्वेयम् ॥ प्रधा३४ । न्वासीमजागृक् ।

^{५ ४ १ १ १ १} ओ३वा । इन्द्रायेन्द्रोपरिस्त्रवद्युमन्ता^१र३शू । आ^१रमा ।

^{१ १ ५ ३ ३ १ ५} भार३रा । सुवौ३हो । वाचा३४३यि । वा२३४यिदो३

^५ हायि ॥ १ ॥ (२)

अस्य व्याख्यानम्—२भा० २०५-२०६ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । (२)

३ः—कृ० गा० ४प्र० १अ० ११साम (कृ० आ० ६, २, ४, ७-८)—

^{५ ४ १ १ १ १ ५ १ १} ॥ शार्करम् ॥ एषा३स्यधारयासुताः । एषस्यधार

^{२ २ २ १ १ १ १ ४ २ ३ ५} या३मू३ताः । अव्यावारेभिःपा । वता३यिमा३दिन्तमः ।

^{१ २ ४ २ ३ ५ २ १ १} भिःपा । वता३यिमा३दिन्तमः । क्रीडा३नूर । मा २ ३

^{२ ४ ५ ४ २ ३ ४ २ ५} यिः । अपा३मापु३ईवा३५६(१) ॥ क्रीडा३नूर्म्मिरपामिवा ।

^{१ १ ४ २ २ २ २ २ ४ ४ ४} क्रीडा३नूर्म्मिरपा३मी३वा । यउ३स्त्रियाअपायि । याआ३न्ता

^{२ ३ ५ १ २ ४ २ ५ २ १} ३र३स्मनि । अपायि । याआ३न्ता३र३स्मनि । निर्गाआ३२ ।

^{१ २ ४ ५ ४ २ ३ ४ २ ५} का३३ । तदो३जा३सा३५६(२) ॥ निर्गा३अकृन्तदोजसा ।

^{५ ४ २ २ २ १ २ २} निर्गा३अकृन्तदो३जा३सा । अभिव्रजन्तत्तायि । षेगा३

४ १ ३५ १ २२ ४ २३५ २ १
व्याश्मश्चियम् । तत्तायि । षेगाश्वाश्मश्चियम् । वम्मी

वा२। धा२३। षुवा३रु४पजा६पु६(३) ॥ ११ ॥ (३)

४। ऊ० गा० १८प्र० २अ० १साम (छ० आ० ६, २, ४, ७-८)---

॥ शङ्ख ॥ ^{२२१} एषस्यधा । ^२ ए२ । ^१ रया । सुताः ।

अव्यावारेभिः पवते मदिन्ता २३ माः । कायिडा २ नूमा २३

यिः । अपोर३४वा । आ५यिवोईहायि१ ॥ क्रीडन्मी

रा० ए०२० अ०३० इ०४० य०५० उ०६० ऋ०७० ॐ०८०

२ १ १ २ १ ५
 ज्ञा२३नायि । नायिर्गा२आका२३ । तदो२३४वा ।

जाधूसोईहायि(२) ॥ निर्गात्रका । ए२ । तदो । जमा ।

अभिव्रजन्तलिषेगव्यमश्वा२३याम् । वार्मी२वाधा२३ ।

२१ ५ ४ ५
 ष्णवोर३४वा । ह्र५जो६हायि(३) ॥ १ ॥ (४)

तृतीयभागाच्चित्त्वारिंशत्सामानि श्रुतानि, तानि यथा—

१, २ । — ५४ पृ० २ पं० * (ज० गा० ६ प्र० २ अ० ३-४ सामनी) —

॥ स्रवम् ॥ ^२चाऽ। ^२वो३च्चा। ^२वो३च्चा३। ^{२, १}हा।
^३ओ२३४वा। ^५चायि। ^१जत्सोदा२३४यिवो। ^३हायिरण्या
^५२३४याः। ^{२, ३}जत्सोदा२३४यिवो। ^५हायिरण्या२३४याः।
^२दुहाना२३४ज। ^३धार्हायिवा२३४याम्। ^५माधुप्रा२३४याम्।
^२प्रात्न॑सा२३४धा। ^३स्यामासा२३४दात्। ^५चाऽ। ^२वो३
^२च्चा३। ^२हा। ^३ओ२३४वा। ^५चा३४। ^{५ २ २}औहोवा। ^२ए३।
^{१ २ १ २ २}अतिविश्वानिदुरितातरेमा२३४५(२) ॥ ३ ॥ (१)

॥ दैर्घश्रवसम् ॥ ^२प्रत्न॑स्रधस्यमासददोहाओच्चा३
^१ए। ^{२ १ २ १ २ १ २}प्रत्न॑स्रधस्यमासदत्। ^५ओ३च्चा। ^५ओ३च्चा३ए३४।
^{३ २}आपा३४र्कियाम्। ^{१ २}धारुणम्। ^{२ १ २}वाजादृषसायि। ^५ओ३

* अस्याभिप्रायः — ५४ पृष्ठे १ पङ्क्तिनन्तरं मिमे सामनी निवेक्ष्ये इति ।
 एवमन्तरवापि ।

धप्रियाम्। ऐहोयि। आर३४यिही। प्रात्स३४

धा। स्थमा३सापूदाइपूदत्। आर३४भौ(२) ॥ ७ ॥ (४)

५।—१००ष्ट० २प० (ज० गा० २२प्र० १अ० १०साम्)—

॥ नौधसं श्यैतम् ॥ तार३४म्। वोदस्मृती। षा

हाम्। वसोर्म्मन्दा। ना३मान्धा३साः। अभिवत्सन्न।

स्वामार३रायि। षुधारयि। नार३४वाः। इन्द्रङ्गीर्भा

यिर्ना३वा। ऊम्मायि। मार३हा३४औहोवा(१) ॥ आर

३४यि। द्रङ्गोर्भिर्नवा। माहायि। इन्द्रङ्गीर्भायिः

ना३वामा३हायि। द्युत्त३सुदानम्। तावार३यिषायि।

भिरार३। वार३४र्त्ताम्। गिरिन्नपूरु३भो। ऊम्मायि।

जार३सार३४औहोवा(२) ॥ गार३४यि। रिन्नपूरु३भो। जा

साम्। गिरिन्नपू३। रू३भोजा३माम्। चूमन्त३वाजम्।

शाता३यिनाम्। सहार३। सार३४यिणाम्। मत्तूगो

मान्तामा । ऊमायि । मा^१र^३हार^४र^५३४औ^३होवा । वार^३
४४ ॥ (३) ॥ १० ॥ (५)

६।—१४३४० ३५० (ज० गा० ८प्र० १अ० १५साम)—

॥ निषधः ॥ इन्दुर^३श्चोना^२कृ^१त्वियाः । तन्दूरो^{११२१}षाम् ।
अभीनरा^{१२१}रः । इ^{१२}हा^{१२}३ । सोमा^{१२}श्वा^४यि^५श्वा । ह^{२,३}ा^३हो^३र^३३४
हा । चि^५या^{२२१}धा^२र^१३या । इ^{११}हा^{१२}३ । या^४ज्ञा^५३या^२सा । ह^२ा
हो^३र^५३४हा । तुवा^{३२४}द्रा^३प्र^{३११११}या^३द^३पु^३ई । चे^३र^३३४५^३(३) ॥ १५ ॥ (६)

७।—ततः (ज० गा० ८प्र० २अ० ८साम)—

॥ यद्वा^{१२१,२२१}च्चि^२ष्टीयम् ॥ इन्दुर^१श्चो^१न^१कृ^१त्वियः । इन्दुर^१श्चो^१
वा । न^१कृ^१त्वियाः । तदुरो^१र^{१२}३षाम् । अ^१भी^१नराः । सो
म^३वा^{१२}र^२३यि^१श्वा । चि^१या^१धि^१या । य^१ज्ञा^१या^१र^१३सा । तुव^१द्रा
र^१३या^१३४३ । ओ^१र^१३४५^१ई । डा^१(३) ॥ ८ ॥ (७)

८।—१४८८० ४५० (ज० गा० १३प्र० १अ० ३साम)—

॥ अर्कपुष्पाद्यम् ॥ ^{१ २ १ २ १ १} इन्दुरश्वोनकृत्वियः । ^१ ऊवेर३ ।

^{१ २ २ २ १ १ २ १} तन्दुरोषमभीनरः । ^१ ऊवे २ ३ । ^{१ २ १ २ २ १ २} सोमंविश्वाच्याधिया ।

^{२ १ २ १ १ २ १} ऊवेर३ । ^{१ २ २} यज्ञायसन्त्वद्रयः । ^{१ २ २} ऊवेर३ । २ । ^{१ २ २} क्षोवा३क्ष३ ।

^२ क्षा३४ । ^{५ २ २} औक्षोवा । ^{२ २ २ २ २ २ १ २} अर्कदेवानारम्परमेवियोरमार३

^{१ १} ४ ५ न्(३) ॥ ३ ॥ (८)

९, १०।—१६०८० ८५० (ज० गा० २२प्र० १अ० २-३सामनी)—

॥ नौधसम् ॥ ^१ आर३४यि । ^{५ ४ २ ५} दुरश्वोनकृ । ^{४ ५} त्वायाः ।

^{१ १ २} तन्दुरोषाम् । ^{२ १ २ १ १ १ १} आ३भायिना३राः । ^१ सोर३माम् । ^१ वि ।

^{२ १ ५ १ २ १ १ १ ५} श्वा । ^{२ १ ५} चायाधार३४या । ^{१ २ १ १ १ ५} यार३ज्ञा । ^५ यासन्तुवोर३४वा ।

^{२ ५} द्वा३४याः(३) ॥ २ ॥ (९)

॥ श्यैतम् ॥ ^{३ ४ ३ ४ २ ५} इन्दुरश्वोनकृ । ^{१ २ ३ ४ २ ५} त्विया३४औक्षोवा ।

तान्दुरोषम् । अभायिनरार३४ः । ओद्दहा । सो । मां
 वार३यिश्वा । चियार३ । धार३४या । यज्ञायसान्नु३वा ।
 जम्मायि । द्रा३यार३४ओद्दोवा । वार३४मू(३) ॥ ३ ॥ (१०)
 ११।—२५५०२५० (ज०गा० १२प्र० २अ० १८ साम)—

॥ ऋषभः पावमानम् ॥ द्वाहावस्यप्रत्नाम् । द्वा३ । द्वा
 इयि । आनूरद्य २ ३ ४ ताम् । शुक्रन्दुद्धेआ१हा
 इयाः । पयःसार३४द्वा । ओमो३ । ससोवा । आप्
 षोद्दियायि(१) ॥ द्वाहावयसूर्याः । द्वा३ । द्वाइयि ।
 आयिवोरपा २ ३ ४ दृक् । अयसुरासिधा१वा३तायि ।
 सप्तप्रार३४वा । ओमो३ । तओवा । दा५यिवोद्
 द्वायि(२) ॥ द्वाहावयंविश्वा । द्वा३ । द्वाइयि । नायिता३
 यिष्ठार३४तायि । पुनानीमुवनो१पा३रायि । सोमोदा

२ ३ ४ यिवाः । ^५ओमो३ । ^{१ २}नसोवा । ^{४ ५}राप्रयो ६ हा ^४
यि(३) ॥ १८ ॥ (११)

१२ ।—२६६ष्ट० ६प० (० जगा० २१ प्र० १ अ० १५ साम)—

॥ पौष्कलम् ॥ ^{१ १ २}उपशी३श्वाप । ^{४ ५}तस्यूर३४षाः । ^{२ ३}भि

^{१ २ १}यासमा । ^{२, ३}धायि । ^५क्षीशात्रार३वायि । ^{२ १}पवा । मा

^{२ २ १ ३ १ १ १ १}२३४पुनाईपु६ । ^१विदारयीर३४पम्(१) ॥ १५ ॥ (१२)

१३ ।—२८०ष्ट० १६प० (ज० गा० १ प्र० २ अ० १५ साम)—

॥ सफम् ॥ ^{२ १ २ २}अयापा३वस्व । ^{४ ५}दायिवार३४यूः । ^{२, ३}रेभन् ^{५ २ १ १}

^{१ १}पवायिन्ना२म् । ^{१ २ ४}परियायिपो३वा३यि । ^२श्वा३र३४ताः । ^५

^{२ १}मधोः । ^{२ २ ४}धाराआ३सा३ । ^२क्षा३४प्रतो६हायि(१) ॥ १५ ॥ (१३)

१४ ।—३२३ष्ट० ५प० (ज० गा० १८ प्र० २ अ० ६ साम)—

॥ मार्गीयवम् ॥ ^{२ २ १ २}तन्वौहोवा । ^{१, २}धात्ता२ । ^{३ १ ३}रमीणा२३४योः । ^५

^{१ २ २}पवमान । ^{१ २}सुवाहु१शा२म् । ^{१ २}हिन्वे । ^{२ १ ३}हा । ^५ओ३होयि । ^१वार

३४ जायि । ^५ ^{१ १ ३} ^{५ ५ ५} ^२ ^१ ^{१ १}
^५ २ वा २ ३ ४ औहोवा । ए ३ । जिना २ ३

^{१ १}
 ४ पुम (२) ॥ ६ ॥ (१४)

२५ ।—३४५४० ८५० (ज० गा० २५० १ अ० ५ माम)—

॥ हाविअन्तम् ॥ ^{२ २} ^२ ^२ ^२ ^२
 चाउयस्तेमदोवरैणियोहाउ । ते

^{१ २} ^{१ २ ३} ^५
 नापवाइ । स्वाअन्वा२३४सा । ऐ२हो१आ२३यिहो ।

^{१ २} ^२ ^१ ^३ ^{५ ५ ५} ^{२ २}
 देवावाइयिरा । घश । सार२हार३४औहोवा(१) ॥ हाउ

^{१ २ १} ^{१ २ १}
 जघ्निह्वंत्रमन्त्रियंहाउ । सस्त्रिर्वाजाइम् । दायिवे

^३ ^५ ^२ ^{१ २} ^२
 दा२३४यिवायि । ऐ२हो१आ२३यिहो । गोपाताइयि

^२ ^{१ २} ^३ ^{५ ५ ५} ^{२ २} ^२
 रा । श्वसाः । आ२मा२३४औहोवा(२) ॥ हाउसम्मिश्लो

^२ ^२ ^{२ १ २ २} ^{१ २ ३} ^५
 अरुषोभुवोहाउ । सूपस्थाभोइः । नाधेनूर३४भायिः ।

^{१ २} ^२ ^२ ^{१ २}
 ऐ२हो१आ२३यिहो । सीदाञ्ज्याइयिनाः । नयो । ना

^३ ^{५ ५ ५} ^{१ १} ^{५ १ १ १ १}
 रयिमा२३४औहोवा । हविअन्ते२३४पु(३) ॥ ५ ॥ (१५)

१६ —३४५५० ८५० (ज० गा० ४प्र० १अ० १०साम)—

॥ दक्षणिधनमौत्तम् ॥ ^{१ २२ ११ २ १ २ १} यस्तेमदोवरेणियः । ^{१२ २२} औहो
^{१ ११ २ २ १ २ २} वा । इहश्रुधायि । तेनापार३वा । स्वअन्धसा । देवा
^{२ १ २ २ १} वार३यिरा३ । होवा३द्यायि । घश३सा २ ३ ४ ५ हा
^{१ २ १ २ १ २ १ २ २ १ १} ई ५ ई १ ॥ जग्निर्वत्रममित्रियम् । औहोवा । इहश्रु
^{१ २ २ २ २} धायि । सन्निर्वार३जाम् । दिवेदिवायि । गोषाता३
^{२ १ २ २ १ २} यिरा३ । होवा३द्या । श्वसाआर३४५साई५इयि(२) ॥ स
^{२२ १ २ २ १ २ १ २} म्निश्लोअरुषोभुवः । औहोवा । इहश्रुधायि । सूपस्था
^{२ १ २ २ १ २ १ २} र३भीः । जधेनुभायिः । सीदञ्छपार३यिना३ । होवा३
^{१ १ २ १ १ १ १ १ १ १} द्यायि । नयोनार३४५यिमाई५इ । दक्षा३या २ ३ ४ ५
(३) ॥ १० ॥ (१६)

१७ —ततः (ज० गा० ६प्र० २अ० ७साम)—

॥ जराबोधीयम् ॥ ^{२ २ १ २ १ २ १ २ २ २} यस्तेमदोवा । ^{२२} वारेणियाः । ते

^१ना^२पा^१र^२वा । ^१स्व^२अ^२न्धा^४सा । ^१दे^२वा^४वा^५श^५यि^५रा^५र^५श्वा । श ।

^३स^२क्षो^१र^१४पू^१ई । डा(१) ॥ ^२ज^१घ्नि^२वृ^१त्रो^२वा । ^१आ^२मि^१त्रि^१याम् ।

^२स^१स्त्रा^२यि^२र्वा^२र^२जाम् । ^२दि^१वे^१दा^२यि^२वा^२यि । ^२गो^२षा^२ता^२श^२यि^२रा

^४र^५श्वा । साः । ^३अ^२सो^२र^२४पू^२ई । डा(२) ॥ ^२स^१न्मि^२स्त्र^२ओ^२वा ।

^१रू^२षो^१भ^१वाः । ^२सू^२पा^२स्था^२र^२भोः । ^२न^२धे^२नु^२भा^२यिः । ^२सौ^२दा

^२ज्ज^४ग्रा^५श^३यि^२ना^२र^२ना^२शयो । ^३नि^३मो^३र^३४पू^३ई । डा(३) ॥ ७ ॥ (१७)

१८ ।—ततः (ऊ० गा० ८ प्र० ३ अ० ८ साम)—

॥ ^२अ^२ध्व^२र्जे^२ड^२सो^२म^२सा^२म ॥ ^२य^२स्ते^२म^२दो^२व^२रे^२णि^२या^२श्ण । ^२ते

^१ना^२प^२व^२स्त्रा^२न्धा^२सा । ^२दे^२वा^२वौ^२रा^२र^२श्वा । ^२ह्य^२यि । ^१घा^२शा^२उ^२वा ।

^१सा^२क्षो^२उ^२वा^२र^२(१) ॥ ^२ज^२घ्नि^२वृ^२त्र^२म^२मि^२त्रि^२या^२श्मे । ^१स^२स्त्रि^२र्वा^२ज^२न्दि

^२वे^२दि^२वा^२यि । ^१गो^२षा^२ति^२रा^२र^२श्वा । ^१ह्य^२ । ^१श्वा^२सा^२उ^२वा । ^१आ^२सा

^२उ^२वा^२र^२(२) ॥ ^२स^२न्मि^२स्त्रो^२अ^२रू^२षो^२भ^२वा^२श्ण । ^२सू^२पा^२स्था^२भि^२र्न^२धे^२नु^२भा

यि । सौदञ्छे^{१२ १२}नार३ः । ह्यायि । नायाउवा । नायि^२
 माउवा३ । ऊ३र३४पा(३) ॥ ८ ॥ (१८)

१८,२० ।—ततः (ऊ० गा० ११ प्र० २ अ० ८-१७ सामनी)—

॥ सृद्धितं ॥ यस्तु^{१२ २२}मदोव । रा^१रयिण्याः । ते^{१२}
 नारि । पार३वा । स्वआ^१रन्ध्रसा । दार३यिवा । वा^१
 रयिरा । घशा^१र३ । हाउवा३ । सार३४ह्या(१) ॥ जघ्नि^५
 वृत्रम् । मा^१रयित्रियाम् । सस्त्रा^१रईः । वार३जाम् ।
 दिवा^१रयिदायिवायि । गो^१र३षा । ता^१रयिरा । श्वसा^७
 र३ः । ह्याउवा३ । सार३४सी(२) ॥ समि^{१ १२}श्लाअरु । षो^१
 र्भुवाः । हृपा^{१२}र । स्था^१र३भीः । नधा^१रयिनूभायिः ।
 सार३यिदान् । श्या^१रनाः । नयो^७र३ । ह्याउवा३ । ना^१
 र३४यिमा(३) ॥ ९ ॥ (१९)

॥ सुखपोत्तरम् ॥ ^{२ २ १}यस्ते ^१मदौ ^{१ २ १}होरे । इया । वरेणा
^{२ २ १}याः । तेनापवौ ^१होरे । इया । स्वअन्धासा ^२रे । दे
^{२ १ २}वावीरौ ^१होरे । इया । घग्सा ^{२ १}रहा ^१३४३(१) ॥ जघ्निष्ठ
^१त्रौ ^१होरे । इया । अमित्राया ^{१ २}रम् । सस्त्रिर्वाजी ^{१ २}होरे ।
^१इया । दिवेदायिवा ^{२ २ १}रयि । गोषातिरौ ^१होरे । इया ।
^{२ १ २}श्वसा ^२आर ^१सा ^१३४३यि(२) ॥ सम्मि ^१श्व ^{२ २ १}श्वौ ^१होरे । इया । रुषो
^१भूवा ^{२ १ २}रे । सूपस्थाभौ ^१होरे । इया । नधेनूभा ^{२ २ १}रयि ।
^{२ १ २}सीदञ्छे ^१पनौ ^{२ १ २}होरे । इया । नयोना ^१रयिमा ^१३४३ । ओ ^१२३
४५ई । डा(३) ॥ १७ ॥ (२०)

२१ ।—ततः (ज० गा० १२प्र० २अ० ८साम)—

॥ काशीवन्तम् ॥ ^{५ २ २ ४ २ ५ २}यस्ते ^{२ २ १}मा ^{२ २ १}दोवरे ^{२ २ १}णि ^{२ २ १}याः । तेना
^{२ १}पव । स्वअन्धसा ^२३ । ओ ^१३४ । द्वा ^{३ २ २}होयि । देवावा ^{१ २}३यि
(७८)

रा । घशौद्धोयि । औहोर३४वा । सापुद्धोद्दहायि(१) ॥

जघ्निर्वाह्वममित्रियाम् । सस्त्रायिर्वाजं । दिवेदिवाशयि ।

ओ३४ । द्वाद्धोयि । गोषातार३यिरा । श्वसौद्धोयि ।

औद्धोर३४वा । आपुसोद्दहायि(२) ॥ सन्मिहो३अरुधोभ

वाः । हृपास्याभिः । नधेनूभा३यिः । ओ३४ । हाहो

यि । सोदाब्ध्या३यिनाः । नयौद्धोयि । औद्धो३३४

वा । नाप्रयिमोद्दहायि(३) ॥ ८ ॥ (२१)

२२ ।—ततः (१३प्र० २अ० १७साम ।)—

॥ सत्रासाह्वीयम् ॥ यस्ते ३४ । मदोवरेणियः । ओद्

वा । तेनापवस्त्रान्धारसा । दारयिवा । वार३यिरा ।

घशौद्धो । वाहा३४३यि । सार३४द्धोद्दहायि(१) ॥ जघ्ना

३४यिः । वृत्रममित्रियम् । ओद्वा । सस्त्रिर्वाजन्दिवेदा

रयिवायि । गो^१र^१षा । तार^२रयिरा । श्वसौ^३र^{२२}हो ।

वा^{३२२}ह्यार^१र^५र^५सो^{३२}ह्यार^२यि(२) ॥ सम्मा^२र^२र^२यि । श्लो

अ^२र^५र^५षो^{१२}भुवः । ओ^२ह^२वा । ह्य^२प^१स्था^२भि^२र्न^२धे^२नू^२र^२भा^२यिः । सा

र^१यि^२दान् । श्यार^२र^२यिनाः । नयौ^{१५}र^{२२}हो । वा^{३२२}ह्यार^२र^२यि ।

ना^१र^५र^५र^५यिमो^५ह्यार^५यि(३) ॥ १७ ॥ (२२)

२३, २४, २५ । —ततः (१४प्र० २अ० ११, १२, १३सामानि) —

॥ सु^२र^२र^१पा^१द्यम् ॥ य^१स्ते^१मे^१दा^२रः । इ^१या^१र^२इ^२या । वरे

णा^१या^२रः । ति^२ना^२प^१वा^१र । इ^१या^१र^१इ^१या । स्व^१अ^१न्धा^१सा^२र ।

दे^२वा^२वी^२रा^२र । इ^१या^१र^१इ^१या । घ^१श^१स^२ा^२र^२र^२ह्यार^२र^२र^२(१) ॥ ज

घि^१वृ^१त्रा^१रम् । इ^१या^१र^१इ^१या । अ^१मि^१त्रा^१या^१रम् । सस्ति

र्वा^१जा^१रम् । इ^१या^१र^१इ^१या । दि^१वे^१दा^१यि^१वा^१र^१यि । गो^२षा

ति^१रा^१र । इ^१या^१र^१इ^१या । श्व^१सा^१आ^१र^१सा^१र^१र^१यि(२) ॥ सन्नि

^{१२} स्तोत्रा^१२ । ^१ इया^१२इया । ^{२२१} रूपोभूवा^२२ । ^२ ह्यस्थाभा^{१२}२
^१ यि । ^१ इया^१२इया । ^{२२१} नधेनूभायिः । ^२ सीदंश्चे^{१२}पना^१२ । ^१ इया
^१ २इया । ^{२२२} नयोना^१२इयिमा^१३५३ । ^१ ओ२३४५ई । डा ।
 (३) ॥ ११ ॥ (२३)

^५ २ ^२ ४ ^५ ४५ ^१ २
 ॥ भासम् ॥ यस्ते । मा३दो । वा । ईया । रायिणा
^१ २ ^२ ^५ २२ ^{३२२} १
 श्या२ । तायिनापव । स्व । औ३हो । वाहा । ध
^१ ^१ ३ ^५ २ ^२
 सा२ । दायिवा२३ । वा२यिरा२३४औहोवा । घण्ण
^{३२} ^५ ^१ ४ ^५ ४५ ^१ २
 सहा१(१) ॥ जघ्निः । वार्त्ताम् । आ । ईया । मायिना
^१ २ ^५ २२ ^{३२२} २
 श्याम् । सान्निर्वाजम् । दि । औ३हो । वाहायि ।
^१ २ ^१ २ ^५ २ ^२
 दिवा२यि । गोषा२३ । ता२यिरा२३४औहोवा । श्रसा
^{३२} ^५ ^१ ४ ^५ ४५ ^१ २
 असा१यि(२) ॥ सन्नि । स्तो३त्रा । रूप । ईया । पोभू
^{१२} २ ^५ २२ ^{३२२} १
 श्वा२ । ह्यस्थाभिः । न । धौ३हो । वाहायि । नु

भा^{१२}रभायिः । सी^१दा^१र^१३न् । श्या^१रयिना^१२३४औ^{५२२}होवा ।

नयो^{२२}निमा^{१२}१(३) ॥ १२ ॥ (२४)

गाय^{३४२५२}त्यासितम् ॥ यस्ते^२मदो^२वरे । इया^२३४इ^२३४या ।

णिया^१न्ते^२नापवस्व^२औ^१२ । हौ^१२ । ऊवा^१रयि । धामा^१२ ।

देवा^{१२२}३होयि । वीरा^{२२}३होषण^१स^२२३४३४३(१) ॥ जघ्नि^{३४५}र्वत्

ममि । इया^३३४इ^१३४या । त्रिया^१सस्त्रि^५र्वाजन्दि^१वौ^२२ ।

हौ^१२ । ऊवा^१रयि । दायिवा^१रयि । गोप्रा^{१२२}३होयि ।

तिरा^१३हो । श्वसा^{२१२}आ^२३सा^२३४३यि(२) ॥ सन्मि^{३४५२}स्त्रोअरुषः ।

इया^१३४इ^२३४या । भुवा^१सूप^२स्थाभिर्न^१धौ^२२ । हौ^१२ ।

ऊवा^१रयि । नूभा^१रयिः । सीदा^{१२२}३होयि । श्येना^{२२}३हो ।

नयो^{२१२}नार^२यिमा^१३४३ । ओर^१३४इ । डा^१(३) ॥ १३ ॥ (२५)

२६, २७, २८।—ततः (२०प्र० १ अ० २, ३, ४सामानि)।—

॥ शम्भदम् ॥ यस्तेमदोवणे । क्षीणेक्षी २ ३ ४ या ।

रेणियणे^{१२} रक्षणे^१ रक्षीश्या^५ । तेनापवस्त्रान्धसाणे^१ रक्षीश्या^{१२२} ।

दायिवावायिरा३१२३। घग्गो२३४वा। सापूहो६हायि(१)॥

जघ्निर्वृत्तमणे । दीऐही२३४या । मित्प्रियमै२दीऐ२दी३

या । सस्त्रिर्वाजन्दिवेदिवरेऽहोऽया । गोषाता । यि

रा१२३ । श्वसो२३४वा । आप्रसो६चायि(२) ॥ सन्मिश्रो

अरूपे । ^{१ ३ ५}हीऐहीर३४या । ^{१२ १ ५ २}पोभुवऐरहीऐरही३या ।

हृपस्थाभिर्नधेनुभिरैरक्षीणैरक्षीर्या । सायिदाज्ज्या-

यिना३१२३ः । नयो२३४वा । नाप्रयिमोद्हायि(३)

॥ २ ॥ (२६)

दावसुनिधनम् । यस्ते मा^{११२}र^{४२}३^२दोवरे^२णियो^२च्चा^२उ । ता^१

यिनापव । स्वआन्वा१सार३ । द्वावा३द्वायि । देवावा

१ २ ३ १ ३ ५ ६ ७
श्रियिरा२३ । होवा३हायि । घश । सारहा२३४औहो

२ १ ४ ५ १ २
वा(१) ॥ जघिर्वा२३र्तुर्मामतृय९हाउ । सास्त्रिर्वाजम् ।

१ २ १ २ २ १ २
दिवायिदाश्रियिर३यि । होवा३हायि । गोषाताश्रियिरा२३ ।

१ २ २ १ ३ ५ ६ ७ १ २
होवा३हा । श्रुसाः । आ२सार२३४औहोवा(२) ॥ सम्मिश्रो

४ ६ ७ ८ १ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८
२३अरुषोभुवोहाउ । ह्यपस्थामिः । नधायिनूभार२यिः ।

१ २ ३ १ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९
होवा३हायि । सीदाञ्छयाश्रयिना२३ः । होवा३हायि ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९
नयो । ना२यिमा२३४औहोवा । ए३ । दावद्ध२२४५

(३) ॥ ३ ॥ (२७)

२ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९
आश्वद्धक्तम् ॥ आऔहोवाहायि । यस्तेमदाः ।

२ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९
वरायि । णियः । ऐहोयैहो । तायिनापवस्त्रआन्धसा ।

२ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९
ऐहोयैहो । आ२यि । दायिवा२वायिरा२ । घश ।

२ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९
सा२हा२३४औहोवा(१) ॥ आऔहोवाहायि । जघिर्वृ

^{२ १} त्राम् । ^{२ १} अमायित्त्रियम् । ^{२ २ २, ३ २ १} ऐहीयैही१ । ^{२ २} सास्त्रिर्वाजं
^१ न्दिवायिदिवे । ^२ ऐहीयैही१ । ^{२ २ २, ३ २ २} आरयि । ^१ गोषा^१ रतायि
^{१ २} रा^२ र । ^३ श्रसाः । ^{४ २ २} आरसार२३४औहोवा(२) ॥ ^{१, ३ २ ४} आऔहोवाहा
^२ यि । ^{२ १} सम्मिहोआ । ^{१ २ २, ३ २ १} रुषो । ^{२ २} भुवः । ^१ ऐहीयैही१ । ^{२ २} हृपस्था
^१ भिन्न^१ धायिनुभिः । ^{२ २ २, ३ २ २} ऐहीयैही१ । ^१ आरयि । ^१ सायिदा^२ र
^१ ज्ञयायिना^२ रः । ^{१ २} नयो । ^३ नारयिमार२३४औहोवा । ^{२ १} शुक्र
^{२ २, ३ १ १ १ १} आहुता२३४५ः(३) ॥ ४ ॥ (२८)

२८ ।—३४८पृ० ७पं० (८प्र० १अ० ४साम ।)—

^{१ २ २} आसिताद्यम् ॥ ^{१ २ २} यओजिष्ठस्तमा । ^{१ २} भरा । ^{१ २} पव
^२ मानश्रवा^२ आर३याम् । ^{१ १} याःपा^१ रचा^{१ २} र । ^{१ २} षणीरभायि ।
^१ रायी^१ रयायिना^२ र । ^{१ २ १ ५ ४} वनोवा३औ^४ र३४वा । ^४ मा५होईहा
यि(३) ॥ ४ ॥ (२९)

३० ।—३५६ष्ट० ८प० (ज० गा० २० प्र० २अ० १८साम)—

१ २ २ १ २ २ १

॥ अर्कपुष्पोत्तरम् ॥ यञ्जिष्ठस्तमाभर । ऊवायि ।

२२ १ १ २२ १२ १ १ २२ १
औहोवा २ । पवमानश्चवाइयम् । ऊवायि । औहोवा

२ । यः पञ्चर्षणीरभि । ऊवायि । औहोवा २ । र

१ २ २ १ २ २ १ २ १ १ ३ ५ २
यियेनवनामहे । ऊवायि । औहो २ । वार ३४ । औ

२ २ १ २ १ २ १ २ १ १ १ १
होवा । अर्कस्य देवाः परमेवियो रमा २ ३ ४ ५ न् (३)

॥ १८ ॥ (३०)

३१ ।—४०४ष्ट० १२पं० (ज० गा० २ प्र० १ अ० १६साम)—

५ २ ४ ५ ४ ५

॥ आष्कारणिधनंकाण्वम् ॥ प्रह्विन्वा ३ नञ्चतम्बुद्धात् ।

१ २ २ १ २ १ २ २ १
प्राह्विन्वानः । चतार २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

२ २ २ १ २ १ ५ १ १ २ २
णोद्धर्यतो । विचक्षा २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

१ ३ १ १ १ १
उद्रा २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

(७८)

३२ ।—४११ष्ट० ७पं० (ज० गा० ७प० १अ० १४साम)—

॥ त्रिणिधनमाग्नेयम् ॥ ^२प्र^२हि^३न्वा^४नाः । आ^३र्त्त^४वृ^३२३४
^५हात् । ^२प्र^१हि^२न्वा^३न^४क्त^५ता^६३१उ^७वा^८२३ । वृ^५२३४हात् । न्ह
^३भि^५र्य्य^२३३मा । णौ^२र्ह्य^३तो^४र्वि^५चा^६३१उ^७वा^८२३ । क्षा^५२३४णाः ।
^२रा^३जा^४दा^५२३४यि^६वाः । स^२मू^३३आ^४उ^५वा^६२३ । द्रो^५२३४याः ॥
 (३) ॥ १४ ॥ (३२)

३३ ।—४१६ष्ट० २पं० (ज० गा० ८प० २अ० १८साम)—

॥ यौधाजयम् ॥ ^३प्र^२हा^३३१यि । न्वा^२३नः । क्त^५ । तां^३
^३वृ^५२३४हात् । ^१प्रा^२हा^३३यि । न्वा^१ना^२३ः । क्त^३ता^४३४५म् ।
^३वृ^५२३४हात् । नृ^२भा^३यि^४र्य्य^५मा । णः । ^२र्ह्य^३तो^४२ । वि^३
^२चा^३३४५ । क्षा^५२३४णाः । रा^२जा^३२ । दा^१यि^२वा^३२ । स
^२म^३३४५ । द्रो^५२३४याः (३) ॥ १८ ॥ (३३)

३४।—४२२ष्ट० ३पं० (ज० गा० १४प्र० २अ० ६साम)—

॥ द्विदिङ्कारं वामदेव्यम् ॥ प्रहिन्वा^{२ १}३नच्य^{४ ५}तम्बुहात् ।

प्राहिन्वा^{१ २}नच्य^{२ २ २}तम्बुहन्^{२ ३ २}भिर्ये^१माणो^१ह्यतो^१विचौ^१द्वो^१३ । ऊ
म्मा^१२ । क्षार^{१ २}३णाः । राजा^{१ २ २ २}देवाः^{२ ३ २}समौ^१द्वो^१३ । ऊम्मा^१२ ।

द्रिया^१ । औ^२३द्वो^{४ ५}वा । हो^४प्र^४ई । डा^४(३) ॥ ६ ॥ (३४)

३५।—४२२ष्ट० १२पं० (ज० गा० १४प्र० २अ० ८साम)—

॥ पौरुहन्मनम् ॥ प्रहिन्वा^{५ २ ४ ५ ५}३नच्य^५तम्बुहात् । प्राहि

न्वानः^{२ २} । क्षता^{१ २}म्ब^११हा^१३त् । बृ^१हा^१३त् । नृ^{१ २ २}भिर्ये^१मा ।

णो^१ । ह्य^१तो^१३ । ह्य^{१ २}तो^१३ । वा^{१ २ ३}यिच^५क्षार^५३३णाः ।

राजा^{१ २ २ १}देवाः । सामु^{१ २}द्रा^५३३^४याः । समू^४प्र^४द्रियाः । हो^४प्र

ई^४(३) ॥ ८ ॥ (३५)

३६।—४२६ष्ट० १२पं० (ज० गा० १६प्र० २अ० ८साम)—

॥ अक्षिद्रम् ॥ प्रहिन्वा^{१ २}नाः । क्षता^१३^२उवा^२३ ।

^५ बृ२३४द्वात् । ^{१ २२१११ २} प्रह्निन्वानच्छतम्बहाश्त् । ^१ प्रह्निन्वानाः ।

^५ ऋता३१उवार३ । ^{१ २२२१२ २ १२} व२३४द्वात् । नृभिर्यमाणोह्यतोवि

^{१ ३२} चक्षणाः । ^{२ २} नृभिर्यमा । ^{२ १} णोह्य । ^२ तः । विचा३१उवा

^५ २३ । ^{१२२ २२१ २ ३२} क्षा२३४णाः । ^{२२२ २} राजादेवसमुद्रियाः । राजादेवाः ।

^१ समू३आउवार३ । ^५ द्वी२३४याः(३) ॥ ८ ॥ (३६)

३७ ।—४४०ष्ट० १पं० (ज० गा० १८प्र० २अ० ७साम)—

^{१ २} ॥ सन्तनि ॥ ^{१ २ २} वयाद्द्वाउ । घात्वासुता३१उवार३ ।

^५ वा२३४न्ताः । ^{१२२ १२१ २ १ २ १ २२ ३} आपोनवृक्तवह्निपःपवित्रस्यप्रसवणेपुवृत्तद्वा

^{१ २} २३४५न् । ^{१ २ १} परायिद्द्वाउ । स्तोतारआ३१उवार३ । सा

^५ २३४ते(१) ॥ ^{१ २ २ १२ २२१२ २२१२ १ ११२} स्वरन्तित्वासुतेनरोविसोनिरेकउच्छिनःकदा

^{२१ २२ १२ २२ ३१११ १ १ १ २ २} सुतन्तृषाणओकआगमा२३४५ः । ^{१ २ २} इन्द्राद्द्वाउ । स्वाब्दीव

^५ वा३१उवार३ । ^{१ २ २ १२ २} सा२३४गाः(२) ॥ ^{१२ २} कण्वेभिर्दृष्ट्वाध्रप

२ १ २ १ २ १ २ २ ३ १ १ १ १ १ १

द्वाजन्दर्षिसहस्रिणम्पिशङ्गरूपममघवन्विचर्षणा२३४५यि । म

५ १ २ ५
 च्छाउ । गोमन्तमा३१उवा२३यि । मार३४हे(३)॥७॥(३७)

३८ ।—४८३४०० ५५०० (ज० गा० २३प्र० १अ० १७साम)—

॥ शैखण्डिनम् ॥ ^{३२ १}प्रताश्चोयि । ^{३२ २ १}आश्वोश्चोश्च ॥

नाःपवमानंधे । नवानवाः । दिव्याहोयि । असाहो

५ ४ ५ ४   ५ ५ ४ ५   ३ २ १
२३४। ग्रन्थयसाधरी। मणायिमणायि। प्रान्ताइही।

३२ १ २ ५ ४२ ५ ४५ ४५ ३२९
रिज्ञा३द्वोर३४। स्थाविरीस्तीअस्। ज्ञताज्ञता। यत्वा

इक्षोयि । मृजाश्होरश्च । तिष्ठषिषाण्वि । धसाध-

५   ४ ५ ४ र   ५ र र   ५   ७ २
साः ।   धसत्रा ।   श्रीहोवाई ।   हाउवा(१) ॥   उभा३

१ ३२ १ ५२ ४५ ४५ ३२
 द्यो । यताश्चोश्च ३४ । पवमानस्यर । श्मयाश्मयाः । ध्रुवा

३३०. ३९. १ ५ ४ ५ २ ४ ५ ४ ५
-इहो। स्यसाइहो२३४। तःपरियन्तिके। तवास्तवाः।

३२ १ ३२ १ २५ ४५ २
यदीश्चोयि । पवाश्चिच्चोरश्चयि । त्रेअधिमृज्यते ।

^{४ ५ ४ ५} हरायि हरायिः । ^{३ २ १} सन्ताश्चो । ^{३ २ १} नियोश्चो २३४ । ^{२ ५} नौकल

^{४ ५ ४} शेषुसौ । ^{४ ५} दतायि । ^{४ ५} दतायि । ^{४ ५ ४} दतत्रा । ^{५ २ २} औहोवाई ।

^५ छाउवा(२) ॥ ^{३ २ १} विश्वाश्चो । ^{३ २ २ १} धामाश्चो २३४ । ^५ निविश्व

^{४ ५ ४ ५} चक्षक । ^{३ २} भवसाभ्वसाः । ^{३ २ २ १} प्रभोश्चो २३४ । तः

^{५ ४ ५ २} परियन्तिके । ^{४ ५ ४ ५} तवास्तवाः । ^{३ २ १} वियाश्चो । ^{३ २ १} नशाश्चिहो

^{५ २ २} २३४यि । ^{४ ५ ४ ५} पवसेसोमध । ^{३ २ १} मणामणा । ^{३ २ १} पताश्चिहोयि ।

^{३ २ १} विश्वाश्चो २३४ । ^{५ ४ ५ २} स्यमुवनस्यरा । ^{४ ४ ४ ५} जसायिजसायि । ^४ ज

^{५ ४} सञ्जा । ^{५ २ २} औहोवाई । ^५ छाउवा । ^{१ १ १ १} ई२३४५(३) ॥ १७ ॥ (३८)

३८—५१५५० ऽपं० (ज० गा० ७प्र० २अ० २साम) —

^{३ २} ॥ भारद्वाजस्यादारद्धत् ॥ ^{१ १} छाउपवसदा । ^{१ १} क्षसाश्चो

^{१ २ २} नारः । ^२ दैवेभ्यः पीतयाश्चिहाराश्चि । ^१ मरूश्चोवा

^{१ २} २ । ^२ यवे । ^{५ २ २} मारदारश्चोहोवा(१) ॥ ^{२ २ २ २} छाउसन्देवैः

शो । ^१भतारयि^१वार्षार^१ । ^१क^१विया^१नावधा^१रयि^१प्राया

रः । ^१पव^१रमानार^१ । ^{१२}अदा । ^३भारया^{५२}३४^२ओहोवा^२ ॥

^{२२}हाउपवमाना । ^१धिया^१र^१द्यायितार^१ । ^१अभियो^१निकला

^१रयिका^१दा^१रत् । ^१धर्मा^१रेणावा^१र । ^{१२}युमा । ^३रूर^१हार^३३४

^{५२}ओहोवा । ^{२१}अस्मभ्य^{२२}ङ्गातु^{१२}वित्तमा^{३११११}२३४^५मु^३ ॥ २ ॥ (३९)

४० ।—५२२४० २५० (ज० गा० ८५० १अ० १८साम)—

॥ कालियम् ॥ ^{५२}दु^{४५}हानो^४र^{२१}वभ्र^{१२}जधना^{१२}मि । ^{२१}दु^{१२}हाना

^१वा । ^{२३२२१}भ्रजधना^{२३२}र^१यि । ^{२३२}घृणा^१तपा^१३ । ^१तार^१३४म् । ^१अ

^{३४२५}तिमूरियम् । ^{२२}पा^१र्राः । ^{१२२२}शकूना^१ओ । ^१वा^१३४३ओ^१३४

^५वा । ^४वपा^४प्रतिमा । ^४हो^४पूई । ^४डा^४(२) ॥ १८ ॥ (४०)

४१ ।—५२३४० ५५० (ज० गा० ८५० १अ० १९साम)—

॥ पृथ्विसाम ॥ ^{२१}दु^४हानो^४र^५वभ्र^{२२}जधनि^{२२}हाउ । ^{२२}दु^{२२}हा

^{१२ १ १२२} नोवभ्रजधनि । ^{१ २} घृणाता१पा२३ । ^{१ २ २} होवा३हा । ^१ ताम् ।

^{२ २} तिह । ^{१ २} रियाम्या१रा२३ः । ^{१ २ २} होवा३हायि । ^{१ २} शकूना१

^{१ २ २} आ२३यि । ^{१ २} होवा३हायि । ^{१ २} वापप्रिम । ^{१ २} इडार३भा३४३ ।

^१ ओ२२४५ई(३) ॥ ११ ॥ (४१)

४२, ४३।—५३३ष्ट०२पं० (ज० गा० २२ प्र० २ अ० १२-१४ सामनो) —

॥ मद्वादैर्घतमसम् ॥ ^{१ २} हाउतवा । ^{१ २२} अहा३सो ।

^{१ २ २} मा । ^{१ २ २ २ २ २} रारणा । ^{१ २ २ २ २ २} सख्यइन्दोदिवेदिवेपुरुणिबभ्रोनिचरन्ति

^१ माम् । ^२ आ१वा२ । ^१ आवा२ । ^१ परिधायिः । ^१ अति

^२ ता३ । ^{१ २} अतिता३ । ^{१ २ ३ ५ २ २} आ२यिहा२३४ओहोवा१ ॥

^{१ २} हाउपरायि । ^{१ २} धायि३ । ^{२ २ २} तायि । ^२ ता३इहा३यि ।

^{१२ २} ता३इहायि । ^{१ २ २ २ २} परिधो३रतिता३इहितवा३हन्नक्तमुतसोम

^१ तायि । ^{१ २} दा१यिवा२ । ^{२ २} दुहानो । ^{२ १ २} वभ्रज३ । ^{१ २} वभ्रज३ ।

^{१ १ १ ५ २ २} धा२नार३४औदोवा(२) ॥ ^{१ १ १ २ १} हाउदुहा । नोव । भाउ ।

^{२ २ १ २ १ २ २ २ २ २} ऊधना३यि । ऊधनायि । दुहानोवभ्रऊधनिघृणातप

^{२ १ १ १} न्तमतिह्रियाम् । पा१रा२ः । पारा२ः । शकुनाः । इ

^{२ १ २ १ ३ ५ २ २} वपा३ । इवपा३ । प्रा२यिमा२३४औदोवा(३) ॥ १२ ॥ (४२)

^{२ २ २ १ २ १} ॥ मरायम् ॥ हाउहाउहाउ । तावा । अहाम् ।

^{२ २ २ १ २ १ २ २ २ २} सोमरारणण । साख्यायि । इन्दो । दिवेदिवेपुह्णि

^{२ २ १ २ १ २ २} बभ्रोनिचरन्तिमामवव । पारी । धायि॒रतिता॒इ

^{१ २ १ २ २ १ १} द्विद्विहि(१) ॥ पारी । धायि॒रतिता॒इहिहिहि । पारी ।

^{१ २ २ २ २ २ २ २} धायि॒रतिता॒इहितवाहन्नक्तमुतसोमतेदिवा । वा ।

^{२ १ २ १ २ २ १ २ २ २} वा । दूहा । नोवभ्रऊधनिनिनि(२) ॥ दूहा । नोवभ्रऊ

^{१ २ १ २ २ २ २} धेनिनिनि । दूहा । नोवभ्रऊधनिघृणातपन्तमतिह्रिय

^{१ २ १ २} म्यरः । रः । रः । शाक् । नाइवपप्तिममम(३) ॥ १४ ॥ (४३)

४४ ।—६७० पृ० २ पं० (ज० गा० २१ प्र० ३ अ० ७ साम)—

॥ आयन्तीयम् ॥ पवस्ववाजसाशताययि । पवार
 यिन्नेधारे । रयारस्वताः । आयिन्द्रायसो । मवायि
 ष्णाश्वारेयि । देवेभ्योमधुमत्तरः । देरवे । भ्योमाधइ
 मा । ऊम् । तराः । ओरइवा । हेरइ४५(१)

॥ ७ ॥ (४४)

चतुर्थभागादष्टत्रिंशत्सामानि च्युतानि, तानि यथा—

१ ।—११ पृ० १४ पं० (ज० गा० २१ प्र० ३ अ० १ साम)—

॥ सञ्चितम् ॥ अचिक्रदह । पारह्वरायिः । म
 ह्वारन् । मारइयिन्नेनदारर्शाताः । सारइह्व । री
 रये । णदारइ । ह्वाउवाइ । द्यूरइ४ते(१) ॥ गिरस्त
 इन्दो । ओरइसा । ममर । ज्यारइन्तायि । अपार

^१स्यूवाः । ^१यार३भीः । ^१मार२दा । ^७पशू२३ । ^२द्वाउवा३ ।

^५भार३४मे(२) ॥ ^{१ २ १ २}तन्वामदाय । ^१घार२र्षयायि । ^२उलो

^१२ । ^१कार३कृ । ^१न्नुमी२माद्वायि । ^२तार३वा । ^२प्रा२

^१शा । ^७स्तया२३ । ^२द्वाउवा३ । ^५मार३४हे(३) ॥ १ ॥ (१)

२ ।—५३५० ५५० (ऊ० गा० १३५० २अ० ३साम)—

॥ मद्वावामदेव्यम् ॥ ^३रेऽपूव । ^{२ ४ २ ४ २ ५}तीर्त्ना३ःसा३धमादायि ।

^१आयि । ^{२ २ १ २}द्रेसन्तुतिवा । ^{१ २ २ १}जा । ^१औ३होहायि । ^१क्षमा

^{२ २}न्तोया । ^{३ २ २}भिर्मा३हो३ । ^१ऊम्मा२ । ^१दा३यिमा३पूद्वायि(१) ॥

^२आऽपूघ । ^{२ ४ २ ४ २ ५}त्वावा३त्मा३नायुक्ताः । ^१स्तो । ^२तस्थी३धृष्णवी

^{२ २}या । ^१ना । ^{२ २ २}औ३होहायि । ^१कृणो२३र्त्ताम् । ^{३ २ २}नचो३हो

^१३ । ^१ऊम्मा२ । ^२क्राऽ२यी३पूद्वायि(२) ॥ ^३आऽपूघत् ।

^{४ २ ४ ५}दुवा३ःशा३तक्रताउ । ^१आ । ^२कामञ्जरितृ । ^१णाम् ।

^{२ २} औ२३होहायि । ^{१ २} ऋणो२३र्षाम् । ^{३ २ २} नशौहो३ । ^१ जम्भा

^१ २ । चा३२यिभो३पूहायि(३) ॥ ३ ॥ (२)

३।—६८४० २पं० (ज० गा० १२प्र० १अ० ४साम) —

^{२ २ २ १ २} ॥ वारवन्तीयोत्तरम् ॥ परिमुवाऔहोहायि । नोगायि

^{३ ५ १ १ ५ १ २ २} रा२३४यिष्ठाः । पवायि३२३४हायि । सोमोअहा३४ ।

^{३ ४ ५ १ ३ ५ २ ३ ५} औहोवा । इहा२३४हायि । उज्ज्वा २ ३ ४ रात्(१) ॥

^{२ २ २ १ १ ३ ५ १ १} तुवंविप्राऔहोहायि । तूवङ्का२३४वीः । मधूप्रा२३४

^{५ १ २ ३ ४ ५ १ ३ ५} हा । जातमन्वा३४ । औहोवा । इहार ३ ४ हायि ।

^{१ ३ ५ १ २ २ १ २ ३} उज्ज्वा२३४साः(२) ॥ तुवेविश्वाऔहोहायि । साजोषा

^{५ २ १ ५ १ २ १ ३ ३} २३४साः । देवासा२३४हायि । पीतिमाशा३४ । औ

^{४ ५ १ ३ ३ ३ ५ ३ १ २} होवा । इहार२३४हायि । उज्ज्वा २ ४ ता । मदेषु ।

^{१ ० २ २ ४ ४ ५ १ ३ ५ ३ २} सार्वधाआ३४ । औहोवा । इहार२३४हायि । औहो३

^{५ २ ५ ५} १२३४ । सायि । एहियाइहा । हो५ई । डा(३)॥४॥ (३)

४।—७८५० ४पं० (ज० गा० ८प्र० २अ० २०साम)—

॥ अ॒ध्यम् ॥ तं॑वःसखा॒रयः॑ । म॒दायो॒वा । पु॒ना
 न॒मा । भि॒गाय॒ता । शि॒शु॒न्नह॒व्यैः॑ स्व॒दय॒न्त । गू॒२३ ।
 ति॒भाउ॒वा । अ॒धिया॒२ । ए॒२३॒द्धिया॑३४३ । ओ २ ३ ४ ५
 इ । डा(१) ॥ २० ॥ (४)

५।—ततः (ज० गा० १८प्र० १अ० २साम)—

॥ अ॒ध्यम् ॥ तं॑वःसखा॒रयः॑ । म॒दायो॒वा । पु॒ना
 न॒मा । भि॒गाय॒ता । शि॒शु॒न्नह॒व्यैः॑ स्व॒दय॒न्त । गू॒२३ ।
 ति॒भाउ॒वा । अ॒धिया॒२(१) ॥ सं॒वत्सा॒२इ॒व । मा॒तृभो
 वा । इ॒न्दु॒र्चि॒न्वा । नो॒अ॒ज्य॒तायि॑ । दे॒वावी॒र्मा॒दोम॑ति
 मिःप । रा॒२३॒यि । कृ॒ताउ॒वा । अ॒धिया॒२(२) ॥ अ॒य
 न्द॒शा॒रयः॑ । सा॒धनो॒वा । अ॒य॒श्श॒र्द्धा । य॒वीत॑यायि ।

^{२ १ २२ १२२ १ २ १} अयन्देवेभ्योमधुमत्त । ^२ रा२३ः । ^{१२} सुताउवा । ^{१२} अूधिया

^१ २ । ^२ ए२३हिया३४३ । ^१ ओ२३४५ई । ^१ डा(३) ॥ २ ॥ (५)

६।—८७८० ८५० (ज० गा० २३प्र० १अ० १३साम)—.

^{२ १ २} ॥ आकूपारम् ॥ ^{४ ५} सुष्वाणा२३सोवि । ^{१ २} अद्रा२३४यि

^४ भायिः । ^{१ १२} चितारनागोः । ^{२ १} अधित्वचायि । ^{२ १} इपमास्मा

^१ २ । ^{१ १} भ्यमभिताः । ^{१ ४} समस्वारार३न् । ^२ वार३हृ३ । ^२ वा

^४ ३४५यिदो६हायि(३) ॥ १३ ॥ (६)

७।—१२८८० ९५० (ज० गा० २१प्र० २अ० ४साम)—

^{५ २ २ २ ५ ४ ५} ॥ मद्वाकालेयम् ॥ ^१ इन्द्राया३ह्निधियेषिताः । ^१ विप्रा२३ ।

^२ जू३ । ^१ तार३४ः । ^{५ २ २} सुता । ^{१ ३ २} वा३ताः । ^४ उपाब्रह्मौ । ^४ वा

^{२ ५} ३४३ओ३४वा । ^४ णिवा५घताः(१) ॥ ^{५ २ ४} इन्द्राया३ह्निचित्र-

^{२ ५} भानाउ । ^१ सुता२३ः । ^२ आ३यि । ^१ मा२३४यि । ^{५ २} तुवा ।

याश्वाः । अण्वीभिस्तौ । वा३४३ओ३४वा । नापृ३ता

साः(२) ॥ इन्द्रायाश्चित्तूजानाः । उपा३३ । ब्रा३ ।

ह्ला३३४ । णिह । रा३यिवाः । सुतायिदधी । वा३

४३ओ३३वा । श्वनापृश्वनाः(३) ॥ ४ ॥ (७)

८.—१४५५८० ७५० (ज० गा० २५० २अ० २साम०) —

॥ शौक्तम् ॥ सखा । यआआ३३४वा । निपायि ।

दाताओ३३४वा । पुनानाप्रगारयता३३४५ । शादिशा

ओ३३४वा । नयज्ञैःपरिभृ३३४५ । पाताओ३३४वा ।

श्रिये१(१) ॥ २ ॥ (८)

९-१५ । ३०५५८० ८५० (ज० गा० ५५० १अ० १४-२० सप्तसामानि) —

॥ आदारद्वत् ॥ , ह्याउपवमाना । स्यजा३यिघ्ना

ता३ः । हरेश्चन्द्राअसा३र्त्ताता३ । जीगा३आजा३

यि। ^{१२}रशी। ^१चारयिषा^{५२ २}३४औदोवा^१(१)॥ हाउपवमा
 नाः। ^१रथा^{१ २}रयितामा^१रः। शुभ्रेभिः^१शुभ्रशा^१रन्तामा
 रः। ^१हरा^१रयिश्चान्द्रा^१रः। मरुत्। ^१गार^{५२}णा^१२३औ
 दोवा^२(२)॥ ^{१२}हाउपवमाना। ^१विया^१रश्म^१हारयि। रश्मि
 भिर्वाजसा^२रतामा^१रः। ^१दधा^१रस्तोत्रा^१रयि। सुवी।
 रा^३रया^{५२ २}२३४औदोवा। ^{१ २ २ २}अस्मभ्य^{१ २ ३ १ १ १ १}ङ्गातुवित्तमा^{२ ३ ४ ५}
 म् ३) ॥ १४ ॥ (८)

॥ सुहृपोत्तरम् ॥ ^{१ १२}पवमानौदो^१रः। ^१इया। ^२स्यजि
 घ्नाता^१रः। ^{२ १}हरेश्चन्द्रौदो^१रः। ^१इया। ^{२ १}असृज्जाता^१रः।
^{२ २}जीरा^१अजौदो^१रः। ^{१ १२}इया। ^१रश्मि^१चारयिषा^१३४३(१)॥
^{२ १ २}पवमानौदो^१रः। ^१इया। ^{२ २ १}रथीतामा^१रः। ^{२ १}शुभ्रेभिः^१शौ
 दो^१रः। ^१इया। ^१भ्रशस्तामा^१रः। ^१हरिश्चन्द्रौदो^१रः। ^१इया।

२ १ २ २ १ २ १
मरुद्गारः३३ः(२) ॥ पवमानोहो२ । इया । वियञ्च
१ १ २ २ १
हारयि । रश्मिभिर्वोहो२ । इया । जसातामा२ः ।
१ १ २ २ २ २ १
दधन्त्स्तोत्रोहो२ । इया । सुवीरा२३या३३म् । ओ२
३४पुई । डा(३) ॥ १५ ॥ (१०)

१ २ १ २ २ २ १
॥ हरिश्चिनिधनम् ॥ पवमानस्यजिघृतः । पवमाना ।

१ २ २ २ १ १ २ २
स्यजिघृता२ः । हरेश्चन्द्राअसाहो२ । छाता२३हाउ

१ २ ३ १ २ ३ ५ २ २
वा । जीराआ२३जायि । रणो । चारयिपा२३ओहो

१ २ २ २ १ २ १ २ २ १ २
वा(१) ॥ पवमानोरथीतमः । पवमानाः । रथीतमा२ः ।

१ २ २ १ १ १ २ २ १ १
शुभ्रेभिःशुभ्रशाहो२ । स्तामा२३ः । हाउवा । हरा

२ १ २ ३ ५ २ १
यिश्चरः३न्द्राः । मरुत् । गारः३३ओहोवा(१) ॥ पव

२ २ १ १ १ २ २ १ १
मानवियञ्चहि । पवमाना । वियञ्चहारयि । रश्मि

२ २ १ १ २ १ १
भिर्वाजसाहो२ । तामा२३ः । हाउवा । दधान्स्तो२

^२३त्रायि । ^{१२}सुवी । ^{१ ३}रा२या२३४^{५२}औहोवा । ^२हरी३^{१ १ १}श्री२३
^{१ १}४५ः३ ॥ १६ ॥ (११)

॥ ऐडमैन्धुक्षितम् ॥ ^{१ २ २ १}पवमानो । ^{२ १}हायि । ^{२ १}स्यजिघ्रा
^२२३ताः । ^{१ २}हरेश्चन्द्रा^२असा१र्त्ता३ता । ^{२ २ २ २ २ २ ५}जीराजो२३४हायि ।
^{१ २ २}राशो३हायि । ^१चिषा । ^{२ ४ ५}औ३होवा(१) ॥ ^{१ २ २ १}पवमानो ।
^{१ २}हायि । ^२रथीता२३माः । ^{१ २}शुभ्रेभिः^{२ २}शुभ्रशा१स्ता३माः ।
^{३ ५}हरिश्चन्द्रो२३४हायि । ^{१ २ २}माहू३हायि । ^१गणा । ^{२ ४}औ३हो
^५वा(१) ॥ ^{१ २ २ १}पवमानो । ^{२ १}हायि । ^२वियश्नू२३हायि । ^१रश्मि
^{२ २ २ २}भिर्वाजसा१ता३माः । ^{२ ३ ५}दधत्स्तोत्रो२३४हायि । ^{१ २}सूवा३
^१हायि । ^१रियाम् । ^{२ ४ ५}औ३होवा । ^२हो५ई । ^१डा(२)॥१७॥(१२)

॥ ग्वाभिनिधनम् ॥ ^{२ २}पवमाभा । ^१स्यजिघ्रा२३ताः
^{१ २ २ २}हरेश्चन्द्राः । ^१अष्टत्ता२३ता । ^{१ २ २}जायिरा३हायि । ^{१ २}आजा

^२३^२१^१ ३^१ ५२२^२
इयिद्वायि । रशोइहोयि । चारयिपार३४औहोवा(१) ॥

^२२^१ २^१ २^१ १२२^१
पवमानाः । रथीतार३माः । शुभ्रेभिःशु । भ्रशस्ता२३

^२ १२^१ १^१ २^१ १^१
माः । हाराइयिहायि । चान्द्रोइहायि । मरुइहोयि ।

^१ ३^५ २२^२ १^१ २^१
गारणा२३४औहोवा(२) ॥ पवमान । वियश्रुइहायि ।

^१ २२^१ १^१ २^१ २^१ १^१
रश्मिभिर्वा । जसातार३माः । दाधाइहायि । स्तोत्रे

^२ २^१ १^१ ३^५ २^१ ३^१
इहायि । सुवाइहोयि । रारया२३४औहोवा । ग्वार

^५
३४भोः(३) ॥ १८ ॥ (१३)

॥ इडानासङ्खारम् ॥ ^३२२^१ १^१
औहोयिज्जवाइहोयि । पव

^२ ४^२ २३५^२ २२^४ २३५^३ ३२२^३
मानाइस्याइजिघृतः । हरेश्चन्द्राइआइस्तत । जोराआ

^५ २१२२^१ १^२ २^५ २^५
२३४जायि । रशाचिषः । इडा२३(१) ॥ पवमानोउरा३

^१ २३४^२ २२^४ २^५ २३५^३ ३^५
थीतमः । शम्भेभिःशूश्र्माइशस्तमः । हरायिश्वा२३४न्द्राः ।

^२ १२२^१ २^२ ४^२ २३५^२ २^२
मरुद्गणः । इडा२३(२) ॥ पवमानाइवीइयश्रुहि । रश्मि

^{४ १२ ३ ५} ^{२२ २} ^१ ^{२ २, ३}
 भिर्वा^४जा^{१२}सा^३तमः । औ^{२२}हो^२यि^३ज्ज^५वा^२हो^१यि । द^२धा^२त्सो^३
^५ ^{२ १ २ ४} ^१ ^२ ^४ ^५ ^४
 २३४^५त्रायि । सु^२वी^१रि^२यम् । इ^४डा^५२३^४भा^३ । ए^४हो^५डा । हो^४
 पु^४ई । डा^३(३) ॥ १८ ॥ (१४)

^{२२ २} ^२
 ॥ ऋ^{२२}प्र^२भः^२पा^२वमा^२नम् ॥ ह्वा^२हा^२उ^२प^२वमा^२ना । ह्वा^२इ ।
^२ ^१ ^३ ^५ ^{१ २} ^२ ^२ ^२
 ह्वा^२इ^२यि । स्या^१जा^३र^५यि^२घ्ना^२२३४^२ताः । हरे^{१ २}श्च^२न्द्रा^२अ^२सा^२श^२र्मा^२
^२ ^{२ २, ४} ^५ ^२ ^१ ^५ ^४
 ३^२ता । जी^२रा^२आ^२२३४^५जा^२यि । ओ^२मो^१३ । र^१शो^५वा । चा^४
^५ ^{२ २ २} ^२ ^२ ^१
 पु^५यि^२षो^२द्वा^२यि^१(१) ॥ ह्वा^२हा^२उ^२प^२वमा^२नाः । ह्वा^२इ । ह्वा^२इ^२यि । रा^१
^३ ^५ ^{१ २} ^२ ^२ ^२ ^२
 था^३र^५यि^२ता^२२३४^{१ २}माः । शु^२भ्रे^२भिः^२शु^२भ्र^२शा^२स्ता^२३^२माः । हरे^२
^३ ^५ ^{१ २} ^४ ^५ ^५
 श्वा^३२३४^५न्द्राः । ओ^{१ २}मो^४३ । म^५रो^५वा । गा^५पृ^५णो^५द्वा^५यि^५(२) ॥
^{२ २ २} ^२ ^२ ^१ ^३ ^५
 ह्वा^{२ २ २}हा^२उ^२प^२वमा^२ना । ह्वा^२इ । ह्वा^२इ^२यि । वा^२या^२श्च^२न्द्रा^२२३४^१हा^३यि^५ ।
^१ ^२ ^२ ^२ ^२ ^३ ^५ ^{१ २}
 र^१श्मि^२भि^२र्वा^२जा^२सा^२ता^२३^३माः । द^३ध^५त्सो^५२३४^{१ २}त्रायि । ओ^{१ २}मो^२
^४ ^५ ^४ ^५
 ३ । सु^४वो^५वा । रा^४पृ^५यो^५द्वा^५यि^५(३) ॥ २० ॥ (१५)

माः । चाररायि । चारन्द्राः । मारुद्रणा । औश्चो

वा(२) ॥ पवमानोवा । वायश्चरुश्चैवायि । रश्मायिभि

र्वा । जसारतारुश्चमाः । दारधात् । स्तोश्चैवायि ।

सूवीरियाम् । औश्चोवा । होप्रई । डा(३) ॥ ४ ॥ (१७)

॥ रोहितकूलीयम् ॥ पवमानस्यजायि । व्रतारः ।

चरेश्चन्द्राश्चक्षारता । जायिरार । आजार २३ यि ।

रशोरुश्चवा । चाप्रयिषोईचैवायि(१) ॥ पवमानोरथायि ।

तमारः । शुभ्रेभिः शुभ्रशस्तार २३माः । चारारयिश्चा

न्द्रारः । मरोरुश्चवा । गाप्रणोईचैवायि(२) ॥ पवमान

विया । शुचैवायि । रश्मिभिर्वाजसारतारुश्चमाः । दार

धारस्तोत्रार २३ यि । सुवोरुश्चवा । राप्रयोई

चैवायि(३) ॥ ५ ॥ (१८)

॥ सन्तनि ॥ ^{१ २}पवाच्चाउ । ^{१ २}मानस्यजा३१उवार३यि ।

^५घ्ना२३४ताः । ^{१ २ २ २ १ २, ३ १ १ १ १}हरेश्चन्द्राअष्टशता२३४५ । ^{१ २}जौराहाउ ।

^{१ २}आजिरंशो३आउवार३ । ^५चो२३४षाः(१) ॥ ^{१ २ २ २ १ २}पवमानोरथीत

^{२ १ २ २ २ २, ३ १ १ १ १}मःशुभेभिःशुभग्रस्तमा२३४५ः । ^{१ २}हरायिच्चाउ । ^{१ २}चान्द्रो

^{२ १}मरू३आउवार३ । ^५गार३४णाः(२) ॥ ^{१ २ २ १ २ १}पवमानविथश्रुहिरग्नि

^{१ २ १ २ ३ १ १ १ १}भिर्वाजसातमा२३४५ः । ^{१ २}दधाद्वाउ । ^{१ २ २}स्तोत्रेसुवा३१उवा

^५२३यि । ^५री२२४याम्(३) ॥ ६ ॥ (१८)

२० ।—३१२पृ० १०पं० (ज० शा० ५प्र० २अ० ७साम)—

॥ ^{१ २}पेउवासिष्ठम् ॥ ^{१ २}श्रीणन्तोगो२भिरुत्तराम् । ^{१ २}श्री

^{१ २ २ १}णन्तोगोभिरुत्तराम् । ^{१ २ १ २ २ २}परिसुवार३नाः । ^{१ २ २}चाक्षसदे । व

^{१ २}मादा१नारः । ^१औ२ । ^१हो२ । ^२ऊवायि । ^२औ३हो

^५ २३४वा । ^{२ १} क्रतुरार३यिन्दूः । ^२ विचक्षा^१२३णा३४३ः । ^२ ओ^१
 २ ३ ४ ५ इ डा(१) ॥ ७ ॥ (२०)

२१ ।—३१४पृ० २पं० (७प्र० १अ० ५साम ।)—

॥ त्रिणिधनमायास्यम् ॥ ^{२२ २ २} श्रीणन्तो^२गोभि^२रुहा^२उच्चो^१

^२ वा । ^{१ २ २} तार^५आर३यिणा । ^{१२} तो^{३ १}गोर । ^{३ १} भिरु ३ ४ ५ ।

^३ तार३४राम् । ^५ परा३४ । ^{१ २} औहोवा । ^{३ ४ ५} खानश्चक्षमेदार

^{३ २} यि । ^{३ २} वमा३४५ । ^५ दा३४नाः । ^{१ २} क्रतू३४ । ^{३ ४ ५} औहोवा ।

^१ आयिन्दूरः । ^{३ १} विचा३४५ । ^२ क्षार३४णाः(३) ॥ ५ ॥ (२१)

२२ ।—३१५पृ० ७पं० (७प्र० २अ० ५साम ।)—

॥ दौधाजयम् ॥ ^{३ २} श्रीणा३१ । ^{२ ४} तो३गो । ^५ मिः । ^{२ ३} उक्ता

^५ २३४राम् । ^१ आयिणा३ । ^२ तो३गोर । ^{१२} भिरु३४५ । ^{३ १} तार

^५ ३४राम् । ^{२ १} परायि^{२ १}खानाः । ^२ च । ^{१ २} क्षमेदार^{३ २}यि । ^{३ २} वमा

३४५ । दार३४नाः । क्रतू२ः । आयिन्दू२ः । विचा३४

५ । क्षार३४णाः(३) ॥ ५ ॥ (२२)

२३, २४ ।—३१७५० १०५० (८५० ३५० ७-८साम ।)

॥ बार्हद्वयम् ॥ परीतोषिच्च । तारसुताम् । सो

मोयउत्तमहार३वायिः । दाधन्वा७या२ः । नारियो

आ२ । सुवन्तरा । सुषावा२सी । ममद्रा२३यिभा३

४३यिः(१) ॥ सुषावसोमम् । आ२द्रिभायिः । सुषावसो

ममद्रा२३यिभायिः । नूनम्यूनं२ । नोअवायिभा२यिः ।

परिस्त्रवा । अदब्धार३सू । रभिन्तार३रा ३४ ३ः(२) ॥

अदब्धःसुर । भारयिन्तराः । अदब्धःसुरभिन्तार३राः ।

सूतेशचायित्वा२ । आप्सुमादा२ । मोअन्धसा । श्रीण

न्तो२३गो । भिरुत्ता२३रा ३४३म् । ओ २३४५३ ।
डा(३) ॥ ७ ॥ (२३)

॥ माण्डवम् ॥ अ॒द॒भ्यःसू॒२ । र॒भि॒न्त॒रा॒२ । ऐ॒ही॒१
२ । ऐ॒ही॒२ । ऐ॒हि॒ह्वा॒२यि॑ । उ॒वा॒२यि॑ । ई॒३या॑ ।
अ॒द॒भ्यःसू॒२ । र॒भि॒न्त॒रा॒२ । ऐ॒ही॒२ । ऐ॒ही॒२ । ऐ॒हि॒
ह्वा॒२यि॑ । उ॒वा॒२यि॑ । ई॒३या॑ । सू॒ते॒चि॒त्वा॒प॒सु॒म॒दा॒२ ।
मो॒अ॒न्ध॒सा॒२ । ऐ॒ही॒२ । ऐ॒हि॒ह्वा॒२यि॑ । उ॒वा॒२यि॑ ।
ई॒३या॑ । ओ॒ण॒न्तो॒गो॒२ । भि॒रु॒त्ता॒२म् । ऐ॒ही॒२ ।
२ । ऐ॒हि॒ह्वा॒२यि॑ । उ॒वा॒२यि॑ । ई॒३या॑ ३४३ । ओ॒२३ -
४५३ । डा(३) ॥ ८ ॥ (२४)

२५ ।—३१८५० १२५० (ज० गा० १२५० २अ० ऽसाम)—

॥ वरुणसाम ॥ प॒री॒तो॒षि॒च्च॒ता॒सु॒तो॒वा॑ । ओ॒वा॑ ।

^{१ २ १} सोमोयउ । ^{१ २} तमा^१च्छा^२वा^१रयिः । ^{१ २} दार^१श्धा । ^१ न्वा^१र^१श्
^२ याः । ^{१ २ २} नय्यि^१अ । ^{१ २} सुवा^१र^२श्धा । ^{१ २} तरा^१श्धा । ^{१ २ २} सुषाव
^{१ २ १ १} सोममद्रिभिः । ^२ सूर^१श्धा । ^{१ २} वासोम^१मी^२ । ^{१ २ २ २ २} द्यो^१श्^२१२३४ ।
^५ वा । ^४ द्रा^५पयिभो^५ईहायि(१) ॥ ^{१ २} सुषावसोममद्रिभोवा । ^{१ २} ओ
^१ वा । ^{१ २ २ २} सूप^१ावसो । ^{१ २} ममा^१द्रा^२शयिभा^१रयिः । ^{१ २} नूर^१श्नाम ।
^{१ २} पू^१श्ना । ^{१ २} नो^१अविभिः । ^{१ २} परा^१र^२श्धायि । ^{१ २} सवा^१श्धा । ^{१ २} अ
^२ द^१व्यःसुरभिन्तरः । ^{१ २} आ^१र^२श्दा । ^{१ २ २ २} व्याःसुरभौ^१श् । ^{१ २} द्यो^१श्^२१२
^{३४} । ^५ वा । ^४ ता^५पूरोईहायि(२) ॥ ^२ अद^१व्यःसुरभिन्तरोवा ।
^{१ २} ओवा । ^{१ २} आ^१द^२व्यःसु । ^{१ २} रभायिन्ता^१शरा^२श् । ^{१ २} मूर^१श्ते ।
^१ चार^१श्यित्वा । ^{१ २ २} अ^१प्सुमदा । ^{१ २} मो^१आ^२र^२श्हा । ^{१ २} धसा^१श्धा ।
^{१ २ २ २ २} श्री^१ण्णन्तीगोभि^२रुत्तरम् । ^{१ २} आ^१र^२श्धिणा । ^{१ २ २ २} तोगोभि^१रौ^२श् ।
^२ द्यो^१श्^२१२३४ । ^५ वा । ^४ ता^५पूरोईहायि(३) ॥ ८ ॥ (२५)

२६।—३२०ष्ट० २प० (ज० गा० १२प्र० २अ० २१साम)—

॥ उत्सेधम् ॥ श्रीणन्तो गोभिरुत्तरम् । श्रीण । तो
 गो३४ श्रीहोवा । भिरुत्तराऽरम् । द्वा३१ उवा२३ । ज
 ३४पा । परा३यिस्त्राना । श्रीहोवाद्वायि । चाक्षमेदा
 यि । वमादानाः । द्वा३१ उवा२३ । ज३४पा । क्रतू३
 रिन्दुः । श्रीहोवाद्वायि । विचा३क्षापुणा६५६ः । ज
 २३४५(३) ॥ २१ ॥ (२६)

२७।—३२१ष्ट० २प० (ज० गा० १५प्र० १अ० ७साम)—

॥ इडानां सक्षारम् ॥ श्रीणान्ती२३ गोभिरुत्तरं द्वाउ ।
 श्रीणन्तो गोभिरुत्तरम् । परायिस्त्रा१ना२३ः । होवा३द्वा
 यि । चाक्षमेदे । वमादा१ना२३ः । होवा३द्वायि । क्र
 तूरा१यिन्दू२३ः । होवा३द्वायि । वायिचक्षणः । इडा२
 ३मा३४३ । ओ२३४५ई । डा(३) ॥ ७ ॥ (२७)

२८।—३२४ष्ट० ३पं० (ज० गा० १५प० २अ० १५माम्)।—

॥ अग्नेस्त्रिणिधनम् ॥ श्रीणन्तो गो । भायिरुत्ता२३

४राम् । श्रीणन्तो गोभिर्हृ३आउवा२३ । तार३४राम् ।

पारिस्वा२३४नाः । चक्षसेदेवमा३१उवा२३ । दा२३४नाः ।

क्रतूरा २ ३४ यिन्दूः । विचा ३१ उवा २ ३ । क्षा २

३ ४ णाः(३) ॥ १५ ॥ (२८)

२९।—३२६ष्ट० २पं० (ज० गा० १६प० १अ० ७माम्)।—

॥ पौरुहन्मनम् ॥ श्रीणन्तो३गोभिर्हृत्तराम् । श्रा

यिणन्तो गो । भिरुत्ता१रा२म् । तारा२म् । पारि

स्वानः । चा । क्षसेदा३यि । क्षसेदा३यि । २ । वामादा

२३४नाः । क्रतुरिन्दूः । वायिचक्षार३४णाः । विचा५

क्षणाः । क्षो५ई । डा(३) ॥ ७ ॥ (२९)

३० ।—३२६ष्ट० ११पं० (ज० गा० १६प्र० २अ० ११साम)—

॥ प्रतोदगोष्ठम् ॥ ^२चाऽउच्चाऽउच्चाउवा । ^{२ १ २२}श्रोणन्तो

^{१२ १ १}गोभिरुत्तरम् । ^{३ १ १ १ १}उपा२३४५ । ^{२२ १ २२ १२ २ १}श्रोणन्तोगोभिरुत्तरम् ।

^{३ १ १ १ १}उपा२३४५ । ^{१ १२ १}परिस्नानश्चक्षमेदेवमादनः । ^{२२ १ १२}उपा२३४५ ।

^२चाऽउच्चाऽउच्चाउवा । ^{१ २ १ २ १}ऋतुरिन्दुर्विचक्षणः । ^{३ १ १}उपा २ ३

^{१ १}४ पु(३) ॥ ११ ॥ (३०)

३१ ।—३३८ष्ट० ६पं० (ज० गा० १०प्र० १अ० १४साम)—

॥ सौभरम् ॥ ^{५२ ४ ३ ४ ५२ ४ ५}श्रायाऽन्ताऽइवमूरियोवा । ^{१ २}विश्वेदि

^{२ २ २}न्द्रस्यभश्चतवस्त्रनिजातोजना ^{१ ०}रयिमानियोर३ । ^{१ ३}हो । जार

^{५ १ २}३४सा । ^{५२}प्रतिभागम् । ^{१ ३}नदाऽच्चाऽयि । ^३धारयिमार३४

^{५२ २}औहोवा(१) ॥ ^{५ ४ २ ४ ५२ ४ ५}प्रताऽयिभाऽगन्नदौधिमोवा । ^{१ २}प्रतिभाग-

^{२ २ २}न्नदीधिमोलर्षिरातिवमूरदामुपा२३ । ^{१ ०}हो । ^{१ ३}सूर ३४

^५ ^{१ २} ^{५ २} ^{१ १ ६} ^{५ २ २}
 हायि । भद्राइन्द्र । स्यराइहाइ । तारयाइइओही
^{५ २ २} ^{४ ५ २ ५} ^{१ २} ^२
 वा(२) ॥ भद्राइआइयिन्द्रस्यरातयोवा । भद्राइन्द्रस्यरा
^{२ २} ^२ ^{१ ७} ^१ ^३ ^५
 तयोयोअस्यकामंविधाइतानराइइ । हो । षारइइता
^{१ २ २ २} ^{५ २} ^{१ १ ६} ^{५ २ २}
 यि । मनोदाना । यचोइहाइयि । दारयाइइओही
^{२ १ १ १ १}
 वा । ऊइइइइ(३) ॥ १४ ॥ (३१)

३२ ।—३५०ष्ट० ४पं० (ऊ० गा० १८प्र० १अ० १३साम) —

^१ ^{२ १} ^{२ १ २}
 ॥ अथम् ॥ पवखदाइयिव । वीतयोवा । इन्दो
^{२ २ १} ^{२ ३ २ १} ^{२ २ १ २ १} ^{२ २ २} ^२
 धारा । भिरोजसा । आकलशम्भुमान्त्सोम । नाइ
^२ ^{१ २} ^१
 इः । सदाउवा । अधियाइ(१) ॥ तवद्रप्साइउ । द
^१ ^{२ १ २ १} ^{१ ३ २ १} ^{२ २ १ २ २ २} ^{१ २ २}
 प्रुतोवा । इन्द्रम्मादा । यवावृधूः । त्वान्देवासीअमृता
^१ ^२ ^{१ २} ^{१ २}
 य । कारइम् । पपाउवा । अधियाइ(२) ॥ आनस्तु
^१ ^{२ १ २ २ १} ^{२ ३ २ १}
 तारसः । इन्दोवा । पुनानाधा । वतारयायिम् ।

२ १ २ २ २ २ १ १ २
 षष्टिद्यावोरीत्यापःसु । वा२३ः । विदाउवा । अ॒धि
 या२ । ए २ ३ द्वि॒या ३ ४ ३ । ओ २ ३ ४ ५ ई ।
 डा(३) ॥ १३ ॥ (३२)

३१ ।—३८५४० ५५० (ज० गा० २१ प्र० २ अ० ५ साम)—

४२ १ ४२ २ ५ ४ ५ २ १
 ॥ महाकालेयोत्तरम् ॥ गायन्ता३यित्वागायन्त्रिणाः । अ॒र्चा
 २ १ २ ३ २ १ २ १ २
 न्तिया । कमक्कि॑णा२३ः । ब्रह्मा३ । णा२३४ः । त्वा
 ५ २ २ १ ३ २ १ २ ५
 शत । क्रा३ताउ । उदा॑श्मौ । वा३४३ओ३४वा ।
 ४ ५ २ २ ४ २ ५ ४ २ ५ २ १
 वया॒पुयि॒मिरा॒यि(१) ॥ यत्मानो३ःसानु॒वारु॒द्धाः । भू॒र्या
 २ २ २ १ २ १ १ ५
 स्यष्टा । क॒त्तु॒वार॒श्म । तदा॑यि । द्रो२३४ । अ॒र्थ॒च्चे ।
 २ २ १ २ २ २ ५ ४
 ता३तायि । य॒थेन॒वी । वा३४३ओ३४वा । णि॒रे॒ज॒ता
 २ २ २ ४ २ ५ ४ २ ५ २ १ २ २ १
 यि(२) ॥ यु॒ङ्त्वा॒ह्वा॒यि॒के॒शिना॒ह्वा॒यि । वृषा॑णाका ।
 २ ३ १ २ १ ५ २ १ २
 क्षि॒य॒प्रा॒र३ । अ॒था३ । ना॒र३४ः । इन्द्र॑सी । मा॒ऽपाः ।

^१ गिरामुपौ । ^{३ २} वा३४३ओ३४वा । ^{१ २ ५ ४} अतापुयिच्चरा । ^४ हो
^५ ५ई । डा(३) ॥ ५ ॥ (३३)

३४ ।—४०५४० ३५० (ज० गा० ६प्र० २अ० ६साम)—

॥ अभीवर्त्तम् ॥ ^{५ ४ ४ २ ४ ५} माचायिदा३न्यद्विगंस्तीवा ।

^{१ २ २ २} साखायामा । ^{१ २} रिषाण्याशतार । ^{१ २} आयिन्द्रमित्तो३१२

^{३ ४ ५} ३४ । ^{२ १ २} तावृषणम् । ^{१ २} सचाक्षता३यि । ^१ मुहृहृक्था३ ।

^{३ २} चशा३ । ^१ सार३४५ । ^{३ १ १ १ १} तार३४५(१) ॥ ^{५ ४ २ ४} मुहृहृक्थाच

^{५ ४ ५} श्स्तीवा । ^{१ २} मुहृहृक्था । ^{१ २} चशा३शतार । ^१ आव

^२ क्रचा३१२३४यि । ^{३ ४ ५} णावृषणम् । ^{२ १ २} यथाजृश्वारम् । ^१ गा

^{१ २} न्नाश्चार । ^{३ २} षणा३यि । ^१ सार३४५ । ^{३ १ १ १ १} दार३४५(२) ॥

^{५ ४ ५} गान्ना३चा३र्षणीसहोवा । ^{१ २} गान्नच । ^{३ २} षणायिसाश्वारम् ।

^{१ २ २} वायिद्वेषणा३१२३४म् । ^{२ ४ ५} संवननसु । ^{२ २} भयाक्काशारम् ।

^{१ २} म॒च्छायि॑ष्ठा॒शमू॑र । ^{३ १} भया॑ । ^१ वा॒र३४पु॑यि । ^{३ १ १} ना २, ३
^{१ १} ४ पु॒म(३) ॥ ६ ॥ (३४)

३५ ।—४२०ष्ट० दपं० (ज० गा० ६प्र० १अ० २२साम)।—

^३ ॥ वि॒राड्वा॑मदे॒व्यम् ॥ ^{४ २ ४२} आऽग्रि॑म् । न॒रो३दा॑यि॒धी
^५ ति॒भायिः । आ । ^१ र॒ण्यो३स्त्तु॑च्युत॒ञ्जन॑यतप्र॒शस्त॑न्दूरे ।
^१ द । ^{२ २ २} औ३हो॑हायि । आ । ^१ र॒ण्यो३स्त्तु॑च्युत॒ञ्जन॑यतप्र
^{२ २ २} शस्त॑न्दूरे । ^१ ह । ^{२ २ २} औ३हो॑हायि । ^१ श॒ङ्गा२३र्ष॑पा । ^२ ति
^{२ १} मौ॑हो३ । ^१ ऊ॒म्मा॒र । ^१ याऽर॑व्यो३पु॒हायि॑(१) ॥ ^२ ताऽ५म ।
^{४ २ ४ ५} ग्रि॒मा३स्ता॑यि॒वस॑वाः । ^१ ना॒यि । ^{२ १ २} अ॒र्ष्वत्सु॑प्रति॒चक्ष॑मवसे
^{१ २ १ २ १} कु॒तश्चि॑द्द॒हायि । ^{२ २ २} या । ^{१ २} औ३हो॑हायि । ^{१ २} यो॒दा२३म॑आ ।
^{३ २ २} स॒नौहो॑ । ^१ ऊ॒म्मा॒र । ^१ त्याऽर॑यो३पु॒हायि॑(२) ॥ ^३ प्रेऽ५
^{४ २ ४ ५} द्वः । ^१ आ॒श्या॑यि॒दीदि॑हायि । ^{२ २ २ १ २ २} पू । ^{२ २} रो॒नोअ॑जस्रयास

^{१२ २ १२} म्ययिविष्ठत्वाम् । ^{२ २ २} शा । ^{१ २ २} औ३होहायि । ^{१ २ २} पूरनोअज
^{२ २ २} स्रयाह्मर्म्यायिविष्ठत्वाम् । ^{२ २ २} शा । ^{२ २ २} औ३होहायि । ^१ श्रन्ता
^{२ ३ २ २ २} २ ३ उपायिन्यौहो३ । ^१ हुम्मा २ । ^१ वाऽरजो ३ ५ऽहा
यि(३) ॥ २२ ॥ (३५)

३६।—ततः (ज० गा० १६प्र० २अ० १०साम) —

^{२ २ २ २ २ २} ॥ बृहदाग्नेयम् ॥ ^{२ २ २} अग्निन्नरोदीधितिभिः । ^{१ २ २} ईयइया
^२ हायि । ^{१ २ २} आरण्योः । ^१ ह । ^{१ ३ ५} स्तच्युतार३४ञ्जा । ^१ आ
^{२ ५ ४ ५} औ३हो । ^१ इयाहायि । ^१ नयतप्र । ^१ शा । ^{१ २ २ २ २ ३} स्तन्दूररे२३
^{५ १ २ ५ ४ ५} ४ट्ट । ^{१ २ २} आऔ३हो । ^{१ २ २} इयाहायि । ^{१ २ २} शाङ्गा३उवा । ^१ ह ।
^{१ २ ३ ५ १ २ ५ ४ ५} पा । ^{१ २ २} तायिनाथार३४व्यूम् । ^{१ २ २} आऔ३हो । ^{१ २ २} इयाहा(१) ॥
^{१ २ २ २ २ २ २} तमग्निमस्तेवसवः । ^{१ २ २ २} ईयइयाहायि । ^{१ २ २} नायपर्वन् । ^१ सु ।
^{१ २ ३ ५ १ २ ५ ४ ५} प्रतिचार३४चाम् । ^{१ २ २} आऔ३हो । ^{१ २ २} इयाहायि । ^१ अव

^२सेकु । ताः । ^{५ १ ३ ५ १ २}चिद्द्वारत्तार३४यियाः । आओ३४हो ।
^{४ ५ १ २ २ २ १ ३}इयाह्यायि । योदा३उवा । मे । आ । साना २ ३४यि
^{५ १ २ ५ ४ ५ १ २ २ २ २}त्याः । आओ३४हो । इयाह्या(२) ॥ प्रेद्धोअग्नेदीदि
^{१ २ १ २ १ २ १ २ ३ ५}हि । इयइयाह्यायि । पूरोनः । अ । जस्यार ३४ह्य ।
^{१ २ ५ ४ ५ १ २ ५ १ ३}आओ३४हो । इयाह्यायि । म्नाय । वायि । छतूरवा
^{४ १ २ ५ ४ ५ १ २ २}२३४ग्शा । आओ३४हो । इयाह्यायि । श्वान्ता३उवा ।
^{१ २ ३ ५ १ २ ५ ४}उ । पा । यान्तायिवा२३४जाः । आओ३४हो । इया
^{४ ४}ह्या । हो५ई । डा(३) ॥ १० ॥ (३६)

३७ ।—ततः (ज० गा० २३प० १अ० ११साम) —

^{२ २ २ १ २ १}॥ नरायम् ॥ ह्याउहाउहाउ । आओ३४हो । नराः ।
^{२ १ १ २ २ १ २ १ २}दौऽधिति । भिररण्यो । एयो । एयोः । चास्ताः ।
^{१ २ १ २ १ २ १}च्युताम् । जनय । तप्रशस्तम् । दूरायि । दृशाम् ।

^{२१} गृहप । ^२ तिमथव्युम् । व्युम् । व्युम्(१) ॥ ^{१२} तामा ।

^१ ग्रिमा । ^{२१ २} स्तैवसवोन्यएवन् । एवन् । एवन् । ^{१२} मूप्ता । ति

^१ चां । ^{२१} क्षमव । ^{२२} सेकुतश्चित् । चित् । ^{१०} दाक्षा । ^{२२} व्योयो

^{२ २} दमआसनित्यः । त्यः । त्यः(२) ॥ ^{१२} प्रेद्धो । ^{१ २ २} आग्नेदौदि

^{१२} द्विद्विद्वि । ^{१२} पूरो । ^{१ २ २ २} नोअस्रयासूर्म्यायविष्ठष्ठ । ^१ त्

^२ वाम् । ^{१ २} शाश्वन्तउपयन्तिवाजाः । जाः । जाः । ^{२ २} हाउ

^{२ २} हाउहाउ । ^{११११} वाइ । ई२३४५(३) ॥ ११ ॥ (३७)

३८।—५३४५० १२५० (ज० गा० ८५० ३अ० ३साम)—

॥ ^{५ २ ४ ५ ४२ ५} जनित्रायम् ॥ ^{२१} इन्द्रकाशतुन्नआभरा । ^{२१} ऊवेहोरे

^{१ २ २} यि । ^{२ २} पितापुत्रेभियोयाश्था२ । ^{१ २ २} शिक्ताणोअस्मिन्पुरुह२ ।

^{३१ ३} तयामा२३४नी । ^{५ १ २ १} जीवा३होयि । ^{२ २ १} ज्योता३यिर्ही । ^{२ १ २} अशी ।

^३ मारहा २ ३ ४ ^{५ २ २} औद्धोवा(१) ॥ ^{५ २ २ २ ४ ५ ४ ५} जीवाज्योश्तिरशीमहायि ।

^{२१} ऊवेहो^{१२}रयि । ^{१२}जीवाज्योतिर^२शायिमा^१श्चा^{१२२}रयि । मानो
^२अज्ञाता^१वृजनाः^{३, १३}२ । ^५दुराधा^{१२२}२३४याः । ^१माशा^१शयि^१क्षोयि ।
^{२१}वासा^१क्षो । ^{२१}अव । ^३क्रा^{५२२}मूर^{५२}३४औ^{५२}होवा(२) ॥ मा
^२शिवा^{४२}सो^{५४}अव^५क्रमूः । ^{२१}ऊवे^{१२}क्षो^२रयि । ^{१२}माशि^२वासो^२अवा
^२क्रा^{१२}मूरः । ^{१२}त्वयावयं^{३२}प्रवतः^१शार । ^{३२}श्वता^१यिरा^१२३४पाः ।
^{१२}अता^१शयि^{२२}क्षोयि । ^१शूरा^{१२२}क्षो । ^१तरा । ^{५२}मारसा^{५२}२३४औ
^२क्षोवा । ^{२१}जनित्रा^{११११}२३४५म्(३) ॥ ३ ॥ (३८)

चतुर्थभागादेकादश सामानि च्युतानि, तानि यथा—

१।—८०पृ० २पं० (ज० गा० १५प्र० १अ० २सामं)—

॥ विशोविशीयम् ॥ ^{१२}विशोविशीहम् । ^२वो ३ अतिथा

^{१२}यिम् । ^{२१२}वाजयन्ताः । ^२प३रूप्रीश्याम् । ^१अग्निं^१वो^१२ ।

१ २ १ १ २ १ २ ५
दूरा२३याम् । ऊम्मायि । वा३चा३ । सू२३४षे३चायि ।

१ ३ २ १ ५ १ १ २
ओ । ऊवायि । गृ२३४षा । ऊम्मा । स्था ३ मा ३ ।

१ ५ ५ १ २ २ २ १
न्मा२३४भायि । ए३हिया३३हा (१) ॥ सु३षे३शू३प३हम् । स्था३मन्म

१ २ २ १ १ २ १
भायिः । यजनासो । हा३वायि३मा३न्ताः । मि३त्रा३

१ २ १ ३ २ १
न्न । सर्पा२३यिरा । ऊम्मायि । मू३ता३यिम् । प्रा२

५ १ ३ २ १ ५ १
३४श३चायि । ओ । ऊवायि । सा२३४न्तो । ऊम्मायि ।

१ २ १ ५ ५ २
आ३शा३ । स्ता२३४यि३भायि । ए३हिया३३हा (२) ॥ प्र३श

२ २ १ २ २ १ १
सन्ति३हम् । प्रा३श३स्ति३भायिः । प३न्या३स३ञ्जा । ता३वायि

१ २ १ २ २ १ २
दा३साम् । यो३दे३र३व । ता३ता३३उ । ऊम्मायि । या

१ १ ५ १ ३ २ १
इ३ता३ । हा२३४व्य३चायि । ओ । ऊवायि । ना२३४

५ १ २ २ १ ५
आ । ऊम्मायि । रा३य्या३त् । दा२३४यि३वायि । ए३हि

५ ४
या३३हा । चो३पु३ई । डा (३) ॥ २ ॥ (१)

२।—१८४ष्ट० ८पं० (ज० गा० १४प्र० २अ० ८साम) —

॥ गायत्रमाश्वम् ॥ ^{१ २ १ २ १} मोषू । त्वावाघता३१उवार३ ।
^{५ २२ १२ ११ २२ २ १२ २ २ १२ २} चार३४ना । आरेअस्सन्निरीरमन्नारात्ताद्वासधमादन्न
^{१२ ३ ११११ २ १ २ ३ २ १ ४} आगहीर३४५ । इहावा१सारन् । उपा३ । ऊ२३वा
^{१ ११११ १ २ १ २} ३ । श्रूधार३४५यि(१) ॥ आयिहा । वासन्नपा३१उवा
^{५ २ १२२१ २ २ १२ २ २ १ २ १२} २३ । अ२३४धी । इहवासन्नपश्रुधीमेहितेब्रह्मकृतःसुते
^{३ ११११ २ १ २ ३ २ १ ४} सचार३४५ । मधीना१मार । क्षत्रा३ । ऊ२३वा३ ।
^{१ ११११ १ २ १ २} सातार३४५यि(२) ॥ माधी । नामक्षत्रा३१उवार३ । सा
^{५ १ २२१ २ १२ २ १२ २ २ १२ २ २ १२} २३४ते । मधीनमश्रुआसतइन्द्रे कामञ्जरितारोवसूयवा
^{११११ १ १ २ ३ २ १ ४ १} २३४५ः । रथायिना१पा२ । दमा३ । ऊ२३वा३ । दा
^{११११} धू२३४५ः(३) ॥ ८ ॥ (२)

३।—१८८ष्ट० १४पं० (ज० गा० १७प्र० २अ० ३साम) —

॥ अभ्यासाकूपारम् ॥ ^{२२ ४२ २ ३२ ४५२ १} इन्द्रायसोमपातवे । आ२३

४यि । द्रायसौहोप्रमपातवायिः वृत्रघ्ने परिषिच्यसे ।
 वार३४ । चघ्ने पौद्घोप्रिषिच्यसायि । नरेचदक्षिणाव
 ते । नार३४ । रेचदौद्घोप्रक्षिणावतायि । वीरायसदना
 सदे । वार३४यि । रायसौद्घोप्रदना । सापुदोद्
 द्वायि(३) ॥ ३ ॥ (३)

४ ।—१८८४० १४५० (ज० गा० १५५० १अ० १८साम)—

॥ महावामदेव्यम् ॥ कोऽपुस्तम् । इन्द्राश्तूष्वाव
 साउ । आ । मर्त्यादधर्षतिश्रद्धाहितेमघवन्याय्यदि ।
 वा । औश्चोद्वायि । वीजारश्चिवाजाम्सिधौद्घो ।
 ऊम्मार । साऽरतोश्चहायि(१) ॥ वाऽपुजी । वाजा
 र्श्चाश्चिषासतायि । वा । जीवाज्श्चिषासतिमघो
 नःस्रवत्रह्येषुचोद । या । औश्चोद्वायि । येदाश्चद
 तायि । प्रियौद्घो । ऊम्मार । वाऽरसौश्चहायि(२) ॥

^३येऽ^४प्रद । ^{२ ४२ ५}दताश्रयिप्रोश्यावसाउ । ^१ये । ^२ददतिप्रियाव
^{२ २}सुतवप्रणो^{२२१}तौहय्य^{२२१}श्चस्वरि । ^{२ १}भायिः । ^{२ १}औरश्चोहायि ।
^१विश्वा^२श्तरायि । ^{३ २ २}मदौहोश् । ^१ऊम्मा^२ । ^१आश्रयितो
^२श्चुहायि(३) ॥ १८ ॥ (४)

५ ।—२८५४० ५४० (ऊ० गा० २१ प्र० १ अ० १८ साम)—

^{५२२ १ ४ ५ ४२ ५}॥ कालेयम् ॥ ^{२ १}आत्वारोऽयंयथोतयायि । ^{२ १}सुम्ना
^{२ १}यवा । ^{२ ३ २ २ १}तयामसारश्रयि । ^२तुवाश्रयि । ^१कूरश्च । ^१मिमृ
^{५२ २ २}तौ । ^{१ ३ २}षाश्चाम् । ^{१ ३ २}इद्राश्चवौ । ^{२ १ ५}वाश्चश्चोश्च ३ ४ वा ।
^४छसापुत्पतायिम्(१) ॥ ^{५ १ २ ४ ५ ४ ५}तुविशूश्चतुर्विक्रताउ । ^{२ १}श्चा
^२रश्रयि । ^१वोश् । ^{५२ २ २}वा २ ३ ४ यि । ^{२ १}श्रया । ^{२ १}माश्तायि ।
^{१२ ३२ १}आपाप्राथौ । ^{२ ५ ४}वाश्चश्चोश्च ३ ४ वा । ^४महाप्रयित्वना(२) ॥
^{५ २ ४ ५ ४२ ५}यस्ततेश्मद्दिनामहाः । ^{२ १}परारश्रयि । ^{२ १}आश् । ^{२ १}यारश्च ।

^{५२} तमी । ^२ याश्तूः । ^१ ^{२९} दस्तावज्जी । ^१ ^५ वा३४३ ओ३४ वा ।

^४ चिराप्रणयाम् । ^४ हो५ई । डा(३) ॥ १८ ॥ (५)

इ । २८८५० १० पं० (ज० गा० २१ प्र० ३ अ० ४ साम)—

॥ वषट्कारनिधनं ॥ ^{४३} विधुन्दद्राण् ^{४४३} स ^{४५२} मने । ^{२२} बहूना

^४ ^२ ^{५४२५} रम्भनेबहूनाम् । ^{२२} युवान् ^२ सन्तं ^१ पलितोजा ^१ शगारा२ । रा

२३ । ^{१२} ^{५२} ओमीश्वा । ^२ देवस्य ^२ पश्य ^१ काव्यम्माश्चायित्वा२ ।

^१ ^२ वियम्माहा ^{१२} ^{५२} यित्वा२३ । ^२ ओमीश्वा । ^२ अद्याममारसद्यः

^१ साश्माना२ । ^१ ना२३ । ^{१२} ओम् । ^१ ओ२ । ^१ वा२३४ ।

^{५२} ^{४२} ^{३२} ^{४२} ^{४५} ओहीवा(१) ॥ ^२ शक्मनाशाकी ^५ अरुणः । ^२ सुपर्णा ^५ अरुणः सु

^{४५} ^{२२} ^२ ^२ ^१ पर्णाः । ^१ आयोमहः ^१ शूरः ^१ सनादा ^१ शनायिडा२ । ^१ डा२३ ।

^{१२} ^{५२} ^२ ^२ ^१ ओमीश्वा । ^१ यच्चिकेतस्य ^१ मित्तन्ना ^१ शमीघा ^१ रम् । ^१ इत्तन्ना

^२ ^{१२} ^{५२} ^२ ^२ ^१ मोश्घा२३म् । ^१ ओमीश्वा । ^२ वसुस्था ^२ र्द्ध ^२ मुतजेतोता ^१ श्दा

^१तार॑ । ^{१२}तार॑३ । ^३ओम् । ^{५२ २}ओ॒र । ^{५२ २}वार॑३४ । ^{५२ २}ओ॒हो
^{३२ ४ २ २ २ ५}वा(२) ॥ ^{३२ १}ऐभि॑र्ददेवृष्टपापौ॒सि । ^{४२ २ ५}याना॑यिष्ण्यापौ॒सि
^{४२ ५}याना॑यि । ^{३२ २}येभि॑रौक्षदृत्रक्षयायाश्वाञ्जारे॒यि । ^१आ॒र॑३
^{१२ ५२}यि । ^२ओ॒ओ॒इ॒वा । ^२येक॑र्मणःक्रियमाणस्या३मा॒ह्ना॒३ ।
^{२ १ १}माण॑स्यामा॒ह्ना॒३ । ^{१२ ५ २}ओ॒मो॒इ॒वा । ^२क्ष॒तेक॑र्ममुदजायन्ता
^१इ॒दायि॑वा॒३ः । ^१वा॒र॑३ः । ^{१२}ओम् । ^३ओ॒३ । ^{३ ४२}वा॒र॑३४ओ
^२हो॒वा । ^{३ ५}ज॒२२४पा॑(३) ॥ ४ ॥ (६)

७।—३०३५० १२५० (ज० गा० २३प्र० १अ० ६सामे—

॥ नैपातिथम् ॥ ^{१ २ २}व॒ण्म॒हा॒अ॒सि॒मू॒रि॒या॒इ॒ण । ^{१ १२ २}ब॒डा॒दि॒त्य ।

^{१ १}म॒हा॒अ॒सा॒यि । ^{२ ३२ ५}हा । ^{१ १२ २ १२}ओ॒हो॒र॑३४हा । ^{१ १२ २ १२}म॒क्ष॒स्ते॒सतो
^{२ १२}म॒क्षि॒मा । ^{२ १ ५}प॒नायि॑ष्टमा॒३ । ^{२ ३२ ५}हा । ^{१ १२ २ १२}ओ॒हो॒र॑३४हा ।
^{२ १}म॒ह्ना॒दायि॑वा॒३ । ^{२ ३२ ५}हा । ^{१ १२}ओ॒हो॒र॑३४हा । ^{१ १२}मा॒र॒चा॒२२३४

^{५ २ २} औहोवा । ^३ आ२३४सी(१) ॥ ^५ मङ्गादेवमहा^{२ २ २ २}असा३ण । ^१

^{१ २ २ २} माङ्गादेव । ^१ महा^२असा३यि । ^२ हा । ^{२ २} औहो२३४चा । ^५

^{२ २ २ २ २} बट्खर्य्यश्रवसा । ^१ महा^५असा२३यि । ^२ हा । ^{२ २} औहो२३

^५ ४चा । ^१ सत्रादायिवा३ । ^२ हा । ^{३ २} औहो२३४चा । ^५ ^१ मार

^२ हा^{५ २ २}२३४औहोवा । ^३ आ२३४सी(२) ॥ ^{२ २ २} सत्रादेवमहा^२

^२ असा३ण । ^{१ २ २ २} सत्रादेव । ^१ महा^२असा३यि । ^२ हा । ^{२ २} औ

^५ हो२३४चा । ^{१ २ २ २ २ २ २} मङ्गादेवानामसुर्य्यः । ^{२ १} पुरोहिता २३ः । ^{१ १ ५}

^{२ २} हा । ^{३ २} औहो२३४चा । ^५ विमुज्योता३यिः । ^१ हा । ^२ औहो

^५ २३४चा । ^{१ २ २} आ२दा २३४ औहोवा । ^{५ २ २} भी २३४

^५ याम्(३) ॥ ६ ॥ (७)

८ । — ३०८४०१६पं० । ६०गा०२२प्र० १अ० २०साम) —

॥ महावैष्टभम् ॥ यदिन्द्रयोहा । वतस्तुवोवा । आ

^{२ २} ^{१ १} ^{१ २ १} ^{२ १२}
यितावद । हमायिशाश्या२३ । होवा३हायि । स्तोत्र

^{२ १ २ २} ^{१ १} ^{१ १ २} ^{१ २}
रमिद्विधे । रदावा१सार३उ । होवा३हायि । नपापा

^{१ २ २} ^१ ^३ ^{५ २ २}
श्वार३ । होवा३हा । यर । सारयिषार३४औहोवा(१) ॥

^{१ २ २ १} ^२ ^{१ २} ^{१ २ २ २} ^{१ २}
नपापत्वोहा । यर॥सिषोवा । नापापत्वा । यरा॥सा१

^{१ २ २} ^{१ २ २} ^{२ २}
यिषार३म् । होवा३हायि । शिश्चे यमिममहयते ।

^{१ २} ^{१ २ २} ^{२ १ २}
दिवायिदाशयिवार३यि । होवा३हायि । रायाआशकूर

^{१ २ २} ^१ ^२ ^{५ २ २}
३ । होवा३हायि । हचित् । वारयिदार३४औहोवा(२) ॥

^{२ १ २} ^२ ^{१ २} ^{१ २ २} ^१
रायआकोहायि । हचिद्विदोवा । रायआकु । हचा

^२ ^{१ २ २} ^{१ २ १ २}
यिदाशयिदार३यि । होवा३हायि । नंहित्वदन्मघवन् ।

^{१ २} ^{१ २ २} ^{१ २}
नआपाश्या२३म् । होवा३हायि । वस्योआ१स्ता२३

^{१ १ २} ^{१ २} ^{५ २ २} ^२
यि । होवा३हायि । पिता । चारनार३४औहोवा । दी

^५
२३४शाः(३) ॥ २० ॥ (८)

८।—३१८८० १३०० (ज० गा० २२प्र० २३० ५साम)—

॥ बारवन्तीयोत्तरम् ॥ रेवा^{२२ २}इन्द्रा^{२ २}औहोहायि । वा

तस्ती^{३ ५}२३४ता । स्यात्वावार^{२२ १ ५}२३४हायि । तोमघा^{२२ २}३४ । औ

होवा । इहा^{४२ ५ १ ३ ५}२३४हायि । उज्जवार^{२ ३ ५}२३४नाः । प्रेदुह ।

रायिवःसुता^{१ ७ २}३४ । औहोवा । इहा^{३२ ४२ ५}२३४हायि । औहो

३१२३४ । स्या । एहिया^{५२ ५}ईह्या^{२ २ २ २}(१) ॥ उक्थच्चनाऔहोहा

यि । शा^{३ ५}स्यामार^{२२ १ ५}२३४नाम् । नागोरा^{१ २}२३४हा । यिराचि

का^{२ ३२ ४२ ५}३४ । औहोवा । इहा^{१२ ५}२३४हायि । उज्जवार^{२ ३ ५}२३४ता ।

नगाय । चा^{२ १ २}ङ्गोयमा^{३२ ४२ ५}३४ । औहोवा । इहा^{१ ३ ५}२३४हायि ।

औहो^{३२ १}३१२४ । नाम् । एहिया^{५२ ५}ईह्या^{२२ २}(२) ॥ मानइन्द्रा

औहो^{२ ३ २}हायि । पायियन्ना^{३ ५}२३४वायि । माशा^{२२ १ ५}र्द्धा^५२३४हा ।

तेपरा^{१२ २}३४ । औहोवा । इहा^{३२ ४२ ५}२३४हायि । उज्जवार^{१ ३}२३४

५ २ १ २ १ ० १ ३ ४ ५ १ ३
दाः । शिन्नाश । चायिवःशचा३४ । औक्षोवा । इक्ष्वा

५ ३ १ ५ ५ ४
२३४चायि । औक्षो३१२३४ । भौः । एक्षिया६क्षा । क्षो

५३ । डा(३) ॥ ५ ॥ (८)

१०, ११ ।—३२० पृ० ३ पं० (अ० गा० २ ३ प्र० १ अ० २-६ साम)—

२ २ १ २ २ १ २
॥ क्रौञ्चाद्यम् ॥ एन्द्रयाक्षौक्षो । क्षौहरिभायिः । उ

१ २ ४ २ २ १ २
पकण्वा३ । स्यान्क्षु३ष्टूप्ता६५ईयिम् । अत्राविनौक्षो ।

२ १ २ २ १ १ ४
मिरेषाम् । उरान्नधू३ । नूताश्रयिवापूर्का ई ५ ईः(१) ॥

२ २ २ १ २ २ १ २ २ १ २
आत्वाग्रवौक्षो । वादन्निहा । सोमीघोषै३ । णावा३

४ २ २ १ २ २ १ २ २
क्षाप्तातूईपू६(२) ॥ दिवोअमौक्षो । ष्याशासताः । दिवं

१ २ ४
यया३ । दायिवाश्वापुस्ताईपूईउ(३) ॥ २ ॥ (१०)

५ २ ३ २ ४ ५
॥ गौरीवितम् ॥ एन्द्र । याक्ष्वा३यि । हरिभायिः ।

१ ५ २ ३ २ ४ २
उपकण्वस्यसुष्टुता२श्रियम् । अत्रा । विनाश्रिय । मिरे

१ १२ २ २ ५२ २ ३२ २
षाम् । उरान्नधृनुतेवृकार२३ः(२) ॥ आत्वा । ग्रावा३ ।

४ ५ १२ २ २ १ २ २
वदन्निद्धा । सीमौघोषेणवत्त२३ । दायिवोअमू३१२३ ।

४ १ २ ४ ५ ४
ध्यशफुसताः । दायिवंयया३१२३ । दिवोवा । वाप्रसो

५
इहायि(३) ॥ ६ ॥ (११)

॥ इत्युत्तरार्चिक-क्रोडपत्रं समाप्तम् ॥

॥ इति उत्तरार्चिकः समाप्तः ॥

सामवेदसंहिता समाप्ता

इमे सङ्गो-श्लोकाः क्वचिन् पुस्तके दृश्यन्ते —

“ऊहगानस्य सर्वेषां साम्नां सङ्ख्या प्रकीर्त्तिता ।

षट्त्रिंशदधिकं साम्नां शतञ्च नवसङ्ख्यकम् ॥ १ ॥

उक्ता अष्टादशैकर्चाः साम्नां सङ्ख्याथ कथ्यते ।

सर्वेषामूहगानस्य पञ्चोत्तरशतद्वम् ॥ २ ॥

गानचतुष्टय-साम्नां माँदानाम्नादिभिः सह ।

सहस्रद्वयं षट्कृतं त्रिंशत्सामाधिकं तथा ॥ ३ ॥”

